

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
İSLAM EKONOMİSİ VE FİNANS ANABİLİM DALI
İSLAM EKONOMİSİ VE ULUSLARARASI FİNANS
BİLİM DALI

EKONOMİK, SOSYAL VE HUKUKİ BOYUTLARIYLA
TÜRKİYE'DE ZEKÂT ANALİZİ

DOKTORA TEZİ

Yunus Emre AYDINBAŞ

İstanbul
Şubat-2024

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
İSLAM EKONOMİSİ VE FİNANS ANABİLİM DALI
İSLAM EKONOMİSİ VE ULUSLARARASI FİNANS
BİLİM DALI

EKONOMİK, SOSYAL VE HUKUKİ BOYUTLARIYLA
TÜRKİYE'DE ZEKÂT ANALİZİ

DOKTORA TEZİ

Yunus Emre AYDINBAŞ

Danışman
Prof. Dr. Mehmet BULUT

İstanbul
Şubat-2024

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından İslam Ekonomisi ve Finans Anabilim Dalı, İslam Ekonomisi ve Uluslararası Finans Bilim Dalında DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman Prof. Dr. Mehmet BULUT

Üye Prof. Dr. Metin TOPRAK

Üye Prof. Dr. İbrahim Güran YUMUŞAK

Üye Prof. Dr. Abdulkadir DEVELİ

Üye Doç. Dr. Cem KORKUT

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Erhan İÇENER
Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Doktora tezi olarak hazırladığım “**Ekonomik, Sosyal ve Hukuki Boyutlarıyla Türkiye’de Zekât Analizi**” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

Yunus Emre AYDINBAŞ

ÖN SÖZ

Araştırmanın sorduğu ve size sordurduğu sorulara kayıtsız kalmamanızı, ulaştığı cevaplara ise şüpheyle yaklaşmanızı ve eleştirmenizi dilerim.

Hakikat endişesi taşıyan vicdanlara armağandır.

Yunus Emre Aydınbaş

Ankara, 2024

ÖZET

EKONOMİK, SOSYAL VE HUKUKİ BOYUTLARIYLA

TÜRKİYE’DE ZEKÂT ANALİZİ

Yunus Emre AYDINBAŞ

Doktora, İslam Ekonomisi ve Uluslararası Finans

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet BULUT

Şubat, 2024 - 392 + xvii Sayfa

Araştırma Türkiye’de zekâtın hukuki, sosyal, politik ve ekonomik gerçekliğini belirginleştirmeyi amaçlamaktadır. Araştırma neticesinde elde edilen bulguların, önemli bir iktisadi kaynak olan zekâtın toplum yararına, etkili, etkin ve verimli kullanılması için geliştirilecek politika önerileri için kerteriz noktası olması beklenmektedir. İkinci bölümde zekât, yakın tarihin bir nesnesi olarak ele alınmıştır. Türkiye Cumhuriyeti’nin yüzüncü yılında zekâtın yüz yıllık serencamı yasama, yürütme ve yargı erklerinin hüküm ve tasarrufları ışığında aydınlığa kavuşturulmuş, Türkiye Cumhuriyeti devletinin zekâta dair hafıza ve tecrübesi ortaya koyulmuştur. Üçüncü bölümde zekât toplumsal bir olgu olarak incelenmiş, Türkiye zekât pratiğini fenomen olarak mümkün kılan toplumsal koşullar belirginleştirilmiştir. Türk toplumunun zekâta dair algıları, uygulama pratikleri ve zekâttan beklentileri geliştirilen ölçek yardımıyla anlaşılmaya çalışılmıştır. Olgusal gerçekliğinin keşfedilmesi, zekâtın tüm toplum için etkin, etkili ve verimli hale getirilmesinde izlenecek politikaların olabildiğince isabetli tespit edilmesine yardımcı olacaktır. Araştırmanın dördüncü bölümünde ise Türkiye ekonomisinde diğer tüm değişkenler veriyken, zekâtın Türkiye ekonomisindeki mevcut ve/veya olası etkileri, girdi-çıktı analiziyle, sektörler arası ilişkinin yönü ve şiddetindeki değişim üzerinden gözlemlenerek zekât için anahtar sektörler tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Zekât ve Pozitif Hukuk, Türk Zekât Sistemi, Zekât Politikası, Zekât ve Ekonomi, Zekât Girdi-Çıktı Analizi, Zekât Algısı ve Pratiği Ölçeği, Türkiye’de Zekât, Zekât ve Sosyal Kurumlar, Kamusal Kaynak, Sosyal Refah.

ABSTRACT

ZAKAT ANALYSIS IN TÜRKİYE WITH ITS ECONOMIC, SOCIAL AND LEGAL PERSPECTIVES

Yunus Emre AYDINBAŞ

PhD Dissertation, Islamic Economics and International Finance

Supervisor: Prof. Dr. Mehmet BULUT

February, 2024 - 392 + xvii Pages

The research aims to clarify the legal, social, political and economical facts of zakat in Türkiye. The findings of the research are expected to serve as a guideline for policy recommendations to be developed for the effective, efficient and productive use of zakat, an important economic resource, for the benefit of society. In the second chapter, zakat is analyzed as an object of recent history. In the centenary year of the Republic of Türkiye, the hundred-year journey of zakat has been clarified in the light of the provisions and acts of the legislative, executive and judicial powers, and the memory and experience of the Republic of Türkiye regarding zakat has been revealed. In the third chapter, zakat is analyzed as a social phenomenon and the social conditions that make the practice of zakat in Türkiye possible as a phenomenon are clarified. Turkish society's perceptions, practices and expectations from zakat were tried to be understood with the help of the scale developed. The discovery of its phenomenal reality will help to determine the policies to be followed in making zakat effective, efficient and productive for the whole society as accurately as possible. In the fourth part of the research, while all other variables in the Turkish economy are given, the current and/or potential effects of zakat on the Turkish economy are observed through input-output analysis and the change in the direction and intensity of the relationship between sectors, and key sectors for zakat are identified.

Keywords: Zakat and Positive Law, Turkish Zakat System, Zakat Policy, Zakat and Economy, Zakat Input-Output Analysis, Zakat Perception and Practice Scale, Zakat in Türkiye, Zakat and Social Institutions, Public Resource, Social Welfare.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAYI	i
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ	ii
ÖN SÖZ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar LİSTESİ	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ	xv
RESİMLER LİSTESİ	xvi
KISALTMALAR	xvii
BİRİNCİ BÖLÜM	
GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Amacı ve Teorik Çerçeve	3
1.2. Araştırmanın Yöntemi	11
1.3. Literatür	12
1.4. Türkiye’de Zekâtın Genel Görünümü	41
1.4.1. Türkiye Kızılay Derneğinde Zekâtın Genel Görünümü	42
1.4.2. Türkiye Diyanet Vakfında Zekâtın Genel Görünümü	48
İKİNCİ BÖLÜM	
ZEKÂTIN TÜRKİYE CUMHURİYETİ MEVZUATINDAKİ SERENCAMI. 52	
2.1. Türkiye’nin Taraf Olduğu Uluslararası Vergi Anlaşmalarında Zekât.....	52
2.1.1. Uluslararası Vergi Anlaşmalarının Anayasal Konumu	53
2.1.2. Uluslararası Vergi Anlaşmalarının Vergi Hukuku Doktrinindeki Yeri	54
2.1.3. Türkiye’nin Taraf Olduğu Uluslararası Vergi Anlaşmaları Çerçevesinde	
Zekâtın Türk Vergi Sistemindeki Konumu	55
2.1.3.1. Suudi Arabistan Krallığı Hükümeti ile Türkiye Cumhuriyeti	
Hükümeti Arasında İmzalanan Gelir Üzerinden Alınan	
Vergilerde Çifte Vergilendirmeyi Önleme ve Vergi	
Kaçakçılığına Engel Olma Anlaşması	55

2.1.3.2.	Kuveyt Devleti ile Türkiye Cumhuriyeti Arasında Akdedilen Gelir ve Servet Üzerinden Alınan Vergilerde Çifte Vergilemeyi Önleme Anlaşması.....	57
2.2.	Yasama Faaliyetlerinde Zekât	58
2.2.1.	2828 Sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu ...	58
2.2.2.	2860 Sayılı Yardım Toplama Kanunu	66
2.2.3.	3294 Sayılı Sosyal Yardımlaşmayı ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu ..	75
2.2.4.	6529 Numaralı Temel Hak ve Hürriyetlerin Geliştirilmesi Amacıyla Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun.....	91
2.3.	Yürütme Erkinin Zekâtla İlgili Düzenlemeleri.....	92
2.3.1.	Yönetmeliklerde Zekât	93
2.3.1.1.	Yardım Toplama Kanunu'nun Uygulama Esasları Hakkında Yönetmelik	93
2.3.1.2.	29 Nisan 1998 Tarihli Yardım Toplama Esas ve Usulleri Hakkında Yönetmelik.....	108
2.3.1.3.	27 Aralık 1999 Tarihli Yardım Toplama Esas ve Usulleri Hakkında Yönetmelik.....	110
2.3.2.	İdarenin Zekâtla İlgili Diğer Tasarrufları	112
2.3.2.1.	1921 ila 1983 Yılları Arasında Türkiye'de Zekât.....	112
2.3.2.2.	Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumunun Zekâtla İlgili Standart Belirlemeye Yönelik Düzenlemeleri.....	128
2.3.2.3.	T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı	130
2.3.2.4.	T.C. İçişleri Bakanlığı.....	140
2.3.2.5.	T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı	144
2.3.2.6.	Diyanet İşleri Başkanlığı	155
2.3.2.7.	Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu.....	158
2.4.	Yüksek Mahkemelerin Karar ve İhtihatlarında Zekât	164
2.4.1.	Anayasa Mahkemesi Kararlarında Zekât.....	165
2.4.1.1.	Siyasi Parti Kapatma Davalarında Zekât.....	165
2.4.1.2.	Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru Dosyalarında Zekât	173
2.4.2.	Yargıtay Dava Dosyalarında Zekât.....	177
2.4.3.	Asliye Hukuk Mahkemesi Kararlarında Zekât: Zekât Vakfı.....	184

2.5. Türkiye Cumhuriyeti'nin 100'üncü Yılında Türk Mevzuatında Zekâtın 100 Yılı	186
---	-----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ZEKÂT ALGISI VE PRATİĞİ ÖLÇEĞİ GELİŞTİRME ÇALIŞMASI..... 191

3.1. Giriş	191
3.2. Teorik Çerçeve.....	192
3.3. Zekâtın Toplumsal Niteliği.....	198
3.4. Araştırmanın Amacı.....	201
3.5. Araştırmanın Yöntemi	202
3.5.1. Araştırmanın Tasarımı ve Araştırma Deseni	202
3.5.2. Soru Formunun Tasarımı ve Sınırlılıklar.....	205
3.5.3. Veri Analizi ve Bulgular.....	207
3.6. Geçerlilik Aşaması.....	208
3.6.1. Kapsam Geçerliliği (Kapsam Geçerlik İndeksi (KGI))	208
3.6.2. Deneme/Taslak Uygulaması	211
3.6.3. Yapı Geçerliliği: Doğrulayıcı Faktör Analizi	211
3.7. Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA)	212
3.7.1. Yöntem	212
3.7.2. Bulgular	214
3.8. Ölçek Güvenilirlik Analizi	216
3.8.1. Cronbach Alfa İç Tutarlılık Güvenirliliği Analizi	216
3.9. Tanımlayıcı İstatistikler	220
3.9.1. Katılımcıların Demografik Yapısına ve Zekât Karşısındaki Durumlarına Dair Tanımlayıcı İstatistikler	220
3.9.1.1. Katılımcıların Zekât Karşısındaki Durumlarına Dair Tanımlayıcı İstatistikler	227
3.9.1.2. Katılımcıların Türkiye'de Zekâtın Mevcut İşleyişi Üzerine Algılarına Dair İstatistikler	229
3.9.2. Alt Boyutlar İçin Tanımlayıcı İstatistikler.....	230
3.9.2.1. Dinî Yaşam Pratiği Alt Boyutu	230
3.9.2.2. Yoksullukla Mücadelede Mevcut Kurumların Etkinliği Algısı Alt Boyutu	233
3.9.2.3. Yoksullukla Mücadelede Zekâtın Etkinliği Algısı Alt Boyutu ..	236

3.9.2.4. Toplumsal Hazırbulunuşluk Alt Boyutu.....	239
3.9.2.5. Zekâta İçkin Vergi Sistemi Tutumu Alt Boyutu	243
3.9.3. Ölçek Alt Boyutlarının Karşılaştırmalı Analizi	248
3.9.3.1. Cinsiyete Göre Karşılaştırmalı Analiz.....	248
3.9.3.2. Yerleşim Alanlarına Göre Karşılaştırmalı Analiz	249
3.9.3.3. Eğitim Durumlarına Göre Karşılaştırmalı Analiz.....	250
3.9.3.4. Çalışma Biçimlerine Göre Karşılaştırmalı Analiz.....	252
3.9.3.5. İşyeri Statülerine Göre Karşılaştırmalı Analiz	256
3.9.4. Zekâta Aracılık Etmesi İçin Tercih Edilen Sivil Toplum Kuruluşları ve Bu Kuruluşların Tercih Edilmesine Sebep Olan Niteliklerine Dair Bulgular	258

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE EKONOMİSİNDE ZEKÂT İÇİN ANAHTAR SEKTÖRLER:

ZEKÂT GİRDİ-ÇIKTI ANALİZİ	262
4.1. Giriş	262
4.2. Çalışmanın Amacı ve Yöntemi.....	263
4.3. Araştırmanın Teorik Kısıtları	265
4.4. Araştırmanın Veri Kısıtları	266
4.5. Veri Toplama Tekniği.....	267
4.6. Analiz.....	267
4.6.1. Kuramsal Çerçeve.....	267
4.6.1.1. Girdi-Çıktı Modelinin Varsayımları	273
4.6.1.2. Türkiye Zekât Girdi-Çıktı Analizinde Kullanılan Katsayıların Hesaplanma Aşamaları	275
4.6.2. Literatür.....	281
4.6.3. Analiz Yöntemi.....	283
4.6.4. Analiz Uygulaması	285
4.6.4.1. Analizde Kullanılan Veriler.....	287
4.7. Türkiye Ekonomisinde Zekât için Anahtar Sektörler.....	343
SONUÇ.....	345
KAYNAKÇA	357
EKLER.....	374
EK-1: Araştırmada Uygulanan Zekât Algısı ve Pratiği Ölçeğine İçkin Soru Formu	374

EK2: Etik Kurulu Raporu.....	385
EK 3: Türkiye Kızılay Derneğine İsnat Edilen Verilerle İlgili Resmî Yazı	387
EK 4: Türkiye Diyanet Vakfına İsnat Edilen Verilerle İlgili Resmî Yazı	388
EK5: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının “Biz Bize Yeteriz Türkiyem” Kampanyasında Toplanan Zekât Tutarı Hakkında Cevabi Yazısı	389
EK6: İçişleri Bakanlığının Cevabi Yazısı	390
EK7: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının Cevabi Yazısı	391
ÖZGEÇMİŞ.....	392

TABLolar LİSTESİ

BİRİNCİ BÖLÜM

Tablo 1.1: Zekât Kurumuna Sahip Seçilmiş Ülkelerde ve Türkiye’de Millî Gelir, Yoksulluk, Gelir Dağılımı ve İnsani Gelişmişlik Endeksi Verileri	9
Tablo 1.2: Türkiye’de Hazırlanan Lisansüstü Tezlerde Zekât.....	13
Tablo 1.3: Türkiye Kızılay Derneği’ne Tevcih Edilen TL, USD ve EURO Para Birimlerinden Zekât Tutarı (2010-2023).....	43
Tablo 1.4: Kızılay’a Tevcih Edilen Türk Lirası Cinsinden Zekâtın Nominal ve Yİ-ÜFE Reelde Bir Önceki Yıla Göre Yüzde Değişimi (2010-2023)	44
Tablo 1.5:Türkiye Kızılay Derneği’ne Tevcih Edilen Türk Lirası Cinsinden Zekâtın Gram Altına Dönüştürme Tablosu (2010-2023)	46
Tablo 1.6: Türkiye Diyanet Vakfına Tevcih Edilen Zekât Tutarı, TL (2016-2023*)....	49
Tablo 1.7: Türkiye Diyanet Vakfına 1975 ila 1983 Yıllar Arasında Tevcih Edilen TL Cinsinden Zekât Tutarı ve Bu Tutarın Gram Altın Cinsine Dönüştürülmesi	51

İKİNCİ BÖLÜM

Tablo 2.1: 2828 Sayılı Kanun’un 18’inci Maddesindeki Zekâtla İlgili Hükümün Tasarı Aşamasında Uğradığı Değişim.....	60
Tablo 2.2: THK’nın 1992-1997 Yıllarında Kurban Derisi, Fitre-Zekât Toplama Faaliyetlerinden Elde Etmiş Olduğu Net Gelir ve Külçe Altın Karşılığı 98	
Tablo 2.3: Yardım Toplama Kanunu’nun Uygulama Esasları Hakkında Yönetmelik’te Yapılan 17 Temmuz 1986 Tarihli Değişikliklerin Özeti	101
Tablo 2.4: Yardım Toplama Kanununun Uygulama Esasları Hakkında Yönetmelik’te Yapılan 11 Haziran 1988 Tarihli İkinci Değişikliğin Özeti	107
Tablo 2.5: T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivinde Zekât Anahtar Kelimesiyle Bulunan Belgelerin İcmali	113

Tablo 2.6: Biz Bize Yeteriz Türkiyem Millî Dayanışma Kampanyasında Toplanan Kaynak ve Külçe Altın Karşılığı.....	139
Tablo 2.7: AFAD Bütçe-Bağış Tablosu (TL)	145
Tablo 2.8: AFAD'ın Türkiye Tek Yürek Deprem Yardım Kampanyası için Zekâta Mahsus Banka Hesap Numaraları	149
Tablo 2.9: Anayasa Mahkemesinin Bireysel Başvuru Sonucu Verdiği Kararlarda Zekât	174
Tablo 2.10: Yargıtay Dosyalarında Zekât.....	177
Tablo 2.11: Türkiye Cumhuriyeti'nin 100'üncü Yılında Türk Mevzuatında Zekâtın 100 Yılı.....	186
Tablo 2.12: Yönetmeliklerde Zekâtın Pay Alan Kurumlar ve Pay Oranlarındaki Değişimin Seyri.....	190

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Tablo 3.1: $\alpha = 0.05$ Anlamlılık Düzeyinde Kapsam Geçerlilik Oranları için Minimum Değerler.....	208
Tablo 3.2: Uzman Görüşleri Çerçevesinde Kapsam Geçerliliği İndeksi	210
Tablo 3.3: Ölçeğe ait Regresyon ve T Değerleri.....	216
Tablo 3.4: Dinî Yaşam Alt Boyutuna İlişkin Cronbach's Alpha Sonuçları	218
Tablo 3.5: Yoksullukla Mücadelede Mevcut Kurumların Etkinliği Alt Boyutuna İlişkin Cronbach's Alpha Sonuçları.....	219
Tablo 3.6: Yoksullukla Mücadelede Zekâtın Etkinliği Alt Boyutuna İlişkin Cronbach's Alpha Sonuçları.....	219
Tablo 3.7: Toplumsal Hazır Bulunuşluluk Alt Boyutuna İlişkin Cronbach's Alpha Sonuçları.....	219
Tablo 3.8: Zekâta İçkin Vergi Sistemi Alt Boyutuna İlişkin Cronbach's Alpha Sonuçları.....	220
Tablo 3.9: Cinsiyete İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler.....	221

Tablo 3.10: Yaşa İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler.....	221
Tablo 3.11: Yaşanılan Yerleşim Alanına İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler	222
Tablo 3.12: Eğitim Durumuna İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler.....	222
Tablo 3.13: Çalışma Biçimine İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler	223
Tablo 3.14: Mevcut Çalışılan İşyerinin Statüsüne İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler.	224
Tablo 3.15: Mevcut Çalışılan İşyerindeki Konuma İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler	225
Tablo 3.16: Vergi Mükellefiyeti Durumuna İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler.....	226
Tablo 3.17: Dinî İnanca İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler	226
Tablo 3.18: Zekât Bilgi Düzeyine İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler	227
Tablo 3.19: Dinî Yaşam Pratiği Alt Boyutu İçin Tanımlayıcı İstatistikler	232
Tablo 3.20: Yoksullukla Mücadelede Mevcut Kurumların Etkinliği Algısı Alt Boyutu İçin Tanımlayıcı İstatistikler	235
Tablo 3.21: Yoksullukla Mücadelede Zekâtın Etkinliği Algısı Alt Algısı Boyutu İçin Tanımlayıcı İstatistikler.....	238
Tablo 3.22: Toplumsal Hazırbulunuşluk Alt Boyutu İçin Tanımlayıcı İstatistikler	242
Tablo 3.23: Zekâta İçkin Vergi Sistemi Algısı Alt Boyutu İçin Tanımlayıcı İstatistikler	246
Tablo 3.24: Cinsiyete Göre Karşılaştırma Analizi Tablosu	248
Tablo 3. 25: Yerleşim Alanlarına Göre Karşılaştırma Analizi Tablosu	249
Tablo 3.26: Eğitim Durumlarına Göre Karşılaştırma Analizi Tablosu.....	250
Tablo 3.27: Çalışma Biçimlerine Göre Karşılaştırma Analizi Tablosu – 1	252
Tablo 3.28: Çalışma Biçimlerine Göre Karşılaştırma Analizi Tablosu – 2	253
Tablo 3.29: Ölçeklerin Çalışma Biçimlerine Göre Karşılaştırma Analizi Tablosu – 3	255
Tablo 3.30: Ölçeklerin İşyeri Statülerine Göre Karşılaştırma Analizi Tablosu – 1.	256
Tablo 3.31: Ölçeklerin İşyeri Statülerine Göre Karşılaştırma Analizi Tablosu – 2.	257

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Tablo 4.1: GSYH ve Döviz Verileri	267
Tablo 4.2: En Düşük Gelir Grubu Olan Birinci %20'lik Grupta Yer Alan Hane Halkı Tüketim Harcamasının Sektörlere Göre Dağılımı (%), 2019	289
Tablo 4.3: TÜİK Hane Halkı Tüketim Harcaması 2019 Verilerinin NACE REV 2 Formatına Göre Uygun Sektörler Eşleştirilerek Toplulaştırılması ve Zekâtın Nihai Talep Harcaması Olarak Hane Halkı Tüketim Harcamasındaki Ağırlıkları Nispetinde Sektörlere Dağıtılması.....	290
Tablo 4.4: Türkiye Ekonomisindeki Tüm Sektörlerin 2012 Yılı Doğrudan Geri Bağlantı (DGB) Katsayıları ve Sektörlerin Bir Birim (1 TL) Üretimine Karşılık Gelen Birim Zekât Katsayıları	296
Tablo 4.5: Tarım Sektörünün Zekâtıyla Genişletilmiş Girdi-Çıktı Tablosu Üretim Çarpanı Katsayıları.....	301
Tablo 4.6: Tarım Sektörünün Zekâtı Nedeniyle Üretim Zincirindeki Sektörlerin Üretim Çarpanında ve Üretim Zincirindeki Önem/Öncelik Sıralamalarında Meydana Gelen Değişim.....	305
Tablo 4.7: Balıkçılık- Su Ürünleri Sektörünün Zekâtı Nedeniyle Üretim Zincirindeki Sektörlerin Üretim Çarpanında ve Üretim Zincirindeki Önem/Öncelik Sıralamalarında Meydana Gelen Değişim.....	312
Tablo 4.8: Madencilik Sektörünün Zekâtı Nedeniyle Üretim Zincirindeki Sektörlerin Üretim Çarpanında ve Üretim Zincirindeki Önem/Öncelik Sıralamalarında Meydana Gelen Değişim.....	319
Tablo 4.9: Zekâtları Hesaplanan Her Üç Sektörün Zekâtları Toplamının Üretim Zincirindeki Sektörlerin Üretim Çarpanında ve Üretim Zincirindeki Önem/Öncelik Sıralamalarında Neden Olduğu Değişim	327
Tablo 4.10: Servet Üzerinden Hesaplanan Zekâtın Üretim Zincirindeki Sektörlerin Üretim Çarpanında ve Üretim Zincirindeki Önem/Öncelik Sıralamalarında Neden Olduğu Değişim.....	335

ŞEKİLLER LİSTESİ

BİRİNCİ BÖLÜM

Şekil 1.1: Kızılay'a Tevcih Edilen TL Cinsinden Zekât Tutarının ve Gram Altın Karşılıklarının Yıllar İçindeki Seyri (2010-2023).....	45
Şekil 1.2: Kızılay'a Tevcih Edilen Zekâtın Bir Önceki Yıla Göre Nominal, Reel ve Gram Altın Olarak Yüzde Değişim (2011-2023).....	47
Şekil 1.3: Türkiye Diyanet Vakfına Tevcih Edilen Zekât Tutarı, TL ve Gram Altın Karşılaştırması (2016-2023*).....	50

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Şekil 3.1: Ölçeğe ait Path Diyagramı	215
Şekil 3.2: Zekâta İçkin Vergi Sisteminde Zekâtın Vergiden Mahsup Edilmesi Tutumu	247
Şekil 3.3: Zekât Ödemesinde Tercih Edilen Sivil Toplum Kuruluşları İsim Bulutu.....	260
Şekil 3.4: Zekât Ödemesinde Tercih Edilen Sivil Toplum Kuruluşlarının Nitelikleri Kavram Bulutu	261

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Şekil 4.1: Minyatür Girdi-Çıktı Tablosu.....	270
Şekil 4.2: Girdi-Çıktı Tablosunun Yapısal Bileşenleri	271
Şekil 4.3: 62x62 Boyutunda Matris Örneği	272
Şekil 4.4: Üretim Çarpanı/Zinciri (Tarım Sektörü Örneğiyle).....	279

RESİMLER LİSTESİ

İKİNCİ BÖLÜM

Resim 2.1: Sancak Dergisi Ocak 1994 Tarihli Sayısının Kapağı 169

KISALTMALAR

AAOIFI : İslami Finansal Kuruluşlar Muhasebe ve Denetim Organizasyonu

AFAD : Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı

STK : Sivil Toplum Kuruluşu

TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi

TCMB : Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası

TDV : Türkiye Diyanet Vakfı

THK : Türk Hava Kurumu

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Bu araştırma en temelde zekâtın, dinî olduğu kadar ve belki daha çok, toplumsal, ekonomik, politik ve hukuki bir olgu olduğu önermesinden hareket etmekte, zekâtın her koşulda gelir dağılımını iyileştirici, yoksulluğu azaltıcı vb. sonuçlar doğuracağına dair önermeleri karşıolgusallık yani belirli bir gerçekliğe paralel ancak gerçekliği kesin olmayan, gerçekliğe paralel kaldığı sürece gerçeklikle kesişmeyen önermeler olarak kabul etmektedir. Bunun yerine zekât bir fenomen olarak kavranmaktadır. Her fenomen gibi zekâtın da sonuçları/etkileri zamanın ve mekânın birer fonksiyonudur. Bu çerçevede, en geniş ifadesiyle, *Türkiye'nin zekât tecrübesini/birikimini tarihi, hukuki, sosyal, politik ve ekonomik boyutlarıyla belirginleştirmek* araştırmanın başlıca motivasyonudur.

Sosyal bilimlerin hem öznesi hem de nesnesi olan insan toplumsal bir varlıktır. İnsanın münferit yahut birlikte fiilleri sosyal bilimlerin varlık sebebidir. Her fiil failini görünür ve gözlemlenebilir kılar. Zekât da bir insan edimi olarak tüm diğer eylemler gibi fenomenler âleminde nedensellikle kavranabilen, gözlenebilen, ölçülebilen, tartışılabilen ve politik süreçlere konu edilebilen sonuçları haizdir. Bir toplumda zekât neticesinde oluşan sosyal ve ekonomik görünüm, izlenen zekât politikasının ürünüdür. Bu çalışma zekâtı, Türkiye'nin hukuki, iktisadi ve sosyal gerçekliğinde düşünmenin ve zekât politikaları geliştirebilmek için gerekli asgari koşulları tespit edebilmenin imkânına odaklanmaktadır. Bir yandan çağdaş sorunların anlaşılmasına yönelik aktüel bilgi üretmek, diğer yandan bilimsel eylemin ve akademinin kendine has kaygılarını da göz ardı etmeksizin teorik birikime katkı sunacak özgün bakış açıları geliştirmek araştırmanın temel motivasyonlarından. Ele aldığı konuda yapılan ilk çalışma olmasa da konuya yaklaşımı, teorik çerçevesi ve metodolojisi bakımından ilgi uyandırması beklenmektedir. Bu yönüyle çalışma, ele aldığı araştırma soruları için yeni/den bir nirengi noktası belirlemektedir. Sosyal bilimlerin diğer alanlarına kıyasla henüz çok yeni bir akademik disiplin olan İslam iktisadi bilim dalının sınırları, konusu, amacı ve yöntemi hakkında süre giden tartışmalara da katkı yapabilmeyi amaçlamaktadır.

Temel toplumsal kurumlardan din ile ekonominin müşterek unsurlarından, Türkiye özelinde belki de en yaygını ve buna nispetle olgusal gerçekliği hakkında en az bilgi

sahibi olunanı zekâtıdır. Türk toplumunda zekât, sadece dinî eylem olarak değil toplumsal ve ekonomik yapının yadsınamaz unsurlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Araştırma boyunca göze çarpan en belirgin husus ise zekât ile Türkiye'nin toplumsal, hukuki, ekonomik ve hatta siyasi yapısı arasındaki etkileşim, karşılıklı bir yapım ya da sökümlü süreci olarak karşımıza çıkmasıdır. Bu gerçeklik bizi, birbirleri üzerinde doğrudan ve dolaylı etkileri olduğunu ima eden önermelerin bir adım ötesine geçirmekte ve söz konusu etkilerin yönü ve şiddetini araştırmanın imkânını sunmaktadır. Toplumsal yapı zekât pratiğinin fenotipi üzerinde önemli etkilere sahipken, zekât da Türk toplumunun yardımlaşma ve dayanışma boyutlarıyla toplumsallık durumunun inşası ve idamesinin önemli bir ögesidir. Bu etkileşim alanı içinde edilgen olma fedakarlığı, genelde modernleşme özelde ise Türk çağdaşlaşma sürecinde, çoğunlukla zekâtın payına düşmektedir. Ancak geleneksel amaç ve fonksiyonlarını sürdürme ya da bunları yeniden ihya etme potansiyeline sahip olma bakımından diğer toplumsal kurumların birçoğundan pozitif ayrılmaktadır. Bu soyutlama daha iyi anlaşılması için aile kurumu örneğiyle somutlaştırılabilir. Toplumsal değişimin aile kurumu üzerindeki etkisi ya da modernleşmeyle birlikte ortaya çıkan yeni toplumsallık durumu kimi zaman aile kurumunun geleneksel fonksiyonlarına ihtiyaç kalmadığını ima etmekte, çoğu zaman geleneksel amaç ve fonksiyonlarını yerine getiremeyecek şekilde aileyi dönüştürmektedir. Bu dönüşüm sadece fonksiyonel değil, aynı zamanda morfolojik niteliklerde de görünür olmaktadır. Bugünkü aile kurumuyla geleneksel aile kurumunun aynı olmadığı kanonik bir olgudur. Bugünün Türkiye'sinde 19. yüzyılın modernleşme paradigmasını yansıtan ikonik figürlerden birin olan *çekirdek aile* yapısı toplumun normal halini almış ve 21. yüzyılın postmodern aile yapısıyla ilgili gelişmeler gözlemlenmeye başlanmıştır. Türkiye Aile Yapısı Araştırması'nda tek başına yaşayan bir yetişkin kadın ya da erkekten oluşan aile biçimi ifade eden tek kişilik hanelerin oranı 1978 yılında %3, 2016 yılında %11,4, sadece karı kocadan oluşan çocuksuz çekirdek ailelerin oranı 1978 yılında %8,3, 2016 yılında %19,5 olarak tespit edilmiştir (T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2019).

Endüstri devrimi sonrasında sosyal kurumların sorumluluk ve işlevlerini belirleyen geleneksel değerlerde meydana gelen aşınmadan etkilenmeyen sosyal kurum olmadığını söylemek oldukça güçtür. Birçok geleneksel kurumunun üstlenmiş olduğu rol ve fonksiyonların birçoğu piyasa mekanizmasına ve daha az karlı olanları ise kamu

kurumlarına aktarılmış, bugün *geleneksel* sıfatına nail olmuş her ne varsa, gün geçtikçe hızlanan değişim karşısında tutunacak yer arayan insanı teskin edecek aşına bir müze objesi mesabesinde gündelik hayatta kendisine muvakkaten anlamlı bir yer edinebilmektedir. Zekât kurumu da büyük yapısal ve fonksiyonel değişimlere uğramıştır. Dinî vecibe niteliği olmasaydı bugün zekât kurumundan bahsetmek büyük olasılıkla mümkün olmayacaktı. Zekâtın dinî bir vecibe oluşu zamanın aşındırmaları karşısında güçlü bir kalkan vazifesi görmüştür. Bu sayede modernleşmenin etkileri neticesinde toplumsal görünürlüğünün azaldığı buna mukabil varlığını ve fonksiyonlarını dip akıntı olarak idame ettirdiği araştırma boyunca fark edilecektir. Toplumsal görünürlüğünün azalması zekâtın dinî vecibe olmasıyla tezat oluşturmaktadır. İslam dininde her farz ibadetin aleni, aşikâr, cemiyet/cemaat birlikteliğiyle ifa edilmesi esastır, zekât modern zamanlarda bu esasın istisnasını tecrübe etmektedir. Zekât kurumunu klasik zamanlardan modern zamanlara taşıyan dinî vecibe olma durumu statik nitelikte olduğu için araştırma dışında tutulmuştur ancak göz ardı edilmemiştir. Araştırma zekâtı Türkiye özelinde incelemektedir. Daha teknik bir ifadeyle zekâtın ontolojik gerekçesi veri kabul edilmekte, Türk toplumundaki Türk toplumundaki ontolojik görünüşleri ise süreç ve durum analizleriyle belirginleştirilmektedir.

1.1. Araştırmanın Amacı ve Teorik Çerçeve

Sahip olduğu sınırlı iktisadi kaynakları, seçkin bir azınlığın değil, toplumun geneline yayılacak bir refaha tahvil etmek erdemli her toplumun öncelikli amaçları arasındadır. Ulusal ve kamusal bir kaynak olarak zekâtı ölçülebilir, yönlendirilebilir ve yönetilebilir bir zemine kavuşturmak, kalkınmaya yardımcı öncelikli alanlar başta olmak üzere zekâtın toplumsal faydasını ve verimini artıracak alanlarda kullanılabilmesinin öncelikli koşuludur. İdealize edilen durumu normatif olarak işaret etmenin aksine, işaret edilen noktaya ulaştırabilecek rotaları belirlemek, her rotayı haiz fırsat ve tehditleri öngörülebilir hale getirmek pozitif yöntemleri ve zahmetli bir çabayı zorunlu kılar.

Zekât, Türkiye'deki görünümü itibariyle sivil ancak kamusal bir kaynaktır ve zekâtle ilgili süreçler şeffaf, verimli, hesap verilebilir olmalıdır önermesi araştırmanın birinci aksiyomudur. Bugün Türkiye'de kamusal kaynakların israfı birçok müstakil

araştırmanın konusu olmasına rağmen zekât henüz bu araştırmaların nesnesi olamamıştır. Bu araştırmada zekâtın israfına ya da verimine dair bir bahis bulunmamakta zira bir şeyin veriminden bahsedilebilmesi için öncelikle araştırma nesnesinin görünür, takip edilebilir ve ölçülür olması gerekir. Zekât bu niteliklerden hiçbirini haiz değildir. Türkiye, barındırdığı zekât potansiyelini tutarlı ve kabul edilebilir yöntemlerle hesaplayabilecek bilişsel kapasiteye sahip olmasına rağmen bu hesaplamalara kaynak teşkil edecek verilerden mahrumdur. Bu sebeple zekât potansiyeli hesaplanmadığından spekülâtif tahminlere konu edilmektedir. Zekâtla ilgili yoksunluğu hissedilen öncelikli veri, bugün işleme konu olan zekât gerçekleştirmelerinin parasal büyüklüğüdür. Bu verinin yokluğu ve şu an için üretilemezliği zekâtın şeffaflığına dair haklı sorgulamaları da beraberinde getirmektedir. Hâlbuki zekât, mükellefi için farzdır ve bu yönüyle sadakanın aksine aleni olması, kamusal şeffaflığının sağlanması gereklidir.

Zekât mükellefiyetini yerine getiren birey için zekâtın gönüllü değil zorunlu bir mali yükümlülüktür önermesi araştırmanın ikinci aksiyomudur. Literatürde zekât ile sadakanın çoğu araştırmada gönüllü bağış kategorisinde, hayırseverlik [philanthropy] çerçevesinde değerlendirildiği görülmektedir. Ancak zekât, sadakanın aksine ne bir bağıştır ne de gönüllüdür. Zekât, modern pozitif hukuk içinde tanımlanmadığı ve müstakil olarak tanınmadığı için ancak şartlı bağış sıfatıyla hukuki bir statü kazanabilmektedir. Bu *hukuki çözüm* zekâtın gündelik hayattaki konumuna karşılık gelmemektedir. Toplumda yaygın örfün de pozitif hukukun kaynakları arasında olduğunu unutmamak gerekir.

Modern pozitif hukuka göre yerine getirilmesi zorunlu bir edim ifa edilmediğinde kamu gücü kullanılarak cebren yerine getirilebilmektedir. Örneğin vergi, kamu gücüne dayanılarak alınan zorunlu ödemelerdir. Tahakkuk eden vergi ödenmediği takdirde kamu gücü kullanılarak vergi borçlusundan zorla tahsil edilebilir ve müeyyideler uygulanabilir. Zekâtın Türkiye’de vergi gibi modern pozitif hukuk normlarının gereği olarak kamu gücü marifetiyle cebren tahsil edilmiyor olması, pozitif hukukun zekâtı kavramıyor olması, zekâtın gönüllü ödeme olarak nitelendirilmesi için yeterli değildir. Hatta zekât mükelleflerinin bir kısmının aşkın emeller, dinî saik ve manevi motivasyonla zekât uyumlarının oldukça yüksek olduğu gözlemlenebilir. Böyle bir gözlemden dahi zekâtın gönüllü bağış olarak nitelendirilmesi kategorik olarak mümkün değildir. Belki, bu örnekteki *zekât uyumu* yüksek kişilerin, zekât uyumu düşük

mükelleflere kıyasla, zekât ödemelerinde daha az elem duydukları düşünülebilir. Mükellef, zekât uyumu ister yüksek ister düşük olsun inancının, vicdanının ve belki toplumun informel icbarıyla tasarrufu altında bulunan bir iktisadi refahı yekdiğeri lehine karşılıksız olarak terk etmektedir. Kendi inancı ve/veya içinde yaşadığı toplumda yaygın olan kültürde bu yönde bir zorunluluk olmasaydı bu edim de ortaya çıkmayacaktı. Öyleyse zekât edimi de mükellefi için kamu gücüne dayalı cebri müeyyidelere konu olmamasına rağmen yerine getirilecek kadar kuvvetli bir zorunluluktur. Yukarıda yer verilen *zekât uyumu* kavramsallaştırması, vergi mükelleflerinin yükümlülüklerini herhangi bir zorlama ve müeyyideye olmaksızın kendiliğinden yaparak üzerlerine terettüp eden vergi borcunu, gerçek duruma uygun, doğru, eksiksiz ve zamanında ödemeleri anlamında kullanılan *vergi uyumu* [tax compliance/taxpayer compliance] kavramından esinlenilerek türetilmiştir. Bir başka araştırmada hem zekât hem de vergi mükellefiyeti bulunan kişilerin hangisine daha yüksek uyum gösterdiğine dair yürütülecek bir tartışma hem ilgi çekici hem de faydalı olacaktır.

Araştırmanın üçüncü aksiyomu: *Müşahhas bir kurumu olmasa da zekât Türkiye’de sosyal, ekonomik ve hukuki boyutlarıyla kurumsal bir yapıya sahiptir.* Bu kurumsal yapı normatif olarak değerlendirilebilir, arzu edilen nitelikleri haiz olup olmadığı tartışılabilir. Araştırmanın öncelikli amaçlarından biri de bu kurumsal yapının belirginleştirilmesidir. Kurumlar dikkate değer sayıda insanı müşterek ya da münferit aynı hedefi ihtiva eden kolektivitelerde tezahür eder. Kurumsallaşma ise zaman içinde süreklilik kazanan her sosyal durumun başlangıcına, ferdin yekdiğeriyle formel sınır(lılık)ları gözeterek etkileşime girdiği o ilk anda nüve olarak mevcuttur. Kişi ve davranışı kurumsallaşmaya varlık kazandırırken kurumsal yapılar da kişi ve davranışı biçimlendirir. Böylece insan faaliyetiyle ilgili konularda kurumsallaşmadan bahsetmek, bu bahse konu olan faaliyetin kısmen ya da tamamen sosyal kontrol altında sınıflandırıldığını ya da böyle bir sınıflandırmanın niteliklerini ifade etmektir. Kurumsallaşma kabiliyetinin artık sosyal kontrol beklentisini karşılamadığı ya da kurumsallaşma sürecinin bizzat kendisinin başarısız olduğu durumlar için ilave ya da yeni kurumsallaşmalara, bir diğer ifadeyle ilave ya da yeni sosyal denetim ve gözetim mekanizmalarına ihtiyaç duyulur. Çizilen teorik çerçevede kurumsallaşmanın başarısının ölçüsü meşru ve adil müeyyideleri haiz hukuktur. Eğer toplumda mevcut bir kurum hukuk tarafından kavranmıyorsa sosyal kontrolden, toplumsal denetim ve

gözetimin dışındadır, bu durum bilinçli bir tercih olsa dahi kurumsallaşmanın en başarısız olduğu noktadır. Belki Türkiye’de zekâtın kurumsallaşması için böyle bir noktadan bahsedilebilir. Ancak böyle durum kurumsallaşmanın olmadığı değil, kurumsallaşmanın başarısız olduğu bir durumdur.

Zekâtın kurumsallaşmasıyla ilgili değerlendirmelerde göz önünde bulundurulması gereken husus ise tarihî ve coğrafi paydaşlık ya da farklılıktır. İslam âlimlerinin, İslam’ın evrenselliğine vurgu yapması, onun tüm zaman ve coğrafyalarda üretilen muhtelif sosyal desenlerin her birinde varlık gösterebilme kabiliyetinden ileri gelmektedir. Evrensel olma sıfatı belki de farklı desenleri birbiriyle aynılaştırma iddiası olmaksızın her desende varlık kazanabilmekle temellük edilebilir. Modernitenin evrensel hegemonyası ile İslam’ın evrenselliği bu noktada net bir şekilde ayrılmaktadır. Tarihî ve/veya coğrafi olarak paydaş olmayanlar aynı sosyal biçimleyicinin yani aynı sosyal kültürün ürünü de olmayacaktır. Tarihsel ve/veya coğrafi olarak birbirinden farklı biçimlerde türetilmiş sosyal anlamlılık çerçevesinde şekillenmiş fertlerin yekdiğeriyle etkileşiminde, iştirakçilerin her biri açısından kurumsal olarak tanımlanmamış bir durum ortaya çıkacaktır. Bu tanımlanmamış durumlar, sosyal desenlerdeki zamana ya da coğrafyaya bağlı ortaya çıkan farklılıklardır. Daha açık bir ifadeyle tarihin farklı dönemlerinde ya da aynı zaman diliminde ancak farklı coğrafyalarda ortaya çıkan kurumsallaşma biçimleri birbirine özdeş olmayacaktır. Tarihin bir döneminde işler ve işlevsel olan bir kurumsallaşma paternini bugüne teklif etmek anakronik kolaycılıktır. Çağdaş ancak muhtelif coğrafyalarda, farklı sosyal biçimlerce türetilmiş kurumsallaşma modelleri de bir başka toplumun ihtiyaçlarına cevap vermeyebilir.

Türk toplumunda zekâtın kurumsallaşmasına dair çizilen teorik çerçeveyi destekleyecek bir diğer bakış açısı ise mutataştırma. Mutataştırma, belirli ve tekrar eden davranışların ritüelleşerek rutinleşmesi ve bu rutinlerin yerleşik hale gelmesidir. Bu yerleşiklik, ritüelin icracıları tarafından kalıp olarak kavranması, bir diğer ifadeyle prosedürler toplamı haline getirilmesidir. Böylece her kurumsallaşma modelinin sağladığı bir fayda, yani efor tasarrufuyla rutinlerin yeniden üretilmesi, temin edilir. Zekâtın taraflarının her biri için, zekât rutinin yeniden üretilmesi sırasında icracıların bilgi stoğunda yerleşik hale gelen ve olduğu gibi kabul edilerek uygulanan her mutataştırma aynı zamanda bir kurumsallaşma paternidir. Benzer bir kurumsallaşma paterni yine kamusal ve toplumsal yönü belirgin bir ibadet olan Cuma Namazları için

de söz konusudur. Cuma günü öğle ezanının okunmasıyla, milyonlarca Müslüman bilgi stoklarında yerleşik hale gelen bir rutini yerine getirmek üzere camilerde toplanır ve rutinleri yerine getirerek dağılırlar. Bilgi stoğuna yerleşik olan rutinin dışına çıkan her durum öncelikle hoş karşılanmayacaktır, sonrasında hoş karşılanacak bile olsa anlaşılması için zamana ve efora ihtiyaç duyulacaktır.

Mutatlaşma, teoride mevcut olan onlarca seçeneği tarihsel, geleneksel, toplumsal, siyasi, tecrübi, ekonomik, hukuki vb. birtakım sebeplerle mahdut hale getirir. Durumları tanımlar ve bu ön tanımlara göre sınıflandırır. Böylece durumlar ve eylemlerin neticesi öngörülebilir olur. Bu belirlilik eyleyiciyi, eyleminin neticesini düşünme hatta arzu edilen belirli bir çıktıyı elde edebilmek için çaba gösterme yükünden kurtarır, garanti edilmiş, toplum ve hukuk tarafından kabul edilmiş bir netice vaat eder, efor tasarrufu da burada ortaya çıkar. Mutatlaşmayla ortaya çıkan zihinsel ve psikolojik konfor ile efor tasarrufu sanılanın aksine, tüm bu statikleşme ve durağanlaşmaya rağmen, düşünüp tartmak ve yenilik yapmak için gerekli zaman enerjinin oluşması için önemli bir imkânı da barındırmaktadır. Ancak buradaki tehlike yenilik için belirlenecek alternatif seçeneklerin dahi mutatlaşan standartlara göre tayin edilmesidir. Tasarruf edilen efor mutadın yeniden üretilmesinde kullanılır ve kurumsallaşma tahkim edilerek hantallaştırılır.

Mutatlaşmanın bir diğer işlevi de tipleştirmedir. Mutatlar yaygınlaştıkça, mutatlaştırma yavaşlar. Tarihsel süreçte, toplumda yaygınlaşan mutatların failleri karşılıklı biçimde birbirlerini aynı tipoloji içinde tanır ve tanımlar. Böylece kurumsal tipolojiler, bir diğer ifadeyle sınıflar ortaya çıkar. Böylece ortaya çıkan kurum/lar X tipindeki faillerce icra edilebilecek Q tipindeki eylemleri tespit eder. Bu çerçeveden bakıldığında Türkiye’de zekâtın kurumsallaşmalarından bahsedilmesi gerekir. Burada vurgu zekât mutatlarının ve buna bağlı olarak zekâta dair birçok kurumsallaşmaların olduğudur. Bu paragrafın işaret ettiği olgusal gerçeklik bir başka araştırma konusu olduğu için bu bahsi daha fazla derinleştirmeden, dinî gurupların her biri için zekât özelinde dahi ayrı ayrı mutatlar setinden, buna bağlı ortaya çıkan tipolojilerden ve zekât kurumsallaşmalarından bahsedilebileceğini not düşmek yeterli olacaktır. Bu durumun arzu edilir olup olmadığı ise farklı bir tartışmanın konusudur.

Araştırmanın dördüncü ve son aksiyomu: *Her koşulda zekâtın yoksulluğun azaltılması, gelir dağılımının iyileştirilmesi, sosyal adaleti, sosyal refahı ve sosyal barışı pozitif etkilemesi beklenemez.* Bu türden amaçlar ne tek başına bir kuruma (zekâta)

yüklenemeyecek kadar ağır ve büyüktür. Bu amaçların gerçekleştirilebilmesi, özel ve kamusal uygun araçların, kabiliyetleri nispetlerinde, ortak amaca yönelik güdülenmeleri gereklidir. Zekât, ulaşılmak istenen amaca uygun politika setleri ve araçlarıyla birlikte sosyal ve ekonomik etkileri haizdir. Aksi durumda zekâtın morfolojik niteliklerinden hareketle yapılan analogik çıkarımlar neticesinde beklenen etkileri ile gerçekleşen etkileri birbirinden çok farklı olabilir. Bu iddia aşağıdaki Tablo 1.1’de yer alan veriler de desteklemektedir.

Tablo 1.1’de zekât kurumuna sahip seçilmiş ülkelerde ve Türkiye’de millî gelir, yoksulluk, gelir dağılımı (Gini Katsayısı), insanî gelişmişlik endeksi, İslamîlik endeksi ve mutluluk endeksi verilerine yer verilmektedir. Tabloda yer alan ülkeler, zekât kurumlarının ihdas edildiği yıla bakılarak eskiden yeniye doğru sıralanmıştır. Tablodaki verilerden hareketle, bir ülkede/toplumda zekât kurumunun bulunması gelir dağılımını iyileştirmede, fakirlikle mücadelede, ekonomik kalkınma ve büyümeyi tesise etmekte ya da daha İslamî veya daha mutlu bir toplum inşa etmekte tek başına yeterli olmadığıdır. Zekât kadar ve belki de daha önemsiz benimsenen zekât politikaları ve bu politikaları uygularken benimsenen ilkelerdir.

İlgi çekici bir diğer bulgu da bir ekonomide üretilen millî gelirin ekonomideki paydaşlar arasındaki dağılımını gösteren, böylece o ekonomideki gelir dağılımının ne denli adaletli ya da adaletsiz olduğunun anlaşılmasında kullanılan Gini Katsayısıyla ilgilidir. Gini Katsayısının 0 (sıfır) olması ekonomideki herkesin millî gelirden eşit payı aldığı yani mutlak eşitliğin olduğu durumu gösterir. Diğer yandan katsayısının 1 olması, ekonomide üretilen millî gelirin tamamının sadece bir kişinin kontrolünde olduğu mutlak eşitsizlik durumunu işaret eder. Zekât kurumu daha eski olan ülkenin Gini Katsayısının da daha düşük yani gelir dağılımının daha iyi olduğu görülmektedir, bu seriyi bozan tek ülke Sudan’dır. Ancak Gini Katsayıları tablodaki ülkelerin tamamı için gelir dağılımı adaletsizliğine işaret etmektedir. Gini Katsayısının en yüksek yani gelir dağılımı en bozuk olduğu ülke, zekât kurumunun olmadığı Türkiye’dir.

Tablo 1.1: Zekât Kurumuna Sahip Seçilmiş Ülkelerde ve Türkiye’de Millî Gelir, Yoksulluk, Gelir Dağılımı ve İnsani Gelişmişlik Endeksi Verileri

Ülke	Zekâtın İç Hukukta Kanun Seviyesinde Yer Bulduğu Yıl	Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (2021, Milyar USD)	Günlük Kazancı 2.15 USD Altındaki Kişi Sayısı/Nüfus (2017 SAGP)	Günlük Kazancı 6.85 USD Altındaki Kişi Sayısı/Nüfus (2017 SAGP)	Ulusal Yoksulluk Sınırına Göre Yoksul Kişi Sayısı/Nüfus	Gini Katsayısı	UNDP 2021 İnsani Gelişme Endeksi Sıralaması (191 Ülke İçinde)	2022 İslamilik Endeksi Sıralaması (149 Ülke İçinde)	2023 Dünya Mutluluk Raporu Sıralaması (137 Ülke İçinde)
SUDAN	1921	35.05	%15.3 (2014)	%86 (2014)	%46.5 (2009)	.342 (2014)	172	147	Veri Yok
PAKİSTAN	1947	347.74	%4.9 (2018)	%85 (2018)	%21.9 (2018)	.296 (2018)	161	136	108
MISIR	1948	402.84	%2.5 (2017)	%73 (2017)	%32.5 (2017)	.315 (2017)	97	128	121
BANGLADEŞ	1971	357.10	%13.5 (2016)	%87 (2016)	%24.3 (2016)	.324 (2016)	129	122	118
ÜRDÜN	1978	45.85	.0 (2010)	%8 (2010)	%15.7 (2018)	.337 (2010)	102	85	123
ENDONEZYA	1978	1186.07	%3.5 (2021)	%61 (2021)	%9.8 (2020)	.379 (2021)	114	62	84
YEMEN	1980	22.02	%19.8 (2014)	%85(2014)	%48.6 (2014)	.367 (2014)	183	153 (2018)	Veri Yok
TÜRKİYE	1983	806.80	.4 (2019)	%13 (2019)	%14.4 (2021)	.433 (2023)	48	100	106
MALEZYA	1991	372.75	.0 (2015)	%5 (2015)	%8.4 (2019)	.411 (2015)	62	43	55

Kaynak: The World Bank; Türkiye İstatistik Kurumu; United Nations Development Programme; 2022 Islamicity Indices; 2023 World Happiness Report verilerinden yararlanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır. Tablo hazırlanırken mevcut olan en güncel veriler kullanılmıştır ancak ülkeden ülkeye en son yayınlanan verilerin tarihi değişiklik gösterdiği için her verinin yanında parantez içinde ait olduğu yıl gösterilmiştir.

Çok boyutlu bir gösterge olan İnsani Gelişme Endeksi [Human Development Index] verileri de bu aksiyomu destekler niteliktedir. İnsani gelişme Endeksinin temel referans noktası esas olarak daha fazla seçme şansı, daha fazla seçenek ve daha fazla fırsattır. Bu bakış açısıyla Birleşmiş Milletler İnsani Gelişme Endeksinin 3 temel boyutu aşağıdaki gibidir.

- Bireyin uzun, sağlıklı ve yaratıcı bir hayat yaşaması;
- Bilgi ve eğitim alabilme imkânına sahip olması;
- İnsana yaraşır bir hayat için gerekli kaynaklara ulaşabilmesidir.

Tablodaki insani gelişme endeksi verilerinden hareketle, zekâtın tek başına mezkûr boyutları gerçekleştirmek için yeterli olmadığı söylenebilir.

İlgi çekici bir diğer gösterge de seçili ülkelerin İslamilik Endeksi sıralamasıdır. Bu sıralama, ülkelerin İslamilik Endeksinden aldıkları skora göre yapılmaktadır. İlk önce Rehman ve Askari (2010) tarafından geliştirilen, sonrasında Askari ve Mohammadkhan (2016) tarafından sistematik bir hale getirilen İslamilik Endeksi, yine Askari ve Mohammadkhan tarafından kurulan ABD merkezli İslamilik Vakfı [Islamicity Foundation] tarafından 2015 yılından bu yana düzenli olarak yayınlanmaktadır. İslamilik Endeksi, İslam'ın temel ilkelerinden hareketle dünya ülkelerini izleyerek bu ülkelerde uygulanan ekonomi, hukuk ve yönetim, insan hakları ve siyasi haklar ile uluslararası ilişkiler alanlarında izlenen politikalarda İslami ilkelere bağlılığı ölçmekte ve ülkeleri sıralamaktadır. Endeks geliştiricileri, Müslümanların İslami değerler bakımından da yöneticilerini denetlemeleri, barışçıl reformlar ile etkili kurumlar geliştirmelerini teşvik etmek için ahlaki bir pusula sunmayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede İslamilik Endeksinde gayrimüslim ülkeler yüksek sıralarda yer alırken Müslüman ülkelerin ise son sıralarda olması, Müslümanların toplumlarına sahip çıkarken talep edecekleri İslami değerlere sahip etkili kurumları nereden modelleyebileceklerine dair açık bir ahlaki pusula içermektedir. Endeks, Müslümanların toplumlarına sahip çıkıp değişimi benimseyerek daha iyi politikalar talep edebilmeleri için güçlü/başarılı ve zayıf/başarısız yönlerini değerlendirebilecekleri bir performans göstergesi olmayı da hedeflemektedir. Endeksin hesaplanma yöntemi ve geliştirilme maksadı tartışmaya açık olsa da literatürde bu çerçevede geliştirilmiş tek endeks olması sebebiyle alternatifsiz konumdadır. 2022 yılı için hesaplanan endekste Müslüman ülkelerin medyan

sıralaması 149 ülke içinde 110'dur. Zekât kurumuna sahip seçilmiş ülkelerden sadece Ürdün, Malezya ve Endonezya medyan sıralamanın üzerinde yer almaktadır. Zekât kurumu olmamasına rağmen Türkiye de medyan sıralamanın üzerindedir.

Günümüzde kurumsal zekât pratiğinin bulunduğu 23 ülke tespit edilebilmiştir. Amerika ve İngiltere dışındaki tüm ülkeler iç hukuklarında yaptıkları müstakil ve doğrudan düzenlemelerle zekâtı kamusallaştırmışlardır. Amerika ve İngiltere'de ise zekât için münhasır kurulan vakıflar aracılığıyla zekât kamusallaştırılmış ve iç hukuka entegre edilmiştir. Türkiye dâhil diğer ülkelerde ise zekâta münhasır bir hukuki statü bulunmamakta, zekât da tüm diğer bağışlar gibi değerlendirilmektedir.

Günümüzde zekâtı iç hukukunda müstakil ve doğrudan yer vermiş toplumların tecrübesi, zekâtı konu edinen Türkiye'deki lisansüstü tezlerin birçoğunda yer almaktadır. Araştırmada bu birikimden istifade edilecek ancak tekrar edilmeyecektir. Ancak kurumsal zekât pratiğine sahip ülkelerin isimlerini bir arada kayda geçirmek konuyu farklı boyutlarıyla tartışmak isteyen araştırmacılara yarar sağlayabilir. Bu ülkeler Sudan, Mısır, Suudi Arabistan, Libya, Ürdün, Endonezya, Pakistan, Yemen, Bangladeş, Kuveyt, Lübnan, Katar, Bahreyn, Umman, İran, Malezya, Pakistan, Brunei, Nijerya, Birleşik Arap Emirlikleri, Amerika ve İngiltere'dir.

1.2. Araştırmanın Yöntemi

Araştırma birbirinden ayrı üç analizi muhteva etmektedir. Her bir analizde kullanılan yöntem birbirinden farklıdır. Bu sebeple giriş bölümünde tekbir yöntem başlığı altında her üç analizin yöntemine yer vermek yerine, bütünlüğü sağlayabilmek amacıyla her bir analiz için ilgili bölümde başlık açılmıştır. Bu başlık altında kısaca değinmekle yetinilecektir.

Birinci bölümde, zekât yakın tarihin bir nesnesi olarak kavranmış, TBMM Tutanak Arşivi, Resmî Gazete Arşivi, Mevzuat Arşivi, T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, yazılı ve görsel medya arşivi ve yapılan derinlemesine görüşmelerde elde edilen bulgular ışığında Türkiye Cumhuriyeti'nin 100'üncü yılında zekâtın 100 yıllık serencamı belirginleştirilerek sistematik bir bütünlük içinde sunulmuştur.

Üçüncü bölümde, zekâtın Türkiye'deki toplumsal gerçekliğini kavrayabilmek amacıyla Zekât Algısı ve Pratiği Ölçeği geliştirilmiş ve uygulanmıştır.

Dördüncü bölümde, zekâtın Türkiye ekonomisine etkileri üretim zinciri üzerinden girdi-çıkıtı analiziyle belirginleştirilerek zekât için anahtar sektörler tespit edilmiştir.

1.3. Literatür

Araştırma konusuyla ilgili olarak Dergipark, YÖK Ulusal Tez Merkezi, Open Access Theses and Dissertations -OATD- ve Web of Science -WoS- veri tabanlarında tarama yapılmıştır. Yapılan tarama neticesinde araştırmanın konu ve yöntemiyle benzeşen bir başka çalışma tespit edilememiştir. Araştırmanın her bölümü müstakil ve birbirinden bağımsız üç ayrı analizden oluşmaktadır, her analizin başında konuyla ilgili literatür taraması müstakil olarak verilmektedir. Bu nedenle burada, YÖK Ulusal Tez Merkezinde yapılan tarama neticesinde 1980'den günümüze kadar zekâtı konu edinen 145 adet tez, künyeleri ve bir paragraflık tez özetiyle Tablo 1.2'de verilmiştir. Türkiye'nin zekât araştırmalarına dair akademik birikimini özetleyen bu tabloyla konuya ilgi duyan araştırmacılara panoramik bir bakış açısı sunmak, böylece zaman kazandırmak amaçlanmıştır.

Zekât araştırmaları literatürüne iktisadi ve idari bilimler ile insan ve toplum bilimleri kürsüleri tarafından neredeyse hiç katkı yapılmamış olması bu sahada yürünecek uzun yolun henüz çok başında olduğunu göstermektedir. Buna mukabil zekât araştırmalarının ekonomik kalkınma ve büyüme, gelir dağılımında adalet, vergi sistemi, zekâtın toplumsal ve psikolojik etkileri gibi teknik uzmanlık gerektiren birçok alt başlığının da İslam hukuku kürsülerinde çalışılmış olması da ilgi çekicidir.

Araştırmaların içeriği incelendiğinde veriye dayalı uygulamalı çalışmaların oldukça az olduğu, teorik tartışmaların normatif çerçevede yürütüldüğü ve Türkiye'nin toplumsal, hukuki, ekonomik gerçekliğini kavrayan çalışma sayısının oldukça az olduğu tespit edilmiştir. Bu kısıt İslam iktisadi araştırmalarında oldukça yaygındır. Bu bulgular ışığında, yolun henüz çok başında olmanın eksiklikleri ve kusurlarıyla malul bu araştırma, İslam iktisadi literatürüne mütevazı bir katkı olarak sunulmuştur.

Tablo 1.2: Türkiye’de Hazırlanan Lisansüstü Tezlerde Zekât

S.Nu	YÖK Tez Numarası	Yazar	Yıl	Tezin Adı	Tez Türü	Tezin Alanı	Araştırmanın İçeriğinde Zekâtın Konumu
1	346976	M. Sabri Erdoğan	1980	Gelişmekte olan cemiyetlerin sosyo-ekonomik bünye ve meseleleri karşısında İslam'ın zekât müessesesi	Doktora	İslami Bilimler	Zekât sosyo-ekonomik bir kurumu olarak araştırmanın ana konusudur.
2	20651	Kudret Büyükcoşkun	1992	Mahiyetleri yönünden vergi ve zekât	Yüksek Lisans	İslam Hukuku	Zekât mali bir kurum olarak araştırmanın ana konusudur.
3	20825	Saadettin Özdemir	1992	İslam'da ibadet psikolojisi (Namaz-zekât)	Yüksek Lisans	İslami Bilimler	Zekât ibadet olarak araştırmanın alt konusudur.
4	30459	H. Ahmet Şimşek	1994	İslam'da zekât müessesesine sosyolojik bir yaklaşım	Yüksek Lisans	Din Sosyolojisi	Zekât sosyal bir kurum olarak araştırmanın ana konusudur.
5	109262	Emrullah Dumlu	2001	Zekâta tespit edilen nisab ölçüleri	Yüksek Lisans	İslam Hukuku	Zekât hukuki bir olgu olarak araştırmanın ana konusudur. Araştırma zekâtın nisabında kullanılan ölçüleri incelemektedir.
6	113113	Metin Yiğit	2001	Fey, zekât ve talak ayetleri çerçevesinde lafzi ve gai yorum tartışmaları	Yüksek Lisans	Tefsir	Zekât kavram olarak araştırmanın alt konusudur.
7	99927	Murat Mısırlı	2001	Hz. Ömer Döneminde maliye teşkilatı	Yüksek Lisans	İslam Tarihi	Zekât tarihi bir kurum olarak araştırmanın alt konusudur.
8	122808	Enver Kaan	2002	Ku'an ve sünnete göre zekât	Yüksek Lisans	İslam Hukuku	Zekât ana konu olarak İslam hukukunun temel kaynakları açısından ele alınmaktadır.
9	110755	Yusuf Demirtaş	2002	Mükellefiyet ve eda açısından İslam ibadetlerinde takvim ve zaman unsurunun yeri	Yüksek Lisans	İslam Hukuku	Zekât ibadet olarak araştırmanın alt konusudur.

10	128019	Semra Tanır	2003	İnanç ve ibadetin temel kavramları (Semantik bir inceleme)	Yüksek Lisans	Arap Dili ve Belagatı	Zekât bir kavram olarak araştırmanın alt konusudur.
11	160034	Esra Gözeler	2005	Samî dinî geleneğinde salât, savm ve zekât kavramlarının semantik incelenmesi	Yüksek Lisans	Tefsir	Zekât bir kavram olarak araştırmanın alt konusudur.
12	186480	Sultanbek Aliyev	2005	İbadet vakitleri hakkındaki hadisler ve tahlili	Yüksek Lisans	Hadis	Zekât bir ibadet olarak araştırmanın alt konusudur.
13	188304	Cemil Oruç	2005	Kur'an-ı Kerim açısından ibadetlerin insan davranışlarına etkisi	Yüksek Lisans	Tefsir	Zekât bir ibadet olarak araştırmanın alt konusudur.
14	187856	Ömer Faruk Habergetiren	2005	İslam Hukuku'nda sermaye ve sermaye hareketleri (sermayenin oluşumu, birleşmesi ve bütünleşmesi)	Doktora	İslam Hukuku	Zekât bir ikincil dağılım aracı olarak araştırmanın alt konusudur.
15	189048	Medeni Şavlı	2006	İslam hukukunda zirai ürünlerin zekâtı	Yüksek Lisans	İslam Hukuku	Zekât bir ibadet olarak ve tarımsal ürünler özelinde ele alınmıştır. Zekât araştırmanın ana konusudur.
16	186770	Yılmaz Atmaca	2006	Müzeni ve Tahavi'nin muhtasarlarının zekât bölümlerinin kaynak, muhteva ve metod açısından karşılaştırılması	Yüksek Lisans	İslam Hukuku	İslam hukukunun bir bahsi olarak zekâtın iki ayrı eserdeki konumu karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Zekât araştırmanın ana konusudur.
17	186637	Hüseyin Vural	2006	Zekât-Fitre Nisabı ve günümüz ölçüleriyle yeniden tespiti	Yüksek Lisans	İslam Hukuku	Zekât mükellefiyetinin başladığı zenginlik ölçüsünü ifade eden nisabın günümüz koşullarında tespitini tartışmaktadır. Zekât araştırmanın ana konusudur.

18	187901	Yahya Demirhan	2006	Hz. Peygamber döneminde zekâtın toplanmasında izlenen yol	Yüksek Lisans	İslam Hukuku	Zekât tarihini ve fihhi bir olgu olarak ele alınmıştır. Zekât araştırmanın ana konusudur.
19	205121	Mehmet Tokuş	2006	Hadislerde Sadaka Kavramı	Yüksek Lisans	Hadis	Zekât fikhın bir kavramı olarak hadisler çerçevesinde ele alınmıştır. Zekât odak araştırma konusudur.
20	189439	İbrahim Öztürk	2006	Mehmed Zihni Efendi'nin Nimet'i İslam adlı eserindeki hadislerin tahrir ve değerlendirilmesi (oruç, zekât, hac ve nikah bölümleri)	Yüksek Lisans	Hadis	Zekât bir fıki terimi olarak muayyen bir eserdeki durumu değerlendirilmiştir. Zekât araştırmanın alt konusudur.
21	191305	Rifat Karamahmut	2006	Makedonya Müslüman azınlıkları dini kurumları ve çağdaş sorunları	Yüksek Lisans	İslam Tarihi	Zekât Makedonya Müslümanlarının sosyal, kültürel, dini, eğitim, siyasi vb. teşekküllerinin finans kaynakları arasında yer almaktadır. Zekât araştırmanın alt konusudur.
22	205130	Zahit Demirel	2007	Hanefi ve Şafii fikhında zekâtla ilgili farklı görüşler	Yüksek Lisans	İslam Hukuku	Zekât iki ana fikh ekolü arasındaki hüküm farklılıkları açısından karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Zekât araştırmanın odak konusudur.
23	220658	Mürüvvet Tezekici	2007	İslâm'daki temel ibadetlerin ahlâkî boyutu	Yüksek Lisans	İslam Hukuku	Zekât ibadet olarak ele alınarak ahlaki boyutu tartışılmıştır. Zekât araştırmanın alt konusudur.
24	211778	Talat İlbarhar	2007	İslam hukukunda nisap kavramı ve tespit ölçüleri	Yüksek Lisans	İslam Hukuku	İslam öncesi ve erken dönem İslam'da ölçü, tartı, para birimi üzerinden nisap kavramının ortaya çıkışı incelenmektedir. Zekât araştırmanın alt konusudur.
25	209165	Mahmut Yazıcı	2007	Hadislerde toplumların çöküşü	Yüksek Lisans	Hadis	Toplumların çöküşünü konu edinen hadisler incelenmiş, çöküş içindeki toplumların niteliklerinden birinin de

							toplumda zekâtın kaybolması olarak tespit edilmiştir. Zekât araştırmanın tali konusudur.
26	239062	Emrullah Dumlu	2008	Ticaret Malların Zekâtı	Doktora	İslam Hukuku	Günün iktisadi koşullarında ticarî mallarının zekâtının hesaplanmasına dair fıkıh hükümleri tartışılmıştır. Zekât araştırmanın odak konusudur.
27	228767	Abdullah Aygün	2008	Kur'an'a göre Ümmet-i Muhammed'in özellikleri	Doktora	Tefsir	Zekât İslam ümmetinin, diğer toplumlardan farklı ve üstün yanlarından biri olarak ifade edilmektedir. Zekât araştırmanın tali konusudur.
28	221374	Ayşe Akkaya	2008	Kur'an'ın ibadetle ilgili hükümlerinde ahlaki boyut	Yüksek Lisans	Tefsir	Zekât bahsi, Kur'an'ın ibadetler ilgili ahlaki boyutunun tartışıldığı alt başlıklardan biridir.
29	221476	Tahir Mehtioğlu	2008	Kur'an'da ibadetlerin ortaya çıkışı, çeşitlenmesi ve fikhî bakımdan hükümleri	Yüksek Lisans	İslam Hukuku	Diğer ibadetlerle beraber zekâtın ortaya çıkışı ve fikhî bakımdan hükümlerin çeşitlenmesi ve kurumsallaşması ele alınmaktadır. Zekât araştırmanın tali konusudur
30	218607	Hakan Uğur	2008	Kur'an'ın tasdik ettiği Tevrat'taki konular	Doktora	Tefsir	İbadet olarak zekâtı işaret eden birtakım Tevrat ibarelerin Kur'an'ın tasdik ettiği konular arasında olduğu ifade edilmektedir. Zekât araştırmanın tali konusudur.
31	227277	Filiz Öztürk	2008	Bazı İslam iktisat kaynaklarının çağdaş iktisat yönünden değerlendirilmesi	Yüksek Lisans	Orta Çağ Tarihi	Zekât bir vergi olarak ele alınmakta ve modern ekonomi yönünden değerlendirilmektedir. Zekât araştırmanın alt konusudur.

32	234767	Ali Çiftçi	2009	Mekkî sureler bağlamında Kur'an'da infak-zekât ilişkisi	Doktora	Tefsir	Kur'an'da 200-250'ye yakın ayetin infak ve zekâtla ilgili olduğu, Mekke'de nazil ayetler çerçevesinde infak ve zekât kavramlarının izi sürülmektedir. Zekât araştırmanın alt konusudur.
33	234948	Mehmet Fatih Eroltekin	2009	Kur'an-ı Kerim'in mal varlığına bakış açısı	Yüksek Lisans	Tefsir	Kur'an'da mal ve mülkiyet konularını ele alan araştırmada zekât alt konu olarak yer almaktadır.
34	241480	Hasan Rami Kara	2009	Ömer Nasuhi Bilmen'in Ahkâm ayetleriyle ilgili görüşleri	Yüksek Lisans	İslam Hukuku	Diğer ahkam ayetleriyle beraber zekâtla ilgili olanlar hakkında muayyen bir fakihin görüşlerine yer verilmiştir. Zekât araştırmanın tali konusudur.
35	227417	Ayhan Kaya	2009	Kur'an'da infak kavramı	Yüksek Lisans	Tefsir	Kur'an'da infak kavramı ele alınan araştırmada zekât da ele alınan kavramlardır, zekât tali konudur.
36	263227	Sibel Duman Yılmaz	2010	Zekât verilecek kimseler	Yüksek Lisans	İslam Hukuku	Zekât mali bir ibadet olarak ele alınmış ve zekâta müstahak olan sınıflar tartışılmıştır. Zekât ana konudur.
37	273245	Hüseyin Sözen	2010	İslam Hukukunda gayrimenkul malların zekâtı	Yüksek Lisans	İslam Hukuku	Zekât ibadetinin bir kolu olan gayrimenkul malların zekâtı konusunu ele almaktadır. Zekât odak konudur.
38	273616	Tuğba Duru	2010	Varsıllık yoksulluk kavramları ve malî-dinî yükümlülükler	Yüksek Lisans	İslam Hukuku	Zenginlik ve yoksulluk kavramları zekât ibadetinde mükellefiyet ve müstahaklık çerçevesinde ele alınmakta ve nisap kavramı tartışılmaktadır. Zekât alt konudur.

39	287841	Akın Utangan	2011	Hanefî mezhebinde zekât ve hac ahkâmı ile ilgili içtihat farklılıklarının usul açısından değerlendirilmesi	Yüksek Lisans	İslam Hukuku	Zekât ve hac örneklerinden hareketle ibadetler konusundaki içtihat farklılıkları incelenmiştir. Zekât alt konudur.
40	294489	Ayşe Yavuz		Hz. Peygamber'in zekât memuru olarak görevlendirdiği sahabeler	Yüksek Lisans	İslam Tarihi	Zekâtın İslam'ın ilk döneminde kurumsallaşmasını konu edinmektedir. Zekât tarihi araştırmanın odak konusudur.
41	313417	Muhsin Demirel	2012	İslam Hukukunda yatırım mallarının zekâtı	Yüksek Lisans	İslam Hukuku	İslam hukukunda yatırım malları hakkında yer alan kıyaslara yer verilmekte ve zekât açısından değerlendirmektedir. Zekât araştırmanın odak konusudur.
42	337474	Ali Yılmaz	2013	Zekâtın sarf yerleri	Yüksek Lisans	İslam Hukuku	İslam Hukuku açısından toplanan zekâtın sarf edilebileceği yerler tartışılmaktadır. Zekât araştırmanın odak konusudur.
43	333899	Redif Aizatullof	2013	Zekât, hac ve umre konularında Hanefî ve Şâfiîlerin farklı görüşleri ve dayandığı deliller	Yüksek Lisans	İslam Hukuku	İbadetler konusunda fıkıh ekollerin içtihat farklılıkları ele alınmıştır. Zekât araştırmanın alt konusudur.
44	345510	Halil Akbayrak	2013	Zekât verilecek yerler bağlamında 'fi sebilillah'	Yüksek Lisans	İslam Hukuku	Tefsirlerde, çağdaş alimlerde ve zekât kanunlarında "fi sebilillah" kavramının nasıl yorumlandığı incelenmiştir. Zekât araştırmanın odak konusudur.
45	351603	Beytullah Aktaş	2013	Kur'an'a göre zekâtın harcama kalemleri	Doktora	İslam Hukuku	Zekâtın sarf yerleri Kur'an bütünlüğü içinde ve nüzul sırasıyla ele alınmaya çalışılmıştır. Sarf yerlerinden hareketle zekâtın

							maksatları belirginleştirilmeye çalışılmıştır. Zekât odak konudur.
46	345502	Abdulkadir Kışmir	2013	İslam Hukukunda öşür ve delilleri	Yüksek Lisans	İslam Hukuku	Ticari ürünlerin zekâtı konu edilmektedir. Zekât odak konudur.
47	326068	Mustafa Alıcı	2013	Kur'an-ı Kerim'de paylaşma	Yüksek Lisans	İslam Hukuku	Kur'an'da paylaşma konusu dini, içtimai, ahlaki ve ibadet yönleriyle alınmış, bu kapsamda zekâta da yer verilmiştir. Zekât araştırmanın tali konusudur.
48	357462	Temel Kacı	2013	İslam hukuk düşüncesinde mali mükellefiyetler açısından nisap	Doktora	İslam Hukuku	Klasik ve modern dönemde mali mükellefiyetlerdeki nisaplar hakkında ileri sürülen yaklaşımları delilleriyle değerlendirilmiş, zengin-fakir kavramları tartışılmıştır. Zekât araştırmada tali konudur.
49	325267	İsmail Eren	2013	Din-Ekonomi ilişkisi: İslam'ın sosyo-ekonomik yapısı içerisinde infak kurumunun oluşum sürecinin incelenmesi	Doktora	İktisat	Din ve ekonomi arasındaki ilişki ele alınmış ve dini değerlerin insanların iktisadî davranışları üzerinde etkili olup olmadığı incelenmiştir. Zekât araştırmanın alt konusudur.
50	376662	Hasan Maçın	2014	İslam Hukukunda zekât matrahları ve vergi ilişkisi	Doktora	İslam Hukuku	Zekât bir vergi olarak ele alınmış, zekâtın temel kaidelerinden vergilendirme ilkeleri çıkarılmıştır. Zekât araştırmanın odak konusudur.
51	357473	Halit Boz	2014	Yoksulluğa karşı Kur'an ahlaki	Doktora	İslam Hukuku	Yoksulluk ve onunla ilişkili kavramlar tartışılmakta ve Kur'an'ın yoksulluğa karşı önerilerine yer verilmektedir. Zekât araştırmanın tali konusudur.

52	3644832	Halil Kara	2014	Nesefi tefsirindeki ahkâm ayetlerinin yorumu	Yüksek Lisans	İslam Hukuku	Nesefi tefsirindeki ahkâm ayetlerinin yorumunu konu edinen araştırmada zekât alt başlık olarak yer almaktadır.
53	427380	Muhammed Zutic	2015	Kur'an'da zekât kavramı	Yüksek Lisans	Tefsir	Zekât Kur'an kavramı olarak incelenmekte, zekâtla bağlantılı kavramlar da ele alınmaktadır. Zekât araştırmanın odak konusudur.
54	413823	Nazım Çetin	2015	İslam dininde teâvün kavramı ve toplum üzerindeki etkileri	Yüksek Lisans	Tefsir	İslam'da yardımlaşma kavramı ve pratiği ele alınmaktadır. Zekât araştırmanın alt konusudur.
55	413813	Mustafa Harput	2015	Vahiy sürecinde 'ZKY' ve 'SDK' köklerinin artsüremli (Diachronic) semantik incelemesi	Doktora	Tefsir	Sami Dillerin birbirlerine olan yakınlıklarından hareketle Kur'an'da geçen kavramlara semantik analiz yöntemiyle yaklaşım, zekât da kelime olarak analize konu edilmiştir. Zekât araştırmanın tali konusudur.
56	422286	Yusuf Balta	2015	İslam Hukuku'nda zekât malları ve nisapları	Doktora	İslam Hukuku	Kur'an ve sünnette mal ve ilişkili kavramlar ele alınmıştır. Fakihlerin mal kavramına dair tarifleri tarihi süreçte incelenmiştir. Bu çerçevede zekâta tabi mallar ve nisaplarına yer verilmiştir. Zekât araştırmanın odak konusudur.
57	415835	Baykal Başdemir	2015	Osmanlı vergi sisteminde öşür	Yüksek Lisans	Kamu Hukuku	Tarım mahsullerinin zekâtı olan öşürün Osmanlı vergi sistemi içindeki yeri ve Osmanlı arazi sistemine etkisi incelenmektedir. Öşür/Zekât tarihi araştırmanın odak konusudur.

58	391880	Mehmet Aykanat	2015	Osmanlı Sosyal Güvenlik Hukukunda temel kurumlar	Doktora	Kamu Hukuku	Zekât, Osmanlıdaki sosyal güvenlik kurumu olarak vakıflarla beraber ele alınmıştır. Zekât tarihi araştırmının odak noktasıdır.
59	408607	Levent Coşkun Erkekoğlu	2015	Seküler iktisadi doktrinin eleştirisi çerçevesinde Ortadoğu - İslam toplumunda ekonomik entegrasyonun esasları	Doktora	Ortadoğu Ekonomi Politigi	Ortadoğu-İslam toplumunun ekonomik durumuyla ilgili bahislerde zekâta da değinilmiştir. Zekât tali konudur.
60	448351	Mervan Selçuk	2016	Zekâtın modern anlamda kurumsallaşması ve Türkiye için uygulanabilir bir model önerisi	Yüksek Lisans	İslam Ekonomisi ve Finansı	Çağdaş zekât kurumlarını incelemiş ve Türkiye için zekât kurumu önerisinde bulunmuştur. Zekât odak konudur.
61	425668	Mohammed Younus Hussein	2016	Zekâtın ekonomik hayata ve devlet bütçesine etkisi	Yüksek Lisans	İşletme	Zekât bir vergi olarak ele alınmakta, çağdaş vergi hukukunun zekâtı içermesi durumunda devlet bütçesine pozitif katkı yapacağı ifade edilmiştir. Zekât odak konudur.
62	459979	Abdoulaye Toure	2016	İslâmî hayır kurumları ve dayandıkları fikhî esaslar	Yüksek Lisans	İslam Hukuku	Zekât, hayır kurumlarının icbarî mali kaynağı olarak ele alınmıştır. Zekât araştırmının alt konusudur.
63	457660	Abdullah Önal	2016	Türkiye'de sosyal politika ilişkileri bağlamında İslam'da iktisat	Yüksek Lisans	Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri	Zekât İslam'da iktisat bağlamında sosyal politikanın bir unsuru olarak değerlendirilmektedir. Zekât araştırmının alt konusudur.
64	438982	Yılmaz Çelik	2016	Hz. Peygamber dönemi insana yönelik sosyal hizmetler	Doktora	İslam Tarihi	Zekât İslam'ın ilk dönemindeki sosyal hizmetlerin finansman kaynağı olarak ele alınmıştır. Zekât araştırmının alt konusudur.

65	438214	İskender Özseri	2016	Vergi Hukuku açısından düz oranlı vergi sistemi	Yüksek Lisans	Maliye	Vergi Hukukunda düz oranlı vergi sistemlerini tartışan araştırma da zekât düz oranlı bir vergi sistemi olarak tartışmaya dahil edilmiştir. Zekât araştırmanın alt konusudur.
66	445797	Mehmet Ata Kurt	2016	Dinin sosyal dayanışmaya etkisi	Yüksek Lisans	Din Sosyolojisi	Zekât, İslam'da sosyal dayanışmanın pratik bir unsur olarak ele alınmıştır. Zekât araştırmanın tali konusudur.
67	476805	Ahmad Khalid	2017	Gelirin adil dağılımı ve zekât	Yüksek Lisans	Uluslararası İktisat	Dünyadaki gelir ve servet eşitsizliğine dair genel bir çerçeve çizen araştırma bölümü adaletsizliğinin çözümü olarak zekâtı önermektedir. Toplumların zekât potansiyelinin hesaplanabilmesi için yöntem önerisinde bulunmuştur. Zekât araştırmanın odak konusudur.
68	462360	Melih Turan	2017	İslam iktisat siyaseti açısından zekâtın kurumsallaşması	Yüksek Lisans	Ortadoğu Ekonomi Politikası	Anaakım iktisat politikalarının sebep olduğu adaletsiz bölüşüme çözüm olarak zekât politikası önermekte, zekât politikasının ana aktörü olarak da zekât kurumunu ön plana çıkarmaktadır. Zekât araştırmanın odak konusudur.
69	461278	Yasin Akan	2017	Hanefî ve Şâfîîlerin zekâtla ilgili farklı görüşleri ve delilleri	Yüksek Lisans	İslam Hukuku	Hanefî ve Şâfîî fakihlerin zekâtla hususundaki farklı içtihatlarını tahlil ve mukayese etmektedir.
70	466412	Ülkü İstiklal Ortakaya	2017	İslam'da sosyal politika uygulamaları: İslam ülkeleri ve Türkiye	Yüksek Lisans	Sosyal Politika	Zekât İslam'da sosyal güvenliğin temel unsuru olarak ele alınmaktadır. Zekâtın resmîyet kazandığı ülkelerdeki zekât kurumu sosyal

							politika kurumu olarak değerlendirilmektedir. Zekât araştırmanın alt konusudur.
71	472245	Mustafa Badem	2017	Kur'an'da ekonomik hayata ilişkin temel esaslar	Yüksek Lisans	İslam Hukuku	Araştırma Kur'an'daki iktisadi kavramları ele almakta, zekâtı da kamu geliri olarak kavramaktadır. Zekât araştırmanın alt konusudur.
72	483366	Mehmet Aladağ	2017	İslam Hukukunda öşrü verilen ziraat mahsullerinin tasnifi	Yüksek Lisans	İslam Hukuku	Araştırma zekât/öşür alınması gereken tarım ürünleri İslam hukuku kaynaklarından hareketle belirlemekte ve tasnif etmektedir. Zekât araştırmanın odak konusudur.
73	522518	Adem Aktaş	2018	Hanefî ve Câferî mezheplerinde zekât ve humus müesseselerinin mukayesesi	Yüksek Lisans	İslam Hukuku	Araştırma Hanefî ve Câferî mezheplerinin zekâta yaklaşımını mezhep kaynaklarından hareketle incelemiştir. Zekât araştırmanın odak konusudur.
74	530799	Asma Khaled M Ali	2018	İslam Hukukuna göre şirketlerde zekât muhasebesi	Yüksek Lisans	Muhasebe Finansman	Araştırma şirketler için hangi durumlarda zekâtın tahakkuk edeceğini ve bu zekâtın hangi mali tablolarda nasıl muhasebeleştirileceğini incelemektedir. Zekât araştırmanın odak konusudur.
75	521513	Muhammed Abdulhalik Fakir	2018	Hz. Peygamber ve dört halife dönemi zekât uygulamaları	Yüksek Lisans	İslam Tarihi	Araştırma zekâtı tarihin bir nesnesi olarak ele alıp İslam'ın ilk dönemindeki zekât uygulamalarını, zekât teşkilatını ve zekâtın aynı dönemdeki diğer vergiler karşısındaki durumunu

							incelemektedir. Zekât araştırmanın odak konusudur.
76	521311	Abdumelik Kutluay	2018	Zekât ahkâmı açısından borcun nisaba etkisi	Yüksek Lisans	İslam Hukuku	Zekât hesabında borçların durumu İslam hukukunda klasik ve modern görüşler çerçevesinde ele alınmıştır. Zekât araştırmanın odak konusudur.
77	542286	Abdurrahman Yıldırım	2018	Hanefî fihında alacağın zekâtı	Yüksek Lisans	İslam Hukuku	Zekât hesabında alacakların durumu Hanefî mezhebi çerçevesinde ele alınmıştır. Zekât araştırmanın odak konusudur.
78	498745	Abdurrahman Yıldırım	2018	Makro-ekonomik ve sosyal yönleriyle zekât müessesesi: Türkiye için Malezya modeli örneği	Doktora	Maliye	Araştırma Malezya'daki zekât modelinin Türkiye'de uygulanabilirliğini araştırmaktadır. Zekât araştırmanın odak konusudur.
79	484194	Habibullah Muradi	2018	Zekât şartı olarak temlik	Yüksek Lisans	İslam Hukuku	Zekât hükümlerindeki temlik konusunu klasik ve modern görüşler çerçevesinde ele almaktadır. Zekât araştırmanın odak konusudur.
80	520095	Cem Korkut	2018	İslâm ekonomisinde sermaye oluşumu, birikimi ve yapısı: Fon biriktirmede Türkiye için model ve politika önerileri	Doktora	İslam Ekonomisi ve Finansı	Araştırma modern iktisat ekolleri ile İslâm iktisat zihniyetinin sermaye kavramına bakışını mukayese edilmekte, Para vakıflarının Osmanlı'da sermaye oluşumuna etkisi tartışılmakta ve günümüz için hac ve zekât fonlarının muhtemel etkileri analiz edilmektedir. Zekât araştırmanın tali konusudur.
81	508905	Kenan Eceoğlu	2018	Hz. Ebû Bekir dönemi devlet bürokrasisi	Yüksek Lisans	İslam Tarihi	Hz. Peygamberin vefatından sonra kamu vazifesi verilen kişiler incelenmiştir. Bu çerçevede

							araştırmanın ikinci bölümü mali bürokrasiye, beytülmal ve zekât amilliğine hasredilmiştir. Zekât araştırmanın tali konusudur.
82	531435	Abdulkerim Öner	2018	Dört Halife Dönemi'nde beytülmal	Doktora	İslam Tarihi ve Sanatları	İslam'ın ilk dönemindeki hazine/beytülmal uygulaması ile gelir ve giderleri incelenmektedir. Müslümanlardan alınan zekât ile gayrimüslimlerden tahsil edilen cizye, harac, humus, uşûr vb. beytülmal gelirleri olarak araştırmaya konu edilmiştir. Zekât araştırmanın tali konusudur.
83	540845	Feyza Korkmaz	2019	İngiltere'de zekât uygulaması	Yüksek Lisans	İslam Hukuku	Araştırma "İngiltere'de, dinî-sosyal boyutlarıyla zekâtın organizasyonu ile ilgilene Ulusal Zekât Vakfı ve İslami Yardım Derneği üzerinden, zekât pratiğini belirginleştirmekte ve elde edilen bulguları klasik zekât doktriniyle İslam Hukuku çerçevesinde karşılaştırmaktadır. Zekât araştırmanın odak konusudur.
84	586106	Merve Çavuşoğlu	2019	Zekât miktarı ile ilgili rivayetlerin tahrîc ve değerlendirmesi	Yüksek Lisans	Hadis	Zekâtla ilgili ahkam hadislerinin sıhhatini konu edinmekte ve güncel dair değerlendirmeler içermektedir. Zekât ahkam hadisleri araştırmanın odak konusudur.
85	581336	Hakan Çelik	2019	Sosyal fonksiyonları açısından zekât kurumu	Yüksek Lisans	Din Sosyolojisi	Türkiye'de zekâtın devlet eliyle yürütülmesinin imkanını sosyolojik

							açından ele almaktadır. Zekât araştırmanın odak konusudur.
86	6088167	Niyazi Gümüş	2019	Yoksulluğun azaltılmasında bir çözüm önerisi: Zekât fonu örneği	Doktora	İktisat	Araştırmada Türkiye’de devletin himayesinde kurulacak resmi bir zekât fonunun yoksulluk üzerindeki olası etkileri ele alınmıştır. Zekât araştırmanın odak konusudur.
84	602606	Mehmet Fevzi Mutlu	2019	İslam hukukunda vergi-zekât ilişkisi	Yüksek Lisans	İslam Hukuku	Araştırma vergi-zekât ilişkisini İslam Hukuku ve modern vergi Hukuku açasından incelemekte, Zekâtın devlete bağlı veya devlet denetiminde yetkilendirilmiş kurumlarca toplanıp dağıtılmasının zekâtın amaçları bakımından daha isabetli olacağı iddia edilmektedir. Zekât araştırmanın odak konusudur.
85	571058	İsmail Yılmaz	2019	-Negatif gelir vergisi özelinde-zekâtın modern vergi teorisi ile mukayesesi	Doktora	İslam Hukuku	Araştırma zekâtın kurumsallaşmasına yönelik, zekâtı müstahakları bakımından negatif gelir vergisine kıyas ederek bir model önerisinde bulunmaktadır. Zekât araştırmanın odak konusudur.
86	565285	Günay Terzi	2019	Türkiye’de zekâtın kurumsallaşması ve diyanet personelinin bakış açısı hakkında bir araştırma (Kocaeli örneği)	Yüksek Lisans	İslam Ekonomisi ve Finansı	Araştırmada anket yöntemi kullanılarak Kocaeli ilinde görev yapan Diyanet İşleri Başkanlığı Personelinin zekâtın kurumsallaşmasına yönelik düşünceleri belirginleştirilmiştir. Zekâtın Diyanet İşleri Başkanlığı Bünyesinde kurumsallaşmasına

							yönelik model önerisinde bulunulmuştur. Zekât araştırmanın odak konusudur.
87	565597	Sevda Hanılçı Toprak	2019	Zekâtın hikmet-i teşriyyesi bakımından Müellefe-i Kulûb	Yüksek Lisans	İslam Hukuku	Zekâtın sarf yerlerinden olan kalbi İslam'a ısındırılacak kimselere Hz. Ömer'in zekâtın pay vermemesiyle başlayan fihri tartışmayı muhtelif boyutlarıyla ele almaktadır. Zekât araştırmanın odak konusudur.
88	590129	Mücahit Turgut	2019	İslam hukukuna göre ihtiyaç fazlası malların biriktirilmesi	Yüksek Lisans	İslam Hukuku	İhtiyaç fazlası malların biriktirilmesi İslam Hukuku açısından ele alınmakta, ihtiyaç, mülkiyet hakkı, kamu yararı ve zekât bağlamında tartışılmaktadır. Zekât araştırmanın tali konusudur.
89	537139	Eyyüp Topci	2019	20. yüzyıl Osmanlı Devleti'nde kurumlara zekât verilmesi ile ilgili tartışmalar: Donanma örneği	Yüksek Lisans	İslam Hukuku	Zekât konusu Osmanlı son döneminde donanmanın güçlendirilmesi için toplanan zekâtlar çerçevesinde ele alınmıştır. Zekât tarihi araştırmanın odak konusudur.
90	629015	Mücella Aydın	2019	Mekke döneminde ibadet	Yüksek Lisans	İslam Tarihi ve Sanatları	Araştırma namaz, oruç, zekât, kurban ve hac şeklinde sıralanan formel ibadetlerin ortaya çıkışlarını incelemekte, Mekke dönemindeki ibadetler, müşriklerin ibadetleriyle karşılaştırmalı olarak ele alınmaktadır. Zekât araştırmanın tali konusudur.

91	613887	Hamdi Nalbant	2019	Sünnette kamu maliyesi (Sahîhayn örneği)	Yüksek Lisans	Hadis	Sahiheyn isimli hadis kitabında yer alan kamu maliyesine ilişkin hadisler üzerinden HZ Peygamberin kamu maliyesi uygulamaları tetkik edilmiştir. Zekât araştırmanın tali konusudur.
92	589333	Neşrah Efendiler	2019	Cumhuriyetten günümüze Türkçe tefsirlerde ibadet -günümüz tartışmalı konular bağlamında-	Yüksek Lisans	Tefsir	Cumhuriyet sonrası kaleme alınan Türkçe tefsirlerde ibadetler konusu ele alınmış, bu çerçevede zekât bahsi de kısaca işlenmiştir. Zekât araştırmanın tali konusudur.
93	604242	Esmâ Küçükbaltaoğlu	2019	Ömer B. Abdülaziz'in mali politikaları	Yüksek Lisans	İslam Tarihi ve Sanatları	Emevi halifelerinin sekizincisi olan Ömer b. Abdülaziz'in mali uygulamaları ele alınmış bu çerçevede zekât uygulamalarına da yer verilmiştir. Zekât araştırmanın tali konusudur.
94	598215	Şerife Kocaçoban	2019	İbadetler, dini ritüeller ve öznel mutluluk arasındaki ilişki	Yüksek Lisans	Din Psikolojisi	İbadetlerin bireysel mutluluk ilişkisini inceleyen araştırma bu çerçevede zekât konusunu da ele almıştır. Zekât araştırmanın tali konusudur.
95	608110	Mehmet Birgin	2019	İbadetlerde kıyas (el-Mühezzeb örneği)	Yüksek Lisans	İslam Hukuku	Şâfiî mezhebi açısından ibadetlerde kıyas yapmanın mümkün olup olmadığı; mümkün ise bunun hangi hâl ve şartlarda gerçekleştiği Ebû İshâk eş-Şîrâzî (ö. 476/1083)'nin eseri el-Mühezzeb çerçevesinde incelenmiştir. Bu çerçevede zekât da ele alınmıştır. Zekât araştırmanın tali konusudur.

96	607692	Mehmet Ali Aslan	2019	Tarihten günümüze Ezîdîlik ve Viranşehir Ezîdîliği	Yüksek Lisans	İslam Mezhepleri Tarihi	Ezîdîlikte ibadet esaslarının ve pratiğinin anlatıldığı kısımlarda Ezîdîlikte zekât bahsine de yer verilmiştir. Zekât araştırmanın tali konusudur.
97	561022	İskender Aybuğa	2019	Kur'an-ı Kerim bağlamında ibadetlerin gaye, fayda ve hikmetleri	Yüksek Lisans	Tefsir	Gaye ve hikmetleri bakımından ibadetler incelenmiş, bu çerçevede zekâtın gaye ve hikmetleri bakımından insanın bireysel yaşamına etkileri ele alınmıştır. Zekât araştırmanın tali konusudur.
98	535066	Cengiz Güneş	2019	Kavram ve olgu yönüyle Kur'an'da ticaret	Doktora	Tefsir	Kur'an-ı Kerim'den hareketle İslam'ın ticaret anlayışı belirginleştirilmiş, bu süreçte zekât ile ticaret arasındaki ilişki de ele alınmıştır. Zekât araştırmanın tali konusudur.
99	616749	Muhsin Demirel	2020	İktisadi gelişmeler bağlamında zekâta tabi mallar ve zekât oranları	Doktora	İslam Hukuku	Araştırmada klasik ve modern dönemde zekâta tabi mallar ve oranları belirginleştirilerek zekât hukukundaki çağdaş tartışmalara değinilmiştir. Zekât Hukuku araştırmanın odak konusudur.
100	630179	Hüseyin Cevahir	2020	Türkiye'de yoksulluğu önlemenin etkili bir yolu: Zekât kurumu	Yüksek Lisans	İktisat	Türkiye özelinde, zekâtın yoksulluk üzerindeki etkisi hesaplanmaya çalışılmış, Sivas organize Sanayi bölgesindeki iş adamlarıyla yapılan anketle, katılımcıların zekât kurumuna bakış açıları belirginleştirilmiştir. Zekâtın

							kurumsallaşması araştırmanın odak konusudur.
101	662881	Fakhrina Zulkiple	2020	Malezya, Selangor eyaletinde zekât toplama ve dağıtım yöntemi	Yüksek Lisans	İslam Hukuku	Malezya'da her eyaletin kendisine mahsus zekât kurumu olabilmektedir, Selangor eyaletinin benimsediği model üzerinden çağdaş Müslüman toplumlarda zekât organizasyonu değerlendirilmektedir. Zekât pratiği araştırmanın odak konusudur.
102	657249	Hatice Erkoç	2020	Yusuf el-Karadâvî'nin Fıkhü'z-Zekât isimli eseri bağlamında güncel zekât problemleri	Yüksek Lisans	İslam Hukuku	Yusuf el-Karadâvî'nin Fıkhü'z-Zekât isimli eserinde yer alan güncel zekât problemlerinden bir kısmı ele alınarak fakihlerin konularla ilgili görüşleri ve müellifin konuya yaklaşımı tartışılmıştır. Zekât Hukuku araştırmanın odak konusudur.
103	660163	Ahmet Başaran Manav	2020	Günümüzde gayrimenkul malların zekâtı	Doktora	İslam Hukuku	Tartışmalı konulardan biri olan gayrimenkullerin zekât karşısındaki konumu tafsilatlı biçimde ele alınmıştır. Zekât Hukuku araştırmanın odak konusudur.
104	650070	Mohanad Ahmed Ibrahim Al-Nuaimi	2020	İslam hukukunda infak ve ekonomik sonuçları	Yüksek Lisans	İslam Hukuku	Zekâtı kamu maliyesinin bir unsuru olarak kabul ederek, sosyal güvenlik kavramı altında değerlendiren araştırma İslam iktisadi sistemi üzerine normatif yorumları içermektedir. Zekât araştırmanın odak konusudur. Dili Arapçadır.

105	638671	Berna Tekev	2020	Bâtinî mezheplerde ibadet	Yüksek Lisans	İslam Mezhepleri Tarihi	Birçok inanıştan öğeler barındıran Bâtinî mezheplerin ibadet anlayışlarını ortak paydalar üzerinden ele alan araştırmada kitâbî İslâm'dan ayrılan yönleri de karşılaştırmaya konu edilmiştir. Bu çerçevede zekât da incelenmiştir. Zekât araştırmanın tali konusudur.
106	659391	Merve Tutuk	2020	Yoksullukla mücadele ve İslam dininde yoksulluğa bakış	Yüksek Lisans	İktisat	Yoksulluk kavramı ve olgusuna modern iktisadi doktrinlerin bakış açısı ayrıntılı olarak verilmiş, İslam iktisadının yoksullukla mücadele yaklaşımlarından biri olarak da zekâta yer verilmiştir. Zekât araştırmanın tali konusudur.
107	652859	İshak Turğut	2020	Sigorta yaptıran bireylerin tekâfül uygulamalarına yönelik bakış açıları	Yüksek Lisans	Sigortacılık ve Sosyal Güvenlik	Araştırmada zekât İslam'ın alternatif sigorta anlayışları arasında zikredilmiş ancak konu derinlemesine tartışılmamıştır. Zekât araştırmanın tali konusudur.
108	633900	Havva Esma Akış	2020	Hz. Muhammed'in ibadet hayatının tarihi açıdan tespit ve değerlendirilmesi	Doktora	İslam Tarihi ve Sanatları	Hz. Peygamberin kendi ibadet hayatını konu edinen araştırma bu çerçevede Hz. Peygamberin zekât ibadetine de yer vermiştir. Zekât araştırmanın tali konusudur.
109	726946	Yusuf Şimşek	2020	Seyyid Kutub'un din ve iman-amel ilişkisine yaklaşımı	Yüksek Lisans	Kelam	Seyyid Kutub'un iman-amel teorisini konu edinen araştırmada zekât, imanın zorunlu kıldığı ameller arasında zikredilmektedir. Zekât araştırmanın tali konusudur.

110	681811	Ömer Faruk Olgun	2021	Malezya kurumsal zekât uygulamasında zekâtın toplanma usulü ve sarf yerlerinin fikhî açıdan değerlendirilmesi	Yüksek Lisans	İslam Hukuku	Araştırmada Malezya zekât sistemi hakkında bilgi verilmekte Malezya'nın kurumsal zekât uygulaması fikhî açıdan değerlendirilmektedir. Zekât Hukuku araştırmanın odak konusudur.
111	686974	Muhammet Fatih Kirenci	2021	İslam hukukunda zekât mallarının nemalandırılması	Yüksek Lisans	İslam Hukuku	Zekâta aracılık eden kişi ve kurumların ellerinde biriken zekâtın nemalandırılması, kâr ve zarar durumunda ortaya çıkan meseleler İslam Hukuku açısından değerlendirilmektedir. Zekât Hukuku araştırmanın odak konusudur.
112	720885	Veysel Öz	2021	Doğuşundan Emevîler'in sonuna kadar zekât müessesesi	Doktora	İslam Tarihi ve Sanatları	Hz. Peygamberden Emevîlerin sonuna kadar zekât uygulamalarının tarihi serencamını tafsilatlı bir biçimde ortaya koymuştur. Zekât tarihi araştırmanın odak konusudur.
113	718416	Mehmet Ali Durmuş	2021	Zekât muhasebesi açısından finansal tablolardan şirketlerde zekât matrahının belirlenmesi: Bir limited şirket örneği	Doktora	Muhasebe Finansman	Günümüz şirketlerinin sahip olduğu varlıklar ve kaynaklar ile gelir-giderlerine dair zekât muhasebesinin tek düzen hesap planında nasıl yer alacağı, Türk Vergi Sistemi bakımından konumu karşılaştırmalı olarak değerlendirmektedir. Zekât muhasebesi araştırmanın odak konusudur.
114	687273	Mesut Menderes Karaboğa	2021	İslam iktisadında zekâtın kurumsallaştırılmasının ekonomik etkileri: Ülke örnekleri ve Türkiye üzerine bir değerlendirme	Yüksek Lisans	İslam Ekonomisi ve Finansı	Araştırmada Dünya'dan muhtelif kurumsal zekât uygulamalarından örnekler verilerek Türkiye'de zekâtın mevcut yapısı

							belirginleştirilmeye çalışılmış, zekâtın ekonomi üzerinde olası olumlu etkileri teorik olarak tartışılmıştır. Zekâtın kurumsallaşması araştırmının odak konusudur.
115	699889	İbrahim Gökburun	2021	Zekâtın kurumsallaşmasının gelir dağılımı üzerine etkileri: Türkiye üzerine bir uygulama	Doktora	İslam Ekonomisi ve Uluslararası Finans	Araştırma Türkiye özelinde kurumsal zekât modeli önerisinde bulunmakta, sonrasında önerilen zekât modelinin belirli varsayımlar altında Türkiye'de gelir dağılımı üzerindeki etkileri ekonometrik yöntemle analiz edilmiştir. Zekâtın gelir dağılımına etkisi araştırmının odak konusudur.
116	701909	Hezha Ahmed Najimaldin	2021	İslam hukuku açısından mali kaynakların değerlendirilmesi - kâr amacı gütmeyen kuruluşlar örneği-	Doktora	İslam Hukuku	Sivil toplum kuruluşlarının hayır faaliyetlerinde kamu kaynaklarından, zekât fonlarından, vakıflardan ve şirketler tarafından finanse edilmesine dair meseleler İslam Hukuku açısından değerlendirilmiştir. Zekât araştırmının tali konusudur.
117	696806	Sabri Sağlam	2021	İslam hukuku açısından dilencilik	Yüksek Lisans	İslam Hukuku	Araştırmada dilenmek ve dilencilik İslam Hukuku açısından ele alınmış, bu çerçevede zekâta da değinilmiştir. Zekât araştırmının tali konusudur.
118	678444	Şerafettin Kaymaz	2021	Hz. Ebubekir'in Ridde olaylarıyla mücadelesinin İslamiyet'in yayılmasına etkisi	Yüksek Lisans	Tarih	Ridde olayları üzerinden zekâtın siyasi ve hükümlerlik boyutlarını belirginleştiren tarihi hadiseler yer

							verilmiştir. Zekât araştırmanın tali konusudur.
119	675534	Hasan Kazak	2021	İslami finansın ekonomik kalkınma ve sosyal barış açısından değerlendirilmesi: Türkiye için bir model önerisi	Doktora	İşletme	Araştırma, İslami finans sisteminin kalkınma ve toplumsal barışın tesisindeki etkileri açısından değerlendirmekte ve Türkiye özelinde bir model önerisi geliştirilmektedir. Zekât araştırmanın tali konusudur.
120	681150	Deniz Yıldız	2021	Şanlıurfa'da Suriyeli sığınmacılara yönelik STK faaliyetlerinde din	Yüksek Lisans	Din Sosyolojisi	Şanlıurfa ilinde mukim sığınmacılara yönelik insani yardım çalışmaları yürüten STK'ların finansman kaynakları arasında zekât da zikredilmektedir. Zekât araştırmanın tali konusudur.
121	689030	Betül Çiçek	2021	Dini pratiklerin yeniden üretimi: Mali ibadetler örneği	Yüksek Lisans	Sosyoloji	İbadetlerin toplumsal alan içinde sürekliliklerini temin eden değişim kabiliyetleri mali ibadetler üzerinden ele alınmış, bu çerçevede zekât da incelenmiştir. Zekât araştırmanın tali konusudur.
122	692383	Hüsnü Tekin	2021	İnfak kurumunun gelir ve servet dağılımındaki rolü: Türkiye için bir model önerisi	Doktora	İslam İktisadı ve Finansı	Araştırma infak kurumunun gelir ve servetin yeniden dağılımındaki potansiyel etkilerinden hareketle Türkiye'de infak faaliyetlerinin dijitalleşme yoluyla şeffaflık, hesap verilebilirlik ve etkinlik prensipleri çerçevesinde kurumsallaşmasına yönelik somut bir model önerisi ortaya konulmakta ve önerilen infak

							platformu modelinin gelir ve servet dağılımı adaletsizliğini gidermedeki rolü tespit edilmeye çalışılmaktadır. Zekât araştırmanın tali konusudur.
123	777047	Ayşe Ulya Özek	2022	İktisadi gelişme ve zekât	Doktora	İslam Hukuku	Çalışmada zekât ve iktisadi gelişme ilişkisi belirginleştirilmiş, zekâtın iktisadi sistemdeki yeri vergi bağlamında karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Zekât malları ve harcama kalemleri fihhi ve iktisadi açıdan incelenmiştir. Ayrıca zekâtın iktisadi dengeler, makro değişkenler ve gelişme göstergeleri üzerindeki etkisi değerlendirilmiştir. Zekâtın iktisadi boyutu araştırmanın odak konusudur.
124	717640	Mahmoud Shabli	2022	Toprak ürünlerinin zekâtı (Usûl merkezli karşılaştırmalı fıkıh çalışması)	Yüksek Lisans	İslam Hukuku	Çalışmada toprak ürünlerinin zekâtıyla ilgili ahkâmın değerlendirilmesine dair İmam Ebu Hanife merkezli karşılaştırmalı usûl tahlili yapılmaktadır. Zekât hukuku araştırmanın odak konusudur.
125	706973	Muhammad Salaheddin Abunnaja	2022	Zekât'ın mikro-finans sistemine uyarlanmasının İslam iktisadı açısından analizi	Yüksek Lisans	İslam İktisadı ve Finansı	Çalışma zekât temelli bir mikrofinans modeli önermekte, öneriyi İslam Hukuku ve sosyal refah pencerelerinden değerlendirerek, modelin yeterliliği ve sürdürülebilirliği üzerinde durmuştur. Zekât araştırmanın odak konusudur.

126	762706	Muhammed Allam	2022	Günümüz Müslüman devletlerinde zekât kurumunun unsurları	Doktora	İslam İktisadı ve Hukuku	Araştırmada kamusal bir zekât uygulamasının İslam hukuku ve İslam tarihi çerçevesinde temel umdeleri belirlenmeye çalışılmıştır. Zekât kamu hukuku araştırmanın odak konusudur. Dili Arapçadır.
127	769083	Akhmad Mughzi Abdillah	2022	Ebussuûd tefsirini sosyokültürel bağlamında okumak (Zekât, nikâh ve hac ayetleri bağlamında)	Doktora	Tefsir	Osmanlı uleması ve şeyhülislamı olan Ebusuud'un kaleme aldığı tefsir, sosyokültürel içeriği haiz zekât, nikah ve hac ayetleri çerçevesinde incelenmiştir. Zekât araştırmanın tali konusudur.
128	738824	Emine Korkmaz	2022	Mezheplere göre ibadet mükellefiyeti ve müeyyideleri	Yüksek Lisans	İslam Hukuku	Araştırma İslam Hukuku açısından farz olan ibadetlerin inkâr ve ihmal edilmesi durumunda öngörülen müeyyidelerle ilgili klasik ve çağdaş görüşlere yer vermektedir. Zekât da bu çerçevede değerlendirilmiştir. Zekât araştırmanın tali konusudur.
129	742181	Hüseyin El Aziz El Muhammed	2022	Zekât nisabı bağlamında fakirlik ve kifayet	Yüksek Lisans	İslam Hukuku	Çalışma İslam hukukuna göre fakirlik kavramını ve mezheplerin bu konudaki görüşlerini bir araya getirmiştir. Zekât hukuku araştırmanın odak konusudur.
130	770790	Mukhammad Zuhurov	2022	İslam iktisadı ve toplumdaki yoksulluğu giderme işlevselliği	Yüksek Lisans	İslam Hukuku	İslam İktisadına genel hatlarıyla teorik bir çerçeve çizmeye çalıştıktan sonra güncel iktisadi sorunlardan olan yoksulluğa İslam iktisadının olası önerilerini tartışmıştır, bu çerçevede zekâta da yer verilmiştir. Zekât araştırmanın tali konusudur.

131	786942	Fahriye Afacan	2023	İslam iktisat düşüncesi açısından zekât kurumu ve ekonomik kalkınmadaki rolü	Yüksek Lisans	İslam Hukuku	Zekâtın sosyal adalet, ekonomik büyüme, sosyal refah, tasarruf, yatırım ve istihdam seviyeleri üzerindeki temenni edilen etkileri üzerinden teorik bir tartışma yürütülmüştür. Zekât araştırmanın odak konusudur.
132	780449	Şerafettin Çar	2023	İslâm hukukunda zekât ve zekâtın sarf yeri bağlamında dernek ve vakıflar	Yüksek Lisans	İslam Hukuku	Zekâta aracılık eden sivil toplum kuruluşlarının İslam Hukuku karşısındaki durumu ve toplanan zekâtın sarf yerleri ve koşulları tartışılmıştır. Çalışma STK merkezli bir zekât kurumsallaşma modelini haizdir. Zekât araştırmanın odak konusudur.
133	834359	Neslihan Asilkan	2023	İslam hukukunda zekâtın devlet aracılığı ile toplanması	Yüksek Lisans	İslam Hukuku	Çalışmada İslam'ın ilk dönemindeki zekât uygulamalarına ve çağdaş zekât kurumlarına dair pratiklere yer verilmiştir. Zekât araştırmanın odak konusudur.
134	820078	Muhammed Mazhar Oğul	2023	Zekâtın verileceği yerler ve zekât yükümlülüğü bakımından borçluluk	Yüksek Lisans	İslam Hukuku	Borçluluğun zekât yükümlülüğüne etkisi İslam Hukuku açısından değerlendirilmiş, borçluya zekât verilebileceği durumlar tartışılmıştır. İslam Hukuku çerçevesinden borçluluğun zekâta etkileri belirginleştirilmiştir. Zekât araştırmanın odak konusudur.
135	843112	Süreyya Narmanoğlu	2023	Zekâtın yoksullukla mücadeledeki rolüne iş adamlarının bakışı: MÜSİAD örneği	Yüksek Lisans	İslam Ekonomisi ve Finansı	Araştırmada MÜSİAD üyesi iş insanlarıyla yapılan mülakatlar yapılmış ve iş insanlarının zekâtın

							yoksullukla mücadeledeki etkinliğine dair algıları tespit edilmeye çalışılmıştır. Zekât araştırmanın odak konusudur.
136	836176	Büşra Yalçın	2023	Günümüz zekât kurumlarının yapısı ve işleyişi: Ürdün örneği	Yüksek Lisans	İslam İktisadı ve Finansı	Ürdün Zekât Kurumunun 2014-2021 yılları arasında yayınlamış olduğu raporlar incelenmiş ayrıca Türkiye için zekât kurumu model önerisinde bulunmaktadır. Zekât araştırmanın odak konusudur.
137	844802	Ogün Baykuş	2023	Katılım finans için bir fintek uygulaması: Kitlese fonlama iş modeli önerisi	Doktora	İşletme	Araştırma web tabanlı kitle fonlaması yapan bir katılım prensibiyle çalışan sosyal finans prototipi sunmayı amaçlamaktadır. Zekât da kitle fonlama araçlarından biri olarak modelde yer almaktadır. Zekât araştırmanın tali konusudur.
138	846079	Mustafa Takır	2023	Fikri mülkiyet haklarının zekâtı	Yüksek Lisans	İslam Hukuku	Araştırma güncel ve tartışmalı bir konuyu ele almakta ve fikri mülkiyet hakkını İslam Hukuku çerçevesinde değerlendirerek bu hakların zekâtının hesaplanmasına dair teorik bir tartışma yürütmektedir. Zekât hukuku araştırmanın odak konusudur.
139	813449	Ömer Bayraktar	2023	Zekât kurumunun modern devlete entegrasyonunun eleştirel bir değerlendirmesi: Malezya ve Endonezya örneği	Yüksek Lisans	İslam Ekonomisi ve Finansı	Çalışma, İslam iktisadı teorik çerçevesi kullanılarak Malezya ve Endonezya tecrübesinden hareketle zekâtın ontolojik düzeyde eleştirisini yapmakta, zekât kavramının nasıl anlaşılması/tanımlanması gerektiğine

							dair teorik bir tartışma yürütmektedir. Zekât araştırmanın odak konusudur.
140	812288	Abdulla Shakir	2023	Kazakistan Alimler Konseyi'nin tanıtımı ve iktisadi meselelerle ilgili fetvalarının tahlili	Yüksek Lisans	İslam Hukuku	Araştırma Kazakistan Alimler Konseyinin iktisadi meseleler üzerine vermiş olduğu fetvaları tahlil etmiş, bu çerçevede zekâtla ilgili verilen fetvaları da araştırmaya dahil etmiştir. Zekât araştırmanın tali konusudur.
141	827100	Nurullah Eski	2023	İslam hukukuna göre sosyal devlet anlayışı	Doktora	İslam Hukuku	Araştırma, İslam hukukundan hareketle bir sosyal devlet modeli ve bu modelin temel ilkelerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Zekâtı da bu modelin temel umdeleri ve sosyal devlet araçları arasında zikretmektedir. Zekât araştırmanın tali konusudur.
142	813867	Fahrettin Özdemirci	2023	İslami bankacılığa stratejik bir bakış: Sosyal bankacılık önerisi	Doktora	Yönetim ve Strateji	Araştırma kâr amacı olmayan faizsiz sosyal banka modeli önerisinde bulunmaktadır. Zekât fonu modelin temel unsuru olarak yer almaktadır. Zekât araştırmanın tali konusudur.
143	818286	Ali Onur Özcan	2023	Hanefî mezhebine göre ibadetler özelindeki furûk-ı fikiyye	Yüksek Lisans	İslam Hukuku	Araştırmanın temelde benzer fikihi meselelere verilen farklı hükümlerin nedenini tespit etmeye çalışmakta, bu çerçevede zekât da araştırmaya konu edilmektedir. Zekât araştırmanın tali konusudur.

144	840055	Ahmed Rifai	2023	İslam hukukunda borcun şirketlerin sermayesi üzerindeki etkisi	Doktora	İslam Hukuku	Araştırma zekâtı, şirketlerin toplumsal borçları arasında zikrederek şirket sermayesinin tükenmesi durumunda bu borcun akıbetini tartışmaktadır. Zekât araştırmanın tali konusudur.
145	850302	Serkan Ağa	2024	İslâm hukukuna göre kamu maliyesi araçları ve devletin borçlanması	Doktora	İslam Hukuku	Kamu maliyesi ve devlet borçlanma araçları İslam Hukuku çerçevesinde incelenmekte, İslam hukukundaki alternatif kamu borçlanma yöntemleri tartışılmaktadır. Zekât kamu geliri olarak kavranmış ve bütçe üzerindeki yükü hafifletici etkisinden bahsedilmiştir. Zekât araştırmanın tali konusudur.

Kaynak: YÖK Ulusal Tez Merkezi verilerinden hareketle yazar tarafından hazırlanmıştır.

1.4. Türkiye’de Zekâtın Genel Görünümü

Bu başlık altında, Türkiye’nin önde gelen ve zekât vecibesine aracılık eden sivil toplum kuruluşlarından talep edin verilere yer verilmesi planlanmıştır. Bu veriler aynı zamanda dördüncü bölümde yer alan gir-çıkta analizinde de kullanılarak sivil toplum kuruluşlarının zekât faaliyetleri neticesinde Türkiye’nin üretim zincirinde meydana gelen değişimlerin izlenmesi amaçlanıyordu. Bu amaçla özellikle Ramazan ayında zekât için yazılı, görsel ve sanal medyaya reklam veren, aralarında kamu yararı statüsünü haiz, Türkiye’nin önde gelen sivil toplum kuruluşlarından veri talep edilmiş ve 2010 ile 2023 yılları arasında kendilerine emanet edilen zekât tutarının yıl bazında bildirilmesi istenmiştir. İki hariç, sivil toplum kuruluşları veri talebini ya cevapsız bırakmayı ya da reddetmeyi tercih ettiler. Bilgi talebini müspet karşılayarak araştırma için istenen verileri hazırlayan iki sivil toplum kuruluşu Türk Kızılay Derneği ile Türkiye Diyanet Vakfıdır.

Bu süreçte yapılan görüşmelerde zekâtın Türkiye’deki kurumsal yapısına dair nitelikleri, sivil toplum kuruluşları çerçevesinde tespit edilmiştir. Türkiye’de zekât faaliyetlerinin şeffaf, izlenebilir, denetlenebilir, hesap verilebilir bir yapıda sürdürüldüğünü söylemek mümkün değildir. Banka mobil uygulamalarıyla bağış toplayabilen sivil toplum kuruluşları, bağışçının bağış türü olarak zekât işaretlemesi durumunda, kendi iç muhasebelerinde zekâtı ayırtıyor olsa da zekât için müstakil banka hesaplarına sahip olmayabiliyorlar. Kendilerine emanet edilen zekâtın kaydedilmediğini, bekletilmeden geldiği gibi ihtiyaç sahibine ulaştırıldığını ifade eden sivil toplum kuruluşların varlığı da yapılan görüşmelerde tespit edilmiştir. Sivil toplum kuruluşları eliyle dağıtılan zekât tutarının büyüklüğüne dair devletin elinde herhangi bir veri ya da veri tabanı olmadığı görülmüştür, bu durum zekâtların müstahaklarına ulaştırıldığına dair iyi niyet ve karşılıklı güvenden başka bir denetim mekanizması olmadığı anlamına gelmektedir. Bu durum zekâtların kullanımına ne demokratik denetimin ne de kamu denetiminin yapılabileceğini göstermektedir.

Derneklerin İçişleri Bakanlığına, Vakıfların ise Vakıflar Genel Müdürlüğüne sunmuş oldukları yıllık mali beyannamelere eklenecek olan yeni bir satırla zekât bağışlarının, en azından kaba yekûn üzerinden izlenmesi kolaylıkla mümkün ve gereklidir.

1.4.1. Türkiye Kızılay Derneğinde Zekâtın Genel Görünümü

Aşağıda yer verilen Tablo 1.4'te Türkiye Kızılay Derneğine 2010 ila 2023 yıllarında yönlendiren TL, USD ve EURO cinsinden zekâtların yıllık tutarları ile bu tutarların o yıl için kabul edilen toplam bağış tutarına oranı (%) yer almaktadır. 2010 ila 2023 yılları arasını kapsayan tabloda iki husus dikkat çekmektedir. Birincisi, Kızılay Derneğine yönlendiren zekât tutarı 2012 yılı hariç her sene artış göstermiş. Dikkat çeken ikinci konu, zekât tutarlarındaki artış hızının 2016 yılı ve izleyen senelerde yükseliyor olmasıdır. Bu olgudan hareketle, 15 Temmuz 2016 darbe girişimi sonrasında zekâtların yönlendirilebileceği şeffaf ve güvenilir aracı kurumlara duyulan toplumsal ihtiyacın arttığı ya da zaten şiddetli olan böyle bir ihtiyacın belirginleştiği ifade edilebilir. Nominal zekât bağışı rakamlarının yer aldığı Tablo 1.3'teki verilerden hareketle hazırlanan Tablo 1.4'te yıllar itibariyle zekât bağışında meydana gelen nominal ve reel değişim yüzde (%) olarak gösterilmektedir. Nominal ve gram altın cinsinden değişim Şekil 1.1'de çizgi grafikte de gösterilmiştir. 2010 ila 2015 yılları arasında eğrinin eğiminde büyük bir değişim gözlenmezken, 2016 yılı ve sonrasında eğrinin eğimi artmaktadır. 2023 yılına gelindiğinde 2023 yılının ilk 7 ayında Kızılay Derneğine tevcih edilen bağış tutarları toplamı 2010 yılı zekât tutarlarının yaklaşık 146 katıdır.

TL cinsinden zekât bağışları nominalde yıllık ortalama %57,40 artış göstermiştir. TÜFE'ye göre düzeltilmiş bağış rakamlarında ise yıllık artış oranı yıllık %29 olarak gerçekleşmiştir. 2010-2022 döneminde Yİ-ÜFE yıllık ortalama %25,21 artmıştır. Bu veriler ışığında Kızılay'a tevcih edilen zekât bağışları her yıl ortalama %4 reel artış göstermiştir. Tablo 1.5'te TL cinsinden zekât bağışları altın cinsinden değerlendirilmiştir. 2010-2022 döneminde altın fiyatları TL cinsinden yıllık ortalama %29,16 oranında artmıştır, Kızılay'a TL cinsinden tevcih edilen zekât bağışları gram altına dönüştürüldüğünde, zekâtların gram altın cinsinden de yıllık ortalama %23,65 artış gösterdiği hesaplanmıştır. Türk Lirası cinsinden zekât tutarlarının gram altına dönüştürülmesi işlemi sırasında Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası gram altın fiyat arşivi verilerinden istifade edilmiştir.

Kızılay yetkililere yapılan görüşmeden zekât bağışlarının %100'ünün dağıtıldığı, idari gider ya da masraf adı altında herhangi bir kesintinin söz konusu olmadığı ifade edilmiştir.

Tablo 1.3: Türkiye Kızılay Derneği'ne Tevcih Edilen TL, USD ve EURO Para Birimlerinden Zekât Tutarı (2010-2023)

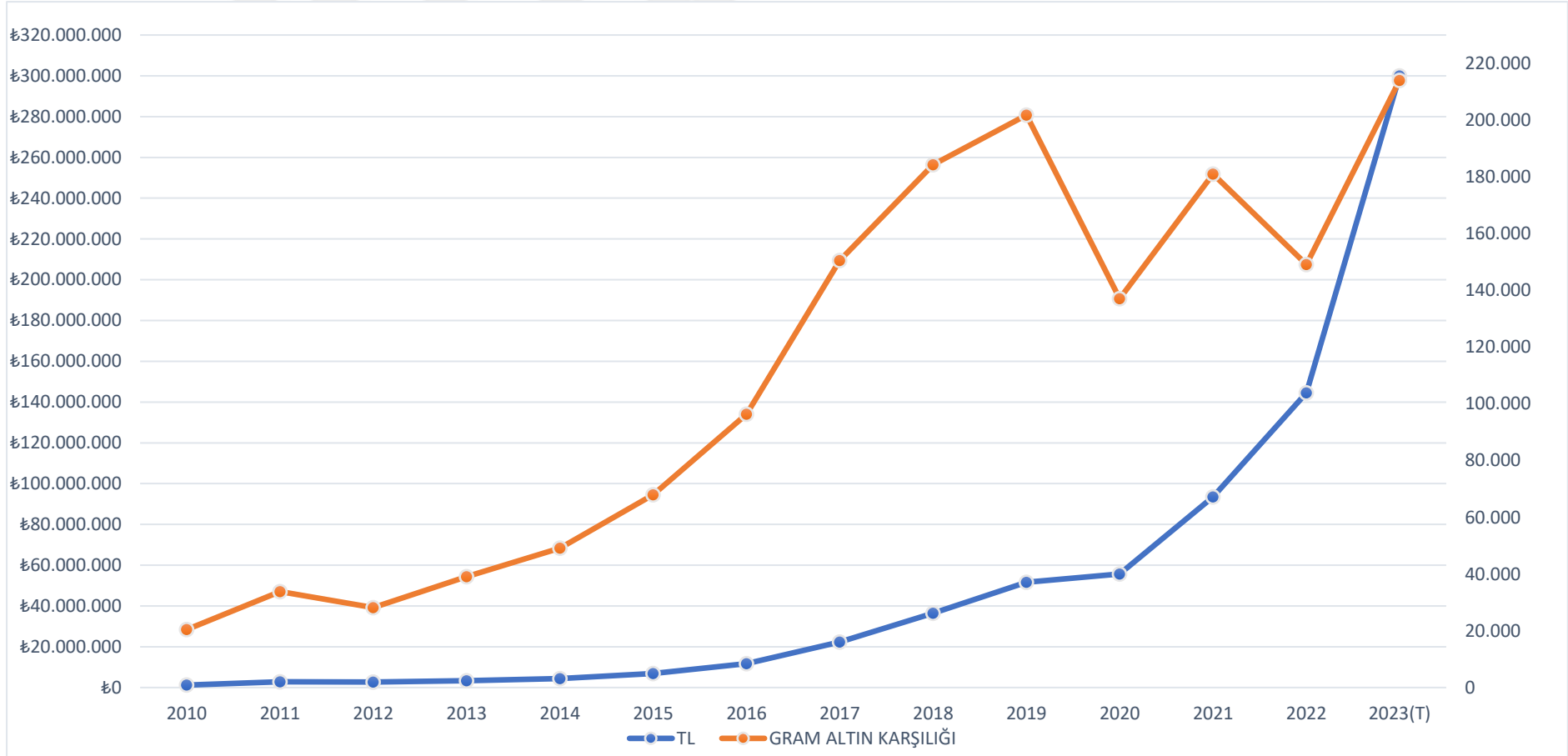
YIL	TL Cinsinden Zekât (Toplam TL Bağışlara Oranı, %)	USD Cinsinden Zekât (Toplam USD Bağışlara Oranı, %)	EURO Cinsinden Zekât (Toplam EURO Bağışlara Oranı, %)	Tekil Zekât Bağışı Adedi
2010	1.215.751.69 ₺ (%2.61)	8.060.00 \$ (%0.64)	31.037.40 € (%3.91)	5.642
2011	2.886.746.01 ₺ (%1.87)	19.036.00 \$ (%0.14)	39.695.72 € (%0.59)	11.855
2012	2.730.882.26 ₺ (%10.64)	12.325.00 \$ (%1.80)	34.322.32 € (%4.83)	9.198
2013	3.379.660.72 ₺ (%11.64)	154.450.00 \$ (%16.88)	68.211.50 € (%20.75)	9.101
2014	4.384.251.56 ₺ (%10.78)	14.012.00 \$ (%1.25)	74.873.08 € (%9.31)	10.493
2015	6.891.818.02 ₺ (%13.86)	10.694.72 \$ (%1.42)	204.850.63 € (%29.14)	13.068
2016	11.718.791.02 ₺ (%9.88)	120.224.94 \$ (%24.14)	307.044.63 € (%19.25)	21.259
2017	22.303.282.42 ₺ (%10.39)	160.271.91 \$ (%1.08)	432.176.59 € (%13.57)	32.881
2018	36.426.956.05 ₺ (%13.64)	48.589.14 \$ (%1.56)	749.135.30 € (%23.05)	34.957
2019	51.620.667.97 ₺ (%16.73)	190.893.44 \$ (%19.36)	779.793.57 € (%19.23)	71.827
2020	55.636.178.17 ₺ (%13.00)	36.907.25 \$ (%0.80)	894.175.06 € (%19.33)	68.845
2021	93.473.003.82 ₺ (%19.57)	495.051.09 \$ (%18.41)	1.004.345.92 € (%23.32)	80.827
2022	144.504.245.07 ₺ (%19.56)	175.708.00 \$ (%4.68)	1.047.522.49 € (%32.09)	88.351
2023*	177.330.612.34 ₺ (%5.53)	152.225.03 \$ (%0.49)	1.869.376.74 € (%4.47)	63.985
2023(T)	300.000.000.00 ₺ (%6)	200.000.00 \$ (%2)	2.500.000.00 € (%5)	93.298
TOPLAM	737.172.230.00 ₺	1.598.448.52 \$	7.536.560.95 €	

Kaynak: Türkiye Kızılay Derneği Genel Müdürlüğü Kızılay Akademi Başkanlığının E-216115-799-619994 sayılı yazısı. 2023* satırı 01/01/2023 ile 31/07/2023 tarihleri arası gerçekleşmeyi, 2023(T) satır kurumun yıl sonu tahminini ifade etmektedir.

Tablo 1.4: Kızılay'a Tevcih Edilen TL Cinsinden Zekâtın Nominal ve Yİ-ÜFE Reelde Bir Önceki Yıla Göre Yüzde Değişimi (2010-2023)

YIL	Yıllar İtibariyle Kızılay'a Tevcih Edilen Zekât Bağış Tutarı (TL)	Zekât Bağışlarında TL Bazında Bir Önceki Yıla Göre NOMİNAL Değişim (%)	Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi Yıllık Yüzde Değişim (2003=100) (TÜİK)	Zekât Bağışlarında TL Bazında Bir Önceki Yıla Göre REEL Değişim (%)
2010	1.215.751.69 ₺	-	% 8.52	-
2011	2.886.746.01 ₺	% 137.44	% 11.09	% 113.74
2012	2.730.882.26 ₺	(-) % 5.40	% 6.09	(-) % 10.83
2013	3.379.660.72 ₺	% 23.76	% 4.48	% 18.45
2014	4.384.251.56 ₺	% 29.73	% 10.25	% 17.66
2015	6.891.818.02 ₺	% 57.20	% 5.28	% 49.13
2016	11.718.791.02 ₺	% 70.04	% 4.30	% 63.03
2017	22.303.282.42 ₺	% 90.32	% 15.82	% 64.32
2018	36.426.956.05 ₺	% 63.33	% 27.01	% 28.59
2019	51.620.667.97 ₺	% 41.71	% 17.56	% 20.54
2020	55.636.178.17 ₺	% 7.78	% 12.18	(-) % 3.92
2021	93.473.003.82 ₺	% 68.01	% 43.86	% 16.79
2022	144.504.245.07 ₺	% 54.60	% 128.47	(-) % 32.33
2023*	177.330.612.34 ₺	% 22.72	% 38.59	(-) % 11.45
2023(T)	300.000.000.00 ₺	% 107.61	% 58**	% 31.40
TOPLAM	737.172.230.00 ₺	Ortalama: %57.40	Ortalama: %25.21	Ortalama: %29

Kaynak: Türkiye Kızılay Derneği Genel Müdürlüğü Kızılay Akademi Başkanlığının E-216115-799-619994 sayılı yazısı. 2023* satırı 01/01/2023 ile 31/07/2023 tarihleri arası gerçekleşmeyi, 2023(T) satırı kurumun yıl sonu tahminini ifade etmektedir.

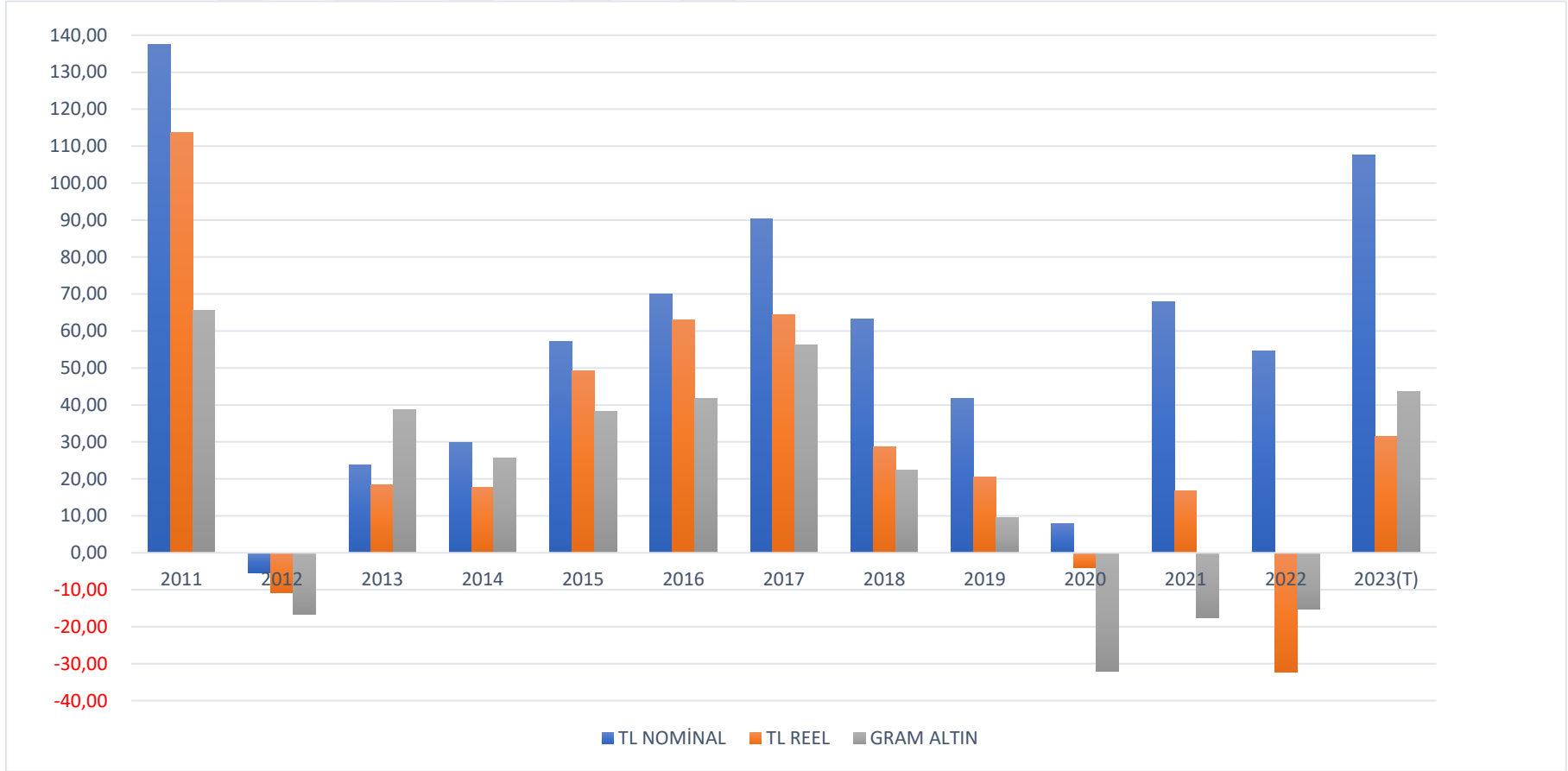
Şekil 1.1: Kızılay'a Tevcih Edilen TL Cinsinden Zekât Tutarının ve Gram Altın Karşılıklarının Yıllar İçindeki Seyri (2010-2023)

Kaynak: Türk Kızılay'ın vermiş olduğu veriler kullanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Tablo 1.5: Türkiye Kızılay Derneği'ne Tevcih Edilen Türk Lirası Cinsinden Zekâtın Gram Altına Dönüştürme Tablosu (2010-2023)

YIL	Yıllar İtibariyle Kızılay'a Tevcih Edilen Zekât Bağışı Tutarı (TL)	Yıllar İtibariyle Gram Altın Fiyatları (Gram/TL)(TCMB)	Yıllar İtibariyle Kızılay'a Tevcih Edilen Zekât Bağışı Tutarı (GRAM ALTIN)	Zekât Bağışlarında Gram Altın Bazında Bir Önceki Yıla Göre Değişim (%)	Gram Altın Fiyatlarında Bir Önceki Yıla Göre Değişim (TCMB) (%)
2010	1.215.751.69 ₺	59.49 ₺	20.436.225	-	% 22.46
2011	2.886.746.01 ₺	85.31 ₺	33.838.307	% 65.58	% 43.40
2012	2.730.882.26 ₺	96.77 ₺	28.220.337	(-) % 16.60	% 13.43
2013	3.379.660.72 ₺	86.41 ₺	39.111.908	% 38.60	(-) % 10.70
2014	4.384.251.56 ₺	89.23 ₺	49.134.271	% 25.63	% 3.26
2015	6.891.818.02 ₺	101.38 ₺	67.980.055	% 38.36	% 13.62
2016	11.718.791.02 ₺	121.66 ₺	96.324.108	% 41.70	% 20.00
2017	22.303.282.42 ₺	148.16 ₺	150.535.11	% 56.28	% 21.78
2018	36.426.956.05 ₺	197.62 ₺	184.328.29	% 22.45	% 33.38
2019	51.620.667.97 ₺	255.84 ₺	201.769.34	% 9.47	% 29.46
2020	55.636.178.17 ₺	405.83 ₺	137.092.32	(-) % 32.05	% 58.63
2021	93.473.003.82 ₺	516.50 ₺	180.973.87	% 32.00	% 27.27
2022	144.504.245.07 ₺	969.07 ₺	149.116.42	(-) % 17.60	% 87.62
2023*	177.330.612.34 ₺	1.401.66 ₺	126.514.71	(-) % 15.15	% 44.64
2023(T)	300.000.000.00 ₺	1.401.66 ₺	214.031.93	% 43.54	% 44.64
TOPLAM	737.172.230.00 ₺		TOPLAM: 1.679.407.20	Otalama: %23.65	Ortalama: %29.16

Kaynak: Türk Kızılay'ın vermiş olduğu zekât verileri ile TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sisteminden çekilen (EVGS) endeks değerlerinden hareketle yazar tarafından hazırlanmıştır.

Şekil 1.2: Kızılay'a Tevcih Edilen Zekâtın Bir Önceki Yıla Göre Nominal, Reel ve Gram Altın Olarak Yüzde Değişim (2011-2023)

Kaynak: Türk Kızılay'ın vermiş olduğu zekât verileri ile TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sisteminden çekilen (EVGS) endeks değerlerinden hareketle yazar tarafından hazırlanmıştır.

1.4.2. Türkiye Diyanet Vakfında Zekâtın Genel Görünümü

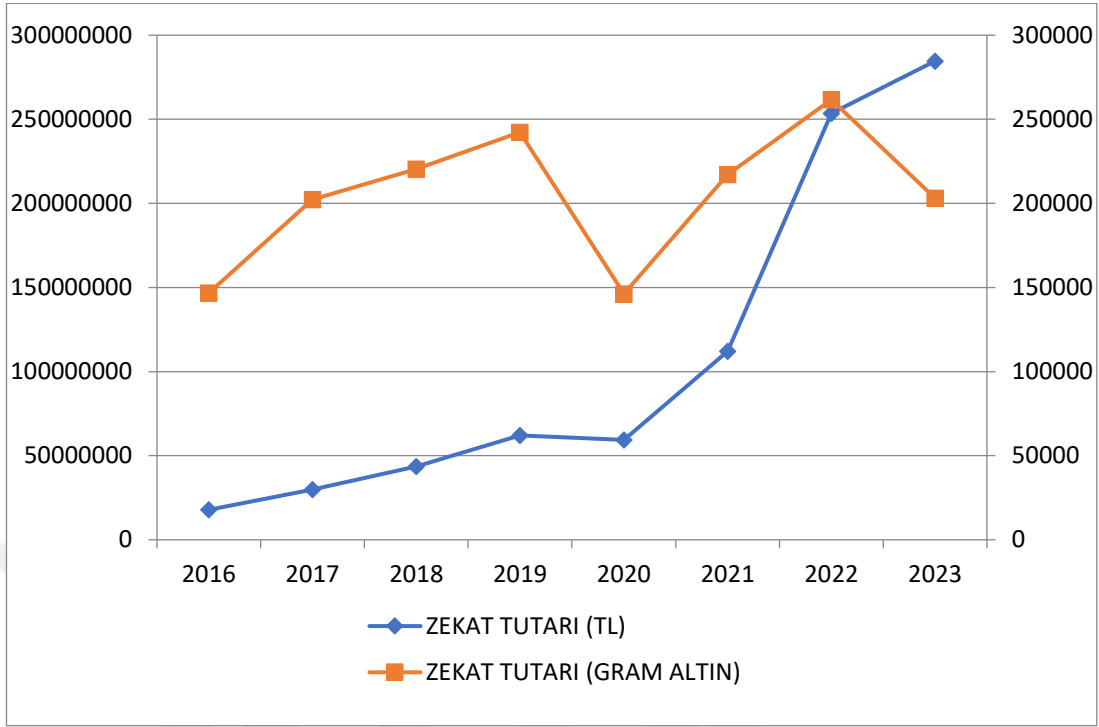
Türkiye Diyanet Vakfının (TDV) verilerinde 2016 yılı öncesini izlemek mümkün olamasa da zekât bağışlarının seyrinde Kızılay Derneğine benzer bir artışın Türkiye Diyanet Vakfında da gerçekleştiği görülmektedir. Türkiye Diyanet Vakfına 2016 ila 2023 yılları arasında tevcih edilen nominal zekât tutarı ile bu tutarın gram altın dönüştürülmesine dair hesaplama Tablo 1.6'da verilmektedir. TDV'ye tevcih edilen zekât tutarlarında yıllık ortalama %54 artış gerçekleşmiştir. Aynı dönemde Yİ-ÜFE'nin yıllık artışı ortalaması %36 olarak hesaplanmıştır. Bağış tutarlarındaki nominal artış Yİ-ÜFE'nin üzerinde gerçekleşmiştir. Nominal zekât bağış tutarı gram altına dönüştürüldüğünde de yıllık ortalama %9 artış meydana geldiği görülmüştür. Aynı dönemde gram altın TL cinsinden yıllık ortalama %40 değer kazanmıştır. Türk Lirası cinsinden zekât tutarlarının gram altına dönüştürülmesine dair yapılan hesaplamalar sırasında Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası gram altın fiyat arşivi verilerinden istifade edilmiştir.

Şekil 1.3'te, Tablo 1.6'da yapılan hesaplamaların neticesi çizgi grafik olarak sunulmuştur. Böylece gram altın ve nominal TL cinsinden zekât bağışlarının yıllar itibariyle değişimi daha net görülmektedir.

Tablo 1.6: Türkiye Diyanet Vakfına Tevcih Edilen Zekât Tutarı, TL (2016-2023*)

YIL	Yıllar İtibariyle Diyanet Vakfına Tevcih Edilen Zekât Bağışı Tutarı (TL)	Zekât Bağışlarında Nominal TL Bazında Bir Önceki Yıla Göre Yüzde Değişim	Yurt İçi Üretici Fiyat Endeksi-Yıllık Yüzde Değişim (2003=100)(TÜİK)	Yıllar İtibariyle Gram Altın Yıllık Fiyat Ortalaması (Gram/TL)(TCMB)	Yıllar İtibariyle Diyanet Vakfına Tevcih Edilen Zekât Bağışı Tutarı (GRAM ALTIN)	Zekât Bağışlarında Gram Altın Bazında Bir Önceki Yıla Göre Yüzde Değişim	Gram Altın Fiyatlarında Bir Önceki Yıla Göre Yüzde Değişim (TCMB)
2016	17.847.021 ₺	-	% 4.30	121.66 ₺	146.696	-	%20
2017	29.970.771 ₺	%68	% 15.82	148.16 ₺	202.287	%38	%21.78
2018	43.569.994 ₺	%45	% 27.01	197.62 ₺	220.474	%9	%33.38
2019	61.992.968 ₺	%42	% 17.56	255.84 ₺	242.312	%10	%29.46
2020	59.349.874 ₺	(-)%4	% 12.18	405.83 ₺	146.244	(-)%40	%58.63
2021	112.141.067 ₺	%89	% 43.86	516.50 ₺	217.118	%48	%27.27
2022	253.589.448 ₺	%126	% 128.47	969.07 ₺	261.684	%20	%87.62
2023*	284.608.227 ₺	%12	% 38.59	1.401.66 ₺	203.051	(-)%22	%44.64
TOPLAM	863.069.369 ₺	Ortalama: %54	Ortalama: %36	TOPLAM	1.639.862	Ortalama: %9	Ortalama: %40

Kaynak: Türkiye Diyanet Vakfının 25/08/2023-E-84902 sayılı yazısı. *2023 yılı verileri 01/01/2023 ila 31/07/2023 tarihleri arasını kapsamaktadır.

Şekil 1.3: Türkiye Diyanet Vakfına Tevcih Edilen Zekât Tutarı, TL ve Gram Altın Karşılaştırması (2016-2023*)

Türk Lirası cinsinden zekât bağışları gram altına dönüştürüldüğünde dalgalı bir seyir gözlenmesine rağmen nominal seyri izleyen çizgi grafiğin eğimi her sene artmaktadır. 2023 yılına ait veriler yılın ilk 7 ayını kapsamaktadır. Türkiye Diyanet Vakfı da zekât bağışlarının %100'ünü dağıtmakta, idari gider ya da masraf kesintisi yapmamaktadır.

Tablo 1.7'de ise Türkiye Diyanet Vakfına 1975 ila 1983 yılları arasında tevcih edilen zekât emanetlerine ait Türk Lirası cinsinden büyüklükler ile bu tutarların Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası gram altın fiyat arşivi verilerinden hareketle gram altına dönüştürülmesine dair hesaplama yer almaktadır.

Tablo 1.7: Türkiye Diyanet Vakfına 1975 ila 1983 Yıllar Arasında Tevcih Edilen TL Cinsinden Zekât Tutarı ve Bu Tutarın Gram Altın Cinsine Dönüştürülmesi

YIL	Yıllar İtibariyle Diyanet Vakfına Tevcih Edilen Zekât Bağışı Tutarı (TL)	Yıllar İtibariyle Gram Altın Yıllık Fiyat Ortalaması (Gram/TL) (TCMB)	Yıllar İtibariyle Diyanet Vakfına Tevcih Edilen Zekât Bağışı Tutarı (GRAM ALTIN)
1975-1981	5.385.748 ₺ (7 Yıl Toplamı)	590 ₺ (7 Yılın Ort.)	9.123 Gr. (Yıllık Ort. 1.303 Gr.)
1982	6.247.768 ₺	2.123 ₺	2.943 Gr.
1983	7.784.344 ₺	3.596 ₺	2.165 Gr.
TOPLAM	19.417.860 ₺		14.231 Gr.

Kaynak: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Prof. Dr. İsmail Kara Türkiye'de Dini Hayat Arşivi, Arşiv Numarası İKA1219.

İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Prof. Dr. İsmail Kara Türkiye'de Dini Hayat Arşivinde yer alan İKA1219 arşiv numaralı “8. Yılında Türkiye Diyanet Vakfı” isimli belgede 1975 yılında kurulan Türkiye Diyanet Vakfının kurumsal yapısı tanıtılmakta, vakfın gelirleri, yürütmekte olduğu faaliyetler ve bu faaliyetlere yapılmakta olan harcamalar olabildiğince şeffaf bir şekilde sunulmaktadır. Belgenin ilk sayfasında tarihleme açısından belirleyici olan “Bu broşür, 5-11 Aralık 1983 tarihleri arasında kutlanan ‘Vakıf Haftası’ dolayısıyla hazırlanmıştır.” ibaresi yer almaktadır. Belgenin

9’uncu sayfası Sosyal Yardım Faaliyetleri hakkında bilgi verilmektedir, zekâtla ilgili ifadeler aşağıdaki gibidir (Türkiye Diyanet Vakfı, 1983).

Zekât ve fitre olarak ayrı bir hesapta toplanan paralar, peyderpey ihtiyaç sahiplerine dağıtılmaktadır. Bilhassa Afganistanlı mülteci kardeşlerimiz bu fondan geniş çapta faydalandırılmıştır.

Bu ifadeden, Türkiye Diyanet Vakfının kurulduğu günden bu yana zekât emanetlerini müstakil bir hesapta izlediği anlaşılmaktadır.

Zekat ve Fitre Yardımları	
	TL.
	5.385.748.-
	6.247.768.-
	7.784.344.-
1975-1981	
1982	
1983	
TOPLAM	19.417.878.-

İKİNCİ BÖLÜM

ZEKÂTIN TÜRKİYE CUMHURİYETİ

MEVZUATINDAKİ SERENCAMI

Bu bölümde, Resmî Gazete’de zekât anahtar kelimesiyle yapılan taramalar neticesinde yasama, yürütme ve yargı erklerinin zekât karşısındaki tutumları belirginleştirilmeye çalışılacaktır. Kanun, tüzük, yönetmelik, uluslararası anlaşma, yüksek mahkeme kararları gibi iç ve dış hukuk kaynakları üzerinden zekâtın Türkiye Cumhuriyeti mevzuatındaki konumu tartışılacaktır.

2.1. Türkiye’nin Taraf Olduğu Uluslararası Vergi Anlaşmalarında Zekât

Ulusların refahına etkileri görmezden gelinemeyecek iktisadi faaliyetlerden birisi uluslararası ticarettir. Ticaretin bu türü bir ulus devletin egemenlik sınırları dışındaki bir başka ulusun refahını doğrudan ya da dolaylı olarak etkilemektedir. Ulus devletler de doğrudan ya da dolaylı bu etkileri egemenlik hakları çerçevesinde iç hukuk kuralları ve bu kurallara etki eden uluslararası anlaşmalarla yönetmeye çalışmaktadır. En liberal devletten en müdahaleci devlete kadar hiçbir devlet dış ticarete müdahaleden müstağni değildir. Bu durum dış ticaretin faili olan işletmeleri, dış ticaretin taraflarının bulunduğu birden fazla ulus devletin iç hukukundan doğan sorumlulukları yerine getirmeye icbar etmektedir. Söz konusu sorumluluklar arasında belki de en önemlileri vergi hukukundan doğan sorumluluklardır.

Vergilendirme yetkisi bir devletin sahip olduğu egemenlik hakkının en güçlü alametlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Vergilendirme yetkisinin sınırları ise egemenlik hakkının da sınırları olarak görülmektedir. Birden fazla devletin egemenlik sınırları içerisinde gerçekleşen iktisadi faaliyetler neticesinde üretilen refah, paydaş devletlerin her biri tarafından cari vergi kanunları çerçevesinde vergilendirmeye konu edilebilmektedir. Vergi kanunlarının mülkiliği ve şahsiliği ilkelerinin birlikte uygulanması sebebiyle aynı vergi konusu birden fazla vergilendirmeye, daha teknik bir ifadeyle çifte vergilendirmeye sebep olmaktadır.

OECD çifte vergilendirmeyi ekonomik-hukuki ve ulusal-uluslararası olarak ikili bir tasnife tabi tutmaktadır. Hukuki çifte vergilendirme *bir kişinin* aynı vergi konusu sebebiyle bir mali yıl içinde birden fazla ülkede vergilendirilmesidir. Ekonomik çifte vergileme ise *birden fazla kişinin* aynı vergi konusu üzerinden ayrı ayrı vergilendirilmesidir. Ulusal çifte vergilendirme genellikle federal devlet ile federe yönetim ya da federe yönetimler arasında bulunan yetki çatışmasından kaynaklanan bir vergi olayıdır. Bir devlet içindeki eşit düzeyde vergilendirme yetkisine sahip farklı federal bölgelerin bir mükellefin aynı vergi konusu sebebiyle mükerrer vergilendirilmesi ulusal çifte vergilendirmedir. Uluslararası çifte vergilendirme ise bir mükellefin bir mali yıl içinde aynı vergi konusuyla ilgili genellikle iki ya da daha fazla devlet tarafından vergilendirilmesi olarak tanımlanabilir (OECD, 2022).

Vergiyle ilgili tüm diğer konular gibi çifte vergileme de üretim ve yatırım kararlarını etkilemektedir. Refah artışı için ihtiyaç duyulan yatırımı veya üretimi teşvik edebilmek amacıyla hükümetler vergi sistemlerinde gerekli düzenlemeleri yaptıkları gibi bu kapsamda çifte vergilendirmeyi önleyebilmek için de tedbirler almaktadır. Ancak ulusal seviyede alınan tek taraflı önlemlerin yetersiz kalması uluslararası girişimleri zorunlu kılmaktadır. Bu çerçevede hükümetler iki ya da çok taraflı çifte vergilemeyi önleme anlaşmalarına başvurmaktadır. Böylece taraf devletler, karşılıklı olarak vergilendirme yetkilerini sınırlandırmakta ve çifte vergilendirmeye yol açan yükümlülüğü bertaraf edecek yönde vergi kanunlarını değiştirmektedir. Uluslararası vergi anlaşmalarıyla, taraf ülkelerin vergilendirme yetkilerinin çakışması/çatışması önlenmekte, bu ülkelerde ekonomik faaliyet gösteren vergi mükellefleri bakımından hukuki kesinlik ve istikrar tesis edilmektedir. Bu nokta uluslararası vergi anlaşmalarının iç hukuktaki anayasal konumu önem kazanmaktadır.

2.1.1. Uluslararası Vergi Anlaşmalarının Anayasal Konumu

Uluslararası vergi anlaşmalarının hukuk düzenindeki konumu ve gücüyle ilgili olarak tüm devletlerce kabul edilmiş ortak bir kuraldan bahsetmek mümkün değildir. Bu nedenle konu, ülkeler özelinde, her ülkenin anayasal düzeni içerisinde müstakil olarak değerlendirilmelidir. Bu itibarla konu Türkiye Cumhuriyeti Anayasası bakımından ele alınacaktır.

Uluslararası anlaşmalar kural olarak taraf devletlerin anayasal yetkiyi haiz yasama organı tarafından kabul edilmeleriyle yürürlüğe girer ve böylece hukuki kaynak niteliği taşırlar. Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Cumhurbaşkanının görev ve yetkilerini düzenleyen 104'üncü maddesine göre Cumhurbaşkanı “milletlerarası anlaşmaları onaylar ve yayımlar”. Anlaşmaların yürürlüğe girmesi ise Anayasa'nın 90'ıncı maddesinde “milletlerarası anlaşmaları uygun bulma” başlığı altında düzenlenmiştir. Türkiye Cumhuriyeti adına yabancı devletlerle ve milletlerarası kuruluşlarla yapılacak anlaşmaların onaylanması kural olarak, Türkiye Büyük Millet Meclisinin söz konusu anlaşmanın onaylanmasını bir kanunla uygun bulmasına bağlanmıştır. Usulüne uygun yürürlüğe konulmuş uluslararası anlaşmaların kanun hükmünde olduğu, temel hak ve özgürlüklere ilişkin konularda iç hukuktaki kanunlar ile uluslararası anlaşmaların farklı hükümler içermesi sebebiyle ortaya çıkabilecek uyumsuzluklarda uluslararası anlaşma hükümlerinin esas alınacağı, uluslararası anlaşmalar hakkında Anayasa'ya aykırılık iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurulamayacağı Anayasa'nın mezkûr maddesinde hükme bağlanmıştır. Uluslararası vergi anlaşmaları da Anayasa'nın ilgili maddesi gereği vergi kanunu hükmündedir ve Anayasa'ya aykırılık iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurulamaz.

2.1.2. Uluslararası Vergi Anlaşmalarının Vergi Hukuku Doktrinindeki Yeri

Vergi hukukunun üzerine inşa edildiği kaidelerden birisi ve belki de esası T.C. Anayasası'nın 73'üncü maddesinde vücut bulan kanunilik ilkesidir. Mezkûr anayasa maddesi “vergi, resim, harç ve benzeri mali yükümlülükler kanunla konulur, değiştirilir, kaldırılır” hükmüyle vergiyle ilgili bağlayıcı norm koyma yetkisini kural olarak yasama organına vermiştir. Uluslararası vergi anlaşmaları da anayasa ve kanun gibi vergi hukukunun yasama organından doğan bağlayıcı, asli kaynakları arasındadır. Usulüne uygun yürürlüğe konulmuş uluslararası vergi anlaşmaları vergi hukuku bakımından norm koyma gücünü haizdir. Bu itibarla Uluslararası Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşmaları vergi kanunları gibi vergi hukukunun amir ve asli kaynaklarındadır.

Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası vergi anlaşmaları ile vergi kanunları arasında normlar hiyerarşisi bakımından ast-üst ilişkisinden bahsedilemez. Ancak eşitler

arasında geçerli olan öncelik-sonralık ya da özel-genel tasnifi söz konusu olabilir. Anayasa'ya aykırı olması durumunda Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilebilen bir vergi kanunuyla kıyaslandığında Anayasa'ya aykırılığı tartışılmayan, aykırılık tespit edilse dahi yürürlükte kalmaya devam eden Uluslararası Vergi Anlaşmasının normlar hiyerarşisi bakımından ayrıcalıklı bir konuma sahip olduğu ve iç hukuk hükümlerine önceliği veya genelliği, bir diğer ifadeyle hiyerarşik üstünlüğe sahip olduğu söylenebilir.

Tüm anlaşmalar gibi uluslararası vergi anlaşmalarının da üç temel fonksiyonundan bahsedilebilir. Anlaşmalarla taraflar arasında yeni bir hukuki ilişki tesis edilebilir, daha önce tesis edilmiş olan hukuki ilişki değiştirilebilir veya bu ilişkiler kısmen ya da tamamen ortadan kaldırılabilir. Uluslararası vergi anlaşmaları, taraf devletlerin uyuşan iradelerini ortak bir işlemle ortaya koydukları hukuki sonuçlar doğuran metinlerdir. Bahsi geçen hukuki sonuçların hak ve yükümlülük doğurması veya mevcut hak ve yükümlülüklerde değişiklik yapması ya da ortadan kaldırılması beklenir. Aksi halde bu metin, sadece irade uyuşması beyanı niteliğinde olan ancak hukuki sonuç taşımayan *bağlayıcılığı olmayan üstlenmeden* ibaret olacaktır (Pazarcı, 2009, s. 43-45).

2.1.3. Türkiye'nin Taraf Olduğu Uluslararası Vergi Anlaşmaları Çerçevesinde Zekâtın Türk Vergi Sistemindeki Konumu

Türkiye Cumhuriyeti'nin taraf olduğu ilk çifte vergilendirmeyi önleme anlaşması 3 Kasım 1970 tarihinde Avusturya'yla imzalanan anlaşmadır. Eylül 2023 tarihî itibarıyla Türkiye'nin 84 devletle yürürlükte olan çifte vergilendirmeyi önleme anlaşması bulunmaktadır. Bu anlaşmaların içerisinde zekâtın müstakil bir vergi olarak kabul edildiği iki adet çifte vergilendirmeyi önleme anlaşması bulunmaktadır.

2.1.3.1. Suudi Arabistan Krallığı Hükümeti ile Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti Arasında İmzalanan Gelir Üzerinden Alınan Vergilerde Çifte Vergilendirmeyi Önleme ve Vergi Kaçakçılığına Engel Olma Anlaşması

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Suudi Arabistan Krallığı Hükümeti arasında akdedilen çifte vergilemeyi önleme anlaşması 9 Kasım 2007 tarihinde II. Erdoğan Hükümeti -60'ıncı Hükümet- tarafından Ankara'da imzalanmıştır. 3 Şubat 2009 tarihli

27130 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan anlaşma 1 Nisan 2009 tarihinde yürürlüğe girmiş ve bu tarihi izleyen yılbaşından itibaren anlaşmanın kapsadığı tüm vergiler bakımından uygulanmaya başlanmıştır (T.C. Resmî Gazete, 2009).

Anlaşma Türkiye Cumhuriyeti yönünden gelir vergisi ile kurumlar vergisini, Suudi Arabistan Krallığı yönünden ise zekât ile doğalgaz yatırım vergisi dâhil gelir vergisini kapsamaktadır. Doğal gaz yatırım vergisi, bu sektörde faaliyet gösteren yerli veya yabancı şirketler için geçerlidir.

Anlaşmanın 23’üncü maddesi “Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Yöntemleri” başlığını taşımaktadır. Bu maddenin birinci fıkrası; Türkiye’de tam mükellef statüsünde olan gerçek ya da tüzel kişinin, Suudi Arabistan Krallığı’nda vergilendirilebilen bir gelir elde ettiği ve bu gelir için tahakkuk ettirilen vergiyi ödediği takdirde, bu mükellefin gelirin Türkiye’de tahakkuk edecek vergi tutarından Suudi Arabistan Krallığı’nda ödediği verginin mahsup edilmesine olanak sağlamaktadır. Anlaşmanın Suudi Arabistan Krallığı bakımından zekâtı da kapsadığı düşünüldüğünde, bu anlaşma Türkiye’de tam mükellef olan bir gerçek ya da tüzel kişinin Suudi Arabistan Krallığı’nda ödediği zekâtı, Türkiye’de ödeyeceği vergiden mahsup etmesini olanaklı kılmaktadır. Aynı maddenin 3’üncü fıkrasında “Suudi Arabistan Krallığı açısından çifte vergilendirmenin önlenmesi yöntemleri, Suudi vatandaşları hakkındaki zekât toplama rejimini ihlal etmeyecektir” hükmü yer almaktadır. Cici (2008:239) çalışmasında, Suudi Arabistan Kralı Halid bin Abdülaziz el-Suud tarafından 1976 yılında çıkarılan ve günümüzde halen geçerli olan kraliyet fermanına göre mükelleflerin yükümlü oldukları zekâtların en az yarısının devlet tarafından tahsil edilmesinin zorunlu olduğunu, devlete ödenmeyen kalan zekât tutarının dağıtımının ise mükelleflerin ihtiyarına bırakıldığını ifade etmektedir. Anlaşmanın 23’üncü maddesinin 3’üncü fıkrası bu çerçevede değerlendirildiğinde Suudi Arabistan’daki faaliyetleri neticesinde üzerine zekât borcu teeddüp eden bir Türk vatandaşı ya da merkezi Türkiye’de bulunan bir şirket zekât borcunun en az yarısını Suudi Arabistan devletine ödemek zorundadır. Gerçek ya da tüzel kişi ödemiş olduğu zekât tutarını mezkûr anlaşma çerçevesinde Türkiye’de ödeyeceği vergiden mahsup imkânına sahiptir.

Bu çerçevede T.C. Ticaret Bakanlığının web sayfasında Suudi Arabistan yönetimince zekât oranlarının değiştirilmeyeceğine dair bir ticari haber yayımlanmıştır. Ticaret

Bakanlığının ülkelerden ticari haberler sekmesi altında yayınladığı 11 Mart 2019 tarihli haber metni aşağıda aktarılmaktadır:

Suudi Arabistan: Şimdilik özel sektörde zekâtı arttırmayı planlamıyoruz.

Suudi Arabistan Gelir ve Zekât Kurumu'ndan yapılan açıklamada özel sektörde zekât miktarının arttırma planları olmadığı belirtildi. Kurumun görevini en iyi şekilde yapması için ilgili yasalara olan bağlılığa dikkat çekildi. Kurum, Suudi Arabistan ekonomisinin desteklenmesinde ve özel sektör için cazip bir yatırım ortamı yaratma çabalarında 2030 Vizyonu doğrultusunda önemli bir rol oynuyor. Kurum, zekât toplama konusunda uygulanacak planları belirlerken halkın görüşünü aldığını belirtti. Sonuçlara göre değerlendirmeler yapıldığı ifade edildi (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2019).

2.1.3.2. Kuveyt Devleti ile Türkiye Cumhuriyeti Arasında Akdedilen Gelir ve Servet Üzerinden Alınan Vergilerde Çifte Vergilemeyi Önleme Anlaşması

Kuveyt Devleti ile Türkiye Cumhuriyeti arasında akdedilen, Gelir ve Servet Üzerinden Alınan Vergilerde Çifte Vergilemeyi Önleme Anlaşması 6 Ekim 1997 tarihinde III. Yılmaz Hükümeti -55'inci Hükümet- tarafından Kuveyt'te imzalanmıştır. 28 Kasım 1999 tarihli ve 23890 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan anlaşma 13 Aralık 1999 tarihinde yürürlüğe girmiş ve 1997 yılı başından itibaren anlaşmanın kapsadığı tüm vergiler bakımından uygulanmaya başlanmıştır (T.C. Resmî Gazete, 1999a).

Yapılan anlaşma gelir ve servet vergilerini kapsamaktadır. Anlaşmanın uygulanacağı Kuveyt vergileri arasında zekât müstakil olarak zikredilmektedir. Anlaşmanın “Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi” başlığını taşıyan 24'üncü maddesi, Türkiye'de tam mükellef statüsünde olan gerçek ya da tüzel kişinin Kuveyt'te vergilendirilebilen bir gelir elde etmesi veya servete sahip olması durumunda, bu vergi mükellefinin gelirin veya servetine isabet eden vergiden, Kuveyt'te ödediği vergiye eşit bir miktarın Türkiye'de ödeyeceği vergiden mahsup edilmesini hükme bağlamıştır. Türkiye'de tam mükellef olan gerçek ya da tüzel kişinin Kuveyt'te ödediği zekâtı Türkiye'de ödeyeceği vergiden mahsup etmesi, bu anlaşma hükmünce mümkün görünmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin Suudi Arabistan Krallığı ve Kuveyt Devletiyle akdetmiş olduğu Uluslararası Çifte Vergilemeyi Önleme Anlaşmaları bakımından zekât, Anayasa'ya aykırılığı öne sürülemeyen bir kamu geliridir.

2.2. Yasama Faaliyetlerinde Zekât

Türkiye Cumhuriyeti kanunlarında zekât ibaresi ilk defa 1983 yılında kendisini göstermektedir. Zekâtın yer bulunduğu üç kanun kronolojik sırayla; 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu, 2860 sayılı Yardım Toplama Kanunu, 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşmayı ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu'dur. İlk iki kanunun ortak noktası, 12 Eylül 1980 darbesi neticesinde yasama yetkisini kullanmak üzere oluşturulan Millî Güvenlik Konseyi tarafından çıkarılmış olmasıdır.

Bu başlık altında, zekâtın Türkiye Cumhuriyeti mevzuatındaki serencamını manipüle etmeden, objektif yaklaşımla ortaya çıkarabilmek için mezkûr üç kanun kronolojik sırayla ele alınacak, retrospektif ve deskriptif analize tabi tutulacaktır. Bu çerçevede kanun teklifleri ve gerekçeleri, komisyon raporları ile komisyonda kanun tekliflerinin uğradığı değişiklikler, yasama organı üyelerince yapılan tartışmalar arşiv belgelerine dayanılarak dünden bugüne gelen bir çizgide betimleyici mahiyette belirginleştirilecektir. Bu yolla, zekâtı kapsamına alan yasal düzenlemelerde kanun koyucunun maksadına ulaşmaya çalışılacaktır.

2.2.1. 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu

2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu 24 Mayıs 1983 tarihinde, darbe dönemi yasama organı olan Millî Güvenlik Konseyi tarafından kabul edilerek 27 Mayıs 1983 tarihli ve 18059 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Kanun, dezavantajlı aile ve bireylere sunulacak sosyal hizmetler ile bu hizmetleri yürütmekle görevli teşkilatın kuruluş, görev, yetki ve sorumlulukları ile faaliyet ve gelirlerine ait esas ve usulleri düzenlemeyi amaçlamaktadır (T.C. Resmî Gazete, 1983a).

Kanun'un 38'inci maddesiyle, 15 Mayıs 1957 tarihli ve 6972 sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun ile 12 Haziran 1959 tarihli ve 7355 sayılı Sosyal Hizmetler Enstitüsü Kurulmasına Dair Kanun yürürlükten kaldırılmış ve Türkiye

Çocuk Esirgeme Kurumunun varlığına son verilerek yerine daha geniş kapsamlı sosyal çalışma yapması amaçlanan Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu adında yeni bir hizmet birimi ihdas edilmiştir. Bu kurum 2011 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı kuruluncaya kadar hizmete devam etmiş, 2011 yılında kurumun görev, yetki ve sorumlulukları bakanlığa devredilmiştir. Aynı yıl 3 Haziran 2011 tarihli ve 633 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin 35'inci maddesiyle kanunun adı Sosyal Hizmetler Kanunu olarak değiştirilmiştir. 1983 yılından günümüze toplam 27 değişiklik ve ek yapılan kanun bu araştırmanın kaleme alındığı 2023 yılında halen yürürlüktedir.

Zekât ibaresi, Kanun'un mali hükümler başlığını taşıyan üçüncü bölümünde kendisine yer bulmaktadır. Kurumun gelirlerini sıralayan 18'inci maddenin (f) bendinde "Türk Hava Kurumunca toplanacak kurban derisi, fitre, zekât gelirlerinden Kuruma ayrılan paylar" ifadesine yer verilmektedir. Kanun tasarısının görüşülerek oylandığı Millî Güvenlik Konseyi'nin 24 Mayıs 1983 tarihli 147'nci birleşimin 1'inci oturum tutanakları incelendiğinde, mezkûr madde veya zekât bendi üzerine söz alınmadığı, yapılan oylama neticesinde doğrudan kabul edildiği görülmektedir (Millî Güvenlik Konseyi, 1983a:223). Kanun'da dikkat çekici noktalardan birisi de tercih edilen dildir. Bağışlanacak ya da verilecek değil de *toplanacak zekât* ifadesini tercih etmiş olması, kanun koyucunun zekâtı, kamu erki ya da onun yetkilendirdiği otorite tarafından toplanabilecek bir kamusal kaynak olarak değerlendirildiğini düşündürmektedir.

Nitekim Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin 30 Haziran 1921 -1331 Rumi- tarihli ilk nizamname-i esasi metnine Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi A/2860 yer numarasıyla ulaşılabilir. Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti Nizamname-i Esasisinin "Cemiyetin Varidatı" isimli 59'uncu maddesinde sıralanan altı kalem müteşekkil kurum gelirlerinden sonuncusunda zekât, açıktan zikredilmiş ve "Zekât, teberruat ve iânât ile cihet-i saireden vuku bulacak hasılatın ibarettir." ifadesiyle yer bulmuştur (Türk Tarih Kurumu, 1983).

1921 yılında Cumhuriyet'in ilanından iki yıl önce kurulmuş ancak 24 Mayıs 1983 tarihli ve 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu'yla feshedilene kadar faaliyetlerine aynı statüde 62 sene kamusal hizmete devam eden Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti, öncelikle şehit ve harp malullerinin çocukları başta olmak üzere korunmaya muhtaç çocukları himaye etmeyi ve memlekete yararlı olacak şekilde yetiştirmeyi amaç edinmiş bir kamu kurumudur (Sarıkaya, 2023). Bu tarihi

olgudan hareketle, Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyetinin -sonrasında Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu- Türkiye Cumhuriyeti'nde zekâtın kamu geliri olarak kabul edilerek belirli bir kamusal hizmete tahsis edildiği ilk kamu kurumu olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır. Zekâtın, şehit yetimleri başta olmak üzere bakıma muhtaç çocukların himayesi, eğitimi ve meslek edindirilerek topluma yararlı niteliklerle donatılmış, üretken nesillerin yetiştirilmesiyle vazifelendirmiş bir kurumun hizmetlerine resmen tahsis edilmesini, o dönem itibariyle halen savaşmakta olan bir toplumun yaralarının sarılması ve kalkınmasında önemli bir politik tercih olarak ifade etmek gerekir. Bu tercihin Türkiye'nin ilk zekât politikası olarak isimlendirilmesi yanlış olmayacaktır.

Bu politikayı daha da belirginleştirmek adına 24 Mayıs 1983 tarihli ve 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu tasarısına dair nüshaların ve komisyon raporlarının yer aldığı T.C. Danışma Meclisi Başkanlığı Genel Sekreterliği Kanunlar Müdürlüğü'nün 25 Mart 1983 tarihli ve 06-2223(1/461)/2074 sayılı yazısından hareketle kanun tasarısında yer alan zekâtla ilgili hükümler, hükümetin teklifinden Millî Güvenlik Konseyi'nde oylanarak kanunlaşmasına kadar geçen süreçte uğradığı değişim izlenerek aşağıdaki Tablo-2.1'de bürokratik hiyerarşi gözetilerek özetlenmiştir. Bürokratik hiyerarşinin gözetilmesi aynı zamanda değişimin kronolojik olarak gözlemlenmesini de olanaklı kılmıştır.

Tablo 2.1: 2828 Sayılı Kanun'un 18'inci Maddesindeki Zekâtla İlgili Hükümün Tasarı Aşamasında Uğradığı Değişim

Kanun Tasarı Metni	Metnin Kaynağı	Kanun Tasarısında Kurum Gelirlerinin Sayıldığı Madde Yer Alan Zekâtla İlgili Hükümün Evreleri
Metin 0 (M0)	Hükümetin Teklif Ettiği Metin	g) Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumuna kanun, tüzük ve kararnamelerle verilmiş; kurban derisi, fitre, zekât toplama ve bunlara ilişkin paylar ile her türlü hakların kullanımı suretiyle elde edilecek gelirler,
Metin 1 (M1)	Danışma Kurulunun Kabul Ettiği Metin	f) Varlığı sona erdirilen Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumuna kanun, tüzük ve kararnamelerle verilmiş; kurban derisi, fitre, zekât toplama ve bunlara ilişkin paylar ile her türlü hakların kullanımı suretiyle elde edilecek gelirler,
Metin 2 (M2)	İhtisas Komisyonunun Kabul Ettiği Metin	f) Türk Tarih Kurumunca toplanacak kurban derisi, fitre, zekât gelirlerinden Kuruma ayrılan paylar,

Metin 3 (M3)	Millî Güvenlik Konseyinde Görüşülerek Oylamaya Sunulan ve Kanunlaşan Metin	f) Türk Hava Kurumunca toplanacak kurban derisi, fitre, zekât gelirlerinden Kuruma ayrılan paylar,
--------------	--	--

Kaynak: Millî Güvenlik Konseyi Tutanakları Arşivinden yazar tarafından derlenmiştir. (Millî Güvenlik Konseyi, 1983a.

Kanun teklifinin M0 nüshasında yer alan “Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumuna kanun, tüzük ve kararnamelerle verilmiş; kurban derisi, fitre, zekât toplama ve bunlara ilişkin paylar ile her türlü hakların kullanımı suretiyle elde edilecek gelirler” ifadesinden hareketle 24 Mayıs 1983 tarihli ve 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu 38’inci maddesiyle feshedilen Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumuyla ilgili kanun, tüzük ve kararnameler incelenmiştir. 19 Ocak 1952 tarihli ve 8012 sayılı T.C. Resmî Gazete’de, Bakanlar Kurulunun 3-13959 sayılı kararıyla yayınlanan Çocuk Esirgeme Kurumu Tüzüğü’nün 1’inci maddesinde “30/6/1921 tarihinde kurulan Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyetinin adı Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumuna çevrilmiştir” hükmü yer almaktadır (T.C. Resmî Gazete, 1952). Ancak T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının (2023) internet sitesinde yer alan kurumun tarihçesinde 1934 yılında cemiyetin adının Çocuk Esirgeme Kurumu olarak değiştirildiği ve 1937 yılında kamu yararına çalışan dernek olarak kabul edildiği bilgisine yer verilmektedir. Cemiyet, kurulduğu 1921 yılından 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu’nun kabul edildiği 1983 yılına kadar faaliyetlerini dernek statüsünde yani özel hukuk tüzel kişisi olarak devam ettirmiştir. Bu kanunun 38’inci maddesiyle özel hukuk tüzel kişisi olan dernek statüsü sona erdirilirken aynı kanunun 5’inci maddesiyle kamu tüzel kişiliğini haiz katma bütçeli Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Diğer yandan kanunun “Mali Kolaylıklar” başlığını taşıyan 20’nci maddesinde varlığına son verilen Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumuna kanunlarla verilmiş olan imtiyazlar yeni kurulan kurum için de aynen uygulanacağı, kuruma yapılacak nakdi bağışların gelir ve kurumlar vergisi matrahından indirileceği hükme bağlanmıştır. Bir diğer ifadeyle kurumun tüzel kişiliği, özel hukuk tüzel kişisi olan dernekten daha güçlü ve imtiyazlı katma bütçeli kamu tüzel kişiliğine tahvil edilmiştir.

Bu açıklamalar ışığında zekâtla ilgili hükmün değişiminde kanun koyucunun iradesi ve zekâtın kamu mali yönetimi içindeki konumu belirginleştirilmeye çalışılacaktır. 1927 ila 2006 yılları arasında yürürlükte kalarak Türk kamu mali yönetiminin en uzun

soluklu düzenleyici metni olan ve ilgili dönemin mer'î 1050 sayılı Muhasebe-i Umumiye Kanunu'nun 115'inci maddesine göre katma bütçeli idareler, ifasıyla vazifeli olduğu kamu hizmetini yerine getirirken ihtiyaç duyduğu masrafları kendisine has gelir kalemlerinden karşılayan ve genel yönetim dışında bulunmasında kamu yararı bulunan kurum ve kuruluşlardır (Acar, 1997:360-63). Katma bütçeli kuruluşlar aynı zamanda ayrı bir kamu tüzel kişiliğine ve özel gelirlere sahip, hizmet bakımından yerinden yönetim kuruluşlarıdır. Bu noktada yerinden yönetim kuruluş türleri hakkında kısa bir açıklama yapmak konunun anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Yerinden yönetim kuruluşları ikiye ayrılmaktadır: (i) Yer yönünden yerinden yönetim kuruluşları; bu kuruluşlar belirli bir yerde/coğrafyada kamusal hizmetleri sürdürmekle görevlidir, örneğin il özel idareleri, belediyeler yer yönünden yerinden yönetim kuruluşlarıdır. (ii) Hizmet yönünden yerinden yönetim kuruluşları ise diğer bir yerinden yönetim kuruluş türüdür. Bu kuruluşlar ise tüm yurt sathında belirli bir kamusal hizmetin ifasından sorumludur. Karayolları, Devlet Su İşleri, Orman Genel Müdürlüğü, Köy Hizmetleri, Yükseköğretim Kurumları hizmet bakımından yerinden yönetim kuruluşlarından bazılarıdır. Bu kuruluşlar özel nitelik ve uzmanlaşma gerektiren hizmetlerin özerkliğini sağlamak amacıyla devletin genel bütçesi dışında teşekkül ettirilmişlerdir. Giderlerini kendisine ait özel gelirlerle karşılamakta ve gelirlerini sadece kendilerine verilen hizmet alanına yönelik kullanabilmektedir. Bu kuruluşların bütçeleri devlet genel bütçesinin bir eki niteliğindedir. Katma bütçeli kuruluşların en belirgin vasıflarından birisi de üstlendikleri hizmet alanlarının sosyal faydası özel faydasından daha fazla olmasıdır, bu vasıf Çocuk Esirgeme Kurumunda açıkça belirgindir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın "İdarenin Kuruluşu" başlığı altında bulunan 126'ncı ve 127'nci maddeler çerçevesinde değerlendirildiğinde zekât genel bütçenin doğrudan bir geliri olmamakla birlikte genel bütçenin ekinde yer alan kamu mali yönetimi kapsamında bir kamu gelirdir. Kamu geliri ise devlet tüzel kişiliğini haiz ya da kendi tüzel kişiliği olan kamu kurum ve kuruluşlarının yürütmekte olduğu kamu hizmetlerinin finansmanını sağlamak için elde edip kullandığı çeşitli ekonomik kaynakların tamamını kapsayan bir üst kavramdır. Yukarıdaki açıklamalardan hareketle vergi, resim, harç, teşebbüs gelirleri vb. gibi zekâtın da Türkiye Cumhuriyeti'nde kamu geliri statüsünde olduğunu ifade etmek mümkündür. Özel hukuk tüzel kişiliğini haiz dernek statüsündeki Çocuk Esirgeme Kurumunun katma bütçeli kamu tüzel kişiliğine tahvil edilmesi ve yukarıda zikredildiği gibi dernek

olan Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumuna kanunlarla verilmiş olan, zekâtı da kapsayan imtiyazların yeni kurulan kurum için de aynen uygulanacağı düşünüldüğünde; Kanun tasarısında yer alan zekâtla ilgili M0 ve M1 maddeleri değiştirilmeden yasalaşmış olsaydı, zekât doğrudan kamu tüzel kişiliğini haiz katma bütçeli bir kurumun geliri olacaktı. Bu durumda zekât, Sayıştay denetimine tabi olacak, 1050 sayılı kanun çerçevesinde genel ve katma bütçelerin birleşmesiyle oluşturulan konsolide bütçe içinde yer alacak, mali yıl sonu kesin hesap kanunlarında ayrı bir kalem olarak gösterilmesi gerekecekti. Ayrıca bu şekilde Çocuk Esirgeme Kurumuna gerçek ya da tüzel kişilerce tevcih edilen zekâtlar kanunun 20'nci maddesi gereği gelir ve kurumlar vergisi matrahlarından da indirilebilecekti.

Ayrıca kanun koyucunun tasarıda yaptığı ilk değişiklikle Türk Tarih Kurumunun da adı geçmektedir. Bu kurum da Çocuk Esirgeme Kurumunda olduğu gibi Cumhuriyet'in kurucu iradesince 1930 yılında dernek statüsünde kurulmuş, 1940 yılından 1982 yılına kadar kamu yararı statüsünde faaliyet göstermiştir. Ancak kanun koyucu nihayetinde, 1925 yılında yine Cumhuriyet'in kurucu iradesince kurulmuş bir başka dernek olan Türk Hava Kurumunda karar kılmıştır. Bu değişiklikle Türk Tarih Kurumunun, kanun koyucunun yine kendisinin kaleme aldığı ve 1982 yılında kabul edilen Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 134'üncü maddesiyle kurulan Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu bünyesine dâhil edilerek, tıpkı Çocuk Esirgeme Kurumunda olduğu gibi dernek statüsünün sona erdirilip kamu tüzel kişiliği kazandırılması etkili olmuş olabilir. Eğer tasarı M2 metniyle yasalaşmış olsaydı zekât, Anayasa'da yer bulmuş bir kurumun gelirleri arasında yer alacaktı.

Kanun koyucunun, Cumhuriyet'in ilk yıllarında, 1925 senesinde kurulan ve kurulduğu yıldan bu yana kamu yararına çalışan dernek statüsü değişmeksizin faaliyetlerine devam eden Türk Hava Kurumunda karar kıldığını, böylece zekât toplama imtiyazını kamu tüzel kişisine değil yine bir özel hukuk tüzel kişisine verdiği görülmektedir. İlerleyen sayfalarda "idarenin zekâtla ilgili diğer tasarrufları" başlığı altında yer verilen ve 1923 ila 1983 yılları arasına ışık tutan Cumhuriyet Arşivinden edinilen belgeler, Türk Hava Kurumunun tercih edilmesinin bir devlet politikası olduğu yönündeki kanaatleri güçlendirmektedir. Diğer yandan toplanan zekâttan, katma bütçeli bir kurum olan Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu hissedar kılınmak suretiyle zekâta dolaylı olarak kamu geliri niteliği kazandırma yoluna gidildiği anlaşılmaktadır. Böylece zekât kamu tüzel kişiliğini haiz bir kurum tarafından

toplanmamış olacak ancak diğer yandan kamusal hizmetlerin finansmanında zekâttan istifade edilebilecek ve faydası toplumsallaştırılabilecektir. Bunun yanı sıra 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu'nun, Türk Hava Kurumunun zekât toplama imtiyazının hukuk metinlerinde kanun seviyesinde görünür olduğu ilk yasal düzenleme olduğunu ifade etmek gerekir. Bu imtiyazın aynı dönemde hazırlanan ve birer ay arayla yürürlüğe giren 2860 sayılı Yardım Toplama Kanunu'yla nasıl tahkim edildiği bir sonraki başlıkta ele alınacaktır.

T.C. Resmî Gazete Arşivi ve Devlet Arşivlerinde yapılan taramada Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumuna ait ulaşılabilen en eski tarihli tüzük, kurum adının da değiştirildiği 19 Ocak 1952 tarihli ve 8012 sayılı T.C. Resmî Gazete'de, Bakanlar Kurulunun 3-13959 sayılı kararıyla yayınlanan tüzüktür (T.C. Resmî Gazete, 1952). Bu tüzüğün 102'nci maddesinde kurumun gelir kalemleri sıralanmış ancak zekât ibaresine yer verilmemiştir. Bununla birlikte zekâtın gelir olmaktan tam olarak dışlandığı da söylenemez. Mezkûr maddenin "Yardım ve Bağışlar" başlıklı ikinci fıkrasında özel ve tüzel kişilerce yapılacak ayni veya nakdî her nevi bağış ve yardımlar, diğer hayır kurumları ile müştereken sağlanan yardımlar kurum gelirleri arasında sayılmaktadır. Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti'nin mevcut mevzuatı çerçevesinde zekât mükellefleri dilerse makbuz karşılığı ya da banka havalesi olarak zekâtlarını kuruma tevcih de edebilmektedir. Zekât ibaresi gelir kalemleri arasından çıkarılmamış olsaydı, kurumun zekât gelirlerini ayrı bir hesapta muhasebeleştirerek takip etmesi de talep edilebilirdi.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu tasarısında yer alan zekâtle ilgili hükümde meydana gelen değişim, özellikle M2 ve M3 metinleri göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu tüzüğünden zekât ibaresinin çıkarıldığı 19 Ocak 1952 tarihli tüzük değişikliğiyle beraber zekât gelirleri hakkında bağlayıcı bir düzenlemenin artık bulunmadığı, kanun koyucu tarafından bu kanun tasarısının yasalaşma sürecinde fark edilmiş olduğunu söylemek mümkündür. M0 ve M1 metinlerinden, kanun teklifi yapan hükümet ile Danışma Meclisinin zekâtın feshedilen kurumun gelir kalemleri arasından çıkarılmış olduğunu gözden kaçırmış oldukları anlaşılmaktadır. Zekâtle ilgili yasal boşluğun fark edilmesi ve zekâtın kamu geliri olarak kamusal hizmetlerin finansmanında kullanılmak üzere yasal bir düzenlemeye tekrar konu edilmesi tasarının Millî Güvenlik Konseyi Genel Sekreterliğine sevk edilmesinden sonra olmuştur. Kanun koyucu belki de zekâtle ilgili

yasal boşluğu hiç fark etmemiş, zekâtı günün koşullarına uygun olarak yeniden düzenleme iradesini göstermiş de olabilir. Her iki ihtimalde de zekât toplama imtiyazının öncelikle İhtisas Komisyonunca Türk Tarih Kurumuna verilmesi M2 metninde teklif edilmiş olsa da M3 metninde görüldüğü gibi, Millî Güvenlik Konseyi tarafından zekât toplama imtiyazı Türk Hava Kurumuna verilmiştir. Bu tercih yaklaşık bir ay sonra Millî Güvenlik Konseyi tarafından kanunlaştırılacak olan 2860 sayılı Yardım Toplama Kanunu’nu da etkileyecektir. Zira Türk Hava Kurumuna zekât toplama imtiyazını veren Yardım Toplama Kanunu henüz tasarı aşamasındayken kanunlaşan Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu’nda Türk Hava Kurumunca toplanacak zekât paralarının Çocuk Esirgeme Kurumunun gelirleri arasında zikredilmesi kanun koyucunun bu konuda kapsayıcı ve bilinçli bir iradesinin olduğunu göstermektedir.

Bugün yürürlükte olan 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu’nda zekât, Millî Güvenlik Konseyinin kabul ettiği şekliyle, halen sosyal hizmet alanında yürütülen kamusal hizmetlerin finansman kaynağı olarak kullanılabilir yasal bir kamu geliri olarak Türkiye Cumhuriyeti mevzuatında yerini korumaktadır. Ancak günümüzde, kanunda belirtilen kamu hizmetini yürütmekle sorumlu olan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü doğrudan zekât toplayamamaktadır. Kanun’un 18’inci maddesinin (f) bendinde belirtildiği gibi ancak Türk Hava Kurumunun topladığı zekâtlardan kendisine tevcih etmesi durumunda zekât gelirlerini irat kaydedebilmekte ve hizmetlerinin finansmanında kullanabilmektedir. Ayrıca zekâtının sosyal hizmetlerde kullanılmak üzere bakanlık vasıtasıyla dezavantajlı aile veya bireylerin istifadesine sunulmasını arzu eden bir zekât mükellefi, zekâtlarının Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğüne ödenmesi şartıyla Türk Hava Kurumuna verebilmektedir. Her iki durumda da Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, sosyal hizmet alanında yürütülen kamusal hizmetlerin finansman kaynaklarından biri olan zekâtı, doğrudan değil, dolaylı yollardan kendisine irat kaydedebilmektedir.

Diğer yandan zekâtın gelir kalemi olarak zikredildiği aynı kanunun 18’inci maddesinin (e) bendinde “Gerçek ve tüzelkişilerle uluslararası resmi ve özel kuruluşlar ve yabancı benzer kuruluşlar tarafından Kuruma yapılacak ayni ve nakdî taşınır ve taşınmaz her çeşit bağışlar ve bunların gelirleri,” kurum geliri olarak kabul edilmektedir. Kanunun “Mali Kolaylıklar” başlığını taşıyan 20’nci maddesinin (b) bendinde “Gelir veya Kurumlar Vergisi mükellefleri tarafından Kurum ve kuruluşlarına makbuz karşılığında

yapılacak nakdî ve aynı bağışlar Gelir ve Kurumlar Vergisi kanunları hükümlerine göre yıllık beyanname ile bildirilecek gelirlere ve Kurum kazancından indirilir.” hükmü yer almaktadır. Bu hüküm uyarınca doğrudan kuruma makbuz karşılığı ya da banka havalesiyle ödenecek zekâtların gelir veya kurumlar vergisi matrahından indirimine konu edilmesi mümkündür. Ancak kurumun zekâtları ayrı bir hesapta muhasebeleştirme zorunluluğu olmadığı için kendisine doğrudan yatırılan tüm tutarları herhangi bir tefriğe gitmeksizin teberru yani bağış olarak değerlendirmektedir. Ancak kanunda yeri olduğu için Türk Hava Kurumu tarafından toplanan zekâtlardan kurum payına düşen tutarın ayrı bir hesapta muhasebeleştirerek usulüne uygun kullanıp kullanmadığı sorgulanabilmelidir. Bu da yardım toplama ve kullanmayla ilgili usul ve esasları belirleyen mevzuata müracaat etmeyi gerekli kılmaktadır.

2.2.2. 2860 Sayılı Yardım Toplama Kanunu

2860 sayılı Yardım Toplama Kanunu 23 Haziran 1983 tarihinde Millî Güvenlik Konseyi’nde kabul edilmiş, 25 Haziran 1983 tarihli ve 18088 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak aynı gün yürürlüğe girmiştir (T.C. Resmî Gazete, 1983b). 12 Eylül 1980 Askerî Darbe Yönetiminin ihdas ettiği Yardım Toplama Kanunu’nun amaçları kanunun 1’inci maddesinde şöyle izhar edilmiştir. Buna göre;

- Yardım toplamaya yetkili kişi ve kuruluşları belirlemek,
- Yardım toplamaya yetkili olanların hangi amaçla yardım toplayabileceklerini tespit etmek,
- Yardımın toplanması, toplanan yardımların kullanılması ve tüm bu süreçlerin denetlenmesiyle ilgili usul ve esasları düzenlemek kanunun amaçlarıdır.

Bu kanun ihdas edilmeden önce yardım toplama faaliyetleri 23 Teşrîn-i Sâni 1331 - miladi 06 Aralık 1915- tarihli Cem’i İânât Nizamnamesi’ne göre yürütülmekteydi. Yardım Toplama Kanunu’nun 32’nci maddesiyle Cem’i İânât Nizamnamesi yürürlükten kaldırılmış, kanun ve ona bağlı çıkarılan yönetmelikler Cem-i İânât Nizamnamesi’nin yerini almıştır. Bir Osmanlı Devleti mevzuatı olarak yaklaşık 60 yıl Türkiye Cumhuriyeti’nde yürürlükte kalan Cem’i İânât Nizamnamesi dört bölüm ve 33 maddeden müteşekkildir. Birinci bölüm “Ahkâm-ı Umumiye” başlığını taşır ve 10

maddedir. İkinci bölüm “Îâne-i Lüzum ve İhtiyacın Sureti ve Merci-i Takdir ve Tayini” adını taşır ve 7 maddeden oluşur. Üçüncü bölüm “Îânâtın Sureti Ahzı ve Sarfı” başlığı altında 11 maddedir. Dördüncü bölümde ise “âhkâm-ı Ceza” başlığı altında 5 madde bulunmaktadır. Zekâtla ilgili herhangi bir düzenleme bulunmadığından bu nizamnameye müstakil bir başlık açılmamıştır.

T.C. Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi Başkanlığının 30 Aralık 1982 tarihli ve K.K.T.D. 18/101-1263/05529 sayılı yazısından anlaşıldığı üzere 27 Aralık 1982 tarihli Bakanlar Kurulu toplantısında alınan kararla, İçişleri Bakanlığının hazırladığı kanun tasarısı ve tasarının gerekçeleri ile tasarıya dair Millî Savunma, İçişleri ve Dışişleri Komisyonu Raporu darbe dönemi Başbakanı Bülend Ulusu imzasıyla Danışma Meclisi Başkanlığına gönderilmiştir. Kanun tasarısının genel gerekçesi Başbakanlığa ait mezkûr yazıda şöyle ifade edilmiştir:

Cem'i İânât Nizamnamesi'nin yürürlüğe girmesinden bu yana geçen 70 yıla yakın zaman içerisinde toplumumuz çok aşamalar geçirmiş ve hukuk düzeni temelinden değişmiştir. Yeni Devlet rejimi ve hukuk düzeni içerisinde, Osmanlı Devleti'nin hukuk müesseselerine atıflarda bulunan, o devrin makamlarından ve yine o devrin lisanı ile söz eden hükümlerin uygulanamayacağı açıktır. Kaldı ki sosyal farklılaşmanın zorunlu kıldığı yeni ihtiyaçlara cevap verecek, boşlukları dolduracak, aksaklıkları giderecek yeni hükümlerin getirilmesi ihtiyacı yıllardan beri hissedilmektedir (Danışma Meclisi, 1983).

Yardım Toplama Kanunu tasarısının İçişleri Bakanlığınca hazırlanarak Danışma Meclisine sunulan nüshasında zekât ibaresinin yer almadığı görülmektedir. Ancak kurban derisi ve bağırsak toplama ile fitre zarfı dağıtmak suretiyle yardım toplama faaliyetleri tasarı kapsamında yer almakta ve tasarı bu türden faaliyetleri yürütme imtiyazını kanun seviyesinde bir düzenlemeyle Türk Hava Kurumuna vermeyi ön görmektedir. Dönemin askerî-siyasi şartları dikkate alındığında beklenmedik şekilde kanun tasarısının genel gerekçesini oluşturan metnin neredeyse yarısı Türk Hava Kurumuna neden böyle bir imtiyaz verildiğini açıklamaya hasredilmiştir.

...Diğer taraftan bir başka yardım toplama şekli olan kurban derisi ve bağırsak toplama ile fitre zarfı dağıtmak suretiyle yardım toplama konusunda Cem'i İânât Nizamnamesi'nde herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Her ne

kadar her yıl İçişleri Bakanlığının genelgeleri ile kurban derilerinin Türk Hava Kurumuna verilmesi istenmekte ise de bu konuda yasal bir dayanak bulunmadığından, bu genelgelere karşın birçok kişi ve kuruluş araya girerek kurban derisi toplamakta, böylece hem vatandaşlar şaşırtılmakta hem de birtakım karışıklıklar ortaya çıkmaktadır.

Bilindiği gibi Türk Hava Kurumu, Ulu Önderimiz Atatürk'ün istemi ve korunmasında 16 Şubat 1925 yılında kurulmuş ve çalışmalara başlamıştır. Çalışmalar yalın düşünce düzeyinde, spor eğitimi alanında kalmamış, Kayseri Askerî ve Türk Hava Kurumu Türk Kuşu Uçak Fabrikası kurularak büyük adımlar atılmıştır.

Türk Hava Kurumu, Millî Savunmamızı desteklemek, kız ve erkek Türk gençliğine havacılığı sevdirmek, bu konudaki becerilerini ve kendilerine olan güvenlerini artırma amacını çok aşmış ve daha birçok konularda çalışmalar yapmayı sürdürmektedir.

Çağımızın başlarında emekleme aşamasında bulunan havacılık bu yüzyılın sonlarındaki büyük gelişmeler sonucu, insanoğlu aya ayak basmış, günümüzde uzay gezisi çalışmalarına da başlanmıştır. Batı uygarlığını amaç gösteren Ulu Önder Atatürk'ün «İstikbal Göklerde» sözüyle ne ölçüde ileri görüşlü olduğu böylece ortaya çıkmaktadır.

Türk Hava Kurumu topladığı kurban derileriyle kendi görevi için parasal destek bulurken, bu derilerin ekonomik yönden değerlendirilmesi ile ülkemize milyonları aşan döviz girdisi sağladığı da bir gerçektir. Ayrıca tarım ilaçlama çalışmalarıyla da ülke ekonomisine katkıda bulunan Türk Hava Kurumunun yerini tutacak bir başka kuruluş da ülkemizde bulunmamaktadır.

Yukarıda yapılan açıklamalara göre kurban derisi ve bağırsak toplama ile fitre zarfı dağıtma konularının bir düzene bağlanması ve bu konuda Türk Hava Kurumunun yetkili kılınması gerekli görülmüştür (Danışma Meclisi, 1983).

Gerekçedeki ikrardan, Yardım Toplama Kanunu'na kadar Türk Hava Kurumunun zekât toplamasına dair yasa ya da yönetmelikle verilmiş herhangi bir yetki bulunmadığı anlaşılmaktadır. Her sene çıkarılan İçişleri Bakanlığı genelgeleri ile Türk Hava Kurumuna zekât toplama yetkisi verilmektedir. İdare 1982 Anayasası'nda da

düzenlenmemesine rağmen sirküler, talimat, tebliğ, yönerge ve genelge isimleri altında düzenleyici işlemler yapmaktadır. Anayasa’da isimleri yer almadığı için bu türden işlemler doktrinde *adsız düzenleyici işlemler* olarak anılmaktadır (Sevgili Gençay, 2014:397). Danıştay 5. Dava Dairesi, 6.5.2003 tarihli ve 2002/1895 E., 2003/1891 K. sayılı kararında, idarenin adsız düzenleyici işlemlerinin sadece kanun ve yönetmeliklerin uygulamasını göstermek amacı taşıyabileceğini, bu sebeple adsız düzenleyici işlemlerin, dayandığı kanun ve yönetmeliklere aykırı hükümler taşıyamayacağına hükmetmiştir. Yukarıda yer alan tasarı gerekçesindeki ikrardan anlaşılacağı üzere, İçişleri Bakanlığının Türk Hava Kurumuna zekât toplama yetkisi vermek üzere her sene çıkardığı genelgelerin yasal dayanağı bulunmamaktadır. Bu çerçevede normlar hiyerarşisinde en alt kademedede yer alan ilgili genelgelerin, üst kademedeki normların hiçbirine aykırı olmamaları beklenir. Diğer yandan mezkûr genelgeler icraî işlem değil, iç düzen işlemidir. İcraî işlem, vatandaşların hak ve ödevleri üzerinde sonuç doğuran işlemlerdir ancak genelgeler idarenin/yürütmenin uygulayacağı yasal hükümlerin diğer bir ifadeyle icraî işlemlerin nasıl yorumlanacağıyla ilgili üstün astlarına emir ve talimatlarını içeren, idarenin iç işleyişine dair belgelerdir (Gözler, 2019:804-42; Türkiye Barolar Birliği, 2022). Hâlbuki Türk Hava Kurumuna zekât toplama yetkisi veren genelgeler özü itibariyle icraî bir işlem tesis etmekte, vatandaşların zekâtla ilgili hak ve yükümlülüklerini düzenlemektedir, böylesi bir düzenlemenin yasal isnadının olmaması bir yana, 1982 Anayasası’nın 35’inci maddesiyle güvence altına alınan mülkiyet hakkını da ihlal ettiği söylenebilir.

2828 numaralı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu’nun tartışıldığı bir üst başlıkta yer alan bilgilerden hareketle, bu yönde bir genelgeyle Çocuk Esirgeme Kurumunun zekât toplama yetkisi üzerine düzenleyici işlem yapılmasının hukuka daha uygun olduğu söylenebilir. Bir diğer bakış açısıyla genelge, Türk Hava Kurumuna zekât toplama imtiyazını tanımış olsa da nihayetinde vatandaşların zekâtlarını Türk Hava Kurumuna ödenmesini icbar eden bir düzenleme olmadığı iddiasıyla söz konusu genelgeyle yapılan düzenlemenin hukuka uygunluğu bahis mevzu edilebilir. Ancak genelgenin mefhumu muhalifini yani Türk Hava Kurumu dışında kimsenin zekât kabul edemeyeceği hükmünü dikkate aldığımızda, vatandaşın hak ve ödevlerini yerine getirme biçiminde bir icbariyet söz konusu olduğundan hak ve ödevlere genelgeyle müdahale edilmesi şeklinde tezahür eden bir hukuksuzluk söz konusudur. Yardım

Toplama Kanunu'yla yasa koyucu, yürütmenin genelgeyle yürütmeye çalıştığı hukuki mesnetten uzak bir uygulamayı yasallaştırarak hem bu konudaki idari hukuksuzluğa son vermekte hem de zekât ödeyecek mükellefler için Türk Hava Kurumunu tek merci olarak işaret etmektedir.

Tasarının genel gerekçesinde dikkat çeken bir diğer bilgi, Türk Hava Kurumunun kurban faaliyetleri neticesinde kendi faaliyetlerini finanse etmenin yanında ülke ekonomine milyonları aşan döviz sağlıyor olmasıdır. Bu bilgi kurban ve zekât faaliyetlerinin iktisadi açıdan da önemsenmesi gerektiği görüşünü destekler niteliktedir.

Yardım Toplama Kanunu tasarısı T.C. Danışma Meclisi Millî Savunma, İçişleri ve Dışişleri Komisyonunun 9 Şubat 1983 tarihli ve 1/590 Esas, 26 Karar numaralı raporuyla ele alınmış yine zekât ibaresi geçmeksizin Danışma Meclisince kabul edilen tasarı metni, T.C. Danışma Meclisi Başkanlığı Genel Sekreterliği Kanunlar Genel Müdürlüğünün 12 Mayıs 1983 tarihli ve 06-3104(1/590) /3446 sayılı yazısıyla son onay mercii olan Millî Güvenlik Konseyi'ne sunulmuştur. Millî Güvenlik Konseyi'nin 616 Sıra Sayılı, Yardım Toplama Kanunu Tasarısının Danışma Meclisince Kabul Olunan Metni ve Millî Güvenlik Konseyi İçişleri Komisyonu Raporu (D. Meclisi: 1/590; M. G. Konseyi: 1/506) konu başlıklı belge incelendiğinde zekât ibaresinin kanun tasarısı metnine, tasarı Millî Güvenlik Konseyi'nin onayına sunulmadan önce T.C. Millî Güvenlik Konseyi İçişleri Komisyonunca eklendiği anlaşılmaktadır.

Zekâtın tasarı kapsamına alınması, Komisyonun 1/506 Esas, 31 Karar numaralı 22 Haziran 1983 tarihli raporunda yer alan "...yardım toplamada kullanılan zarfların «Fitre ve Zekât Zarfı» olması sebebiyle metne «Zekât» eklenmiş..." ifadesiyle gerekçelendirilmektedir. Yine aynı raporda, tasarının Danışma Meclisinde kabul edilen nüshasında "Kurban Derisi ve Bağırsak Toplama ile Fitre Zarfı Dağıtımına İlişkin Hükümler" şeklinde isimlendirilen beşinci bölümün başlığı ile bu bölümde yer alan 21'inci ve 22'nci maddelere zekât ibaresinin eklendiği görülmektedir. Böylece Türk Hava Kurumuna verilen imtiyaza zekât toplama yetkisi de eklenmiştir. Diğer yandan 22'nci maddeye zekât ibaresinin eklenmesiyle, maddede adı sayılan kurumlar da zekât gelirlerinden pay almaya hak sahibi kılınmıştır.

Millî Güvenlik Konseyi İçişleri Komisyonu raporunda yer alan dikkat çekici bir diğer nokta da "direktife uygun olarak 22'nci maddedeki oranlar değiştirilmiştir." ifadesidir.

Tasarının Danışma Meclisinde kabul edilen nüshasında “toplam paranın %45’i Türk Hava Kurumuna, %25’i Türkiye Kızılay Derneğine, %20’si Çocuk Esirgeme Kurumuna ve %10’u Türkiye Diyanet Vakfına verilir.” ifadesi yer alırken; Raporda belirtilen *direktifle* Türk Hava Kurumunun payı %55’e yükseltilmiş, Türkiye Kızılay Derneğinin payı %20’ye, Diyanet Vakfının payı %5’e düşürülmüş, Çocuk Esirgeme Kurumunun payında ise değişiklik yapılmamıştır. Yapılan arşiv ve literatür taramalarında direktifin sahibi ve gerekçesiyle ilgili herhangi bir kayda rastlanamamıştır.

Bu düzenlemeyle Türkiye’deki zekât politikasının, 1921 yılında Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti’ne tahsis ederek zekâtı sosyal koruma yönüyle değerlendiren Cumhuriyet’in kurucu iradesinden uzaklaşıldığı söylenebilir. Diğer yandan bu yasanın yürürlüğe girdiği 1980’li yıllar Türkiye’de devlet eliyle ithal ikameci ekonomik büyüme çabalarının terk edilerek liberal politikaların hız kazandığı ve ülke ekonomisinin dramatik bir hızla dışa açıldığı bir dönem olarak bilinmektedir. Liberalleşmenin, beraberinde piyasalaşmayı getirdiği, sosyal devlet anlayışının arka plana çekilmesine sebep olduğu ifade edilmektedir. Hatta kanunda ön görülen zekât gelirlerinin taksiminde de iktisaden liberalleşmenin izleri gözlenebilmektedir. 1921’de tercih edilen zekât politikasında zekât gelirlerinin tamamı sosyal korumaya tahsis edilmişken bu kanunla yapılan düzenlemeyle, zekât gelirlerinin sadece %45’lik bir kısmı sosyal koruma niteliği olabilecek hizmetlere tahsis edilmiş, zekât toplama imtiyazı ve toplanan zekâtın %55’lik kısmı ise Türk Hava Kurumuna tevcih edilmiştir. Zekât politikasındaki bu değişimin dönemin ekonomi politikalarındaki değişime paralel seyrettiği söylenebilir. Bu çerçevede Yardım Toplama Kanunu, 1921’de benimsenen zekât politikasının sosyal koruma niteliğini zayıflatan, buna mukabil zekâtın kapitalizasyonuyla iktisadi kalkınmada yatırımlar için ihtiyaç duyulan sermaye açığını kapatan ve/veya sermaye birikimini güçlendiren bir düzenleme olarak değerlendirilebilir. Nitekim kanun teklifinin genel gerekçesinde Türk Hava Kurumunun ekonomiye yaptığı katkılara vurgu yapılması da bu kanıyı güçlendirmektedir.

Diğer yandan düzenlemenin yapıldığı dönemde sosyal korumaya olan ihtiyacın farklı boyutlarla artarak devam ettiğini söylemek de mümkündür. Tasarının yasalaştığı 1983 yılında Türkiye’deki refah düzeyine dair fikir verebilecek, Dünya Bankası tarafından yayınlanan 1985 Dünya Kalkınma Raporundan seçilmiş veriler aşağıda sunulmuştur.

1985 yılında Türkiye’de kişi başına düşen millî gelir 1.240 USD seviyesindedir. 1973 yılına ait verilere göre nüfusun en fakir %80’lik kesimi millî gelirden %43.5 pay alırken, nüfusun en zengin %20’lik kesimi millî gelirden %56.5 pay almaktadır. 1983 yılı verileriyle ortaöğretim yaşındaki nüfusun sadece %39’u eğitime, 20-24 yaş aralığındaki nüfusun sadece %7’si yükseköğrenime ulaşabilmekte, toplam nüfusun %45’i şehirlerde yaşamını sürdürmektedir. 1983 yılında 15-64 yaş aralığındaki çalışabilir nüfus toplam nüfusun %58’ine tekabül etmektedir. 1981 yılı verileriyle çalışabilir nüfusun %54’ü tarımda, %13’ü sanayide, %33’ü hizmet sektöründe istihdam edilmektedir (World Bank, 1985:189-223). Bu verilerden hareketle zaten düşük olan millî gelirin dağılımında da büyük bir adaletsizlik olduğu ifade edilebilir, bu durum sosyal adaletsizliğin en büyük belirtisidir. Diğer yandan kalkınmanın lokomotifi sayılabilecek eğitime katılım oranlarındaki düşüklük de dikkat çekicidir. İş gücünün büyük bölümünün katma değeri düşük olan tarım sektöründe istihdam edildiği görülmektedir. Bu tablodan hareketle, tercih edilen ve *zekâtın sermayeleştirilmesi/kapitalizasyonu* şeklinde isimlendirilebilecek yeni zekât politikasında önceliklerin doğru tespit edilip edilemediği ya da böyle bir tercihe sebep olabilecek önceliklerin neler olabileceği tartışılabilir. Ancak böyle bir tabloda *zekâtın sermayeleştirilmesi/kapitalizasyonu* yerine eğitime katılımı destekleyecek ve gelir dağılımındaki adaletsizliğin sebep olduğu sosyal adaletsizliği telafi edebilecek zekât politikalarıyla *zekâtın toplumsallaştırılması/sosyalleştirilmesi* ve bu yolla uzun vadede ekonominin kalıcı kalkınmasına da katkı sunabilecek bir projeksiyon geliştirilmesine yönelik adımlar atılması daha uygun görünmektedir.

Yardım Toplama Kanunu tasarısı nihayetinde Millî Güvenlik Konseyi’nin 23 Haziran 1983 tarihli 151’inci birleşmesinin 1’inci oturumunda gündeme alınarak oylanmak üzere görüşülmeye başlanmıştır. Yardım Toplama Kanunu tasarısı üzerine söz alan tek kişi olan İçişleri Komisyonu üyesi Hâkim Albay İlhan Köseoğlu tasarımı aşağıdaki sözlerle gerekçelendirmiştir.

68 yıldır uygulanan Osmanlı İmparatorluğundan kalan 1331 sayılı Cem'i İânât Nizamnamesi'nin dilinin anlaşılmasız hale gelmiş olması, günün şartlarına uymaması, yetersiz kalması ve bilhassa kurban derisi, bağırsak toplama, fitre ve zekât zarfı dağıtmak suretiyle yardım toplama esaslarının boşlukta kalması sebebiyle tasarı İçişleri Bakanlığınca düzenlenmiş ve huzurlarınıza gelmiş bulunmaktadır. Komisyonumuzca bütünüyle

benimsenmiştir, maddeler üzerinde bilgi emredildiği takdirde arz edilecektir.
Arz ederim (Millî Güvenlik Konseyi, 1983b:445).

Kabul edilerek yürürlüğe giren kanun metninde zekât kavramı, altı defa *zekât zarfı dağıtmak* terkihi içinde, bir defa da *zekât paraları* terkihi içinde olmak üzere toplam yedi defa kullanılmaktadır. Zekât kavramına ilk olarak kamu görevlilerinin yardım toplama faaliyetlerinde çalışma usul ve esaslarını belirleyen 13'üncü maddede yer verilmiştir. Millî Güvenlik Konseyi'nin ilgili oturumuna ait tutanaklarında mezkûr madde üzerine görüş beyan eden olmadığı, maddenin doğrudan oylanarak kabul edildiği görülmektedir. Bu maddeye göre kamu görevlileri ancak vali veya kaymakam izniyle yardım toplama faaliyetlerinde çalışabilirler ve bu çalışmalarından dolayı kendilerine her ne ad altında olursa olsun ücret verilmez ancak Türk Hava Kurumu tarafından zekât zarfı dağıtmak suretiyle yardım toplamak için görevlendirilen kamu personeline ücret verilebilir. Kanunun bu maddesi günümüzde de yürürlüktedir.

Kanunda doğrudan zekâta dair düzenlemelerin yer aldığı kısım “Kurban Derisi, Bağırsak Toplama ve Fitre ve Zekât Zarfı Dağıtma” başlıklı beşinci bölümdür. Bu bölümü oluşturan 21, 22 ve 23'üncü maddeler zekâtın toplanması, toplanan zekâtın dağıtılması ile bu işlemlerin usul ve esaslarını düzenlemektedir. Millî Güvenlik Konseyi'nin ilgili oturumuna ait tutanaklarında her üç madde üzerine söz alınmadığı ve maddelerin oylanarak doğrudan kabul edildiği görülmektedir. Türkiye Cumhuriyeti mülki sınırları içinde zekât toplamaya yetkili kurum, 21'inci maddede Türk Hava Kurumu olarak hüküm altına alınmıştır. Türk Hava Kurumunun Türkiye'deki zekât pratiğindeki konumu ve rolü ayrı bir başlıkta tartışılacaktır.

Kanunun 22'nci maddesi, Türk Hava Kurumu tarafından zarf dağıtmak suretiyle toplanan zekât paralarının paylaşılmasında izlenecek usulü ve pay alabilecek kurumları belirlemektedir. Bu madde uyarınca toplanan zekâttan öncelikle zorunlu giderler düşülmektedir. Buradaki en büyük gider kaleminin, kanunun 13'üncü maddesinde yer bulan, zekât toplamakla görevlendirilen personele verilen ücretler başta olmak üzere operasyon giderleri olduğu ifade edilebilir. Zekât gelirlerinin safi tutarı dört kurum arasında aşağıda belirtilen nispetlerde taksim edilmesi hükme bağlanmıştır. Buna göre zekât gelirlerinin safi tutarının %55'i zekât toplama imtiyazını elinde bulunduran ve zekât tahsilatını yurt genelinde organize eden Türk Hava Kurumuna tahsis edilmiştir. Geri kalan %45'lik pay, Türkiye Kızılay Derneğine %20, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna %20, Diyanet Vakfı %5 olmak üzere

üç kurum arasında taksim edilmiştir. Zekâtın toplanması ve kanunla belirlenmiş payların ilgili kurumlara tevcih edilmesinden Türk Hava Kurumu sorumludur.

Kanunun 23'üncü maddesi zekât zarfı dağıtma biçimi, zekât toplama işinde çalışanlara yapılacak ödemeler ve diğer zorunlu giderler ile zekât gelirlerinin paylaşılması sırasında takip edilecek usul ve esasların çıkarılacak müstakil bir yönetmelikle belirlenmesini hükme bağlamıştır. Bu hükmün ve aynı kanunun 30'uncu maddesi uyarınca Turgut Özal'ın başbakanlığı döneminde, 31 Ocak 1985 tarihli ve 18652 sayılı Resmî Gazete'de İçişleri Bakanlığı tarafından Yardım Toplama Kanunu'nu Uygulama Esasları Hakkında Yönetmelik yayımlanarak yürürlüğe konulmuştur (T.C. Resmî Gazete, 1985). Bu yönetmelikte zekât kavramı 33 defa yer almaktadır. Bir diğer ifadeyle bu yönetmelik Türkiye Cumhuriyeti devletinin zekât toplama usul ve esaslarını belirlemektedir. Mezkûr kanun ve yönetmelikte sadece zekât değil, kurban ve fitre kavramları da zekâtla beraber zikredilmektedir. Yardım Toplama Kanunu'nu Uygulama Esasları Hakkında Yönetmelik müstakil bir başlık altında tartışılacaktır.

Zekât ibaresi son olarak, "Çeşitli Hükümler" başlığını taşıyan altıncı bölümünde yer almaktadır. Yardım Toplama Kanunu'na aykırı durumlarda uygulanacak cezaların yer aldığı 29'uncu maddenin ikinci fıkrasında Türk Hava Kurumu dışında zekât toplayanların üç aydan altı aya kadar hapis ve hafif para cezasına mahkûm edileceği ayrıca toplanan zekât paralarının müsadere edilerek Türk Hava Kurumuna devredileceği hükme bağlanmıştır. Zekât paralarının elden çıkarılmış olması durumunda ise yetkisiz toplanmış olan zekât tutarının iki katının sorumlulardan tahsil edilmesi ön görülmüştür. Kanun koyucu sadece zekâtın toplanması ve dağıtımıyla ilgili usul ve esasları düzenlemekle kalmamış, aykırı davranışlar için cezai müeyyide belirleyerek zekâtın kamu otoritesinin idaresinde ve kamusal bir hüviyette olduğunu hukuki olarak hüküm altına almıştır.

Yardım Toplama Kanunu'nun "Kurban Derisi, Bağırsak Toplama ve Fitre ve Zekât Zarfı Dağıtma" başlıklı beşinci bölümünü oluşturan 21, 22 ve 23'üncü maddeleri ile izinsiz zekât toplayanlara uygulanacak müeyyideyi belirleyen 29'uncu maddenin ikinci fıkrası, Turgut Özal'ın başbakanlığı döneminde çıkarılan 29 Mayıs 1986 tarihli ve 3294 kanun numaralı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu'nun 10'uncu maddesiyle yürürlükten kaldırılmıştır. Bu durumun sebep ve sonuçları bir sonraki başlık altında tartışılacaktır. Yardım Toplama Kanunu'nun günümüzde zekâtla ilgili yürürlükte olan tek maddesi, Türk Hava Kurumu tarafından organize edilen zekât

toplama faaliyetinde görevlendirilen kamu personeline ücret verilebileceğini hükme bağlayan 13'üncü maddedir.

Yardım Toplama Kanunu'nun 28'inci maddesinde, yardım toplama faaliyetleri neticesinde elde edilen mal ve paraların, devlet malı olduğu ve bunlara karşı suç işleyenlerin devlet memuru gibi cezalandırılacağı ifade edilmektedir. Bu çerçevede kanun yapıcının, kamusal ya da sivil, tüm kurum ve kuruluşlarca toplanan zekât paralarına kamusal bir hüviyet kazandırdığı ifade edilebilir.

2.2.3. 3294 Sayılı Sosyal Yardımlaşmayı ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu

Kanun koyucu tarafından zekât ibaresine açıkça yer verilen kanunlardan kronolojik sırayla üçüncüsü ve sonuncusu 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşmayı ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu'dur. Sivil bir yasama organı tarafından kanunlaştırılmış olması bu yasayı ilk ikisinden ayıran en belirgin vasıftır. Kanun, 12 Eylül 1980 Askerî Darbesi sonrasında demokrasiye geri dönüşü ve normalleşmeyi simgeleyen 6 Kasım 1983 tarihli 17. Dönem Milletvekili Genel Seçimleri neticesinde Turgut Özal'ın başbakanlığında kurulan 45'inci Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin, kamuoyunda bilinen adıyla I. Özal Hükümeti'nin teklifiyle 29 Mayıs 1986 tarihinde parlamentoda oylanarak yasalaşmış, 14 Haziran 1986 tarihli ve 19134 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (T.C. Resmî Gazete, 1986a).

Sosyal Yardımlaşmayı ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu'nun amacı 1'inci maddede *“fakruzaruret ve muhtaç durumda olan vatandaşlara yardım etmek ve sosyal adaleti pekiştirici tedbirler alarak gelir dağılımının adilane bir şekilde tevzi edilmesini sağlamak, sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik etmektir”* cümlesiyle izhar edilmektedir. Birinci maddenin gerekçesi hem kanunun genel maksadının anlaşılmasına hem ilerleyen satırlarda bahsedilecek olan kanuna içkin zekât politikasının daha iyi anlaşılmasına yardımcı olabilecek niteliktedir.

Orta direğin altında yer alan ve sosyal güvenlikten mahrum olan kesime sosyal adalet ilkelerine uygun olarak yardımda bulunmak ve onları desteklemek için sosyal yardımlaşma ve dayanışmanın teşvikine ilişkin maddedir. Bir yandan-sosyal adaleti sağlamaya yönelik çalışmalar yaparken diğer yandan gelir dağılımına belli ölçüler içerisinde adalet getirecek olan

bu yardımlaşma ve dayanışma ile fakruzaruret içinde bulunanlara imkân sağlanması amaçlanmıştır (TBMM, 1986a).

Mezkûr amaçların yerine getirilebilmesi amacıyla kanunla biri mali diğeri icracı birbirinden ayrı iki kuruluş ihdas edilmektedir. Kurulan mali kuruluş kanunda öngörülen hizmetlerin gerçekleştirilmesi için ihtiyaç duyulan mali kaynağın sağlanması amacını taşımaktadır. Kanunun 3'üncü maddesinde, Başbakanlığa bağlı faaliyet gösteren ve T.C. Merkez Bankası nezdinde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu'nun kurulması hükme bağlanmıştır. Fon bugün Cumhurbaşkanınca görevlendirilen Cumhurbaşkanı Yardımcısına veya Bakana bağlı olarak yine T.C. Merkez Bankası nezdinde faaliyetlerine devam etmektedir. Fonun gelirleri kanunun 4'üncü maddesinde sıralanmaktadır. Burada zekât kavramı açıkça geçmemektedir ancak (h) bendinde "her nevi bağış ve yardım" fon gelirleri arasında zikredilmektedir.

Kanunla kurulan icracı kuruluş ise Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarıdır. Kanunun 7'nci maddesinin ilk fıkrasında vakfın amacı "*Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu'nda toplanan kaynağın ülke çapında ihtiyaç sahibi vatandaşlara nakdî ve ayni olarak dağıtmak*" ifadesiyle belirginleştirilmiş ve aynı fıkrayla vakfın her il ve ilçede kurulması hükme bağlanmıştır. T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının (2023) verilerine göre bugün Türkiye genelinde 1.003 Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı hizmet vermektedir. Vakıfların tek gelir kaynağı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu'nda toplanan kaynak değildir. Kanunun 8'inci maddesinin (c) bendinde zekât, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının gelirleri arasında sayılmaktadır. Araştırmanın bu kısmında kanun tasarısı gerekçelerinde ve TBMM Genel Kurul görüşmelerinde kanunun 8'inci maddesinin (c) bendinin izi sürülecektir.

T.C. Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Genel Müdürlüğünün Başbakan Turgut Özal imzasıyla 16 Mayıs 1986 tarihli ve K.K.Gn.Md18/101-2010/04115 sayılı yazısıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına sunduğu 11 maddeden müteşekkil Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu tasarısı ve özellikle tasarının genel gerekçesi birkaç açıdan incelenmeye değer görülmektedir. Bunlardan birincisi dönemin öncelikli sorunlarından biri olan sosyal adalettaki aksamalardan bizi haberdar etmesidir. Diğeri ise kanun koyucunun soruna yaklaşımı ve sosyal adaleti tesis edebilmek için benimsediği politik araçlar dikkat çekicidir. Bu sebeple kanun

tasarısının genel gerekçesi öncelikle ele alınarak araştırma konusuyla doğrudan ilgili ve referans değeri olan kısımlar alıntılanarak tartışılacaktır.

...Aziz milletimizin mukaddes addettiği değerler sosyal adaletçiliğe en büyük önemi vermektedir. Bizim kıymet hükümlerimiz içinde, komşusu aç yatarken tok uyumanın kötülüğü vardır. Kişinin kendi nefsi için istediğini bir başkası için de istemesi şart koşulmuştur. Bir bedenın uzuvları gibi, toplumdaki fakir-fukaranın ızdırabının toplumun tamamını tesiri altına alacağına inanılmıştır. Türk toplumunu yaşatan, bütün siyasî, sosyal ve ekonomik krizlere rağmen dipdiri ayakta tutan bu sosyal değerler, ekonomik tedbirlerle de desteklenince, sosyal adalet, sosyal güvenlik ve sosyal barış sağlanacaktır. «İktisadî gelişimin hızlandırılması, sosyal dengenin iyileştirilmesi, fertlerin kabiliyet ve çalışmalarına göre gelişme arzularının teşvik edilmesi, grupları arasındaki gelir dağılımı farklılıklarının pratik ölçüler için azaltılması, bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarının asgariye indirilmesi, fakirliğin kaldırılarak refahın yaygınlaştırılması iktisadi gelişme politikamızın esaslarına teşkil eder.

...Türk toplumu dinimizin, geleneklerimizin, örf ve âdetlerimizin de etkisiyle sosyal dayanışma ve yardımlaşmaya çok büyük önem veren bir toplumdur. «Komşusu aç yatarken uyuyabilen bizden değildir» hadisinin de ifade ettiği gibi sosyal yardımlaşma, dinimizin temel unsurlarından biridir. Ülkenin gelir seviyesi yükseldikçe, sosyal güvenlik kuruluşları da kapsamlarını genişletmektedir. Bu arada hiçbir sosyal güvenlik kuruluşunun gücünün ulaşmadığı, yetmediği bazı münferit durumlar ortaya çıkmaktadır. Toplum vicdanını rahatsız edecek seviyede bulunan bu olayların sosyal adalet ilkeleri içerisinde halledilmesi ve bu gibi, hiçbir kişi ya da kuruluşun el uzatamadığı kimselere ulaşılması için, yeni bir sosyal güvenlik şemsiyesine ihtiyaç vardır. Bu sosyal güvenlik sisteminin merkezden yönetimle değil, halkın yakından faydalanabileceği ve katkıda bulunacağı bir yapıda olması gerekmektedir. Ankara'da oturan bir bürokratin Siirt'in bir köyündeki vatandaşa acil olarak eğilmesi kolay görünmemektedir. Fakat o köyün bağlı olduğu il ve ilçenin vali ve kaymakamının bu meselelerden haberdar olması çok daha rahat ve kolaydır. Dolayısıyla bu sosyal güvenlik sisteminin yönetiminin, mülkî ve mahallî idareciler tarafından yürütülmesi elzemdir.

Türkiye'de bazen hiçbir sosyal güvenlik ve yardım kurumunun el uzatamadığı olaylar olmaktadır. Bu olaylar hem kamu vicdanını yaralamakta hem de devletin itibarını sarsmaktadır. Mesela mesleğe yeni başlamış bir doktor, polis memuru, işçi veya sosyal güvenlikten mahrum bir kişi ya eceliyle ya da bir kaza sonucu öldüğünde çocukları, eşi ortada kalmaktadır. Bu gibi insanların çocuklarının eğitimi, eşlerinin bir iş bulması, evi geçindirebilmesi için bir müesseseye ihtiyaç vardır. Bunun yanında küçük bir imkân sağlanması ile iş kurabilecek şehirlimizi, üretici kılınabilecek köylümüzü ve muhtaç yetimleri de sayabiliriz. Sosyal Yardımlaşma Dayanışmayı Teşvik, bu açıdan gereklidir.

Eğer halkımız kendi köy, şehir ve kasabalarında yardımların kanalize edebilecek bir kuruluşun olduğunu görürse, yardımların gönül rahatlığıyla suiistimal endişesi olmadan sunabilecektir. Halkımız yardımın yerine ulaşacağından tereddüt ettiği için potansiyeli olmasına rağmen bazı yardım kuruluşu ve vakıflarına katkıda bulunmaktan çekinmektedir. Dolayısıyla Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu hem bu sakıncaları ortadan kaldırarak yardımların daha iyi kullanılması için mahallî teşkilatlanmayı kuracak, hem de diğer sosyal güvenlik kuruluşlarının el uzatamadığı kişilere yardım edecek kaynaklar yaratacaktır.

...Bu Kanunun filyata geçmesiyle teknik eğitim ve öğretimden geçirilen ve bir zanaat sahibi yapılan vatandaşımız hem Devleti hem de hayırsever vatandaşlarımızca da desteklenen vakfî yanı başında bulacaktır. Sosyal Adaletin teessüsü, bir yandan da ülkemiz millî gelirlerinden alınacak payları dengeleyecektir. Tasarıda görüleceği gibi, yaratılan kaynaklar zenginden alınan değerlerdir. Böylece zenginden, yoksula doğru refah akışı sağlanacaktır. Bin yıldır Anadolu'da yaşayan İslam-Türk medeniyetinin en köklü ve kalıcı kurumu yardımlaşma ve dayanışmasına en güzel örnek olan VAKIFLAR; sosyal, ekonomik ve kültürel icapların yerine getirilmesinde çağın ileri müessesesini yaratmıştır. Osmanlı tarihinde vakıflar, eğitimden, alt yapıya, alt yapıdan yardıma muhtaç kişilerin korunması ve barındırılmasına kadar ekonomik olduğu kadar sosyal muhtevası da olan hizmet vermişlerdir. Ne yazık ki, son yıllarda gittikçe zayıflamış ve gücünden çok şey kaybetmiştir. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik

Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle Türk vakıf hayatında da özlenen canlılık yeniden ortaya çıkacaktır. Fonda yılda toplanması planlanan 200 ila 400 milyar liranın vakıflara aktarılmasıyla, güçlü ve fonksiyonel yaklaşık 750 vakıf Türk toplum hayatına girecektir. Bu güçlü vakıflara halkımızın itibarı ve desteği de o nispette fazla olacaktır. Orta direğin altında yer alan sosyal güvenlikten mahrum kesime, Devletimizin yanında hamiyet sever ve fedakâr vatandaşlarımızın da desteğiyle, hizmet etmek şerefi bir kere daha ortaya çıkacaktır (TBMM, 1986a:120-21).

Yukarıda yer verilen kanun tasarısının genel gerekçesinden 1980'ler Türkiye'sinin öncelikli sorunlarından bazılarının, sosyal devlet başarısızlığı olarak da isimlendirilebilecek, sosyal güvenlik sisteminde etkinsizlik, sosyal devlet uygulamasında başarısızlık, sınırlı ve yetersiz sosyal koruma ile nihayetinde ortaya çıkan sosyal adaletsizlik olduğu ifade edilebilir. Bu sorunların çözümüne yönelik icracı bir kanun çıkarılması, bunların toplumun öncelikli ve acil sorunları arasında olduğunun da göstergesi olabilir.

1982 Anayasası 2'nci maddesinde sıralanan nitelikleri arasında Türkiye Cumhuriyeti Devletinin sosyal bir devlet olduğu ifade edilmiş; 60'ıncı maddede sosyal güvenlik bir hak olarak tanımlanmış ve devlete bu güvenliğin sağlanması için gereken tedbirlerin alınması, ihtiyaç duyulan teşkilatın kurulması görevi verilmiş; 65'inci maddede ise "Devlet, sosyal ve ekonomik alanlarda Anayasa ile belirlenen görevlerini, bu görevlerin amaçlarına uygun öncelikleri gözeterek malî kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde yerine getirir." hükmüne yer verilmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982:2,60,65). Bu hükümle Anayasayı kaleme alan yasama iradesinin, devlete Anayasal olarak yüklenen sosyal görev ve fonksiyonların kamu maliyesine getireceği yükün boyutuna ve dönemin koşullarında Türkiye ekonomisinin bu yükü taşıma kapasitesine dair fikirleri olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim tasarının yasalaştığı dönemde kamunun sosyal güvenlik ve refah harcamaları oldukça düşüktür. 1985 yılı verileriyle toplam kamu harcamasının %3,6'sı sosyal güvenlik ve refah harcamalarına ayrılmış durumdadır, bu oran millî gelirin sadece %0,92'sine denk gelmektedir, aynı döneme ait kamunun sosyal güvenlik gelirlerine dair veri bulunamamıştır (World Bank, 1987:246). Bu olgudan hareketle, mezkûr dönemde Türk kamu maliyesinin, devletin anayasal sosyal sorumluluklarına kifayet edecek finansman kaynaklarına sahip olmadığı söylenebilir. Bu dönemde sosyal devlet başarısızlığının mali

yetersizlikten kaynaklandığı açıktır. Sosyal hizmetlerin finansmanı, sosyal devlet başarısının gerek şartıdır. Ancak mali yetersizlik giderildikten sonra başarı ya da başarısızlığın diğer sebepler tartışmaya açılabilir. Böyle bir manzara karşısında I. Özal Hükümetinin, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları aracılığıyla Türkiye'nin zekât potansiyelini sosyal hizmetlerin finansmana yönlendirerek, kamunun sosyal hizmet kapasitesini artırmayı amaçladığı iddia edilebilir.

Daha önce de ifade edildiği üzere, 1982 Anayasası 60'ıncı maddesinde sosyal güvenlik bir hak olarak tanımlanmış, devlet bu güvenliği sağlayacak gerekli tedbirleri almakla ve lazım olan teşkilatı kurmakla vazifelenmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982:60). Bu tasarıyla hükümet, kendisine verilen Anayasal ödevi yerine getirmek amacıyla sosyal güvenlik kurumları haricinde yeni bir icracı birim olarak Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarını ihdas etmektedir. Peşinen ifade edilmelidir ki Sosyal Güvenlik Kurumları tasarının kanunlaştığı dönemde mer'î olan 1050 sayılı Muhasebe-i Umumiye Kanunu, bir diğer ifadeyle mali yönetim ve kontrol sistemi kapsamı dışındaydı. Bu sebeple bu tasarının, sosyal güvenlik harcamalarını bütçe denetimi dışına çıkarma amacı taşımadığı açıkça görülebilmektedir. Tasarının gerekçesinden, sosyal güvenlik sistemindeki aksaklıklar ve bürokratik engeller sebebiyle iyileştirilemeyen sosyal adalete ve gün geçtikçe ağırlaşan yoksullukla mücadelede otonom ve alternatif bir politika aracı ve icra kanalı geliştirmek olduğu anlaşılmaktadır.

Tasarının genel gerekçesinden anlaşılabilir bir diğer önemli husus da sorunların çözümü için benimsenen politikadır. Genel gerekçede Türk toplumunun geleneklerine ve Anadolu mayasının esası insani değerlere, İslam-Türk medeniyetine ve hadis-i şeriflere referans verilmektedir. Yoksullukla mücadelenin boyutlarından biri olan sosyal yardımların toplum destekli ve sürdürülebilir bir yapıya kavuşturulmak istendiği anlaşılmaktadır. Yapılan sentez neticesinde, sosyal adaletsizliğin çözümü için Anadolu kültürü ve İslam dininin iki temel müşterek kurumu olan zekât ve vakıf kurumlarına birlikte başvurulduğu yeni bir politik tercih göze çarpmaktadır. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları kurulduğu dönemde yürürlükte olan 2762 sayılı Vakıflar Kanunu ve 743 sayılı Türk Kanunu Medenisine göre bugün olduğu gibi özel hukuk tüzel kişiliğine sahipti. Günümüzde yürürlükte olan 5737 sayılı Vakıflar Kanunu'nun 4'üncü maddesinde, vakıfların özel hukuk tüzel kişisi oldukları açıkça hükme bağlanmıştır. Kanun tasarısında benimsenen yeni zekât politikasında, önceki

başlıklarda tartışılan her iki kanunda oluşturulan ana çerçevenin dışına çıkılmadan, zekâtın yine özel hukuk tüzel kişiliğiyle ilişkilendirilmekte ve kamusal niteliği de muhafaza edilmektedir . Tasarının benimsediği zekât politikasının öncekilerden farkı, zekâtı olası sosyal imkânlarına daha uygun bir zemine taşınmak istemesidir. Diğer bir ifadeyle, yeni zekât politikasının farik alameti, zekâtın sosyal adaletin tesisi ve yoksullukla mücadelede etkin bir araç haline getirilmesidir. Ayrıca zekâtın yerel ve bölgesel ihtiyaçlara daha duyarlı ve esnek hale getirilmek istendiği de görülmektedir. Böylece zekât, önceki kanunlardan farklı olarak belirli bir kamusal hizmetin finansmanına tahsis edilmeksizin sosyal adaletin tesisi ve yoksullukla mücadelede odaklı sosyal politikaların esnek ve çeşitlendirilebilir bir enstrümanı haline getirilmektedir.

Türkiye Büyük Millet Meclisinin 28 Mayıs 1986 tarihli 111'inci birleşiminde Sosyal Yardımlaşmayı ve Dayanışmayı Teşvik Kanun tasarısının tümü üzerine yapılan müzakereler sırasında parti grupları adına söz alan milletvekillerinin zekâtın Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının gelirleri arasında yer almasına dair görüşleri, TBMM arşivinde yer alan tutanaklarından hareketle, milletvekillerinin genel kuruldaki konuşma sırasına göre aşağıda derlenmiştir. Tasarının tümü üzerine yapılan müzakerelerin sadece zekâtla ilgili olan kısımlarına yer verilmiştir.

Doğruyol Partisi Grubu adına söz alan İstanbul Milletvekili Prof. Dr. Ahmet Memduh Yaşa, kanunda Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarına tahsis edilen gelir kalemlerinin sair sivil toplum kuruluşlarının da istifade ettiği kaynaklar olduğunu, bu kanunun bir dışlama etkisi oluşturabileceğini ve diğer sivil toplum kuruluşlarının önemli bir gelir kaleminden mahrum kalabileceğine dair endişesini şu sözlerle ifade etmiştir.

...Vakıfların gelirleri, bugüne kadar Türkiye'de hayır müesseselerinin faydalandıkları gelir türlerindedir. Bunlar, Kızılay, Türk Hava Kurumu, 'Darüşşafaka, Darülaceze ve Çocuk Esirgeme Kurumu gibi gerçekten, millî ve hatta ananevi kurumların faydalandıkları fitre, zekât kurban derisi gibi gelirlerdir. Tabii bir koyundan iki post çıkmayacağına, yani bir kurban derisini hem oraya hem de öbür tarafa veremeyeceğimize göre bütün bu müesseseler aynı zamanda büyük bir kaynaktan da mahrum bırakılmış olacaktadırlar (TBMM, 1986a:506).

Anavatan Partisi Grubu adına söz alan Yozgat Milletvekili Lütfullah Kayalar Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları gelirleri arasında zekâtın zikredilmesinin hem dinî hem kültürel hem de tarihsel bir zemini olduğunu aşağıdaki sözlerle şöyle vurgulamaktadır.

...Yalnız burada, devlet bunu yaparken göze çarpan diğer bir güzel husus da şudur: Teşekkül ettirilen vakıflara vatandaş ve kuruluşlar da fitre, zekât ve diğer, şekillerde bağışta bulunabilmektedirler. İşte gönüllü sosyal dayanışmanın en güzel örneği, köklü tarihimizdeki şekillerine benzer şekilde ancak çağın icaplarına uygun olarak burada ortaya çıkmaktadır. Esasen, İslam dininde gayet güzel bir kaide vardır; sosyal hukuk esaslarının gerçekleştirilmesi için Cenabı Allah bile, zenginlerin mallarından, oran nispetinde, zekât alınmak suretiyle fakirlere verilmesini emretmektedir. Yüce Peygamberimiz Hazreti Muhammed'in sünnetinde dahi zekât müessesesi tamamen işlenmiş ve İslam hukukunda bu gerçekler yer almıştır. Bu sebeple, toplumumuzun inancına da uygun olan böyle bir kanun tasarısının gelmiş olması, bizleri son derece sevindirmiştir. Bu tasarımı kısaca tarif etmek gerekirse, devlet-millet el ele muhtacının yanındadır (TBMM, 1986a:511).

Sosyaldemokrat Halkçı Parti Grubu adına söz alan Kahramanmaraş Milletvekili Mehmet Turan Bayazıt, sosyal devletin vatandaşlara zekât ulaştırmaktan önce iş imkânlarının genişletilmesi ve işsizlik sigortası gibi sosyal güvence mekanizmalarının ihdas edilmesi gibi konular üzerinde durmanın gerekliliğine dikkat çekmektedir. Bayazıt konuşmasında, vatandaşa zekât ulaştırılacak mekanizmaların kurulmasının sosyal devlet anlayışının bir uygulaması olamayacağını, bu tür bir uygulamanın yoksulluğu ortadan kaldırmak yerine yoksulluğu muhafaza edeceğine dair iddialarını da dile getirmektedir.

...Sosyal içeriği olmayan bir sosyal adalet anlayışı, sosyal güvenceyi kapsamayan garip ve çarpık bir sosyal adalet... Mahalledeki fakir fukaraya yiyecek, üç, beş metre pazen, yarım ton odun verilince, öğrencilere birkaç bin liralık yardım yapılırca, sosyal adalet gerçekleşecek, hatta gerekçedeki çok iddialı ifadeyle, gelir dağılımı adilane bir şekilde tesis edilmiş olacak ve Sayın Başbakanın sahur sohbetindeki deyimleriyle, fakir fukaralık ortadan kaldırılacaktır. İktidar, bu yaklaşımı ile fakir fukaraya balık tutmasını öğretmek ve tutulacak balığı üretmek yerine, balık çorbası pişirerek

yedirmeyi yeğlemektedir. Aslolan, fakruzaruret içinde olanlara kısmî destek vermek değil, fakirliği ortadan kaldırmaktır. (SHP sıralarından «Bravo» sesleri) Sosyal adaleti, adil gelir dağılımını sağlamak, fakiri fakir olarak muhafaza etmekle değil, onu üretken, sosyal güvenliğine kavuşmuş bir düzeye getirmekle gerçekleştirilebilir. İşsizliği önlemek, işsize iş temin edecek imkânları sağlamak gerekir. İşsizlik sigortası getirilerek, kişiyi, devletin zekâtına değil, devletin sosyal güvencesine kavuşturmak gerekir. ...çünkü devlet zekâtı, bu kesimi zenginleştiremeyecek, ancak ölmeden, sürünmeden yaşamalarını sağlayabilecektir (TBMM, 1986a:513).

Anavatan Partisi İstanbul Milletvekili Reşit Arif Ülker, tasarının zekâtla ilgili bölümlerinin laiklik ilkesiyle çeliştiğini ima ederek zekât ibaresi yerine bağış ibaresinin kullanılmasını teklif eden, diğer yandan Medeni Kanun'a göre kurulan vakıflar ile Osmanlı kadı tesciliyle kurulan vakıflar arasında ayırım yapan bir konuşma yapmıştır.

...Ayrıca bir tereddütlü noktayı da ifade etmek isterim: 8'inci maddede vakfın gelirlerinden bahsedilirken, «her nevi fitre, zekât» deniyor. «Bağış» dense tamam; ama bir taraftan müftüler görevlendirilebiliyor, bir taraftan «her nevi fitre, zekât» denilebiliyor. «Her nevi fitre, zekât» denilmeden, «bağış» denilebilir. Çünkü o, yardımı yapanın niyetine bağlıdır; o da bir bağıştır. Bu ibare de buraya konulduğu zaman, vakfın iki anlamı ortaya çıkıyor; Medeni Kanuna konulan vakıf ile, eski hukukta mevcut olan vakıf arasındaki zihni kargaşa ortaya çıkıyor. Çünkü eski hukukta (İslam hukukunda) vakıf, bir mülkü Allah'a vermek demektir; kullanmasını da Allah rızası için kullar yapacaktır. Buradaki müessese diğer bir dinî müessese ile karışmış oluyor. Onun için, bunun lâiklik ilkesiyle ilişkisinin ciddî olarak komisyon ve uzmanlarca incelenmesi lazım gelir (TBMM, 1986a:548).

Tasarının tümü üzerine yapılan müzakerelerin ardından TBMM Genel Kurulunun 29 Mayıs 1986 tarihli 112'nci birleşiminde maddeler özelinde yapılan müzakerelerle tasarı üzerine görüşmeye devam edilmiştir. Bu görüşmeler sırasında üzerinde en çok durulan ve en çok müzakere edilen maddenin, zekâtın Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının gelirleri arasında zikredildiği tasarının 8'inci maddesi olduğu arşiv belgelerinde açıkça görülmektedir. Tasarının mezkûr maddesi üzerine sâdir olan

görüşler TBMM arşiv belgelerinden alıntılanarak, konuşma sırasına göre aşağıda sunulmaktadır.

Sosyaldemokrat Halkçı Parti Grubu adına söz alan Kahramanmaraş Milletvekili Mehmet Turan Bayazıt, bu düzenlemeyle Türk Hava Kurumunun zekât gelirlerinden mahrum kalacağını ve bu durumun kuruma zarar vereceğini ifade etmektedir. Diğer yandan Bayazıt, Türk Hava Kurumu Genel Başkanını referans göstererek verdiği bilgide Türk Hava Kurumunun zekât, fitre ve kurban faaliyetlerinden net 7 milyar TL gelir elde ettiğini söylemektedir. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası verilerine göre 1985 yılı gram altının ortalama kuru 5.483 TL'dir. Bu hesaba göre Türk Hava Kurumunun zekât, fitre ve kurban gelirinin altın karşılığı 1.28 ton olmaktadır. Bu tutar, hesapta bir yanlışlık olabileceğini düşündürecek kadar yüksektir, bu sebeple hesap tekrar tekrar kontrol edilmiş ancak bir hataya rastlanmamıştır. Konuşmada bu gelirin periyoduyla ilgili bilgi bulunmamaktadır, tutarın yüksekliğine bakıldığında akla ilk gelen bu gelirin yıllık ya da dönemsel değil de tüm zamanları kapsıyor olabileceğidir ancak ilerleyen sayfalarda Türk Hava Kurumunun aynı faaliyetlerden yıllık bazda benzer gelirler elde ettiği görülecektir. Bayazıt'ın mezkûr konuşması şöyledir:

Önemli bir nokta da tasarının 8'inci maddesinin (c) fıkrasıdır; «Her nevi fitre, zekât, bağış (vatandaşlarca bağışlanacak kurban derileri dahil)» diyor Bunlar, biliyorsunuz Hava Kurumunun gelirleridir, Hava Kurumu bu gelirleri toplar ve safi hâsılatı Kızılay, Çocuk Esirgeme Kurumu ve Diyanet Vakfı arasında taksim eder. Kasıtlı olarak bu madde getirilmek suretiyle Büyük Atatürk'ün kurduğu bir kurum, Türk gencine hizmet eden bir kurum, fiiliyattan silinmek istenmiştir. Bütün sağ iktidarlar, altını çizerek söylüyorum, bütün sağ iktidarlar bilinçli bir şekilde Atatürk'ün bu topluma getirdiği çağdaş müesseseleri yok etmek yarışındadırlar. ...Türk Hava Kurumunun, fitre, zekât ve kurban derilerinden elde ettiği net gelir 7 milyar liradır. O halde, şu tasarıda Türk Hava Kurumunun gelirlerini 8'inci maddeye ithal etmek suretiyle, Atatürk'ün eserlerini kıyısından, köşesinden, merkezinden tahrip etmek görevinizi yerine getirmiş oluyorsunuz. ...- tasarının- yasalaşmasına Sayın Cumhurbaşkanımızın izin vermeyeceğine inancımızı muhafaza ediyoruz ve yüce heyete saygılar sunuyoruz (TBMM, 1986b:19).

Mehmet Turan Bayazıt, konuşmasını politik gerçekçi bir ifadeyle bitirmektedir. Zira dönemin Cumhurbaşkanı, daha önceki başlıklarda tartışılan ve zekâtla ilgili düzenlemeleri haiz kanunları kaleme alan ve yasalaştıran Millî Güvenlik Konseyi Başkanıdır ve Cumhurbaşkanı yasama organınca kabul edilen kanunları veto yetkisine sahiptir. Bu reel politiğin etkilerini, ilerleyen satırlarda kanunda yapılan değişikliklerde izlemek mümkün olacaktır.

Mehmet Turan Bayazıt'ın iddialarını Hükümet adına söz alan Devlet Bakanı ve Tekirdağ Milletvekili Ahmet Karaevli aşağıdaki sözlerle cevaplamıştır.

Türk Hava Kurumu, Türkiye'de verilen fitre, zekât ve kurban derisinin tamamını toplama imkânına sahip değildir. Kurum, şu anda Türkiye'de kurban derisinin ancak yüzde 10'unu toplamaktadır, onun da ne kadarını topladığı belli değildir. Fitre ve zekât meselesi de böyledir; çünkü fitrenin yüzde 1'ini bile topladığını zannetmiyorum. Aynı şey zekât konusunda da geçerlidir; çünkü bunlar ihtiyarî hâdiselerdir, vatandaşın elinden zorla alamazsınız (TBMM, 1986b:22).

Ahmet Karaevli'nin, cevabından hareketle, yukarıdaki altın hesabı da dikkate alınırsa Hükümetin Türkiye'deki zekât potansiyelinin, Türk Hava Kurumunca tahsil edilenden çok daha yüksek olduğuna ve bu tutarın sosyal adaletin tesisinde yardımcı olabilecek büyüklükte olabileceğine dair bir ön görüşünün bulunduğu söylenebilir.

8'inci madde üzerine Doğruyol Parti grubu adına söz alan İzmir Milletvekili Vural Arıkan da henüz 3 yıl önce yürürlüğe giren Yardım Toplama Kanunu'yla zekât toplama imtiyazının Türk Hava Kurumuna verildiğini hatırlatarak bu tasarıyla Türk Hava Kurumunun gelirlerinden mahrum bırakıldığına dikkat çekmektedir. Bununla birlikte tasarıyla yapılmak istenen düzenlemenin Yardım Toplama Kanunu'nda mer'i bulunan zekâtla ilgili hükümlerle tenakuz oluşturduğunu ve bu durumun düzeltilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Dikkat çektiği bir diğer konu ise söz konusu tasarıyla ortaya çıkarılan mali kaynağın bütçe ve Sayıştay gibi denetim mekanizmalarının dışında kalmasıdır. Vural Arıkan'ın konuşması şöyledir:

Önce bir tereddüdümü izah etmek istiyorum. Biraz önce konuşan arkadaşımız da belirtti, Türk Hava Kurumunun gelirleri bu yasayla alınmış oluyor. Halbuki, bu konuda bir yasa var; yasa «kurban derisi, bağırsak, fitre ve zekât zarfı dağıtmak suretiyle yardım toplama yetkisi Türk Hava Kurumuna aittir»

der. Bu tasarıya bakıyorum o kanunun ilga edildiğine, kaldırıldığına dair bir hüküm yok. Filvaki, hükümet «yetki aldım» diyor; ama kanunları değiştirmek ve kaldırmak görevi münhasıran parlamentoya aittir; Bakanlar Kurulu kararıyla bir kanunu değiştiremezsiniz, kaldıramazsınız. Kaldırırsanız, Türkiye Büyük Millet Meclisinin haklarını gasp etmiş olursunuz. Buna açıklık getirin; bir önerge verin, buna ilave edin ve kaldırın.

Geliyorum ikinci konuya: Gelirlerin elde edilmesi ve gelirlerin harcanması, bütçeler ortaya çıktığından beri denetime tabidir. Denetim uzuvları çeşitlidir; parlamento da denetim uzvu olarak bunların içerisinde. Burada, arkadaşımın belirttiği gibi, bir denetim söz konusu değil; bu da aydınlığa kavuşmalı. Hatta, ben şunu söyleyeceğim; Sayın Başbakan hasında gayet rahatlıkla övünüyor, diyor ki «Bakın, biz bu fon kanununu da yeni getirdik.» Halbuki, fikir yeni değil. Bu fikrin Türkiye'de ortaya atılması 1977 seçimleri sırasında; ortaya atan, Millî Selamet Partisinden Fehim Adak'tır. Radyoda yaptığı konuşmada bunu dile getirmiştir, size tarihini de veriyorum. Bakınız, aynen şöyle; 31 Mayıs 1977 tarihli Millî Gazete'yi okuyunuz: «Güçsüzlere, bazı ihtiyaç gruplarına muayyen miktarda gelir sağlamak üzere bütçeye fon koyacağız» diyor. Onlar dahi bütçe dışına çıkmayı düşünmemişlerdir, siz de çıkmayın arkadaşlarım (TBMM, 1986b:19-20).

Vural Arıkan'ın bütçe dışına çıkıldığına dair itirazlarına hükümet adına Devlet Bakanı Ahmet Karaevli, daha önce konut açığını kapatmak için kurulan Konut Fonu'nun başarısından örnek vererek "Hâlâ bütçeye sığınmanın anlamı ne, onu anlayamadım. Açık veren bütçelerle bu işleri halledemeyeceğimizi de söyleyen sizsiniz". ifadeleriyle cevap vermektedir (TBMM, 1986b:21-22).

1980 Askerî Darbe Hükümetinde Danışma Meclisi Sakarya Üyesi olarak da görev yapan Balıkesir Milletvekili Cahit Tutum, 8'inci maddeyle ilgili görüşmeler sırasında zekâtla ilgili olarak hükümete aşağıdaki soruyu yöneltmiştir:

-8'inci- Maddenin (c) bendinde, fitre ve zekât bir gelir kaynağı olarak zikredilmektedir. Fitre ve zekât, dinsel bir kavram olduğuna göre, acaba yasalaştırmış mı olmaktadır? Yasalarda bunun özellikle bir tanımı var mıdır? Yani, fitre nedir, zekât nedir? Yoksa, konuşma dilimizdeki bilinen

anlamlarıyla varsayıldığı için, bunları yasalaştırmak suretiyle bir gelir kaynağı haline mi getirmek istiyorsunuz?(TBMM, 1986b:25-26).

Soruya hükümet adına Devlet Bakanı Ahmet Karaevli şöyle cevap vermiştir:

Fitre ve zekât meselesi, kanunlara ilk defa girmiyor. 25 Haziran 1983 tarihli ve 2860 numaralı Yardım Toplama Kanunu'nda da -Resmî Gazete'de yayımlandığı tarih 23.6.1983- kurban derisi, bağırsak toplama, fitre ve zekât zarfı dağıtma gibi hususlar belli kuruluşlara verilmiştir. O kanunda ne kastediliyorsa bu kanunda da onu kastediyoruz. Arz ederim efendim (TBMM, 1986b:26).

Yine TBMM arşiv belgelerinden 8'inci madde üzerine verilen dört önerge olduğu tespit edilmiştir. Önergelerden ikisinin, zekâtı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının geliri olarak hükme bağlayan 8'inci maddenin, 2860 sayılı Yardım Toplama Kanunu'nda yapılan zekât taksimini esas alacak şekilde değiştirilmesine ve Türk Hava Kurumunun sahip olduğu zekât toplama imtiyazının muhafaza ettirilmesine yönelik olduğu görülmektedir. Diğer iki önergenin ise kamu yararına çalışan diğer sivil toplum kuruluşlarının gelirlerindeki azalmayı önleme amacıyla 8'inci maddenin (c) bendinde yer alan "her nevi fitre, zekât, bağış (vatandaşlarca bağışlanacak kurban derileri dâhil), teberru ve yardımlar" ifadesinden fitre, zekât ve kurban ifadelerinin çıkarılarak "her nevi teberru ve yardımlardan" ifadesiyle değiştirilmesini teklif etmektedir (TBMM, 1986b:26-27). Önerge sahiplerinden biri olan bağımsız Edirne Milletvekili Türkan Turgut Arıkan, tasarıdan zekât ifadesinin çıkarılmasını teklif eden önergesini aşağıdaki sözlerle gerekçelendirmektedir:

Sayın Başkan, değerli milletvekilleri; 2860 sayılı yasanın 21'inci maddesinde «Kurban derisi, bağırsak, fitre ve zekât zarfı dağıtmak suretiyle yardım toplama yetkisi Türk Hava Kurumuna aittir» deniyor. Yani bir dernek hüviyetinde olan bu kuruma bu bağışları toplama yetkisi veriliyor. Oysa siz şimdi getirdiğiniz yasayla, zekât ve fitre toplamayı bir nevi devlet geliri haline getiriyorsunuz, özellikle bu konuya yüce Meclisin dikkatini çekmek istiyorum. ...Yüce Atatürk Kızılay ve Türk Hava Kurumunun fahri başkanlığını yapmıştır. Bu tasan ile, büyük hizmet veren bu kuruluşları güdükleştirmek için gerekli önlemleri alıyorsunuz. Dilinizde «Atatürkçülük» ama uygulamaya

gelince, Atatürk'ün kurduğu bütün kurumları dışlamak için elinizden gelen her şeyi yapıyorsunuz (TBMM, 1986b, s. 30).

8'inci madde aleyhinde izhar edilen görüşler ile verilen önergelerin tamamına bakıldığında meselenin üç ana nokta etrafında temerküz ettiği ifade edilebilir. Bunlardan birincisi bu tasarıda yer alan zekâtla ilgili hükümlerin, 2860 sayılı Yardım Toplama Kanunu'yla tenakuz oluşturması ve uygulamada karışıklığa sebep vereceği endişesidir. İkinci nokta, bu tasarıyla kamu yararına çalışan derneklerin özellikle Yardım Toplama Kanunu'yla zekât toplama imtiyazı verilen Türk Hava Kurumunun önemli bir gelir kaleminden mahrum kalacağı ve bu durumun kurumu güdükleştireceği endişesidir. Üçüncü itiraz ise Türk Hava Kurumunun dernek statüsündeki özel hukuk tüzel kişisi olarak hükümetten bağımsız olduğu ancak bu tasarının yasalaşmasıyla zekâtın hem devletleştirilmesi hem de bütçe denetimi dışında tutularak hükümetin emrine verilmesidir. Tartışmaların seyirinden, zekâtın yoksullukla mücadelede politika aracı olarak kullanılmasına dair parlamentonun bir itirazının olmadığı ancak bu gelir kaleminin Türk Hava Kurumundan alınarak yoksullukla mücadeleye tahsis edilmesiyle ilgili itirazların bulunduğu anlaşılmaktadır. Tüm bunlarla beraber zekât gelirinin Türk Hava Kurumundan alınmasına dair yapılan yasal düzenlemenin Cumhurbaşkanınca veto edileceğine dair bir görüş de mevcuttur.

Tasarıyla yeni bir zekât politikası ihdas edilmesi ve bu yeni politikanın 2860 sayılı Yardım Toplama Kanunu'nda yer alan zekâtla ilgili hükümlerle tenakuz oluşturması ve Türk Hava Kurumunun zekât gelirlerinden mahrum kalacağı hususlarının müzakereler sırasında söz alan milletvekillerince çokça vurgulanması dikkat çekicidir. Bu itirazlar haklı ve yerinde bulunmuş olmalı ki hükümet kanadınca bu ihtilafları vuzuha kavuşturan iki önerge sunulmuştur. Bu iki önergenin görünmeyen ve tutanaklara yansımayan reel politik gerekçeleri olabileceğini düşündürecek olgular da mevcuttur. Dönemin Cumhurbaşkanı, daha önceki başlıklarda tartışılan ve zekâtla ilgili düzenlemeleri haiz kanunları kaleme alan ve yasalaştıran Millî Güvenlik Konseyi'nin de başkanıdır. Cumhurbaşkanının, henüz üç sene önce Millî Güvenlik Konseyi Başkanı sıfatıyla tensip buyurduğu zekâtın kapitalizasyonuna yol açabilecek zekât politikasının değiştirilerek, zekâtın yoksullukla mücadele aracı olarak toplumsallaştırmasını sağlayacak bir yasal düzenlemeye karşı veto hakkını kullanabileceğinden hükümetin endişe etmesi oldukça olası ve doğaldır.

Hükümet kanadınca verilen ilk önergeyle tasarının zekâtla ilgili hükümlerini ihtiva eden ve zekâtı sosyal adaleti sağlamada Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının sevk ve idaresine veren 8'inci maddenin (c) bendinin değiştirilmesi teklif edilmektedir. Buna göre bent aşağıdaki ifadeye tebdil edilmiştir.

Her nevi fitre, zekât, bağış -vatandaşlarca bağışlanacak kurban derileri dahil-, teberru ve yardımlar” ifadesi “Her nevi fitre, zekât, kurban derileri ve bağışsak yardımlarından, -bu bende göre elde edilecek nakdî ve aynı gelirin toplanması ve Türk Hava Kurumu, Türkiye Kızılay Derneği, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, Diyanet Vakfı ile Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma vakıfları arasında paylaştırılması usul ve esasları bir yönetmelik ile düzenlenir (TBMM, 1986b:27).

Böylece Türk Hava Kurumu yeniden zekât sürecine dahil edilmiştir, bu önerge ilk bakışta muhalefet açısından bir zafer olarak algılanmış olabilir ancak rakik bir nazar Türk Hava Kurumu'nun zekât toplama sürecindeki imtiyazlı statüsünün zekâttan pay alacak diğer kurumlarla aynı hizaya çekilmiş olduğunu kolaylıkla fark edebilir. Şayet Türk Hava Kurumuna yeniden bir imtiyaz tahsis edilecekse bunun çıkarılacak bir yönetmelikle yapılması gerekecektir. Böylece Türk Hava Kurumuna yeniden bir imtiyaz tanınsa dahi bu imtiyazın hukuki isnadı yasama erkinin vazettiği bir kanun maddesinden, idare/yürütme tarafından yürürlüğe konup, ihtiyaç halinde değiştirilebilecek, gerektiğinde de yürürlükten kaldırabilecek yönetmelik maddesine tahvil/tenzil edilmiştir. Genel kurul tutanaklarından muhalefet kanadının bu önergeye muhalefet etmediği anlaşılmaktadır. Önerge kabul edilerek yasalaşmış ve bundan sonra uygulanacak zekât politikaları için önemli bir hareket alanı oluşturmuştur. Konunun ayrıntıları Yardım Toplama Kanunu'nun Uygulama Esasları Hakkında Yönetmelik'in tartışılacağı başlığın altında telif edilecektir.

Hükümet kanadının, kanun tasarısına yeni bir madde eklenmesi için bir başka önerge daha verdiği görülmektedir. Yardım Toplama Kanunu'nun zekâtla ilgili hükümlerini içeren 21, 22, 23'üncü maddeleri ile bu madde hükümlerine uymayanlara uygulanacak cezai müeyyideleri içeren 29'uncu maddesinin ikinci fıkrasının yürürlükten kaldırılmasına yönelik bir madde eklenmesi için ikinci bir önerge daha verilmiştir (TBMM, 1986b:35-36). Bu ikinci önergenin, Yardım Toplama Kanunu'yla oluşabilecek tenakuzları ve uygulama ortaya çıkabilecek karışıklıkları önleme amacı taşıdığı düşünülebilir. Ancak yukarıdaki satırlar çerçevesinde konuya bakıldığında

Türk Hava Kurumuna kanunla verilen imtiyazın ilga edildiği anlaşılmaktadır. Bu önergeye muhalefet kanadının, tasarıya madde eklenmesinde izlenen usulün hukuka uygun olmadığı savından hareketle sert itirazları olduğu genel kurul tutanaklarından izlenmektedir. Nihayetinde bu önerge de kabul edilerek kanunun 10'uncu maddesi olarak yasalaşmış ve Yardım Toplama Kanunu'nun zekâtla ilgili hükümlerini içeren 21, 22, 23'üncü maddeleri yaklaşık 3 sene yürürlükte kalabilmiştir. Mezkûr maddeler Sosyal Yardımlaşmayı ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu'nun yürürlüğe girdiği 14 Haziran 1986 tarihiyle yürürlükten kaldırılmıştır.

Bu iki önergeyle hükümet kanadı, bir yandan Türk Hava Kurumunu yönetmelikle yeniden zekât ekosistemine dahil ederek, Cumhurbaşkanının düzenlemeyi veto etmesine dair politik riski en aza indirmiş, diğer yandan Yardım Toplama Kanunu'ndaki ilgili maddelerini iptal ederek Türk Hava Kurumu'na verilen zekât toplama imtiyazını ortadan kaldırmıştır. Böylece zekâtın toplanması ve dağıtılmasıyla ilgili süreci şekillendirecek usul ve esasların tespiti yasama organının yetki sınırlarından yürütme organının sınırlarına kaydırılmıştır. Böylece değişen koşullar karşısında idarenin hızlı karar alması amaçlanmış olabilir. Diğer yandan zekâtla ilgili yapılacak düzenlemelerin yasama organının denetimi dışında tutulması, böylece dolaylı olarak Cumhurbaşkanının veto yetkisi dışına çıkmak da amaçlanmış olabilir. Yürütme erkinin zekâtla ilgili düzenlemelerinin incelendiği sonraki başlıklarda ilgili yönetmelikler üzerinde yapılan radikal sayılabilecek değişiklikler müşahede edildiğinde bu ihtimalin daha olası olduğu düşünülmektedir.

Nihayetinde 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşmayı ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu kendinden önceki zekâtla ilgili ihdas edilen mevzuatı ilga etmekte ancak ilga ettiği kanun maddelerinin ruhunu oluşturan ana aksı da muhafaza ederek yönetmelik zeminine taşımaya çalışmaktadır. Diğer yandan zekâtın toplanması ve paylaşılması sürecinde yer alacak kurumlarda değişiklik yapmamakla birlikte, bunlara beşinci paydaş olarak Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarını eklemektedir.

2.2.4. 6529 Numaralı Temel Hak ve Hürriyetlerin Geliştirilmesi Amacıyla Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun

3294 sayılı Sosyal Yardımlaşmayı ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu'nun zekâtla ilgili hükümlerini içeren 8'inci maddesinin (c) bendi, 14 Mart 2014 tarihli ve 28940 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 6529 numaralı Temel Hak ve Hürriyetlerin Geliştirilmesi Amacıyla Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 16'ncı maddesiyle ilga edilmiştir (T.C. Resmî Gazete, 2014). Zekât, Yardım Toplama Kanunu'nun kabul edildiği 1983 yılından bu kanunun yürürlüğe girdiği 2014 yılına kadar yaklaşık 31 sene boyunca beş kurumun -Türk Hava Kurumu, Türkiye Kızılay Derneği, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, Diyanet Vakfı ile Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları- gelir kalemleri arasında kanundan doğan bir hak ve devlet politikası olarak yer almıştır. Yapılan arşiv ve literatür taramasında, beş kurumun bu süre zarfı içerisinde ne kadar zekât geliri elde edildiğine dair düzenli ve kapsayıcı bir veri bulunamamıştır. Bu çerçevede birincil verilere, araştırma ve erişim izni vermesi durumunda, Türk Hava Kurumunun arşiv kayıtlarından erişilebileceği düşünülmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nde zekât uygulamalarının vuzuha kavuşması için bu çerçevede yapılacak bir akademik çalışma çok gerekli ve ehemmiyetlidir.

6529 numaralı Temel Hak ve Hürriyetlerin Geliştirilmesi Amacıyla Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun tasarısı üzerine TBMM Anayasa Komisyonunda yapılan görüşme tutanakları incelendiğinde, tasarı sahibi AK Parti Hükümetinin Türk mevzuatındaki zekâtla ilgili doğrudan düzenleme yapan tek kanun maddesi olan 3294 Sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu'nun 8. maddesinin (c) bendinin yürürlükten kaldırılmasıyla ilgili herhangi bir gerekçe sunmadığı görülmektedir. Diğer yandan aynı tutanaklarda tasarıya dair muhalefet şerhleri olduğu da görülmektedir. Cumhuriyet Halk Partisi'nin muhalefet şerhinde mezkûr bendin yürürlükten kaldırmasının demokratikleşmeyle ilgili olmadığı; bu nedenle söz konusu hükmün kaldırılması yerine Türk Hava Kurumu ve Türk Kızılay Derneğinin zekât gelirlerinden pay alacak biçimde yeniden düzenlenmesinin daha uygun olacağı ifade edilmiştir. Halkların Demokrasi Partisinin muhalefet şerhinde, bu düzenlemenin Türk Hava Kurumunun zekât toplama imtiyazını kaldırmaya yönelik olduğu ve ilk bakışta hakkaniyetli görüldüğü tespitine yer verilmiş ancak bundan sonraki süreçte zekât gelirlerinin kimler tarafından toplanacağına, toplanan zekâtların kamu yararına kullanıp kullanılmayacağına dair tereddütler ifade edilmiştir (TBMM, 2013).

6529 numaralı Temel Hak ve Hürriyetlerin Geliştirilmesi Amacıyla Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 16'ncı maddesinde, sadece zekâtla ilgili kanun maddesi ilga edilmemekte, 25 Kasım 1925 tarihli ve 671 sayılı Şapka İktisası Hakkında Kanun ile 01 Kasım 1928 tarihli ve 1353 sayılı Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun'da yasaklanan eylemler ve yükümlülükler aykırı davrananlara uygulanacak müeyyidelerin yer aldığı 26/9/2004 tarihli ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 222'nci maddesi de yürürlükten kaldırılmaktadır. Yapılan düzenlemeyle mezkûr kanunlar ve yasaklar yürürlükte olmakla birlikte bu kanunlara aykırı davranmanın herhangi bir müeyyidesi kalmamıştır. Bu uygulamayla demokrasi literatürüne, yasakları kaldırmayan ancak cezasızlaştıran yeni bir demokratikleşme modeli kazandırıldığı söylenebilir.

6529 numaralı Temel Hak ve Hürriyetlerin Geliştirilmesi Amacıyla Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un yürürlüğe girdiği 13 Mart 2014 tarihi itibarıyla, Türk Zekât Sistemi ilga edilmiş ve Türk mevzuatında zekâtın toplanması ve dağıtılmasını doğrudan düzenleyen herhangi bir hüküm kalmamıştır. Diğer bir ifadeyle, politik bir tercih olarak, zekât kamusal gözetim ve himayenin tamamen dışına çıkarılarak, hukuki, ekonomik ve mali kayıt dışı alana çekilmiştir. Halbuki bir başka politik tercih de araştırmada şimdiye kadar konu edinen ve ilerleyen sayfalarda verilecek mevzuatla öngörülen ve uygulanan zekât sistemi niteliği, sonuçları, zekâtın maksatları ve ruhuyla irtibatı, sosyal ve iktisadi çıktıları ve nihai başarısı gibi birçok açıdan tartışılarak daha arzu edilen, daha nitelikli, zekâtın ruhuna ve maksatlarına daha uygun bir zekât sistemi oluşturmak olabilirdi. İkinci tercihe ait imkân çerçevesinin demokratikleşme, temel hak ve hürriyetleri geliştirilme sürecini güçlendireceği, ayrıca iktisadi, mali, sosyal çıktıları ile barındırdığı potansiyelleri bakımından önemli bir millî kaynaktan etkin, verimli ve maksatlarına uygun yararlanmayı da temin edeceği savunulabilir.

2.3. Yürütme Erkinin Zekâtla İlgili Düzenlemeleri

Bir önceki başlık altında yasama faaliyetinde zekât tartışılırken zekâtın toplanması ve dağıtılmasını düzenleyen kanunlara yer verilmişti. Bu başlık altında ise bu kanunların nasıl uygulanacağını açıklayan yönetmeliklere yer verilecektir. Cumhurbaşkanı, bakanlıklar ve kamu tüzel kişilerinin, diğer bir ifadeyle yürütme organı ve idarenin

kendi görev ve yetki alanlarında zekâtla ilgili yapmış oldukları hukuki düzenlemeler ve zekât uygulamaları tartışılacaktır.

2.3.1. Yönetmeliklerde Zekât

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 124'üncü maddesini oluşturan "Cumhurbaşkanı, bakanlıklar ve kamu tüzel kişileri, kendi görev alanlarını ilgilendiren kanunların ve Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin uygulanmasını sağlamak üzere ve bunlara aykırı olmamak şartıyla, yönetmelikler çıkarabilirler." hükmüyle yönetmeliğin hukuk âlemindeki maksadı ve çerçevesi belirlenmiştir. Belirlenen bu çerçeve dikkate alınarak idarenin zekât toplama ve dağıtma süreçlerini regüle etmek için yayınlamış olduğu yönetmelikler, aşağıda, alt başlıklar hâlinde incelenecektir.

2.3.1.1. Yardım Toplama Kanunu'nun Uygulama Esasları Hakkında Yönetmelik

Yardım Toplama Kanunu'nun Uygulama Esasları Hakkında Yönetmelik, 2860 sayılı Yardım Toplama Kanunu'nun uygulanmasına dair usul ve esasların belirlenmesi amacıyla aynı kanunun 30'uncu maddesine istinaden hazırlanmıştır. Yönetmelik Türkiye Cumhuriyeti 45'inci Hükümet, diğer adıyla I. Özal Hükümeti tarafından hazırlanarak 31 Ocak 1985 tarihli ve 18652 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (T.C. Resmî Gazete, 1985). 6 sayfadan ibaret yönetmeliğin 4 sayfasını işgal eden 12 ila 21'inci maddeleri doğrudan Türkiye'de zekâtın toplanması ve zekât gelirlerinin paylaşılmasına dair usul ve esasları belirlemektedir. Yönetmelikte *yardım* ibaresi 59 defa, *zekât* ibaresi ise 34 defa yer almaktadır. 23 maddeden müteşekkil Yardım Toplama Kanununun Uygulama Esasları Hakkında Yönetmelik'in Türk Zekât Sisteminin temel mevzuatı olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır.

Yönetmeliğin üçüncü bölümü "*Kurban Derisi, Bağırsak Toplama, Fitre ve Zekât Zarfı Dağıtma Biçimi, Bu İşlerde Çalışanlara Yapılacak Ödemeler, Giderler ile Gelirlerin Paylaşılmasına Ait Usul ve Esaslar*" başlığını taşımaktadır. Başlıktan da anlaşılacağı üzere yönetmelik zekâtla beraber fitre, kurban derisi ve bağırsağı toplama

faaliyetlerini de düzenlemektedir. Ancak bu araştırmanın konusu zekâtla çerçeveslendiği için burada sadece zekâtla ilgili hükümlere yer verilecektir.

Bölüm yetki maddesiyle başlamaktadır. Türkiye’de zekât toplama yetkisi Türk Hava Kurumuna verilmiştir. Bu yetki aynı zamanda imtiyazdır çünkü Türk Hava Kurumu dernek statüsünde özel hukuk tüzel kişisidir ve topladığı zekâtların büyük bölümünü kendisine almaktadır.

Yönetmeliğin yetki maddesi olan 12’nci maddesi uyarınca zarf dağıtmak suretiyle zekât toplanmasına dair usul ve esaslar Türk Hava Kurumunun çağrısıyla zekât gelirlerinden pay alan kurumların temsilcilerinden müteşekkil her yıl toplanan bir komisyon tarafından belirlenmektedir. Bu komisyon ayrıca zekât toplama sürecinde Türk Hava Kurumu tarafından yürütülecek olan reklam, tanıtım ve propagandalar ile büro, kırtasiye, makbuz basımı işlerini de karara bağlanmaktadır. Böylece zekât toplama iş ve işlemleri, komisyonun kararları doğrultusunda, Türk Hava Kurumu Genel Başkanlığının yönetimi ve denetimi altında, Türk Hava Kurumunun il ve ilçe şube teşkilatları tarafından yürütülmektedir. Zekâttan pay alan kurumlar Türk Hava Kurumunun şubelerinde süreci gözlemlemek amacıyla temsilci bulundurma hakkına sahiptir.

Yönetmeliğin 13’üncü maddesi ise fitre ve zekât zarflarının dağıtılmasına ilişkin esasları düzenlemektedir. Buna göre zekât zarfları, Fitre-Zekât Hesap Cetveli isimli bir çizelgeye seri numaralarıyla birlikte kaydedilerek görevli personele imza karşılığı teslim edilmektedir. Görevliler, görev bölgelerinde dağıttıkları zarfları adreslerine göre kaydını tutmaktadır. Zarfları geri toplarken fitresini ve/veya zekâtını veren vatandaşın adı, soyadı ile zarfın seri numarasını ve ödenen zekât/fitre tutarını *Fitre Tahakkuk Defterine* kaydederek tüm zarflar ile toplanan zekât paralarını toplu olarak ilgili Türk Hava Kurumu şubelerine teslim etmektedir. Tahakkuk defterine verilen isimde zekât ibaresinin kullanılmaması dikkat çekicidir. Zira dağıtılan zarfın ismi Fitre ve Zekât Zarfıdır, zarfların kaydedildiği çizelgenin adı *Fitre-Zekât Hesap Cetvelidir* ancak toplanan fitre/zekât paralarının tahakkuk ettirildiği kayıt defterinin ismi *Fitre Tahakkuk Defteridir*. Bu isimlendirme tercihi laikle ilgili bir hassasiyetin devreye girdiği sehven bir durum da söz konusu olmuş olabilir.

Vergi, resim harç ve benzeri mali yükümlülüklerin kanunla konacağı, değiştirileceği ve kaldırılacağı Anayasa’nın 73’üncü maddesiyle güvence altına alınmıştır.

Demokratik vergilendirmenin en temel ilkelerinden olan bu güvenceye vergilerin kanuniliği ilkesi denir. Demokratik bir devlet olarak Türkiye Cumhuriyeti Devletinin zekât tahsilatı konusunda Anayasanın 73'üncü maddesinin sonucu olan verginin kanunilik ilkesinin gereğini yerine getirdiği anlaşılmaktadır. Bu çerçevede zekât; konusu, mükellefi, matrahı, oranı, muafiyet ve istisnaları mevzuatta açıkça belirtilmemiş ancak hukukun önemli bir kaynağı olan toplumun örfünde belirginleşen, tahsili tamamen mükellefin ödeme istek ve iradesine tevcih edilmiş bir mali yükümlülük görünümü vermektedir. Yönetmeliği kaleme alana idarenin mükellefe icbari zekât tahakkukundan kaçınması yani bir mali yükümlülüğü hukuken kesinleştirerek tahsil etmemesi, devletin benimsediği laik tutumla çelişme kaygısından kaynaklanmış olabilir. Ayrıca isteğe bağlı tahakkukların kaydedildiği defterin adında zekât ibaresine yer vermemesini de bu dilemmanın idarece bir çözümünün yansıması olarak değerlendirmek mümkündür. İlerleyen satırlarda zikredileceği üzere Fitre-Zekât Kayıt Defterinde, laiklik ilkesinin liberal perspektifler/politikalar üzerinden yorumlandığı dönemlerde yeniden zekât ibaresinin kullanılmış olması bu düşüncüyü destekler niteliktedir. Sürecin kayıt altına alınmasında kullanılan diğer tüm resmî belge ve defterlerin adında zekât ibaresinin yer aldığı göz önünde bulundurulduğunda, tahakkuk ve zekât kavramlarının resmî bir belgede yan yana bulunmasından imtina edildiği anlaşılmaktadır.

Zekâtın tahsil/toplama sürecini 13'üncü madde üzerinden takip etmeye devam ettiğimizde zekât zarflarını teslim alan şube başkanı, şube yönetim kurulundan en az bir üye ve şube saymanından oluşan bir kurulun gözetiminde toplanan zekât paralarını sayarak, tahakkuk defterindeki kayıtlarla karşılaştırdığı görülmektedir. Mutabakat sağlandığında tahakkuk cetvellerindeki kayıtlar kurul tarafından imzalı tutanak altına alınmaktadır. Sonrasında her görevlinin topladığı zekât tutarı *Fitre-Zekât Hesap Defterinin* gelir kısmına kaydedilmekte, vezne makbuzu düzenlenerek görevli personele teslim edilmektedir. Her şube, zekât toplama sürecine dair tüm kayıt ve belgelerini, Türk Hava Kurumu Genel Başkanlığınca yapılacak denetleme sonucuna kadar saklamakla mükelleftir.

Zekât toplamakla görevli personele, zorunlu masraflarının karşılanması amacıyla toplanan zekâtın %20'sine kadar ödeme yapılabilmektedir. Bu türden ödemeler için *Fitre-Zekât Sarf Belgesi* tanzim edilmelidir.

Yönetmeliğin 14'üncü maddesi ise toplanan zekât gelirlerinin Türk Hava Kurumu Genel Başkanlığına bildirilme sürecini düzenlemektedir. Şubelerin ramazan ayında topladıkları zekât tutarı ile harcanan zaruri masraflar en geç iki ay içinde *Fitre-Zekât Faaliyet Raporuyla* Türk Hava Kurumu Genel Başkanlığına bildirilmesi gerekmektedir.

15'inci maddede toplanan zekât gelirlerinin, şubelerin takvim yılı sonunda hazırlayacakları bilançolarında da gelir olarak gösterileceği hükme bağlanmıştır.

Yönetmeliğin 16'ncı maddesinde şube ve genel başkanlığın yapabileceği zorunlu giderler açıklığa kavuşturulmuştur. Genel başkanlık tarafından yapılabilecek zorunlu giderler;

- a. Zekât toplanırken kullanılacak, zarfların kâğıt ve baskı maliyetleri ile bu zarfların şubelere ulaştırılması sırasında yapılan nakliye ve posta masrafları.
- b. Gelirlerin artırılması amacıyla yapılan tanıtım, reklam, propaganda ve yayın giderleri.
- c. Yine zekât gelirlerinin artırılması için Türk Kuşu filolarının yurt içinde yaptıkları gösterilerin her türlü masrafları. Kaza halinde ödenecek maddi-manevi tazminat ile zayi olan malzeme ve demirbaşlara ait giderlerde bu masraflara dahil edilir.

Şubelerce yapılabilecek giderler;

- d. Zekât zarfı dağıtımında ve toplanmasında görev alan personele ödenen yevmiye, prim ve aidatlar.
- e. Zekât toplama faaliyetinde kullanılacak araçların masrafları.
- f. Şube personelinin maaş ve diğer özlük hakları.
- g. Şube binası için ödenen kira ve diğer masraflar.
- h. Zekât gelirlerinin artırılması için yapılan sosyal yardımlar.
- i. Gelirlerin artırılması amacıyla köylere giden şube personelinin yollukları.
- j. Zekât toplama faaliyeti nedeniyle yapılan demirbaş alımları ile ilan, PTT, kırtasiye giderleri.

Yönetmeliğe göre şubelerin yapabileceği giderlerden ilk ikisi hariç diğerleri için yapılacak harcama toplanan gelirin %35'ini geçemez. İlk ikisi içinse daha önce gelirlerin %20'sine kadar ödeme yapılabileceği ifade edilmişti. Bu durumda toplanan

zekât gelirlerinin %55'i masraflar için harcanabilmekte, sadece kalan %45'i dağıtımına konu edilebilmektedir.

Toplanan zekâtın nasıl dağıtılacağı 18'inci maddede açıklanmıştır. Bu maddeye göre yukarıda yer verilen giderler düşüldükten sonra kalan safi tutarın %55'i Türk Hava Kurumuna, %20'si Türk Kızılayına, %20'si Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna ve %5'i Türkiye Diyanet Vakfına paylaştırılmaktadır. Daha açık bir ifadeyle toplanan zekât gelirlerinin %20'si zekât toplama memurlarının masraflarına, %35'i zekât toplama organizasyonunu yapan Türk Hava Kurumu şubesinin masraflarına, geriye kalan %45'in %55'i yani zekât gelirlerinin toplam tutarının %25'i yine Türk Hava Kurumuna tahsis edilmektedir. Tahakkuk defterine kaydedilen yani toplanan toplam zekât gelirlerinin sadece %20'si yukarıda zikredilen kurumlar arasında pay edilebilmektedir. Yukarıdaki hesap göz önünde bulundurulduğunda toplanan zekât gelirlerinin sadece %8.9'u Türk Kızılay'ına, %8.9'u Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna, %2.2'si de Türkiye Diyanet Vakfına tevcih edilmiş olmaktadır.

Örneğin Türk Hava Kurumunun x şubesince 1000 TL zekât tahakkuku gerçekleştirildiyse

1. Aşama: Toplanan zekâtın %20'siyle zekât toplama memurlarının masraf ve yevmiyeleri ödenir.
 - Memurlara ödenecek tutar: 200 TL
 - Kalan zekât tutarı: 800 TL.
2. Aşama: Toplanan zekâtın %35'i zekât toplama organizasyonu yapan Türk Hava Kurumunun x şubesinin idari masrafları için şubeye bırakılır.
 - X Şubesine bırakılan tutar 350 TL,
 - Kalan zekât tutarı 450 TL
3. Aşama: Kalan (450 TL) tutarın %55'i Türk Hava Kurumuna, %20'si Türk Kızılay'ına, %20'si Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna ve %5'i Türkiye Diyanet Vakfına paylaştırılır. Kurumların alacakları zekât tutarı aşağıdaki gibidir.
 - Türk Hava Kurumunun payı: 250 TL

- Türk Kızılay'ının payı: 89 TL
- Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumunun payı: 89 TL
- Türkiye Diyanet Vakfının payı: 22 TL

1000 TL tutarındaki zekât tahakkukunda 600 TL yani zekât gelirleri toplamının %60'ı Türk Hava Kurumu teşkilatında kalmış oluyor. %20'si de Türk Hava Kurumunun görevlendirdiği zekât toplama memurları için sarf edilmektedir. Geriye kalan %20'lik kısım da üç hayrî kurum arasında paylaştırılmaktadır. Bu hesabın sonuçlarının zekâtın ruhuna uymadığı açıkça görülmektedir.

Literatürde, Türk Hava Kurumunun yıllar itibariyle ne kadar zekât tahsilatı gerçekleştirdiğine dair bir veri bulunamamıştır. Ancak Türkiye Büyük Millet Meclisi arşivinde, Fazilet Partisi İstanbul Milletvekili Dr. Azmi Ateş'in TBMM Başkanlığına arz etmiş olduğu 22/10/1999 tarihli ve 687 sayılı soru önergesine binaen İçişleri Bakanlığının, Bakan Sadettin Tantan imzasıyla düzenlemiş olduğu 02/12/1999 tarihli ve 271262 sayılı yazının ekinde; Türk Hava Kurumunun 1992 ila 1997 yılları arasında kurban derisi ve fitre-zekât toplama faaliyetlerinden elde etmiş olduğu gelirlere icmalen yer verilmektedir.

Tablo 2.2: THK'nın 1992-1997 Yıllarında Kurban Derisi, Fitre-Zekât Toplama Faaliyetlerinden Elde Etmiş Olduğu Net Gelir ve Külçe Altın Karşılığı

YILLAR	TOPLAM NET GELİR (TL)	TCMB 24 Ayar Külçe Altın Yıllık Ortalama Satış Fiyatı (TL/GR)	Elde Edilen Net Gelirin 24 Ayar Külçe Altın Karşılığı (KG)
1992	32.050.634.842	80.000	400.6
1993	82.576.242.827	130.000	635.2
1994	350.781.440.258	370.000	948.05
1995	331.002.931.916	570.000	580.7
1996	643.776.885.824	1.020.000	631.1
1997	1.264.278.493.629	2.490.000	507.7

Kaynak: İçişleri Bakanlığının 02/12/1999 tarihli ve 271262 sayılı yazısı.

17 Ekim 2023 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına sunulan 2024 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanunu Teklifinde, (I) sayılı cetvelde yer alan genel bütçenin gelirleri 8.35 trilyon TL olarak öngörülmektedir. Bu tutar yaklaşık 4.2 ton 24 ayar külçe altına tekabül etmektedir. Türk Hava Kurumunun 1992 ila 1997 yılları arasındaki 6 yıllık dönemde elde etmiş olduğu net gelir, yani masraflar düşüldükten

sonra kalan safi tutar 3.7 ton külçe altına tekabül etmektedir. Masraflara ayrılan tutarın toplanan tutarın %55'i olduğu hatırlanacak olursa toplanan toplam tutarın 8.2 ton 24 ayar külçe altına tekabül ettiği söylenebilir. Ancak bu tutarın ne kadarının zekât olduğunu tespit edebilecek tefrik edici veri bulunamamıştır. İçişleri Bakanlığına ait mezkûr yazının bir diğer ekinde Türk Hava Kurumunun zekât gelirlerinden pay sahibi kurumlara aktarmak zorunda olduğu ama ödemediği tutarın 27 Şubat 1998 tarihi itibarıyla 1.305.739.518.690 TL olduğu bilgisine yer verilmektedir. Türk Hava Kurumunun yerine getirmediği bu yükümlülüğün yaklaşık 510 kg 24 ayar külçe altına tekabül ettiği ifade edilebilir.

Yönetmelikle ihdas edilen Türk Zekât Sisteminin zekât gelirlerinin adaletsiz bölüşümü ya da Türk Hava Kurumuna verilmiş imtiyazla malul olduğu şimdiye kadar sunulan çerçevede açıkça fark edilmektedir. Yukarıda yer alan hesaplamalar ve çizilen çerçeve Yardım Toplama Kanununun Uygulama Esasları Hakkında Yönetmelik'in 31 Ocak 1985 tarihli ilk metni üzerinden yapılmıştır. Yönetmelikte süreç içerisinde farklı tarihlerde 4 önemli değişiklik yapılmıştır.

a) Yardım Toplama Kanunu'nun Uygulama Esasları Hakkında Yönetmelik'in Uğradığı Değişiklikler

Araştırmanın önceki sayfalarında gerekçeleriyle açıklandığı üzere yönetmeliklerin kanuni bir dayanağı olmak zorundadır. Bu başlık altında tartışılan yönetmelik 22'nci maddesiyle, 2860 sayılı Yardım Toplama Kanunu'nun 30'uncu maddesine istinat edilmektedir. Kanunun bu maddesinde “*Bu Kanunun 5, 8 ve 23'üncü maddelerinde öngörülen hususları ve Kanunun uygulamasına ilişkin esas ve usulleri belirleyen yönetmelik, İçişleri ve Maliye bakanlıklarınca Kanunun yayımı tarihinden itibaren altı ay içerisinde hazırlanarak Resmî Gazete'de yayımlanır.*” hükmü yer almaktadır. Hususun açıklığa kavuşması için mezkûr maddelerin içeriğinin hatırlanmasında yarar olabilir.

25 Haziran 1983 tarihli ve 18088 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 2680 sayılı Yardım Toplama Kanununun 21'inci maddesi zekât toplama imtiyazını Türk Hava Kurumuna hasretmektedir (T.C. Resmî Gazete, 1983b). Kanunun 22'nci maddesi toplanan zekât paralarından hangi kurumlara ve ne nispette pay edileceğine yer verirken, 23'üncü madde zekât toplanması ve dağıtılmasıyla ilgili sürece dair usul ve

esaların hazırlanacak yönetmelikle vuzuha kavuşturulmasını emreder. Yönetmelik, isnat edilen Yardım Toplama Kanunu'ndan yaklaşık bir buçuk sene sonra 31 Ocak 1985 tarihinde Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Yardım Toplama Kanunu'nun zekâtla ilgili hükümleri ilga ederek bu yönetmeliği hukuki dayanağını ortadan kaldıran Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu'nun, yönetmelikten yaklaşık bir buçuk yıl sonra, 14 Haziran 1986 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girdiği anlaşılmaktadır. Bunun üzerine yönetmelikte yapılan ilk değişiklikleri içeren *Yardım Toplama Kanunu'nun Uygulama Esasları Hakkında Yönetmeliğin Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Yönetmelik* içerdiği radikal değişikliklerle 17 Temmuz 1986 tarihli 19167 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (T.C. Resmî Gazete, 1986b). Bu yönetmelikle yapılan değişiklikler aşağıdaki Tablo-1.2'de özetlenmiştir.

Tablo 2.3: Yardım Toplama Kanunu'nun Uygulama Esasları Hakkında Yönetmelik'te Yapılan 17 Temmuz 1986 Tarihli Değişikliklerin Özeti

Değişiklik Nu:	Değiştirilen Madde	Değişiklikten Önceki Hali	17 Temmuz 1986 tarihli değişiklik
1A	2'nci Maddenin (c) bendi	Türk Hava Kurumunca, kurban derisi ve bağırsak toplama ile fitre ve zekât zarfı dağıtmak suretiyle yardım toplama faaliyetlerinde çalışanlara yapılacak ödemeleri, bu faaliyetler için yapılacak diğer harcamaları ve gelirlerin, Kanununun 22'nci maddesinde sayılan kuruluşlar arasında paylaşılmasına ait esas ve usulleri	Kurban derisi ve bağırsak toplama ile fitre ve zekât zarfı dağıtmak suretiyle yardım toplama faaliyetlerinde çalışanlara yapılacak ödemeleri, bu faaliyetler için yapılacak diğer harcamaları ve gelirlerin, 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu'nun 8 inci maddesinin (c) bendinde sayılan kuruluşlar arasında paylaşılmasına ait esas ve usulleri
1B	Madde 12 (Yetki maddesi)	Kurban derisi ve bağırsak toplama ile fitre ve zekât zarfı dağıtmak suretiyle yardım toplama yetkisi Türk Hava Kurumuna aittir. Kurban bayramlarında kurban derisi ve bağırsağı toplanması ile zarf dağıtmak suretiyle zekât ve fitre toplanmasına ait usul ve esaslar, yılda bir defa Türk Hava Kurumu'nun çağrısı üzerine toplanacak olan ve yardımdan pay alan kurum temsilcilerinden oluşan bir komisyonca tespit edilir. Komisyon, bu işlerle ilgili olarak Türk Hava Kurumu Genel Merkezince yapılacak propaganda, reklâm, kırtasiye ve makbuz basımı gibi işleri de kararlaştırır. Kurban derisi ve bağırsak toplama ve fitre ve zekât zarfı dağıtmak suretiyle yardım toplama faaliyetleri bu Yönetmelikte belirlenen esaslar ve yukarıdaki bentte oluşturulan komisyonun kararları doğrultusunda Türk Hava Kurumu Genel Başkanlığının direktifleri ve denetimi altında Kurumun il ve ilçe şube kuruluşlarınca yürütülür.	Kurban derisi ve bağırsak toplama ile fitre ve zekât zarfı dağıtmak suretiyle yardım toplama yetkisi il ve ilçelerde kurulan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarına aittir. Kurban derisi ve bağırsak toplama ve fitre ve zekât zarfı dağıtmak suretiyle yardım toplama faaliyetleri bu Yönetmelikte belirlenen esaslar ve yukarıdaki fıkrada yer alan tespit doğrultusunda mülki idare amirlerinin gözetim ve denetimi altında il ve ilçelerdeki Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarınca yürütülür. Türk Hava Kurumu, Türkiye Kızılay Derneği, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu ve Türkiye Diyanet Vakfı bu faaliyetlerin her safhasında toplanma işlerine yardımcı olmak zorundadırlar.

		<p>Türk Hava Kurumu yardım toplama faaliyetlerinde etkinliği artırmak amacıyla gerektiğinde yardımdan pay alan kuruluşlarında görüşlerini alır.</p> <p>Türkiye Kızılay Derneği, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu ve Türkiye Diyanet Vakfı bu faaliyetlerin her safhasında Kurumun şubelerinde birer gözlemci bulundurabilirler.</p>	
1C	<p>Madde 13</p> <p>(Kurban Derisi, Bağırsak Toplama, Fitre ve Zekât Zarfı Dağıtılmasına İlişkin Esaslar)</p>	<p>... Fitre ve zekât zarfı dağıtılmasında görevli personele zorunlu masraflarını karşılamak üzere, sağlanan gelirin %20'sine kadar toplama masrafı ödenebilir. Bu ödemeler için matbu Fitre-Zekât Sarf Belgeleri düzenlenir.</p>	<p>... Fitre ve zekât zarfı dağıtılmasında görevli personele görevi itibariyle ücret ödenmez ancak zorunlu masraflarını karşılamak üzere, sağlanan gelirin %5'ini geçmemek üzere toplama masrafı ödenebilir. Bu ödemeler için Vakıflarca matbu Fitre-Zekât Sarf Belgeleri düzenlenir.</p>
1D	<p>Madde 16</p> <p>(Zorunlu Giderler)</p>	<p>... (Türk Hava Kurumu Şubelerince) yapılan (personel, kira, demirbaş, kırtasiye, ilan, posta) giderlerin toplamı kurban derisi, bağırsak, fitre ve zekât gelirleri toplamının %35'ini geçemez.</p>	<p>... (Vakıflarca yapılabilecek zorunlu giderlerin kapsamı daraltılmış, sadece doğrudan zekât toplama işi için olan, makbuz, broşür basımı, posta giderleri vb. masraflar zorunlu gider olarak sayılmıştır) Bu giderlerin toplamı genel hasılatın %10'unu geçemez</p>
1E	<p>Madde 18</p> <p>(Gelirlerin Paylaşılmasına Ait Esaslar)</p>	<p>... giderler düşüldükten sonra kalan gelirin yüzde elli beşi Türk Hava Kurumuna, yüzde yirmisi Türkiye Kızılay Derneğine, yüzde yirmisi Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna ve yüzde beşi Türkiye Diyanet Vakfına verilmek üzere dağıtılır.</p>	<p>... giderler düşüldükten sonra kalan gelirin yüzde kırkı Türk Hava Kurumu'na, yüzde on beşi Türkiye Kızılay Derneği'ne, yüzde on beşi Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'na ve yüzde beşi Türkiye Diyanet Vakfına verilmek üzere bu kuruluşların Genel Merkez hesaplarına intikal ettirilir. Geriye kalan yüzde yirmi beşlik miktar Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarınca irat kaydedilir.</p>
1F	<p>Madde 20</p> <p>(Muhasebe Usulü)</p>	<p>Kurban derisi, bağırsak, fitre ve zekât hesapları Türk Hava Kurumunun uyguladığı muhasebe sistemine uygun olarak tutulur ve bu gelir çeşitleri kendi bölümlerinde gösterilir. Bunlara ait belgeler usulüne uygun olarak saklanır.</p>	<p>Kurban derisi, bağırsak, fitre ve zekât hesapları Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğüne tespit edilen muhasebe sistemine uygun olarak tutulur ve</p>

			bu gelir çeşitleri kendi bölümlerinde gösterilir. Bunlara ait belgeler usulüne uygun olarak saklanır.
1G	Madde 21 (Makbuz ve Belgeler)	Kurban derisi, bağırsak, fitre ve zekât gelirlerinin toplanmasında kullanılan her türlü makbuz ve biletler ile fitre ve zekât zarflarının şekli ve bunlarda yer alacak hususlar Türk Hava Kurumu Genel Başkanlığınca belirlenir.	Kurban derisi, bağırsak, fitre ve zekât gelirlerinin toplanmasında kullanılan her türlü makbuz ve biletler ile fitre ve zekât zarflarının şekli ve bunlarda yer alacak hususlar Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğüne tespit edilir.
1H	Madde 22 (Yürürlük)	2860 sayılı Kanununun 30'uncu maddesine dayanılarak hazırlanan bu Yönetmelik yayımı tarihinde yürürlüğe girer	2860 sayılı Yardım Toplama Kanununun 30'uncu maddesi ile 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanununun 8'inci maddesinin (c) bendine dayanılarak hazırlanan bu Yönetmelik yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

1A numaralı değişiklikte Yönetmeliğin kapsamını belirleyen 2'inci maddesinin (c) bendi değiştirilerek, Yardım Toplama Kanunu'nda zekâtla ilgili hükümlerin ilga edilmesi, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu'yla ihdas edilen yeni yasal çerçeveye uygun hale getirilmiştir. Bu değişiklik sırasında Türk Hava Kurumunun adı maddeden çıkarılmıştır.

1B numaralı değişiklik belki de Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu'nda zekâtla ilgili yapılan düzenlemelerin ana sebebi olabilir zira Cumhuriyet'in kurucu iradesinin dışına çıkan yeni bir zekât paradigması ihdas edilmektedir. Bu değişiklikle zekât toplama yetkisi ve imtiyazı Türk Hava Kurumundan alınarak Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarına verilmektedir. Bir diğer önemli değişiklik, yönetmeliğin ilk halinde zekât toplama sürecinde Türk Hava Kurumu tek ve mutlak yetkiliyken yapılan değişiklikle zekât toplama süreci il ve ilçenin mülki amirinin denetimine tabi kılınmasıdır. Böylece, yine zekât toplayan özel hukuk tüzel kişisi olan bir vakıf olsa da zekât toplama ve dağıtma sürecinin tamamı kamu tüzel kişiliğinin nezareti ve denetimine alınmış, zekât toplama ve dağıtma işi devletin faaliyeti haline getirilmiştir. Diğer yandan yönetmeliğin ilk halinde toplanan zekât gelirlerinden pay alan diğer kurumların konumu, Türk Hava Kurumunun çağrısıyla komisyonda yer alan, yine Türk Hava Kurumunun ihtiyaç duyması halinde görüş soruduğu ve sahada sadece gözlemci olarak bulunan pasif bir hüviyete sahipken, yeni yönetmelikte paydaş kurumların da sahada aktif rol aldığı yeni bir organizasyon yöntemi benimsenmiştir.

1C numaralı değişiklikle Kurban Derisi, Bağırsak Toplama, Fitre ve Zekât Zarfı Dağıtılmasına İlişkin Esaslar başlığını taşıyan 12'nci madde düzenlenmiştir. Bu madde toplama faaliyetlerinde izlenecek usul ve esaslar ile süreç içerisinde düzenlenmesi gereken belgelerin niteliğini belirlemektedir. Tabloda değişikliğin tamamına değil sadece araştırma açısından önemli olan bölümüne yer verilmiştir. Yönetmeliğin ilk metninde zekât toplamak için görevlendirilen personelin zorunlu masraflarını karşılamak üzere tahsil edilen zekâtın %20'sine kadar sarf imkânı tanırken yapılan değişiklikle bu oran %5'e indirilmiştir. Böylece zekât toplanmak için katlanılan *zekât maliyeti* düşürülmektedir. Zekât maliyeti kavramsallaştırması, devletin ve mükelleflerin vergilerin toplanma sürecinde katlandığı maliyeti ifade eden vergi maliyeti kavramından devşirilerek üretilmiştir.

1D numaralı değişiklikle zekât toplama faaliyetinde ortaya çıkan ve elde edilen zekât gelirinden karşılanabilecek zorunlu giderlerin tespit edildiği ve bu giderler için yapılabilecek ödemenin üst sınırının belirlendiği, zorunlu giderler başlığını taşıyan 16'ncı madde düzenlenmektedir. Yapılan değişiklikle Türk Hava Kurumu şubelerince yapılan personel, kira, demirbaş, kırtasiye, ilan, posta gibi harcamalar zorunlu gider olmaktan çıkarılmış, sadece toplama organizasyonu için elzem olan harcamalar zorunlu gider olarak kabul edilmiştir. Yönetmeliğin ilk metninde 16 kalem zorunlu gider sıralanmaktayken, yeni yönetmelikte zorunlu gider azaltılarak 6 kaleme düşürülmüş, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarınca yapılabilecek zorunlu giderlerin kapsamı daraltılmış, sadece doğrudan zekât toplama işi için olan, makbuz, broşür basımı, posta giderleri vb. masraflar zorunlu gider olarak sayılmıştır. Bununla birlikte ilk yönetmelikte toplanan hasılatın %35'ine kadar zorunlu giderlere sarf edilebiliyorken yeni yönetmelikte bu oran %10'a düşürülmüştür.

12'nci ve 16'ncı maddelerde değişiklik yapılmadan önce toplam hasılatın %55'ine kadar masraflara sarf etme imkânı varken yeni yönetmelikte bu oran %15'e indirilmiştir. Böylece zekât maliyetinde %40 oranında bir tasarruf sağlanmıştır.

Ancak zekât toplama işiyle meşgul personele yapılacak ödemelere ait benimsenen politika dikkat çekicidir. Yönetmeliğin 13'üncü maddesinin son fıkrasında *“Fitre ve zekât zarfı dağıtılmasında görevli personele görevi itibariyle ücret ödenmez ancak zorunlu masraflarını karşılamak üzere, sağlanan gelirin %5'ini geçmemek üzere toplama masrafı ödenebilir. Bu ödemeler için Vakıflarca matbu Fitre-Zekât Sarf Belgeleri düzenlenir”* hükmü yer almaktadır, fıkrada zikredilen %5'lik had bir sonraki yönetmelik değişikliğinde %10'a çıkarılacaktır. Personele bir ödeme daha yapılması öngörülmektedir, yönetmeliğin “Zorunlu Giderler” başlığını taşıyan 16'ncı maddenin (c) bendinde *“...zekât zarfı dağıtılması ve toplanması faaliyetlerinde görev alan personele ödenecek primler”* zorunlu giderler arasında zikredilmiş ve toplam altı bentten oluşan bu giderlere toplam hasılatın %10'u kadar pay ayrılmıştır. Görüleceği üzere zekât toplamakla görevlendirilen personele yapılan ödemelerde bir mükerrerlik söz konusu olmaktadır. Bu mükerrerliğin 29 Nisan 1998 tarihinde çıkarılacak olan yeni yönetmelikle giderildiği görülecektir.

1E numaralı değişiklikle Gelirlerin Paylaşılmasına Ait Esaslar başlıklı 18'inci madde yeniden düzenlenerek paydaş kurumlar ile bu kurumların toplanan hasılatı alacakları paylar tespit edilmiştir. Buna göre masraflar düşüldükten sonra elde edilen safi

tutardan önceden %55 Türk Hava Kurumunun payı %40'a, önceden %20 olan Türk Kızılay Derneğinin payı %15'e, önceden %20 olan Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumunun payı %15'e indirilmiştir. Türkiye Diyanet Vakfının payı %5 olarak sabit tutulmuştur. Düzenlemedeki önemli nokta ise paydaş kurumlara bir yenisi olarak Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfının eklenmiş ve %25 pay verilmiş olmasıdır. Kurumların payları düşürülmüş gibi görünse de ilk yönetmelikte zorunlu giderlere ayrılan %55'lik payın %15'e düşürülmesi, dolayısıyla paylaşımına konu edilecek safi tutarın %40 artması sebebiyle paydaş kurumlara intikal ettirilecek tutarın artmış olması beklenir.

Zekât maliyetinin %55 olduğu, toplam hasılatın %45'inin dağıtıldığı düşünülürken hak sahibi kurumların nihayetinde alabilecekleri tutarın toplam hasılatı oranı daha da düşmektedir. Masraflara ayrılan paylar düştükten sonra toplam hasılatın %25'i Türk Hava Kurumuna, %8.9'u Türk Kızılay'ına, %8.9'u Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna, %2.2'si de Türkiye Diyanet Vakfına kalmaktaydı. Yapılan değişiklikle toplam hasılatın %15'i masraflara ayrılırken %85'i dağıtımına konu edilmektedir. Yeni düzenlemeyle Türk Hava Kurumunun payı %25'ten %34'e, Türk Kızılay'ının, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumunun payı da %8.9'dan %12.75'e Türkiye Diyanet Vakfının payı %2.2'den %4.25'e yükseltilmiştir. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları da toplam hasılatı net %21.25 pay almaktadır. Ancak unutulmamalıdır ki önceki yönetmelikle toplam hasılatın %55'ini gider olarak sarf etme gücü ve imtiyazını elinde bulunduran Türk Hava Kurumu bu imtiyazını kaybetmiştir. Yeni düzenlemeyle ortaya çıkan yeni dağılımın tek kaybedeni Türk Hava Kurumudur.

1F ve 1G numaralı değişikliklerle, önceki yönetmelikte zekât toplama süreçlerinde kullanılacak mali tablolar ve makbuzlar ile benimsenecek muhasebe standartların belirlenmesinde özel hukuk tüzel kişisi olan Türk Hava Kurumu Derneğinin Genel Merkezi yetkilendirilmişti. Yönetmelikte yapılan değişikliklerle yeniden şekillendirilen Türk Zekât Sisteminde merkezi otorite olarak kamu tüzel kişiliğini haiz Vakıflar Genel Müdürlüğünün görevlendirildiği görülmektedir. Böylece zekât toplama ve dağıtımına tamamen kamu tüzel kişiliğini haiz kurumların idare ve denetiminde yürütülen bir süreç haline getirilmiştir.

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu'yla, Yardım Toplama Kanunu'ndaki zekâtla ilgili maddelerin ilga edildiği ve bu sebeple yönetmeliğin

hukuki isnadını yitirdiği daha önce ifade edilmişti. 1H numaralı değişiklikle Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu 8'inci maddesinin (c) bendi yönetmeliğin isnatlarına eklenerek bu hukuki boşluk bertaraf edilmiştir.

Yönetmelikte yapılan ikinci değişiklik 46'ncı Hükümet, diğer adıyla II. Özal Hükümeti tarafından yapılmıştır. Değişiklik 11 Haziran 1988 tarihli ve 19839 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak aynı gün yürürlüğe girmiştir (T.C. Resmî Gazete, 1988). Değişikliğe dair özet aşağıda Tablo 2.4'te özetlenmiştir.

Tablo 2.4: Yardım Toplama Kanununun Uygulama Esasları Hakkında Yönetmelik'te Yapılan 11 Haziran 1988 Tarihli İkinci Değişikliğin Özeti

Değişiklik Nu:	Değiştirilen Madde	Değişiklikten Önceki Hali (17 Temmuz 1986 tarihli değişiklik)	Yeni Hali (11 Haziran 1988 tarihli değişiklik)
2A	Madde 13 (Kurban Derisi, Bağırsak Toplama, Fitre ve Zekât Zarfı Dağıtılmasına İlişkin Esaslar)	... Fitre ve zekât zarfı dağıtılmasında görevli personele görevi itibariyle ücret ödenmez ancak zorunlu masraflarını karşılamak üzere sağlanan gelirin %5'ini geçmemek üzere toplama masrafı ödenebilir. Bu ödemeler için Vakıflarca matbu Fitre-Zekât Sarf Belgeleri düzenlenir.	...Fitre ve zekât zarfı dağıtılmasında ve toplanmasında görevlendirilen personele bu görev sebebiyle herhangi bir ücret ödenmez. Ancak zorunlu masraflarının karşılanması maksadıyla, sağlanan gelirin en çok %10'nu toplama masrafı olarak ödenebilir. Bu ödemeler için Vakıflarca matbu Fitre-Zekât Sarf Belgeleri düzenlenir.

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

2A numaralı değişiklikte, önceki halinde sadece zekât zarflarının dağıtılması işlemi sırasında ücret ödenmeyeceğine hükmeden ifade zekât zarflarının toplanması işlemi de kapsayacak şekilde değiştirilmiştir. Bu değişiklikteki önemli nokta, zekât toplama memurlarının, zekât toplama işleminden kaynaklanan zorunlu masraflarının karşılanması için daha önce zekât gelirin %5'ine kadar ödeme yapılırken yeni düzenlemeyle bu oran %10'a çıkarılmıştır. Böylece zekât maliyeti toplamda %15'ten, %20'ye çıkarılmaktadır. Toplanan hasılatın %20'si masraflara konu edilebilirken, geri kalan %80'i hak sahibi kurumlara payları oranında dağıtılabilecektir.

Şimdiye kadar belirginleştirilmeye çalışılan süreçte Cumhurbaşkanlığı görevini Kenan Evren yürütmekteydi. Yönetmelikte yapılan üçüncü ve son değişiklik Kenan Evren'in halefi olarak Cumhurbaşkanlığı görevini üstlenen Turgut Özal döneminde yapılmıştır. 02 Mayıs 1992 tarih 21216 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Yardım

Toplama Kanunu'nun Uygulama Esasları Hakkında Yönetmeliğin Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bazı Maddeler Eklenmesine Dair Yönetmelik 49'uncu Hükümet - VII. Demirel Hükümeti- tarafından hazırlanmıştır (T.C. Resmî Gazete, 1992). Bu düzenlemeyle, pay sahibi beş kurum ile bu kurumların alacakları paylar ve zorunlu giderlere ait hükümler muhafaza edilmek koşuluyla, Türk Zekât Sisteminde başa dönülmüştür. Yayınlanan değişiklikleri içeren metin, Türk Zekât Sisteminin usul ve esasları belirleyen ilk yönetmelik olan 31 Ocak 1985 tarih 18652 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanan Yardım Toplama Kanununun Uygulama Esasları Hakkında Yönetmelik'in çok büyük ölçüde kopyasıdır (T.C. Resmî Gazete, 1985). Süleyman Demirel'in başbakanlığında yapılan bu düzenlemeyle Türk Hava Kurumu eski imtiyazına yaklaşık 6 yıllık aradan sonra yeniden kavuşmuştur. Yapılan bu son düzenlemeden sonra yönetmelik 6 yıl süreyle değiştirilmeden uygulanmıştır. Yardım Toplama Kanununun Uygulama Esasları Hakkında Yönetmelik 29 Nisan 1998 tarihine kadar yürürlükte kalmaya devam etmiş, yerini almak üzere mezkûr tarihte yayınlanan yeni bir yönetmelikle yürürlükten kaldırılmıştır.

28 Haziran 1996 ila 30 Haziran 1997 yılları arasında 1 yıl süreyle görevde olan 54'üncü hükümet -Erbakan Hükümeti- döneminde zekât mevzuatında herhangi bir değişiklik yapılmamıştır.

2.3.1.2. 29 Nisan 1998 Tarihli Yardım Toplama Esas ve Usulleri Hakkında Yönetmelik

Öncelikle bu yönetmeliğin, Türk Zekât Sisteminde, toplanan zekât tutarının müstahak kurumlar arasında paylaşılmasında en radikal hükümlere sahip yönetmelik olduğu en başta ifade etmek gerekir. Dönemin askerî vesayet iklimi içerisinde değerlendirildiğinde, belirlenen paylaşırma usulü o kadar marjinaldir ki yönetmeliğin provokatif bir tarafı olabileceğini düşündürmektedir. Yardım Toplama Esas ve Usulleri Hakkında Yönetmelik 55'inci Hükümet -III. Yılmaz Hükümeti- tarafından hazırlanarak 29 Nisan 1998 tarih 23324 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (T.C. Resmî Gazete, 1998). Yönetmeliğin yayınlandığı tarihte Cumhurbaşkanlığı görevini Süleyman Demirel sürdürmekteydi. Bu yönetmeliğin 24'üncü maddesiyle 31/1/1985 tarihli ve 18652 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan

Yardım Toplama Kanunu'nun Uygulama Esasları Hakkında Yönetmelik, ek ve değişiklikleriyle birlikte yürürlükten kaldırılmıştır.

Yönetmelik, seleflerinde olduğu gibi 2860 sayılı Yardım Toplama Kanunu 30'uncu maddesi ile 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu 8'inci maddesinin (c) bendine istinaden hazırlanmıştır. Mezkûr kanunlar çerçevesinde toplanacak her türden yardımlarda uygulanacak usul ve esasları belirlemeyi amaçlayan yönetmeliğin, burada sadece zekâtla ilgili hükümleri araştırmaya, tartışmaya konu edilmektedir.

Bu yönetmelik, sahada zekât toplama yetkisini Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarına vermekte, sürecin yönetimi ve denetiminden Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Sekreterliğini sorumlu tutmaktadır. Hâlbuki Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının sahada zekât toplama yetkisinin verildiği 17 Temmuz 1986 tarihli yönetmelikte yönetim ve denetim görevi Vakıflar Genel Müdürlüğüne verilmişti.

Zekât toplama ve dağıtımına ilişkin usul ve esaslar bu yönetmeliğin “Kurban Derisi, Bağırsak Toplama, Fitre ve Zekât Zarfı Dağıtım Biçimi, Giderler, Gelirlerin Paylaştırılmasına Ait Usul ve Esaslar” başlığını taşıyan dördüncü bölümünde düzenlenmiştir. Yönetmeliğin “yetki” başlığını haiz 15'inci maddesiyle zekât toplama yetkisi 6 yıl aradan sonra yeniden Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarına verilmiştir. Zekât organizasyonu sırasında yapılabilecek zorunlu giderlerin kapsamı ve toplam tahsilata oranı ilga edilen yönetmelikle paralellik göstermektedir.

Daha önceki yönetmelikler tartışılırken konu edilen, zekât toplayan personele yapılan ödemelerdeki mükerrerlik bu yönetmelikte giderilmiştir ve personele yapılabilecek ödemelere sadece “Zorunlu Giderler” başlıklı 20'nci maddenin (c) bendinde “zekât zarfı dağıtılması ve toplanması faaliyetlerinde görev alan kişilere ödenecek primler” hükmüyle yer verilmiştir. Söz konusu zorunlu maliyetlerin toplam hasılatın %10'unu geçemeyeceği, mezkûr maddenin son fıkrasında hükme bağlanmıştır. Böylece zekât maliyeti %10'a indirilerek toplanan zekât hasılatının %90'ı dağıtımına konu edilebilmiştir.

Yönetmeliğin en çarpıcı alametifarıkası “Gelirlerin Paylaştırılmasına Dair Esaslar” başlıklı 22'nci maddesidir. Bu maddede, zorunlu giderler düşüldükten sonra zekât gelirlerinin safî tutarının %96'sının zekât toplamakla vazifeli Sosyal Yardımlaşma ve

Dayanışma Vakıflarının mahallindeki yani zekâtı toplayan vakıf şubesine irat kaydedileceği hükme bağlanmıştır. Daha açık bir ifadeyle zekât hangi il ya da ilçede toplandıysa yine aynı yerdeki muhtaçlara Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı aracılığıyla dağıtılması öngörülmüştür. Bu tercihin, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarını kuran iradenin, bu teşkilatı zekât kurumu olarak kurguladığına dair spekülâtif düşüncenin zuhur etmesine sebep olacak kadar ve önceki düzenlemelere kıyasla, zekâtın ruhuna ve maksatlarına uygun olduğu ifade edilmelidir. Zira öncesinde benimsenen zekât politikalarının haiz olduğu *zekâtın kapitalizasyonu/sermayeleşmesi* tehdidinin bu politik tercihte daha az olduğu açıktır. 28 Şubat sürecinin hemen akabinde irticayla mücadelenin gündemin en üst sırasını işgal ettiği, dönemin askerî vesayetinin sayesindeki siyasi atmosferi içinde şaşırtıcı derecede marjinal olan bu tasnifte, toplanan zekât gelirlerinin kalan %4'lük kısmı, Türk Hava Kurumu, Türkiye Kızılay Derneği, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu ve Türkiye Diyanet Vakfı arasında eşit bölüştürülerek bu kurumların genel merkezlerine ait hesaplara tevcih edilmesi hükme bağlanmıştır. Belki de bu radikal tasnif sebebiyle olabilir, yönetmeliğin ömrü uzun olamamıştır, 20 ay sonra 57'nci hükümet (IV. Ecevit hükümeti) 27 Aralık 1999 tarihli ve 23919 sayılı Resmî Gazete'de aynı isimle yeni bir yönetmelik yayınlanmış ve yayınlan bu yeni yönetmelikle, 29 Nisan 1998 tarihli ve 23327 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Yardım Toplama Esas ve Usulleri Hakkında Yönetmelik yürürlükten kaldırılmış ancak bu yeni yönetmelik sadece 1999 yılının Ramazan ayında uygulanabilmiştir.

2.3.1.3. 27 Aralık 1999 Tarihli Yardım Toplama Esas ve Usulleri Hakkında

Yönetmelik

Süleyman Demirel'in cumhurbaşkanlığı döneminde, 57'nci hükümet -IV. Ecevit Hükümeti- tarafından 27 Aralık 1999 tarihli ve 23919 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe konulan yönetmelikle zekât toplama yetkisi Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarından alınarak tekrar Türk Hava Kurumuna verilmiştir (T.C. Resmî Gazete, 1999b). Zekât toplama usul ve esasları ile zorunlu gider kalemleri ile zekât maliyeti bakımından önceki yönetmeliklerden farkı bulunmamaktadır. Yönetmelikte zekâta müstahak kurumlarda değişiklik olmamakla birlikte kurumların toplanan zekât tutarından alacakları paylar yeniden

düzenlenmektedir. Yönetmeliğin “Gelirlerin Paylaştırılmasına Ait Esaslar” başlığını haiz 22’nci maddesinde müstahak kurumların payları aşağıdaki ifadelerle hükme bağlanmıştır.

...zekât gelirlerinden 20’nci maddede sayılan giderler düşüldükten sonra kalan gelirlerin % 50’si gelirin toplandığı yerdeki Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfının mahallindeki hesaplarına kaydolunur, % 40’i Türk Hava Kurumu, % 4’ü Türkiye Kızılay Derneği, % 3’ü Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, % 3’ü Türkiye Diyanet Vakfının merkezdeki hesaplarına ödenmek üzere Türk Hava Kurumu Genel Merkezine gönderilir.

1998 yılında yayınlanan yönetmelikte ilk defa benimsenen, zekâtın toplanan mahalde dağıtılması politikası, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının payları açısından devam ettirilmektedir. Bir önceki düzenlemede %1 olan Türk Hava Kurumunun payı %40’a çıkarılmıştır. Diğer kurumlarda ise birkaç puan iyileştirme yapılmıştır.

Son üç yönetmelik değişikliği incelendiğinde, yürütme erkinin zekâtla ilgili iki konuda istikrar sağlandığı, iki konunun ise konsensus zemini oluşturamadığı anlaşılmaktadır. İstikrara kavuşturulan iki konu; müstahak kurumlar ile zekâtın toplanmasına dair usul ve esaslar. Tartışmalı olan iki konu ise zekât toplamaya yetkili kurum ile müstahak kurumların hasıllardan alacakları paylar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu yönetmelikte 60’inci Hükümet -II. Erdoğan Hükümeti- tarafından yapılan değişiklikler 05 Temmuz 2011 tarihli ve 27985 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanmış ancak bu değişiklikler içinde zekâtla ilgili bir hususa yer verilmemiştir (T.C. Resmî Gazete, 2011b). Buna mukabil bir sonraki değişiklik zekâtı tamamen mevzuat dışına çıkaracak hamlelerin ilki olacaktır. Abdullah Gül’ün cumhurbaşkanlığı döneminde, 61’inci Hükümet -III. Erdoğan Hükümeti- tarafından yapılan ve 26 Eylül 2013 tarihli ve 28777 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan değişiklikle yönetmeliğin “Kurban Derisi, Bağırsak Toplama, Fitre ve Zekât Zarfı Dağıtma Biçimi, Giderler, Gelirlerin Paylaştırılmasına Ait Usul ve Esaslar” başlığını taşıyan ve zekât toplanması ve dağıtılmasına dair hükümlerin tamamının yer aldığı dördüncü bölümü yürürlükten kaldırılmıştır (T.C. Resmî Gazete, 2013). Beş ay sonra yapılan ikinci hamlede ise yürürlükten kaldırılan yönetmelik maddelerinin yasal dayanağı olan 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşmayı ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu’nun zekâtla ilgili hükümlerini içeren

8'inci maddesinin (c) bendi, 14 Mart 2014 tarihli ve 28940 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 6529 numaralı Temel Hak ve Hürriyetlerin Geliştirilmesi Amacıyla Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunu'nun 16'ncı maddesiyle yürürlükten kaldırılmıştır (T.C. Resmî Gazete, 2014). Böylece “zekât” mefhumu Türk mevzuatından, bir yer hariç, tamamen silinmiş, iyileştirmek yerine Türk Zekât Sistemi ilga edilmiştir. Günümüzde yürürlükte olan 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanununun 18'inci maddesinin (f) bendinde zekât, sosyal hizmet alanında yürütülen kamusal hizmetlerin finansman kaynağı olan yasal bir kamu geliri olarak zikredilmektedir. Ancak yukarıda ayrıntısıyla yer verildiği üzere zekâtın toplanması ve dağıtılmasına dair usul ve esasları belirleyen yönetmelik maddeleri ile bu maddeleri kanuni dayanağı yürürlükten kaldırıldığı için, Türk mevzuatında zekâtla ilgili yürürlükte kalan tek kanun maddesinin uygulanmasında izlenecek usul ve esaslarla ilgili hukuki bir boşluk bulunmaktadır.

2.3.2. İdarenin Zekâtla İlgili Diğer Tasarrufları

Bu başlık altında yürütme erkinin, bir diğer ifadeyle kamu idaresinin zekâtla ilgili diğer tasarruf ve uygulamalarına, yine benimsenen yöntem gereği kronolojik olarak yer verilecektir. Öncelikle zekâtın ilk olarak Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti Nizamname-i Esasisi'nde görünür hale geldiği 1921 yılından, yasama faaliyetlerine konu edildiği 1983 yılı arasındaki 62 yıllık dönem, Cumhuriyet Arşivinde yapılan araştırmalar neticesinde ulaşılan vesikalar ışığında aydınlatılmaya çalışılacaktır. Sonrasında ise bakanlıkların ve muhtelif kamu kurumlarının zekâta yönelik yakın dönem tasarrufları, yine olay örüntüsü içinde mümkün mertbe kronolojik seyir takip edilerek belirginleştirilecektir.

2.3.2.1. 1921 ila 1983 Yılları Arasında Türkiye'de Zekât

Yardım Toplama Kanunu'nun tartışıldığı başlık altında, kanun gerekçesine de yer verilmektedir. Gerekçede dikkat çeken bir ifade araştırmanın bu kısmı için ilham kaynağı olmuştur. Söz konusu gerekçede, yasal dayanağı olmamasına rağmen her yıl İçişleri Bakanlığı genelgeleriyle zekât ve kurban derilerinin Türk Hava Kurumuna verilmesine yönelik idari işlem yapıldığı ikrar edilmektedir. Bu ifadeden yola çıkarak

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivinde yer alan belgelerde zekâtın izi sürülecektir.

Devlet Arşivleri kataloğu veri tabanında zekât anahtar kelimesiyle yapılan basit tarama neticesinde toplam 149 vesikaya ulaşılmaktadır. Bu vesikalardan 128 adedi Osmanlı Arşivine, 1 adet Askerî Tarih Arşivine, 19 adedi ise Cumhuriyet Arşivine kayıtlıdır. Araştırma Cumhuriyet dönemiyle sınırlandırıldığı için Cumhuriyet Arşivindeki 19 belge incelenecektir. Araştırmaya konu edilecek arşiv belgelerinin kronolojik sırayla tertiplenmiş icmali aşağıda Tablo 2.5’te verilmiştir.

Tablo 2.5: T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivinde Zekât Anahtar Kelimesiyle Bulunan Belgelerin İcmali

S. Nu.	Kurum	Belgenin Konusu	Belgenin Tarihi	Devlet Arşivleri Yer Numarası
1	Osmanlı Devleti Dahiliye Nezareti Aşa'ir ve Muhacirin Müdüriyet-i Umumiyesi	Fitre ve zekâtların muhacirlere verilmesi ile ilgili Fetva-yı şerif.	15.05.1922	272-0-0-12 / 39 - 38 - 3
2	Türkiye Himâye-i Etfâl Cem'iyeti	Zekâtın Türkiye Himâye-i Etfal Cemiyeti'ne verilmesinin caiz olup olmadığına dair fetva isteği.	13.04.1925	51-0-0-0 / 13 - 114 - 25
3	İzmit Tayyare Cemiyeti	İzmit Tayyare Cemiyeti'nin zekât, fitre ve kurban bedeli ile derileri hakkında Diyanet'ten aldıkları fetva suretinin ilgililere dağıtılması talebi.	29.03.1926	51-0-0-0 / 8 - 66 - 29
4	Türkiye Cumhûriyeti Ma'ârif Vekâleti İlk Tadrîsât Müdür-i 'Umûmiliği	Diyanet İşleri Reisliğinden gelen zekât ve kurban derilerinin Tayyare Cemiyeti'ne verilmesi hakkında tamim.	31.03.1926	180-9-0-0 / 111 - 537 - 23
5	Edirne Müftülüğü	Zekât, fitre ve kurban derilerinin Tayyare Cemiyetine verilmesinin caiz olduğunu bildiren fetvaların gönderildiği.	01.04.1926	51-0-0-0 / 3 - 19 - 4
6 Kaymakamlığı	Fitre, zekât ve kurban derilerinin Tayyare Cemiyeti'ne verilmesi	05.04.1926	51-0-0-0 / 2 - 6 - 11
7	Diyanet İşleri Reisliği	Zekât, fitre ve kurban derilerinin Tayyare Cemiyeti'ne verilmesinin caiz olduğuna dair Diyanet İşleri Reisi Rıfat Börekçi'nin fetvası	31.12.1926	51-0-0-0 / 5 - 44 - 23

8	Umûr-ı Şer'iyeye ve Evkâf Vekâleti (Diyanet İşleri Reisliği)	Zekât, fitre ve kurban derilerinden elde edilen gelirin Tayyare, Hilal-i Ahmer ve Himaye-i Etfal Cemiyetleri arasında paylaşılacağı	08.02.1927	51-0-0-0 / 2 - 6 - 20
9	Diyanet İşleri Reisliği	Zekât ve sadaka-i fitrın Türk Tayyare Cemiyetine verilmesi için vaizler ve hatiplerce halkın bu konuda teşvik edilmesi	25.02.1928	51-0-0-0 / 3 - 17 - 3
10	Türk Tayyare Cemiyeti	Tayyare Cemiyeti'nin zekât ve fitre bağışlarının artması için halkın teşvik edilmesinde Cumhuriyet Halk Fıkrası teşkilatının yardımını talep eden yazısı	27.02.1928	490-1-0-0 / 1 - 1 - 22
10.1	Cumhuriyet Halk Fıkrası	Tayyare Cemiyetinin bir önceki evrakta yer alan Cumhuriyet Halk Fıkrasından yardım talebinin mıntıka müfettişliklerine iletilmesi	05.03.1928	490-1-0-0 / 1 - 1 - 22
11	Diyanet İşleri Reisliği	Tüccardan Hüseyin Remzi'nin malının zekâtıyla ilgili sorusuna Diyanet İşleri Reisliği Heyet-i Müşaveresinin verdiği cevap	21.04.1928	51-0-0-0 / 14 - 126 - 1
12	Diyanet İşleri Reisliği	Zekât, fitre, kurban derisi ve sakatatlarının Türk Tayyare Cemiyetine verilmesi için camilerde vaazlarda halka bu yönde teşvikte bulunulması.	10.12.1929	51-0-0-0 / 3 - 17 - 21
13	-Başvekalet -Diyanet İşleri Reisliği -Dahiliye Vekaleti	Fitre, zekât ve kurban sadakalarının Tayyare Cemiyeti'ne verilmesi.	09.12.1933	30-10-0-0 / 178 - 233 - 19
14	Diyanet İşleri Reisliği	Zekât ve fitrelerin Türk Tayyare Cemiyeti'ne verilmesi için halkın aydınlatılması.	10.11.1934	51-0-0-0 / 12 - 101 - 11
15	Türk Tayyare Cemiyeti	Fitre ve zekâtın Tayyare Cemiyeti'nce toplanması için halka nasihatla bulunulması.	27.11.1934	51-0-0-0 / 12 - 101 - 19
16	Diyanet İşleri Reisliği	Altın ve gümüşün zekât nisabını ve sadaka-i fitr miktarlarını gösterir cetvel.	22.03.1960	51-0-0-0 / 4 - 33 - 18
17	Diyanet İşleri Reisliği	Zekâtın toplanıp muhtaçlara verilmesi ve ihtiyaç içindeki din adamlarına yardım sağlanması için, mahalli hayır cemiyetleri kurulması hakkındaki görüşlerin bildirilmesi.	15.02.1963	51-0-0-0 / 4 - 34 - 22
18	Diyanet İşleri Başkanlığı	Zekât ve Teberru Sandığı tüzük tasarısı uygun görüldüğü takdirde, mahalli dernekler kurularak hayrat hademesinin refahına imkân sağlanacağı.	20.03.1963	51-0-0-0 / 4 - 34 - 23

19	Diyaret İşleri Başkanlığı	Fitre ve zekâtların Türk Hava Kurumu'na verilmesi için teşvik edilmesi.	30.11.1964	51-0-0/4 - 35 - 16
----	---------------------------	---	------------	-----------------------

Kaynak: T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivinden yararlanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Yukarıda tabloda yer alan vesikaların neredeyse tamamında zekâtla beraber fitır sadakası ve kurban derileri de zikredilmektedir. Araştırma zekâtla sınırlı olduğu için metnimizde sadece zekât kavramı zikredilecektir. Diğer yandan evrakların muhtevaları birbirine yakın ya da benzer oldukları için arşiv belgeleri içinden sadece araştırmayı derinleştirmeye elverişli ve sonraki araştırmalar için referans değeri olabilecek belgelerin transkripsiyonuna yer verilecektir.

a) Fitre ve Zekâtların Muhacirlere Verilmesi ile İlgili Fetva-yı Şerif

Kronolojik sırayla tabloda yer bulan belgelerin ilki Cumhuriyet Arşivinde yer alıyor olsa da Osmanlı'nın son dönemindeki zekât uygulamalarına ilişkin önemli bir vesikadır. Önemine binaen araştırma kapsamına alınmıştır. 15 Mayıs 1922 tarihli vesikada Osmanlı Devleti Dahiliye Nezareti Aşa'ir ve Muhacirin Müdüriyet-i Umumiyesi, savaş sebebiyle İstanbul'a gelen muhacirlerin iâşesine sarf edilmek üzere İstanbul halkından zekâtları talep etmektedir. Belgenin transkripsiyonu şöyledir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, 1922):

BâB-ı 'Âli

Dâhiliye Nezâreti

'Âşâ'ir ve Muhâcirin Müdüriyet-i 'Umûmiyesi

Fetvâ-yı Şerîfe Sûreti

Dâhiliye Nezâret-i celilesinin havâle buyurulan işbu tezkiresi mutâla'a olundu zekât ve sadaka-i fitır'ın edâsıyla mükellef olan efrâd-ı Müsliminin zekât ve sadaka-i fitırlarını memleketleri istilâ ve işgâle uğramakla dârü'l-hilâfeti'l-İslâmiyeye bi'l-ilticâ 'aşâ'ir ve muhâcirin müdüriyet-i 'umûmiyesinin zir-i idâre ve himâyesinde bulunan Müslim fukara-i muhâcirinden idâre-i mezkûre de bulundurulacak kimesnelere temlîken bi'z-zât veya vekilleri vâsitâsıyla i'tâ etmeleri ve muhâcirin-i mezbûrunun dahi

kabz ve kabul edecekleri mezkûr zekât ve sadaka-i fitır emvâlini miktar-ı nisâba bâliğ olmadan bi'l-'umûm fukara ve mesâkin-i muhâcirinin tehvîn-i ihtiyâcatına sarf edilmek üzere ve ...(görünmüyor) müdürîyet-i mumâ-ileyhâya kendi rızâlarıyla terk ve teberru' eylemeleri karîn-i cevâz-ı 'âli olmağla ol bâbda emr u fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir Fi 23 Ramazan sene 1339

Muhterem Dindaşlar:

Düşmanın zulm ve istilâsından ... yerini yurdunu bırakarak pay-i tahta ilticâ eden muhâcir kardeşlerimizi düşünelim.

Sadaka-i fiturumuzu zekâtlarımızı sureti balâda 'aynen muharrer 'fetvâ-yı şerîfe mazmûn-ı 'âlisine teb'an muhtâc ve mazlûm muhâcirlerle verelim! Din kardeşlerimize bu husûsda kolaylık olmak üzere payitahtımızın bütün büyük câmi'leriyle iskele vesâ'ir güzergâhlara ağzı kapalı ve mühürlü birer i'âne sandığı ikâme olunacaktır. Sandıkların başında bi'z-zât muhtâc muhâcirlerle mesûl ve muvazzaf me'mûrlarımız sadaka-i fitır ve zekât vesâ'ir i'ânât ve teberru'âtı ahz u kabûle me'mûr edilmişlerdir. Bi'l-cümle mahallat-ı heyet-i ihtiyâriyesyle me'mûrin-i inzibâtiyenin teşvikât ve teshilât-ı mahsûsa ibrâz eylemeleri cümle-i temenniyâtandır. i'ânât-ı mebhûsenin ahzından sonra sanduklar muhâcirin idâre-i 'umûmiyesinde heyet-i mahsûsa ve her mahalleden celb olunacak zevât huzûr ve muvâcehesinde 'alenen küşâd ve ba'de't-ta'dâd muhteviyâtı gazetelerle i'lân ve munhasıran muhâcirlerin iskân ve i'âşesine sarf ve tahsîs olunacaktır.

Fi 17 Ramazan sene 1340 ve 15 Mayıs sene 1338

[699 Dâhiliye Nezâreti 1251]

'Aşâ'ir ve Muhâcirin Müdürîyet-i 'Umûmiyesi

b) Himâye-i Etfal Cemiyetinin Zekâtın Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyetine Verilmesinin Caiz Olup Olmadığına Dair Müftülükten Fetva Talebi

Türkiye Himâye-i Etfal Cemiyeti Muğla Şube Başkanlığı tarafından Muğla Müftülüğüne gönderilen 13 Nisan 1925 tarihli yazıda Müftüye, Himâye-i Etfal Cemiyetine zekât vermenin caiz olup olmadığı sorulmaktadır. Belgeden anlaşılacağı

üzere daha önce de talep edilen bu hususta yetkililerden cevap gelmemiş ve cemiyetin zekât kabul ettiği ilan edilememiştir. Bu süre zarfında ahali zekâtlarını dağıtmaya başladığı için cemiyetin zekât gelirleri yönünden zarara uğradığı ifade edilmektedir. Belgenin transkripsiyonu şöyledir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, 1925):

11/4/[1]341 târih ve 21 numero ile yazılan husûsâta henüz cevâb verilmedi ve i'lân dahi edilmedi vaktin 'adem-i müsâ'adesine mebni herkes zekâtlarını öteye beriye vermekte ve bundan hem cem'iyetimiz maddeten mütezarrır olmakta ve hem de ehemî mühime tercih kâ'idesine nazaran mahalline masrûf olmamaktadır. Zât-ı 'âlileri de cem'iyete ... (görünmediği için okunamayan ibare) mü'essisleri miyânında bulunmanız dolayısıyla nizâm-nâmesi madde bemadde ma'lûm-ı 'âlileridir ve cem'iyetin gâyesi de evlâd-ı şühedâyı ve eytâm-ı etfâli himâyedir. Şu gâyeye nazaran zekât i'tâsı câ'iz olup olmadığı hakkındaki kanâ'at-ı şer'iyenizin ahâliye i'lân edilmek üzere fetvâ hâlinde sûrat-ı iş'ârını ricâ ederim efendim fi 13 Nisan sene 1341

Himâye-i Etfâl Cem'iyeti Muğla Merkezi Heyet-i İdâre Re'isi

c) İzmit Tayyare Cemiyetinin Zekât, Fitre ve Kurban Bedeli ile Derileri Hakkında Diyanetten Aldığı Fetva Suretinin İlgililere Dağıtılması Talebi

3'üncü sıradaki belge İzmit Tayyare Cemiyeti başkanı tarafından İzmit Müftülüğüne gönderilen bir yazıdır. Yazıda Tayyare, Hilâl-i Ahmer ve Himâye-i Etfal cemiyetleri namına zekâtların kabul edilmesinin caiz olduğuna dair Diyanet İşleri Reisliğinin verdiği fetvanın sureti İzmit Müftülüğüne iletilerek bu fetvanın müftü, vaiz ve imamlar vasıtasıyla tüm halka duyurulması talep edilmektedir. Belgenin transkripsiyonu şöyledir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, 1926a):

İzmit Müftülüğü Cânib-i 'Âlisine

Zekât, sadaka-i fitir ile kurban bedeli ve kurban derilerininin Tayyare, Hilâl-i Ahmer ve Himâye-i Etfâl Cem'iyetleri nâmına ahz ü kabûlü tebligat-ı vaka'a icâbından bulunmuş ve bu bâbda cevâz-ı şer'i olduğuna dâ'ir Diyânet İşleri Riyâsetinden verilen fetvâ sureti dahi leffen takdîm kılınmıştır bu husûsda

bi'z-zât ve vâ'iz ve imâm efendiler vâsıtasıyla bi'l-cümle halka vesâyâ ve nasâyih-i lâzıme de bulunulması ve mezkûr fetvâ suretlerinin nesh-i müte'addidesi dahi leff olduğundan bunların 'alâkadarane i'tâ buyurulması ricâ olunur efendim fi 29 Mart sene 1926

İzmit Tayyâre Cem'iyeti Re'isi Hacı Ali

d) Maarif Vekaletinin Diyanet İşleri Reisliğinden Gelen Zekât ve Kurban Derilerinin Tayyare Cemiyetine Verilmesi Hakkında Tamimi/Genelgesi

Dördüncü sıradaki belge Maarif Vekaletinin kendi teşkilatına, bakan vekilinin imzasıyla göndermiş olduğu bir tamim, diğer bir adıyla genelgedir. 31 Mart 1926 tarihini haiz bu belge İlk Tedrisat Müdür-i Umumiliği tarafından yani İlk Öğretim Genel Müdürlüğü tarafından kaleme alınmıştır. Yazıda Diyanet İşleri Başkanlığınca verilen fetvada zekâtların Tayyare Cemiyetine verilmesinin uygun görüldüğü, millî ve sosyal bir vazife olması sebebiyle tüm Millî Eğitim mensuplarının bu konuda halkı aydınlatması istenmektedir. Yazının İlk Öğretim Genel Müdürlüğünce gönderilmesi, genelgenin kaleme alındığı tarihte ilk öğretim seviyesindeki okullaşmanın, orta ve lise seviyelerine göre daha yaygın olması, bu yolla daha geniş halk kitlelerine ulaşmanın amaçlandığı düşünülebilir. Belgenin transkripsiyonu şöyledir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, 1926b):

Diyânet işleri riyâsetinin son def'a verdiği esbâb-ı mûcibeli fetvâsına nazaran sadaka-i fitr, zekât ve kurbân derilerinin tayyâre cem'iyetine verilmesi muvâfık görülmüştür. Bir vecîbe-i milliye ve ictimâ'îye olduğuna göre bu husûs da halka lâzım gelen irşâdâtta bulunmalarını bütün ma'ârif mensûblarının gayret ve fa'âliyetlerinden beklerim efendim.

e) Müftülüğün Zekât, Fitre ve Kurban Derilerinin Tayyare Cemiyetine Verilmesinin Caiz Olduğunu Bildiren Fetvaların Halka Anlatılması Talebi Yazısı

Beşinci sıradaki belge Diyanet İşleri Başkanlığının Edirne teşkilatının bir iç yazışmasıdır. 01 Nisan 1926 tarihli yazışmada Edirne İl Müftülüğü, Uzunköprü İlçe Müftülüğünden, Tayyare Cemiyetine zekât vermenin caiz olduğu ve Osmanlı Şeyh-ül

İslamı Ebu's-Suud Efendinin fetvasından hareketle bunun hem dinî hem de dünyevi bir gereklilik olduğunun vaizler ve ilçe müftüsü tarafından uygun bir dille halka anlatılması istemektedir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, 1926c). Belgenin transkripsiyonu;

Müslümânların zekât, sadaka-i fitır ve kurban derilerini tayyâre cem 'iyyetine vermeleri şer'an câ'iz olduğuna dâ'ir fetvâ-yı şerîfe ile esbâb-ı mûcibe ve Ebu's-suud Efendinin bir fetvâsını muhtevi emr-i sâmi leffen irsâl edilmiş olmağla mûcebiyle 'amelin dinen ve maddeten lüzûmunu bi'z-zât beyân buyurmaları ve vâ'izin efendiler vâsıtasıyla ahâliye lisân-ı münâsible tebliği temenni olunur efendim. fi 18 Ramazan sene 1344 fi 1 Nisan sene 1926

f) Kaymakamlığın Fitre, Zekât ve Kurban Derilerinin Tayyare Cemiyetine Verilmesi için Halkın İrşat Edilmesi Talebi

Altıncı belge, yeri tespit edilemeyen bir kaymakamlığın 05 Nisan 1926 tarihli yazısıdır. Yazının üslubu ve içeriği göz önünde bulundurulduğunda, imzası bulunan kaymakamın yazıyı aynı zamanda Tayyare Cemiyeti başkanı olarak kaleme aldığı intibası ağırlık basmaktadır. Yazı muhtemelen ilçe Tayyare Cemiyeti şubesi personeline gönderilmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığının zekâtın Tayyare Cemiyetine verilmesine dair adil ve ölçülü, ayrıntılarıyla açıklayan gerekçeli fetvası yazı ekinde gönderilmiş ve müftüden halkın bu konuda irşat edilmesi istenmiştir. Belgenin dikkat çeken tarafı, yazıyı kaleme alan kaymakamın zekâtın Tayyare Cemiyetine verilmesinin gerekliliğine dair kendi gerekçeli düşüncelerini de içeriyor olmasıdır. Yazının sahibi, zekâtın öteden beri muhtaç ve zaruret içinde olan kişilere verilmekte olduğunu ancak bu sınırlı tutarların muhtaçların sefaletini birkaç gün için hafifletebildiğini ifade etmektedir. Buna mukabil zekâtların bir noktada toplanarak memleketin hayat ve mukaddesatın muhafazası için topluca kullanılması, fakirler de dahil olmak üzere tüm toplumun istifade edebileceği bir refaha vesile olacağını iddia etmekte, yardım ve sadakaların her şeyden önce havacılık faaliyetlerine sarf edilmesinin gerekliliğini ifade etmektedir. Ancak Tayyare Cemiyeti ihtiyaç sahiplerini de düşündüğü için toplanan hasıllardan Hilal-i Ahmer ve Himaye-i Etfal cemiyetlerine de tahsisatta bulunulacağı yazının içeriğinde yer almaktadır. Zekât gelirlerinin üç kurum arasında bölüştürülme usulü ilk defa bu belgede zikredilmektedir.

Cumhuriyet'in erken tarihlerine denk gelen bu uygulamanın Cumhuriyet'in kurucu idaresinin bir takdiri olduğu düşünülebilir. 1983 yılı ve sonrasında zekâtle ilgili ihdas edilen kanun ve yönetmeliklerde bu uygulamanın muhafaza edilerek devam ettirilmesi bu düşünceyi kuvvetlendirmektedir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, 1926d). Belgenin transkripsiyonu şöyledir:

Sadaka-i fitır zekâtı ve kurban derilerinin Tayyare cem'iyetine verilmesine dâ'ir diyânet işleri riyâsetinin mu'addili mufassal esbâb-ı mücebeli fetvâları sûreti leffen takdîr edilmiştir cem'iyetimizin memleketinden emr-i müdâfa'asındaki mevki' ve kıymeti halkımız tarafından iyice anlaşıldığı için bu bâbda fazla bir şey söylemeyeceğini yalnız şu cem'iyetide lüzûm gördüm ki bu üç şey öteden beri muhtâc olan eşhâsa verile gelmekte ve bu suretle mahdûd miktar da bir kısım muhtâcinin tehvini sefâletlerine o da bir kaç gün için yardım edebilmekte idi. Birkaç fakirin eline beş on guruş geçmiş onların yoksullukları da tabiyetle izâle edilemiyordu. Binâ'en 'aleyh ... bir nokta da toplanır ve buradan memleketin hayat ve mukaddesatını muhâfaza için topluca kullanılırsa bundan herkes gibi fukara ve zu'afânın da müstefid olacağı tabiidir. Ma'lûm-ı 'âlileridir ki hepimizden ve her şeyimizden daha muhtâc bir vaziyette olamadığı vesâ'itimiz ve tahsis-i tayyareciliğimizdir. Binâ'en 'aleyh mu'âvenet ve tasadduklarımız her şeyden evvel bu husûsa masrûf olmalıdır . Ma'hazâ cem'iyet-i men'iyeden elde edeceği hâsılattan muhtâcininde kısmen istifâdesini düşünmüş ve mezkûr hâsılatın bi'l-ahare merkez-i 'umûmice Hilâl-i Ahmer himâye-i etfâl ve tayyare cem'iyeti gibi üç mü'essese arasında bir sebab-i men'iyeye dâhilinde her husûslar araştırılmıştır. Nokta-i nazarından teşvîkât ve tergebâta ikdâmıyla vâridâtın tezyidine himmet buyurulmasını şubelerin mühim olan gayret-i defaiyetlerinden... bi'l-ahare üç yere taksim edilecek olan bu husûsâtın diğer vâridât hesâblarına karıştırılmaması ve bunlar için yapılacak mesârifâtın ayrıca irâ'esi çok mühimdir. Bunun için şubelerin ayrı bir hesâb açmalarını ve bunlardan merkez-i 'umûmiye vukubulacak irsâlat ve iş'ârat diğerleriyle yerleştirmeyerek ayrıca yapmaları ricâ ve bi'l-vesile te'yîd-i hürmet eylerim efendim

Müfti Efendiye

Ankara Türk Teyyâre Cem'iyet-i Riyâsetinden mevrûd tahrirâtı balâya nakl ve fetvâ suretlerinden dört aded leffen gönderilmiştir. Mezkûr fetvâların icâb edenlere tevzi'yle bu husûsda halkın irşâd ve hasr-ı himmet olunması ricâ eylerim. Fi 5 /4/1926

Kâ'immakâm

g) Zekât, Fitre ve Kurban Derilerinin Tayyare Cemiyetine Verilmesinin Caiz Olduğuna Dair Diyanet İşleri Reisi Rıfat Börekçi'nin Gerekçeli Fetvası

Rıfat Börekçi Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk Diyanet İşleri Başkanıdır. Şer'iyeye ve Evkaf Vekâleti kaldırılıp Diyanet İşleri Reisliği'nin kurulması üzerine 31 Mart 1924'te Diyanet İşleri reisi olarak atanan Rıfat Börekçi, 05 Mart 1941 tarihinde ölünceye kadar 17 yıl bu görevde kaldı. Rıfat Börekçi'nin Tayyare Cemiyetine zekât vermenin caiz olduğuna dair 31 Aralık 1926 tarihli gerekçeli fetvasının transkripsiyonu şu şekildedir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, 1926e):

Müslümanların zekât, sadaka-i fitir ve kurban derilerini tayyare cem'iyetine vermeleri şer'an câ'izdir.

Türkiye cumhûriyeti tayyare cem'iyeti hükümetce musaddak bulunmasına ve kuvâ-i havâ'iyesi olmayan devletlerin muhâfaza-i mevcûdiyet edemeyecekleri muhakkak olmasına binâ'en Tükr millet ve devletinin muhâfazası için tayyare filosu teşkiline sarf edilmek üzere ağniyâ-yı müsliminin zekât ve sadaka-i fitir ve kurban derilerini mezkûr tayyâre cem'iyetine vermeleri şer'an câ'iz olur mu? Cevâb: OLUR

Diyanet İşleri Re'isi

Rıfat

Esbâb-ı Mûcibe

Zekâ-yı beşer inkişâf, asâr-ı medeniye ve fenniye i'tilâ ettikçe mütezâyiden ihtiyâc-ı beşer artmakta, usûl-i harbler, techizât-ı harbiye tebeddül ve tenevvü' etmektedir. Bi'l-zarûre her devlet muhâfaza-i mevcûdiyet için en mütekâmil silâh müdâfa'a ile tecehhüz ederek diğer devletler tarafından bel'

edilmeğe mahkûm olmamak çarelerini tevessül eylemektedir. Müstağni-i beyândır ki şimdiye kadar berri ve bahri kuvvetler te'min-i zafere kifâyet ederken yalnız bunların 'âmil olamayacağını bunlara bir de kuvâyı havâ' iye 'ilâve etmek lâzım olduğu, kuvâ-yı havâ' iyesi fâ'ik olmayanların ihrâz-ı gâlibiyet edemeyeceğini muhârebât-ı ahire kat'iyetle isbât etmiştir. İstikbâlde vukû' nâ-kâbil ictinâb olan muhârebâtta en mü'esser 'âmil-i zafer kuvâ-yı havâ' iye tezyid etmektedir. Bu miyânda Yunan ahâlisi bile her türlü menâbi'-i milliyelerine müracaatla (1000) tayyare vücûda getirmeğe karar verdiği bu 'azmin uğurunda en büyük fedâkarlıklar da bulunduğu işitilmektedir. Balkan harbinde bir (Avaruf'-Averof?)un milletimizin zararına olarak o gülmez yaralar açtığı elbette hâtırlardadır. Yunanlıların tayyare tedâriki hakkındaki bu kararı milletimiz için şüphesiz müceb-i intibâhtır:

En büyük düşüncesi Türk milletinin saadeti ve i'tilâ-yı şân ve şevketi olan hükümetimiz gerçi tayyare filosu vücûda getirmek emr-i ehem ve 'âcilini nazar-ı dikkatten devr tutmadığını şükranla görmekteyiz. Ancak i'dâd-ı kuvveti bir fariza-i diniye bilen, düşmanlarını dün denize döken nâ-kâbil taklid-i fedâkarlıklarıyla bahâdırlıkları dâstân-ı cihân olan büyük Türk milletinin de derc-i i'ânât ile bu husûsda hükümetimize a'zamî mu'âvenette bulunması, zekât, sadaka-i fitır gibi edâsına diyâneten me'mûr ve kurban derileri gibi teberru'ne hamiyeten muhtâr olduğu husûsatı da bekâ-yı mevcûdiyeleri için tayyâre i'ânesine hasr eylemeleri Türk kiyâsetine yakışır bir eser-i hamiyet ve fazilettir. Bunda mahzûr-ı din değil bi'l-aks ihtiyâca göre i'dâd-ı kuvvet ve mühimmât-ı harbiye ihzâr edilmesi ve bu husûsda asâr-ı gaflet ve basiretsizlik göstererek millet ve devleti tehlikeye ma'rûz bırakmak için ' '' ' ...' gibi vâcibü'l ... ayetleri vardır. Balâya derc edilen fetvâ-yı şerife hakkında milletimizi daha ziyâde tenvr etmiş olmak üzere meşhûr-ı cihân olan müfti' i's-sâkilin Ebu's-su'ûd Efendinin bir fetvâsını da 'aynen derc ediyoruz.

Ebu's-su'ûd Efendinin bir fetvâsı

[Donânma-i sâbika bir hezimet-i 'Azimeye uğrayacak gayret-i din için tekrâr donanmaya ağniyâ-yı müslimin ve guzât-ı mü'mininin techizine sarf ettikleri malı sâbikan lâzım olup edâ olunmayan ve halen edâsı lâzım olan ve bundan

sonra lâzım olacak zekâtlarına niyet idüüb dahi sarf itse zekât-ı mezbûre yerine geçer mi? El-cevâb: Geçer

Bu suretle zekâtın donanmaya sarfı câ'iz olunca 'asr-ı hâzır usûr-ı harbince donanmadan kat, kat ehem ve elzem olduğu tahakkuk eden tayyare filosu vücûda getirmek üzere cihet-i mezkûreye zekâtın verilmesi câ'iz olduğunda asla şüphe edilmez derece-i tâliye de olan sadaka-i fitır ve kurban derilerinin sâlefü'l-beyân tayyare cem'iyetine cevâz i 'tâsı ise pek bedihidir

Binâ'en 'aleyh beyân olunduğu vech üzere zekât, sadakâ-i fitır ve kurban derilerini tercîhen tayyare cem'iyetine vermeleri Türk kav-i necibine tavsiye olunur.

Diyanet İşleri Re'isi Rifat

h) Diyanet'in Zekât, Fitre ve Kurban Derilerinden Elde Edilen Gelirin Tayyare, Hilal-i Ahmer ve Himaye-i Etfal Cemiyetleri Arasında Pay Etme Yazısı

Sekizinci sırada yer alan belge 08 Şubat 1927 tarihli, Diyanet İşleri Başkanı imzasıyla Şavşat Müftülüğüne gönderilen bir yazıdır. Bu yazıda öncelikle bir önceki yıl -1926- elde edilen hasılatın memnuniyete vesile olduğu, bu sonuca çeşitli vesilelerle halkın teşviki ve isteklendirilmesiyle ulaşıldığı vurgulanmıştır. Bu yıl elde edilecek zekât gelirlerinin Tayyare, Hilal-i Ahmer ve Himaye-i Etfal Cemiyetleri arasında paylaşılacağı bildirilmiş, elde edilecek yardımların Tayyare Cemiyetine tesliminin vatanın selameti, milletin gelişmesi adına önemle tavsiye edilmiştir. Belgenin transkripsiyonu şöyledir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, 1927):

Türk Tayyâre Cem'iyeti Riyâset-i 'aliyyesinden vürûd eden tezkire ve merbûtu ta'mûm münderecâtında 1926 senesindeki sadaka-i fitır, zekât ve kurban derilerinden elde edilen hâsılatın cidden şükrân ve memnûniyeti mûceb bir dereceye vâsıl olduğundan bahisle bu feyzli neticeye bu şi'arda varılabilesine yegâne sâ'ikin ahâliye savr-ı muhtelifê ile tergibât ve teşvîkât olduğu bildirilmiştir.

Binâ'en- 'aleyh bi'l- 'umûm me 'mûrin-i 'ilmiye ile imâmlar ve hatibler vesâ'ir hademe-i hayrat vâsıtasıyla sık sık a'sâb-ı hamiyetin faaliyete getirilmesi ve bu sene elde edilecek hâsılat-ı 'umûmiyenin Türk tayyare cem'iyeti, Hilâl-i

Ahmer, Himâye-i Etfâl cem'iyetleri arasında mütemâdiyen tevzi' edileceği için bu üç menba' 'âid i'tâatın tayyare cem'iyeti şubelerine teslim edilmesi lüzûmunun tefhîmi selâmet-i vatan ve terakki-i millet nâmına ehemmiyetle ta'mîmen tavsiye olunur efendim. Fi 6 Şaban sene 1345 8 Şubat sene 1927

Diyânet İşleri Re'isi

i) Zekât ve Sadaka-i Fitrın Türk Tayyare Cemiyetine Verilmesi İçin Vaizler ve Hatiplerce Halkın Bu Konuda Teşvik Edilmesi

Dokuzuncu sırada yer alan vesika 25 Şubat 1928 tarihli, Diyanet İşleri Reisliğinden Orhanlı Müftülüğüne gönderilen yazıdır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, 1928a). Belgenin transkripsiyonu şu şekildedir:

'Aceledir

Türk tayyare cem'iyeti riyâsetinden makâm-ı muhibbiye vârid fi 25 Şubat sene 1928 târih ve 332 numarolu tezkire de "Cem'iyetimizce derc edilerek tayyare, Hilâl-i Ahmer ve himâye-i etfâl gibi memleketin refâhına mühim hizmetler ifâ eden üç cem'iyet arasında taksîm olunan zekât ve sadaka-i fitır hakkında vâ'izler ve hatibler vâsıtasıyla halka yapılacak tergibât teşvikâtın fevka'l-'âde semere vereceği zât-ı 'âli-i riyâset-penâhilerince de teslim buyurulur.

Cem'iyetimize öteden beri asârını gördüğümüz 'alâka hasebiyle bu lütfün esirgenmeyeceğini ümid eder ve bu bâbda muktezi tebligatın 'âcilen ve uzak mahallere telgrafla ifâsına eemr buyurmanızı hürmetlerime terdifen ricâ eylerim " ifâde ve izbâr buyurulduğuna nazaran geçen senelerden daha ziyâde bu sene de tasrifat(ta'rifât)ı mesrûre ve diğer turuk-ı mütenevvi'a dâ'iresinde tergibât ve teşvikât-ı lâzime de bulunulması ehemmiyetle tavsiye olunur efendim. Fi 25 Şubat sene 1928

Diyânet İşleri Re'isi

Muktezâsının ifâsı zımnında vâ'iz Hasan Efendiye

fi 10 Mart sene 1928 müfti-i belde [imzâ]

j) Tayyare Cemiyetinin, Zekât ve Fitre Bağışlarının Artması için Halkın Teşvik Edilmesinde Cumhuriyet Halk Fırkası Teşkilatının Desteğini Talepleri

Kronolojik olarak onuncu sırada olan 27 Şubat 1928 tarihli yazı, 1881 yılında Selanik'te doğmuş olan, Harp Okulu Mezununu, 1927 yılında Miralay rütbesiyle harbiyeden emekli olunca Tayyare Cemiyeti Başkan olan ayrıca II., III. ve IV. Dönem Rize milletvekilliği görevini yürüten Ahmet Fuat Bulca imzasını taşıyor. Ahmet Fuat Bulca yazısında, toplanan zekâtın Tayyare Cemiyeti dışında Hilâl-i Ahmer ve Himâye-i Etfâl Cemiyetlerine de pay edildiğinden bahse giriş yapmaktadır. Her ne kadar hasılatın artması için Tayyare Cemiyeti şubelerince gereken tedbirler alınmış olsa da Cumhuriyet Halk Fırkası teşkilatı vasıtasıyla halkın teşvik edilmesinin bağış tutarlarında büyük etki oluşturacağı gerekçesiyle Cumhuriyet Halk Fırkasının desteği talep edilmektedir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, 1928b).

Türkiye demokrasi tarihinde 1923 ila 1945 yılları arası, Cumhuriyet Halk Fırkasının tek yasal parti olduğu tek partili dönem olarak isimlendirilmektedir. Bir diğer ifadeyle parti hükümeti sisteminin cari olduğu bir dönem olduğu ifade edilebilir. Bu koşullarda Cumhuriyet Halk Fırkasından yardım talep etmek devletin icbar kudreti, imkânı ve kabiliyetine müracaat edildiği yönünde de yorumlanabilir. Belgenin transkripsiyonu şöyledir:

Halk fırkası kâtib-i 'umûmiliğine

Cem'iyetimizin Hilâl-i Ahmer ve himâye-i etfâl cem'iyetleri beyinde taksîm edilmek üzere şubelerimiz tarafından Ramazan ve Bayramlar da toplanmakta olan zekât ve sadaka-i fitir hâsılatının diğer senelere nazaran tezyid-i cibâyeti husûsunda bazı tedâbir ittihâz kılınmış ise de fırkamız teşkîlâtı vâsıtasıyla da teşvikât icrâsı teberru'atın 'azami derecede istihsâlin mü'esser olacağından bu cihetin te'minine delâlet buyurulmasını 'arz ve bi'l-vesile te'yid-i hürmet eylerim.

Türk Teyyare Cem'iyeti Re'isi

Rize Meb'ûsu

Bir sonraki 05 Mart 1928 tarihli evrakta Cumhuriyet Halk Fırkası kâtib-i umumiliği - genel sekreterliği- tarafından, Tayyare Cemiyetinin Cumhuriyet Halk Fırkasından yardım talebini içeren yazının muntika müfettişliklerine -taşra teşkilatına- iletildiği

görülmektedir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, 1928c). Belgenin transkripsiyonu;

*Cumhûriyet Halk Fırkası [boşluk] Mıntika müfettişi- Meb'ûs-ı muhteremi
[boşluk] bey efendiye*

*Zekât ve sadaka-i fitır hakkında Tayyâre Cem'iyeti riyâsetinden mevrûd
tahrirâtın bir suretini 'aynen takdîm ve bi'l-vesile te'yîd-i hürmet eylerim
efendim.*

Cumhuriyet Halk Fırkası Kâtib-i 'Umûmisi

Erzincan Meb'ûsu

Arşiv belgelerinin içeriğinden çıkarılabilecek üç temel olgu vardır. Bunlardan birincisi ve belki de en önemlisi zekâtın bir devlet politikası olarak kamusal kaynak statüsünde değerlendirilmiş olmasıdır. Zekâtın bir kamu geliri olarak addedilmesinin laiklik başta olmak üzere Cumhuriyet'in kurucu iradesinin ana aksını oluşturan ilkelere muhalif bir yönü olmadığı açıktır. Öyle ki, 2014 yılında ilga edilene kadar Türkiye Cumhuriyeti'nde bir devlet politikası olarak benimsenen ve 1983 yılı itibariyle mevzuatta da görünür hale gelen Türk Zekât Sistemi devlet tarafından ihdas edilmiş ve uygulanmıştır. 1983 sonrası dönemde zekât toplama vazifesi Türk Hava Kurumu ile Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları arasında dönüşümlü devam etmiş, paydaş kurumlara eklemeler, pay oranlarında değişiklik yapılmış olsa da Türk Hava Kurumu, Türkiye Kızılay Derneği ile Çocuk Esirgeme Kurumuna her zaman toplanan zekâttan pay ayrıldığı vakıadır. Bu olgu devlet tarafından benimsenen bir zekât politikasına ve süreç içerisinde tadil edilen bir Türk Zekât Sistemine işaret etmektedir.

Arşiv belgelerinden hareketle belirginleşen ikinci olgu *zekâtın kapitalizasyonu/sermayeleşmesidir*. Bu olgu, benimsenen zekât politikasının gerekçelendirilmesinde kendisini göstermektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında benimsenen zekât politikası, zekâtın kamu erkinin belirlemiş olduğu bir merkezde toplanması ve toplanan zekâtın devletin takdir ettiği kamusal hizmetlerin finansmanında kullanılması şeklinde özetlenebilir. Bu politika, Tayyare Cemiyetince zekâtların toplanması, toplanan zekâtlardan Hilâl-i Ahmer ile Himaye-i Etfal cemiyetlerine de pay verilmesi şeklinde uygulamaya konulmuştur. Bu politik tercih gerekçelendirilirken, zekât mükelleflerince fakir ve muhtaçlara dağıtılan sınırlı ve küçük yardımların yoksulluğu geçici olarak hafiflettiği ama ortadan kaldırmaya

kifayet etmediği iddia edilmekte, buna mukabil zekâtın bir merkezde toplanmasıyla küçük miktarların birleşerek ortak bir amaçla kullanılmasının ilk durumdan daha fazla refah üreteceği, bu refahtan herkes gibi yoksulların da istifade edeceği tezi geliştirilmektedir. İlk iddiada haklılık payı olmakla birlikte akabinde geliştirilen tez de temenniden öteye geçmemektedir. Zira bu tezin gerçekliğe dönüşmesi için toplumsal, ekonomik, siyasi ve hukuki yapının bu amaca uygun mekanizmalarla teçhiz edilmesi bir zorunluluktur. Savaşın ekonomik tahribatı henüz taze olan ve ithal ikameci ekonomi modeliyle ekonomisini ayağa kaldırmak isteyen bir hükümetin ilk ve en acil ihtiyacı sermayedir. Bu ihtiyacın tamamını olmasa da önemli bir kısmını karşıladığı, her yıl yapılan yazışmalardan, verilen fetvalardan, Millî Eğitim ile Diyanet İşleri teşkilatları vasıtasıyla halkın bu bilinçle irşadına ve bağışlarını bu yönde sarf etmeleri için teşvikine verilen önemden anlaşılmaktadır. Ancak bu politika, araştırmanın önceki sayfalarında da ifade edilen *zekâtın sermayeleşmesi* tehdidini haizdir. Bu durum zekâtın ruhu ve maksatlarıyla mütenasip değildir, hedeflenen *zekâtın toplumsallaşması/sosyalleşmesi* olmalıdır. Bu tehdidin ortaya çıkarıcı zekâtın kamu gücüyle belirlenen bir merkezde toplanması politikası değil, toplanan zekâtın sarf ve dağıtımında benimsenen politik tercihlerdir. Diğer bir ifadeyle, toplamaya dair benimsenen usulün etkisi sınırlı olmakla birlikte, zekâtın sermayeleşmesi ya da toplumsallaşması sonucunu doğuran zekâtın dağıtımını için tercih edilen usuldür. Arşiv belgelerinden zuhur eden zekât politikasında, zekâtların Tayyare Cemiyeti tarafından toplandığı, toplanan zekâtın bir kısmının Hilâl-i Ahmer ile Himaye-i Etfal cemiyetlerine aktarıldığı anlaşılmaktadır. Bu durum zekâtın sermayeleşmesi tehdidini bertaraf edebilecek, hatta zekâtın toplumsallaşmasına/sosyalleşmesine yol açabilecek bir uygulama olabilir ancak ulaşılabilen arşiv belgelerinde hasılanın ne kadarlık bir kısmının bu kurumlara aktarıldığına, paylaşırma işleminde benimsenen usul ve esaslara dair bir bilgi edinilememiştir. Buna mukabil zekâtların Türk Havacılığının güçlendirilmesinde kullanılmasının vatanın savunması ve mukaddesatın muhafazası için gerekli olduğunu vurgulayan ifadelerden toplanan zekâtın büyük bölümünün Tayyare Cemiyetine tahsis edildiği anlaşılabilmektedir.

Üçüncü olgu ise Diyanet İşleri Başkanlığının fetvaları ve Diyanet İşleri teşkilatı ile Türk Zekât Sisteminin tahkim edilmiş olmasıdır. Bu olgu, Diyanet İşleri Başkanlığı üzerine yapılan akademik çalışmalar için de kaynak niteliği taşımaktadır. Tayyare Cemiyetince, zekâtların cemiyete verilebileceğine dair Diyanet İşleri Reisliğinden

fetva irat etmesine yönelik talepleri dikkat çekicidir. Diyanet İşleri Reisi tarafından bizzat irat edilen fetvaların Diyanet İşleri teşkilatı, Tayyare Cemiyeti şubeleri ve Millî Eğitim Bakanlığı teşkilatı vasıtasıyla yurt sathına duyurulduğu, ayrıca müftü, vaiz, imam ve öğretmenlerin halkın zekâtlarını Tayyare Cemiyetine vermeleri yönünde irşat ve teşvikiyle vazifelendirildiği görülmektedir. İçişleri Bakanlığının, kaymakamlıkların da bu sürece dahil olduğu arşiv belgelerinden anlaşılmaktadır. Diyanet İşleri Reisi'nin fetvalarında yer alan, Tayyare Cemiyetine zekât verilebileceğine yönelik içtihadın, Şeyhülislâm Ebussuûd Efendi'nin 1571 yılında gerçekleşen ve donanmanın büyük oranda zaiyatıyla sonuçlanan İnebahtı Deniz Savaşı sonrasında gemi inşa masraflarına karşılık olarak zekât verilebileceğine dair kaleme aldığı fetvasına isnat edildiği yine belgelerde sabit olan bir husustur. Diyanetin fetvalarında, bugünün havacılığını geçmişin donanmasına kıyas ederek havacılığın geliştirilmesinin milletin selameti ve mukaddesatın muhafazası için elzem olduğu ifade edilmektedir.

2.3.2.2. Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumunun Zekâtla İlgili Standart Belirlemeye Yönelik Düzenlemeleri

Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK), Türkiye Muhasebe Standartlarını uluslararası standartlara paralel ve uyumlu olacak şekilde teşkil etmek ve yayımlamak, denetim standartlarını belirleyerek bağımsız denetimde uygulama birliğini sağlamak, böylece gerekli güveni ve kaliteyi tesis etmek, bağımsız denetim kuruluşlarını ve bağımsız denetçileri yetkilendirmek, yetkilendirilen kişi ve kurumların faaliyetlerini denetlemek, bağımsız denetim alanında kamu gözetimi yapmakla vazifelidir. Kurum kamu tüzel kişiliğini haiz ve idari özerkliğe sahiptir. Cumhurbaşkanı tarafından görevlendirilen Cumhurbaşkanı yardımcısı ya da bakanlıkla ilişkili çalışmaktadır. Kurum günümüzde Hazine ve Maliye Bakanlığıyla ilişkili olarak faaliyetlerini sürdürmektedir.

3 Ocak 2011 tarihli ve 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun 88'inci maddesinin üçüncü fıkrasında "Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu, değişik işletme büyüklükleri, sektörler ve kâr amacı gütmeyen kuruluşlar için özel ve istisnai standartlar koymaya ve farklı düzenlemeler yapmaya yetkilidir. Bu standart ve düzenlemeler, Türkiye Muhasebe Standartlarının cüz'ü addolunur" hükmü yer almaktadır. Diğer yandan 2019 yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı içerisinde yer

alan 221 numaralı tedbir uyarınca “faizsiz finans alanında yayımlanan uluslararası standartların mevzuatımıza kazandırılması” görevi de Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumunun sorumluluğuna emanet edilmiştir. Yukarıdaki mevzuat hükümlerinden anlaşılacağı üzere KGGK tarafından yayımlanan muhasebe ve denetim standartları ilgili kurum ve kuruluşlar açısından bağlayıcı niteliktedir. Standart oluşturmak aynı zamanda standartları belirlenen sektör ve faaliyet alanını regüle etmekle kalmaz, diğer yandan o alanın geleceğine dair bir rota da belirler. Bu açıdan bakıldığında KGGK’nın önemli bir vazife üstlendiği peşinen ifade edilmelidir. Buna mukabil kurumun yayınladığı Katılım Finansı Muhasebe Standartları incelendiğinde, 2019 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programıyla tevcih edilen faizsiz finans alanında yayımlanan uluslararası standartların Türk mevzuatına kazandırılması görevinin AAOIFI’nin yayınladığı muhasebe ve denetim standartlarını birebir Türkçeye tercüme etmekten ibaret olduğu düşünülebilir.

Kısaltması AAOIFI, orijinal adı Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions olan, İslami Finans Kuruluşları Muhasebe ve Denetim Kuruluşu 1991 yılında İslami finans kuruluşları için muhasebe ve denetim ile etik çerçeve ve kurumsal yönetim alanında İslami değerlere uygun standartlar yayınlamak amacıyla Bahreyn’de kurulmuştur. Bu çerçevede AAOIFI’nin yayınladığı finansal standartlar arasında zekâtla ilgili muhasebeleştirme ve finansal raporlama standartları da yer almaktadır. Finansal kuruluşun kendi faaliyetlerinden kaynaklanan zekât yükümlülüğünü nasıl muhasebeleşirmesi gerektiğine dair standartların yanı sıra, finansal kurumların zekât toplama ve dağıtım sürecinin paydaşı olması durumunda izlemesi gereken muhasebe ve finansal raporlama standartları da AAOIFI’nin yayınlamış olduğu metinler arasındadır. AAOIFI’nin zekâtla ilgili şimdiye kadar yayımlanmış 3 standart bulunmaktadır. AAOIFI ilk olarak Haziran 1998’te zekâtın muhasebeleştirilmesiyle ilgili ilk standartlarını Financial Accounting Standard (9) Zakah başlıklı metinle yayınlamıştır. İkinci olarak yayımlanan metin ise Zekât Muhasebesi Standartlarının temelini teşkil eden faizsiz finans kuruluşları için hazırlanmış zekât hukuku standartlarıdır. Kasım 2008 tarihinde yayımlanan Shari’ah Standart No. (35) Zakah başlığını taşıyan bu metin, faizsiz finans ve yardımlaşmaya dayalı -tekaful- sigorta kurumları ile bu kurumlarla ortaklık ilişkisi olan şirketler için zekât matrahının ve ödenecek zekât tutarının nasıl hesaplanacağını açıklayan bir rehber niteliğindedir. Yayımlanan üçüncü metin Aralık 2021’de Financial Accounting

Standard (39) Financial Reporting for Zakah başlığıyla yayınlanmıştır. Bu metin ilk yayınlanan zekât muhasebesi standartlarının revize edilmiş ve eksikleri giderilmiş versiyonu olarak Financial Accounting Standard (9) Zakah'ın yerini almaktadır. Anlatılan bu serencama paralel olarak; KGK da öncelikle AAOIFI tarafından Haziran 1998'te yayınlanan ilk metni birebir Türkçeye tercüme ederek 5 Kasım 2018'de kurumun resmî web sayfasında kamuoyunun görüş ve önerilerine açmıştır. İlgililerin görüş ve önerilerini toplama takvimi 23 Kasım 2018 tarihine kadar devam etmiştir. Söz konusu standart Faizsiz Finans Muhasebe Standardı (9) Zekât başlığıyla 21 Mayıs 2019 tarihli ve 30780 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanarak bağlayıcılık kazanmış ve yürürlük tarihi 1 Ocak 2020 olarak belirlenmiştir (T.C. Resmî Gazete, 2019a).

KGK'nın zekâtla ilgili sıradaki regülasyon çalışması AAOIFI tarafından Aralık 2021'de yayınlanan üçüncü metnin tercümesinden ibaret olduğu görülmektedir. Financial Accounting Standard (39) Financial Reporting for Zakah başlığını taşıyan ve bir önceki standardın yerine geçen bu metin Katılım Finans Muhasebe Standartları (39) Zekâta İlişkin Finansal Raporlama başlığıyla taslak metin olarak 18 Ağustos 2023 tarihinde kurumun resmî web sayfasından, kamuoyunun görüş ve önerilerine sunulmuştur. İlgililerin görüş ve önerilerini kuruma ileticeği son tarih 15 Eylül 2023 olarak belirlenmiştir. Söz konusu standardın 2024 yılında Resmî Gazete'de yayınlanması ve bağlayıcı hale gelmesi beklenebilir. Bu standartların amacı katılım finans kuruluşlarının ve farklı paydaşlarıyla ilişkilendirilebilen zekâta ilişkin muhasebe ve finansal raporlama ilkelerini belirlemektir (KGK, 2023). KGK'nın AAOIFI'nin ikinci metin olarak Kasım 2008'de yayınladığı zekât hukuku standartlarını içeren Shari'ah Standart No. (35) Zakah başlıklı metni tercüme etmediği görülmektedir. Halbuki bu metin, kendinden sonra Aralık 2021'de yayınlanan Financial Accounting Standard (39) Financial Reporting for Zakah başlıklı metnin mütemmim cüzüdür ve AAOIFI tarafından her iki metnin birlikte okuması tavsiye edilmiştir (AAOIFI, 2021).

2.3.2.3. T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı

24 Mayıs 1983 tarihli ve 2828 sayılı kuruluş kanunuyla ihdas edilen Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu katma bütçeli, kamu tüzel kişiliğine haiz bir kurum olarak hizmet vermekteyken sorumlu olduğu hizmet alanı, 8 Haziran 2011 tarih 27958

mükerrer sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan 633 Sayılı kararnameyle kurulan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnameyle ihdas edilen yeni bakanlığa devredilmiştir (T.C. Resmî Gazete, 2011a). Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü bakanlık çatısı altına alınmıştır. Bakanlığın adı 21 Nisan 2021 tarihli ve 31461 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan 73 numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesiyle Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı olarak değiştirilmiştir (T.C. Resmî Gazete, 2021).

Araştırmanın yapıldığı 2023 yılında halen yürürlükte olan 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu’nda, sosyal hizmet kurumlarının gelirlerinin sıralandığı 18’inci maddesinin (f) bendinde “*Türk Hava Kurumunca toplanacak kurban derisi, fitre, zekât gelirlerinden Kuruma ayrılan paylar*” hükmüne yer verilmektedir. Bu hükme göre zekât, yine aynı kanunun 3’üncü maddesinin (f) bendinde çocuk yuvaları, yetiştirme yurtları, kreş ve gündüz bakımevleri, huzurevleri, bakım ve rehabilitasyon merkezleri, çocuk destek merkezleri, kadın veya erkek konuk evleri, toplum veya aile danışma merkezleri, aktif yaşam merkezleri, çok amaçlı sosyal hizmet kuruluşları, çocuk evleri, ev tipi sosyal hizmet birimleri, ev tipi sosyal hizmet birimleri koordinasyon merkezi, sosyal hizmet merkezi, çocuk evleri koordinasyon merkezi olmak üzere sıralanan 15 kurumda yürütülen sosyal hizmetlerin finansmanında kullanılabilecek yasal bir kamu gelirdir. Bu hüküm, 14 Mart 2014 tarihli ve 6529 sayılı Temel Hak ve Hürriyetlerin Geliştirilmesi Amacıyla Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun’dan sonra zekâtla ilgili yürürlükte kalan tek kanun maddesidir. Türkiye Cumhuriyeti mevzuatındaki yegâne ve numûne-i imtisal konumunu korumaktadır. Yukarıda zikredilen sosyal hizmet kuruluşları, yürütmekle sorumlu oldukları kamu hizmetlerini Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlı olarak yürütmektedir. Dolayısıyla Türk Hava Kurumuna tevcih edilen zekâtlardan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı da kanuni olarak hak sahibidir. Ancak bu hakkın miktarı/oranı, hangi usullerle hak sahibine ulaştırılacağına dair hukuki boşluk bulunmaktadır. Mevcut mevzuat içerisinde, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına ulaştırılmak şartıyla Türk Hava Kurumuna ödenen zekâtlar, bu kanun kapsamında sosyal hizmetlerin finansmanında kullanılmak üzere bakanlığa irat kaydedilecektir.

Diğer yandan zekâtı kamu geliri olarak tescil eden 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu’nun 18’inci maddesinin (e) bendinde yer verilen “*Gerçek ve tüzelkişilerle*

uluslararası resmi ve özel kuruluşlar ve yabancı benzer kuruluşlar tarafından Kuruma yapılacak aynı ve nakdi taşınır ve taşınmaz her çeşit bağışlar ve bunların gelirleri,” hüküm de dikkat çekicidir. Kanunun mali kolaylıklar başlığını taşıyan 20’nci maddesinin (b) bendinde *“Gelir veya Kurumlar Vergisi mükellefleri tarafından Kurum ve kuruluşlarına makbuz karşılığında yapılacak nakdî ve aynı bağışlar Gelir ve Kurumlar Vergisi kanunları hükümlerine göre yıllık beyanname ile bildirilecek gelirlerden ve Kurum kazancından indirilir.”* hükmü yer almaktadır. Bu hüküm uyarınca doğrudan kuruma makbuz karşılığı ya da banka havalesiyle ödenecek zekâtlar kurumlar ve gelir vergisi matrahından indirimine konu edilebilir. Ancak kurumu zekâtları ayrı bir hesapta muhasebeleştirmeye icbar eden yasal bir zorunluluk olmadığı için bu tutarlar bağış olarak değerlendirilebilecektir. Bu durumda zekât tutarını bakanlığa doğrudan yatıran kişinin, örneğin *“yetim ve muhtaç çocuklara harçlık olarak verilmek üzere”* şartıyla ödeme yapması durumunda, yatırılan bağışın zekâtın ruhuna ve maksatlarına uygun bir şekilde kullanılacağı umulabilir. Diğer yandan kanunda yeri olduğu için, Türk Hava Kurumu tarafından bakanlığa ulaştırılan zekât tutarlarının ayrı bir hesapta muhasebeleştirerek usulüne uygun kullanıp kullanmadığı sorgulanabilmelidir. Buraya kadar bahsedilen olgu Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının zekâtla kurduğu dolaylı ve zayıf bir ilişkidir. Bugün bu ilişkinin altı hukuki olarak boşaltılmış olmasına rağmen zekâtın yeniden toplumsallaştırılması arzu edilmesi durumunda oldukça isabetli bir başlangıç noktası olabilir. Sosyal hizmetlerin toplumsal güçlenmedeki nitelikli fonksiyonu ile zekâtın hikemî maksatlarının paralelliği bu önermenin analogik kaynağını oluşturmaktadır. Bakanlığın yakın dönemde zekâtla doğrudan kurduğu ilişkiye dair oldukça dikkat çekici bir örnek Biz Bize Yeteriz Türkiyem Millî Dayanışma Kampanyasıdır.

a) Biz Bize Yeteriz Türkiyem Millî Dayanışma Kampanyası

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, 30 Mart 2020 tarihli Cumhurbaşkanlığı Kabine Toplantısı’nın akabinde yapmış olduğu Millete Sesleniş konuşmasında; Koronavirüs (Kovid-19) pandemisi ve pandeminin yayılma hızının yavaşlatılması için alınan karantina tedbirleri sebebiyle iktisadi/ticari faaliyetlerini sürdüremeyerek zarurete düşen, özellikle ekonomik anlamda dezavantajlı durumda olanlara yapılacak sosyal yardımları artırmak, ilave destek sağlama amacıyla, aynı ve

nakdi yardımları da kapsayan sosyal hizmetlerden sorumlu Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde “Biz Bize Yeteriz Türkiyem” adında millî dayanışma kampanyası başlatıldığını duyurmuştur. Tüm yardımseverlere millî dayanışma kampanyasına destek vermesi ve zekât mükelleflerine de Ramazan ayını beklemeye gerek olmaksızın zekâtlarını bakanlığın bu kampanya için açmış olduğu banka hesaplarına yatırmaları çağrısında bulunmuştur. Millete Sesleniş konuşmalarının, tüm televizyon kanallarından canlı olarak yayınlanan, toplumun genelini ilgilendiren konularda ya da günlerde veya özel durumlarda yapılan konuşmalar olduğunu ifade etmek, yapılan çağrının önem ve aciliyetinin anlaşılması için yardımcı olabilir. Sayın Cumhurbaşkanı'nın 30 Mart 2020 günü akşamı tüm televizyon kanallarından canlı yayınlanan ilgili konuşmasının metni T.C. Cumhurbaşkanlığının resmî web sayfasından alınarak aşağıda nakledilmiştir.

... aldığımız her tedbirle devletimizin vatandaşının yanında olduğunu gösterdik. Sivil toplum kuruluşlarımızın da imkânları çerçevesinde ihtiyaç sahiplerine destek olmaya çalıştığımızı biliyoruz. Bu konuda da devletin öncülük etmesi gerektiğini gördüğümüz için millî dayanışma kampanyası başlatıyoruz, “Biz Bize Yeteriz Türkiyem” diyerek, başlattığımız bu kampanya için Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığımız tarafından şu anda bilgileri ekranda gözükken bir yardım hesabı açıldı. Ayrıca yine ekranda gözükken kısa mesaj numaraları üzerinden de bağış yapılabilecek.

Amacımız, yevmiyeye geçimini sürdüren kesimler başta olmak üzere alınan tedbirlerden dolayı mağdur olan dar gelirli vatandaşlarımıza ilave destek sağlamaktır. Her ilimizde ve ilçemizde bulunan sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıflarımız aracılığıyla ihtiyaç sahibi vatandaşlarımızı belirleyip bu yardımları kendilerine sunacağız. Gerekirse muhtarlıklarımızı da devreye alarak kampanyada toplanan paraların en doğru şekilde yerine ulaşmasını temin edeceğiz.

Kampanyayı şahsım olarak, 7 aylık maaşımı bağışlayarak açıyorum. Biraz önceki toplantımızda bakan arkadaşlarımızdan kimi 3'er, kimi 6'şar aylık maaşlarını kampanyaya bağışlama kararı aldılar. Tabii bazı bakanlarımız çok daha yüksek bağış rakamları da ifade ettiler. Toplamda bakanlarımız ve Kabineye eşlik eden arkadaşlarımız 5 milyon 200 bin liralık bir bağışta bulunmuş oldular. Meclisteki tüm milletvekillerimizi, AK Parti başta olmak

üzere tüm partilerimizin teşkilatlarını, tüm belediye başkanlarımızı, bürokratlarımızı kampanyaya katılmaya davet ediyoruz.

Ve bu süreç içerisinde en büyük katkıyı da iş adamlarımızdan, hayırseverlerden bekliyoruz. Zekâtlarını Ramazan ayında dağıtmayı düşünen vatandaşlarımız da Ramazan ayını beklemeye gerek yok, bu kampanyaya şimdiden katılarak hayır yarışında yerlerini alabilirler.

Kampanyamıza yapılan yardımların şimdiden Hak katında kabul olmasını diliyorum. Bugün itibarıyla bu kampanya için 11 milyon dolar hayırseverlerimizden gelen destek var, bunu da özellikle bildiriyorum ve kendilerine ayrıca teşekkür ediyorum.

İnşallah yaşadığımız sıkıntılı günleri geride bıraktığımızda hatırlayacağımız en güzel şeylerden biri de işte bu birlik, beraberlik, kardeşlik, dayanışma fotoğrafımız olacaktır.

Rabbim yar ve yardımcımız olsun. Hepinize sevgilerimi, saygılarımı sunuyorum; kalın sağlıcakla (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2020).

T.C. Anayasası'nın Yürütme başlığını taşıyan ikinci bölümünde yer alan 104'üncü maddede Cumhurbaşkanının görev ve yetkileri açıkça sıralanmıştır. Mezkûr maddenin ilk iki fıkrasında "Cumhurbaşkanı Devletin başıdır. Yürütme yetkisi Cumhurbaşkanına aittir. Cumhurbaşkanı, Devlet başkanı sıfatıyla Türkiye Cumhuriyeti'ni ve Türk Milletinin birliğini temsil eder; Anayasanın uygulanmasını, Devlet organlarının düzenli ve uyumlu çalışmasını temin eder (T.C. Anayasası, 1984)". hükmü yer almaktadır. Bu çerçeveden bakıldığında, tüm dünyayı saran ve dünya felaketler tarihine girecek büyüklükteki bir pandemide, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin başı ve yürütme yetkisinin sahibi tarafından, felaketin yaralarının sarılması amacıyla millî dayanışma çağrısında bulunarak zekât mükelleflerinin zekâtlarını bu amaçla devlete ödemelerini istemektedir. Bu istek elbet bir yasal zorunluluk değildir ancak bu çağrıyı yapan Cumhurbaşkanının 24 Haziran 2018 tarihinde yapılan seçimde %52.59 oyla yetki aldığı düşünülürse toplumun büyük kesiminin teveccüh göstereceği düşünülebilir. Büyük bir teveccüh olabileceğini düşündüren bir diğer önemli etken ise Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu'nun, Sn. Cumhurbaşkanı'nın zekât çağrısından hemen sonra 01 Nisan 2020 tarihinde resmî web sitesi üzerinden vermiş

olduğu fetvadır. Bu fetvanın tam metni aşağıda, araştırmayla doğrudan ilgili kısmı kalın harflerle belirginleştirilerek nakledilmiştir:

Bütün dünya ile birlikte ölkemizi de etkisi altına alan Covid-19 salgını sebebiyle mağdur olan dar gelirli vatandaşlarımıza destek olmak üzere ilan edilen dayanışma kampanyalarına zekât ile katkıda bulunabilme hususunda çok sayıda soru yöneltildi üzerine aşağıdaki açıklamanın yapılmasına ihtiyaç duyulmuştur:

Zekât, İslam dininin en önemli sosyal dayanışma ve yardımlaşma kurumlarından biridir. Bu kurum, özellikle zor zamanlarda daha bir önem kazanmaktadır. İçinden geçtiğimiz küresel salgından dolayı evde kalma zarureti sebebiyle pek çok kişi işini sürdürme imkânı bulamamakta ve zekât alabilecek konuma gelebilmektedir.

Zekât, şartlarını taşıyan Müslümanların yılda bir defa yerine getirmekle yükümlü oldukları mali bir ibadet olup geçerli olması birtakım şartlara bağlanmıştır. Verilen zekâtın geçerli olması için zekât niyetiyle Kur'an-ı Kerim'de belirtilen yoksullar, düşkünler, borçlular gibi ihtiyaç sahiplerine aynî veya nakdî olarak verilmesi gerekir. (Tevbe, 9/60)

*Zekât, söz konusu kimselere mükellefler tarafından doğrudan verilebileceği gibi aracı bir organizasyon vasıtası ile vekâleten de ödenebilir. **Açılan zekât hesabına zekât niyetiyle para yatırmakla da vekâlet gerçekteşmiş sayılır. Bu çerçevede zekâtların bugünlerde ulusal düzeyde başlatılan dayanışma kampanyaları vasıtasıyla toplanıp hak sahiplerine ulaştırılması da caizdir. Burada dikkat edilmesi gereken husus, bu tür kampanyalara zekâtını yatıran mükellefin yatırdığı meblağın zekât olduğunu belirtmesi, yetkililerin de zekât fonunda toplanan bu paraların ihtiyaç sahiplerine ulaştırılması konusunda gereken hassasiyeti göstermesidir.***

İnfak ve paylaşma bilinci Müminin en önemli vasıflarından biridir. Böylesi zor zamanlarda imkânı olan Mümin kardeşlerimizin yalnızca zekât vermekle yetinmeyip infak anlayışıyla hareket ederek Yüce Allah'ın kendisine lütfettiği malını başkalarıyla cömertçe paylaşması, kardeşlik, yardımlaşma ve dayanışma ruhunu güçlendirecek, sıkıntılarını hafifletecek, bela ve musibetlerin kalkmasına vesile olacak, toplumsal dayanışmaya büyük katkıda

bulunacak, kuşkusuz malını bereketlendirecek, nefisini yüceltip arındıracak ve kalbini huzurla dolduracaktır (T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu, 2020).

Bu fetva T.C. Cumhurbaşkanlığı Diyanet İşleri Başkanlığı Strateji Geliştirme Daire Başkanlığınca Şubat 2021’de yayınlanan Diyanet İşleri Başkanlığı 2020 Yılı Faaliyet Raporunda, Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığının Performans Bilgileri arasında yer alan kurul açıklamalar başlığı altında *“01 Nisan 2020 tarihinde koronavirüs sebebiyle ilan edilen dayanışma kampanyalarına zekât ile katkıda bulunma konusunda vatandaşlardan gelen sorular üzerine “Sosyal Yardım Kampanyaları ve Zekât” konulu basın açıklaması”* ifadesiyle de yer almaktadır (T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı, 2021). Diyanet İşleri Başkanlığının yayın kuruluşu olan Diyanet TV’de yayınlanan 01 Nisan 2020 tarihli Diyanet Haber isimli programın ilk üç dakikasında Sn. Cumhurbaşkanı’nın yardım kampanyasına dair yaptığı açıklamaya yer verilmiş, izleyen beş dakika boyunca Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Ali Erbaş’ın TRT Haber kanalında, tüm vatandaşları millî dayanışma kampanyasına destek vermeye davet eden konuşmasına yer verilmiştir (Diyanet TV, 2020). Yine Diyanet TV’de yayınlanan ve vatandaşlar tarafından yöneltilen soruların Din İşleri Yüksek Kurulu üyelerince cevaplandığı Diyanet’e Soralım isimli programın 01 Nisan 2020 tarihli 1506’ncı bölümünün 7’nci dakikasından itibaren *“Cumhurbaşkanımız çağrısında Ramazan ayı gelmeden zekâtlarınızı Biz Bize Yeteriz Türkiyem kampanyasında değerlendirebilirsiniz dedi, Ramazan ayı gelmeden zekâtımızı kampanyaya verebiliyor muyuz?”* sorusuna, 02 Nisan 2020 tarihli 1507’nci bölümünün 10’uncu dakikasından itibaren *“Cumhurbaşkanımızın açıkladığı Biz Bize Yeteriz Türkiyem Yardım Kampanyasına zekât olarak bağışta bulunabilir miyiz?”* sorusuna, 22 Nisan 2020 tarihli 1520’nci bölümünde *“Biz bize yeteriz Türkiyem kampanyasına zekât ve fitre verilebilir mi?”* sorusuna ve Ramazan ayının 10’uncu gününe denk gelen 03 Mayıs 2020 tarihli 1531’üncü bölümünde *“Oruç fidyesi 'Biz Bize Yeteriz Türkiyem' kampanyasına verilebilir mi?”* sorusuna cevap verildiği, verilen cevaplarda Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığının fetvası hatırlatılarak, ilgili tutarın *zekât* olduğunu mutlak suretle ifade eden ayırıcı ve açıklayıcı ibareyle yatırılması, yetkililerin de toplanan zekâtları usulüne uygun şekilde sarf etmesi şartıyla uygun olduğu ifade edilmektedir (Diyanet TV, 2020b, 2020a, 2020c, 2020d).

Diyanet İşleri Başkanlığının kampanya hakkında karşı karşıya kaldığı soruların yoğunluğu vatandaşların hem zekât konusundaki hassasiyetine hem de kampanyaya rağbetine karine teşkil edebilir. Nitekim Aile ve Sosyal Hizmet Bakanlığı 2021 Yılı Faaliyet Raporunda (2022:138-140) Biz Bize Yeteriz Türkiyem Kampanyasında bağış toplama işlemlerinin Bakanlığın Strateji Geliştirme Başkanlığı tarafından takip edildiği, kampanya kapsamında toplanan 2.091.471.304 TL tutarındaki bağışın Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonuna aktarıldığı, 30 Haziran 2020 tarihli ve 23834 sayılı “Biz Bize Yeteriz Türkiyem” Millî Dayanışma Kampanyasında Toplanan Kaynağın Kullanımı ve Muhasebeleştirilmesine Dair Esaslar çerçevesinde, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanış Vakıfları eliyle hane başı 1.000 TL -2.5 gr. külçe altın- olmak üzere toplam 2.082.701 haneye ödeme yapıldığı bilgisine yer verilmektedir. Raporda, salgın nedeniyle geçici olarak yoksulluk riskiyle karşı karşıya kalan yurttaşlara hızlı bir şekilde sosyal yardımların ulaştırılması amacıyla, dönemsel yoksulluk yaşayan haneleri de kapsayacak şekilde sosyal yardımların kapsamının genişletildiği; salgının ekonomik etkileri nedeniyle dönemsel/geçici olarak muhtaç duruma düşerek temel ihtiyaçlarını karşılayamadığı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarınca tespit edilen hanelere Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu kaynakları kullanılarak *Salgın Sosyal Destek Programı* adı altında nakit yardımların hızlı ve etkili şekilde ulaştırıldığı ifade edilmektedir. Diğer yandan Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı nezdinde yürütülen Biz Bize Yeteriz Türkiyem Millî Dayanışma Kampanyasıyla salgın sebebiyle ekonomik mağduriyet yaşayan ihtiyaç sahibi hanelere ilave sosyal destekler sunulduğu bilgisine yer verilmiştir. Kampanya kapsamında toplanan zekât tutarlarının da Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonuna aktarıldığı hatırlanarak; bu uygulamada zekâta, sosyal yardımların finansmanında tamamlayıcı nitelikte bir yan rol verildiği görülmektedir. Sadece zekât gelirleriyle finanse edilecek sosyal yardım programları da geliştirmek mümkündür. Zekâtın ruhu ve maksatlarıyla uyumlu sosyal program amaçları için zekât, sosyal politikaların doğrudan ve asli finansman kaynağı olarak değerlendirilebilir. Böyle bir uygulama kapsamlı bir zekât politikasının boyutlarından biridir.

Araştırma kapsamında Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi (CİMER) aracılığıyla 06 Mayıs 2022 tarihli ve 2202186039 başvuru numarasıyla Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığından aşağıda yer verilen dilekçe metniyle bilgi talebinde bulunulmuştur.

30 Mart 2020 tarihinde T.C. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın öncülüğünde başlatılan "Biz Bize Yeteriz Türkiyem" başlıklı millî dayanışma kampanyasına yapılan bağışlar içinde "zekât" olduğunu belirten/ifade eden herhangi bir ayırıcı açıklamayı haiz bağışlarla ilgili olarak aşağıda belirtilen verileri talep etmekteyim. Talep edilmekte olan veriler TL, USD ve EURO para cinslerinin her birinde ayrı ayrı olmak üzere; Zekât bağıışı adedi (tekil işlem adedi), Zekât bağıışı toplam tutarı (toplam parasal büyüklüğü), Kampanya kapsamında toplanan yardım tutarı toplamı, Zekât bağıışının toplam yardım içindeki payı (%).

Bakanlık bu talebi 25 Temmuz 2022 tarihinde gönderilen aşağıdaki cevapla geri çevirmiştir.

Sayın İlgili

Biz Bize Yeteriz Türkiyem kampanyası kapsamında Bakanlığımızın görevi yalnızca toplanan bağışların ilgili hesaba belirli zamanlarda aktarma görevinden ibarettir.

Ancak ilgi talebinizle istenen bilgiler Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı tarafından zaman zaman kamuoyu ile paylaşıldığı bilinmektedir.

Bilgilerinize...

Bakanlığın cevabına istinaden T.C. Adalet Bakanlığı Bilgi Edinme Değerleme Kuruluna 13 Haziran 2022 tarih ve 2022/754 kayıt numarasıyla itiraz başvurusu yapılmış ancak kurul 26 Haziran 2022 tarihli ve 2022/873 numaralı kararıyla idare lehine karar vererek itirazı reddetmiştir. Mezkûr veriler yeniden, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi'nin 08 Ağustos 2023 tarih E.200248 sayılı yazısıyla talep edilmiş olsa da bakanlığın kararında bir değişiklik olmamıştır. Bakanlıktan gönderilen 21 Ağustos 2023 tarih 203449 sayılı cevabi yazı aşağıda nakledilmektedir.

İlgi yazınız incelenmiş olup;

*COVID-19 salgın hastalığı nedeniyle başlatılan millî dayanışma kampanyasında toplanan kaynaklar **yatırılış amacına bakılmaksızın** ihtiyaç sahipleri için harcanmıştır.*

Bilgilerinizi rica ederim.

Aslına araştırmanın sonundaki ekler bölümünde yer verilen cevabi yazıdan, Biz Bize Yeteriz Türkiye Millî Dayanışma Kampanyasına vatandaşlar tarafından tevcih edilen zekâtların, Din İşleri Yüksek Kurulunun fetvasında yer alan koşul ve çerçeveye uygun sarf edilmemiş olabileceği ve bakanlık nezdinde zekâtın diğer bağışlardan farksız olduğu anlaşılabilir. Bu olgu, zekâtla ilgili mevzuatın ilga edilmesi üzerine tekrar düşünülmesi, zekâtın ruhuna ve maksatlarına uygun yeni bir mevzuatla Türk Zekât Sisteminin yeniden kurgulanması gerektiğini düşündürmektedir. Aşağıdaki Tablo 2.6’da Biz Bize Yeteriz Türkiye kampanyasında toplanan bağış toplamı ve bu bağışın 24 ayar külçe altın karşılığına yer verilmektedir.

Tablo 2.6: Biz Bize Yeteriz Türkiye Millî Dayanışma Kampanyasında Toplanan Kaynak ve Külçe Altın Karşılığı

Biz Bize Yeteriz Kampanyasında Toplanan Yardım Tutarı (TL)	2020 Yılı Külçe Altın Satış Fiyatı Ortalaması (Gram/TL)(TCMB)	Toplanan Yardımın Külçe Altın Karşılığı	Kampanyaya Yatırılan Zekât Tutarı
2.091.471.304 TL	405.83	5.16 Ton	AÇIKLANMADI

Kaynak: Aile ve Sosyal Hizmet Bakanlığı 2021 Yılı Faaliyet Raporu ve Merkez Bankası külçe altın satış fiyatı arşiv verilerinden hareketle yazar tarafından hazırlanmıştır.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının cevabına istinaden T.C. Kamu Denetçiliği Kurumuna (Ombudsmanlık) 22 Ağustos 2023 tarihli ve 2023-13515 başvuru numarasıyla ve 07 Eylül 2023 tarihli ve 2023-14379 başvuru numarasıyla yapılan iki ayrı başvuruyla, bilimsel araştırma için talep edilen Biz Bize Yeteriz Türkiye kampanyasına tevcih edilen zekât tutarına dair verinin idare tarafından sunulması talep edilmiştir. Aynı kurum daha önce 2021/7453 numaralı emsal bir karar vermiş olmasına rağmen, T.C. Kamu Denetçiliği Kurumu da talebin reddine karar vermiştir. Biz Bize Yeteriz Türkiye Millî Dayanışma Kampanyasına tevcih edilen zekât tutarıyla ilgili idare bilgi vermekten imtina etmiştir.

Biz Bize Yeteriz Türkiye Millî Dayanışma Kampanyası Cumhurbaşkanlığınca başlatılan bir yardım kampanyası olması sebebiyle vergisel avantajları da haizdir. 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu’nun 89’uncu maddesinin birinci fıkrasının 10’uncu bendinde ve 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu’nun 10’uncu maddesinin birinci fıkrasının (e) bendinde mazbut “Cumhurbaşkanınca başlatılan yardım kampanyalarına makbuz karşılığı yapılan aynı ve nakdî bağışların tamamı” ifadesi,

gelir ve kurumlar vergisi matrahının tespitinde, vergi beyannamesinde bildirilecek gelirlere, Cumhurbaşkanlığınca başlatılan yardım kampanyalarına tevcih edilen bağışların tamamının indirilmesini olanaklı hale getirmektedir. Cumhurbaşkanının çağrısıyla bu kampanyaya zekâtını yatıran gelir ve/veya kurumlar vergisi mükellefleri, yatırdıkları tutarın tamamını matrahtan indirebilmektedir.

2.3.2.4. T.C. İçişleri Bakanlığı

Önceki başlıklarda İçişleri Bakanlığının zekâtla ilgili tasarrufları olay örüntüsü içinde yeri geldikçe ifade edilmişti. Bu tasarruf daha ziyade zekât toplama imtiyazının Türk Hava Kurumunda olduğunu ifade eden genelgeler şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bu başlık altında Türk Zekât Sistemini ilga edildiği 2014 yılı sonrasında İçişleri Bakanlığının pozisyonu belirginleştirilmeye çalışılacaktır.

26 Eylül 2013 tarihli ve 28777 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren Yardım Toplama Esas ve Usulleri Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelikle, 27 Aralık 1999 tarihli ve 23919 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren Yardım Toplama Esas ve Usulleri Hakkında Yönetmelikte değişiklikler yapılmıştır (T.C. Resmî Gazete, 2013). Bahse konu değişiklikle zekât toplanması ve dağıtılmasına dair hükümlerin tamamının yer aldığı yönetmeliğin dördüncü bölümü yürürlükten kaldırılmıştır. Böylece zekât toplama yetkisi hukuk âleminde kaldırılmış ve bu yetki herkesi kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Bu değişikten yaklaşık beş ay sonra yürürlükten kaldırılan yönetmeliğin dördüncü bölümünün kanuni dayanağı da ilga edilmiştir. Buna göre 14 Mart 2014 tarihli ve 28940 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan 6529 sayılı Temel Hak ve Hürriyetlerin Geliştirilmesi Amacıyla Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun’un 16’ncı maddesiyle Türk Zekât Sisteminin kanuni isnadı olan 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşmayı ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu’nun zekâtla ilgili hükümlerini içeren 8’inci maddesinin (c) bendi yürürlükten kaldırılmış, böylece yaklaşık 90 yıldır uygulanmakta olan Türk Zekât Sistemi de ilga edilmiştir (T.C. Resmî Gazete, 2014). Bu değişiklikler çerçevesinde İçişleri Bakanlığınca 04/10/2013 tarihli ve 68303338-3503 sayılı Genelge 2013/45 yayınlanmıştır (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2013, 2021:19). Genelge metni aşağıda nakledilmiştir.

Sayı:68303338-3503

Tarih: 04/10/2013

Konu: Kurban, Kurban Derisi ile Fitre ve Zekât Toplama Faaliyetleri

GENELGE

2013/45

Bilindiği üzere, 2860 sayılı Yardım Toplama Kanununa dayanılarak, İçişleri ve Maliye Bakanlıklarınca birlikte hazırlanan 27/12/1999 tarihli ve 23919 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Yardım Toplama Esas ve Usulleri Hakkında Yönetmelikte değişiklikler yapılmış ve bu değişiklikler 26/09/2013 tarihli ve 28777 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Adı geçen Yönetmelikte yapılan yeni düzenleme sonucunda; kurban derisi, bağırsak ile fitre ve zekât toplama faaliyetlerinde bulunabilme yetkisi demokratik bir anlayışın gereği olarak gerçek kişileri, dernekleri, vakıfları, kurum ve kuruluşları kapsayacak şekilde genişletilmiştir.

Bu itibarla, Yardım Toplama Kanunu kapsamında, kamu yararına uygun olmak kaydıyla amaçlarını gerçekleştirmek, muhtaç kişilere yardım sağlamak, ve kamu hizmetlerinden bir veya birkaçını gerçekleştirmek veya destek olmak üzere Bakanlar Kurulunca izin almadan yardım toplayabileceği kararlaştırılan kuruluşlar, kendilerine verilen izin kapsamında olmak üzere yetkili makamlara bildirimde bulunmak; diğer dernek, vakıf, kurum veya kişiler ise yetkili makamdan izin almak suretiyle, kurban, kurban derisi, bağırsak ile fitre ve zekât toplama faaliyetlerinde bulunabileceklerdir.

Yardım Toplama Kanunu, yardım toplama faaliyetlerinin denetim ve gözetim görevini mülki idare amirlerine vermiştir.

Bu nedenle, diğer yardım toplama faaliyetlerinde olduğu gibi, Yardım Toplama Kanunu çerçevesinde kurban, kurban derisi, bağırsak ile fitre ve zekât toplama faaliyetlerinde de herhangi bir aksaklığa meydan verilmeden faaliyetin gerçekleştirilebilmesi için konunun titizlikle takibi hususunda gerekli hassasiyetin gösterilmesini önemle rica ederim.

M. Bahrettin DEMİRER

Bakan a./Vali/Müsteşar V.

Genelgede zekât toplama faaliyetlerinde bulunabilme yetkisi demokratik bir anlayışın gereği olarak gerçek kişileri, dernekleri, vakıfları, kurum ve kuruluşları kapsayacak şekilde genişletildiği ifade edilerek bu yetkinin kullanılması şarta bağlanmıştır. Bu şarta göre Bakanlar Kurulunca izin almadan yardım toplayabileceği kararlaştırılan kuruluşlar, kendilerine verilen izin kapsamında olmak üzere yetkili makamlara bildirimde bulunmak; diğer dernek, vakıf, kurum veya kişiler ise yetkili makamdan izin almak suretiyle zekât toplama faaliyetlerinde bulunabileceklerdir.

Bu çerçevede, 2014 yılında Türk mevzuatından tamamen çıkarılan zekât üzerindeki kamu denetim ve gözetiminin ne ölçüde devam ettiğine ve ne denli etkin olduğuna dair çıkarım yapabilmek amacıyla İçişleri Bakanlığında, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesinin 11 Ekim 2023 tarihli ve 215586 sayılı yazısıyla bahse konu genelgenin yürürlüğe girdiği yılı izleyen 2014 yılı ile araştırmanın yürütüldüğü 2023 yılı arasında zekât toplama faaliyetlerinde bulunabilmek için yetkili makamlara bulunulan bildirimlerin sayısı, yetkili makamlardan izin almak için yapılan başvuru sayısı ile verilen izin sayıları, usulsüz zekât toplama faaliyeti sebebiyle uygulanan cezai işlem sayısına dair bilgi talebinde bulunulmuştur. İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü 17 Ekim 2023 tarihli ve E-41351100-000-33999 sayılı yazısıyla bilgi talebini reddetmiştir. Kurumun cevabi yazısı araştırmanın sonundaki ekler bölümünde yer almaktadır. İçişleri Bakanlığının bu cevabına istinaden T.C. Kamu Denetçiliği Kurumuna (Ombudsmanlık) yapılan 02 Kasım 2023 tarihli ve 2023/17466 numaralı başvuruyla, bilimsel amaçla talep edilen verilerin idarece açıklanması talep edilmiştir. Kamu Denetçiliği Kurumuna yapılan başvuru neticesinde İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü 12 Aralık 2023 tarihli ve E-41351100-47.03.99-36759 sayılı yazısıyla konuya ilişkin bilgi talebini aşağıdaki gerekçeyle ikinci defa geri çevirmiştir.

... Ülkemiz genelinde 81 il ile 922 ilçe bulunması ve müracaatların bu makamlarca takip edilmesi, Bakanlığımızca yardım toplama müracaatları ve işlemleri ile ilgili kayıt tutulmaması nedeniyle başvuruya ilişkin veri elde edilebilmesi için ayrı ve özel bir çalışma, araştırma, inceleme ya da analiz yapılması göz önünde bulundurulduğunda, bunun Kurumumuz iş yükünü artıracacağı gerekçesiyle ... talebin reddedilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Zekât üzerindeki kamu denetim ve gözetiminin devam edip etmediğine dair çıkarımda bulunabileceğimiz bir diğer karine de kurum bütçeleridir. Bu amaçla yapılan taramada

zekâtın İçişleri Bakanlığının sadece 2018 yılı Performans Programında yer aldığı görülmektedir. Performans esaslı program bir bütçeleme sistemidir. Bu bütçeleme sisteminin temel amacı kamu kaynağı kullanan birimlerin temel politika hedefleri ile kaynak ihtiyaçları arasında bağ kurarak kaynakların etkin tahsisini sağlamak, belirlenen performans göstergeleriyle de kamu kurumlarının kaynakların ne denli verimli kullanıldığını ölçmektir. Bir diğer anlatımla kamu kurumları yetki ve sorumluluk alanlarıyla ilgili icra etmek zorunda oldukları faaliyetleri, faaliyete ait performans kriterlerini ortaya koymakta ve bu faaliyetin gerçekleştirilmesi için ihtiyaç duyulan bütçeyi talep etmektedir. Bu noktada faaliyet kavramının tanımlanması yararlı olabilir. Kamu kaynağı kullanılarak vatandaşlara sunulacak kamusal mal ve hizmetin planlanması, üretilmesi ve hedef kitleye sunulmasını kapsayan sürecin tamamındaki iş ve işlemler kamusal faaliyet olarak isimlendirilmektedir.

İçişleri Bakanlığının 2018 yılı performans programı faaliyet maliyetleri tablosunda yer alan bilgilere göre, Dernekler Dairesi Başkanlığı -günümüzdeki adı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü- sivil oluşumların hizmet veren kurumsal yapının gelişmesine yönelik çalışma faaliyetleri için bütçe talebinde bulunmuştur. Bu faaliyet için, derneklerin gelişimini sağlayacak yasal ve idari düzenlemeler yapılarak sivil toplumun gelişmesine katkı sağlanması, performans hedefi olarak belirlenmiştir. Söz konusu faaliyetler aşağıdaki ifadelerle şöyle açıklanmıştır:

Ayrıca STK'ların iş ve işlemlerinin kolaylaştırılması, teşvik edilmesi, ihtiyaç duydukları idari, mali, hukuki düzenlemelerin yapılması, STK faaliyetlerinde etkinliğin ve şeffaflığın sağlanması, yaptırımların caydırıcı hale getirilmesi, rehberlik ve etkili denetime imkân verecek düzenlemelerin yapılması, kurban, zekât, yardım toplama gibi alanlardaki hukuki boşlukların legal görünümlü illegal yapılar tarafından suiistimal edilmesinin önlenmesi, sivil topluma hizmet sunan kamu alanının, yerel ve merkezi düzeyde ihtiyaca cevap verecek şekilde yeniden yapılandırılması için mevzuat güncellemeleri planlanmaktadır (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2018:65).

Bu performans programının, zekâtın mevzuattan çıkarılarak denetiminin ve izlenmesinin neredeyse imkânsız hale getirilmesinden dört yıl sonra hazırlandığı görülmektedir. İdare, yasama erki eliyle oluşturulan hukuki boşluğun suiistimal edilmemesi ve zekâtın hukuk dışı faaliyetlere konu edilmemesi için ayrıca bir faaliyet yapma ihtiyacı hissetmekte, bu faaliyet için bütçe talebinde bulunmaktadır. Türk Zekât Sisteminin

iyileştirilmek yerine tamamen ilga edilmesi, zekâtın hukuk denetimi dışına itilmesinin topluma tek maliyetinin zekâtın etkinsiz ve verimsiz alanlarda kullanılma ihtimali olmadığı anlaşılmaktadır. Ayrıca zekâtların hukuk denetimi dışında suistimal edildiği, dahası illegal faaliyetlerin finansmanına konu edildiği tespit edilmiş olmalı ki İçişleri Bakanlığı böyle bir faaliyet planlamakta ve bu faaliyetin icrası için bütçe talep etmektedir. Zekâtın yargı kararlarındaki durumunun tartışıldığı sonraki başlıklarda, terör örgütleri nam ve hesabına zekât toplandığı gerçeği özellikle Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuru sonucunda verdiği karar metinlerinde açıkça izlenebilmektedir. Bu faaliyete tahsis edilen kamu kaynakları da Türk Zekât Sisteminin ilga edilmesinden doğan bir diğer maliyet kalemi olarak topluma yüklenmektedir. Böyle bir faaliyete ayrılacak bütçe etkin bir zekât sistemi oluşturulmaya tahsis edilebilir.

Bütçeler, siyasal iktidarın politik tercihlerinin topluma maliyetlerini parasal olarak ifade eden belgelerdir. 2018 yılında İçişleri Bakanlığının bu faaliyet için talep ettiği bütçe tutarı 6.590.000.00 TL'dir. Merkez Bankası arşivlerinde 2018 yılı 1 gram 24 ayar külçe altının ortalama fiyatı 197.62 TL'dir. Bu rakamlar ışığında 2018 yılında zekâtın yanlış ellerde kullanılmaması, etkinliğin ve şeffaflığın sağlanması için 33.4 kilo 24 ayar külçe altın karşılığı Türk Lirası bütçe tahsis edilmiştir. İçişleri Bakanlıktan talep edilen veriler açıklanmış olsaydı, tahsis edilen bütçenin ne denli etkin kullanıldığına dair analiz yapmak da mümkün olacaktı. Bu noktanın ilerleyen zekât araştırmalarda aydınlatılabileceğini umuyorum.

2.3.2.5. T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) 2009 yılında kurulan, afet ve acil durumlara ilişkin süreçlerin etkin yönetimi, ilgili kurum ve kuruluşların koordinasyonu ile afet ve acil durum alanında politika geliştirilmesiyle görevli, genel bütçe kapsamında bir kamu idaresidir. Kurum sadece Türkiye'de değil, dünyanın birçok afet bölgesinde faaliyet göstermektedir. Kurumun Genel Bütçe ödenekleri haricinde bağış gelirleri de bulunmaktadır.

Tablo 2.7: AFAD Bütçe-Bağış Tablosu (TL)

	Genel Bütçeden Aktarılan	Bağışlar
2018 Yılı	3.646.302.462	68.754.188
2019 Yılı	1.916.636.362	26.945.389
2020 Yılı	5.723.803.286	200.034.659
2021 Yılı	10.897.391.758	1.282.866.508
2022 Yılı	16.012.634.502	184.590.261
TOPLAM	38.196.768.370	1.763.191.006

Kaynak: AFAD Faaliyet Raporlarından hareketle yazar tarafından hazırlanmıştır.

AFAD'ın bağış gelirleri, başlatmış olduğu yardım/bağış kampanyaları için sistematik ve planlı bir tanıtım yapılmamış olmasına rağmen önemli bir potansiyele kavuştuğu gözlenmektedir. Tabloda yer verilen 5 yılın bağış tutarı toplamı, kurumun genel bütçe gelirleri toplamının yaklaşık %5'i kadardır bu oranın 2021 yılında %10'a kadar çıktığı görülmektedir. Yüksek bağış potansiyeline sahip olmasına rağmen kurumun Bağışçı İlişkileri Dairesi 2018 yılında kurulmuştur, bu sebeple 2009 ila 2018 yılları arasında yürütülen yardım kampanyalarında toplanan bağışlarla ilgili sistematik bir raporlama imkânı bulunmadığı tahmin edilmektedir. Bu sebeple, Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi (CİMER) vasıtasıyla 29 Nisan 2022 tarihinde yapılan 2202129389 numaralı başvuruya 2019 yılı ve sonrasında AFAD yardım kampanyalarına tevcih edilen bağışlar içinde "zekât" olduğunu belirten/ifade eden herhangi bir ayırıcı açıklamayı haiz bağışlarla ilgili olarak TL, USD ve EURO para cinslerinin her birinde ayrı ayrı olmak üzere; zekât bağışı adedi (tekil işlem adedi), zekât bağışı toplam tutarı (toplam parasal büyüklüğü), zekât bağışının toplam bağışlar içindeki % payına dair veriler talep edilmiştir. Kurumdan 09 Mayıs 2022 tarihinde gönderilen cevabi yazıya aşağıda yer verilmiştir.

Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezine yapmış olduğunuz başvurunuz incelenmiştir. Başvurunuzda yer alan görüş ve öneriler tarafımızca kayıt altına alınmış olup, ilgili birimlere gerekli bilgilendirmeler yapılacaktır.

Saygılarımızı sunarız.

Kurumun cevabına istinaden T.C. Adalet Bakanlığı Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu'na 13 Haziran 2022 tarihli ve 2022/755 kayıt numarasıyla itirazda bulunulmuş ancak kurul 29 Haziran 2022 tarihli ve 2022/874 sayılı kararıyla itirazı reddetmiş, kurum lehine karar vermiştir. Aynı veriler Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesinin

12 Haziran 2023 tarihli ve 216823 sayılı yazısıyla talep edilmiş ancak kurumdan herhangi bir cevap gelmemiştir. Bunun üzerine T.C. Kamu Denetçiliği Kurumundan (Ombudsmanlık) 11 Kasım 2023 tarih 2023/18961 başvuru numarasıyla, bilimsel amaçla talep edilen verilerin idarece açıklanması talep edilmiştir.

Kurum yetkilileriyle yapılan görüşmelerde, AFAD'a yönlendirilen bağış tutarlarının yaklaşık %3'ünün zekât olabileceği ön görüşünde bulunulmuştur. Ancak ifade etmek gerekir ki bu oran herhangi bir çağrı ya da talep olmaksızın vatandaşların kendi teveccühleriyle AFAD'a yönlendirmiş oldukları zekâtlardır. Bu olgu, zekâtlarını devletin himaye ve denetimindeki güvenilir bir kanala yönlendirmeye ihtiyaç duyan bir kesimin varlığına ve zımni bir talebe işaret etmektedir. Her durumda devlet, bu yöndeki bir kamusal ihtiyaca cevap vermelidir. Bu ihtiyacın içeriği ve olası çözüm önerileri araştırmanın bir sonraki bölümünde ayrıntılı olarak tartışılmaktadır.

Kurum yetkilileriyle yapılan görüşmeler sırasında, yardım kampanyası için açılmış banka hesaplarına vatandaşların zekâtlarını yönlendirmiş olmasını yetkililerinin de şaşkınlıkla karşıladıklarına ve hatta bu olguyu, araştırma için veri talebiyle fark etmiş olabileceklerine dair güçlü emareler gözlemlenmiştir. Kurum tarafından bu durumun daha önce fark edilememiş olması, yardım kampanyalarına ait banka hesap hareketlerini izleyecek ve raporlayacak müstakil birimin 2018 yılına kadar olmamasıyla ilgili olabilir. Yardım kampanyaları 2018 yılı öncesinde kurumun Dış İlişkiler ve Uluslararası İnsani Yardım Dairesi Başkanlığının sorumluluğunda yürütülmekteydi. Araştırma için talep edilen veriler, talep dilekçesinin gereğini yapan Bağışçı İlişkileri Dairesince hazırlanmış ancak başkanlık onay vermediği için veriler kurumdan alınamamıştır. Ancak bu verilerin hazırlanmasıyla Bağışçı İlişkileri Dairesi yöneticileri zekât olduğunu tespit edebildikleri yardım tutarlarına ait yekunun sarfını ayrı bir Excel tablosundan takip etmeye başladıklarını yapılan mülakatta ifade etmiştir. Birim yöneticisinin bu hassasiyeti göstermiş olması topluma karşı hissettiği sorumluluk duygusu ve emanet bilincinin bireysel bir tezahürüdür, yöneticiyi bu işlemi yapmaya icbar eden herhangi bir hukuki çerçeve bulunmamaktadır. Daire Başkanlığının kurulduğu günden günümüze 5 yılda 4 yönetici değiştirdiği tespit edilmiştir, bu durum da kurumsallaşmayı yavaşlatmış olabilir. Yardım kampanyalarını izleme ve raporlamayı kolaylaştıracak teknik donanım, elverişli yazılım ve yetişmiş insan gücünün 2023 yılı başı itibarıyla ikmal edilemediği görülmüştür, bu araştırmanın yapıldığı sırada yardım kampanyaları için açılan banka hesaplarına ait hesap

hareketleri, bankalardan talep edilen, muhtemelen Excel formatındaki, tablolardan izlenebilmekteydi.

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı koordinasyonunda Cumhurbaşkanlığınca başlatılan bir yardım kampanyaları vergisel avantajları da haizdir. 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu'nun 89'uncu maddesinin birinci fıkrasının 10'uncu bendinde ve 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanununun 10'uncu maddesinin birinci fıkrasının (e) bendinde mazbut "Cumhurbaşkanınca başlatılan yardım kampanyalarına makbuz karşılığı yapılan ayni ve nakdî bağışların tamamı" ifadesi, gelir ve kurumlar vergisi matrahının tespitinde, vergi beyannamesinde bildirilecek gelirlerden, Cumhurbaşkanlığınca başlatılan yardım kampanyalarına tevcih edilen bağışların tamamının indirilmesini olanaklı hale getirmektedir. Cumhurbaşkanının çağrısıyla bu kampanyaya zekâtını yatıran gelir ve/veya kurumlar vergisi mükellefleri, yatırdıkları tutarın tamamını matrahtan indirebilmektedir. Bu kampanyalardan herhangi birine zekâtını yatıran bir vergi mükellefi, yatırdığı tutarın tamamını vergi matrahından indirebilir.

Buraya kadar anlatılan olgular, AFAD'ın zekâtla kurduğu pasif ilişkiyi ifade etmektedir. AFAD'ın zekâtla aktif ilişkisi 6-7 Şubat 2023 depremiyle başlamaktadır. Asrın felaketi olarak isimlendirilen bu deprem afetinde doğada nadir oluşabilecek yoğunluk ve büyüklüklerde yıkıcı depremler meydana gelmiştir. 24 saatlik zaman dilimi içerisinde ortaya çıkan deprem silsilesi bölgedeki yıkıcı etkisiyle Türkiye Cumhuriyeti tarihinin en yıkıcı deprem afeti olarak kayıtlara geçmiştir. Bu yıkıcı depremler başta Kahramanmaraş ve Hatay olmak üzere Adıyaman, Malatya, Kilis, Gaziantep, Adana, Osmaniye, Şanlıurfa, Diyarbakır, Elâzığ illerinde ve Suriye'nin Türkiye sınırına yakın şehirlerinde çok şiddetli hissedilmiş, büyük yıkımlara sebep olmuştur. İçişleri Bakanlığının (2023) yapmış olduğu açıklamaya göre 57 bin bina yıkılmış, yaklaşık 51 bin kişi vefat etmiştir. Böylesi büyük bir yıkımda tüm Türkiye seferber olmuş yaraların hızla sarılabilmesi için deprem günü T.C. Cumhurbaşkanlığı tarafından Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı nezdinde "Türkiye Tek Yürek Deprem Yardım Kampanyası" başlatmıştır.

Deprem afetinden yaklaşık 6 hafta sonra 23 Mart 2023 Perşembe günü Ramazan ayının başlamıştır. 24 Mart 2023 Cuma günü Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı resmî web sayfasında aşağıdaki basın duyurunu yayınlamıştır.

BASIN DUYURUSU

24.03.2023

Zekâtlarınızı afetzedelerimize ulaştırıyor, Ramazan ayının bereketini birlikte paylaşıyoruz.

Diyanet İşleri Başkanlığımızca yapılan “Deprem, sel ve benzeri nedenlerle barınma ihtiyacı ortaya çıkan ve zekât alabilecek durumda olan afetzedelere, kendilerine mülk olarak teslim edilmek üzere zekât parası ile konut yapılabilir.

Ayrıca depremzedelere gıda ve temel ihtiyaç maddeleri sağlanması için de zekât verilebilir” açıklamasına istinaden, bu kapsamda yapılması söz konusu olabilecek yardımları koordine etmek üzere AFAD Başkanlığımız tarafından banka hesapları açılmıştır.

Açılan bu hesaplarda, sadece, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın açıklamasında belirtildiği kapsamdaki yardımlar toplanacaktır. Söz konusu hesaplarda toplanacak olan yardımlar, afetzedelerimiz için konut yapımı, barınma, gıda ve temel ihtiyaç maddelerinin temininde kullanılacaktır.

Asrın afetinde yaraları el birliği ve dayanışma ile saracağız.

Verdikleri destek ve yardımlardan dolayı Aziz Milletimizin her bir ferdine şükranlarımızı sunuyor, Ramazan ayının ülkemiz, milletimiz ve tüm İslam alemi için hayırlara vesile olmasını diliyoruz.

AFAD ZEKÂT HESAP BİLGİLERİ

Hayırsever vatandaşlarımızdan gelen yoğun talepler doğrultusunda Zekât alabilecek afetzedelerin başta kalıcı konut olmak üzere tüm ihtiyaçlarında kullanılmak için “Zekât” hesapları açtırılmış olup IBAN bilgileri aşağıda belirtilmektedir (T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, 2023).

Tablo 2.8: AFAD’ın Türkiye Tek Yürek Deprem Yardım Kampanyası için Zekâta Mahsus Banka Hesap Numaraları

T.C. ZİRAAT BANKASI A.Ş. ANKARA KAMU KURUMSAL ŞUBESİ	
TL	TR15 0001 0017 4555 5555 5553 75
USD	TR85 0001 0017 4555 5555 5553 76
EURO	TR58 0001 0017 4555 5555 5553 77
Banka Swift Kod No	TCZBTR2A
TÜRKİYE VAKIFLAR BANKASI T.A.O KIZILAY TİCARİ ŞUBE	
TL	TR34 0001 5001 5800 7320 0879 37
USD	TR15 0001 5001 5804 8022 4866 17
EURO	TR48 0001 5001 5804 8022 4866 05
Banka Swift Kod No	TVBATR2A
TÜRKİYE HALK BANKASI A.Ş. BAKANLIKLAR ŞUBESİ	
TL	TR17 0001 2009 4080 0005 0002 45
USD	TR64 0001 2009 4080 0058 0003 93
EURO	TR37 0001 2009 4080 0058 0003 94
Banka Swift Kod No	TRHBTR2A
ZİRAAT KATILIM BANKASI A.Ş. KURUMSAL ANKARA ŞUBESİ	
TL	TR52 0020 9000 0041 2303 0000 43
USD	TR25 0020 9000 0041 2303 0000 44
EURO	TR95 0020 9000 0041 2303 0000 45
Banka Swift Kod No	ZKBATRIS
VAKIF KATILIM BANKASI A.Ş. KURUMSAL ANKARA ŞUBESİ	
TL	TR14 0021 0000 0001 6349 0000 10
USD	TR78 0021 0000 0001 6349 0001 19
EURO	TR51 0021 0000 0001 6349 0001 20
Banka Swift Kod No	VAKFTRIS

Kaynak: AFAD resmî web sayfasından alınmıştır. T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, 2023.

Türkiye Cumhuriyeti’nde ilk defa genel bütçe kapsamındaki bir kamu idaresi tarafından zekât tahsilatı için çağrı yapılmakta ve zekâtlar için özel hesaplar açılarak münhasır bir kanal ihdas edilmektedir. Bu hususiyete binaen, zekât toplayan ilk genel bütçeli kamu kurumu unvanı Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına değil, AFAD’a aittir. Zira Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı pandemi döneminde zekât kabul etmiş olsa da bunun için ayrıca bir ödeme kanalı tahsis etmemiştir. Bu hususiyete istinaden

zekât ödemelerine tahsis edilmiş AFAD'a ait banka hesap numaralarına da yukarıda yer verilmiştir. Afet koşulları göz önünde bulundurulduğunda AFAD'ın zekâta mahsus hesap açmakta biraz geciktiği görülmektedir. Zira deprem hadisesi akabinde, Ramazan ayı gelip de AFAD tarafından zekâta mahsus yardım hesapları açılmadan önce, Türkiye Tek Yürek Deprem Yardım Kampanyasının genel bağış hesaplarına zekâtlarını gönderen vatandaşlar olduğu bilinmektedir. Bu konuyla ilgili Diyanet TV ekranlarında yayınlanan "Diyanet'e Soralım" isimli programın 20 Şubat 2023 tarihli 2047'nci bölümünün 26'ncı dakikasından itibaren yayına Iğdır ilinden telefonla bağlanan Süleyman Bey'in "AFAD'ın yardım hesabına zekât gönderdim ancak AFAD'ın zekâta mahsus bir hesabı olmadığını sonradan öğrendim, zekâtım oldu mu?" sorusuna cevap verilmektedir. Soruyu yanıtlayan Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı Mehmet Kapukaya, Din İşleri Yüksek Kurulunun bu konuda vermiş olduğu fetvaya dikkat çekmiş, zekâta aracılık eden kurumların ayrı bir zekât hesabı olması gerektiğine vurgu yapmıştır. Ayrı bir zekât hesabı olmayan kurumlara gönderilen zekâtların tekrar gönderilmesi gerektiği açıkça ifade etmiştir. Kapukaya açıklamasının hiçbir yerinde AFAD'ı ya da yürütülmekte olan ulusal kampanyayı zikretmeden kamu kurumlarının da zahmetsiz bir işlemle zekât için ayrı bir hesap açmalarıyla bu türden sorunların da ortadan kalkacağını salık vermiştir (Diyanet TV, 2023). Bu yaklaşım çerçevesinde, Cumhurbaşkanının çağrısıyla Biz Bize Yeteriz Türkiye Kampanyasına zekâtlarını yönlendirenlerin bu zekât tutarlarını tekrar ödemeleri gerekmektedir. Teknolojinin imkânlarıyla bir hesaba gönderilen ve zekât olduğunu ifade eden ayırıcı herhangi bir açıklamayı haiz tutarların kuruşu kuruşuna kolay ve zahmetsizce tespit edilebildiği günümüzde Diyanetin zekâta mahsus hesap koşulunda ısrar etmesinin ardındaki sebepleri anlamak mümkün olsa da bu koşulun zekâtın sıhhat şartı olarak öne sürülmesi anlamlı değildir. Özellikle zekâta mahsus hesap numarası olmayan kurumlara gönderilen zekâtların tekrar ödenmesi gerektiğine içtihat etmek ya selefi ya da devletçi bir yaklaşımın sonucu olabilir. Bu çerçevede zekât mükellefinin sorumluluğu, idarenin zekâta mahsus bir hesabı varsa zekâtını o hesaba tevcih etmesinden, eğer zekâtını genel bir hesaba gönderiyorsa açıklamada tutarın zekât olduğunu açıkça belirtmesinden ibarettir. Zekâta mahsus hesaplara gönderilen tutarların açıklamasında zekât olduğunu ifade etmek şart değildir zira o hesapta toplanan tüm tutarlar zekât olarak kabul edilecektir. Ancak genel bir hesaba gönderilen zekât tutarının açıklamasında zekât olduğu ifade edilmemişse söz konusu zekât tutarının tekrar ödenmesinin gerekliliğinden o zaman bahsedilebilir. Çok büyük

yıkıma sebep olan deprem hadisesinin etkilerinin henüz çok sıcak olduğu, her türden ve en ufak yardıma dahi çok ihtiyaç duyulduğu afetin ilk günlerinden itibaren Diyanetin zekâta mahsus hesap ısrarı ve genel hesaplara yatırılan zekât tutarlarının tekrar ödenmesi yönündeki içtihadında isabetli olmadığı açıktır. Diğer yandan Cumhurbaşkanının çağrısıyla zekâta mahsus hesap açmazdan önce AFAD'ın yardım hesaplarına yatırılan zekâtların ya da Biz Bize Yeteriz Türkiyem Millî Dayanışma Kampanyasına tevcih edilen zekâtların usulüne uygun kullanılmadığına dair Diyanet'te şüphe oluştuysa bu durumu kamuoyuyla açıkça paylaşması gereklidir. Ancak mükelleflerin zekâtlarını tekrar ödenmesini salık vermek idareye ait bir kusuru zekât mükelleflerine yüklemektir, böyle bir içtihadın adil olmadığı açıktır. Böyle bir durumda Diyanetin ilgili idareleri, kampanya hesaplarına yönlendirilen yardımlar içinde zekât olduğunu belirten herhangi bir ayırıcı ifadeyi haiz tutarların dikkatlice tespit edilip usulünce sarf edilmesi yönünde irşat etmesi en doğrusu olacaktır. Her şey bir yana, modern mali sisteminin yapısal sebeplerle hızlıca finanse etme imkân ve kabiliyetine sahip olmadığı büyük afetler gibi her türden acil/olağanüstü durumlar için zekât önemli bir imkândır. Böylesi önemli bir kaynağın kamu tarafından nasıl toplanacağı ve sarf edileceği pozitif hukuk tarafından mutlaka düzenlenmelidir. Zira AFAD zekât hesaplarında toplanan tutarın nasıl kullanılacağına dair idareye yol gösteren ve/veya idareyi icbar eden bir pozitif hukuk metni bulunmamaktadır. Toplanan zekât tutarının nasıl kullanıldığına dair kamuoyunun herhangi bir bilgisi olmadığı gibi, öngörülebilir bulunabileceği yasal bir isnattan da yoksundur.

Araştırmanın ekler bölümünde de yer verilen Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının 22 Kasım 2023 tarihli ve E-58111772-825.03.02-757532 sayılı yazısında, deprem yardım kampanyasında zekâta mahsus açılan hesaplarda 65.151 tekil işlemde toplam 248.962.328,52 TL zekât toplanmıştır. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası arşiv verilerine göre 2023 yılında 24 ayar külçe altının gram fiyatı ortalama 1.471,89 TL'dir. İşlem başına ortalama 3.822 TL -2,60 gr. 24 ayar külçe altın- zekât düşmektedir. Bu durumda AFAD zekât hesaplarında 2023 yılında 170 kilogram 24 ayar külçe altın karşılığı zekât toplanmıştır. Zekâta mahsus hesaplar açılmadan önce genel yardım hesabına tevcih edilen zekâtlarla bu tutarın daha da yükseleceği açıktır. Ancak genel yardım hesaplarına yatırılan zekât tutarlarıyla ilgili kurumdan doğrudan bilgi edinilememiş olursa da genel yardım hesabına yatırılan zekâtların da usulüne uygun bir yöntemle ihtiyaç sahibi deprem zedelerine ulaştırıldığı

kanaatini güçlendiren uygulamalar gözlemlenmektedir. Kurum yetkilileriyle yapılan görüşmede, zekât hesabında biriken tutarın, Diyanet İşleri Başkanlığıyla da istişare edilerek, Kızılay'ın deprem bölgesinde dağıtmış olduğu Esenkart adı verilen kartlı ödeme sistemine aktarıldığı ifade edilmiştir. Böylece zekâtları aracısız olarak ihtiyaç sahibi depremzedelerin kullanımına sunulduğu ve zekâta aranan temlik şartının da yerine getirildiği anlaşılmaktadır. Deprem bağış hesaplarında toplanan bağışlar ile bağış hesabından yapılan harcama kalem ve tutarları AFAD'ın web sayfasında şeffaf ve düzenli olarak kamuoyuyla paylaşılma, açıklanan verileri her ayın birinci ve on beşinci günlerinde güncellemektedir. Kurum web sayfasında, afetin birinci yıl dönümüne çok az bir zaman kala yayınlanan, 01 Şubat 2024 tarihli bültende Esenkart ödemeleri toplamının 1.009.324.500 TL -685.733,65 gr. 24 ayar külçe altın- olduğu görülmektedir. Bu tutar zekât bağış hesabında toplanan tutardan 4 (dört) kat daha fazladır. Aradaki bu fazlalığın genel yardım hesabına yatırılan zekâtlardan kaynaklandığı hatta zekât bağışlarının üzerinde bir tutar olabileceği düşünülmektedir. Aynı bültende bağış hesaplarında toplanan toplam tutarın 129 milyar TL olduğu görülmektedir, bu çerçevede toplanan yardımların %0,78'inin zekât olduğu ifade edilebilir (T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, 2024).

Dikkatle incelenmesi gereken bir diğer husus da Diyanetin deprem yardım kampanyasında benimsediği kurumsal tavrıdır. Araştırmanın başından bu yana Diyanet, idarenin zekât hususundaki tavrını fetvalarıyla meşrulaştıran ve idarenin benimsediği zekât politikasının icrasına destek veren bir rolde görülmektedir. Ancak 6-7 Şubat 2023 deprem felaketi sonrasında önceki tavrının aksine zekât konusunda standartları belirleyen ve idareyi bu standartlara uymaya icbar eden, daha doğrusu kurumlara belirlediği standartlara/fetvalara atıf yapma ihtiyacı hissettiren bir Diyanet görülmektedir. Nitekim AFAD zekât çağrısı için yayınladığı basın duyurusunda Diyanet İşleri Başkanlığının fetvasına referansta bulunmuştur. Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulunun resmî web sayfasında yapılan tarama neticesinde hemen deprem akabinde 15 Şubat 2023 ve depremden 7 ay sonra 31 Temmuz 2023 tarihlerinde yayınlanmış iki ayrı fetva tespit edilmiştir. 15 Şubat 2023 tarihli ve AFAD'ın basın açıklamasında atıfta bulunduğu fetvanın tam metnine aşağıda yer verilmiştir.

Soru: Afetzedeler için zekât parasıyla barınma yerleri (konteyner, çadır, konut) yapılması caiz midir?

Cevap: Deprem, sel ve benzeri nedenlerle barınma ihtiyacı ortaya çıkan ve zekât alabilecek durumda olan afetzedelere, kendilerine mülk olarak teslim edilmek üzere, zekât parası ile barınma yerleri (konteyner, çadır, konut) yapılması caizdir. Zekât yükümlüsü bunu bizzat yapabileceği gibi her bakımdan güvenilir kişi ve kuruluşlar aracılığıyla da yaptırabilir.

Mülkiyeti afetzedelere devredilmeyen çadır, konteyner, konut vb. barınma yerleri ise zekât dışındaki infak ve bağışlardan yapılmalıdır. Zira dinimize göre dayanışma ve yardımlaşma sorumluluğu sadece zekâttan ibaret değildir. Dolayısıyla zekât dışındaki infak ve bağışlar ile de yardıma muhtaç olanlara ulaşmak ve yaralarını sarmak inancımızın bir gereğidir (T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu, 2023a).

Kurulun 31 Temmuz 2023 tarihli fetvasında zekâtın toplanması ve sarfı konularında izlenecek usul bakımından daha ayrıntılı açıklamalar yapıldığı görülmektedir. İlgili fetvanın tam metnine aşağıda yer verilmiştir.

Soru: Depremzedelere zekât verilmesi caiz midir?

Cevap: Zekât, toplumsal dayanışma ve insanların temel ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için farz kılınmış bir ibadettir. Deprem gibi büyük afet zamanlarında toplumun acil ihtiyaçlarının karşılanması son derece önemli hale gelmektedir. Böyle durumlarda diğer bağışların yanında zekât yoluyla da yaraların sarılmasına destek olmak gerekir. Buna göre şartlarına riayet etmek kaydıyla zekât farızası doğrudan ya da her bakımdan güvenilir kişi ve kuruluşlar aracılığı ile yerine getirilebilir. Normal şartlar altında zengin sayılacak mal varlığına sahip olan kimselere de içinde bulunduğu olağanüstü şartlar sebebiyle malına ulaşamadığı sürece zekât verilebilir.

Zekâtı bir aracı kuruluş vasıtasıyla yerine getirirken şu hususlara dikkat edilmelidir:

a) Bu kuruluşun her bakımdan güvenilir olması,

b) Bu kuruluşun, zekâta aracılık ettiğini açıkça taahhüt ediyor olması ve topladıkları zekâtların tamamını aynı veya nakdî olarak hak sahiplerine teslim etmesi,

c) Zekâtın, söz konusu kuruluşun özel "zekât hesabı"na yatırılması.

Öte yandan dinimize göre dayanışma ve yardımlaşma sorumluluğu sadece zekâttan ibaret değildir. Dolayısıyla zekât dışındaki infak ve bağışlar ile de yardıma muhtaç olanlara ulaşmak ve yaralarını sarmak inancımızın bir gereğidir (T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu, 2023b).

İlk fetvayla arasındaki üslup ve içerik farkı göz önünde bulundurulduğunda ikinci fetvanın AFAD dışında, sair sivil toplum kuruluşlarına tevcih edilen zekâtlara yönelik olduğu anlaşılmaktadır. Zira ilk fetvada, zekâtın hak sahiplerine doğrudan teslim edilmesi anlamına gelen temlik koşulu zikredilmeksizin, toplanan zekâtların inşası tamamlanınca afetzedelere teslim edilmek üzere barınma yerlerinin imalat masraflarına sarf edilebileceği ifade edilirken, ikinci fetvada yer verilen “dikkat edilecek hususların (b) maddesinde” kuruluşların sadece zekât mükellefi ile zekâta müstahak kişi arasında köprü görevi görerek aracılık edebileceği ve kendilerine tevcih edilen zekâtları hak sahibine doğrudan teslim etmeleri gerektiği ve hiçbir iş ya da hizmetin finansmanında kullanamayacakları açıkça ifade edilmiştir. Bu iki fetva arasındaki farka dayanarak, zekât hukukunda kamu tüzel kişisi ile özel hukuk tüzel kişileri arasında önemli bir statü farkı olduğu anlaşılmaktadır. İleride önerilecek zekât politikalarında bu farkın göz önünde bulundurulması elzemdir.

Diğer yandan deprem afetinden itibaren Diyanet’e en sık yönlendirilen sorular depremzedelere yönlendirilecek yardımlar ve zekâtla ilgili olmuştur. Diyanet TV televizyon kanalında yayınlanan “Diyanet’e Soralım” isimli programın deprem sonrası yayınlanan birçok bölümünde bu konu ele alınmıştır. Diyanet’e Soralım isimli programın 09 Şubat 2023 tarihli 2041’inci bölümünün 6’ncı dakikasından, 14 Şubat 2023 tarihli 2044’üncü bölümün 29’uncü dakikasından itibaren, ve “Dini Gündem” isimli programın 08 Şubat 2023 tarihli 97’inci bölümünün 30’uncü dakikasından itibaren “Depremzedelere zekât verilebilir mi?” sorusuna yanıt verilmiş, verilen yanıtlarda mutlak suretle zekât için müstakil banka hesapları bulunan kurumların tercih edilmesi gerektiği ifade edilmekte, Türkiye Diyanet Vakfı ile Türkiye Kızılay Derneğinin müstakil zekât fonları olduğu bilgisi verilmektedir. Dikkat çekici bir diğer

husus da Diyanet'e Sorulim yayınında izleyicilerin, Cumhurbaşkanlığınca başlatılmış olan Türkiye Tek Yürek Kampanyasına ait 1866 numaralı SMS bağış kanalı anılmaksızın sadece Türkiye Diyanet Vakfının 5601 numaralı SMS bağış kanalına yönlendirilmiş olmasıdır (Diyanet TV, 2023b, 2023c, 2023a). Diyanet İşleri Başkanlığı üç yıl önceki Biz Bize Yeteriz Türkiyem Millî Dayanışma Kampanyasında, kampanya adını zikrederek zekâtların bu kampanyaya verilmesini teşvik eder mahiyette fetva verirken afetzedelere zekâtların ulaştırılması konusunda verdiği fetvalarda "Türkiye Tek Yürek Deprem Yardım Kampanyası"na ve AFAD'a fetvasında yer vermemektedir. Buna mukabil, AFAD'ın zekât toplamak için yaptığı çağrıda Din İşleri Yüksek Kurulunun fetvasını referans vermesi dikkat çekicidir. Bu tavırda, Biz Bize Yeteriz Türkiyem Millî Dayanışma Kampanyasında edinilen zekât tecrübesinin etkisi olduğu düşünülebilir.

Yukarıda tartışılan yardım kampanyalarıyla ilgili olay örüntüsü içerisinde bahsedilen hususlardan Diyanet İşleri Başkanlığı ve Din İşleri Yüksek Kuruluyla ilgili olanlara, tekrarla konu bütünlüğünü zedelememesi için mezkûr kurumlarla ilgili başlıklar altında tekrar yer verilmeyecektir.

2.3.2.6. Diyanet İşleri Başkanlığı

Diyanet İşleri Başkanlığının 16.03.2023 tarihli ve 3439410 sayılı onayı ile yürürlüğe giren Diyanet İşleri Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönergesinin 10/A maddesinde Zekât Hizmetleri Daire Başkanlığı ihdas edilmiştir. Bu yeni birimin görevleri yönergenin aynı maddesinde aşağıdaki gibi sıralanmıştır:

- a) *Zekât, fitre, fidye ve benzeri mali ibadetlerin İslam dininin usul ve esaslarına uygun olarak yerine getirilmesi için gerekli çalışmaları yapmak.*
- b) *Kurban ibadetinin dinî hükümlere, sağlık şartlarına ve çevre temizliğine uygun olarak ilgili kurumlarla iş birliği içerisinde yerine getirilmesi için çalışmalar yapmak.*
- c) *Vekâletle kurban organizasyonu gerçekleştiren kurum ve kuruluşların bu kapsamdaki hizmet ve faaliyetlerini denetlemek.*

ç) Zekât, fitre, fidyeye ve benzeri mali ibadetler ile kurban ibadetine yönelik bilincin geliştirilmesi ve bu ibadetlerin usulüne uygun olarak ifası amacıyla ilgili birimlerle iş birliği içerisinde çalışmalar yapmak.

d) Din İşleri Yüksek Kurulunun mali ibadetler ile kurban ibadetine dair karar, mütalaa ve görüşlerinin, toplumda bilinirliğini artırmaya yönelik çalışmalar yapmak.

e) Vekâletle kurban organizasyonuna yönelik çalışmalar yapmak.

f) Mali ibadetler ile kurban ibadetine ilişkin yazılı ve görsel materyaller hazırlanmasını sağlamak.

g) Helal gıda konusunda ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile yürütülecek iş ve işlemleri koordine ve takip etmek.

ğ) Görev alanına ilişkin hizmetlerin etkin ve verimli bir şekilde yürütülebilmesi amacıyla ilgili birim, kurum ve kuruluşlarla ortak projeler geliştirmek ve bu projelerin yürütülmesini sağlamak.

h) Ramazan ayında sunulacak hizmetlere dair iş ve işlemleri yürütmek, gerekli koordinasyonu sağlamak.

ı) dinî bayramların kutlanmasına yönelik gerekli iş ve işlemleri yürütmek.

i) Görev alanı ile ilgili konularda verilen diğer görevleri yapmak.

Yönergeden anlaşılacağı üzere daire başkanlığının görev ve yetki alanına zekâtla birlikte kurban, fidyeye, fitre gibi mali yönü bulunan ibadetlerin tamamı girmektedir. Yönergede her ne kadar “kurban ve mali ibadetler” ifadesi kullanılmış olsa da günümüzde vekâlet yoluyla kurban ibadetinin yaygınlaşmasıyla kurbanın da mali ibadet hüviyetine kavuştuğu ifade edilmelidir. Bu çerçevede daire başkanlığının yetki alanı sadece zekâtla sınırlı kalmamakta mali ibadetlerin tamamını ihata etmektedir. Yönergeden daire başkanlığının icracı bir konumda olmadığı, bildirme, bilgilendirme ve bilinçlendirme görevine ağırlık verildiği görülmektedir. Zira mevcut mevzuat çerçevesinde Diyanet İşleri Başkanlığının zekâtın toplanması ve dağıtılması faaliyetlerinde icracı bir konumda olması mümkün değildir, başkanlık bu türden faaliyetlerini Türkiye Diyanet Vakfı aracılığıyla yürütmektedir. Diyanet İşleri Başkanı vakfın mütevelli heyeti başkanı olmakla beraber, mütevelli heyeti üyeleri yine Diyanet

İşleri Başkanlığının üst yönetiminden oluşmaktadır. Bu görüntüden mevzuatın toplumun ihtiyacı olan bir hizmete cevap veremediği anlaşılmaktadır.

Din Hizmetleri Genel Müdürlüğüne bağlı faaliyet göstermekte olan Zekât Hizmetleri Daire Başkanlığı'nın kuruluş gerekçesi Din Hizmetleri Genel Müdürü Bünyamin Albayrak tarafından aşağıdaki sözlerle açıklanmaktadır;

...yakın geçmişte FETÖ örneğinde görüldüğü üzere dinî duyguları istismar ederek zekât, fitre, kurban vb. mali ibadetler üzerine yoğunlaşan ve kendilerine güç devşiren zararlı ve istismarcı yapıların önlenmesi ve bu yapılara karşı insanımızın korunması noktasında Başkanlığımızın diğer ibadetler de olduğu gibi zekât ibadetinin ifası ve koordinesinde de daha etkin ve verimli bir yapıya kavuşturulması bir zorunluluk olarak telakki edilmiştir. Bu itibarla ibadet hizmetleri ağırlıklı olarak Genel Müdürlüğümüz görev alanına girdiğinden Birimiz bünyesinde zekât hizmetlerini deruhte edecek bir daire başkanlığı oluşturulması zarureti hâsıl olmuştur (Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2022:13).

Yukarıda ifade edilen gerekçelerden hareketle, Diyanet İşleri Başkanlığının 15 Temmuz 2016 darbe girişimi sonrasında görev alanına giren konularda kapsamlı bir değerlendirme yaptığı ve zekât konusunda regülasyonlara ihtiyaç duyulduğu sonucuna vardığı açıkça anlaşılmaktadır. Benzer bir manzarayla Din İşleri Yüksek Kurulunun 31.08.2016/11 sayılı kararında da karşılaşılmaktadır. Başkanlık mezkûr kararı Dini İstismar Hareketi FETÖ/PDY Olağanüstü Din Şûrası Kararları başlığıyla yayınlamıştır. Yayımlanan belgede milletin dinî duyguları istismar edilerek zekâtlarının çalındığı, haraç misali tehdit ve baskıyla tahsil edilerek toplanan zekâtlarla yabancı ülkelerdeki politikacıların seçim kampanyalarının desteklendiği, lobi faaliyeti yapıldığı, Kur'an-ı Kerimde bildirildiği yerlere değil örgüt amaçları doğrultusunda sarf edildiği ve bu meblağların çok büyük olduğu açıkça ifade edilmiştir (Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı, 2016). Bir diğer ve daha açık ifadesiyle, Türkiye'de zekâtın kurumsallaşma biçiminin terörün finansmanında kullanılabilecek kadar suiistimallere açık olduğu, bu alanda hem toplumsal talebi karşılayacak hem de suiistimallerin önüne geçecek regülasyonlara ihtiyaç olduğu ilgili kamu kurumlarınca tescil edilmektedir. Bu çerçevede kurulan Zekât Hizmetleri Daire Başkanlığının ne bu türden bir ihtiyacı karşılama ne yukarıda alıntılanan amaçları gerçekleştirme imkânı bulunmaktadır. Zekât Hizmetleri Daire Başkanlığının kuruluş amacına uygun

faaliyetler yapabilmesi için 22 Haziran 1965 tarihli ve 633 numaralı Diyanet İşleri Başkanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanunun ilga edilerek günümüzün ihtiyaç ve gerçekliğiyle uyumlu yeni bir kanun ihdas edilmesi kamu menfaati açısından daha uygun olacaktır.

2.3.2.7. Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu

633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanununun 5'inci maddesinde Din İşleri Yüksek Kurulunun görevleri sıralanmaktadır. Kurulun ilk sıradaki görevi “İslam dininin temel bilgi kaynaklarını ve metodolojisini, tarihî tecrübesini ve güncel talep ve ihtiyaçları dikkate alarak dinî konularda karar vermek, görüş bildirmek ve dinî soruları cevaplandırmak”tır. Kurula verilen 17 Şubat 2022 tarihli dilekçeyle kurulun zekât hakkında vermiş olduğu karar ve fetvalar talep edilmiştir. Kurulun 69942030-101.99-2232263 sayılı yazısıyla göndermiş olduğu vesikalardan araştırma konusuyla paralel olan ve belge değeri taşıyan 13 adet kurul kararı seçilerek aşağıda nakledilmektedir. Bu başlık altında yer alan kararların bir kısmı ile Cumhuriyet Arşivinden çıkarılan vesikalarda yer alan fetvalarla tenakuz oluşturduğu görülecektir. Bu durum Mecellenin 39'uncu maddesinde yer bulan “Ezmanın tagayyürü ile ahkâmın tagayyürü inkâr olunamaz.” ilkesini hatırlara getirmektedir.

a) Türk Hava Kurumuna Zekât ve Fitraların Verilemeyeceği Hakkında (Karar No: 1967-52)

Yüksek Başkanlıkça 16/1/1967 tarih ve 122 sayı ile Kurulumuza havale buyrulan; Akyazı Müftülüğünün 3.1.1967 tarih ve 1 sayılı Türk Hava Kurumuna verilen fitra ve zekâtlarla ilgili yazısı incelendi:

Bu evrakin müzakeresinde Kurul Başkanı İsmail Ezherli, üyelerden M. Şehit Oral, Dr. A. Arslan Aydın, Dr. M.Esad Kılıçer, Lütfi Doğan, Hasan Ege, Hüseyin Özgün, İbrahim Atay, Osman Keskiöglü, Dr. Lütfi Doğan ve A. Hamdi Kasaboğlu hazır bulunmuşlardır.

Vatanımızın, milletimizin ve mukaddesatımızın bekçisi kahraman ordumuzun bir parçası olan Hava Kuvvetlerine ve onun yardımcısı bulunan Türk Hava Kurumuna daima müzahir olmak, her Müslüman Türkün vazifesidir. Bu sebeple, Türk Hava Kurumuna ve bu arada Kızılay ve Çocuk Esirgeme Kurumu gibi millî hayır kurumlarına yardımcı olmak gayesiyle halkımızın irşad edilmesi hususunda zaman zaman müftülüklere talimat verilmektedir.

Ancak, Kur'ân-ı Kerime göre zekât ve fitranın sarf mahalli tesbit edilmiştir. Bunlar: fakirler, düşkünler, esaretten kurtarılacaklar, borçlu düşenler, Allah yolunda cihada koyulanlar ve yolda kalmış olanlardır. Ayet-i Kerimede bunlardan başka, zekâtı toplamaya memur kimselerin toplanan bu zekâtın zekât olarak değil de ücret olarak bir pay alacakları tasrih edilmiştir. Ayrıca, "Müellefe-i Kulub" adı verilen, kalpleri İslam'a ısındırılmak istenen yeni Müslümanlara da verileceği beyan buyrulmuştur.

Hanefî, Şafî, Hanbelî gibi üç büyük Ehli Sünnet mezhebinin imamları bu konuda aynı görüşe sahiptirler.

Bu sebeple, zengin Müslümanlar tarafından verilmesi dinen farz olan zekât ile, vâcib olan fitranın, Türk Hava Kurumu gibi müesseselere verilemeyeceğine, fakat bu gibi hayır müesseselerine her vesile ile teberru şeklinde yardımlar yapılmasının uygun olacağına teşkilatımıza tamim edilmesine ittifakla karar verildi.

Kurulun bu kararının Cumhuriyet'in ilk yıllarında Diyanet İşleri Reisliğinin irat ettiği fetvalarla tenakuz oluşturduğu görülmektedir.

b) Vergilerin Zekât Olup Olmadığı Hakkında Karar (Karar No: 1966-49)

Yüksek Başkanlıkça 02/02/1966 tarih ve 6695 sayı ile Kurulumuza havale buyurulan zekât hakkındaki Mehmet Arslan'ın dilekçesi incelendi:

Bu evrakın müzakeresinde, Kurul Başkanı Ali Rıza Hakses, üyelerden H. Hüsnü Erdem, M. Şehit Oral, İsmail Ezherli, İbrahim Eken, Dr. Esat Kılıçer, Lütfi Doğan, Ahmet Baltacı, Hasan Ege hazır bulunmuşlardır.

1- Her sene çeşitli namlarla toplanan vergiler, Devlet hazinesinde toplanarak muhtelif yerlere sarf edilmektedir. Nisaba malik olan Müslümanların

ödedikleri vergilerin, fukaranın hakkı olan zekât ve sadakaya mahsup edilmesi doğru değildir.

2- Kendisine zekât verilmesi caiz olan kimselerden yakın akrabalara zekâtın verilmesi evla olduğu gibi, zekâtın cem'an veya perakende olarak ödenmesinde dinen bir mahzur olmadığına, zekâtın vaktinden evvel ve sonra da verilmesinin caiz olduğuna ittifakla karar verildi.

Burada sorulan, ödenen verginin zekât yerine sayılıp sayılamayacağı hususudur. Kararda bunun uygun olmadığı ifade edilmiştir. Ancak ödenen zekâtın vergiden mahsup edilmesi meselesine değinilmemiştir. Zira bu durum Türkiye gibi temsili demokrasilerde yasama organı aracılığıyla toplumun karar vermesi gereken bir durumdur. Eğer toplum bunu uygun görür ve yasama organından gerekli yasal düzenlemeler yapılırsa belirli koşullarda ödenen zekâtın bir kısmı ya da tamamı, vergi aslından ya da matrahtan indirilmesi mümkün olabilir.

c) Bir Temsilci Tayin Ederek Cami İnşaatına Fitre ve Zekât Toplanması Hk.

(Karar No: 1965-110)

Yüksek Başkanlıkça 01.02.1965 gün ve 3895 sayı ile Kurulumuza havale buyurulan Burdur Ağlasun Kazasından Mehmet Elibol'un 27.01.1965 tarihli dilekçesi incelendi:

Bu evrâkın müzakersinde Sadedin Evrin, A.Hamdi Kasaboğlu, Dr. L. Doğan Osman Keskiöğlü ve Mehmet Oruç hazır bulunmuşlardır.

Gelenek halinde verilmekte olan fitrenin bir temsilci tayini ile cami inşasına verilmesinin dinen caiz olduğunun Yüksek Kurul Başkanlığına arzına karar verildi.

d) Kur'ân Kursu Yaptırma Derneğine Zekât Verilmesi Hk. (Karar No: 1965-41)

Yüksek Başkanlıkça 22.12.1964 gün ve 47146 sayı ile Kurulumuza havale buyurulan Sandıklı Kazası Kur'ân Kursu Yaptırma Derneği Başkanlığının 19.12.1964 tarihli yazısı incelendi:

Bu evrakın müzakeresinde Üyelerden S. Evrin, A. H. Kasaboğlu, O. Keskioglu ve M. Oruç hazır bulunmuşlardır.

Zekât verilecek yerler âyet-i kerimedeki fi sebilillah (Allah yolu) tâbiri umumi olduğundan buna cihad ve diğer bütün hayırlı işler dahildir. Ahmed İbn Hanbel başta olmak üzere bazı fukahâ cami ve hayır müessesesi inşasına verileceğine kail olmuşlardır. Bu itibarla zaruret halinde Kur'ân Kursuna verilmesinde bir mahzur olmadığının mahalline bildirilmek üzere Yüksek Başkanlığa arzına karar verildi.

e) Ev Kirasız Para Faizsiz Mukavelede Para Sahibinin Parasının Zekâtını Vermesi Hakkında (Karar No: 1962-87)

Yüksek Başkanlıkça 17/03/1962 tarih ve 7305 sayı ile Kurulumuza havale buyurulan Ankara'da Mahmut Pesek'in ev kirasız para faizsiz mukavelesinin zekât nisabına girip girmediği hakkındaki 13/03/1962 günlü dilekçesi incelendi:

20 bin liranın zekâtının verilmesi icap edeceğinin mahalline bildirilmesine karar verildi.

Fetvada zikredilen "Ev Kirasız Para Faizsiz" ifadesi Bey' bi'l-İstiğlâl akdini akla getirmektedir. Bu durumda böyle bir akitte söz konusu parasal büyüklüğün zekâtının verilmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

f) Pul ve Sigorta Zekâtı Hakkında Karar (Karar No: 1960-119)

Yüksek Riyasetten 24/3/960 tarih ve 9040 sayı ile muhavvel Gölpaazarı Müftülüğün 21/3/960 gün ve 36 sayılı tezkeresine bağlı yazıda hayat sigortalarına gönderilen, birikmiş paraların yakınları üzerinden zekât verilip verilmeyeceği ve P.T.T. idaresi tarafından çıkarılan hatıra pulları koleksiyonunun zekâta tabi olup olmadığı hakkındaki yazı incelendi:

Herhangi bir şahsın elinde bulunup damgalamış veya damgalanmamış koleksiyon pullarının nakid gibi bir kıymet taşıdığı muhakkak olursa nisaba bali' olduğu ve senei kâmile geçtiği takdirde zekât lazım geleceğinin ve

sigortaya tevdi olunan paralar hakkında da bu vechile muamele olunacağını bildirilmesi uygun görülmüştür.

g) Otolardan Zekât Lazım Olup Olmadığına Dair Karar (Karar No: 1958-477)

Yüksek Riyasetten 20/5/958 tarih ve 12212 sayı ile muhavvel Kocaeli Müftülüğünün 15/5/958 tarih ve 200 sayılı ve Ticaret kastiyle Taksi, Otobüs ve Kamyon gibi vasıtalar için zekât verilip verilmeyeceğine dair yazısı incelendi:

Taksi, Otobüs ve Kamyon gibi vasıtalar, sanatkârların aleti mesabesinde olduğundan kıymetinden zekât lâzım değildir.

Şu kadar ki bu vasıtalar ticaret kastiyle alıp satmak için elde bulundurulması kıymetinden zekât lâzım olur. Böyle olmadığı takdirde bunları işletmekden husule gelen paraların çoluk çocuğunun ihtiyacından fazlası için nisaba malik olup da bu fazlanın üzerinden tam bir sene geçerek elinde bulunduğu takdirde de yine zekât verilmesi lâzım olacağını bildirilmesi uygun görülmüştür.

h) Kızılay'a Fitre ve Zekâtın Verilip Verilemeyeceği Hakkında Karar (Karar No: 1956-144)

Zekât üzere lazım olan herhangi bir Müslüman tarafından, fakir ve yoksullara yardım etmek üzere teşekkül etmiş bulunan bir cemiyete vereceği eşyayı veya nakit paraları teslim ederken zekâta niyet etse teslim eylediği eşyanın kıymeti veya nakit paraları nispetinde zekâtını ödemiş olacağını bildirilmesi uygun olacağı mütalaa edilmiştir.

i) Gerze Yangın Zedelerine Zekâta Mahsuben Yardım Edilip Edilemeyeceği Hakkında Karar (Karar No: 1956-131)

... zekâta niyet etse teslim eylediği eşyanın kıymeti veya nakit paraları nispetinde zekâtını ödemiş olacağını bildirilmesi uygun olacağı mütalaa edilmiştir.

j) Verem Savaş Derneğinin Zekât Almak İstedığı Hakkında Karar (Karar No: 1954-466)

Yüksek Riyasetten 24/5/954 tarih ve 12480 sayı ile Muhavvel, Verem Savaş Derneği Başkanlığının, Verem Savaş Derneğine ve mümasil hayır müesseselerine ağniyanın zekâtlarını vermeleri için bir fetva verilmesi talebini havi 31/5/964 tarih ve 59 sayılı yazısı incelendi:

Zekâtın bizzat fukaraya verilmesi lazım olduğu İslami hükümler ictizasından bulunduğu için mezkûr dernekte bir fakir bulundurularak bu fakir tarafından kendine peyderpey verilen zekâtları nisaba malik olmasına meydan verilmeyerek derneğe hibe eylemesi ve yahut zekât verenler tarafından fakir veremlilere sarf edilmesi şart ile ve tevkil surat ile dernek reisine verilmesi caiz olacağını bildirilmesi uygun olacağı mütalaası ile Yüksek Riyasete arzına karar verildi.

k) Oruç Tutmayan ve Namaz Kılmayanlara Sadaka ve Zekât Verilip Verilmeyeceği Hakkında Karar (Karar No: 1954-403)

Yüksek Riyasetten 9/6/954 gün ve 13535 sayı ile muhayvel, İnönü Nahiyesi Orta Mahallesinden Giritli Mustafa Fırtına'nın, oruç tutmayan ve namaz kılmayanlara sadaka ve zekât verilip verilemeyeceği hakkındaki sorusunu havi 8/6/954 tarihli istidası okundu:

Zekât Müslüman Fukaranın hakkıdır. Fakir fâsık olsa dahi kendisine zekât verilebilir ise de fukaradan salahı hal sahiplerine verilmesi daha sevaplı olacağını bildirilmesi uygun olacağı mütalaası ile Yüksek Riyasete arzına karar verildi.

l) Fazla Olan Ev ve Dükkanların Zekâtları Hakkında Karar (Karar No: 1953-602)

Yüksek Riyasetten 10/4/953 gün ve 9293 sayı ile muhavvel, Zat İşleri Müdürlüğünün 10/4/953 gün ve 9282 sayılı yazısına ekli olarak gönderilen Kars Müftülüğünün, havayici asliyesinden fazla olarak kiralık ev ve

dükkanların ne suretle zekâtlarının verileceği hakkındaki sorusunu havi 27/3/953 gün ve 52 sayılı yazısı okundu:

Ticaret kasdı ile satmak için olmayarak mücerred kiralarından geçinmek veyahut içinde ticari mallar satılmak için alınan mülk, akarlarla meskenlerin kıymetleri her ne miktara baliğ olursa olsun zekât lâzım gelmeyeceğinin ve fakat bu akarlardan alınan kira bedellerinden nisab miktarı sahibinin elinde teraküm eder ve bir sene de elinde bulunursa bilhesab o miktar üzerinden zekât vermesi lâzım geleceğinin bildirilmesi ve müftünün yazısına göre daire kütüphanesinin mükerrer akâid ve fıkıh kitaplarından mezkur müftülükte Demirbaş eşya meyanına kayd edilmek üzere birer nüshasının gönderilmesi uygun olacağı mütaleası ile Yüksek Riyasete arzına karar verildi.

m) Zengin Bir Babanın Büluğa Eren Çocuklarına Zekât Verilebileceği Hakkında Karar (Karar No: 1953-340)

Yüksek Riyasetten 30/5//953 gün ve 13774 sayı ile muhavvel; Şuhutta Yalı mahallesi Çiftçi İbrahim Öncül'ün, zengin bir babanın çocukları var bunlara zekât verilebilir mi sorusunu havi 28/5/953 tarihli dilekçesi incelendi:

Büluğ çağına gelmiş malı ve mülkü bulunmayan büyük çocuklar babalarının servetiyle zengin sayılamayacaklarından kendilerine zekât verilebilir ve onlar da alabilirler. Keyfiyetin bu şekilde bildirilmesi uygun olacağı mütalaası ile Yüksek Riyasete arzına karar verildi.

2.4. Yüksek Mahkemelerin Karar ve İçtihatlarında Zekât

Bu başlık altında yüksek mahkemelerden Yargıtay ile Anayasa Mahkemesi karar ve içtihatlarında anahtar sözcük olarak zekât kavramının izi sürülmektedir. Bu yöntemle ulaşılmak istenen temel amaç, zekâtın yargı metinlerine yansıyan hukuk dışı alanlardaki görünümünü tespit edebilmektir. Böylece Türkiye toplumunda zekâta dair cari uygulamaların sahip olduğu zayıf yönler ve tehditler belirginleştirilecektir. Ortaya çıkacak gerçekliğin ışığından, zekâtın kurumlaşma ya da kurumsallaşma çalışmalarına emek veren mevzuat ve politika yapıcılar ile uygulayıcıların istifade edebileceği düşünülmektedir.

2.4.1. Anayasa Mahkemesi Kararlarında Zekât

Bu başlık altında, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığının açmış olduğu ve Anayasa Mahkemesince karara bağlanan siyasi parti kapatma davaları ile Anayasayla güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerden herhangi birinin kamu otoritesince ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yoluyla yapılan itirazlara ait dosya ve kararlarda *zekât* anahtar kelimesiyle tarama yapılarak incelenmektedir.

2.4.1.1. Siyasi Parti Kapatma Davalarında Zekât

Türkiye Cumhuriyeti hukuk ve siyaset tarihinin önemli olayları arasında yer alan Siyasi parti kapatma davaları Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının siyasi partilerin uyacakları esaslar başlıklı 69'uncu maddesi ile 22 Nisan 1983 tarihli ve 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanununun beşinci ve altıncı kısımlarını oluşturan 98 ila 110'uncu maddeleriyle düzenlenmiştir. Buna göre Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının açacağı davayı, siyasi parti kapatma davasına bakan sıfatıyla Anayasa Mahkemesi karara bağlamaktadır. Anayasa Mahkemesi kararlar bilgi bankasında *zekât* anahtar kelimesiyle yapılan taramada Refah Partisi ile Adalet ve Kalkınma Partisi aleyhine açılan kapatma davalarına ulaşılmıştır. Fazilet Partisi dahil kapatılan diğer muhafazakâr İslamcı partilerin dosyaları ayrıca incelenmiş ve *zekât* ibaresi tespit edilmemiştir. Siyasi parti kapatma davalarının ayrıntıları verilmeden sadece araştırma konusu olan *zekât*la ilgili ibarelere odaklanılarak betimsel analize tabi tutulacaktır.

a) Refah Partisi Kapatma Davası

1997/1 Esas ve 1998/1 karar numaralı, 16 Ocak 1998 karar tarihli davanın konusu Refah Partisi'nin lâiklik ilkesine aykırı eylemlerin odağı haline geldiği savıyla kapatılması istemidir. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'nın 21 Mayıs 1997 tarihli ve SP.13-Hz.1997/109 sayılı iddianamesinde Refah Partisinin kapatılma istemine dayanak yapılan delillerden dördüncüsü *zekât*la ilgilidir. Mezkûr delile dair metin aşağıda alıntılanmıştır.

Refah Partisi Genel Başkanı Necmettin Erbakan'ın 13.1.1991 günü Sivas'ın Sıcak-Çermik ilçesinde Refah Partisi'nin Eğitim Seminerinde yaptığı, çeşitli basın organlarında yayınlanan, hatta Deniz Kuvvetleri Komutanımız Güven

Erkaya tarafından 28.2.1997 günü yapılan Millî Güvenlik Kurulu toplantısında okunduğu pek çok gazete haberine göre sayın Erbakan'ın sessizce dinlemekle yetindiği iddia edilen konuşmada;

*...sen Refah Partisi'ne hizmet etmezsen hiçbir ibadetin kabul olmaz... Çünkü başka türlü Müslümanlık olmaz. Başka türlü kurtuluş yok. Refah bu ordudur. Bütün gücünle bu ordunun büyümesi için çalışacaksın. Çalışmaz isen patates dinindensin... Bu parti İslami cihat ordusudur. Kendi kendine cihat ediyorum diye faaliyette bulunamazsın. Karargâha bağlı olmak zorundasın. Her faaliyette karargâha bağlı olmak zorundayız. Karargâha danışılmadan yapılan faaliyetler tefrikadır. Çalışacaksın, burada çalışacaksın. Müslüman mısın' Bu orduda asker olmaya mecbursun... Cihada para vermeden Müslüman olunmaz. Kişinin Müslümanlığı, cihada verdiği para ile ölçülür. Bir Müslüman, **zekâtını** götürüp fakire veremez. **Zekâtını** beytülmale, cihat ordusunun karargahına, ilçe teşkilatının başkanlığına verecektir. Biz Müslümanız. Biz Kur'an'ı hâkim kılmak isteyene gideceğiz. Hepimiz Refahçı olmaya mecburuz, çünkü cihat ediyoruz... Şuurla Refaha çalışan cennete gidiyor. Neden? Çünkü Refah demek Kur'an nizamını hâkim kılmak için çalışmak demektir, demiştir (T.C. Anayasa Mahkemesi, 1998).*

Davalı siyasi parti 4 Ağustos 1997 tarihli ön savunmasında “Bu iddianın hiçbir dayanağı yoktur. Böyle bir konuşma kesinlikle yapılmamıştır.” ifadesiyle iddiayı reddetmiştir.

Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının 11 Kasım 1997 tarihli sözlü açıklamasında, davalı partinin ön savunmasında ileri sürülen hususlara ilişkin iddiasını aşağıdaki ifadelerle savunmuştur.

önemli hususlardan birisinin de 'Çermik' konuşması olduğunu, teyp bandı olmadan getirdikleri tek şeyin bu olduğunu, konuşmanın tam metninin bir dergide yayımlandığını, Millî Güvenlik Kurulu'nda Güven Erkaya Paşa'nın bu konuşmayı baştan sona kadar okuduğunu, Erbakan'ın da sadece başını eğlemekle yetindiğini, Erkaya Paşa'dan işittiğini; ön savunmalarında, bu dergi hakkında ve dergide bu yazıları yazarlar hakkında hem ceza hem de hukuk davası açtıklarını söylediklerini, ancak mahkeme kararının başka yazılar için olduğunu ve onları kazandıklarını, tek bir kelimeyle bile 'bu

Sivas-Çermik'teki konuşmayı ben yapmadım' denmemektedir (T.C. Anayasa Mahkemesi, 1998).

Mahkeme heyetinin kapatma nedeni olarak gösterilen eylemler ile bunlara ilişkin delilleri iddianamedeki sıraya göre irdelemiş ve aşağıdaki ifadelerle söz konusu Sivas-Sarıçermik konuşmasının yapıldığı saptanamadığı için delil niteliği olmadığına karar verilmiştir.

Refah Partisi Genel Başkanı Necmettin Erbakan'ın 13.5.1991 günü Sivas'ın Sıcak-Çermik beldesinde yaptığı ileri sürülen 'Sen Refah Partisi'ne hizmet etmezsen hiçbir ibadetin kabul olmaz. Çünkü başka türlü Müslümanlık olmaz. Başka türlü kurtuluş yok... Refah bir ordudur. Bütün gücünle bu ordunun büyümesi için çalışacaksın. Çalışmaz isen patates dinindensin... Bu parti İslami cihat ordusudur. Kendi kendine cihat ediyorum diye faaliyette bulunamazsın. Karargâha bağlı olmak zorundasın. Her faaliyette karargâha bağlı olmak zorundayız... Hepimiz Refah'lı olmaya mecburuz. Çünkü cihat ediyoruz... Şuurla Refah'a çalışan cennete gidiyor neden' Çünkü Refah demek Kur'an nizamını hâkim kılmak için çalışmak demektir' biçimindeki sözleri iddianamede, kapatma nedenlerinden birisi olarak gösterilmiştir.

Davalı Parti savunmalarında, bu sözlerin söylenmediğini ifade etmiştir.

İddianamede yapıldığı ileri sürülen konuşma hakkında kanıt gösterilmemiştir. Her ne kadar, Sancak Dergisi'nin Ocak 1994 tarihli sayısında bu konuşmaya yer verildiği belirtilmiş ise de, konuşmanın yapıldığı saptanamamıştır (T.C. Anayasa Mahkemesi, 1998).

Söz konusu konuşmanın delil olarak kabul edilmemesine karşı oy öne süren Anayasa Mahkemesi üyesi Yalçın Acargün'ün mahkemeye sunmuş olduğu karşı oy yazısında konuya ilişkin aşağıdaki ifadeler yer almaktadır.

Refah Partisi Genel Başkanı Necmettin ERBAKAN'ın Sivas'ın Sıcakçermik beldesinde yaptığı iddia edilen konuşmayı yaptığına dair kanıt bulunmadığını kabul eden çoğunluk, bu konuşmayı kapatma nedeni olarak saymamakta ise de bu konuşma Sancak Dergisinde yayınlanmış olup, bu yayına karşı herhangi bir dava açılmadığı gibi, Dergi sorumlusu bu konuşmanın Partinin seminer çalışmasında yapıldığını ve teksir halinde dağıtıldığını bildirmiştir. Bu duruma karşın, çoğunluk, gerekli araştırmayı yaparak bu konuşmanın

yapılıp yapılmadığı konusunda kesin delillere ulaşmadan eksik soruşturmayla sonuca vardığından bu değerlendirmeye katılmıyorum (T.C. Anayasa Mahkemesi, 1998).

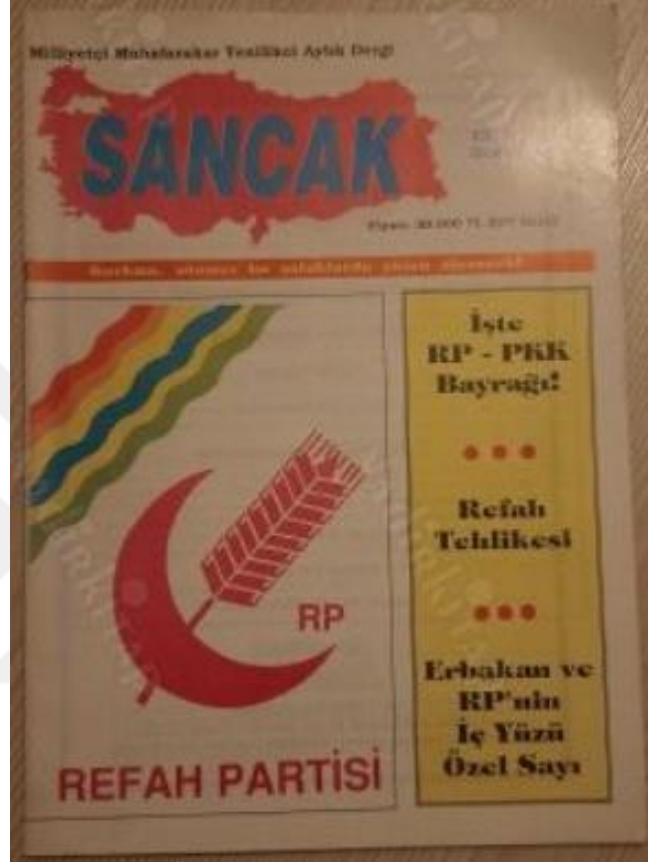
Yine karşı oy kullanan mahkeme üyesi Ali Hüner'in karşı oy yazısında yer alan ifadeler aşağıda yer almaktadır.

Her ne kadar, Sancak Dergisi sorumlu yazı işleri müdürü ve yazarı haklarında, basın yoluyla Refah Partisine hakaret, yayın yoluyla gerçek dışı itham ve isnatlarla hakaret ve saldırıda bulunmak suçlarından Refah Partisi Başkanlığı adına Genel Başkan Necmettin Erbakan ve Oğuzhan Asiltürk'ün şikayetçi ve davacı oldukları, ceza davası açıldığı, Dergi sorumlularının manevi tazminat ödemelerine de karar verildiği dosyadaki belgelerden anlaşılmakta ise de, bu şikayet dilekçelerinin, Ankara Cumhuriyet Savcılığınca düzenlenen iddianamelerin ve manevi tazminat ödenmesine dair Ankara Asliye 24.Hukuk Mahkemesi kararının, davamızda delil olarak ileri sürülen Necmettin Erbakan'ın 13.5.1991 Tarihinde yaptığı ve 'Refahçı Olmayan Patates Dinin-dendir' başlığı ile Sancak Dergisinde yayımlanan yazı ile ilgisi bulunmamaktadır.

Yukarıda belirtilen şikâyet dilekçeleri, iddianameler ve mahkeme kararı, ancak Dergisinin aynı sayısında yayımlanan başka yazılarla ilgilidir. Parti Genel Başkanı veya Parti yetkilileri, aynı Derginin aynı sayısında yayımlanan beş yazıdan, kapak ve iç sayfalardaki RP-PKK ortak bayrağına ait yazı ve resimlerden dolayı şikayetçi ve davacı oldukları halde, aynı Derginin aynı sayısında yayımlanan 'Refahçı olmayan Patates Dinindendir' başlıklı yazıdan dolayı şikayetçi ve davacı olmamışlardır.

Ayrıca, Oktay Ekşi, Hürriyet Gazetesinde, sözü edilen konuşmayı 'Refah Partisi Cihat Ordusudur' şeklinde ve Sancak Dergisinden alıntı yaparak yayımlamış. Turhan Dilligil 'İddia Ediyorum, RP Yasal Bir Parti Değildir' adlı kitabında bu konuşmayı da yazmıştır. Cumhuriyet ve Milliyet Gazetelerinde de sözü edilen konuşma gündeme getirilmiş, konuşma ile ilgili yazılar, haberler yayımlanmıştır. Bu yazılar-dan hiçbirisi Refah Partisi Genel Başkanı veya Parti yetkilileri tarafından yalan-lanmamış. Ve sorumluları haklarında şikayetçi veya davacı olmamışlardır.

Böylece, sözü edilen konuşmanın, belirtilen tarih ve mahalde Refah Partisi Genel Başkanı Necmettin Erbakan tarafından yapıldığının kanıtlandığı kabul edilerek davada delil olarak değerlendirilmesi gerekirken bu konuşmanın yapıldığının kanıtlanamadığı yolundaki çoğunluk görüşüne katılmıyorum (T.C. Anayasa Mahkemesi, 1998).

Resim 2.1: Sancak Dergisi Ocak 1994 Tarihli Sayısının Kapağı

Yukarıdaki görselde iddianameye delil olarak sunulan “Sancak Milliyetçi, Muhafazakâr, Yenilikçi Aylık Dergi”nin Ocak 1994 sayısının kapağı yer almaktadır. Kapakta yayınladıkları Refah Partisi ile terör örgütü PKK'nın ortak bayrağı olduğu iddia edilen kurmaca görüntüler sebebiyle Refah Partisi tazminat ödemeye mahkûm edilmiştir. İddianamede delil olarak gösterilen ve Refah Partisi Genel Başkanı Necmettin Erbakan'ın 13.1.1991 günü Sivas'ın Sıcak-Çermik ilçesinde yaptığı iddia edilen konuşmanın metni de aynı sayıda yayınlanmıştır. Sancak dergisinin diğer sayılarının içeriği ve yayın politikası bütüncül olarak değerlendirildiğinde derginin, askeri vesayete argüman sağlayan ve vesayeti gerekçelendiren beşinci kol yayın organı olduğu düşünülebilir. Beşinci kol faaliyetleri kavramı yer almakla beraber beşinci kol yayın organı terkibine literatürde daha önce rastlanmamıştır. Bu çerçevede; beşinci kol

yayın organları kavramsallaştırması, asimetrik savaşın bir parçası olan psikolojik harekâtın, beşinci kol faaliyetleri çerçevesinde kültürel mecralar üzerinden icra edildiği basın yayın organları anlamında kullanılmıştır. Literatürde, teorik açıdan beşinci kol faaliyetlerinin dış düşmanlara yönelik olduğu genel kabul görse de Türkiye'nin yüz yıllık siyasi geçmişi bir bütün olarak değerlendirildiğinde Sancak dergisi örneğinde görüldüğü üzere pratikte iç politikanın seyri ve demokrasi üzerinde vesayet oluşturmak amacıyla da yürütüldüğü izahıta varestedir.

Refah Partisinin zekâtın faydasını toplumsallaştıran faaliyetler yürüttüğü literatüre yansıyan bir olgudur. Bu faaliyetlerin neticesinde seçmen vefasının özellikle yerel seçim sonuçlarına yansıdığı söylenebilir. (Tuğal, 2019) İstanbul Sultanbeyli ilçesinde yürüttüğü araştırma sırasında yaptığı derinlemesine mülakatlarda/görüşmelerde Refah Partisi'nin zekât politikasına dair bulgulara da ulaşmıştır. Görüşmenin yapıldığı 2001 yılında, Fazilet Partisi İstanbul Sultanbeyli İlçe teşkilatının önde gelenlerinden biri olan ve araştırmada Osman adıyla anılan kişi Refah Partisi'nin 1989-1997 yıllarına ait faaliyetlerinden bahsetmektedir:

İlçedeki zenginlerin hepsi [mütedeyyin] Müslümanlardı. Biz parti olarak onlardan Sultanbeyli'de inançlarımızın ve davamızın egemen hale gelmesi için bize yardım etmelerini istiyorduk. Onlar da sadaka ve zekâtlarını bize veriyorlardı. Bu geniş ve asfalt kaplı sokaklara böyle kavuştuk. Faaliyetlerimiz tümüyle imanımıza hizmet etmek içindi. Adil Düzen fikri etrafında, her yerde Kuran kursları ve İmam Hatip Liseleri yaygınlaştı. ... Yani, Adil Düzen zenginden alıp yoksula veriyordu (Tuğal, 2019:135-136).

Sultanbeyli köyünde belediye kurulması kararının alındığı 1987 yılından sonra yapılan ilk belediye başkanlık seçimlerini (seçim tarihi 26 Aralık 1989) Refah Partisi'nin adayı Ali Nabi Koçak kazandı ve Sultanbeyli Belediyesinin kurucu başkanı olarak 1999 yılına kadar başkanlık görevini sürdürdü.

Aynı araştırmada, yine Refah Partisi Sultanbeyli İlçe teşkilatından, Rıdvan adıyla anılan kişinin ifadeleri aşağıda aktarılmıştır.

İnsanlara sömürülmeden yaşayabileceklerini anlatıyorduk. Hak edilmemiş kazanca son verecektik. Emegın hakkını adil bir şekilde verecektik. Adil Düzen'de tek bir yoksul insan kalmayacaktı, zira İslam'da toplumsal dayanışma vardır. ... Sultanbeyli Adil Düzen için kıvılcımı çakmıştı. İnsanlar

Anadolu'dan buraya hiçbir şeyleri olmadan geliyorlardı. ... Konut inşası, eğitim ve düğün dernek işleri için sosyal yardım fonu oluşturmuştuk. Almanya'da, Karadeniz'de vb. yaşayan insanlar yoksullara yiyecek ve yakıt verebilelim, buradaki hizmet diğer ilçelere ve şehirlere örnek olsun diye zekâtlarını bize yolluyorlardı (Tuğal, 2019:145).

Refah Partisinin varlık amacı olan Millî Görüş tezinin pilot uygulamasının Sultanbeylide denendiği görülmektedir. Günümüzde halen Millî Görüşün devamı olarak görülen siyasi hareketlerin %60'a yakın oy aldığı hesaba katılırsa, zekâtla finanse edilen bu pilot uygulamanın siyaseten başarısız olduğunu söylemek oldukça güç olacaktır. Hukuki, fihhi ve siyasi yönleri ayrıca tartışılmaya muhtaç olmakla beraber, bu uygulamalar yakın dönem zekât politikası denemeleri olarak göz önünde bulundurulmalıdır.

b) Adalet ve Kalkınma Partisi Kapatma Davası

2008/1 Esas ve 2008/2 karar numaralı, 30 Temmuz 2008 karar tarihli davanın konusu Adalet ve Kalkınma Partisi'nin lâiklik ilkesine aykırı eylemlerin odağı haline geldiği savıyla kapatılması istemidir. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'nın 14 Mart 2008 tarihli ve SP 115 Hz.2002/3 sayılı iddianamesinde Adalet ve Kalkınma Partisinin kapatılma istemine dayanak yapılan delillerden sekizincisi zekâtla ilgilidir. Mezkûr delil ile iddianamede zekât ibaresine yer verilen diğer yerler ise davalı siyasi partinin savunmasına dair metinler aşağıda alıntılanmıştır.

Devlet Planlama Teşkilatı'nın 9. Kalkınma Planı hazırlıkları kapsamında oluşturulan Gelir Dağılımı ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonunun taslak raporunda, 'zekât' sisteminin özel kurum ve teşkilatına kavuşturulması, bu amaçla 'Zekât Mağazalar Zinciri' oluşturulması önerisinde bulunulduğu...

Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarlara zamanında devleti dinsel, teokratik bir yapıya dönüştürme kararlılığının bir sonucu olarak Devlet Planlama Teşkilatı'nda oluşturulan bir özel ihtisas komisyonunda bir şeriat uygulaması olan zekât sisteminin kurumsallaştırılması önerisinde bulunulabilmiştir.

Devlet Planlama Teşkilatının 9. Kalkınma Planı kapsamında oluşturulan özel ihtisas komisyonu raporunda, zekât sisteminin özel kurum ve teşkilatına kavuşturulması, bu amaçla zekât mağazalar zinciri oluşturulması, ... , davalı

siyasi partinin şeriata dayalı bir sistemi amaçladığını ve bu nedenle çok hukuklu bir düzeni istediğini somut ve belirgin olarak ortaya koymaktadır (T.C. Anayasa Mahkemesi, 2008).

Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı sıfatlarıyla Cemil Çiçek'in iddianamenin tümüne dair yapmış olduğu sözlü savunmada zekâtla ilgili iddialarla ilgili cevapları duruşma tutanak arşivinden alınarak aşağıda aktarılmaktadır.

Bir başka önemli husus, bildiğiniz gibi 1961 Anayasası ile beraber Türkiye planlı kalkınma dönemine giriyor, her beş yılda bir plan yapıyoruz. Bu plan hazırlıkları da en az bir yıl evvelden başlıyor. Şu an Türkiye Dokuzuncu Kalkınma Planını yürütmektedir. Bu kalkınma planı hazırlıkları kapsamında Dokuzuncusunun gelir dağılımı ve yoksullarla mücadele özel ihtisas komisyonu taslak raporunda, zekât sisteminin özel kurum ve teşkilatlarına kavuşturulması ve bu amaçla zekât mağazaları zinciri oluşturması önerisinde bulunduğu iddiasıdır, iddianamenin 110'uncu sayfasında. Böyle bir iddia asılsız, böyle bir düzenleme yok, böyle bir ilke tespit edilip buna göre bir çalışma yok. Nereden yok biliyoruz' Devletin resmî yayınları arasında Devlet Planlama Teşkilatının Ankara 2007, Dokuzuncu Kalkınma Planı ile ilgili 2007-2013 Gelir Dağılımı ve Yolsuzlukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu, böyle bir şey yok. Ayrıca, zaten bu haber çıktığında 24 Mart 2006 tarihinde Devlet Planlama Teşkilatı bunu tekzip ediyor 'Bu doğru değildir' diyor kamuoyuna da hassasiyet gösterip açıklama yapıyor (Adalet ve Kalkınma Partisi'nin lâiklik ilkesine aykırı eylemlerin odağı haline geldiği savıyla kapatılması istemiyle açılan dava., 2008).

Davalı siyasi partinin ayrıca sunduğu yazılı metinde zekâtla ilgili iddialara dair aşağıdaki cevaplara yer verilmektedir.

Devlet Planlama Teşkilatı'nın 9. Kalkınma Planı hazırlıkları kapsamında oluşturulan 'Gelir Dağılımı ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu' taslak raporunda, 'zekât' sisteminin özel kurum ve teşkilatına kavuşturulması, bu amaçla 'Zekât Mağazalar Zinciri' oluşturulması önerisinde bulunduğu iddiası asılsızdır. Çünkü:

a) AK PARTİ Hükümetlerinin böyle bir çalışması ve önerisi olmamıştır.

b) Devlet Planlama Teşkilatı'nın 9. Kalkınma Planı hazırlıkları kapsamında oluşturulan 'Gelir Dağılımı ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu' taslak raporu yayınlanmıştır. Bu raporda 'zekât' sisteminin özel kurum ve teşkilatına kavuşturulması, bu amaçla 'Zekât Mağazalar Zinciri' oluşturulması önerisi yoktur.

c) Bu hususu, komisyonun bir üyesi dile getirmiş; ancak komisyon tarafından kabul görmeyip reddedilmiştir. Komisyon üyesi birinin sunduğu öneriyi AK PARTİ aleyhine delil olarak sunan iddia makamının, komisyonun öneriyi reddetmiş olmasına değinmemesi ve bunu da AK PARTİ lehine delil olarak kullanmaması, açık bir çelişkidir.

d) Ayrıca Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı da, kamuoyunda çıkan yanlış haberler üzerine, bir basın duyurusu ile yanlışlığı düzeltmiştir (Adalet ve Kalkınma Partisi'nin lâiklik ilkesine aykırı eylemlerin odağı haline geldiği savıyla kapatılması istemiyle açılan dava., 2008).

2.4.1.2. Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru Dosyalarında Zekât

Anayasayla güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerden, Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası protokollerden doğan hak ve özgürlükler ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve eklerinden herhangi birinin kamu otoritesince ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yoluyla itiraz edilebilir. Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yolu 23 Eylül 2012 tarihinde Türk Hukuk Sisteminin bir parçası haline getirilmiştir. Bu tarihten günümüze karara bağlanan 12.878 adet dosya Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankasında ilgililerin erişimine açıktır. Kararlar Bilgi Bankasında *zekât* anahtar kelimesiyle yapılan taramada 25 adet karar tespit edilmiştir. Tablo 2.9'da zekât ibaresinin başvuru dosyasındaki bağlamı ve/veya dosyanın konusu verilmektedir.

Tablo 2.9: Anayasa Mahkemesine Yapılan Bireysel Başvurularda Zekât

Başvuru Yılı ve Sayısı	Bireysel Başvuru Dosyasında Zekâtın İbaresinin Kullanıldığı Bağlam
2017/34912	Başvuru sahibinin FETÖ/PDY terör örgütüne banka hesap hareketlerinde örgüte zekât açıklamasıyla para gönderdiği tespit edilmiş.
2020/24924	FETÖ/PDY terör örgütü mensubiyeti iddiasıyla yargılanan şahsa getirilen yurtdışına çıkış tedbiri sebebiyle namaz ve zekât gibi temel bir dinî vecibe olan haccı yerine getiremediği ifade ediliyor.
2021/30714	28 Şubat Davası olarak bilinen yargılamada müebbet hapis cezası alan ve rütbeleri sökülen Eski 1. Ordu Komutanı Çetin Doğan'ın adil yargılama hakkının ihlali gerekçesiyle Anayasa Mahkemesine yapmış olduğu bireysel başvurusunda Ankara 13'üncü Ağır Ceza Mahkemesi naip hakimleri tarafından hazırlanan Millî Güvenlik Kurulu'nun 28/02/1997 tarihli toplantı tutanağı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 125'inci maddesi gereğince yapılan 21.09.2013 tarihli davayı ilgilendiren özetini içeren inceleme tutanağında yer verilen başvuruda tutanaktan şu alıntı yapılmıştır "Toplantıda Deniz Kuvvetleri Komutanının: 'Yasalar bilerek ihlal ediliyor. Bu cesareti de partili milletvekilleri, belediye başkanlarının hareketlerinden alıyorlar. Bunlara mâni olmak için öncelikle hukuk uygulanmalı, partililerin söylemleri ile eylemleri aynı olmalıdır. Bu elimdeki kitapta sayın Erbakan'ın cihatla ilgili ifadeleri var. Buna göre parti toplantılarına gitmek cihat, zekâtı partiye vermek cihat, partiye yardım etmek cihat' şeklinde konuşma yaptığı, bu konuşmaya Başbakan'ın bilen bilmeyen o kadar çok şey yazıyor ki bunlar asılsız şeyler diye cevap verdiği görülmüştür."
2019/42455	FETÖ/PDY örgüt faaliyeti olarak zekât adı altında örgüte maddi yardım toplamak.
2018/36918	FETÖ/PDY örgüt faaliyeti olarak zekât adı altında örgüte maddi yardım toplamak.
2014/15345	Din kültürü ve ahlak bilgisi dersinden muafiyet imkânının bulunmaması hakkında yapılan bir bireysel başvuru.
2017/11828	Zekât paralarını FETÖ/PDY terör örgütüne aktarmak.
2020/13412	Başvuru, sosyal medyada yapılan birtakım paylaşımlar dolayısıyla uygulanan tutuklama tedbirinin hukuki olmaması nedeniyle kişi hürriyeti ve güvenliği hakkının ihlal edildiği iddiasına ilişkindir. "Bu çerçevede zekâtların bugünlerde ulusal düzeyde başlatılan dayanışma kampanyaları vasıtasıyla toplanıp hak sahiplerine ulaştırılması da caizdir." fetvasını sosyal medyadan eleştiren şahsın hukuksuz olarak tutuklandığı iddiasıyla yapmış olduğu bireysel başvurudur.
2017/26248	FETÖ/PDY terör örgütünce kişilerin dinî duygularını istismar etmek suretiyle kurban bedeli, sadaka, zekât gibi adlar altında para veya aynı yardım toplandığı ifade edilerek zekât örgütün önemli finansal kaynakları arasında gösterilmiştir.

- 2016/5377 Başvuru FETÖ/PDY terör örgütü bağlantılı olduğu gerekçesi ile kapatılan bir gazetede yayımladığı haber nedeniyle cezalandırılmasının ifade özgürlüğünü ihlal ettiği iddiasına ilişkindir. Başvuruda zekât ibaresi bulunsa da doğrudan zekâtla ilgili değildir.
- 2017/16951 **PKK** terör örgütü, kişi hürriyeti ve güvenliği hakkının; gözaltında olumsuz koşullarda barındırılma nedeniyle de kötü muamele yasağının ihlal edildiği iddialarına ilişkindir. 77 sayılı KHK ile kapatılmasına karar verilen Batı Rojava Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği adına başvuruçunun Ramazan ayında anılan terör örgütüne müzahir şahıslardan örgüte finans sağlamak amacıyla fitre ve **zekât** ismi altında para toplama eylemini organize ettiği, bu çerçevede komisyonlar kurarak numaralandırılmış boş zarfların ilgililere dağıtılması, akabinde de bu zarfların toplanıp HDP Manisa il saymanı olan İ.T. ve HDP il yönetiminde görevli M.B. isimli kişilere teslim edilmesi konusunda tüm HDP ilçe başkanlarına talimat verdiği iddia edilmiştir.
- 2017/15251 **FETÖ/PDY** terör örgütüne **zekât** adı altında kazanç sağlamak.
- 2016/9453 **FETÖ/PDY** terör örgütüne **zekât** adı altında kazanç sağlamak.
- 2016/9452 **FETÖ/PDY** örgütüne zekât adı altında örgüte kazanç sağlamak. Kişilerin dinî duygularını istismar etmek suretiyle kurban bedeli, sadaka, **zekât** gibi adlar altında para veya aynı yardım toplamak.
- 2016/14178 **FETÖ/PDY** terör örgütüne **zekât** adı altında kazanç sağlamak.
- 2018/251 Burs ve **zekât** toplama gibi faaliyetlerle **FETÖ/PDY** terör örgütüne gelir sağlamak.
- 2016/6056 **FETÖ/PDY** terör örgütüne **zekât** adı altında kazanç sağlamak.
- 2017/29896 Personeli olduğu Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfına özlük haklarının eksik ödendiğine ve ilave tediye talebine dair yapılan bir başvuru. Başvuruda “Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının gelirlerinin, sadece fondan aktarılan paydan oluşmadığı, bunun yanında, her nevi fitre, zekât ve benzeri yardımlardan, işletme ve iştiraklerden elde edilecek gelirlerden ve diğer gelirlerden oluştuğu anlaşılmaktadır.” İfadesi yer almaktadır, başvuru doğrudan zekâtla ilgili değildir.
- 2015/7558 Başvuruda zekât ibaresi “bu kitaplarda şüpheli Fethullah Gülen’in temel paradigması olan **dinler arası diyalog ve kurumlara zekât verilebileceğine** ilişkin görüşler ile tesettür konusunda eleştiride buldukları, şüpheli Fethullah Gülen’in başında bulunduğu Hizmet Hareketi adıyla bilinen yapının eleştirildiği...” ifadesinde yer almaktadır.
- 2016/21060 **Zekât, FETÖ/PDY** terör örgütü gelir kaynakları arasında açıkça zikredilmektedir.
- 2017/744 **FETÖ/PDY** terör örgütüne **zekât** adı altında kazanç sağlamak.
- 2015/17763 Dosyada **FETÖ/PDY** terör örgütü faaliyeti ve terör örgütü geliri olarak **zekât** zikredilmektedir.

2014/1577 Başvuru, siyasi parti lideri Kemal Kılıçdaroğlu'nun parti grup toplantısında Başbakan'a karşı söylediği sözler nedeniyle tazminat ödemeye mahkûm edilmesinin ifade özgürlüğünü ihlal ettiği iddiasına ilişkindir. Davacı Recep Tayyip Erdoğan, başvurusunun yukarıda anılan 31/1/2012 tarihli grup konuşmasında kendisine hakaret ettiğini iddia ederek başvurucu hakkında manevi tazminat davası açmıştır. Ankara 1'inci Asliye Hukuk Mahkemesinde görülen davada başvurusunun dava konusu edilen konuşmasında yer alan zekâtla ilgili kısmı dava dosyasından alınarak aşağıda nakledilmiştir.

Sen bu milletin fitreyle, zekâtla, sadakayla, kurban derisi, kurban parası verilen paralarla yolsuzluk yapan adamları adaletin elinden çekip alacaksın ve kalkacaksın diyeceksin ki “dindar, dindar olmayan” diye vatandaşları ayıracaksın. Sen önce bu insanların o dinî inançları gereği yoksul insanlara yardım için ödediğin paraların hesabını bir sor bakalım. Sen, hesabını soran adamlara “Niye hesap soruyorsun?” diye karşı çıkıyorsun.

2015/144 Başvuru kişi hürriyeti ve güvenliği ile adil yargılanma haklarının ve ifade hürriyetinin ihlal edildiği iddiaları hakkındadır. Zekât ibaresi dosyada “Taşkiye, FETÖ, bu kitaplarda şüpheli Fethullah Gülen'in temel paradigması olan **dinler arası diyalog ve kurumlara zekât verilebileceğine** ilişkin görüşler ile tesettür konusunda eleştiride buldukları, şüpheli Fethullah Gülen'in başında bulunduğu Hizmet Hareketi adıyla bilinen yapının eleştirildiği...” ifadesinde yer bulmaktadır.

Kaynak: T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, 2024

Anayasa Mahkemesi bireysel başvuru dosyalar ile parti kapatma dosyaları birlikte değerlendirildiğinde yorumlanması oldukça güç bir durum ortaya çıkmaktadır. 2008 yılında iktidar partisi olan Adalet ve Kalkınma Partisinin kapatılması istemiyle açılan kapatma davasında müddeinin iddialarından birisi de partinin zekât sisteminin kurumsallaştırılması önerisinde bulunmuş olmasıdır. Davalı siyasi partinin bu iddiayı açıkça reddettiğini hatırlamakta yarar var. Yorumlanması zor olan durum, zekâtın kurumsallaşmasına dair yapılan bir önerinin iktidar partisinin kapatılması istemine dayanak olarak sunulmasından 20 yıl sonra, aynı mahkemedeki dosyalarda zekâtın Türkiye Cumhuriyeti Devletinin varlığını ve bütünlüğüne saldıran PKK ve FETÖ/PDY terör örgütlerinin finansman kaynağı olarak zikredilmesidir. Bu tarihî vakıa, 2014 yılında Türk Hukukundan tamamen çıkarılan zekâtın, toplumun beklentisini ve zekâtın ruhunu dikkate alan bir hukuki çerçevede yeniden kurumlaşması/kurumsallaşmasının zaruretini açıkça ortaya koymaktadır.

2.4.2. Yargıtay Dava Dosyalarında Zekât

Yargıtay arşivinde zekât anahtar kelimesiyle yapılan taramada 109 adet dosyaya ulaşılmıştır. Zekât kavramının geçtiği dava dosyalarındaki suçun konusuna dair bilgiler Tablo 2.10'da özet olarak verilmektedir. Yargıtay dosyalarında zekât, dinî inanç ve duyguların istismarı suretiyle dolandırıcılık ve nitelikli dolandırıcılık suçları ile terör suçlarıyla birlikte anıldığı tespit edilmiştir. Terör dosyalarında zekât ya doğrudan terör örgütünün finansman kaynağı olarak zikredilmekte ya terör örgütünün bilgi/istihbarat toplama aracı olarak anılmaktadır. Diğer yandan örgüt adına zekât toplamak veya örgüte zekât vermek fiilleri nedeniyle terör örgütüne üyelik ve terör örgütüne finansman sağlamak, terör örgütünü desteklemek suçlarının oluştuğu görülmektedir.

Tablo 2.10: Yargıtay Dosyalarında Zekât

S.Nu.	Daire	Esas	Karar	Karar Tarihi	Dosyanın konusu
1	15. Ceza Dairesi	2014/10772	2014/11595	10.06.2014	Nitelikli dolandırıcılık (değişen suç vasfıyla hırsızlık)
2	15. Ceza Dairesi	2018/4706	2020/2202	18.02.2020	Dolandırıcılık
3	15. Ceza Dairesi	2012/21615	2014/13928	09.07.2014	Hizmet nedeniyle güveni kötüye kullanma
4	15. Ceza Dairesi	2011/68039	2013/11241	17.06.2013	Dolandırıcılık
5	21. Hukuk Dairesi	2016/2606	2017/4863	05.06.2017	-
6	15. Ceza Dairesi	2013/7177	2015/898	21.01.2015	Dolandırıcılık
7	23. Ceza Dairesi	2015/2584	2015/4370	29.09.2015	Dolandırıcılık
8	15. Ceza Dairesi	2012/10597	2014/4715	13.03.2014	Dolandırıcılık
9	23. Ceza Dairesi	2015/888	2015/450	08.04.2015	Dolandırıcılık
10	Ceza Genel Kurulu	2012/1556	2013/109	02.04.2013	Nitelikli dolandırıcılık Hileli davranış Dini inanç ve duyguların istismarı Aldatma aracı

11	Ceza Genel Kurulu	2012/1556	2013/109	02.04.2013	Nitelikli dolandırıcılık suçu Hırsızlık suçu
12	15. Ceza Dairesi	2018/5021	2019/6756	17.06.2019	Dolandırıcılık
13	23. Ceza Dairesi	2015/5261	2016/1848	24.02.2016	Dolandırıcılık
14	15. Ceza Dairesi	2013/32631	2014/6656	08.04.2014	Nitelikli Dolandırıcılık
15	15. Ceza Dairesi	2017/35987	2019/5963	20.05.2019	Nitelikli Dolandırıcılık
16	2. Ceza Dairesi	2012/23386	2013/11728	07.05.2013	Hırsızlık
17	15. Ceza Dairesi	2015/10908	2016/1064	28.01.2016	Dolandırıcılık
18	15. Ceza Dairesi	2017/2032	2017/23250	14.11.2017	Nitelikli Dolandırıcılık
19	23. Ceza Dairesi	2015/5488	2016/1823	23.02.2016	Dolandırıcılık
20	9. Hukuk Dairesi	2016/12813	2016/10711	28.04.2016	- Anayasa Mahkemesine de başvuru yapmış, SYDV tediye alacağı hk.
21	9. Hukuk Dairesi	2016/12814	2016/10712	28.04.2016	Yukarıdakiyle aynı dosya
22	9. Hukuk Dairesi	2016/12811	2016/10709	28.04.2016	Yukarıdakiyle aynı dosya
23	9. Hukuk Dairesi	2016/12810	2016/10708	28.04.2016	Yukarıdakiyle aynı dosya
24	9. Hukuk Dairesi	2016/12812	2016/10710	28.04.2016	Yukarıdakiyle aynı dosya
25	6. Ceza Dairesi	2012/13241	2015/38056	11.02.2015	Yağma
26	15. Ceza Dairesi	2014/6961	2016/8493	09.11.2016	Dolandırıcılık
27	15. Ceza Dairesi	2015/10996	2018/5084	04.07.2018	Dini inanç ve duygularının istismarı suretiyle dolandırıcılık
28	15. Ceza Dairesi	2017/34150	2020/11091	05.11.2020	Dini inanç ve duygularının istismarı suretiyle dolandırıcılık
29	15. Ceza Dairesi	2013/28211	2016/3175	07.04.2016	Dolandırıcılık
30	15. Ceza Dairesi	2012/7275	2014/929	22.01.2014	Dolandırıcılık
31	15. Ceza Dairesi	2018/7509	2020/5601	15.06.2020	Dolandırıcılık
32	Hukuk Genel Kurulu	2005/392	2005/435	06.07.2005	Yardım Toplama Kanununa muhalefet
33	17. Hukuk Dairesi	2014/329	2015/7833	27.05.2015	Tazminat Davası
34	7. Hukuk Dairesi	2014/4150	2014/9922	06.05.2014	İşçilere bayram öncesi ödenen zekâtı işçilerin kabul etmemesi ve bu sebeple iş akitlerinin işverence feshedilmesi hk.

35	3. Ceza Dairesi	2021/17165	2022/832	22.02.2022	FETÖ/PDY silahlı terör örgütüne zekât adı altında maddi destek sağlamak
36	15. Ceza Dairesi	2012/2357	2014/19	13.01.2014	Dolandırıcılık
37	16. Ceza Dairesi	2018/7382	2019/2189	01.04.2019	FETÖ/PDY silahlı terör örgütüne zekât adı altında maddi destek sağlamak
38	3. Ceza Dairesi	2022/22711	2022/5404	28.09.2022	FETÖ/PDY silahlı terör örgütüne zekât adı altında maddi destek sağlamak
39	15. Ceza Dairesi	2014/22111	2015/196	13.01.2015	Dolandırıcılık
40	23. Ceza Dairesi	2015/7772	2016/5652	03.05.2016	Dolandırıcılık
41	21. Hukuk Dairesi	2016/1432	2017/3430	24.04.2017	Zekât veya belli ücret karşılığı görev yapan fahri imamlarla ilgili
42	15. Ceza Dairesi	2017/35854	2021/4147	06.04.2021	Nitelikli Dolandırıcılık
43	2. Hukuk Dairesi	2022/7540	2022/7333	22.09.2022	Düğünde kendisine takılan ziynet eşyalarının zekâtını ödeyerek iade edeceğiz denilerek eşi, kayınvalidesi ve kayınpederi tarafından elinden alındığı
44	15. Ceza Dairesi	2013/2393	2014/18125	05.11.2014	Dolandırıcılık
45	15. Ceza Dairesi	2013/7202	2015/599	19.01.2015	Dolandırıcılık
46	15. Ceza Dairesi	2013/5651	2014/21383	16.12.2014	Nitelikli Dolandırıcılık
47	15. Ceza Dairesi	2011/12481	2012/35865	26.04.2012	Dolandırıcılık
48	15. Ceza Dairesi	2011/22079	2013/6096	03.04.2013	Dolandırıcılık, başkasına ait kimlik veya kimlik bilgilerinin kullanılması
49	5. Ceza Dairesi	2012/6444	2014/511	16.01.2014	Zimmet - Türk Hava Kurumu Sincan Şubesinde başkan olarak görev yapan sanığın, suç tarihlerinde deri ve fitre-zekât toplama faaliyetleri sırasında sarf edilen yakıt miktarını fazla göstermek, şehir içi görevlendirmelerde yasaya aykırı şekilde lehine harcırah tahakkuk ettirmek, kurum faaliyetlerinde çalışmayan kişilere ödeme yapılmış gibi gider kaydı yapmak, kendisine ait aracı kurum faaliyetlerinde çalışmış gibi göstererek kiralama parası almak, kurum ile ilgisi bulunmayan faturaları gider olarak göstermek ve toplanan yardım paralarını kurum kayıtlarına intikal ettirmeyerek mal edinmek suretiyle işlenen zimmet suçu
50	21. Hukuk Dairesi	2015/15445	2016/7371	26.04.2016	Fahri imam olarak çalıştığıının tespiti talebiyle açılan dava – Davacı fahri imam köy halkının verdiği zekâtlar ile geçimini sağladığını beyan etmekte.

51	23. Ceza Dairesi	2015/4605	2016/999	09.02.2016	Dolandırıcılık – Zekât vermek istediklerini ancak ellerinde döviz olduğunu beyan ederek sahte dövizleri vererek mağdurdan Türk Lirası almak suretiyle işlenen dolandırıcılık suçu
52	23. Ceza Dairesi	2015/193	2015/1551	13.05.2015	Hileli hareketle dinî inanç ve duyguların istismar edilmesi suretiyle menfaat temin ederek işlenen nitelikli dolandırıcılık suçu
53	22. Hukuk Dairesi	2012/26823	2013/21090	08.10.2013	Personeli olduğu Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfına özlük haklarının eksik ödendiğine ve ilave tediye talebine dair yapılan bir başvuru
54	11. Hukuk Dairesi	2012/17181	2013/4478	08.03.2013	Ticari Dava – zekât karşılığı verilen çek
55	Ceza Genel Kurulu	2016/570	2018/497	01.11.2018	Dini inanç ve duyguların istismar edilmesi suretiyle nitelikli dolandırıcılık
56	22. Hukuk Dairesi	2014/33707	2016/5580	25.02.2016	Personeli olduğu Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfına özlük haklarının eksik ödendiğine ve ilave tediye talebine dair yapılan bir başvuru
57	16. Ceza Dairesi	2018/946	2018/1892	31.05.2018	FETÖ/PDY silahlı terör örgütüne zekât adı altında maddi destek sağlamak
58	15. Ceza Dairesi	2011/66616	2013/9986	29.05.2013	Dolandırıcılık
59	Ceza Genel Kurulu	2014/399	2015/272	15.09.2015	Dini inanç ve duyguların istismar edilmesi suretiyle nitelikli dolandırıcılık
60	22. Hukuk Dairesi	2014/28117	2016/1280	21.01.2016	Personeli olduğu Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfına özlük haklarının eksik ödendiğine ve ilave tediye talebine dair yapılan başvuru
61	Ceza Genel Kurulu	2012/1535	2013/400	01.10.2013	Dini inanç ve duyguların istismar edilmesi suretiyle nitelikli dolandırıcılık
62	Ceza Genel Kurulu	2012/1365	2013/381	24.09.2013	Dini inanç ve duyguların istismar edilmesi suretiyle nitelikli dolandırıcılık
63	Ceza Genel Kurulu	2012/1398	2013/112	02.04.2013	Muskacılık, dinî inanç ve duyguların istismar edilmesi suretiyle nitelikli dolandırıcılık
64	16. Ceza Dairesi	2017/4012	2018/755	20.03.2018	Silahlı terör örgütüne üye olma - FETÖ/PDY silahlı terör örgütüne zekât adı altında maddi destek sağlamak
65	16. Ceza Dairesi	2019/11435	2019/8263	25.12.2019	Silahlı terör örgütüne üye olma - FETÖ/PDY silahlı terör örgütüne zekât adı altında maddi destek sağlamak
66	3. Ceza Dairesi	2021/6129	2022/4228	15.08.2022	Silahlı terör örgütüne üye olma - Yapılan aramada bulunan diğer delillerle beraber FETÖ/PDY silahlı terör örgütüne ait zekât zarflarının silahlı terör örgütüne üye olma suçunu oluşturması

67	16. Ceza Dairesi	2019/6022	2019/4230	17.06.2019	Silahlı terör örgütüne üye olma - FETÖ/PDY silahlı terör örgütüne zekât başlılarıyla finans sağlamak
68	3. Ceza Dairesi	2021/18940	2022/2144	20.04.2022	Silahlı terör örgütüne üye olma – Zekâtını FETÖ/PDY silahlı terör örgütüne vermek
69	16. Ceza Dairesi	2018/2996	2018/4432	21.11.2018	Silahlı terör örgütüne üye olma – Zekâtın FETÖ/PDY silahlı terör örgütü gelir kaynağı olarak açıkça zikredilmesi.
70	16. Ceza Dairesi	2017/3158	2018/928	13.03.2018	Silahlı terör örgütüne üye olma – FETÖ/PDY silahlı terör örgütünün toplantılarına katıldığı sohbet grubunda “zekât” adı altında maaşlarının yüzde onunu, veremedikleri takdirde verebildikleri kadar para istendiği beyanı
71	16. Ceza Dairesi	2017/3716	2018/633	28.02.2018	Silahlı terör örgütüne üye olma – FETÖ/PDY silahlı terör örgütü için zekât adı altında para toplamak
72	Ceza Genel Kurulu	2019/115	2021/475	14.10.2021	Yağma, basit dolandırıcılık, dinî inanç ve duyguların istismar edilmesi
73	16. Ceza Dairesi	2019/4379	2021/2652	12.04.2021	FETÖ/PDY silahlı terör örgütüne üye olma, silahlı terör örgütüne yardım etme
74	16. Ceza Dairesi	2017/1836	2018/4427	21.11.2018	Hizbullah silahlı terör örgütüne üye olma – “...istihbarat ve fişleme amacıyla, topladıkları zekâtın kimlere verilebileceği gibi çok çeşitli amaçlarla, örgüt üyeleri dahil, temin edebildiği, ulaşabildiği tüm kişilere ait bilgi, belge ve fotoğrafları depoladığı...”
75	Ceza Genel Kurulu	2019/351	2021/151	30.03.2021	Tasarlayarak kasten öldürme suçu
76	Hukuk Genel Kurulu	2019/799	2022/911	14.06.2022	Sebepsiz zenginleşme
77	Ceza Genel Kurulu	2018/506	2021/111	16.03.2021	Dini inanç ve duyguların istismar edilmesi suretiyle nitelikli dolandırıcılık - gerçekte cami yaptırma niyetinde olmayan bir kimsenin cami yaptıracağından veya yarım kalan camiyi bitireceğinden bahisle zekât toplaması
78	Ceza Genel Kurulu	2018/149	2021/514	02.11.2021	Hizbullah silahlı terör örgütüne üye olma – zekâta müstahak olup olmadıklarını anlamak bahanesiyle bilgi toplamak ve fişleme yapmak
79	Ceza Genel Kurulu	2018/150	2021/515	02.11.2021	Hizbullah silahlı terör örgütüne üye olma – zekâta müstahak olup olmadıklarını anlamak bahanesiyle bilgi toplamak ve fişleme yapmak
80	3. Ceza Dairesi	2021/1375	2022/3727	22.06.2022	FETÖ/PDY silahlı terör örgütü kurma veya yönetme

81	Ceza Genel Kurulu	2018/152	2021/516	02.11.2021	Hizbullah silahlı terör örgütüne üye olma – zekâta müstahak olup olmadıklarını anlamak bahanesiyle bilgi toplamak ve işleme yapmak
82	16. Ceza Dairesi	2019/4737	2020/6918	09.11.2020	FETÖ/PDY silahlı terör örgütüne üye olmamakla birlikte örgüt adına suç işleme
83	Ceza Genel Kurulu	2018/151	2022/279	19.04.2022	Hizbullah silahlı terör örgütüne üye olma – zekâta müstahak olup olmadıklarını anlamak bahanesiyle bilgi toplamak ve işleme yapmak
84	Ceza Genel Kurulu	2021/57	2021/451	05.10.2021	FETÖ/PDY silahlı terör örgütüne üye olma
85	16. Ceza Dairesi	2018/986	2018/1740	25.05.2018	FETÖ/PDY silahlı terör örgütüne üye olma – örgütün 2010 yılı Afyonkarahisar ili için belirlenen bütçesi burs, zekât, kurban parası hariç 6 Milyon TL (4 Milyon USD)
86	Ceza Genel Kurulu	2021/42	2021/399	16.09.2021	FETÖ/PDY silahlı terör örgütüne üye olma – zekâtını FETÖ'ye verme
87	Hukuk Genel Kurulu	2016/1224	2018/1139	30.05.2018	Personeli olduğu Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfına özlük haklarının eksik ödendiğine ve ilave tediye talebine dair yapılan başvuru
88	Hukuk Genel Kurulu	2016/1223	2018/1138	30.05.2018	Personeli olduğu Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfına özlük haklarının eksik ödendiğine ve ilave tediye talebine dair yapılan başvuru
89	Hukuk Genel Kurulu	2016/1226	2018/1141	30.05.2018	Personeli olduğu Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfına özlük haklarının eksik ödendiğine ve ilave tediye talebine dair yapılan başvuru
90	Hukuk Genel Kurulu	2016/1225	2018/1140	30.05.2018	Personeli olduğu Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfına özlük haklarının eksik ödendiğine ve ilave tediye talebine dair yapılan bir başvuru
91	Hukuk Genel Kurulu	2016/1222	2018/1137	30.05.2018	Personeli olduğu Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfına özlük haklarının eksik ödendiğine ve ilave tediye talebine dair yapılan bir başvuru
92	Ceza Genel Kurulu	2022/94	2022/486	28.06.2022	Nitelikli kasten öldürme
93	16. Ceza Dairesi	2015/2460	2017/4845	19.07.2017	Hizbuttahrir silahsız terör örgütü yöneticisi olmak ve bu örgüte üye olmak – zekâtı ekonomik cihat olarak görmek
94	16. Ceza Dairesi	2015/2605	2017/5049	04.10.2017	Hizbuttahrir silahsız terör örgütüne üye olmak, Terör örgütünün propagandasını yapma – zekâtı ekonomik cihat olarak görmek
95	16. Ceza Dairesi	2016/4309	2017/4931	12.09.2017	Hizbuttahrir silahsız terör örgütüne üye olmak, Terör örgütünün propagandasını yapma – zekâtı ekonomik cihat olarak görmek

96	16. Ceza Dairesi	2015/2084	2017/5026	05.10.2017	Hizbuttahrir silahsız terör örgütüne üye olma, terör örgütünün propagandasını yapma – zekâtı ekonomik cihat olarak görme
97	Ceza Genel Kurulu	2020/61	2021/546	11.11.2021	FETÖ/PDY silahlı terör örgütüne üye olma – zekâtını FETÖ'ye verme
98	Ceza Genel Kurulu	2021/225	2022/169	15.03.2022	FETÖ/PDY silahlı terör örgütüne üye olma – zekâtın doğrudan terör örgütünün finans kaynağı olarak zikredilmesi
99	Ceza Genel Kurulu	2019/312	2019/514	02.07.2019	FETÖ/PDY silahlı terör örgütüne üye olma – zekâtını FETÖ'ye verme
100	Ceza Genel Kurulu	2019/623	2020/524	17.12.2020	FETÖ/PDY silahlı terör örgütüne üye olma – zekâtını FETÖ'ye verme fiili
101	Ceza Genel Kurulu	2019/541	2021/251	08.06.2021	FETÖ/PDY silahlı terör örgütüne üye olma – zekâtını FETÖ'ye verme
102	Ceza Genel Kurulu	2019/547	2021/193	04.05.2021	Silahlı terör örgütüne üye olma - FETÖ/PDY silahlı terör örgütüne zekât adı altında maddi destek sağlamak.
103	Ceza Genel Kurulu	2020/342	2021/697	29.12.2021	FETÖ/PDY silahlı terör örgütüne üye olma – zekâtını FETÖ'ye verme fiili
104	Ceza Genel Kurulu	2019/504	2021/572	18.11.2021	FETÖ/PDY silahlı terör örgütüne üye olma – zekâtını FETÖ'ye verme
105	Ceza Genel Kurulu	2020/55	2022/507	29.06.2022	FETÖ/PDY silahlı terör örgütüne üye olma – zekâtını FETÖ'ye verme
106	Ceza Genel Kurulu	2019/338	2020/432	22.10.2020	FETÖ/PDY silahlı terör örgütüne üye olma
107	Ceza Genel Kurulu	2019/300	2020/419	15.10.2020	FETÖ/PDY silahlı terör örgütüne üye olma – zekâtını FETÖ'ye verme
108	Ceza Genel Kurulu	2019/425	2020/4	14.01.2020	FETÖ/PDY silahlı terör örgütüne üye olma – yapılan aramada FETÖ zekât hesabı dökümlerinin ele geçirilmesi
109	Ceza Genel Kurulu	2019/330	2020/296	18.06.2020	FETÖ/PDY silahlı terör örgütüne üye olma – zekâtını FETÖ'ye verme

Kaynak: Yargıtay Karar Arama, 2024

2.4.3. Asliye Hukuk Mahkemesi Kararlarında Zekât: Zekât Vakfı

16 Kasım 2019 tarih ve 30950 sayılı Resmî Gazetenin Çeşitli İlanlar başlığın taşıyan bölümünde Bakırköy 6. Asliye Hukuk Mahkemesinin 16.10.2019 tarihli tavzih kararı, 04.11.2019 tarihli kesinleşme şerhi ile 10.09.2019 tarihli ve E:2019/357, K:2019/405 sayılı kararı ilanen yer almaktadır (T.C. Resmî Gazete, 2019b). Mezkûr mahkeme kararı Zekât Vakfının kuruluşu hakkındadır. Kurucu ve yönetim kurulu üyelerine ulaşılmaya çalışılmış ve mülakat yöntemiyle vakıf hakkında bilgi toplanmak istenmişse de başarılı olunamamıştır. Bu sebeple internet taraması neticesinde ulaşılan bilgilere yer verilmekle yetinilecektir.

Vakfın amacı ilgili ilandan nakledilmektedir;

Türkiye’de ve Uluslararası alanda; İslam’ın şartlarından ve Müslümanlara farz olan zekât müessesesini yaygınlaştırmak ve Türkiye ve dünyada zekâtın doğru bir şekilde toplanması ve doğru alanlarda kullanılması için çalışmalar yapmak ve vakıf senedinde yazılı diğer amaçları gerçekleştirmek.

Kuruluş ilanında mezkûr vâkıflar ile yönetim kurulu heyetleri üzerinden yapılan yüzeysel bir internet taramasında nur cemaatinin yazıcılar grubuna mensup Hayrât Vakfı ve Hayrât Neşriyat ön plana çıkmaktadır.

TBMM Cumhuriyet Halk Partisi Grup Başkanlığının 22 Kasım 2019 tarih ve 17351 sayılı, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına hitaben kaleme alınan ve CHP Ankara Milletvekili Yıldırım Kaya imzalı 7/21788 esas sayılı soru önergesinde T.C. Kültür ve Turizm Bakanı Mehmet Nuri Ersoy’a Zekât Vakfı hakkında yöneltilen sorular aşağıda nakledilmektedir.

Kurulan Zekât Vakfının Nur Cemaatine mensup kişiler tarafından kurulduğu iddia edilmektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığı ise son dönemde tarikat, cemaat ve bunlara bağlı vakıfların faaliyetlerinden endişe duyduğunu açıklayan bir rapor hazırladı.

Bu bilgiler kapsamında;

- 1. Vakfedecek hiçbir şeyi olmayan kişiler vakıf kurabilir mi?*
- 2. Zekât toplamak amacıyla vakıf kurmanın hukuki bir dayanağı var mıdır?*

3. *Hayırsever vatandaşlardan toplanacak zekâtın gerçek ihtiyaç sahiplerine ulaştırıldığı nasıl denetlenecek?*
4. *Diyaret İşleri Başkanlığının cemaat ve tarikat mensuplarının faaliyetlerinden endişe duyduğuna ilişkin rapor hazırladığı bir dönemde, cemaat mensuplarının zekât toplamak amacıyla vakıf kurmasındaki amaç nedir?*

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığının 19 Mart 2020 tarih ve 72416558-610-E.262024 sayılı cevap yazısında özetle Zekât Vakfının usulüne uygun ve yasal çerçevede kurulduğu, varlık kazanan vakıf tüzel kişiliğin sabit olduğu ifade edilmekte ve aşağıdaki satırlara yer verilmektedir.

5737 sayılı Vakıflar Kanunu'nun 33. maddesi gereğince, vakıfların amaca ve yasalara uygunluk denetimi ile iktisadi işletmelerinin faaliyet ve mevzuata uygunluk denetimi Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yapılmaktadır.

Zekât Vakfının kuruluşundan bugüne herhangi bir faaliyeti tespit edilememiştir. Zekât Vakfı hukuken aktif ama fiilen pasif olan bir hayalet vakıf statüsündedir.

2.5. Türkiye Cumhuriyeti'nin 100'üncü Yılında Türk Mevzuatında Zekâtın 100 Yılı

Bu başlık altında, araştırmanın ikinci bölümün başında yasama faaliyetlerinde zekât konusu altında ayrıntısı verilen Türkiye Cumhuriyeti mevzuatında zekâtın serencamı, aşağıdaki Tablo 2.11 ve Tablo 2.12'de bir araya toplanarak özetlenmeye, böylece bir bakışta müşahede edilerek üzerinde düşünmeye, muhakeme ve tahlil etmeye daha uygun hale getirilmeye çalışılmıştır.

Tablo 2.11: Türkiye Cumhuriyeti'nin 100'üncü Yılında Türk Mevzuatında Zekâtın 100 Yılı

S.Nu. ve Türü	Hukuki Düzenlemenin Yayımlandığı Metin	Hukuki Düzenlemenin Adı	Düzenlemeyi Yapan Hükümet	Düzenlemenin Özeti
1 Tüzük	Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti Nizamname-i Esasisi - 30 Haziran 1921	Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti Nizamname-i Esasisi	Büyük Millet Meclisi Hükümeti (Ankara Hükümeti)	Zekât, şehit ve harp malullerinin Türk toplumuna emanet yavruları başta olmak üzere olmak üzere himayeye muhtaç çocukların bakım ve eğitimleriyle vazifelendirilen Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyetine tahsis edilmiştir.
2 Kanun	27 Mayıs 1983 tarih 18059 sayılı Resmî Gazete	2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu	1980 Darbesi Millî Güvenlik Konseyi Ulusu Hükümeti (44'üncü Hükümet) Cumhurbaşkanı Kenan Evren	Zekât, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumunun gelirleri arasında zikredilmiştir.
3 Kanun	25 Haziran 1983 tarih 18088 sayılı Resmî Gazete	2860 sayılı Yardım Toplama Kanunu	1980 Darbesi Millî Güvenlik Konseyi Ulusu Hükümeti (44'üncü Hükümet)	Kanun, zekât toplama imtiyazı Türk Hava Kurumuna vermektedir. Toplanan zekât tutarının Türk Hava Kurumu, Türkiye Kızılay Derneği, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu ile Türkiye Diyanet Vakfı arasında paylaştırılmasını salık verir.

			Cumhurbaşkanı Kenan Evren	
4	31 Ocak 1985 tarihli ve 18652 sayılı Resmî Gazete	Yardım Toplama Kanununun Uygulama Esasları Hakkında Yönetmelik	45'inci Hükümet (I. Özal Hükümeti) Cumhurbaşkanı Kenan Evren	2860 sayılı Yardım Toplama Kanununun uygulamasını göstermeyi amaçlayan, Türk Hava Kurumunun merkezde olduğu Türk Zekât Sisteminin usul ve esaslarını içeren ana metindir.
5	14 Haziran 1986 tarihli ve 19134 sayılı Resmî Gazete	3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu	45'inci Hükümet (I. Özal Hükümeti) Cumhurbaşkanı Kenan Evren	2860 sayılı Yardım Toplama Kanununda yer alan zekâtla ilgili hükümleri ilga ederek Türk Zekât Sistemini yeniden tasarlama girişimidir. Zekâttan pay alacak kurumlara beşincisi olarak Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarını eklemektedir. Zekât bu vakıfların geliri olarak açıkça kanunda zikredilmektedir.
6	17 Temmuz 1986 tarihli ve 19167 sayılı Resmî Gazete	Yardım Toplama Kanununun Uygulama Esasları Hakkında Yönetmeliğin Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Yönetmelik	45'inci Hükümet (I. Özal Hükümeti) Cumhurbaşkanı Kenan Evren	Yönetmelik Türk Zekât Sisteminde radikal değişiklikler yapmaktadır. Türk Hava Kurumunun zekât toplama imtiyazı kaldırılmıştır. Zekât toplama ve dağıtma süreçlerinde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları ile Vakıflar Genel Müdürlüğünün merkezde olduğu yeni bir zekât sistemi vazedilmektedir. Yönetmelik mülki idare amirlerini de gözetim ve denetim göreviyle zekât toplama süreçlerine dahil etmektedir. Yönetmelik Türk Zekât Sistemini kamulaştırmaktadır. Zekât toplama sürecinde yapılan masraflar toplam hasılatın %55'inden %15'ine indirilmiş. Zekâttan pay alacak kurumlara beşinci olarak Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları da eklenmiş ve müstahak kurumların zekât tahsilatından alacakları pay oranları yeniden düzenlenmiştir. Bu yönetmelikle Türk Zekât Sisteminin zekâtın ruhuna ve maksatlarına daha uygun bir hüviyete kavuşturulduğu ifade edilebilir.
7	11 Haziran 1988 tarihli ve 19839 sayılı Resmî Gazete	Yardım Toplama Kanununun Uygulama Esasları Hakkında	46'ncı Hükümet (II. Özal Hükümeti)	Bu yönetmelikte, zekât toplanması sırasında yapılan zorunlu masraflara sarf edilebilecek bütçe, toplanan zekât tutarının %5'inden %10'una çıkarılmıştır. Böylece zekât maliyetinin

	sayılı Resmî Gazete	Yönetmeliğin 13'üncü Maddesinin Altıncı ve Son Fıkralarının Değiştirilmesi Hakkında Yönetmelik	Cumhurbaşkanı Kenan Evren	toplam zekât hasılatın %20'sine kadar ulaşması mümkün hale gelmiş, toplanan zekâtın %80'i müstahak kurumlara dağıtılabilecektir.
8	02 Mayıs 1992 tarihli ve 21216 sayılı Resmî Gazete	Yardım Toplama Kanununun Uygulama Esasları Hakkında Yönetmeliğin Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bazı Maddeler Eklenmesine Dair Yönetmelik	49'uncu Hükümet (VII. Demirel Hükümeti) Cumhurbaşkanı Turgut Özal	Bu yönetmelikle, toplanan zekât tutarından pay sahibi kurumlar ve bu kurumların alacakları paylar muhafaza edilmek koşuluyla, Türk Zekât Sisteminde başa dönülmüştür. Türk Zekât Sisteminin usul ve esasları belirleyen ilk yönetmelik olan 31 Ocak 1985 tarih 18652 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Yardım Toplama Kanununun Uygulama Esasları Hakkında Yönetmelik'in çok büyük ölçüde kopyasıdır. Bu değişiklik ile Türk Hava Kurumu eski imtiyazına yaklaşık 6 yıllık aradan sonra yeniden kavuşmuştur.
9	28 Kasım 1999 tarihli ve 23890 sayılı Resmî Gazete	Kuveyt Devleti ile Türkiye Cumhuriyeti Arasında Akdedilen Gelir ve Servet Üzerinden Alınan Vergilerde Çifte Vergilemeyi Önleme Anlaşması	55'inci Hükümet (III. Yılmaz Hükümeti) Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel	Yapılan anlaşma gelir ve servet vergilerini kapsamaktadır. Anlaşmanın uygulanacağı Kuveyt vergileri arasında zekât müstakil olarak zikredilmektedir. Türkiye'de tam mükellef olan gerçek ya da tüzel kişi Kuveyt'te ödediği zekâtı Türkiye'de ödeyeceği vergiden mahsup etmesi anlaşma hükmünce mümkün görünmektedir.
10	27/12/1999 tarihli ve 23919 sayılı Resmî Gazete	Yardım Toplama Esas ve Usulleri Hakkında Yönetmelik	57'nci Hükümet (IV. Ecevit Hükümeti) Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel	Zekât toplama yetkisi Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarından alınarak tekrar Türk Hava Kurumuna verilmektedir. Zekât toplama usul ve esasları ile zorunlu gider kalemleri ile zekât maliyeti bakımından önceki yönetmeliklerden farkı bulunmamaktadır. Yeni yönetmelikte zekâta müstahak kurumlarda değişiklik olmamakla birlikte kurumların toplanan zekât tutarından alacakları paylar yeniden düzenlenmektedir.
11	03 Şubat 2009 tarihli ve 27130 sayılı Resmî Gazete	Suudi Arabistan Krallığı Hükümeti ile Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti Arasında İmzalanan Gelir	60'ıncı Hükümet (II. Erdoğan Hükümeti) Cumhurbaşkanı	Bu anlaşma Türkiye'de tam mükellef olan bir gerçek ya da tüzel kişinin Suudi Arabistan Krallığında ödediği zekâtı, Türkiye'de ödeyeceği vergiden mahsup etmesini olanaklı kılmaktadır.

		Üzerinden Alınan Vergilerde Çifte Vergilendirmeyi Önleme ve Vergi Kaçakçılığına Engel Olma Anlaşması	Abdullah Gül	
12	26 Eylül 2013 tarihli ve 28777 sayılı Resmî Gazete	Yardım Toplama Esas ve Usulleri Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	61'inci Hükümet (III. Erdoğan Hükümeti) Cumhurbaşkanı Abdullah Gül	Yapılan düzenlemeyle, yönetmeliğin "Kurban Derisi, Bağırsak Toplama, Fitre ve Zekât Zarfı Dağıtma Biçimi, Giderler, Gelirlerin Paylaştırılmasına Ait Usul ve Esaslar" başlığını taşıyan, zekât toplanması ve dağıtılmasına dair hükümlerin tamamının yer aldığı dördüncü bölümü yürürlükten kaldırılmıştır.
13	14 Mart 2014 tarihli ve 28940 sayılı Resmî Gazete	6529 sayılı Temel Hak ve Hürriyetlerin Geliştirilmesi Amacıyla Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunun	61'inci Hükümet (III. Erdoğan Hükümeti) Cumhurbaşkanı Abdullah Gül	3294 sayılı Sosyal Yardımlaşmayı ve Dayanışmayı Teşvik Kanununun zekâtla ilgili hükümlerini içeren 8'inci maddesinin (c) bendi, bu kanunun 16'ncı maddesiyle ilga edilmiştir. Zekât, Yardım Toplama Kanununun kabul edildiği 1983 yılından bu kanunun yürürlüğe girdiği 2014 yılına kadar yaklaşık 31 sene boyunca beş kurumun -Türk Hava Kurumu, Türkiye Kızılay Derneği, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, Diyanet Vakfı ile Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları- gelir kalemleri arasında kanundan doğan bir mali hak ve devlet politikası olarak yer almıştır. Bu düzenlemeyle beraber Türk mevzuatından "zekât" kavramı, 2828 sayılı kanun hariç, silinmiş, Türk Zekât Sistemi ilga edilmiştir.

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Tablo 2.12: Yönetmeliklerde Zekâttan Pay Alan Kurumlar ve Pay Oranlarındaki Değişimin Seyri

	31 Ocak 1985/18652	17 Temmuz 1986/19167	11 Haziran 1988/19839	02 Mayıs 1992/21216	29 Nisan 1998/23324	27 Aralık 1999/23919	26 Eylül 2013 /28777
Zorunlu Giderlere Ayrılan Pay	%55	%15	%20	%20	%10	%10	-
Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı	-	%25	%25	%25	%96	%50	-
Türk Hava Kurumu	%55	%40	%40	%40	%1	%40	-
Türkiye Kızılay Derneği	%20	%15	%15	%15	%1	%4	-
Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu	%20	%25	%25	%25	%1	%3	-
Türkiye Diyanet Vakfı	%5	%5	%5	%5	%1	%3	-
Zekât Toplamaya Yetkili Kurum	Türk Hava Kurumu	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı	Türk Hava Kurumu	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı	Türk Hava Kurumu	Zekât Yönetmelikten çıkarıldı

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Not: Kurumlara ayrılan paylar, zorunlu giderler düşüldükten sonra safi tutar üzerinden dağıtılmaktadır. Zorunlu giderlere ayrılan pay ise hasılat üzerinden hesaplanmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ZEKÂT ALGISI VE PRATIĞİ ÖLÇEĞİ

GELİŞTİRME ÇALIŞMASI

Araştırmanın bu bölümünde zekât pratiği toplumsal gerçekliğin bir parçası, toplumsal gerçeklik de zaman ve mekânın bir fonksiyonu olarak kabul edilmiştir. Bu ön kabuller çerçevesinde sosyal olgu olarak zekâtın Türkiye'deki toplumsal gerçekliğinin belirginleştirilmesi amaçlanmaktadır.

3.1. Giriş

Toplumun ontolojik gerekçelerinden birisi de insanın doğa durumudur. Bu doğa durumunun zorunlu ve özgül görünümü olan toplumsal olgular bir araştırma nesnesi olarak hem zaman hem de mekânın fonksiyonudur. Bu yapısı itibariyle toplumsal olguların statik ve yeknesak olduğunu iddia etmek oldukça güçtür. Ancak tüm dinamizm ve çeşitliliğe rağmen toplum içi ya da toplumlar arası süreklilik gösteren benzerlikler ve farklılıkların tespiti önem taşımaktadır. Bir toplumdaki farklı zamanlarda sadır olan ya da aynı zaman diliminde ancak farklı toplumlarda ortaya çıkan sosyal fenomenlerin müşterek ya da muhtelif özellikleri gözlemlenebilir. Bir fenomenin belirli bir toplumdaki görünümü zaman serisinde incelenebileceği gibi zamanın bir kesitinde farklı toplumlardaki görünümü de karşılaştırmalı olarak araştırmaya konu edilebilir. Bir üçüncü seçenek de hem zamanı hem de mekânı sabit kabul ederek, belirli bir toplumda ve sabit bir zaman kesitinde toplum üyelerinin davranış ve etkileşimlerinde ortaya çıkan benzerlik, düzenlilik ve kalıplara odaklanarak, araştırma nesnesi olarak seçilen sosyal gerçekliğin çözümlemesi yapılabilir ve bu çözümleme objektif sosyal pratiğin anlaşılmasına yardımcı olabilir. Parça, bütünü özelliklerini taşıyacağı analogisinden hareketle zekâta dair toplumsal tecrübenin de parçası olduğu toplumsal gerçekliğin özelliklerini taşıdığı ifade edilebilir. Çeşitli coğrafyalardaki çağdaş zekât pratiklerinin ya da zekâtın tarihî serencamının belirginleştirilmesi bugün Türk toplumundaki zekât pratiğinin anlaşılması için tek başına yeterli olamayacaktır.

Türk toplumundaki zekât algısı ve pratiğini belirginleştirmeye yardımcı olabilecek ölçüm araçlarını tespit edebilmek, tespit edilen araçları doğrudan ya da uyarlayarak kullanabilmenin imkânını soruşturmak amacıyla literatür taramasında zekâtla ilgili muhtelif anketlere ulaşılmış olsa da bu amaçla geliştirilmiş bir ölçek tespit edilememiştir. Bu sebeple araştırmanın üçüncü bölümü Türkiye'deki zekât algısı ve pratiğinin anlaşılmasına yardımcı olabilecek bir ölçeğin geliştirilmesine, geliştirilen ölçeğin uygulanarak elde edilen bulguların yorumlanmasına hasredilmiştir. Bu amaçla zekât, ontolojik/dinî gerekçelerinden bağımsız, objektif gerçeklik olarak toplumsal görüngülerinden ve öznenin gündelik hayatında deneyimlediği sosyal pratik olarak kavranmaktadır.

3.2. Teorik Çerçeve

Zekâtın toplumsal boyutu incelenirken iki temel teorik yaklaşım benimsenebilir. Bu yaklaşımları birbirinden ayıran en temel fark zekâta dair ontolojik ön kabulleridir. Bu farklılık birey eylemi olan zekât ile toplum arasındaki ilişkinin açıklanmasına ve bilgi üretim sürecine etki etmektedir. Birinci yaklaşımda zekât, İslam dininin temel vecibelerinden birisi olarak kabul edilmekte ve sosyal bir kurum olarak dinin topluma etkisinin bir alt boyut olarak incelenmektedir. Bu yaklaşımda verili teoriler ve sınıflandırmalar üzerinden zekât olgusunun toplumsal rolünü din-toplum ilişkisi üzerinden kabaca ortaya koyabilmek mümkündür. Zekât literatüründe oldukça sık rastlanan bu teorik yaklaşımın iki eksikliğine dikkat çekilmesi, bu çalışmada benimsenecek olan yaklaşımın belirginleştirilmesinde yol gösterici olacaktır. İlk ve en önemli eksiklik zekât pratiğinin ve etkilerinin salt İslam dininin bir ürünü olarak ele alınmasıdır. Her ne kadar zekâtı potansiyelden sosyal fenomen kategorisine taşıyan motivasyonun dinî olduğu düşünülse de tüm eylemler gibi zekât da toplumsal yapı içerisinde varlık kazanmaktadır. Toplumsal yapının eylem üzerindeki kurucu etkisi, eylem henüz gerçekleştirilmeden, eylemin öznenin zihninde tasarlanmaya başladığı niyet aşamasından itibaren ortaya çıkmaktadır. Namaz ya da meditasyon gibi insan tekinin kendi kendine ve kendisi için içsel eylemleri dahi sosyal yapı ve normların bir ürünü olduğu yadsınmamalıdır. Örneğin bazı toplumlarda kamusal alanlarda namaz kılmak olağan karşılanırken bazı toplumlarda ise namaz ya özel alanlarda ya da namaza hasredilmiş cami gibi kamusal alanlarda kılınması toplumsal normlarda

belirginleşmiştir. Benzer bir yaklaşım Cuma namazının toplumsal fonksiyonu için de benimsenebilir. Zekât pratiğinin sosyal, hukuki ve iktisadi etkilerini inceleyen çalışmaları, zekâtın varlık ve kimlik kazandığı sosyal yapının göz ardı edilmesi ikinci eksikliği ortaya çıkarmaktadır.

Zekât pratiğinin salt dinî bir olgu olarak ele alınması, zekâtın sosyal ve iktisadi neticelerinin çoğunlukla ibadetin morfolojik yapısının mutlak çıktıları olarak değerlendirilmesine sebep olmaktadır. Hâlbuki zekâtın ibadet boyutuyla sosyal ve iktisadi boyutu birbirinden ayrı incelenmelidir. İbadet olarak zekâtın fakirliği yok edeceği ya da azaltacağı, ekonomik büyümeyi destekleyeceği, istihdamı artıracığı, gelir dağılımında adaleti sağlayacağı veya sosyal adaleti tesis edeceği İslam'ın ana referans kaynakları olan Kur'an-ı Kerim ve hadislerde dahi açıkça vaat edilmemektedir. Buna mukabil Rûm Suresi 39 numaralı ayette zekâttan maksadın sadece Allah'ın rızasını kazanmak olduğu açıkça ifade edilmiştir. Zekât literatüründe yaygın bir biçimde yer bulan ve postulat olarak kabul gören fakirliğin azaltılması, sosyal barış ve adaletin sağlanması, gelir dağılımında adaletin sağlanması gibi iktisadi ve toplumsal amaçlar, açıkça ifade edilmelidir ki sosyoloji, iktisat, yönetim organizasyon, stratejik yönetim başta olmak üzere geniş ve kapsayıcı bir politika alanının konusudur. Zekâttan beklenen tüm bu hikmetler, ibadet olarak zekâtın ne ilgi alanına girmektedir ne de amaç fonksiyonları arasında bulunmaktadır. Yukarıda zikredilen amaçların her birinin müstakil olarak, Türkiye gibi modern ve seküler idari organizasyona sahip toplumlarda tek başına zekâtın sosyal ve iktisadi etkileriyle gerçekleştirilemeyecek kadar büyük, çok yönlü ve karmaşık amaçlar olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır. Bu hakikat daha büyük bir hakikatin gölgesinde kalmaktadır. Türkiye'nin fakirliğin azaltılması, sosyal barış ve adaletin sağlanması, gelir dağılımında adaletin sağlanması gibi bu türden toplumsal faziletleri haiz amaçları gerçekleştirebilmek için hiçbir imkân ve kaynağı görmezden gelme ya da verimsiz kullanma lüksünün olmayışıdır. Zekâtın bu amaçları destekleyecek şekilde planlanmasına olanak verecek kurumsal yapıya kavuşturulması önemli bir hedef olarak Türk toplumunun önünde durmaktadır. Bir âbidin zekâttan yegâne amacı Allah'ın hoşnutluğunu kazanmaktır. Ancak toplum gereken politik, hukuki ve iktisadi önlemleri alarak zekâtın sahip olduğu potansiyel toplum refahından, insanlar arasındaki barışın tesisine, nitelikli eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimin artmasından, deprem bölgelerinde dayanıklı konutların inşasına kadar birçok alanda

değerlendirebilmelidir. Bu gerçeklik, zekât olgusunu araştırma nesnesi olarak seçen araştırmacıları, zekât ibadetinin morfolojik yapısının hukuki, sosyal ve iktisadi etkilerini, barındırdığı fırsat ve tehditleri keşfetmeye icbar etmektedir. Bu zorunluluğun gerekleri iki ana teorik çerçevede gerçekleştirilebilir; (i) betimleyici ve keşfedici yaklaşımlarla, fenomen olarak zekât ibadetinin formel yapısının mevcut sosyal ve iktisadi yapı içerisindeki konumu, etkileri ve sonuçları araştırılabilir. (ii) Birinci kategorideki araştırmalardan elde edilecek bulguların da yardımıyla, mevcut sosyal ve iktisadi yapı içerisinde ibadet olarak zekâtın sahip olduğu potansiyeller yardımıyla ulaşılabilecek sosyal ve iktisadi amaçlar ile bu amaçlara ulaştıracak teknik ve politik araçlar, etki analizleriyle birlikte araştırılabilir. Zekât neticesinde ulaşılmak istenen toplumsal faziletler, sadece zekâtın morfolojik özelliklerinin değil, içinde varlık kazandığı sosyal yapıların bir sonucu olacaktır.

Araştırmanın bir önceki bölümünde yargı kararlarında zekâtın görünümü incelenirken; zekâtın terörün finansmanı ya da nitelikli dolandırıcılık gibi suçlara konu olduğu, diğer taraftan bu türden kötüye kullanımları engellemek amacıyla zekâta şeffaflık ve kurumsallık kazandırma önerisinin iktidar partisinin kapatılması istemiyle açılan bir davanın gerekçesi olabileceği gözlemlenmiştir. Bu çerçevede zekâtı salt dinî vecibe olarak kavrayan teorik yaklaşımların ikinci önemli eksikliği, zekât pratiğinin toplum üzerinde tek taraflı etkilerinin olduğunu varsaymaktır. Yukarıda ifade edildiği gibi din, sakral nitelikli eylemin ortaya çıkmasında önemli ve belki de yegâne motivasyon kaynağı olabilir ancak ister bireysel ya da toplumsal ister profan veya sakral olsun, tüm eylemler verili bir sosyal gerçeklik içine doğar. Eylemler, bu gerçeklik bütününe oluşturduğu toplumun değerler evreninde anlam yüklenir ve yüklendiği anlamla hukuki statü kazanır. Dolayısıyla morfolojik olarak birbirinden farksız iki eylem farklı toplumlarda farklı anlamlar kuşanabilir ve muhtelif hukuki statülere sahip olabilirler. Hatta anlamsızlık ve bunun bir neticesi olan hukuki statüden mahrum olma durumu da söz konusu olabilir. Zekât, araştırmacıları, Müslüman olsalar dahi her toplumda homojen bir desenle karşılamayacaktır.

Toplumsallığın fârik ya da müşterek nitelikleri, muhtelif toplumların zekât pratiklerinden müstakil olarak bahsedilmesine olanak tanımaktadır. Toplamların tamamında ne yeknesak bir zekât pratiğinden ne de zekâtın homojen etkilerinden bahsedilebilir, zekâta toplumsal yapı içerisinde yüklenen anlam, rol, misyon zekâtın olgusal etkilerini de belirleyecektir. Zekât varlığı itibariyle dinî/bireysel bir gerekçesi

olsa da neticeleri itibariyle toplumsaldır. Bu sebeple zekâtın bizatihi kendisinin ibadet, bireysel faziletler ve ahlak yönünden hikmet nevinden birtakım hedeflerinden bahsedilebilir ancak toplumsal yapı içerisinde zekâta dair politik bir tasavvur ve tasarım yoksa zekâttan fakirlikle mücadele, toplumsal barış ve uyum, ekonomik büyüme gibi kapsayıcı toplumsal faziletler beklemek anlamlı olmayacaktır. Bu önermeyi düşünürken zekâtın kurumsal görünümlere sahip olduğu ve araştırmanın ilk bölümünde Tablo 1.1’de yer verilen Müslüman toplumları hatırdan tutmak yeterli olacaktır. Zekât da tüm diğer sosyal ve iktisadi mekanizmalar gibidir, içinde varlık kazandığı toplumsal dinamiklerle uyumlu strateji ve politikalara ihtiyaç duyar. Günümüz Türkiye’inde mevcut zekât pratiğinden toplumsal/ulusal düzeyde bir sosyal ve iktisadi iyileşme ummak; debisi yüksek bir akarsudan, üzerine herhangi bir tesis kurmadan, elektrik enerjisi elde etmeyi beklemekten farksızdır. Şüphesiz, zekât toplumsal kaynaktır ve toplumun hakkıdır. Arzu edilen sosyal ve iktisadi faydalara ulaştırmaya muktedir mekanizmaların kurulması, toplumsal kaynakların bu mekanizmalar vasıtasıyla daha verimli kullanılmasını temin edebilir.

Türk toplumunda zekâtın İslam dininin bir vecibesi olarak var olduğu ve dinî olanın bireysel olduğu iddia edilebilir. Dinî inanç her ne kadar kişisel bir tercih olsa da inancın tutuma, tutumların da davranışa dönüşmesi ve bu davranışların yekdiğerini etkilemesiyle son derece kişisel bir konuyu sosyal bilimlerin araştırma nesnesi haline getirebilmektedir. Dinî eylemin kaynağı olan inanç sistemleri çoğunlukla statik bir yapıya sahiptir. Statik yapı dinî eyleme düzenlilik ve süreklilik niteliklerini kazandırır. Modern sosyolojinin en temel inceleme nesnesi, insanlar arasında düzenlilik ve süreklilik arz eden toplumsal davranış örüntüleridir. Bir eylem, düzenlilik ve süreklilik arz eden bir toplumsal davranış örüntüsü haline geldiyse bu sosyal eylemin karşılık geldiği belirli bir toplumsal fonksiyondan mutlaka bahsedilebilmesi beklenir. Aksi bir durum faydasız, anlamsız ve gagesiz bir toplumsal davranış örüntüsünün varlığına işaret eder. Şayet her sosyal eylem örüntüsünün karşılık geldiği bir toplumsal fonksiyon söz konusuysa faydalı, anlamlı ve fonksiyonel örüntüleri oluşturan bir kolektif bilincin varlığından bahsedilebilir. Bu bilinç, belirli bir toplumsal fonksiyonu amaç edinen tüm örüntüleri bir araya getirerek toplumsal kurumları oluşturur. Toplumsal kurumlar sayesinde toplumsal davranışlar arasındaki benzerliklerin, çok sayıdaki tekil örnekten hareketle belirginleştirilerek soyutlanması ve kapsayıcı teorilerin oluşturulması mümkün hale gelmektedir. Toplumsal kurumlar bahsedilen

bilincin kendisi değildir ancak bilincin tezahürleridir. Zira burada tarif edilen kolektif bilinç, toplum ile bireyin mütakabiliyetinden ve müşareketinden zuhur eden sosyal fenomenlerdir. Sunulan teorik çerçevede zekât, sadece dinî ya da toplumsal bir olay olarak değil aynı zamanda karşılıklı olarak birbirine bağlı olan birbirlerine uyarlanmış bir bütün tarafından yapılandırılan ve bir unsuru olarak bütüne etki eden bir görünüm kazanmaktadır. Bir diğer ifadeyle zekât, sosyal kurumlar arası ilişkiyi belirleyen ve bu ilişki tarafından şekillendirilen kurumsal bir çerçevede değerlendirilmektedir.

Kurum, toplumu oluşturan paydaşların benimsedikleri muhtelif yaşam tarzlarının ve kültürün biçimlendirilmiş, hukuki ve toplumsal meşruiyetine dair sınırları belirlenmiş kısmıdır. Kurumlaşma insan kalabalıklarına toplum niteliğini kazandıran, öngörülebilir davranış kalıpları ile belirliliği tesis eden kuralların bileşimidir. Bu bileşim yani kurum, toplumsallığın bizzat kendisinin sürekliliğini tesis eder ve biçimini belirler. Zekât hem din-siyaset-ekonomi-hukuk kurumlarının müşterek bir unsuru olarak toplumsal olanın inşasında sürecin bir paydaşı olmakta hem de mezkûr kurumların kendisine yüklediği fonksiyonu yerine getirmektedir. Bu fonksiyon her kurum için farklı olsa da anlamlı ve faydalı bir bütün olan toplumsallık için yekpare bir görünüm sergiler. Bu çerçevede zekât, sadece dinî örüntüler ile toplumsal yapı arasındaki ilişkiyi, dinin toplum ve toplumun da din üzerindeki etkilerini araştıran bir disiplin olarak din sosyolojisinin dışına taşan boyutlarıyla da ele alınmaktadır.

Toplumsal yaşamı inşa eden kurumlar, sosyal fenomenleri ortaya çıkaran bireysel davranış yönelimlerini de belirleyen saikler arasında zikredilebilir. Bu sebeple toplum ister bireysel ister toplumsal olsun tüm eylemlerin içine doğacağı anlam kodunun ontolojik zeminini oluşturur. Bireyin eylemi kendi kendine ve kendisi için yapılmış bile olsa toplumdan bağımsız anlaşılması ve yorumlanması oldukça güçtür. İnanç ve bireysel ibadetlerden neşet olan eylemler de bu kapsamda değerlendirilmelidir. Bu özellikleriyle toplum, insanın eyleminin evrenidir, mahallidir ve bu özelliği sayesinde eyleyen varlık olan insanın kendi varlığına, failliğine ve fiiline şahit olması, verili varlığını yekdiğerinin varlığıyla irtibatlandırabilmesi için zorunlu koşul olarak zikredilebilir. İnsan, kendi ve yekdiğerinin varlığına şahadet edebilmek için topluma ne kadar muhtaçsa; insan eyleminin evreni olan toplum da var olabilmek için insan eylemine muhtaçtır. Bu evrenin, varlığına şahit olmak için eyleme, varlığını gerekçelendirmek için de eylemine anlam yükleme arzusunda olan insan tarafından kolektif bir bilinçle tasarlandığı, toplumun alelade ve tesadüfi olmadığı çıkarımı

yapılabilir. Toplumun tasarımına eşlik eden mücerret kolektif bilinç sosyal kurumlarda müşahhaslaşarak kendisini eylemin anlamlandırılmasında ve sınırlandırılmasında hissettirmektedir. Bilinçli eylemin en küçük birimi olan insan tekleri bir yandan eylemleriyle toplumu inşa ederken, diğer yandan ötekinin toplumu inşa eden eylemlerinden ve o eyleme eşlik eden kolektif bilinçten etkilenir. Bu çerçevede fail olarak biriciklik mümkünken yegânelik muhal olmaktadır. Böylece fiil toplumu, toplum da faili inşa etmiş olur. Bir diğer ifadeyle toplum bir insan bedeni, toplumun bileşenleri de birbirinden ayrı ancak varlıklarını sürdürebilmek için uyumlu çalışma mecburiyetinde olan organlar gibidir.

Durkheim da toplumu, her parçası kendine özgü bir işlevi yerine getiren organizmaya benzetmektedir. Ancak bu çalışmanın teorik çerçevesi Durkheim'in topluma biçtiği ontolojiden ayrılmaktadır. Onun anlayışında toplum kendi için ve kendiliğinden var olan işlevsel bir bütündür. Bu anlayış toplumsal organizmaya bileşenlerinden bağımsız, bizzat toplumun kendisine, bireyin de boyun eğmek zorunda olduğu işlevsel bir bilinç atfeder. Böylece toplum sistematik bir bütün içerisinde, ihtiyaç duyduğu yapısal değişiklikleri kendiliğinden yapabilen bir iç dinamiğe sahip olduğu ima edilir. Bu yönetsel yaklaşım sosyal olguların bireylerin dışında, dışsal olduğu önermesine dayanmaktadır (Durkheim, 2019:18). Bu çalışmada toplum ile birey, sosyal olgular ile bireysel eylem M. C. Escher'in 1948 tarihli, İngilizce ismiyle Drawing Hands litografindeki gibi birbirini çizen iki el olarak benimsenmiş ve aralarındaki ilişki bu yaklaşımla soyutlanmıştır.

Araştırmada benimsenen teorik çerçevenin bir diğer önemli aksiyomu; toplumu birey eylemi için ontolojik zorunlu olarak kabul etmesidir. Ontolojik zorunluluk iddiası insanın eyleme motivasyonunu ve toplumun varlığını gerekçelendirmekte açıklayıcı olabilse de toplumsal eylemler arası oluşan örüntünün mahiyetine dair aksiyolojik temellendirmede yetersiz kalmaktadır. Uzmanlaşma ve iş bölümü toplumun fonksiyonel varlık gerekçeleri arasında zikredilmektedir, toplumsal fonksiyonelliğin bireye sağladığı avantajların maliyetlerinden fazla olması ya da başa baş olsa da aidiyet ve güven gibi psikolojik bağlayıcılıklar bugünün insanını toplumsal olanla yaşamaya ikna eden rasyonel gerekçeler kümesinde yer alabilir. Rasyonel olanın, iyi veya kötüden iyiyi, güzel veya çirkinden güzeli, doğru veya yanlıştan doğruyu ayırt etmesi, tercih etmesi ve arzulaması beklenmelidir. Zira uzmanlaşma ve iş bölümü, toplumun sadece pratik faydaya dayanan fonksiyonel varlık gerekçesini temellendirmekle

kalmaz, aynı zamanda dayanışma -tesanüt- ve yardımlaşmaya -teavün- dayanan aksiyolojik varlık gerekçesini de temellendirir. Toplumsal dayanışma, sosyal yardım(laşma), sosyal adalet, sosyal politika gibi kavram ve olguların tamamı aksiyolojik gerekçeden neşet eden sosyal ahlakın ürünüdür. Bu açıdan değerlendirildiğinde, toplumsal yaşamın bireysel yaşama fonksiyonel üstünlüğü yanında aksiyolojik üstünlüğünden de bahsedilebilmesi beklenir. Bu beklentinin karşılanmadığı, fonksiyonel üstünlüğün aksiyolojik üstünlüğe tercih edildiği toplumlarda bireyselciliğin egzajere sahneleri gözlemlenebilmektedir. Sadece ontolojik zorunlu olarak var olan bir toplumsal organizasyon insan tekini biyolojik olarak hayatta tutabilir ancak insan tekine kendisinin ve yekdiğerinin varlığına şahitlik edebileceği bir yaşamı vaat edecek imkân ve donatılardan mahrum olduğu anlaşılabilir. Bu imkân ve donatılar da tıpkı kolektif bilinç gibi toplumsal kurumlar vasıtasıyla varlık ve işlerlik kazanmaktadır.

3.3. Zekâtın Toplumsal Niteliği

Weber (2018:13), ister dışa vurulmuş ister içsel olsun, gözetilen/kastedilen herhangi bir manayı içeren insan fiillerini toplumsal eylem olarak nitelemekte ve sosyolojiyi, konusu ve yöntemi itibariyle toplumsal eylemin anlamını yorumlayabilmenin, böylece söz konusu eylemin ürettiği etkilerin nedensel açıklamasını yapabilmenin imkânı olarak görmektedir. Bu noktada, almak ve vermek cihetiyle çift yönlü bir insan eylemi olan zekâtın toplumsal eylem niteliği taşıyıp taşımadığı ve bu eylemin ürettiği etkilerin sosyolojinin imkânlarıyla açıklanıp açıklanamayacağı sorusu ortaya çıkmaktadır. Bu soruya dair yapılacak sorgulama zekâtın sosyal davranış niteliği tartışılarak başlatılacaktır.

Zekât, alıcısı ve ödeyicisi bakımından iktisadî, sosyal, psikolojik ve dinî motivasyonlardan bir ya da birkaçının himayesinde görünüm kazanabilir. İnsan eylemi kategorik olarak, toplumun varlık kazanması ve toplumsal olanın mevcudiyetini sürdürmesi için gerek şart olduğu daha önce de ifade edilmişti. İnsan eylemi olmaksızın toplumdan bahsedebilmenin imkânı bir hayli kısıtlıdır. Maksudı ne olursa olsun yekdiğerini hesaba katan, onu etkileyen veya ondan etkilenen her eylem toplumsal bünyenin mütemmim cüzü haline gelir ve böylece sosyal gerçeklik adı verilen olgular bütününden bahsedilebilir. Sosyal gerçekliği her ne kadar tikel

eylemler inşa ediyor olsa da bu tespitten sosyal gerçekliğin sadece tikel eylemler tarafından tasarlandığı anlamı çıkarılamayacaktır. Bu durumda inşa edilen de aynı zamanda inşa edenin tasarımcısı konumunda olabilmektedir. Toplum, ihata etmesi bakımından insan eyleminin muhiti, anlamlandırması bakımından ise mecrası olduğu ifade edilmelidir. İnsan eylemi ile toplum arasındaki ilişki, tiyatro sahnesi inşa eden bir ustayı canlandıran performans sanatçısının durumu gibidir. Temsilin gerçekleştiği sahne temsil sırasında ve temsil sebebiyle varlık kazanmaktadır ancak sanatçının amacı ustanın yerine geçerek sahneyi inşa etmek değil temsil performansı ortaya koymaktır. Sanatçı temsilini ortaya koyarken performansını sergilediği sahneyi de aynı anda inşa eder. Performansın sınırları sahnenin sınırlarıdır, sahnenin inşa kalitesi ise sanatçının oyunculuk becerilerine bağlıdır, üstlendiği rolü ne denli iyi canlandırırsa o kadar iyi bir usta haline gelecektir.

Sahne inşası diğer yandan sanatçının performansı, sahnenin imkânlarıyla sınırlanmışsa da sahnenin yapısal kalitesi performans sanatçısının inşa kabiliyetiyle ilgilidir. Burada sahnenin imkânını onun inşa edilebilirliği belirleyecektir. Sanatçı yetenekleri nispetinde sahnenin imkânlarından yararlanabilecek ancak asla sahnenin ve inşa tekniklerinin sınırlarını aşamayacaktır. Toplumun kendi yapısal sınırlılıkları, inşa edilebilirliğinin de sınırları haline gelmektedir. İnsan eylemi ile toplum arasındaki, doğal ancak zorunlu bir ilişki olarak değerlendirilebilir.

Bu bakış açısına, Weber'in *toplumsal eylem* ve *toplumsal münasebet* kavramları nisbi bir çerçeve sunabilir. Weber'in sosyal eylem kavramsallaştırması üzerine inşa ettiği üç sacayağı bilinç, müşareket ve mana olarak sıralanabilir. Bireyin eylemlerinde, çevresindeki diğer aktörlerin farkında olması ve onların davranışlarını da göz önünde bulundurmasına *bilinç*, eylemlerinin diğer aktörlerin eylemlerine karşı ve onları etkileyecek şekilde olması *müşareket*, eylemlerinde belirli subjektif bir gayeyi gözetmesi, niyeti ise *mana* olarak isimlendirilmektedir. Weber'e göre her eylem toplumsal değildir ancak subjektif manası olan, başkalarının davranışlarına nispet edilerek onlara bağlanabilen ve başka bir aktörü etkileyen eylem toplumsal olma vasfı taşıyabilir. Toplumsal eylem eşyaya değil ancak davranışına bilincin eşlik edebileceği eyleyebilen öznelerle yöneliktir. Toplumsal eylem duygu, güdü veya rasyonel tercihlerden biri ya da birkaçına kaynaklanan niyete içkindir. Böyle bir eylem mekanik veya refleksif olmaktan uzaklaşarak yönüne ve sonuçlarına yönelik nedensel

açıklamalar yapılabilen, yorumlanabilen anlamlı bir eylem olma vasfı kazanabilmektedir (Swingewood, 2010:151-154; Weber, 2012:112-132).

Weber'e göre bir davranışın toplumsal eylem vasfı kazanmasında belirleyici olan eylemin formundan ziyade yönü ve taşıdığı manadır. Eylemin yönü toplumun diğer üyelerine, Weber'in ifadesiyle *başkalarına* doğru olmalıdır. *Başkaları* eylem sahibi tarafından tanınan ya da tanınmayan bir tek kişi olabileceği gibi çok sayıda kişiden oluşan anonim bir topluluk da olabilir. Bu durumda sadece nesnelere yönelmiş ya da tek başına yapılan dua ya da kılınan namaz toplumsal eylem vasfı taşımayabilir ancak zekât her durumda toplumsal eylem statüsündedir.

Weber'in toplumsal eylem kavramsallaştırmasının iki kurucu unsuru davranışın yönü ve manadır. Eylemin manası, eylemin tasarlanması sırasında, eylemin ortaya çıkış motivasyonu ya da eyleme için niyettir. Davranış ister açık bir eylem ister pasif rıza ya da bir davranış sergilemekten imtina edip eylemsiz kalmak olsun başkalarının eylemlerini hesaba kattığı nispette yönü toplumsaldır. Başkalarına yönelen veya onların davranışlarını hesaba katan eylem dinî saiklerle, Allah'ın memnuniyetini kazanmak manasıyla/niyetiyle/amacıyla ortaya çıkmış olabilir. Sergilenen bu türden davranışların toplumsal niteliği haiz olup olmadığı sorusu önem kazanmaktadır. Yaratıcının takdir edeceği karşılığı yani mükafat ya da cezayı hesaba katarak eylene zekât, yekdiğerine yönelmeksizin ya da onu hesaba katmaksızın ortaya çıkamayacaktır. Zekât manası ve yönüyle toplumsal bir eylemdir.

Birey tarafından gerçeklik olarak kabul edilen gündelik sosyal hayatın parçası olan zekât diğer tüm gündelik eylemler gibi toplum üyelerinin hayatlarını subjektif olarak anlamlı biçimde sürdürmelerine yardımcı olmakla kalmaz algılanan gerçeklik olarak eylem ve düşüncelerinin ortaya çıktığı evrenin zeminini de oluşturur (Berger & Luckmann, 2008:30-33). Zekât, ortaya çıktığı sosyal, kültürel, zihinsel ve hatta duygusal atmosferin içinde, nedenleri ve özellikleri bilimsel yöntemlerle araştırmaya konu edilebilecek bir birey eylemidir. Gündelik yaşamın kanıksanmış sıradanlığından uzaklaşarak gözlemlendiğinde dinî, kültürel, iktisadi, psikolojik, toplumsal yönleri olduğu kolaylıkla keşfedilebilecek bu eylem, C. Wright Mills (2022)'in kavramsallaştırmasıyla, *sosyolojik imgelem* kabiliyeti hesaba katılarak araştırmalara konu edilebilmelidir. Böylece toplumsalla bireysel olanın kesişimine dair bir kavrayış imkânı elde edilebilir. Daha açık bir ifadeyle zekât, bireyin gündelik toplumsal

etkinlikleri arasında yer alan alelade bir eylem olarak gözlemlense de alt kırılımlarında sembolik anlam ve toplumsal değerlerin taşıyıcısı olabilmektedir.

3.4. Araştırmanın Amacı

Zekât, üyeleri arasında İslam inancına müntesip ve mükellefiyet şartlarını taşıyan tek bir kişinin bulunduğu toplumlarda dahi numunesi gözlemlenebilecek bir olgudur. Bu bakış açısıyla zekât, sadece Müslüman toplumları değil, bileşenleri arasında Müslümanların da bulunduğu tüm toplumları ilgilendiren, toplumlar üstü ve toplumlararası boyutlarıyla incelenmesi gereken bir konudur. Diğer yandan yaklaşık 15 yüzyıldır kesintisiz varlığını devam ettirmesi ve günümüzde de yaygın uygulama alanına sahip olmasıyla zekât zaman üstü, zamanlar arası ve zamane bir hüviyet kazanmaktadır. Bu iki tespit ışığında zekâtın çok yönlü ve çok boyutlu evrensel nitelikte bir olgu olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Toplumsal yaşamın özneler arası zemininde birçok evrensel olgu, bölgesel fenomenlerle etkileşim kurarak sosyal yapının kendine özgü ancak uyumlu bir parçası haline gelebilmektedir. Bir diğer ifadeyle evrensel sosyal olguların özgün bölgesel fenomenleri söz konusu olabilmektedir. Söz konusu özgünlük iki boyutlu incelenebilir; zamansal özgünlük, uzamsal özgünlük. Zamansal özgünlük, bireylerin üretim, tüketim ve bölüşüm faaliyetlerinde süreç içerisinde ortaya çıkan yapısal değişime işaret etmektedir. Birçoğu teknolojik yeniliklerle ortaya çıkan gündelik pratikler, süreklilik kazanmaları durumunda, toplumsal organizasyonun yapısını ve paradigmasını etkileyecek güçte olabilirler. Toplumsal değişime işaret eden bu durum zamanın ruhunu taşıyan nevezuhur özgün fenomenlerin ortaya çıkmasına sebep olabilmektedir. Diğer yandan yeryüzünde hareket edildikçe, enlem ve boylamla birlikte değişen demografi, jeoloji ve iklim, toplumsal organizasyonun somut ve somut olmayan unsurlarında meydana getirdiği farklılaşmalar ise uzamsal özgünlük olarak düşünülebilir. Söz konusu soyutlamada toplum zamana karşı edilgen konumlanmıştır. Bu bölümde yapılacak kesit analizle zekât olgusunda Türk toplumunun bir noktadaki zamansal ve uzamsal özgün durumu belirginleştirilmeye çalışılmıştır.

Toplumsal fenomenler arasında ilk bakışta tespit edilemeyen, karmaşık ve kavranması zor örüntülerin keşfedilmesinde sosyal bilimlerin önemli fonksiyonlar üstlenmektedir. Sosyal bilimlerin üstlendiği bu fonksiyon, olgular arası ortak özellikleri ve amaç birlikteliklerini doğru anlamak, tarihî seyir içerisinde olgular arasındaki ilişkinin

biçimi, yönü ve şiddetindeki değişimleri okuyabilmek ve nihayetinde araştırma konusu toplumun kendi iç dinamiklerini ve diğer toplumlarla ilişkisini/etkileşimini açıklamak için belirli imkânlar sunmaktadır.

Araştırmanın öncelikli amacı, vergi, devlet, sosyo-ekonomik durum, dinî yaşam, sivil toplum gibi diğer sosyal olgular ile zekât arasındaki ilişkinin yönünü ve kuvvetini tespit etmektir. Bu çaba kesit analiz yardımıyla yürütülecektir, bir diğer ifadeyle tarihî seyir içerisinde meydana gelen değişimle değil, Türkiye’de sosyal hayatın görünür bir unsuru olan zekâtın bugünüyle ilgilenmektedir. Zira bugün, geçmişin varisi geleceğin ise murisidir. Tarih bugün yazılmakta, bugün ise geçmişin üzerinde var olabilmektedir. Tarihî olan güncel olanını az ya da çok varlık sebebi iken güncel olan da tarihî olanın objektif ya da subjektif öznesidir. Günümüzde gerçekleşen her yeni, kendisini isnat ettiği tarihi yeniden yorumlamaktadır.

Toplumun zekâtla ilgili algı, tutum ve eğilimleri mezkûr çerçevede belirginleştirilerek konuyla ilgili güncel ve müşterek sosyal bir zeminin arayışına çıkılmaktadır. Örtülü bir varsayım olarak müşterek sosyal zeminin varlığı bir yandan zekâtın kurum(sal)laşmasına duyulan toplumsal ihtiyaca işaret ederken diğer yandan kurum(sal)laşmanın nasıllığına da rehberlik etmesi beklenmektedir.

3.5. Araştırmanın Yöntemi

3.5.1. Araştırmanın Tasarımı ve Araştırma Deseni

Araştırmanın bu bölümünde her ne kadar sosyoloji biliminin imkânları kullanılıyor olsa da sonuçları itibariyle sadece sosyoloji literatürüne değil İslam iktisadı yazımına da katkı yapılması amaçlanmaktadır. Pozitivist bilgi felsefesi ve tezahürlerinden birisi olan modern sosyal bilim paradigmasının bilimsel yöntem üzerindeki etkisiyle bilimsel faaliyetin temel formu olarak kabul edilen eleştirel, kuşkucu, yanlışlanabilirliğiyle dinamik yapıya sahip olan bilimsel yöntem, sınırlı gözlem ve bulguya dayanan hipotezlerin sınanması ile nesnel bilginin üretilmesini amaçlamaktadır. Bu çerçevede nitel ve nicel araştırma yöntemleri iktisat, sosyoloji, siyaset bilimi, işletme, psikoloji, din sosyolojisi/psikolojisi, antropoloji, sosyoloji gibi sosyal bilimlerin birçok alanında yürütülen bilimsel çalışmalarda sıklıkla başvurulan araştırma yöntemleri haline gelmiştir. Bununla birlikte İslam iktisadı alanında daha

ziyade normatif nitelikteki çalışmaların ağırlıkta olduğu söylenebilir. İktisat biliminin kendi içinde yaşadığı pozitif ve normatif alan ayrımı İslam iktisadı yazınında kendisini daha yoğun bir biçimde hissettirmektedir. Bilimsel yöntemlerin nesnel gerçeklik ile araştırmacı arasında deney ve gözleme dayalı kurduğu bağın sakral, kültürel, metafizik, duygusal, aksiyolojik olanı ne denli kapsayabildiği tartışmalıdır. Bu araştırma tasarlanırken gözetilen amaçlardan biri de İslam iktisadı alanında hem pozitif-normatif gerilim hattına girmeden hem de cari bilimsel paradigma çerçevesinde muteber ve meşru bilimsel bilgi üretmenin imkânını sorgulamaktır.

İslam iktisadı alanında üretilen nesnel bilginin ölçüme dayalı olması; ölçüm neticesinde elde edilen bulgulardan hareketle yapılan tespitler ışığında muhtemel fırsat ve tehditlerin değerlendirilebilmesine, yine bulgulardan hareketle öngörülerde bulunulabilmesine, proaktif politika önerileri geliştirilmesine olanak tanımaktadır. Bir diğer ifadeyle İslam iktisadı araştırmalarını tenzili ayetlerle sınırlamak, araştırmaların çoğu zaman normatif alanla sınırlandırılmasına sebep olabilmektedir. Bu sebeple İslam iktisadı araştırmalarında sadece tenzili ayetler değil tekvini ayetler de birlikte dikkate alınmalıdır. Bu noktada araştırmacının neyin ölçülmeye elverişli olduğunu ve/veya neyi nasıl ölçebileceğini doğru tespit etmesi gerekir. Ölçüme konu olamayacak bir araştırma sorusu ya da yanlış yöntemlerle ölçüm yapmaya çalışmak araştırmacının ya sonuçsuz kalmasına ya da olgusal durumun yanlış/yanıltıcı veya eksik tespit edilmesine sebep olacaktır. Bu sebeple normatif yargıların değil olgusal olanın ölçüm nesnesi olarak belirlenmesi beklenir. Yukarıda genel hatlarıyla belirginleştirilen çerçeve araştırmanın tasarımının ilkesel sınırlarını oluşturmaktadır.

Tekrarlanabilir ve yanlışlanabilir olması bir araştırmanın taşıması gereken önemli bilimsel ilkelerinden biridir. Bir araştırmanın aynı koşullarda tekrar edilebilmesi ve bulgularının karşılaştırılabilmesi için araştırmada kullanılan bağımlı ve bağımsız değişkenleri ifade eden kavramların açık bir şekilde tanımlanması, bu kavramlara ilgili kişilerce farklı anlamlar verilmemesi için gereklidir. Bu riski en aza indirebilmek için soyut, öznel ve/veya teknik kavramların işevuruk tanımlamaları yapılabilir. İşevuruk tanımlar, kavramın temsil ettiği olgunun kendisini ve kavramın ait olduğu teknik alan bilgisini silikleştirerek olguyu oluşturan sürece, iş ve eylemlere odaklanmaktadır. Böylece doğrudan gözlemlenmeyen kavramları görünür kılmının yanında, araştırmada yer alan bağımlı ve bağımsız değişkenleri temsil eden kavramlarda anlam birliği sağlanarak, herkesin farklı anlamlar vermesinin de önüne geçilmeye

çalışılmaktadır. Örneğin bu araştırmanın ana kavramı olan *zekât* maliye tarihi bilimi açısından ‘belirli amaç veya kişilere sarf edilmek üzere tahsis edilmiş kamu geliri’ olarak tanımlanabilirken iktisat bilimi açısından ‘bir gerçek kişiye şartsız ve karşılıksız olarak aktarılan satın alma gücü’ ifadesiyle tanımlanabilir. Diğer yandan İslam Hukukunun bir kavramı olarak *zekât*, Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı (2017) tarafından şöyle tanımlanmıştır;

Zekât, dinen zenginlik ölçüsü kabul edilen miktarda (nisap) mala sahip olan kimselerin Allah rızası için muayyen kişilere vermesi gereken belli miktarı ifade eder. Zekâtın farz olması için şartlar; malların nisaba ulaşması yanında nâmî (üreyici/artıcı) olması, sahip olduğu andan itibaren üzerinden bir yıl geçmesi, bir yıllık borcundan ve aslî ihtiyaçlardan fazla olmasıdır. Nisap, zekâtla yükümlü olmak için esas alınan zenginlik ölçüsüdür. Bu ölçü, altında 20 miskal (80.18 gr), deve 5, sığırdan 30, koyun ve keçide 40 adettir.

Araştırmada *zekât*, sosyal, iktisadi, mali, dinî boyutları olan sosyal bir olgu olarak ele alınmaktadır. Bu sebeple *zekât* kavramının işevuruk tanımı yapılırken *zekâtın* Türkiye’deki toplumsal davranış örüntülerinden yararlanılacaktır.

Bu araştırmada *zekât* kavramı; *bir kişinin İslam dinine mensubiyeti sebebiyle inancının gereği olarak, tasarrufu altında bulunan iktisadi değerlerden, sosyo-ekonomik durumu zekât vermeye elverişli olmayanlara, doğrudan ya da aracılar vasıtasıyla aktardığı kısım* anlamında kullanılmaktadır. Türkiye’de *zekâtın* tamamen inanç sorumluluğuyla, yasal ve kültür kaynaklı diğer tüm toplumsal ödevlerinden bağımsız olarak yerine getirildiği araştırmanın önemli varsayımlarından biridir. *Zekât* yükümlüsü olmak için belirli bir tutar ya da miktarı aşan iktisadi değere malik olmak gerekmektedir. *Zekât* alabilmek için ise belirgin tek koşul *zekât* mükellefi olmamaktır, hatta *zekât* mükellefi oldu halde ikametinden uzak ve yolda kalmış kişilere *zekât* verilebilmektedir. *Zekât* yükümlüsü olmadığı halde *zekât* ödemek isteyenlerin önünde herhangi bir engel bulunmamaktadır ancak bu türden ödemeler gönüllü bağış yani tasadduk olarak nitelendirilmektedir. Genellikle belirli bir tutar ya da miktarın üzerinde mal varlığı olan kişilerin *zekât* ödediği görülmektedir. Kişinin *zekât* yükümlüsü olup olmadığı, yükümlüyse sahip olduğu iktisadi değerlerin hangileri için ne kadar *zekât* ödeneceği, vergileme sürecine benzer hesaplamalar sonucunda belirlenmektedir. Türk toplumundaki *zekât* mükelleflerinin; *zekâtı* hesaplama ve ödeme süreçlerini bizzat yürüttükleri örüntüler gözlenmekle birlikte, hesaplama ve

ödeme aşamalarının sadece birinde ya da her ikisinde zekât konusunda yetkin kişi ve aracı kurumlardan destek aldıkları örüntüler de mevcuttur.

3.5.2. Soru Formunun Tasarımı ve Sınırlılıklar

Araştırma, Türk toplumunda zekâtın kurumsallaşma ihtiyacını tespit edebilmek, Türkiye'nin toplumsal yapısına ve zekâtın sosyal gerçekliğine uygun kurumsallaşma seçeneklerini tartışabilmek için zekâtın Türk toplumundaki sosyal gerçekliğini belirginleştirmeyi amaçlamaktadır. Bu amaçla 5 bölümde 56 soru ve başlangıçta onam metni içeren soru formu hazırlanmıştır, soru formu *Türkiye'de Zekât Algısı ve Pratiği Ölçeğine* içkindir. Araştırmanın hedeflerine yönelik bilgi toplayabilmek ve ölçüm gerçekleştirebilmek için 31 likert tipi, 9 açık uçlu, 16 çoktan çok seçmeli soru tasarlanmıştır. Soru formu gönüllü katılım onamı ile başlamaktadır. İlk bölümde katılımcıların demografik bilgileri 11 soruda toplanmıştır. Altı sorudan müteşekkil ikinci bölümde katılımcıların dinî yaşantılarına yönelik sorular sorulmuştur. Bu çerçevede katılımcıların temel dinî bilgi düzeyleri, kendilerini ne kadar dindar kabul ettikleri, yaşantı ve davranışlarına inançlarının etkisi ölçülmüştür. Üçüncü bölüm katılımcıların algısında kamu kesimi ve sivil toplumdaki hangisinin yürüttüğü yardımlaşma ve dayanışma faaliyetlerinin daha etkin olduğunu belirginleştirmeyi amaçlamaktadır. Bu amaca yönelik biri açık uçlu olmak üzere dokuz soru tasarlanmıştır. Araştırmanın bu bölümünde sivil alan *sivil toplum kuruluşları* kavramsallaştırmasıyla ifade edilirken, kamu kesimi ise *merkezi yönetim ve yerel yönetim* alt kırılımlarıyla ölçülmüştür. Bu yöntemle, katılımcıların algısında kamu kesimi ve sivil toplumdaki hangisinin yürüttüğü yardımlaşma ve dayanışma faaliyetlerinin daha etkin olduğu ölçülürken aynı zamanda yardımlaşma ve dayanışma faaliyetlerinde idari ve fonksiyonel yönden yerinden yönetim ile merkezi yönetimin karşılaştırılması olanaklı hale getirilmiştir. Soru formunun dördüncü bölümü katılımcıların zekât konusunda bilgi seviyelerini ölçmeyi, zekât hakkında sahip oldukları bilginin kaynaklarını tespit etmeyi ve zekât pratiklerindeki tutum ve davranışlarını belirginleştirmeyi amaçlamaktadır. Bu amaca yönelik olarak 2 likert, 3 açık uçlu, 10 çoktan çok seçmeli soru tasarlanmıştır. Soru formunun son bölümü olan beşinci bölümde 16 likert tipi soru bulunmaktadır. Bu bölüm katılımcıların zekât algısını, zekâtın yoksulluk üzerindeki etkisi, zekât ile kayıtlı ekonomi ilişkisi, devlet

ile zekât ilişkisi, zekât ile vergi ilişkisi alt boyutlarıyla ölçmeyi amaçlamaktadır. Soru formu, katılımcıların konuyla ilgili görüş ve düşüncelerini ifade edebilecekleri açık uçlu soruyla nihayete etmektedir.

Araştırma içeriği ve sonuçları bakımından, zekâtın kurumsallaşması sürecinde toplumsal yapıya en uygun kararların alınması, yönetim ve yönelişte ihtiyaç duyulabilecek gerekli verilerin bilimsel yöntemlerle sağlanması ve karar alıcılar için mümkün ihtimallerin saptanmasına yardımcı olması bakımından yöneylem araştırması olarak da değerlendirilebilir. Alan yazın taramasında, özelde zekâtın kurumsallaşmasını, genelde ise zekâtı bu çerçevede konu edinen herhangi bir ölçek geliştirme çalışması tespit edilememiştir.

Soruların araştırma problemiyle doğrudan bağlantılı olduğu uzman görüş formu aracılığıyla teyit edilmiştir. Sorular ve seçenekler katılımcıların araştırma problemine dair olası muhtelif görüşlerini kavrayacak genişlikte tasarlanmıştır. Kapalı uçlu soruların katılımcıyı sınırlayacağı durumlarda açık uçlu sorular tercih edilmiştir. Tasarımın her aşamasında araştırma problemlerinin sınırları göz önünde bulundurulmuştur. Böylece araştırmanın amacını aşan ya da sınırlı veya hatalı cevapların en aza indirilmesi amaçlanmıştır.

Araştırma konusuyla ilgili literatürde veri bulunmaması, benzer bir şekilde kamu kurumlarının ve sivil toplum kuruluşlarının bu çerçevede sundukları herhangi bir veri setine rastlanmamış olması, çok dar bir alanda yapılan az sayıdaki saha araştırmalarının sunduğu kısıtlı görüş alanı araştırmanın öncelikli kısıntılarından biridir.

Araştırma konusunun doğasından ortaya çıkan kısıtlar söz konusudur. Öncelikle zekâtın inançla doğrudan ilgili bir kavram olması sebebiyle çalışma grubunun cevaplarını idealize etme eğilimi her zaman göz önünde bulundurulmalıdır. Diğer yandan kişi ya da kurumların zekât konusunu mahremiyet kapsamında değerlendirerek sorulara cevap vermekten imtina ettikleri ya da asıl sorulan konu açıklamayan cevaplar verdikleri gözlenmiştir.

Diğer taraftan zekâtın devlet, sivil toplum, vergi, yoksulluk gibi geniş bir olgu yelpazesıyla ilişkisinin ölçülmesi soru formunun genişleyerek obezleşmesine neden olan yapısal kısıtlardan bir diğeridir. Bu türden soru formlarında katılımcıların formu tamamlamaması ya da soruları okumadan rastgele cevap vermesi söz konusudur. Bu türden cevaplar fark edildiği ölçüde ayıklanarak analize dahil edilmemiştir.

Araştırma konusunun doğası gereği teknik kavramlara duyulan ihtiyacın yüksek olması ve maddelerdeki önermelerin tam anlaşılma riski bir diğer kısıttır. Bu kısıtı aşmak için soru formunda yer alan teknik kavramlar birinci sözlük anlamlarında kullanılmıştır. Soru formunda yer alan e-postaya soru yönelten katılımcılara birinci sözlük anlamları iletilmiştir.

Araştırmanın Türkiye İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması Düzey 1’de yer alan 12 ilde yüz yüze anket yöntemiyle uygulanması planlanmış olmasına karşın soru sayısının fazlalığı ve örneklem büyüklüğü, Türkiye şartlarında bir doktora araştırmasının finanse edemeyeceği büyüklükteki bir maliyet engelini ortaya çıkarmıştır. Bu sebeple örneklem hedefinden ve soru formundan fedakârlık yapmaksızın internet tabanlı anket yöntemi -WebSurvey- tercih edilmiştir. Soru formu jotform.com internet tabanlı anket yazılımı yardımıyla çalışma grubuna ulaştırılmış ve katılımcıların bilgisayar ya da cep telefonları vasıtasıyla soruları yanıtlaması sağlanmıştır. Tercih edilen internet tabanlı anket yazılımı soru formuna verilen yanıtları zaman damgası ve internet protokol -IP- adresiyle kaydetmekte, böylece her katılımcının tekil ve benzersiz olduğu teyit edilebilmektedir.

Araştırma neticesinde elde edilen veriler, bulgular ve bunların ışığında yapılan çıkarımlar yukarıda sıralanan sınırlılıklar çerçevesinde değerlendirilmelidir. Kapsam ve içeriği bakımından ilk olma özelliği taşıyan bu saha araştırmasının noksan ve yanlışları, bilim insanlarının eleştirileriyle daha da belirginleşecektir. Aynı ya da benzer konuda araştırma yapacak araştırmacıların, yukarıda zikredilen sınırlılıkların ve daha sonra yöneltilecek eleştirilerle belirginleşecek zayıflıkların etkisini azaltacak önlemler alması olgular arası ilişkilerin daha net gözlemlenmesine yardımcı olacaktır.

3.5.3. Veri Analizi ve Bulgular

Bu çalışmada soru formu aracılığıyla sahadan toplanan veriler SPSS 22 paket programı aracılığıyla analize tabi tutulmuştur. Gruplar arası karşılaştırmalarda, verilerin normal dağılmaması nedeniyle iki gruplu karşılaştırmalarda Mann-Whitney U testi tercih edilmiştir. Üç ya da daha fazla gruplu karşılaştırmalarda ise yine aynı sebepten dolayı Kruskal-Wallis H testinden (KWH) yararlanılmıştır.

Analizde anlamlılık seviyesi 0.05 olarak dikkate alınmıştır. Analizler neticesinde elde edilen (p) değeri $p < 0.05$ olması durumunda anlamlı bir farklılığın/ilişkinin olduğu, $p > 0.05$ olması durumunda ise anlamlı farklılığın/ilişkinin olmadığı kabul edilmiştir.

3.6. Geçerlilik Aşaması

3.6.1. Kapsam Geçerliliği (Kapsam Geçerlik İndeksi (KGI))

Araştırmada geliştirilen Zekât Algısı ve Pratiği Ölçeğine ait kapsam geçerliğinin belirlenmesi amacıyla sosyoloji, maliye, vergi hukuku, ekonomi, siyaset bilimi, İslam hukuku, ekonometri, ölçek ve değerlendirme alanlarında uzman, akademisyen ve pratisyenlerden oluşan toplam 10 kişiden uzman görüşleri alınmış ve bu görüşlerden hareketle her bir ölçek maddesi için kapsam geçerlik oranı (KGO) hesaplanmıştır. Kapsam geçerlilik oranlarının ortalaması alınarak kapsam geçerliği indeksi (KGI) tespit edilmiştir. Kapsam geçerlilik indeksi ölçeği oluşturan her bir madde için uzmanların o maddeyi, ölçeğin geliştirilme amacına uygun olup olmadığını ve ölçülecek fenomen için ilgili maddenin gerekli görüp görmediklerinin belirlenmesinde önemli bir göstergedir (Yurdagül, 2005). Daha öz bir ifadeyle bu indeks, ölçeği oluşturan maddelerin ölçeğin geliştirilme amacına uygunluk düzeyini göstermektedir.

Tablo 3.1'den hareketle, uzman görüşü formu sayısının 10 olması nedeniyle kapsam geçerliliği için $KGO > 0.62$ koşulu aranacaktır. Kapsam geçerlik oranı 0.62'den büyük olan ölçek maddeleri için kapsam geçerliğinin sağlandığı sonucuna varılmaktadır (Yurdagül, 2005).

Tablo 3.1: $\alpha = 0.05$ Anlamlılık Düzeyinde Kapsam Geçerlilik Oranları için Minimum Değerler

Uzman Sayısı	Minimum Değer	Uzman Sayısı	Minimum Değer
5	0.99	13	0.54
6	0.99	14	0.51
7	0.99	15	0.49
8	0.78	20	0.42
9	0.75	25	0.37
10	0.62	30	0.33
11	0.59	35	0.31
12	0.56	40+	0.29

Kaynak: Yurdagül, Ölçek Geliştirme Çalışmalarında Kapsam Geçerliği için Kapsam Geçerlik İndekslerinin Kullanılması, 2005.

Kapsam Geçerlik Oranı (KGO) ve Kapsam Geçerlik İndeksi (KGİ) hesaplama sürecinde alınan uzman görüşleri sadece ölçek maddesinin uygunluğu ya da uygunsuzluğuna dair kanaatleri değil aynı zamanda düzeltme önerilerini de içermektedir. Uzmanların önerileri ışığında ihtiyaç duyulan düzeltme ve düzenlemeler yapılarak ölçek maddeleri tekrar uzman görüşlerine sunulmuştur. Bu süreç neticesinde ortaya çıkan sonuçlar Tablo 3.2’de sunulmuştur. Ölçeğin 17’nci maddesi hariç tüm maddelerde KGİ değerlerinin 0.62’nin üstünde olduğu, Ölçeğin KGO değerinin 0.93 olduğu görülmüştür. Madde 17’nin KGİ değeri 0.60 olarak hesaplanmıştır, referans değerinin altında olduğu için teknik olarak ölçekten çıkartılması önerilir ancak eşik değere çok yakın olduğu için madde muhafaza edilerek ölçeğin yapı geçerliliği ve madde analizleri sırasında tekrardan değerlendirilmesinin uygun olacağı değerlendirilmiştir.

Tablo 3.2: Uzman Görüşleri Çerçevesinde Kapsam Geçerliliği İndeksi

	Uzman1	Uzman 2	Uzman 3	Uzman 4	Uzman 5	Uzman6	Uzman7	Uzman8	Uzman9	Uzman10	Toplam	KGi
MADDE 1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10	1.00
MADDE 2	1	1	1	1	1	1	0	1	1	1	9	0.80
MADDE 3	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10	1.00
MADDE 4	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10	1.00
MADDE 5	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10	1.00
MADDE 6	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10	1.00
MADDE 7	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10	1.00
MADDE 8	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10	1.00
MADDE 9	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10	1.00
MADDE 10	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10	1.00
MADDE 11	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10	1.00
MADDE 12	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10	1.00
MADDE 13	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10	1.00
MADDE 14	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10	1.00
MADDE 15	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10	1.00
MADDE 16	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10	1.00
MADDE 17	1	1	1	0	1	1	0	1	1	1	8	0.60
MADDE 18	1	1	1	1	1	1	1	0	1	1	9	0.80
MADDE 19	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10	1.00
MADDE 20	1	1	1	1	1	1	1	0	1	1	9	0.80
MADDE 21	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10	1.00
MADDE 22	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10	1.00
MADDE 23	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	9	0.80
MADDE 24	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10	1.00
MADDE 25	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	9	0.80
MADDE 26	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	9	0.80
MADDE 27	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	9	0.80
MADDE 28	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	9	0.80
MADDE 29	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1	9	0.80
MADDE 30	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	10	1.00
KGO												0.93

3.6.2. Deneme/Taslak Uygulaması

Uzman görüş ve yorumları ışığında düzenlenen/düzeltilen ölçek tasarımının, hedef örnekleme temsil kabiliyeti olabilecek küçük bir taslak örneklem grubu üzerinden uygulanması ölçeğin son durumdaki performansını gözlemlemek ve uygulanma aşamasına geçmeden önce barındırdığı eksik ve hataların tespit edilerek son iyileştirme ve kontrollerin yapılabilmesine imkân tanıyan nihai aşamadır. Soru formundaki maddelerin okunaklı ve anlaşılır olup olmadığı, ölçülmesi amaçlanan niteliğe uygun yapının oluşup oluşmadığı, soru formunun tamamının cevaplanma süresi, tamamı cevaplanmadan yarıda bırakılıp bırakılmadığına bakılarak ölçek tasarımının iyileştirilmesi ve geliştirilmesi mümkün hale gelir.

Bu aşamada Zekât Algısı ve Pratiği Ölçeğinin deneme uygulaması için rassal olarak seçilmiş 263 katılımcının cevaplarından oluşan veri seti dikkate alınmıştır. B13, B14, B15, B16, B17, C19, C20, C21, C22, C23, C24, C25, C26, D30, E40, E41, E42, E43, E44, E45, E46, E47, E48, E49, E50, E51, E52, E53, E54 ve E55 maddeleri çerçevesinde zekât algısı ve pratiği ölçeğinin güvenilirlik istatistiği Cronbach's Alpha değeri 0.863 olarak ölçülmüştür. Ölçeğin güvenilirliği sağladığı (Cronbach's Alpha = 0.863 > 0.80) yapılan istatistiksel analiz sonucunda belirlenmiştir. Ayrıca geçerlilik testi için Kaiser-Meyer-Olkin Testi yapılmıştır ve ölçek geçerliliğinin sağlandığı tespit edilmiştir (Kaiser-Meyer-Olkin = 0.807 > 0.60). Bartlett's küresellik testi sonucuna göre de faktör analizi için uygun olduğu tespit edilmiştir (Bartlett's Test of Sphericity = 4799.468). Yapılan faktör analizi sonucunda ise 5 boyut tespit edilmiş ve bu 5 boyutun açıklayıcılığının %59.641 olduğu saptanmıştır. Elde edilen sonuçlardan hareketle ölçeği uygulama aşamasına geçilmesine karar verilmiştir.

3.6.3. Yapı Geçerliliği: Doğrulayıcı Faktör Analizi

Açımlayıcı faktör analizi (AFA) daha önce bir başka dilde geliştirilmiş bir ölçeğin Türkçeye uyarlanması sırasında ya da yine daha önce geliştirilen bir ölçekle ilgili olarak yeni bir yapıyı geçerliliğinin ortaya koyulması sırasında başvurulmaktadır. Bunlarla birlikte oluşturulan teorik yapıyla ilgili olarak doğrulama öncesi kontrol amacıyla da başvurulabilmektedir. Zekât Algısı ve Pratiği Ölçeğinin yapı geçerliliğinin belirlenmesi amacıyla doğrulayıcı faktör analizi (DFA) ve güvenilirliğinin belirlenmesi amacıyla Cronbach alfa güvenilirlik katsayıları hesaplanmıştır.

3.7. Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA)

3.7.1. Yöntem

Analizde yer alan veriler, ölçek geliştirilmesi amacıyla “Zekât Algısı ve Pratiği Ölçeği” aracılığı ile toplanmıştır. Ölçek tasarımında 31 madde ve 6 faktör yer almaktadır. Ölçeğin de içinde olduğu 56 sorudan oluşan formu Jotform isimli internet tabanlı anket yazılımı aracılığıyla yayınlanmış, 11/05/2021 ila 08/07/2021 tarihleri arasında yaklaşık iki ay boyunca gönüllü katılımcıların cevapları toplanmıştır. Örneklem öncelikle hem vergi hem de zekât mükellefi oldukları varsayımıyla iş adamlarından oluşturulmak istenmiştir hem zekât hem de vergi mükellefi olabilecek çok sayıdaki alternatiften iş adamları tercih edildiği için kısa isimleri TÜSİAD, MÜSİAD, İGİAD, AHSİAD olan iş adamı derneklerine, üyeleriyle soru formunun ulaştırılması talep edilmiştir. Bu talebe MÜSİAD, İGİAD ve AHSİAD olumlu dönüş yapmış, TÜSİAD yanıt vermemiştir. İkinci olarak Ankara Ticaret Odası, Ankara Sanayi Odası, İstanbul Ticaret Odası, İstanbul Sanayi Odası ile OSTİM Organize Sanayi Bölgesi yönetimlerine ulaşılarak soru formunun mensuplarına ulaştırılması talep edilmiştir, bu talebe Ankara Sanayi Odası olumlu dönüş yapmış, diğer başvurulardan yanıt alınmamıştır. Son olarak İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi lisans ve lisans üstü tüm öğrencileri ile idari ve akademik personeline soru formunun internet bağlantısını göndermiştir. Soru formu toplam 6771 kişiye ulaşmış, bunlardan yaklaşık %19’u yani 2187 kişi soru formunu yanıtlamıştır, soru formunun doldurulması için katılımcılar harcadıkları zaman ortalama 15 dakikadır. Cevaplar incelenerek eksik ve rastgele yanıtlanmış olan formlar ayıklandıktan sonra toplam 1456 gönüllü katılımcının yanıtlarıyla analiz yapılmıştır.

İlk aşamada birinci ve ikinci düzey doğrulayıcı faktör analiziyle (DFA) geliştirilen ölçeğin faktör yapısının doğrulanıp doğrulanmadığı incelenmiştir. Doğrulayıcı faktör analiziyle amaçlanan, pek çok gözlenebilir değişkenin oluşturduğu gizil değişkenlerden/faktörlerden oluşan faktöriyel bir modelin gerçek verilerle ne derece uyum gösterdiğini gözlemlemek ve değerlendirmektir. İncelenecek model, belirli bir kurama isnat edilerek tasarlanmış bir yapı olabileceği gibi sahada uygulanmış ampirik bir çalışmadan elde edilen veriler yardımıyla da tasarlanmış olabilir (Sümer, 2000). Araştırmada sahadan elde edilen özgün veriler ışığında ölçeğin tasarımı tamamlanmıştır. Oluşturulan modelin yapı geçerliliği yanında ölçeğin güvenilirliğinin

tespiti için iç tutarlılığının da gözlemlenmesi gerekmektedir. Modelin yapı geçerliliği değerlendirilirken; Goodness of Fit Index (GFI), Normed Fit Index (NFI), Non-Normed Fit Index (NNFI), Comparative Fit Index (CFI), Root Mean Square Error of Approximation (RMSEA), Chi-Square Goodness (χ^2), Incremental Fit Index (IFI) doğrulayıcı faktör analizinde en sık kullanılan uyum indeksleri arasında yer alır (Cole, 1987; Sümer, 2000).

Aşağıdaki değerlerin gözlenmesi durumunda ölçek modelinde mükemmel uyum olduğu ifade edilmektedir (Kline, 2023);

- Goodness of Fit Index için mükemmel uyum değeri: $0.95 \leq GFI \leq 1$
- Normed Fit Index için mükemmel uyum değeri: $0.95 \leq NFI \leq 1$
- Non-Normed Fit Index için mükemmel uyum değeri: $0.97 \leq NNFI \leq 1$
- Comparative Fit Index için mükemmel uyum değeri: $0.97 \leq CFI \leq 1$
- Root Mean Square Error of Approximation için mükemmel uyum değeri: $0 < RMSEA < 0.05$
- Chi-Square Goodness için mükemmel uyum değeri: $X^2/d < 3$
- Incremental Fit Index için mükemmel uyum değeri: $0.95 \leq IFI \leq 1$

Aşağıdaki değerlerin gözlenmesi durumunda ise ölçek modelinde kabul edilebilir uyum olduğu ifade edilmektedir (Kline, 2023; Sümer, 2000);

- Goodness of Fit Index için kabul edilebilir uyum değeri: $0.90 \leq GFI \leq 0.95$
- Normed Fit Index için kabul edilebilir uyum değeri: $0.90 \leq NFI \leq 0.95$
- Non-Normed Fit Index için kabul edilebilir uyum değeri: $0.95 \leq NNFI \leq 0.97$
- Comparative Fit Index için kabul edilebilir uyum değeri: $0.95 \leq CFI \leq 0.97$
- Root Mean Square Error of Approximation için kabul edilebilir uyum değeri: $0.05 < RMSEA < 0.08$
- Chi-Square Goodness için kabul edilebilir uyum değeri: $4 < X^2/d < 5$
- Incremental Fit Index için kabul edilebilir uyum değeri: $0.90 \leq IFI \leq 0.94$

Ölçeğin güvenilirliğinin belirlenmesi amacıyla Cronbach Alfa iç tutarlılık anlamında güvenilirlik katsayısı hesaplanmıştır.

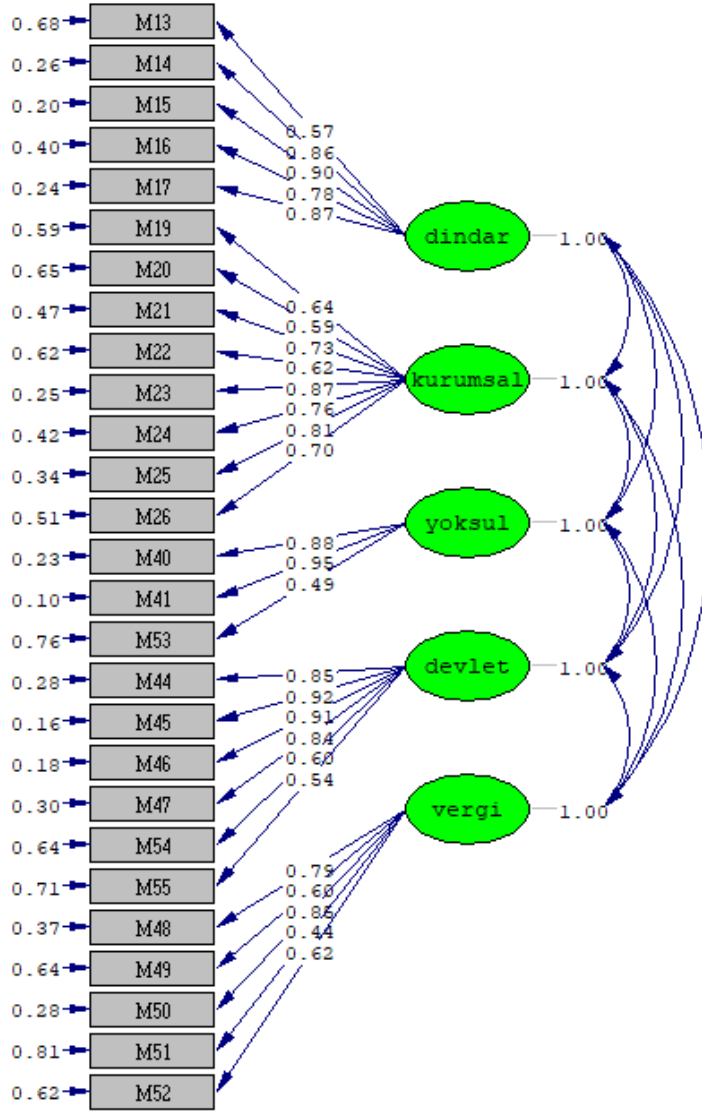
3.7.2. Bulgular

Ölçeğin 6 boyut ve 31 maddelik yapısının doğrulanıp doğrulanmadığı doğrulayıcı faktör analiziyle test edilerek değerlendirilmiştir. Uygulanan ilk DFA'da Zekâtın Kurumsallaşma İhtiyacı faktöründe yer alan 27, 30, 42 ve 43'üncü maddelerine ait t değeri istatistiksel olarak anlamlı olmayan, düşük t değerine sahip olmaları gerekçesiyle bu 4 madde ve bu maddelerden müteşekkil olan alt boyut ölçekten çıkartılmıştır. Elde edilen yeni model 5 boyut ve 27 madde olarak doğrulanmıştır. Path diyagramı Şekil 3.1'de yer almaktadır.

Yapının uyum indeksleri;

- $\chi^2=1452.65$, $X^2/sd= 4.63$ **Sonuç:** kabule dileyebilir uyum değeri.
- RMSEA=0.076 **Sonuç:** kabul edilebilir uyum değeri.
- GFI=0.92 **Sonuç:** kabul edilebilir uyum değeri.
- NFI=0.91 **Sonuç:** kabul edilebilir uyum değeri.
- IFI=0.90 **Sonuç:** kabul edilebilir uyum değeri.
- CFI=0.91 **Sonuç:** referans aralığı dışında.
- NNFI=0.91 **Sonuç:** referans aralığı dışında.

Zekât Algısı ve Pratiği Ölçeğinin faktörel yapısını gösteren modelin gözlenen değişkenleriyle faktörleri arasındaki ilişkiyi gösteren katsayılar incelendiğinde, CFI ile NNFI dışında tüm katsayıların yeterli düzeyde olduğu sonucuna varılmıştır. Doğrulayıcı faktör analiziyle hesaplanan uyum istatistikleri ışığında, ölçeğin daha önce belirlenen yapısının toplanan verilerle genel olarak uyum sağladığına karar verilmiştir.

Şekil 3.1: Ölçeğe ait Path Diyagramı

Ölçek Alt boyutları;

Alt boyut 1: Dinî Yaşam Pratiği Alt Boyutu

Alt boyut 2: Yoksullukla Mücadelede Mevcut Kurumların Etkinliği Algısı Alt Boyutu

Alt boyut 3: Yoksullukla Mücadelede Zekâtın Etkinliği Algısı Alt Boyutu

Alt boyut 4: Toplumsal Hazırbulunuşluk Alt Boyutu

Alt boyut 5: Zekâta İçkin Vergi Sistemi Tutumu Alt Boyutu

Ölçek maddelerine ilişkin regresyon değerleri ve t değerlerine Tablo 3.3'te yer verilmiştir.

Tablo 3.3: Ölçeğe ait Regresyon ve T Değerleri

Maddeler	Regresyon değerleri	t değerleri	Maddeler	Regresyon değerleri	t değerleri
M13	0.57	22.75	M40	0.88	39.24
M14	0.86	40.19	M41	0.95	43.85
M15	0.90	42.97	M53	0.49	19.36
M16	0.78	34.45	M44	0.85	39.76
M17	0.87	41.31	M45	0.92	45.10
M19	0.64	26.50	M46	0.91	44.38
M20	0.59	23.90	M47	0.84	39.05
M21	0.73	31.44	M54	0.60	24.81
M22	0.62	25.33	M55	0.54	21.85
M23	0.87	40.71	M48	0.79	33.32
M24	0.76	33.40	M49	0.60	23.25
M25	0.81	36.67	M50	0.85	36.29
M26	0.70	29.76	M51	0.44	16.30
			M52	0.62	24.17

Tablo 3.3 incelendiğinde, elde edilen regresyon katsayılarının ve t değerlerinin anlamlı olduğu ($t > 1.92$) ve modelin doğrulandığı belirlenmiştir.

3.8. Ölçek Güvenilirlik Analizi

3.8.1. Cronbach Alfa İç Tutarlılık Güvenirliliği Analizi

Ölçekler ontolojik olarak eklektik yapılardır, soruların/ölçek maddelerinin birbiri ardına eklenmesiyle ortaya çıkan eklektik yapının epistemik bütünlük oluşturması gereklidir. Bu gereklilik, araştırmada veri toplama aracı olarak tercih edilen ve toplam skor üzerine kurulu Likert Ölçeğinde yer alan her sorunun toplam skorun doğrusal bileşeni olmasını ve böylece skorların toplanabilirliğini temin etmektedir. Homojen bütünlüğe sahip olan ölçeklerde yer alan maddelere verilen her bir cevaba bir puan değeri atfedilebilir ve tüm katılımcıların verdikleri cevaplar puan değerlerine dönüştürülerek skorlar toplanabilir ve belirlenmiş bir sosyal gerçekliğe dair ölçüm yapılabilir. Ancak bunun için ölçeğin iç tutarlılığa sahip olması gereklidir. Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısı, ölçeği oluşturan soruların homojen bir bütün oluşturup

oluşturmadığını açıklamak ve sorgulamak için kullanılır. Ölçeğin iç tutarlılığını tespit etmek amacıyla Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısı hesaplanmıştır.

Likert tipi ölçeklerde güvenilirlik katsayısının olabildiğince 1'e yakın olması arzu edilir, böylece ölçeğin yeterli sayılabilecek bir güvenilirliğe sahip olduğu ifade edilebilir (Tezbaşaran, 1997:47). Alfa güvenilirlik katsayısı 1'e yaklaştıkça ölçek maddelerinin birbiriyle tutarlı ve aynı niteliği ölçen uyumlu, türdeş bir yapı oluşturdukları anlaşılmaktadır. Böylece her sorunun toplam skorun doğrusal bileşeni olduğu ve ölçekteki skorların toplanabilirliğe uygunluğu istatistiksel olarak kanıtlanmaktadır. Bu çalışmada benimsendiği gibi sorulara verilen cevapların toplanmasıyla elde edilecek skor, ölçekle oluşturulan yapıyı açıklamak için geçerli bir veri olduğu kabul edilmektedir. Cronbach alfa değerine göre ölçeğin güvenilirliği aşağıdaki gibi ifade edilmektedir (Uzunsakal & Yıldız, 2018):

$0 < \alpha < 0.40$ ise ölçek güvenilir değil

$0.40 < \alpha < 0.60$ ise ölçek düşük güvenilirlikte

$0.60 < \alpha < 0.80$ ise ölçek oldukça güvenilir

$0.80 < \alpha < 1.00$ ise ölçek yüksek güvenilirlikte

Bu çerçevede ölçeği oluşturan alt boyutların alfa değerleri aşağıda verilmiştir;

- ✓ Dinî Yaşam Pratiği Alt Boyutuna ait alfa değeri 0.89,
- ✓ Yoksullukla Mücadelede Zekâtın Etkinliği Algısı Alt Boyutuna ait alfa değeri 0.90,
- ✓ Yoksullukla Mücadelede Zekâtın Etkinliği Algısı Alt Boyutuna ait alfa değeri 0.80,
- ✓ Toplumsal Hazırbulunuşluk Alt Boyutuna ait alfa değeri 0.90,
- ✓ Zekâta İçkin Vergi Sistemi Tutumu Alt Boyutuna ait alfa değeri 0.80 olarak belirlenmiştir.

Cronbach Alfa İç Tutarlılık Güvenirliliği Analizi sonuçlarına göre, geliştirilen Zekât Algısı ve Pratiği Ölçeğinin yüksek güvenilirliğe sahip bir ölçek olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Bu sonuç geliştirilen ölçeği oluşturan maddelerin kavramsal bütünlük oluşturan bir yapıya sahip olduklarını ifade etmektedir. Diğer bir ifadeye ölçek maddeleri, birbirleriyle ilişkili olarak aynı amacı gerçekleştirmektedir. Ölçeğin alt boyutlarında yer alan her bir maddeye ilişkin Cronbach Alfa sonuçları aşağıdaki

tablolarda sırasıyla verilmektedir. Öncelikle Cronbach's Alfa değerlerini gösteren tablolarda yer alan teknik terimler açıklanacaktır.

Scale Mean/Variance if Item Deleted: İlgili maddenin ölçekten çıkarılması durumunda diğer maddelerin ortalama ve standart sapmalarında meydana gelecek değişimi göstermektedir. Bir diğer ifadeyle ilgili ölçek maddesinin ölçekteki önemini değerlendirmeyi olanaklı kılar.

Corrected Item-Total Correlation: İlgili maddenin ölçekten çıkarılması durumunda ortaya çıkan yapı ile çıkarılan ölçek maddesi arasındaki korelasyonu gösteren değerdir. Bu değer düşükçe ilgili maddenin ölçeğe katkısının düşük olduğu anlamına gelir. Bu değer 0.30'un altında olması durumunda ilgili ölçek maddesi ile ölçeğin geri kalanının oluşturduğu yapı arasında güçlü bir ilişki olmadığı anlaşılmaktadır. Eğer bu değer negatif çıkarsa ilgili ölçek maddesi ile ölçek arasında doğrusal bir ilişki olmadığı, ilgili maddenin ölçekle aynı amacı gerçekleştirmediği anlaşılmaktadır. Bu durumlarda ilgili maddenin ölçekten çıkarılması gerekir.

Cronbach's Alpha if Item Deleted: İlgili ölçek maddesinin ölçekten çıkarılması durumunda oluşacak ölçek yapısına ait güvenilirliği gösteren alfa değeridir. Eğer ilgili ölçek maddesi olmasaydı ölçeğin Cronbach Alpha değeri ne olurdu sorusunun cevabını verir. Bu veri, ölçeğin güvenilirliğinin artırılması gereken durumlarda, ölçekten çıkarılması gereken maddelerin tespitine olanak sağlar.

Tablo 3.4: Dinî Yaşam Alt Boyutuna İlişkin Cronbach's Alpha Sonuçları

	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
s13	16.9128	7.034	0.542	0.913
s14	17.1463	6.049	0.812	0.855
s15	17.2102	6.03	0.828	0.851
s16	17.1992	6.488	0.726	0.875
s17	17.2843	6.129	0.805	0.857

Tablo 3.5: Yoksullukla Mücadelede Mevcut Kurumların Etkinliği Alt Boyutuna İlişkin Cronbach's Alpha Sonuçları

	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
s19	19.193	25.519	0.599	0.889
s20	19.0865	26.579	0.588	0.89
s21	18.6477	24.667	0.696	0.88
s22	18.4931	26.052	0.612	0.888
s23	18.8104	24.056	0.798	0.87
s24	18.7273	25.141	0.716	0.878
s25	18.693	24.229	0.741	0.875
s26	18.5027	25.386	0.653	0.884

Tablo 3.6: Yoksullukla Mücadelede Zekâtın Etkinliği Alt Boyutuna İlişkin Cronbach's Alpha Sonuçları

	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
s40	8.4938	2.733	0.72	0.638
s41	8.4114	2.759	0.781	0.577
s53	8.5192	3.481	0.455	0.911

Tablo 3.7: Toplumsal Hazır Bulunuşluluk Alt Boyutuna İlişkin Cronbach's Alpha Sonuçları

	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
s44	16.8166	22.419	0.797	0.875
s45	17.0687	22.437	0.83	0.87
s46	17.228	23.47	0.831	0.872
s47	17.3304	23.295	0.77	0.879
s54	16.9162	24.856	0.623	0.901
s55	16.8413	25.111	0.567	0.91

Tablo 3.8: Zekâta İçkin Vergi Sistemi Alt Boyutuna İlişkin Cronbach's Alpha Sonuçları

	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
s48	10.7576	13.266	0.671	0.726
s49	11.09	14.964	0.532	0.772
s50	10.6827	13.38	0.698	0.717
s51T	10.9183	16.426	0.411	0.805
s52T	10.7576	14.428	0.58	0.757

3.9. Tanımlayıcı İstatistikler

Tanımlayıcı istatistikler bir veri setinin genel özelliklerinin istatistiksel olarak tanımlanmasına yardımcı olan ölçülerdir. Bu ölçüler yer gösteren ölçüler ve yaygınlık ölçüleridir. Aritmetik ortalama, medyan (ortanca değer), mod (tepe değer) ve yüzdelik oran gibi yer gösteren merkezi eğilim ölçüleridir. Standart sapma, varyasyon, dağılım genişliği ve standart hata ise yaygınlık ölçüleridir (Özdamar, 2015).

3.9.1. Katılımcıların Demografik Yapısına ve Zekât Karşısındaki Durumlarına Dair Tanımlayıcı İstatistikler

Bu başlık altında çalışma grubunun demografik yapısına dair tanımlayıcı istatistikler verilecek ve çalışma grubunun Türkiye'nin demografik özelliklerini ne derece yakınsadığı karşılaştırmalı olarak tartışılacaktır.

Cinsiyete ilişkin tanımlayıcı istatistikler Tablo 3.9'da yer almaktadır.

Tablo 3.9: Cinsiyete İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

	n	%
Erkek	1249	85.8
Kadın	207	14.2
Toplam	1456	100.0

Tablo 3.9’da katılımcıların cinsiyet dağılımına ilişkin tanımlayıcı istatistikler yer almaktadır. Katılımcıların %85.8’i erkek ve %14.2’si kadınlardan oluşmaktadır. Çalışma grubunun cinsiyet dağılımının, Türkiye’deki işgücünün cinsiyet dağılımına yakınsaması amaçlanmıştır. TÜİK Ocak 2021 İşgücü İstatistiklerine göre Türkiye’de 15 yaş üzeri nüfusun işgücüne katılma oranı %49.9 olup bu oran kadınlarda %32, erkeklerde ise %68.2 olarak gerçekleşmiştir. Çalışma grubu erkeklerde %12.3, kadınlarda ise %17.8’lik farkla Türkiye’deki işgücünün cinsiyet dağılımını temsil ettiği görülmektedir.

Yaşa ilişkin tanımlayıcı istatistikler Tablo 3.10’da yer almaktadır.

Tablo 3.10: Yaşa İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

n	Ortalama	Medyan	Minimum	Maksimum	ss
1456	43.5	43.0	19.0	78.0	10.5

Tablo 3.10’da katılımcıların yaşlarına ilişkin en genç, en yaşlı katılımcının yaşı ile medyan ve ortalama yaş bilgisi verilmektedir. Buna göre katılımcıların yaş ortalaması 43.5, en genç katılımcı 19 yaşında, en yaşlı katılımcı ise 78 yaşındadır. Medyan yaş 43 olarak belirlenmiştir.

TÜİK İstatistiklerle Yaş 2020 verilerine göre Türkiye’de medyan yaş 2020 yılında erkeklerde 32.1, kadınlarda 33.4 olarak açıklanmıştır. Yine aynı araştırmada yer alan nüfus projeksiyonlarına göre medyan yaşın 2025 yılında 34.1, 2030 yılında 35.6, 2040 yılında 38.5, 2060 yılında 42.3 ve 2080 yılında 45.0 olacağı tahmin edilmektedir.

Katılımcıların yaş dağılımı, bireyin zekât verebilecek mali olgunluğa erişmesinin, istisnaların da olabileceği kabulüyle, genellikle orta yaşlara yaklaştıkça mümkün olduğu varsayımıyla açıklanabilmektedir. Verilerin temizlenmesi ve ayıklanması aşamasında veri setinden çıkarılan cevapların büyük kısmının zekâtla henüz bilinçli bir teması olmamış 25 yaşından genç katılımcılara ait olduğu görülmektedir.

Yaşanılan yerleşim alanına göre tanımlayıcı istatistikler Tablo 3.11’de yer almaktadır.

Tablo 3.11: Yaşanılan Yerleşim Alanına İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

	n	%
Kasaba	55	3.8
Kent	571	39.2
Köy	10	.7
Metropol	820	56.3
Toplam	1456	100.0

Katılımcıların %95.5'i metropol ve kentlerde, %4.5'i ise köy ve kasabalarda yaşamaktadır. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi 2020 yılı verilerine göre Türkiye nüfusunun %93'ü il ve ilçe merkezlerinde, %7'si ise belde ve köylerde yaşamaktadır. Yine aynı araştırma verilerinde şehirleşmenin her geçen sene arttığı gözlemlenmektedir. Katılımcıların yerleşim yeri dağılımının Türkiye'nin yerleşim dağılımına çok benzediği, il ve ilçe merkezlerinde %2.5, belde ve köylerde ise yine %2.5'lik bir farkla Türkiye nüfusunun yerleşim yeri dağılımını çok büyük oranda temsil ettiği görülmektedir.

Eğitim durumuna ilişkin tanımlayıcı istatistikler Tablo 3.12'de yer almaktadır.

Tablo 3.12: Eğitim Durumuna İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

	n	%
İlkokul	4	.3
Orta Okul	10	.7
Lise	90	6.2
Ön Lisans	74	5.1
Lisans	673	46.2
Yüksek Lisans	392	26.9
Doktora	213	14.6
Toplam	1456	100.0

Katılımcıların %87.7'si lisans ve üzeri eğitim düzeyindedir. 25 yaş ve üzeri nüfusta eğitime katılım oranları incelendiğinde 2019 yılı verileriyle Türkiye'de 25 yaş ve üzeri nüfusta en az lise mezunu olan kişilerin oranı %42.2 iken en az üniversite mezunu olanların oranı %20.8 olarak tespit edilmiştir (Doğanışık, 2020). Çalışma grubunun Türkiye'nin eğitim profilinin yansıtmadığı iddia edilebilir. Ancak çalışma grubunun eğitim seviyesinin yüksek olması sebebiyle katılımcıların araştırma konusu hakkında

belirli bilgi seviyesini haiz olabilecekleri ve konuyu geniş perspektiften değerlendirebildikleri kabul edilebilir.

Çalışma biçimine ilişkin tanımlayıcı istatistikler Tablo 3.13'te yer almaktadır.

Tablo 3.13: Çalışma Biçimine İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

	n	%
Bağımsız (Freelance)	56	3.8
Düzenli ücretli / maaşlı	1034	71
Emekli	85	5.8
İşveren (yanında 2'den fazla işçi çalıştıran)	168	11.6
Kendi hesabına çalışan (yanında en fazla 2 işçi çalıştıran)	81	5.6
Kısmî Zamanlı (Part Time)	18	1.2
Ücretsiz aile işçisi	11	.8
Yevmiyeli	3	.2
Toplam	1456	100.0

Katılımcıların yaklaşık %71'ini ücret ya da maaş karşılığı çalışanlar oluşturmaktadır. Emekliler de dâhil edildiğinde çalışma grubunun yaklaşık %77'si düzenli/sabit gelirlilerden oluşmaktadır. TÜİK 2020 Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırmasına göre yıllık gelirin türlere göre dağılımında maaş ve ücret %47,1, sosyal transferler ise %21,8, ikisinin toplamda ise %68,9'luk bir ağırlığa sahip olduğu görülmektedir. Müteşebbis gelirleri ise %17,7 oranında bir paya sahip. Çalışma grubunda ise bağımsız, işveren, kendi hesabına çalışanların ağırlığı %21 oranındadır. Çalışma grubunun bu yönüyle de temsil gücü olduğu iddia edilebilir.

Mevcut çalışılan işyerinin statüsüne ilişkin tanımlayıcı istatistikler Tablo 3.14'te yer almaktadır.

Tablo 3.14: Mevcut Çalışılan İşyerinin Statüsüne İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

	n	%
Çalışmıyorum	7	.5
Devlet / Kamu	799	54.9
Emekli	72	4.9
Kendi İşi/İşletmesi	181	12.8
Özel Sektör	397	26.9
Toplam	1456	100.0

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı istihdam verilerine göre 2020 yılında çalışan kişi sayısı yaklaşık 27 milyon olarak tespit edilmiştir. Yine aynı kurumun kamu sektörü istihdamına ilişkin verilerine göre 2020 yılında kamu sektöründe yaklaşık 4.8 milyon kişi istihdam edilmektedir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı - SBB, 2022). Bu rakamlar ışığında Türkiye'deki istihdamın yaklaşık %18'inin kamu sektöründe, kalan %78'nin ise özel sektörde gerçekleşmektedir. Çalışma grubundaki katılımcıların çalıştıkları işyeri statüsünün %54.9 oranla kamu sektörü olduğu görülmektedir. Çalışma grubundaki özel sektörün ağırlığının artırılması amacıyla çeşitli meslek örgütleri, ticaret odaları, sanayi odaları, iş insanları dernekleriyle irtibata geçilmiş ve bu organizasyonlar vasıtasıyla üyelerine ulaşılmaya çalışılmıştır. Özel sektör statüsünde çalışanların çalışma grubundaki ağırlığı %39.7'yle sınırlı kalmıştır. Bu durum, araştırmanın amaçları, araştırma soruları ve temel varsayımlarıyla çelişmemektedir.

Mevcut çalışılan işyerindeki konuma ilişkin tanımlayıcı istatistikler Tablo 3.15'te yer almaktadır.

Tablo 3.15: Mevcut Çalışılan İşyerindeki Konuma İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

	n	%
Alt düzey masa başı ofis işlerinde çalışan rutin beyaz yakalı (memur, ofis çalışanı vs.)	122	8.4
Alt Düzey Yönetici (Şef, Koordinatör)	38	2.6
Bilmiyorum	14	1.0
Büyük İşveren (500 kişiden daha fazla işçi çalıştıran)	4	.3
Çalışmıyorum	7	.5
Emekli	70	4.8
Kendi hesabına çalışan küçük esnaf/zanaatkâr (yanında en fazla 2 işçi çalıştıran)	54	3.7
Küçük İşveren (2-20 arası işçi çalıştıran)	89	6.1
Mesleki sertifikasyona sahip kalifiye bedensel işçi (vinç operatörü, aşçı vs.)	12	.8
Orta düzey masa başı ofis işlerinde çalışan rutin beyaz yakalı (öğretmen, hemşire vs.)	338	23.2
Orta Düzey Yönetici (Müdür, Direktör vs.)	275	18.9
Orta İşveren (20-500 işçi çalıştıran)	32	2.2
Üst düzey profesyonel ve uzman (tıp hekimi, avukat, bilişimci vs.)	226	15.5
Üst Düzey Yönetici (Genel Müdür, Başkan vs.)	144	9.9
Vasıflı bedensel işçi	20	1.4
Yarı-Vasıflı ve Vasıfsız bedensel işçi	11	.8
Toplam	1456	100.0

Çalışma grubundaki katılımcıların mevcut işyerlerindeki pozisyonlarına dair dağılımın katılımcıların eğitim düzeyiyle ve çalışma biçimiyle doğrusal ilişki içinde olduğu ifade edilebilir. Çalışma grubunda işletme hiyerarşisi içindeki tüm basamaklardan katılımcılar temsil edilmekle birlikte beyaz yakalıların ve maaşlı/ücretli çoğunluğu oluşturduğu ifade edilmelidir. Bu araştırma, hedef gruplar tespit edilerek ve araştırmanın sınırları hedef grupla çerçevelendirilerek tekrarlanabilir. Örneğin; sadece beş yüz ve üzeri çalışanı olan büyük işverenlerle aynı soru setiyle araştırmanın tekrarlanması, zekât ödeme kabiliyeti yüksek sosyoekonomik grubun zekât algısı ve tutumuna dair net bir görüş alanı sağlayabilir. Benzer bir tekrar çalışması zekât kabul etme ihtimali yüksek olan bir sosyoekonomik grupla da yapılabilir.

Vergi mükellefiyeti durumuna ilişkin tanımlayıcı istatistikler Tablo 3.16'da yer almaktadır.

Tablo 3.16: Vergi Mükellefiyeti Durumuna İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

	n	%
Gelir Vergisi Mükellefi	1029	70.6
Kurumlar Vergisi Mükellefi	186	12.8
Kurumlar Vergisi ve Gelir Vergisi Mükellefi	36	2.5
Vergi Mükellefiyeti Bulunmayan	205	14.1
Toplam	1456	100.0

Katılımcıların %85.9'u vergi mükellefidir. Özellikle zekât ve vergi ilişkisine dair alt boyuttaki yanıtların vergi mükelleflerince verilmiş olması, veriler neticesinde elde edilecek bulguların olgusal gerçekliği temsil edeceği düşünülmektedir.

Dini inanca ilişkin tanımlayıcı istatistikler Tablo 3.17'de yer almaktadır.

Tablo 3.17: Dinî İnanca İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

	n	%
Diğer	8	.5
Müslümanlık	1448	99.5
Toplam	1456	100.0

Çalışma grubundaki katılımcıların %99.5'i kendisini Müslüman olarak tanımlamaktadır. T.C. Diyanet İşleri Başkanlığınca yayınlanan Türkiye'de Dinî Hayat Araştırması'na göre (2014:4) Türkiye'de yerleşik kişilerin %99.2'si dinî mensubiyetini Müslümanlık olarak tanımlamaktadır. Bu araştırmada da Türkiye sosyal gerçekliği mümkün oldukça yakınsanmaya çalışıldığı için Müslüman olmayanların cevapları veri setinden ayıklanmamış, analize dâhil edilmiştir.

Tablo 3.18: Zekât Bilgi Düzeyine İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

	n	%
Hiç bilğim yok	0	0
Çok az bilğim var	8	.5
Az bilğim var	124	8.5
Yeterli bilğim var	1020	70.1
İleri düzey bilğim var	304	20.9
Toplam	1456	100

Zekâtla ilgili bir ölçeği yanıtlayacak katılımcıların zekâtla ilgili teorik ve pratik bilgilere en azından temel düzeyde aşına olması gereklidir Katılımcıların toplamda %91'i zekâta dair yeterli veya ileri düzey bilgi sahibi olduklarını beyan etmişlerdir. Bu oran cevapların bilinçli ve bilgiye dayalı olarak verildiğini, cevaplayanların sorulan konuda uzman olduğunu göstermektedir. Hiç bilğim yok seçeneğini işaretleyen katılımcıların cevapları veri setinden çıkarılmıştır.

3.9.1.1. Katılımcıların Zekât Karşısındaki Durumlarına Dair Tanımlayıcı İstatistikler

Zekât mükellefi misiniz? sorusuna yanıt olarak katılımcıların %67,4'ü zekât mükellefi olduğunu beyan ederken %30,5'i zekât mükellefi olmadığını beyan etmiştir. Katılımcıların %2,1'i ise zekât mükellefi olup olmadığını bilmediğini belirtmiştir.

İslam hukukuna göre zekât alma şartlarını taşıdığınızı düşünüyor musunuz? sorusuna katılımcıların %94,1'i zekât kabul edemeyeceğini, %4,1'i zekât alabileceğini beyan etmiştir. Katılımcıların %1,8'i ise zekât bağışlarını kabul edip edemeyeceğini bilmediğini ifade etmiştir. Bu veri, katılımcıların %94'ünün potansiyel zekât ödeyicisi olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Katılımcıların %89'u ödemesi gereken zekât tutarını kendisi hesaplayabildiğini beyan ederken, katılımcıların %11'i ödemeleri gereken zekât tutarını kendisinin hesaplayamadığını beyan etmiştir. Soru formunun 30'uncu maddesinde yer alan *ödemem gereken zekâtın hesaplanması için genellikle bir uzmanın yardımına ihtiyaç duyuyorum.* önermesinde katılımcıların %65,6'sı *kesinlikle katılmıyorum* ve *katılmıyorum* seçeneklerini işaretlemiştir. Katılımcıların %13,8'i *ne katılıyorum ne*

katılmıyorum seçeneğini, %20,6'sı *katılıyorum* ve *kesinlikle katılıyorum* seçeneklerini işaretlemiştir.

Zekât sizce ne şekilde verilmelidir? sorusuna katılımcıların %56,4'ü zekâtın bizzat tanınan/bilinen ihtiyaç sahiplerine, %11,2'si yakınlara, %7,5'i devlet aracılığıyla, %5,1'i sivil toplum kuruluşları aracılığıyla verilmelidir seçeneklerini işaretlerken, %5,9'u zekât alıcısı ile vericisinin birbirini görmemesi gerektiğini ifade eden seçeneği, %14'ü ise zekâtın bağımsız bir fonda toplanarak refahı topluma yayılacak şekilde kullanılması gerektiğini ifade eden seçeneği işaretlemiştir.

Siz zekâtınızı nasıl vermeyi tercih edersiniz? sorusuna verilen yanıtlardan katılımcıların %56,9'unun zekâtlarını doğrudan tanıdıkları/bildikleri ihtiyaç sahiplerine vermeyi, %10,9'unun zekâtlarını muhtelif kurumlar aracılığıyla yardım faaliyetlerine aktarmayı, %28,2'sinin zekâtlarını farklı gruplar arasında taksim etmeyi, %3,3'ünün zekâtlarını sadece yakınlarına vermeyi, %0,8'i ise zekâtlarını sosyal içerikli faaliyetlere destek olarak aktarmayı tercih ettikleri tespit edilmiştir.

Zekât almak durumunda olsaydınız hangisini tercih edersiniz? sorusunda ise katılımcıların %22,4'ü sivil toplum kuruluşları vasıtasıyla, %47,4'ü ise devletin eliyle yapılan zekât organizasyonu vasıtasıyla zekât almaları durumunda kendilerini daha rahat/iyi hissedeceklerini ifade ederken, katılımcıların %30,2'si ise doğrudan zekât mükellefinden elden zekât almayı rahatsız edici bulmadığını beyan etmiştir.

Katılımcıların %1,3'ü zekât vermeyi gerekli görmediğini, %0,5'i ise zekât mükellefi olduğu halde zekât vermediğini, %1,4'ü ise halihazırda zekât kabul ettiğini beyan etmiştir. Katılımcıların %16,3'ü zekât mükellefi olmadığını ancak imkân buldukça zekât niyetiyle bağışta bulunduğunu, %62,2'si ise halihazırda zekât mükellefi olduğunu ve zekât ödediğini beyan etmiştir. Bu veriler ışığında katılımcıların toplamda %78,5'i zekât ödediği tespit edilmiştir. Geri kalan, katılımcıların %18,3'ü ise muhtelif beyanları nedeniyle *diğer* kategorisinde toplulaştırılmıştır.

Katılımcıların kahir ekseriyetinin zekât ödeyen zekât mükelleflerinden oluştuğu tespit edilmiştir.

3.9.1.2. Katılımcıların Türkiye’de Zekâtın Mevcut İşleyişi Üzerine Algılarına Dair İstatistikler

Soru formunun 42’nci maddesinde yer alan, *zekât ödevi günümüzde kayıtlı ekonominin bir parçası olarak yerine getirilmektedir*, önermesinde katılımcıların sadece %19,1’i *kesinlikle katılmıyorum* ve *katılmıyorum* seçeneklerini tercih etmiştir. Katılımcıların %22,4’ü kararsız kalmış, %58,5’i ise *katılıyorum* ve *kesinlikle katılıyorum* seçeneklerini tercih etmiştir. Katılımcıların sadece %19,1’i zekâtı kayıtlı ekonominin bir parçası olarak algılamaktadır. Maddeye verilen cevapların skoru 5 üzerinden 3,56’dır. Bu skor zekâtın kayıt dışı olduğuna dair algının ağırlıkta olduğunu göstermektedir.

Soru formunun 43’üncü maddesinde yer alan, *günümüzde zekâta aracılık eden kuruluşlar bu hizmeti şeffaf ve hesap verebilirlik ilkelerine uygun bir şekilde yerine getirir*. önermesine katılımcıların sadece %22,4’ü *katılıyorum* ve *kesinlikle katılıyorum* cevabını vermiştir, bu oldukça düşük bir orandır. Katılımcıların %44,6’sı *ne katılıyorum ne katılmıyorum* seçeneğini işaretlemiştir. Bu cevap sadece kararsızlık olarak değil aynı zamanda katılımcıların bu konuda yeterli bilgi ve veriye sahip olmadığı şeklinde de yorumlanmalıdır. Eğer bir konuyla ilgili kanaat ve fikir sahibi olabilecek yeterli bilgi ve veriye ulaşamıyorsa o alanda şeffaflıktan ve hesap verebilirlikten söz edilmesi oldukça güç olacaktır. Katılımcıların %32,9’u *kesinlikle katılmıyorum* ve *katılmıyorum* cevaplarını vererek günümüzde zekât organizasyonunun şeffaf ve hesap verebilirlik ilkelerine uygun olmadığına dair algılarını izhar etmişlerdir. Maddeye verilen cevapların skoru 5 üzerinden 2,93’tür. Bu skor günümüzde zekât organizasyonunun şeffaf ve hesap verebilirlik ilkelerine uygun olmadığına dair algının ağırlıkta olduğunu ifade etmektedir.

Araştırmanın açık uçlu nitel kısmında, katılımcıların yazılı olarak ilettikleri görüşlerinde Türkiye’deki zekâtın informal kurumsallaşmasıyla ilgili olarak 5 nitelik öne çıkmaktadır. (i) kayıt dışılık (ii) şeffaf olmaması (iii) denetimsiz olması (iv) karşılıklı güvene dayalı olması (v) zengin’in insafına bırakılması.

Diğer yandan devletin zekâta aracılık etmesiyle ilgili öne çıkan 5 kavram ise şöyledir; (i) tereddüt (ii) güven (iii) suistimal (iv) şeffaflık (v) usûle riayet.

3.9.2. Alt Boyutlar İçin Tanımlayıcı İstatistikler

Bu başlık altında Zekât Algısı ve Pratiği Ölçeğinin alt boyutlarına ve her alt boyutu oluşturan ölçek maddelerine ait tanımlayıcı istatistikler tablolar halinde verilmekte ve yorumlanmaktadır.

3.9.2.1. Dinî Yaşam Pratiği Alt Boyutu

Zekât algısı ve pratiği ölçeğinin uygulandığı çalışma grubunun zekât pratiği ile dinî yaşam tercihleri arasındaki ilişkinin yönü ve gücünün anlaşılabilmesi amacıyla dinî yaşam pratiği alt boyutu geliştirilmiştir. Bu alt boyutta katılımcıların inançlarıyla ilgili temel bilgilere sahiplik düzeyleri, kendilerini dindar olarak tanımlama eğilimleri, dinî pratiklerdeki istikrarları, inançlarının öğütlediği emir ve yasaklara riayetleri, gündelik yaşamın organizasyonda dinî inançlarının ne denli belirleyici olduğu ölçülmektedir. Dinî yaşam pratiği alt boyutu, zekâtla ilgili bir araştırmada gönüllü yer alan katılımcıların araştırma konusuyla ilgili yetkinliğe sahip olup olmadıklarını da teyit etme fonksiyonunu üstlenmektedir. Böylece elde edilen verilerin araştırma konusu için uygulanmasını da sınanmış olacaktır. Dinî yaşam alt boyutuna verilen cevapların skor ortalaması 5 üzerinden 4.3'tür. Bu skor katılımcıların zekâtla ilgili teorik ve pratik bilgilere sahip olabilecek birikime ve cevaplarında İslam dininin zekâtla ilgili öğretilerini de göz önünde bulundurabilecek kadar dinî formasyona sahip olduklarını göstermektedir. Bu veriye dayanarak katılımcıların dindar olduğu ifade edilebilir. Dinî yaşam alt boyutundaki sonuçlarda dikkat çekici bir husus da katılımcıların %60.5'i "Dinimle ilgili temel bilgilere sahibim." önermesine "Kesinlikle Katılıyorum" cevabı verirken, bu seçeneği tercih edenlerin oranı "Dindar bir insanım." önermesinde %42'ye, "Dinimin emrettiği ibadetleri yerine getiriyorum." önermesinde %37.8'e, "Dinimin yasakladığı şeylerden kaçınıyorum." önermesinde %36.1'e, "Yaşamımı dinî inancıma göre düzenlerim." önermesinde ise %31.7'ye düşmektedir. Bu bulgu katılımcıların dinî bilgi bakımından donanımlı ancak bu bilgiyi uygulamaya geçirme konusunda belirli engelleri olduğunun göstergesi olabilir. Zekât bakımından bu engellerin neler olduğunu konu edinecek bir araştırma, bu tezin tamamlayıcı niteliğinde olacaktır. Veriler, katılımcıların bu ölçeği cevaplayabilecek yetkilliğe sahip olduğunu göstermektedir. Bu bulguyu destekleyen bir diğer gösterge de ölçeğin 27'nci

maddesinde sorulan “Zekât hakkında bilgi sahipliği düzeyiniz nedir?” sorusuna katılımcıların verdiği cevaplardır. Katılımcıların %20,9’u *ileri düzeyde bilgin var*, %70,1 ise *yeterli bilgin var* seçeneğini işaretlemiştir. Bu iki cevabı tercih edenler, tüm katılımcıların %91’ini oluşturmaktadır. Katılımcıların %8,5’i *az bilgin var*, %0,5’i ise *çok az bilgin var* seçeneğini işaretlemiştir. *Hiç bilgin yok* seçeneğini işaretleyen katılımcıların cevapları analize dahil edilmemiştir.

Dinî Yaşam Pratiği Alt Boyutu için tanımlayıcı istatistikler aşağıda Tablo 3.19’da verilmiştir.

Tablo 3.19: Dinî Yaşam Pratiği Alt Boyutu İçin Tanımlayıcı İstatistikler

	1		2		3		4		5		Toplam		Orta.	ss
	n	%	n	%	n	%	N	%	n	%	n	%		
13. Dinimle ilgili temel bilgilere sahibim.	26	1.8	11	,8	16	1.1	522	35.9	881	60.5	1456	100.0	4.5	0.7
14. Dindar bir insanım.	19	1.3	25	1.7	80	5.5	720	49.5	612	42.0	1456	100.0	4.3	0.8
15. Dinimin emrettiği ibadetleri yerine getiriyorum.	14	1.0	24	1.6	129	8.9	738	50.7	551	37.8	1456	100.0	4.2	0.8
16. Dinimin yasakladığı şeylerden kaçınıyorum.	16	1.1	18	1.2	93	6.4	804	55.2	525	36.1	1456	100.0	4.2	0.7
17. Yaşantımı dinî inancıma göre düzenlerim.	13	,9	33	2.3	133	9.1	815	56.0	462	31.7	1456	100.0	4.2	0.7

3.9.2.2. Yoksullukla Mücadelede Mevcut Kurumların Etkinliği Algısı Alt Boyutu

Ölçeğin bir diğer alt boyutu, Yoksullukla Mücadelede Mevcut Kurumların Etkinliği Algısı Alt Boyutudur. Soru formununun 19 ila 26'ncı sorularından oluşan bu alt boyutta ait veriler Tablo 3.20'de yer almaktadır. Bu alt boyut, zekâtın sahip olduğu potansiyeli, yoksullukla mücadele bakımından hangi kurumun daha etkin ve verimli yönetebileceği tespit edilmeyi amaçlamaktadır. Öncelikle olarak yoksullukla mücadele eden, sosyal yardımlaşma ve dayanışma ekosistemini oluşturan paydaş kurumlar sivil toplum kuruluşları ve kamu kuruluşları olarak ikili bir ayrıma tabi tutulmuştur. Kamu kuruluşları da yerel yönetim ve merkezi yönetim olarak tasnif edilmiştir. Yerel yönetimler de belediyeler ve valilik/kaymakamlık olarak sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırmayla amaçlanan; katılımcıların algısında hangi kurumun ihtiyaç sahiplerini tespit etmede daha başarılı olduğu; hangi kurumun yürüttüğü yardımlaşma ve dayanışma faaliyetleriyle yoksulluğu azaltmada daha etkin ve olumlu sonuçlar aldığı tespit edilebilir. Böylece yeniden organize edilecek bir zekât yapılanmasında toplumun algısında başarılı addedilen bir kuruma yetki ve sorumluluk verilmesi önerilebilir. Böylece toplumun kurumsal zekât uygulamasına uyumu hızlandırılabilir, toplumsal katılım ve güven tesis edilebilir.

Sivil toplum kuruluşlarının puan ortalaması 5 üzerinden 2.4, belediyelerin puan ortalaması 5 üzerinden 2.9, valilik ve kaymakamların puan ortalaması 5 üzerinden 2.7, merkezi yönetimin puan ortalaması ise 5 üzerinden 2,9 olarak hesaplanmıştır. Tüm paydaşların ortalamasınının 3'ten daha düşük olduğu görülmektedir. Bu bulgudan hareketle katılımcıların algısında sosyal yardımlaşma ve dayanışma ekosisteminin paydaşları yoksullukla mücadelede etkin, ihtiyaç sahiplerini tespit etmede başarılı olmadıkları sonucuna ulaşılmaktadır. Bu bulgu kurumların başarısızlığını değil, katılımcıların algısını göstermektedir. Özellikle kamu gücü ve imkânını elinde bulunduran kurumlar yürütmekte oldukları sosyal yardımlaşma ve dayanışma faaliyetleri ile bu faaliyetlerin toplum refahını artıran, dezavantajlı bireylerin hayatına olumlu yansıyan sonuçlarını kamuoyuna daha etkin yöntemlerle duyurmalıdır.

Eldeki veriler ışığında sosyal yardımlaşma ve dayanışma faaliyetlerinde belediyeler ve merkezi idarenin diğerlerine kıyasla ve az bir farkla da olsa daha başarılı algılandıkları tespit edilmiştir. Belediyelerin yerelde insanların gündelik hayatlarında

doğrudan dokunması, mahalle muhtarlarıyla koordineli yardım faaliyetleri yürütmesi, bürokratik süreçlerin daha kısa olması, ilk derece başvuru mercii olması belediyeleri sosyal yardımlaşma ve dayanışma hizmetlerinin yürütülmesinde daha başarılı hale getiren etmenler arasında sayılabilir. Ancak bu sonucun üzerinde özellikle durulmalı ve ek araştırmalarla buradaki kamusal etkinliği çoğaltacak mekanizmalar üzerine tartışılmalıdır.

Yoksullukla Mücadelede Mevcut Kurumların Etkinliği Algısı Alt Boyutu için tanımlayıcı istatistikler Tablo 3.20’de verilmiştir.

Tablo 3.20: Yoksullukla Mücadelede Mevcut Kurumların Etkinliği Algısı Alt Boyutu İçin Tanımlayıcı İstatistikler

	1		2		3		4		5		Toplam		Orta.	ss
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%		
19. SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ yürütmekte olduğu yardımlaşma ve dayanışma faaliyetleri yoksulluğu azaltmada etkin ve olumlu sonuçlar doğurur.	298	20.5	706	48.5	276	19.0	131	9.0	45	3.1	1456	100.0	2.3	1.0
20. SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI ihtiyaç sahiplerini tespit etmede başarılıdır.	140	9.6	826	56.7	343	23.6	114	7.8	33	2.3	1456	100.0	2.4	0.8
21. BELEDİYELERİN yürütmekte olduğu yardımlaşma ve dayanışma faaliyetleri yoksulluğu azaltmada etkin ve olumlu sonuçlar doğurur.	81	5.6	545	37.4	497	34.1	246	16.9	87	6.0	1456	100.0	2.8	1.0
22. BELEDİYELER ihtiyaç sahiplerini tespit etmede başarılıdır.	29	2.0	448	30.8	613	42.1	288	19.8	78	5.4	1456	100.0	3.0	0.9
23. VALİLİK VE KAYMAKAMLIKLARIN yürütmekte olduğu yardımlaşma ve dayanışma faaliyetleri yoksulluğu azaltmada etkin ve olumlu sonuçlar doğurur.	101	6.9	653	44.8	433	29.7	207	14.2	62	4.3	1456	100.0	2.6	1.0
24. VALİLİK VE KAYMAKAMLIKLAR ihtiyaç sahiplerini tespit etmede başarılıdır.	63	4.3	602	41.3	524	36.0	209	14.4	58	4.0	1456	100.0	2.7	0.9
25. MERKEZİ YÖNETİMİN / BAKANLIKLARIN yürütmekte olduğu yardımlaşma ve dayanışma faaliyetleri yoksulluğu azaltmada etkin ve olumlu sonuçlar doğurur.	93	6.4	577	39.6	453	31.1	256	17.6	77	5.3	1456	100.0	2.8	1.0
26. MERKEZİ YÖNETİM / BAKANLIKLAR ihtiyaç sahiplerini tespit etmede başarılıdır.	47	3.2	456	31.3	561	38.5	310	21.3	82	5.6	1456	100.0	2.9	0.9

3.9.2.3. Yoksullukla Mücadelede Zekâtın Etkinliği Algısı Alt Boyutu

Ölçeğin bir sonraki alt boyutu, Yoksullukla Mücadelede Zekâtın Etkinliği Algısı Alt Boyutudur. Soru formununun 40'ıncı, 41'inci ve 53'üncü sorularından oluşan bu alt boyutta zekâtın yoksulluk üzerindeki etkisine dair toplumsal algının belirginleştirilmesi amaçlanmaktadır. Alt boyuta ait Tablo 3.21'de yer alan veriler ışığında bir önceki alt boyutta yer bulan mevcut sosyal yardımlaşma ve dayanışma faaliyetleri ile zekât arasında karşılaştırma yaparak, katılımcıların algısında hangisinin daha etkin bir vasıta olduğunu tespit etmek olanaklı hale gelecektir.

“Zekât yoksulluğu azaltmaktadır.” önermesinin yer aldığı 40'ıncı soruya katılımcıların %83'ü “katılıyorum” ve “kesinlikle katılıyorum” cevabını verdikleri tespit edilmiştir. Katılımcıların %7.9'u “katılmıyorum” ve “kesinlikle katılmıyorum” cevaplarını vermiştir. Çalışma grubunun %9.1'i bu önerme için “ne katılıyorum ne katılmıyorum” cevabını vermiştir. 40'ıncı soruya verilen cevapların skor ortalaması 5 üzerinden 4.2'dir. Bu veriler, zekâtın yoksulluğu azalttığına dair katılımcıların güçlü bir algıya sahip olduklarını göstermektedir. Bu algı aynı zamanda zekâtın yoksulluğu azaltma hedefine ulaşmada etkili bir araç olduğuna da içkindir.

“Yoksullukla mücadelede zekât etkin bir araçtır” önermesinin yer aldığı 41'inci soruya katılımcıların %86.2'sinin “katılıyorum” ve “kesinlikle katılıyorum” cevabını verdikleri tespit edilmiştir. Geçerli cevapların %6.7'si “katılmıyorum” ve “kesinlikle katılmıyorum” cevaplarından oluştuğu görülmüştür. Çalışma grubunun %7.1'i bu önerme için “ne katılıyorum ne katılmıyorum” cevabını vermiştir. 41'inci soruya verilen cevapların skor ortalaması 5 üzerinden 4.3'tür. Bu veriler ışığında katılımcıların, zekâtın yoksullukla mücadelede etkin yani verimli, az kaynak harcayarak önemli sonuçlar elde edilebilecek bir araç olduğuna dair güçlü bir algıya sahip olduğunu göstermektedir.

40 ila 41 sorulara verilen cevapların dağılımına dikkatli bakıldığında 41'inci sorunun skor ortalamasınının 0.1 puan daha yüksek olduğu; “katılıyorum” ve “kesinlikle katılıyorum” cevabını verenlerin %3.2 oranında daha fazla olduğu; “katılmıyorum” ve “kesinlikle katılmıyorum” cevaplarını verenlerin %1.2 oranında az olduğu; karasızların da %2 azaldığı gözlemlenmektedir. Bu iki sorunun kurgusundaki temel fark, 40'ıncı soruda zekâtın doğrudan fakirlik üzerindeki etkisine dair algı ölçülmeye çalışılırken 41'inci soruda zekâtın yoksullukla mücadelede araç olarak etkinliğine dair

algı ölçülmeye çalışılmıştır. Bu noktada toplumsal algının, zekâtın yoksullukla mücadele gibi belirli bir amaca teksif edilmiş planlı bir sürecin aracı olarak daha etkin olacağı yönünde şekillendiği tespiti yapılabilir.

“Zekât sosyal güvenlik sisteminin önemli bir parçasıdır.” önermesinin yer aldığı 53’üncü soruya katılımcıların %84.1’inin “katılıyorum” ve “kesinlikle katılıyorum” cevabını verdikleri tespit edilmiştir. Geçerli cevapların %8.0’i “katılmıyorum” ve “kesinlikle katılmıyorum” cevaplarından oluştuğu görülmüştür. Çalışma grubunun %7.8’i bu önerme için “ne katılıyorum ne katılmıyorum” cevabını vermiştir. 53’üncü sorunun skor ortalaması 5 üzerinden 4.2’dir. Bu veriler ışığında katılımcıların algısında, zekâtın sosyal güvenlikle sistemiyle güçlü bir irtibatı olduğu, sosyal güvenlik sisteminin tamamlayıcısı olduğu ifade edilebilir. Bu çerçevede, yeniden organize edilecek bir zekât sisteminin, yoksulluk, yaşlılık, muhtaçlık ödemelerini de kapsayan Türk sosyal güvenlik sistemiyle birlikte düşünülebileceği sonucuna ulaşılmaktadır. Diğer yandan sosyal güvenlik koruması altında olmayan muhtaçların bakım ve tedavileri ile diğer sağlık masrafları da aynı çerçeve içinde değerlendirilmelidir.

Bir önceki alt boyutla karşılaştırıldığında zekâtın yoksullukla mücadelede mevcut sosyal yardımlaşma ve dayanışma ekosisteminden daha başarılı olduğu yönünde kuvvetli bir algı vardır. Bununla birlikte katılımcıların algısında zekât ile yoksullukla mücadele arasındaki bağın oldukça güçlü olduğu görülmektedir. “Zekât sosyal güvenlik sisteminin önemli bir parçasıdır.” önermesinde katılımcıların %84’ü, “Yoksullukla mücadelede zekât etkin bir araçtır.” önermesinde katılımcıların %86’sı ve “Zekât yoksulluğu azaltmaktadır.” önermesinde katılımcıların %83’ü katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum seçeneklerini tercih etmişlerdir. Her üç önermenin de puan ortalaması 5 üzerinden 4,2’dir. Toplumdaki algı, tüm diğer tereddütlere rağmen zekâtın yoksullukla mücadelede etkin ve etkili olduğu yönündedir. Bu algı, zekâtın yoksullukla mücadele politikalarında zekâtın somut, görünür, müstakil ya da paydaş bir enstrüman haline getirilmesinde güçlü bir kamuoyu desteğine de işaret etmektedir.

Yoksullukla Mücadelede Zekâtın Etkinliği Algısı Alt Algısı Boyutu için tanımlayıcı istatistikler aşağıda Tablo 3.21’de verilmiştir.

Tablo 3.21: Yoksullukla Mücadelede Zekâtın Etkinliği Algısı Alt Algısı Boyutu İçin Tanımlayıcı İstatistikler

	1		2		3		4		5		Toplam		Orta.	ss
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%		
40. Zekât yoksulluğu azaltmaktadır.	42	2.9	73	5.0	132	9.1	487	33.4	722	49.6	1456	100.0	4.2	1.0
41. Yoksullukla mücadelede zekât etkin bir araçtır.	34	2.3	64	4.4	103	7.1	484	33.2	771	53.0	1456	100.0	4.3	0.9
53. Zekât sosyal güvenlik sisteminin önemli bir parçasıdır.	41	2.8	76	5.2	114	7.8	555	38.1	670	46.0	1456	100.0	4.2	1.0

3.9.2.4. Toplumsal Hazırbulunuşluk Alt Boyutu

Toplumsal Hazır Bulunuşluk Alt Boyutu, soru formunun 44, 45, 46, 47, 54 ve 55'inci maddelerinden oluşmaktadır. Alt boyuta ait tanımlayıcı istatistikler Tablo 3.22'de verilmiştir. Bu alt boyutla, katılımcıların kamusal bir zekât sistemine dair hazır bulunuşlukları ölçülmektedir. Bu alt boyuta katılımcıların vermiş oldukları cevaplardan elde edilecek veriler neticesinde toplumun, zekâtın toplanması ve dağıtılması süreçlerinde devletin aktif rol aldığı bir model ile devletin aktif olarak rol almadığı ancak düzenleyici ve denetleyici olarak süreci himaye ettiği bir modelden hangisine daha eğilimli olduğu tespit edilmektedir.

“Devletin zekâta aracılık eden resmi bir organizasyonu olmalıdır.” önermesine verilen cevapların skor ortalaması 5 üzerinden 3,6'dır. Katılımcıların %62,6'sı bu önerme için katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum seçeneklerini tercih etmişlerdir. Bu önermede katılımcıların %17,8'i kararsız kalmıştır. Önermeye katılmıyorum ve kesinlikle katılmıyorum cevaplarını verenlerin oranı sadece %19,6'dır.

“Ülkemizde devlet, gönüllü zekât ödemelerine aracılık ederse zekâtımı bu kanal vasıtasıyla ödemeyi tercih ederim.” önermesine verilen cevaplar bir önceki önermeyle birlikte değerlendirilmelidir. Bu önermenin skor ortalamasının 3,1'e düştüğü görülmektedir. Bu düşüşün sebebi cevapların dağılımından açıkça görülebiliyor. Katılımcıların sadece %40,3'ü bu önerme için katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum seçeneklerini tercih etmişlerdir. Kararsız katılımcıların oranı %30,6'ya, önermeye katılmıyorum ve kesinlikle katılmıyorum cevaplarını verenlerin oranı ise %29,1'e yükselmiştir. Katılımcıların devletin zekât toplama ve dağıtma kanallarının bulunmasının gerekliliğini vurguladıkları ancak bu kanalı kullanma konusunda tereddütleri olduğu anlaşılmaktadır. Bu bulguyu “Zekât kayıtlı ekonominin bir parçası olmalıdır.” önermesine verilen cevaplar da destekler niteliktedir.

“Zekât kayıtlı ekonominin bir parçası olmalıdır.” önermesinde gözlemlenmiştir. Bu önermeye verilen cevapların skor ortalaması 5 üzerinden 3,6'dır. Katılımcıların %59,8'i “zekâtın kayıtlı ekonominin parçası olmalıdır.” önermesi için katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum seçeneklerini tercih etmişlerdir. Kararsızların oranı %20,2, önermeye katılmıyorum ve kesinlikle katılmıyorum cevaplarını verenlerin oranı ise sadece %19,9'dur. Kamuoyunda zekâtın resmi bir statüye kazandırılmasına yönelik bir tutumun olduğu ancak zekât vecibesini devletin zekât toplama kanalları vasıtasıyla

yerine getirmekte kararsız bir tutum sergilediği ve olumsuz tutumların da bir miktar yükseldiği görülmektedir. Bu tutuma sebep olan unsurların bir kısmı aşağıda analiz edilen ölçek maddelerinde yer almaktadır.

“Devletin zekât ödemelerine aracılık etmesi durumunda toplanan zekâtlar gerçek ihtiyaç sahiplerine ulaşır.” önermesinin skor ortalaması 5 üzerinden 3,2 ile alt boyutun en düşük ikinci skorudur. En düşük skor ise 5 üzerinden 3,1 ile “Ülkemizde devlet, gönüllü zekât ödemelerine aracılık ederse zekâtımı bu kanal vasıtasıyla ödemeyi tercih ederim.” önermesine aittir. “Devletin zekât ödemelerine aracılık etmesi durumunda toplanan zekâtlar gerçek ihtiyaç sahiplerine ulaşır.” Önermesi için katılımcıların sadece %42’si katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum seçeneklerini tercih etmişlerdir. Bu önermede katılımcıların %35,4’ü kararsız kalmıştır, bu alt boyutta en yüksek kararsız oranı bu önermeye aittir. Önermeye katılmıyorum ve kesinlikle katılmıyorum cevaplarını verenlerin oranı sadece %22,6’dır. Veriler birlikte değerlendirildiğinde katılımcıların, devletin kanalıyla toplanan zekâtın müstahakkına ulaşacağından emin olmadıkları görülmektedir. %35,4 kararsız katılımcı olması, bu algının zayıf olduğunu düşündürmektedir. Kamuoyu vicdanını tatmin edecek şeffaflıkta bir kamusal bir zekât uygulamasının toplum tarafından benimseneceği beklenebilir.

“Devletin zekâta aracılık etmesi bu alandaki suistimalleri ortadan kaldırır.” önermesinin skor ortalaması 5 üzerinden 3,4 olarak hesaplanmıştır. Katılımcıların %50,6’sı bu önerme için katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum seçeneklerini tercih etmişlerdir. Kararsızların oranı %25,9, önermeye katılmıyorum ve kesinlikle katılmıyorum cevaplarını verenlerin oranı ise sadece %24,5’tir. Bu önermeye verilen cevaplar ile “Ülkemizde devlet, gönüllü zekât ödemelerine aracılık ederse zekâtımı bu kanal vasıtasıyla ödemeyi tercih ederim.” önermesine verilen cevaplar karşılaştırıldığında katılımcıların, devletin zekât toplama kanallarını tercih etmese de suistimallerin azalacağına dair zayıf da olsa bir algısının olduğu ifade edilebilir. Kararsızlardan %5 ve olumsuzlardan da %5 oranında katılımcının bu önermeye olumlu yanıt verdiği görülmektedir. Bu geçişkenlik düşük olsa da %25,9 oranındaki kararsız katılımcının varlığı, suistimallerin azalacağına dair olumlu algıların ve beraberinde devletin zekât toplama kanalını kullanmaya yönelik tutumun güçlendirilebileceğini ima etmektedir.

“Zekâtın devlet tarafından toplanması devlet bütçesi üzerindeki sosyal harcama yükünü hafifletir.” önermesinin skor ortalaması 5 üzerinden 3.5’tir. Katılımcıların

%58.6'sı bu önerme için katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum seçeneklerini tercih etmişlerdir. Kararsız katılımcıların oranı ise %21'dir. Bu sonuç toplumun algısında kamusal sosyal harcamaların finansmanında zekâttan meşru bir kaynak olarak istifade edilebileceğine dair bir hazırbulunuşluğa işaret etmektedir.

Yukarıdaki bulgular, Türkiye'de zekâtın mevcut durumda kayıt dışı olduğuna dair bir algının varlığına ve bu durumun devlet eliyle düzenlenerek zekâta resmi bir statü kazandırılarak çözüme kavuşturulması yönünde kuvvetli bir toplumsal hazırbulunuşluğa işaret etmektedir. Buna mukabil zekâtların doğrudan devlet tarafından toplanması ve dağıtılması konusunda bir kararsızlık olduğu açıkça görülmektedir. Bu kararsızlığın, zekâtın usulünce müstahakkına ulaştırılmasına yönelik güçlü ve haklı beklentinin karşılanmasıyla yakından ilgili olduğu açıktır. Eğer devlet doğrudan sürecin içerisinde yer alacaksa, kurulan sistemin zekâtın ruhuna uygun, kamu yararını önceleyen, şeffaf ve adil olduğuna dair kamuoyu vicdanı tatmin edilmelidir. Bununla birlikte, yeniden organize edilecek zekât sisteminde devletin düzenleyici ve denetleyici bir pozisyonda olması, doğrudan zekâtı toplayan ya da dağıtan bir konumda olmaması tercih edilebilir. Bu tercihte devletin zekâta yönelik yasal düzenlemeleri yapması, denetim mekanizmalarını ihdas etmesi ancak zekâtın toplanması ve dağıtılması uygulamalarında aktif rol almaması gerekir. Burada "devlet" ibaresiyle merkezi yönetim ifade edilmektedir.

Alt boyutu için tanımlayıcı istatistikler Tablo 3.22'de verilmiştir

Tablo 3.22: Toplumsal Hazırbulunuşluk Alt Boyutu İçin Tanımlayıcı İstatistikler

	1		2		3		4		5		Toplam		Orta.	ss
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%		
44. Devletin zekâta aracılık eden resmi bir organizasyonu olmalıdır.	127	8.7	159	10.9	259	17.8	501	34.4	410	28.2	1456	100.0	3.6	1.2
45. Devletin zekâta aracılık etmesi bu alandaki suistimalleri ortadan kaldırır.	131	9.0	211	14.5	377	25.9	460	31.6	277	19.0	1456	100.0	3.4	1.2
46. Devletin zekât ödemelerine aracılık etmesi durumunda toplanan zekâtlar gerçek ihtiyaç sahiplerine ulaşır.	123	8.4	207	14.2	515	35.4	460	31.6	151	10.4	1456	100.0	3.2	1.1
47. Ülkemizde devlet, gönüllü zekât ödemelerine aracılık ederse zekâtımı bu kanal vasıtasıyla ödemeyi tercih ederim.	166	11.4	258	17.7	445	30.6	424	29.1	163	11.2	1456	100.0	3.1	1.2
54. Zekâtın devlet tarafından toplanması devlet bütçesi üzerindeki sosyal harcama yükünü hafifletir.	94	6.5	202	13.9	306	21.0	555	38.1	299	20.5	1456	100.0	3.5	1.2
55. Zekât kayıtlı ekonominin bir parçası olmalıdır.	95	6.5	195	13.4	294	20.2	487	33.4	385	26.4	1456	100.0	3.6	1.2

3.9.2.5. Zekâta İçkin Vergi Sistemi Tutumu Alt Boyutu

Zekâta İçkin Vergi Sistemi Tutumu Alt Boyutu soru formunun 48 ila 52'nci maddelerinden oluşmaktadır. Alt boyuta ilişkin istatistikler Tablo 3.23'te verilmiştir. Bu alt boyutla katılımcıların algısında zekât ile vergi arasındaki bağlantının yönü ve şiddeti tespit edilmektedir. Bu amaçla zekâtın vergiden ya da matrahtan mahsubu, aynı anda zekât ve vergi mükellefi olmanın rekabette dezavantaj oluşturup oluşturmadığı katılımcılara sorulmaktadır. Özellikle vergi sisteminin, mahsup mekanizmasıyla zekâtı içselleştirmesi durumunda katılımcıların zekât pratiklerinin ne yönde şekilleneceği gözlemlenmiştir.

“Ödediğim zekâtın mükellefi olduğum vergilerden mahsup edilmesi gerekir.” Önermesine “katılmıyorum” ve “kesinlikle katılmıyorum” cevabını verenlerin oranı %47.40, “katılıyorum” ve “kesinlikle katılıyorum” cevabını verenlerin oranı %32.5', kararsız kalanların oranı ise %20.1'dir. Bu noktada kararsızların neden kararsız kaldıklarını tespit edecek ek araştırmalar yapılması faydalı olacaktır. Sonuç olarak 48'inci soruya verilen cevapların skor ortalaması 5 üzerinden 2.8'dir. Bu skor, katılımcıların zekât pratiklerinde vergi mahsubu konusunda kararsız olduklarını göstermektedir.

“Dindar insanların vergiye ek olarak zekât ödemeleri onları ticarî rekabette dezavantajlı hale getirir.” Önermesini içeren 49'uncu soruya verilen cevapların skor ortalaması 5 üzerinden 2.5'tir. Katılımcıların bu konuda hem vergi hem de zekât ödüyor olmanın -ticari- rekabette dezavantajlı bir durum oluşturmadığı görüşüne daha yatkın oldukları söylenebilir.

“İhtiyaç sahiplerine ulaştırması için devlete ödediğim zekât tutarının, ödeyeceğim vergiden mahsup edilmesi söz konusu olursa zekâtımı bu kanal vasıtasıyla ödemeyi tercih ederim.” Önermesine verilen cevapların skor ortalaması 5 üzerinden 2.9'dur. İhtiyaç sahiplerine ulaştırması için devlete ödediğim zekât tutarının, ödeyeceğim vergiden mahsup edilmesini tercih etmem.” önermesine verilen cevapların skoru 5 üzerinden 2.8'dir. Mahsup konusundaki kararsızlık devam ediyor olsa da aradaki 0.1 puanlık farklılık, mahsup mekanizmasının devlete zekât ödeme konusunda bir müşevvik olabileceğini göstermektedir. Diğer yandan “İhtiyaç sahiplerine ulaştırması için devlete ödediğim zekât tutarı, ödeyeceğim vergiden mahsup edilecek olsa dahi zekât ödevimi devlet aracılığıyla değil farklı şekillerde yerine getirmeyi tercih

ederim.” önermesine verilen cevaplarda skoru 5 üzerinden 2.6 olması, yani 0.3 puanlık düşüş kaydetmesi, mahsup mekanizmasının önemli bir müşevvik olabileceği çıkarımını desteklemektedir.

Bu noktada katılımcıların kararsızlık sebepleri doğru tespit edilmeli ve kararsızlığa sebebiyet veren şüpheleri giderecek nitelikte bir sistem tasarlanmalı, kamuoyundaki kararsızlığı giderecek kamu spotları hazırlanmalıdır. Bahse konu kararsızlığın sebebi açık uçlu sorulara verilen cevaplardan anlaşılmaktadır. Hükümetin değişmesi durumunda dinî konularda kamu kurumlarının takınacağı tavrın değişmesi ve bu konunun öngörülmez olması zekâtların kamu otoritesindeki bir organizasyona emanet edilmesi konusunda katılımcılarda bir belirsizlik oluşturmaktadır. Bu belirsizlik, güvensizlik olarak da okunabilir.

Açıkça ifade edilmelidir ki vergi ile zekât arasında bir ödünleşim olduğuna dair en ufak bir bulgu bulunmamaktadır, benzer bir bulgu Nişancı (2023:210)’nın araştırmasında da yer almaktadır. Buna göre “Vergi vermek zekât yerine geçer” önermesine katılmıyorum ve hiç katılmıyorum cevabını veren katılımcıların oranı %74 olarak ölçülmüştür. Toplumda zekât ile vergi arasında bir ödünleşim veya gerilim bulunmadığı açıktır. Ancak vergi sisteminin zekâtı muhtelif matrah indirimleriyle kapsaması hem zekâtın kamu kesimine yönlendirilmesine hem kayıt dışı vergi mükelleflerinin bu vesileyle kısmen ya da tamamen kayıt altına alınmasına hem de zekâtın kayıtlı ekonomiye kazandırılmasına yardımcı olacaktır.

Vergi ile zekât arasındaki ödünleşim, modern zekât yazınında önemli bir yer işgal etmektedir. Literatürdeki tartışmaları Aghnides (1916:199-205), Erkal (2009:140-145), Hamidullah (2013:805-809) Sıddıkî (1980:165) Tuğ (1984:47-110) gibi zekât ile vergiyi benzeştiren görüşler ve Bigiyef (2019), Karaman (2018), Mutlu (2019) gibi zekât ile vergiyi ayırtıran görüşler olarak iki başlıkta toplamak mümkündür ancak bu konunun daha çok İslam hukuku çerçevesinde tartışıldığı görülmektedir. Türkiye özelinde Mutlu (2019)’nun hem modern vergi konusuna hem de İslam hukukuna vukufiyeti sebebiyle dikkatle incelenmesi gereken bir çalışmadır.

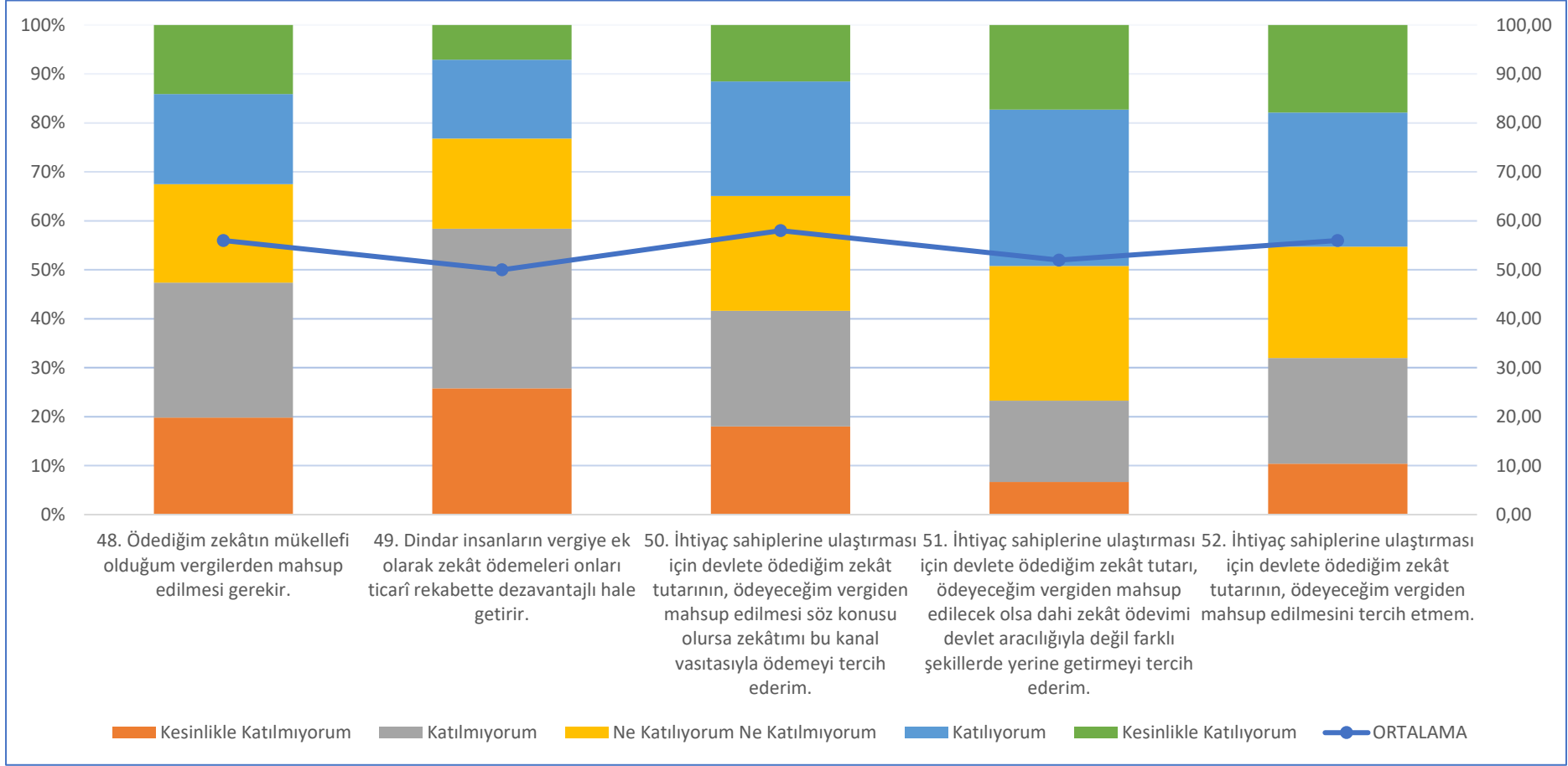
Bugün Türk Vergi Sisteminde, belirli koşulları yerine getiren zekât ödemelerinin vergi matrahından indirim konusuna edilmesi mümkündür. Bu konuda takdir yetkisi vergi kanunlarını toplumu temsilen yürürlüğe koyan yasama erkine aittir. Devlet çeşitli alanlarda kamu yararını gözeterek tahsil edebileceği vergiden feragat ederek vergi

harcaması yapabilir, bu vergi harcamaları koşulları sağlayan zekât ödemelerini de kapsayabilir. Bu noktada ehemmiyetli olan zekâtı da kapsayan vergi uygulamalarının kamuoyuna iyi anlatılabilmesi ve zekâtın usulüne ve ruhuna uygun sarf edilmesini sağlayacak şeffaf mekanizmalar ile etkin denetleme sistemlerinin tesis edilmesidir. Zekâta İçkin Vergi Sistemi Algısı Alt Boyutu için tanımlayıcı istatistikler Tablo 3.23'te verilmiştir ancak bu alt boyut için tabloyla yetinilmemiş, veriler görselleştirilerek Şekil 3.2'de okuyucuların istifadesine sunulmuştur. Böylece soru maddeleri arasındaki ince nüansların daha kolay fark edilmesi amaçlanmıştır.

Özetle katılımcıların, vergi ile zekâtı birbirinden ayrı konumlandıkları görülmektedir. Buna mukabil, ödenecek zekâtın belirli koşullarda vergi matrahından mahsup edilme imkânının tanınması zekâtın kurum(sal)laşması için atılan adımların vergi mükelleflerince benimsenmesi ve teveccüh gösterilmesi için önemli bir müşevvik olduğu ifade edilmelidir.

Tablo 3.23: Zekâta İÇkin Vergi Sistemi Algısı Alt Boyutu İÇin Tanımlayıcı İstatistikler

	1		2		3		4		5		Toplam		Orta.	ss
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%		
48. Ödediğim zekâtın mükellefi olduğum vergilerden mahsup edilmesi gerekir.	288	19.8	402	27.6	293	20.1	268	18.4	205	14.1	1456	100.0	2.8	1.3
49. Dindar insanların vergiye ek olarak zekât ödemeleri onları ticarî rekabette dezavantajlı hale getirir.	376	25.8	474	32.6	268	18.4	234	16.1	104	7.1	1456	100.0	2.5	1.2
50. İhtiyaç sahiplerine ulaştırması için devlete ödediğim zekât tutarının, ödeyeceğim vergiden mahsup edilmesi söz konusu olursa zekâtımı bu kanal vasıtasıyla ödemeyi tercih ederim.	262	18.0	344	23.6	341	23.4	341	23.4	168	11.5	1456	100.0	2.9	1.3
51. İhtiyaç sahiplerine ulaştırması için devlete ödediğim zekât tutarı, ödeyeceğim vergiden mahsup edilecek olsa dahi zekât ödevimi devlet aracılığıyla değil farklı şekillerde yerine getirmeyi tercih ederim.	252	17.3	465	31.9	401	27.5	241	16.6	97	6.7	1456	100.0	2.6	1.1
52. İhtiyaç sahiplerine ulaştırması için devlete ödediğim zekât tutarının, ödeyeceğim vergiden mahsup edilmesini tercih etmem.	260	17.9	399	27.4	330	22.7	315	21.6	152	10.4	1456	100.0	2.8	1.3

Şekil 3.2: Zekâta İÇkin Vergi Sisteminde Zekâtın Vergiden Mahsup Edilmesi Tutumu

3.9.3. Ölçek Alt Boyutlarının Karşılaştırmalı Analizi

3.9.3.1. Cinsiyete Göre Karşılaştırmalı Analiz

Tablo 3.24: Cinsiyete Göre Karşılaştırma Analizi Tablosu

	Cinsiyet	n	Mann Whitney U Testi		
			Sıra Ort.	U	p
Dinî Yaşam Boyutu	Kadın	207	672.52	117684.5	0.03
	Erkek	1249	737.78		
	Toplam	1456			
Yoksullukla Mücadelede Mevcut Kurumların Etkinliği Alt Boyutu	Kadın	207	699.79	123328	0.28
	Erkek	1249	733.26		
	Toplam	1456			
Yoksullukla Mücadelede Zekâtın Etkinliği Alt Boyutu	Kadın	207	658.76	114835	0.00
	Erkek	1249	740.06		
	Toplam	1456			
Toplumsal Hazır Bulunuşluk Alt Boyutu	Kadın	207	667.47	116638	0.02
	Erkek	1249	738.61		
	Toplam	1456			
Zekâta İçkin Vergi Sistemi Alt Boyutu	Kadın	207	732.77	128388	0.87
	Erkek	1249	727.79		
	Toplam	1456			

Tablo 3.24’te yer alan sonuçlar incelendiğinde, cinsiyet grupları arasında “Dinî Yaşam Boyutu” puanı arasında anlamlı bir farklılık görülmektedir. ($p < 0.05$). Kadınlarda “Dinî Yaşam Pratiği Boyutu” puanı erkeklere göre anlamlı derecede daha yüksek görülmektedir. *Katılımcı grubunda kadınların erkeklere kıyasla daha dindar oldukları ifade edilebilir.*

Cinsiyet grupları arasında “Yoksullukla Mücadelede Mevcut Kurumların Etkinliği Alt Boyutu” puanı arasında anlamlı bir farklılık görülmemektedir. ($p > 0.05$) Günümüzde yoksullukla mücadele eden sivil toplum kuruluşu, yerel yönetimler ve merkez idareye karşı tutumda kadın ve erkekler arasında bir farklılık olmadığı görülmektedir.

Cinsiyet grupları arasında “Yoksullukla Mücadelede Zekâtın Etkinliği Alt Boyutu” puanı arasında anlamlı bir farklılık görülmektedir. ($p < 0.05$). Kadınlarda “Yoksullukla Mücadelede Zekâtın Etkinliği Alt Boyutu” puanı erkeklere göre anlamlı derecede daha

yüksek görülmektedir. *Zekâtın yoksullukla mücadelede etkin bir vasıta olduğu algısı çalışma grubundaki kadınlarda erkeklere kıyasla daha güçlü olduğu tespit edilmiştir.*

Cinsiyet grupları arasında “Toplumsal Hazır Bulunuşluk Alt Boyutu” puanı arasında anlamlı bir farklılık görülmektedir. ($p<0.05$). Kadınlarda “Toplumsal Hazır Bulunuşluk Alt Boyutu” puanı erkeklere göre anlamlı derecede daha yüksek görülmektedir. *Kamusal bir zekât organizasyonu için kadınların hazır bulunuşlukları erkeklere kıyasla daha yüksektir.*

Cinsiyet grupları arasında “Zekâta İçkin Vergi Sistemi Alt Boyutu” puanı arasında anlamlı bir farklılık görülmemektedir. ($p>0.05$)

3.9.3.2. Yerleşim Alanlarına Göre Karşılaştırmalı Analiz

Tablo 3. 25: Yerleşim Alanlarına Göre Karşılaştırma Analizi Tablosu

	Yaşadığımız yerleşim alan	n	Kruskall Wallis H Testi			İkili Karşılaştırma
			Sıra Ort.	H	p	
Dinî Yaşam Pratiği Alt Boyutu	1=Köy+Kasaba	65	692.59	0.687	0.709	-
	2=Kent	571	735.76			
	3=Metropol	820	726.29			
	Toplam	1456				
Yoksullukla Mücadelede Mevcut Kurumların Etkinliği	1=Köy+Kasaba	65	805.08	2.589	0.274	-
	2=Kent	571	717.29			
	3=Metropol	820	730.24			
	Toplam	1456				
Yoksullukla Mücadelede Zekâtın Etkinliği	1=Köy+Kasaba	65	634.61	3.577	0.167	-
	2=Kent	571	734.21			
	3=Metropol	820	731.97			
	Toplam	1456				
Toplumsal Hazırbulunuşluk	1=Köy+Kasaba	65	718.36	3.354	0.187	-
	2=Kent	571	753.53			
	3=Metropol	820	711.88			
	Toplam	1456				
Zekâta içkin Vergi Sistemi	1=Köy+Kasaba	65	809.03	5.708	0.058	-
	2=Kent	571	700.62			
	3=Metropol	820	741.53			
	Toplam	1456				

Tablo 3.25’te yer alan sonuçlar incelendiğinde, yerleşim yeri grupları arasında “Dinî Yaşam Pratiği Alt Boyutu” puanı açısından anlamlı bir farklılık görülmemektedir. ($p>0.05$) Gruplar arasında “Yoksullukla Mücadelede Kurumların Etkinliği Algısı Alt Boyutu” puanı açısından anlamlı bir farklılık görülmemektedir. ($p>0.05$)

Gruplar arasında “Yoksullukla Mücadelede Zekâtın Etkinliği Algısı Alt Boyutu” puanı açısından anlamlı bir farklılık görülmemektedir. ($p>0.05$) Gruplar arasında “Toplumsal Hazırbulunuşluk Alt Boyutu” puanı açısından anlamlı bir farklılık görülmemektedir. ($p>0.05$) Gruplar arasında “Zekâta İçkin Vergi Sistemi Tutumu Alt Boyutu” puanı açısından anlamlı bir farklılık görülmemektedir. ($p>0.05$). İstatistiksel olarak anlamlı olmamakla birlikte *yerleşim alanı köy+kasaba olanlarda “Zekâta İçkin Vergi Sistemi Algısı Alt Boyutu” puanı diğer yerleşim alanlarına göre daha yüksek görülmektedir. Bu bulgunun, kırsal kesimde tarımsal üretim yapan ve zirai ürünlerden ödenen öşrün mahsup mekanizmasıyla vergi sistemine dahil edilmesine duyulan ihtiyaca işaret ettiği düşünülebilir.*

3.9.3.3. Eğitim Durumlarına Göre Karşılaştırmalı Analiz

Tablo 3.26: Eğitim Durumlarına Göre Karşılaştırma Analizi Tablosu

		Kruskall Wallis H Testi				
	En son Bitirdiğiniz Eğitim Kurumu	n	Sıra Ort.	H	p	İkili Karşılaştırma
Dinî Yaşam Alt Boyutu	1=Lise ve altı	104	699.79	4.254	0.373	-
	2=Ön Lisans	74	738.05			
	3=Lisans	673	709.22			
	4=Yüksek Lisans	392	755.16			
	5=Doktora	213	751.04			
	Toplam	1456				
Yoksullukla Mücadelede Mevcut Kurumların Etkinliği	1=Lise ve altı	104	810.82	18.496	0.001	5-1
	2=Ön Lisans	74	795.82			5-2
	3=Lisans	673	752.97			5-3
	4=Yüksek Lisans	392	695.90			4-1
	5=Doktora	213	647.60			4-2
	Toplam	1456				4-3
Yoksullukla Mücadelede	1=Lise ve altı	104	676.66	5.464	0.243	
	2=Ön Lisans	74	656.16			

Zekâtın Etkinliği	3=Lisans	673	742.19		-
	4=Yüksek Lisans	392	741.51		
	5=Doktora	213	711.75		
	Toplam	1456			
Toplumsal Hazır bulunuşluk	1=Lise ve altı	104	715.84	2.328	0.676
	2=Ön Lisans	74	712.24		
	3=Lisans	673	730.82		-
	4=Yüksek Lisans	392	748.28		
	5=Doktora	213	696.60		
	Toplam	1456			
Zekâta İçkin Vergi Sistemi	1=Lise ve altı	104	651.22	6.392	0.172
	2=Ön Lisans	74	685.42		
	3=Lisans	673	740.77		-
	4=Yüksek Lisans	392	718.40		
	5=Doktora	213	761.04		
	Toplam	1456			

Tablo 3.26’da yer alan sonuçlar incelendiğinde, eğitim durumları arasında “Dinî Yaşam Pratiği Boyutu” puanı açısından anlamlı bir farklılık görülmemektedir. ($p>0.05$) Katılımcıların dindarlık ile eğitim seviyesi arasında anlamlı bir ilişki gözlemlenememiştir. *Bu somut veri eğitim seviyesi arttıkça dine duyulan ihtiyacın azaldığı dolayısıyla dindarlığın da azaldığı önermesini doğrulamamaktadır.* Eğitim durumları arasında “Yoksullukla Mücadelede Kurumların Etkinliği Algısı Alt Boyutu” puanı açısından anlamlı bir farklılık görülmektedir. ($p<0.05$). Eğitim durumu “Doktora” olanlarda “Yoksullukla Mücadelede Kurumların Etkinliği Alt Boyutu” puanı eğitim durumu “Lise ve altı” ve “Lisans” olanlara göre anlamlı derecede daha düşük görülmektedir. *Eğitim seviyesi düştükçe günümüzde yoksullukla mücadele eden sivil toplum kuruluşları, yerel yönetim ve merkezi idarenin bu mücadelelerini etkin bir biçimde yürüttüklerine dair algı güçlenmektedir.* Eğitim seviyesi düştükçe elde edilen gelirin ve beraberinde yaşam koşullarının da kötüleşeceği, sosyal yardıma daha çok ihtiyaç duyulacağı varsayımı altında, bu grupların mezkûr kurumların sosyal yardım faaliyetlerine daha çok muhatap oldukları düşünülebilir.

Eğitim durumları arasında “Yoksullukla Mücadelede Zekâtın Etkinliği Algısı Alt Boyutu” puanı açısından anlamlı bir farklılık görülmemektedir. ($p>0.05$) Eğitim durumları arasında “Toplumsal Hazırbulunuşluk Alt Boyutu” puanı açısından anlamlı bir farklılık görülmemektedir. ($p>0.05$) Eğitim durumları arasında “Zekâta İçkin Vergi

Sistemi Tutumu Alt Boyutu” puanı açısından anlamlı bir farklılık görülmemektedir. (p>0.05)

3.9.3.4. Çalışma Biçimlerine Göre Karşılaştırmalı Analiz

Tablo 3.27: Çalışma Biçimlerine Göre Karşılaştırma Analizi Tablosu – 1

	Çalışma Biçimi	n	Kruskall Wallis H Testi			İkili Karşılaştırmalar
			Sıra Ort.	H	p	
Dinî Yaşam Pratiği Alt Boyutu	1=Düzenli ücretli / maaşlı	1032	725.71	11.898	0.104	-
	2=İşveren (yanında 2’den fazla işçi çalıştıran)	166	767.77			
	3=Kendi hesabına çalışan (yanında en fazla 2 işçi çalıştıran)	80	745.12			
	4=Bağımsız (Freelance)	47	557.83			
	5=Kısmî Zamanlı (Part Time)	18	812.39			
	6=Emekli	85	732.82			
	7=Ücretsiz aile işçisi	11	663.55			
	8=Diğer	17	839.79			
	Toplam	1456				
Yoksullukla Mücadelede Mevcut Kurumların Etkinliği	1=Düzenli ücretli / maaşlı	1032	710.60	19.971	0.006	4-1
	2=İşveren (yanında 2’den fazla işçi çalıştıran)	166	756.94			4-2
	3=Kendi hesabına çalışan (yanında en fazla 2 işçi çalıştıran)	80	750.18			4-3
	4=Bağımsız (Freelance)	47	940.45			4-5
	5=Kısmî Zamanlı (Part Time)	18	660.44			4-6
	6=Emekli	85	728.15			7-1
	7=Ücretsiz aile işçisi	11	999.86			7-2
	8=Diğer	17	747.59			7-3
	Toplam	1456				7-5 7-6

Tablo 3.27’de yer alan sonuçlar incelendiğinde, çalışma biçimi grupları arasında “Dinî Yaşam Pratiği Boyutu” puanı açısından anlamlı bir farklılık görülmemektedir ($p>0.05$) Çalışma biçimi grupları arasında “Yoksullukla Mücadelede Kurumların Etkinliği Algısı Alt Boyutu” puanı açısından anlamlı bir farklılık görülmektedir ($p<0.05$). Çalışma biçimi “Düzenli ücretli/maaşlı” olanlarda “Yoksullukla Mücadelede Kurumların Etkinliği Algısı Alt Boyutu” puanı çalışma biçimi “Bağımsız (Freelance) olanlara göre anlamlı derecede daha düşük görülmektedir. Bağımsız çalışan, bu sebeple sabit gelirlili olmamakla birlikte düzensiz gelir elde eden kişilerde zekâtın fakirlikte etkin bir mücadele aracı olduğu algısı sabit ve düzenli gelire sahip olanlara kıyasla daha güçlüdür. Düzensiz gelir beraberinde güvencesizlik ve düşük yaşam kalitesi anlamına gelebilmektedir. Bu durumda sosyo-ekonomik koşullardaki dalgalanmalar arttıkça zekâtın bu noktada stabilizatör olarak asgari bir yaşam koşulunu tesis edebilecek bir kaynak olabileceği ifade edilebilir.

Tablo 3.28: Çalışma Biçimlerine Göre Karşılaştırma Analizi Tablosu – 2

Çalışma Biçimi	n	Kruskall Wallis H Testi			İkili Karşılaştırma	
		Sıra Ort.	H	p		
Yoksullukla Mücadelede Zekâtın Etkinliği	1=Düzenli ücretli / maaşlı	1032	742.02	18.901	0.009	4-1
	2=İşveren (yanında 2’den fazla işçi çalıştıran)	166	763.51			4-2
	3=Kendi hesabına çalışan (yanında en fazla 2 işçi çalıştıran)	80	746.31			4-3
	4=Bağımsız (Freelance)	47	579.81			4-5
	5=Kısmî Zamanlı (Part Time)	18	709.89			4-6
	6=Emekli	85	608.54			7-1
	7=Ücretsiz aile işçisi	11	571.14			7-2
	8=Diğer	17	614.74			7-3
	Toplam	1456				7-5
Toplumsal Hazır bulunuşluk	1=Düzenli ücretli / maaşlı	1032	753.25	16.254	0.023	8-1
	2=İşveren (yanında 2’den fazla işçi çalıştıran)	166	690.58			8-2
						8-3
						8-5
						8-6

3=Kendi hesabına çalışan (yanında en fazla 2 işçi çalıştıran)	80	671.02	7-4
4=Bağımsız (Freelance)	47	612.98	7-6
5=Kısmî Zamanlı (Part Time)	18	684.89	
6=Emekli	85	631.85	
7=Ücretsiz aile işçisi	11	843.00	
8=Diğer	17	641.50	
Toplam	1456		

Tablo 3.28’de yer alan sonuçlar incelendiğinde çalışma biçimi grupları arasında “Yoksullukla Mücadelede Zekâtın Etkinliği Algısı Alt Boyutu” puanı açısından anlamlı bir farklılık görülmektedir ($p<0.05$). Çalışma biçimi “İşveren (Yanında 2’den fazla işçi çalıştıran)” olanlarda “Yoksullukla Mücadelede Zekâtın Etkinliği Algısı Alt Boyutu” puanı çalışma biçimi “Bağımsız (Freelance)”, “Emekli” ve “Diğer” olanlara göre anlamlı derecede daha düşük görülmektedir. Çalışma biçimi “Kendi hesabına çalışan (yanında en fazla 2 işçi çalıştıran)” olanlarda “Yoksullukla Mücadelede Zekâtın Etkinliği Algısı Alt Boyutu” puanı çalışma biçimi “Bağımsız (Freelance)” ve “Emekli” olanlara göre anlamlı derecede daha düşük görülmektedir. Çalışma biçimi “Düzenli ücretli/maaşlı” olanlarda “Yoksullukla Mücadelede Zekâtın Etkinliği Alt Boyutu” puanı çalışma biçimi “Bağımsız (Freelance)”, “Emekli” ve “Diğer” olanlara göre anlamlı derecede daha düşük görülmektedir. *Zekât ödeyicisi konumunda bulunma ihtimali nispeten daha yüksek olan çalışma biçimlerinde zekâtın yoksullukla mücadelede etkin bir vasıta olduğu algısının, zekât alıcısı konumunda bulunmaları nispeten daha yüksek olan çalışma biçimlerine kıyasla daha düşük olduğu tespit edilmiştir.*

Çalışma biçimi grupları arasında “Toplumsal Hazırbulunuşluk Alt Boyutu” puanı açısından anlamlı bir farklılık görülmektedir. ($p<0.05$). Çalışma biçimi “Düzenli ücretli/maaşlı” olanlarda “Toplumsal Hazırbulunuşluk Alt Boyutu” puanı çalışma biçimi “Bağımsız (Freelance)” ve “Emekli” olanlara göre anlamlı derecede daha düşük görülmektedir. “Düzenli ücretli/maaşlı” çalışma biçimi grubunda olanların “Bağımsız” ve “Emekli” grubunda olanlara kıyasla herhangi bir kurumsal organizasyon içinde bulunma ihtimallerinin daha yüksek olduğu varsayımı altında; *Bağımsız çalışan ve emeklilerin olanlara bireysel hazır bulunuşluk seviyelerinin kurumsal bir yapı içinde çalışanlara kıyasla daha yüksek olduğu iddia edilebilir.*

Diğer yandan düzensiz ve dar gelirlilerin, düzenli gelire sahip olanlara kıyasla zekâtın kurum(sal)laşmasına hazırbulunuşluklarının daha yüksek olduğu ifade edilebilir.

Tablo 3.29: Ölçeklerin Çalışma Biçimlerine Göre Karşılaştırma Analizi Tablosu
– 3

	Çalışma Biçimi	n	Kruskall Wallis H Testi			İkili Karşılaştırma
			Sıra Ort.	H	p	
Zekâta İçkin Vergi Sistemi	1=Düzenli ücretli / maaşlı	1032	713.25	10.988	0.139	-
	2=İşveren (yanında 2'den fazla işçi çalıştıran)	166	797.11			
	3=Kendi hesabına çalışan (yanında en fazla 2 işçi çalıştıran)	80	779.76			
	4=Bağımsız (Freelance)	47	670.38			
	5=Kısmî Zamanlı (Part Time)	18	893.31			
	6=Emekli	85	741.27			
	7=Ücretsiz aile işçisi	11	686.27			
	8=Diğer	17	692.97			
	Toplam	1456				

Tablo 3.29'da yer alan sonuçlar incelendiğinde çalışma biçimi grupları arasında “Zekâta İçkin Vergi Sistemi Tutumu Alt Boyutu” puanı açısından anlamlı bir farklılık görülmemektedir ($p>0.05$).

3.9.3.5. İşyeri Statülerine Göre Karşılaştırmalı Analiz

Tablo 3.30: Ölçeklerin İşyeri Statülerine Göre Karşılaştırma Analizi Tablosu – 1

	Mevcut çalıştığınız işyerinin statüsü nedir?	n	Kruskall Wallis H Testi			İkili Karşılaştırma
			Sıra Ort.	H	p	
Dinî Yaşam Pratiği Alt Boyutu	1=Devlet/Kamu	799	727.69	4.325	0.504	-
	2=Özel Sektör	380	704.33			
	3=Kendi işi/İşletmesi	179	773.98			
	4=Emekli	72	725.03			
	5=Çalışmıyor	8	787.31			
	6=Diğer	18	810.25			
	Toplam	1456				
Yoksullukla Mücadelede Mevcut Kurumların Etkinliği	1=Devlet/Kamu	799	693.16	15.531	0.008	1-2
	2=Özel Sektör	380	793.31			
	3=Kendi işi/İşletmesi	179	742.17			1-5
	4=Emekli	72	736.77			6-2
	5=Çalışmıyor	8	837.31			6-5
	6=Diğer	18	711.81			
	Toplam	1456				
Yoksullukla Mücadelede Zekâtın Etkinliği	1=Devlet/Kamu	799	738.46	9.681	0.085	-
	2=Özel Sektör	380	717.94			
	3=Kendi işi/İşletmesi	179	766.14			
	4=Emekli	72	614.17			
	5=Çalışmıyor	8	550.88			
	6=Diğer	18	671.14			
	Toplam	1456				

Tablo 3.30’da yer alan sonuçlar incelendiğinde işyeri statü grupları arasında “Dinî Yaşam Pratiği Alt Boyutu” puanı açısından anlamlı bir farklılık görülmemektedir ($p>0.05$).

Gruplar arasında “Yoksullukla Mücadelede Mevcut Kurumların Etkinliği Alt Boyutu” puanı açısından anlamlı bir farklılık görülmektedir. ($p<0.05$). İşyerinin statüsü “Devlet/Kamu” olanlarda “Yoksullukla Mücadelede Mevcut Kurumların Etkinliği Alt

Boyutu” puanı işyerinin statüsü “Özel sektör” olanlara göre anlamlı derecede daha düşük görülmektedir. *Kamu çalışanlarının, yoksullukla mücadele eden sivil toplum kuruluşları, yerel yönetim ve merkezi idarenin bu mücadelelerini etkin bir biçimde yürüttüklerine dair algı, özel sektör çalışanlarına kıyasla daha zayıftır.*

Gruplar arasında “Yoksullukla Mücadelede Zekâtın Etkinliği Algısı Alt Boyutu” puanı açısından anlamlı bir farklılık görülmektedir ($p<0.10$). İşyerinin statüsü “Kendi işi/işletmesi” ve “Devlet/Kamu” olanlarda “Yoksullukla Mücadelede Zekâtın Etkinliği Alt Boyutu” puanı iş yerinin statüsü “Emekli” olanlara göre anlamlı derecede daha düşük görülmektedir. *Zekât ödeyicisi konumunda bulunma ihtimali nispeten daha yüksek olan “Kendi işi/işletmesi” ve “Devlet/Kamu” çalışma statüsünde olan katılımcılarda yoksullukla mücadelede zekâtın etkin bir araç olduğu algısı, zekât alıcısı konumunda bulunma ihtimali nispeten daha yüksek olan “Emekli” çalışma biçimine kıyasla daha düşük olduğu tespit edilmiştir.*

Tablo 3.31: Ölçeklerin İşyeri Statülerine Göre Karşılaştırma Analizi Tablosu – 2

			Kruskall Wallis H Testi			
	Mevcut çalıştığınız işyerinin statüsü nedir?	n	Sıra Ort.	H	p	İkili Karşılaştırma
Toplumsal Hazır bulunuşluk	1=Devlet/Kamu	799	772.70	21.302	0.001	1-2
	2=Özel Sektör	380	683.16			1-3
	3=Kendi işi/İşletmesi	179	682.27			1-4
	4=Emekli	72	617.01			1-5
	5=Çalışmıyor	8	628.81			1-6
	6=Diğer	18	673.75			
	Toplam	1456				
Zekâta içkin Vergi Sistemi	1=Devlet/Kamu	799	700.04	12.614	0.027	5-1
	2=Özel Sektör	380	760.11			5-2
	3=Kendi işi/İşletmesi	179	777.23			5-3
	4=Emekli	72	697.98			5-4
	5=Çalışmıyor	8	933.81			
	6=Diğer	18	870.78			
	Toplam	1456				

Tablo 3.31’de yer alan sonuçlar incelendiğinde Gruplar arasında “Toplumsal Hazır Bulunuşluk Alt Boyutu” puanı açısından anlamlı bir farklılık görülmektedir ($p<0.05$). İşyerinin statüsü “Devlet/Kamu” olanlarda “Toplumsal Hazırbulunuşluk Alt Boyutu” puanı işyerinin statüsü “Özel sektör” ve “Emekli” olanlara göre anlamlı derecede daha düşük görülmektedir. *Özel sektörde faaliyet gösterenlerin ve emeklilerin, kamu sektöründe çalışanlara kıyasla zekâtın kurum(sal)laşmasına hazırbulunuşluklarının daha yüksek olduğu bulgulanmıştır.*

Gruplar arasında “Zekâta İçkin Vergi Sistemi Tutumu Alt Boyutu” puanı açısından anlamlı bir farklılık görülmektedir. ($p<0.05$). İşyerinin statüsü “Diğer” olanlarda “Zekâta İçkin Vergi Sistemi Tutumu Alt Boyutu” puanı işyerinin statüsü “Emekli” olanlara göre anlamlı derecede daha düşük görülmektedir. İşyeri statüsü “Diğer” olan katılımcıların kayıt dışı çalışma ihtimallerinin daha yüksek olduğu varsayımı altında, kayıt dışı çalışanların zekât ile vergi sistemi arasında kurulacak bir hukuki bağa daha az ihtiyaçları olduğu ifade edilebilir.

İşyerinin statüsü “Kendi işi/işletmesi” olanlar ile statüsü “Özel sektör” olanlarda “Zekâta İçkin Vergi Sistemi Tutumu Alt Boyutu” puanı işyeri statüsü “Devlet/Kamu” olanlara göre anlamlı derecede daha düşük görülmektedir. *Vergi tahakkukundan kaçma ya da kaçınma ihtimali olmayan ve vergileri stopaj yoluyla kaynakta tahsil edilen kamu çalışanlarının, vergiden kaçma ya da kaçınma opsiyonları bulunan işyeri statülerinde çalışanlara kıyasla vergi ile zekât arasında kurumsal ve hukukî bir statünün kurulmasına dair daha güçlü bir tutum sergiledikleri ifade edilebilir.*

Zekâtın kurumsallaşmasına hazırbulunuşluğu en yüksek olan grubun emekliler olduğu tespit edilmiştir.

3.9.4. Zekâta Aracılık Etmesi İçin Tercih Edilen Sivil Toplum Kuruluşları ve Bu Kuruluşların Tercih Edilmesine Sebep Olan Niteliklerine Dair Bulgular

Şekil 3.3’te müstahaklarına ulaştırılmak üzere zekât emanet edilen sivil toplum kuruluşlarının frekans sıklığına dayanılarak hazırlanan STK İsimleri Bulutuna yer verilmektedir. Buna göre zekât ödemesine aracılık etmesi için en çok tercih edilen sivil toplum kuruluşları sırasıyla şöyledir: İnsani Yardım Vakfı (İHH), Türkiye Diyanet

Vakfı (TDV), Kızılay, Hüdayi Vakfı, Deniz Feneri, STK Tercih Etmiyorum, Cansuyu Derneği, Yeryüzü Doktorları, İlim Yayma Cemiyeti, Kamu Kurumları, LÖSEV, Beşir Derneği, Sadakataşı Derneği, Mehmetçik Vakfı, İhya Vakfı, Hayrat Vakfı.

Bu kuruluşların tercih edilmesinde öne çıkan nitelikleri yine kavram bulutu olarak Şekil 3.4'te sunulmuştur, bu nitelikler yine sırasıyla şöyledir; Güvenilirlik, Şeffaflık, Kurumsallaşma, Gerçek İhtiyaç Sahiplerini Tespit Kabiliyeti, Dürüstlük, Samimiyet/İhlas, Hesap Verebilirlik, Dinî Hassasiyet, Adalet, Liyakat, Yaygın Organizasyon Ağı, Hakkaniyet, Gönüllülük (zekâttan idari masraf kesintisi yapılmaması), Tarafsızlık, Denetlenebilirlik, Bağışçıya Bağışıyla İlgili Bilgilendirme Yapmaları, Ulaşılabilirlik, Güçlü İletişim, Tecrübe, Bağımsızlık/Belirli Bir Gruba Bağlı Olmama, Gönüllülük.

Şekil 3.3: Zekât Ödemesinde Tercih Edilen Sivil Toplum Kuruluşları İsim Bulutu

Şekil 3.4: Zekât Ödemesinde Tercih Edilen Sivil Toplum Kuruluşlarının Nitelikleri Kavram Bulutu

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE EKONOMİSİNDE ZEKÂT İÇİN ANAHTAR SEKTÖRLER: ZEKÂT GİRDİ-ÇIKTI ANALİZİ

4.1. Giriş

İktisadi faaliyetler kayıt altına alınabildikleri kadar izlenebilir ve ölçülebilirler. Bir ekonominin yönetilebilir ve yönlendirilebilir olmasıyla ölçülebilir olması arasında güçlü ve aynı yönde bir ilişki olduğunu iddia etmek yanlış olmayacaktır. Ekonomiye dair doğru ve kapsamlı veriler, sorunların hem tespitinde hem de çözümünde politika yapıcıların doğru ve isabetli stratejiler geliştirmesinde ayrıcalıklı bir önemi haizdir. Ölçülemeyen bir ekonomi için politika geliştirmenin ve uygulanan politikaların etkisini tespit etmenin imkânı oldukça sınırlı olacaktır. Eğilimleri doğru okuyarak istikrarı hedefleyen proaktif ekonomi politikaları geliştirmek öngörülebilirlikle mümkündür. Yeniden yapılanma ihtiyacı hisseden, bu yapılandırmanın sosyal ve ekonomik maliyetini göze almış toplumlar için ölçülebilir ve öngörülebilir bir ekonominin önemi çok daha fazla hissedilmektedir. Ölçülebilirlik ise bu ölçümü yapabilecek kurumsal ve gerçekçi mekanizmalarla mümkün olabilmektedir.

Bugün, Türk toplumunda dinî ve kültürel boyutlarıyla geniş yer bulan zekâtın ekonomik büyüklüğü muhtelif yöntemlerle kabaca hesaplanmaya çalışılsa da ne politika yapıcıların ne de bilim insanlarının elinde Türkiye'deki zekât büyüklüğünü ölçmek için yeterli veri ve araçlar bulunmamaktadır. Mevcut hesaplamaların ise zekâtın iktisadi gerçekliğini kavrama konusunda ne denli başarılı olduğu tartışmaya açıktır. Ölçme problemi, zekâtın sosyal ve iktisadi etkilerinin çok yönlü ortaya konulmasının önündeki engellerin başından gelmektedir. Bu engelin zekâtın şeffaf, izlenebilir, hesap verebilir bir düzleme taşınmasıyla aşılabileceği iddiası bu araştırmanın ilk iki bölümünden hareketle ulaştığı temel bulguların arasındadır. Zekât Türkiye ekonomisinde, insan vücudunda kanın dolaştığı gibi kendisini hissettirmeden dolaşmaktadır. Ancak dolaşımdaki zekâtın büyüklüğü, dolaşım hızı, etki yönünü ve şiddetinin gözlenebilir, ölçülebilir olmaması, önemli bir millî kaynağın verimsiz kullanıldığı ihtimalini güçlendirmektedir. Araştırmanın son bölümünde gerçek verilerden hareketle analiz yapabilmek için birçok kamu ve sivil toplum kuruluşundan,

kendilerine tevcih edilen zekât tutarlarına dair veriler talep edilmiştir. Ancak bu talebe sadece Türkiye Kızılay Derneği ile Türkiye Diyanet Vakfı olumlu dönüş yaparak talep edilen verileri göndermiştir. Ancak iki kurumun zekât büyüklüğü analiz için yetersiz olduğu için bu verilere araştırmanın ikinci bölümünde yer verilerek zekât araştırmaları için literatürdeki veri havuzuna katkı sunulması hedeflenmiştir. Veri temini sırasında yapılan görüşmelerde, zekâtın Türkiye'deki mevcut kurumsallaşma formunun şeffaflıktan uzak, denetimsiz olduğu ve bu sebeple keyfi uygulamalara açık bir yapıya haiz olduğu gözlemlenmiştir. Analizdeki veri eksikliği, kaçınılmaz olarak varsayımlarla kapatılmaya çalışılmıştır, bu durum analizin en önemli kısıtıdır. Bu kısıt sebebiyle, analiz neticesinde zekâtın Türkiye ekonomisine etkileri değil, olası etkileri değerlendirilmiştir.

Zekâtın Türkiye ekonomisinin üretim yapısına muhtemel etkileri üretim birimleri arasındaki karşılıklı bağımlılıktan hareketle ve belirli varsayımlar altında hesaplanarak girdi-çıkıtı analizinin imkânları çerçevesinde belirlenmiştir. Literatürde, zekâtın ahlaki, hukuki, sosyal, mali boyutlarıyla ilgili betimleyici çalışmalar bulunsa da Türkiye'nin üretim yapısı içindeki akış yönünü ve etkisinin şiddetini hesaplamaya yönelik herhangi bir analiz bulunmamaktadır. Bu yönüyle zekât girdi-çıkıtı analizi Türkiye zekât araştırmaları yazınına mütevazı bir katkı olacaktır.

4.2. Çalışmanın Amacı ve Yöntemi

Sosyal bilimlerde, özellikle iktisat biliminde matematiksel modellemeler birçok problemin çözümünde araştırmacılara yardımcı olmaktadır. Model, bir probleme ait bağımlı ve bağımsız değişkenlerini, kısıtlarını ve amaç fonksiyonunu bir bütün olarak gözleme ve değişkenlerde meydana gelecek değişimlerin sebep olacağı farklılaşmayı belirginleştirme imkânı verir. Bu imkân genellikle, faal ve belirli fayda fonksiyonunu yerine getiren sistemler kurmak ya da çalışmakta olan sistemleri durdurmadan iyileştirilmek, değiştirerek yeniden kurmak için kullanılmaktadır. Modeller hipotetik ve soyut yapısıyla zihin-dış dünya ilişkisini kurarak dış dünyada mevcut karmaşık sistemleri insan zihni için analiz edilebilir kılarak diğer yandan insan zihninin dış dünyada karmaşık sistemler kurmasına imkân tanır. Özetle dış dünya yapılarını, zihin içi temsillerini oluşturularak analiz edilebilir, anlaşılabilir ve yorumlanabilir kılarak zihin yapılarının dış temsillerini kurarak hipotetik bir

sınamaya olanak sağlar. Böylece soyut olarak oluşturulan yapının bileşenlerinden bir ya da birkaçında meydana gelebilecek değişimlerden kurgulanan yapının nasıl etkileneceği, yapısal değişimlerin ne yönde ve hangi şiddette gerçekleşeceğine dair öngöründe bulunabilmeye yardımcı olur. Modeller her ne kadar sosyal gerçekliğin keşfedilmesi, anlaşılması ve açıklanması amacıyla analitik çerçevede gerçekliği basitleştiriyor olsa da gerçeğin kendisi değil temsilidir, tarifidir (Holcombe, 1989, s. 19; Hyman, 1986, s. 12; Koutsoyiannis, 1979, s. 3). Her tarif bir ölçüde gerçeğin tahrifidir. Dolayısıyla karmaşık bir yapı basitleştirilip anlaşılır hale getirilirken bu işlem belirli kısıtlar altında yapılmaktadır. Modellemelerle ilgili akademik yazında, en genel haliyle, iki tip çalışmayla karşılaşmaktadır; (i) gerçekliğe ilişkin sınanmış hipotezler ve tutarlı varsayımları olan teoriler yardımıyla modellemeler yapan ya da yapılan modellemeleri geliştiren çalışmalar, (ii) geliştirilen modeller yardımıyla yine teorik bir çerçeveye bağlı kalarak, gerçekliği temsil eden sayısallaştırılmış verilerden hareketle hipotezleri sınanan çalışmalar. Araştırmanın bu bölümünde Wassily Leontief'e Nobel Ekonomi Ödülünü kazandıran ve bir ulusal ekonomiyi oluşturan sektörler arasındaki ilişkiyi temsil eden Girdi-Çıktı Modeli yardımıyla aşağıdaki hipotezler sınanacaktır.

Hipotez 1: Türkiye'de zekâtın ekonomik refaha etkisi pozitif yönlüdür.

Hipotez 2: Zekât Türkiye ekonomisinde üretim seviyesini artırmaktadır.

Hipotez 3: Zekâtın kaynağına göre ekonomideki etkisi de farklılaşmaktadır.

Hipotez 4: Zekâtın ekonomideki dolaşımı belirli sektörleri diğerlerinden daha çok etkilemektedir.

Hipotez 5: Türkiye'de zekâtın istihdama etkisi pozitifdir.

Hipotezlerin sınanmasında kullanılacak yöntemle zekâtın, Türkiye ekonomisini oluşturan 62 iktisadi faaliyet kolu üzerindeki etkisinin görünür hale getirilecektir. Zekâtın sektörlerin üretim faaliyetleri üzerindeki etkisinin izlenebilir olması, zekâtın rasyonel ve proaktif bir zeminde değerlendirilmesine yardımcı olacaktır. Türkiye'nin üretim yapısının ana bileşenleri olan sektörlerin, birbirleriyle ilişkisini açıklayan girdi-çıktı modeli, ekonomik yapıyı oluşturan parçaların, bir ya da birkaçında değişiklik olması durumunda yapının ne yönde ve hangi şiddette değişebileceğini gözlemlemeye imkân tanımaktadır. Girdi-Çıktı modeli yardımıyla yapılacak analizle, zekâtın Türkiye'nin üretim zincirinde ve bu zincirde yer alan sektörlerde sebep olduğu etki ve

ortaya çıkabilecek potansiyel etkilere dair olabildiğince net bir öngörü ortaya koymak amaçlanmıştır. Sadece mevcudun belirginleştirilmesi değil, potansiyelin keşfedilmesi de yapılan analizin beklenen faydaları arasındadır.

4.3. Araştırmanın Teorik Kısıtları

Modellemelerin bilim insanlarına sunmuş olduğu tüm imkânlarla rağmen, sosyal gerçekliğin faili olan *insan* faktörünü muhtelif boyut ve ölçüleriyle ihmal ettiği iddia edilebilir. Son derece girift yapılardan mürekkep sosyal gerçekliğin anlaşılma çabasında önemli imkânlar sağlayan modellemelerin, görünen gerçekliğin ardındaki mekanizmalara odaklanmakta tek başına yeterli olamadığının farkında olmak kısıtların tespit edilmesi ve olumsuz etkilerinin en aza indirilmesinde önemli bir fırsattır. Zira Ortodoks bilim paradigmasında *gerçeklik*, öznesi/faili olmayan, kendi kendini var eden buna rağmen edilgen yüklemli bir karakterdedir. Bu noktada modellemenin, doğa bilimlerinin evrensel yasaları keşfinde kullanmış olduğu mekanik ve matematiksel bir soyutlama yöntemi olduğu ancak pozitivist bilim paradigmasının etkisiyle sosyal bilimlerde de toplumdaki *evrensel* yasaların keşfedilmesi amacıyla kullandığı ifade edilmelidir. Bu sınırlılığın çalışma üzerindeki olumsuz etkilerini en aza indirebilmek amacıyla pozitivist yöntemlerle elde edilen bulguların, insan eylemlerinin bir neticesi olan, toplumsal uzam ve bağlamları belirginleştirilmeye çalışılacaktır. Elde edilen bulgular, araştırma nesnesinin insanın anlamlı ve amaçlı eylemlerinin neticesinde varlık kazandığı, bu yönüyle failin sebep olduğu gözlenebilen dinamik bir uzam olduğu kabulüyle yorumlanacaktır. Daha açık bir ifadeyle zekât pozitivist bir yaklaşımla kavranmaktadır ve bu zaruri yaklaşım araştırmanın en temel teorik kısıtıdır. Zira zekât toplumsal ve iktisadi boyutlarıyla insan-insan, insan-varlık/nesne, insan-toplum ilişkisinin gözlemlenebilen formlarından biri olarak pozitif bir olguya işaret etmekle beraber ancak araştırma nesnesi olan fenomenin ontolojik gerekçesi ve varlık motivasyonu insan-ilah ilişkisidir, pozitivist yaklaşım bu türden bir ilişki için yeterli kavrayış imkânını sunamamaktadır. Zekâtın öncelikle, Müslüman failin yaratıcısına yaklaşma amacını taşıyan anlam yüklü bir eylem olması, gerçeğin bir kısmı görmezden gelinmediği müddetçe ister La Mettrie maddeciliğini olsun ister Comte-Durkheim pozitivistliğini ya da Hume ampirisizmini olsun tek başlarına gerçekliği kavramada kifayetsiz bırakmaktadır. Bu okuma biçimleri İslam iktisadı

araştırmalarında ne tek başlarına olduğu gibi kabul edebilir ne de tamamen yok sayabilir. Bu araştırmada pozitivist bilim anlayışının nesnel ve olgusal gerçeğliğin tespiti için oldukça elverişli yöntemleriyle beraber; bireylerin anlamlı toplumsal eylemleriyle sosyal gerçeğliği nasıl oluşturduğunu anlamaya ve açıklamaya çalışan yorumlayıcı bilim anlayışının imkânlarından da istifade eden bir yöntem benimsenmiştir.

4.4. Araştırmanın Veri Kısıtları

Modellemede üç temel veri kısıtı söz konusudur. Öncelikli veri kısıtı girdi-çıktı tablosunun güncelliğiyle ilgilidir. Türkiye ekonomisi için yayınlanan en güncel girdi-çıktı tablosu TÜİK tarafından Aralık 2016 tarihinde yayınlanan ve 2012 temel fiyatlarla hazırlanmış olan tablodur. Söz konusu tabloda 62 iktisadi faaliyet kolunun ileri ve geri bağlantı verileri sunmaktadır. Tabloyu, TÜİK tarafından yayınlanan iktisadi faaliyet kollarına göre ayrıştırılmış gayrisafi yurtiçi hâsıla verilerinden hareketle sektörel toplulaştırma yaparak bugüne güncellemek mümkün olmakla birlikte tercih edilmemiştir. Girdi-ıktı analizinde kullanılacak tablonun sektör sayısının fazla olması, ekonomide meydana gelecek bir değişikliğin, sektörler arası dağılımını sağlıklı bir şekilde ölçme, ileri ve geri bağlantı etkilerini belirleme imkânı sunmaktadır. Sektör toplulaştırması yapıldığında ise, sektör sayısı azalmakta, söz konusu sektörlerin miktarsal yoğunluğu artmaktadır. Ekonomide yaşanan küçük çaplı bir değişimin oluşturacağı etkinin, böylesi miktarsal yoğunluk içerisinde gözlemlenmesi mümkün olmayacaktır. Küçük etkiler kaybolacak ve zekâtın ekonomiye etkisi çok daha kaba hatlarıyla izlenebilecektir. Bu sebeple toplulaştırma yapılarak veriler güncellenmemiş, tablo değiştirilmeden kullanılmıştır.

Araştırmada göz önünde bulundurulması gereken önemli bir noktaya Tablo 4.1’de dikkat çekilmektedir. Türkiye’nin dolar bazında GSYH rakamları dolar bazında incelendiğinde 2012 yılı rakamlarının 2020 yılından daha yüksek olduğu fark edilmiştir. 2020 yılında Türkiye ekonomisi, Covid-19 salgını nedeniyle olumsuz etkilenmiştir, bu olumsuz etkinin bertaraf edilmesi için Covid-19’un ve sonrasında devam eden ekonomik türbülansın etkilerinin henüz başlamadan hemen önceki 2019 yılının GSYH verileri kullanılmış ve aşağıdaki tabloda yer verilmiştir. 2012 yılı girdi-

çıkıtı tablosunda 3. çeyrek GSYH verileri kullanıldığı için aynı doğrultuda 2019 ve 2020 yılları GSYH 3. çeyrek verileri ve 3. çeyrek döviz kuru ortalaması kullanılmıştır.

Tablo 4.1: GSYH ve Döviz Verileri

	2012	2019	2020
GSYH (Milyar USD)	880.556	761.004	719.995
DOLAR/TL KURU (TL)	1.79545	5.67	7.203

Kaynak: MB (2020), TÜİK (2020c), The World Bank (2021).

Girdi-çıkıtı tablolarını çok kapsamlı araştırmalar ve uzun zaman alan hesaplamalar neticesinde ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla her yıl ya da kısa periyodlarla girdi-çıkıtı tabloları güncellenememektedir. Girdi-çıkıtı modeli üretim odaklı olduğu için, modelde girdi, sermaye, ithalat vb. gibi oranların sabit olduğu varsayılmaktadır. Böylece girdi-çıkıtı tablolarından elde edilen katsayılarla günümüzde her bir sektörün bir birimlik üretim sonucu ortaya çıkan ileri ve geri bağlantılarını hesaplamak ve gelecek projeksiyonları yapabilmek mümkün olmaktadır (Korum, 1963:9-13), (TÜİK,2020a). Yukarıda bahsedilen teorik gerekçeler ile 2012 yılı üretim hacminin USD cinsinden 2019 ve 2020 yıllarındaki üretim hacminden büyük olması nedeniyle analizde 2012 yılına ait girdi-çıkıtı tablosu, sektör toplulaştırması yapılmaksızın, kullanılmıştır.

4.5. Veri Toplama Tekniği

Analizde NACE REV2. formatına uygun olarak TÜİK tarafından hazırlanarak yayımlanan 2012 girdi-çıkıtı tablolarındaki sektörlerin ilişkisel veri seti kullanılmaktadır (TÜİK, 2020a).

4.6. Analiz

4.6.1. Kuramsal Çerçeve

Girdi-çıkıtı analizi ne mikroekonomik analizler gibi hane halkları ve firmaların iktisadi eylemlerini ne de makroekonomik analizler gibi bir bütün olarak ekonomiyi odağa alır. Girdi-çıkıtı analizi hem odak hem de ölçek olarak ikisinin ortasında konumlanmaktadır. Bu analizde iktisadi faaliyet sektörler ölçeğinde izlenirken odakta sektörlerin üretim

yapabilmeleri için ihtiyaç duydukları aramalı alışverişleri vardır. Böylece yapısı itibariyle basit genel denge modeli olan girdi-çıkıtı analizi, ampirik nitelikli araştırma sorularının analizinde parça ile bütün arasında bağlantı kurarak kısmi ve bütünsel analizler arasındaki boşluğu doldurmakta araştırmacılara yardımcı olur.

İlişki ağları bütünü olarak ekonomiler, gün geçtikçe daha karmaşık örüntüler oluşturmaktadır. Girdi-çıkıtı tablosu aracılığıyla, hem üreten/arz eden hem de söz konusu üretimi yapabilmek için ihtiyaç duyduğu ara malını tüketen/talep eden birimler olarak sektörlerin birbirleri arasındaki karşılıklı ilişki tikel olarak ya da bir ekonomideki tüm sektörlerin etkileşimleri neticesinde ortaya çıkan iktisadi görünüm tümel olarak incelenebilir.

Girdi-çıkıtı analiziyle, girdi-çıkıtı tablosunda yer alan tüm sektörlerin üretim yapabilmek için kullandıkları girdileri hangi sektörlerden ne oranda temin ettiklerini ya da bir sektörün üretim çıktılarının hangi sektörlerce aramalı olarak kullanıldığı izlenmektedir. Böylece sektörlerin bir ekonomi içindeki nispi ağırlığı ve üretimlerinde meydana gelecek bir birimlik değişimin diğer sektörler üzerinde ve nihayetinde ekonomide yaratacağı çarpan etkisini katsayılar üzerinden ölçmek mümkün hale gelmektedir. Diğer yandan sektörlerin üretim süreçlerinde kullandıkları girdilerin ithal ve yerli olarak ayrıştırılmasını ve sektör bazında üretimin ithal girdi yoğunluğunun tespit edilmesini, ekonomi politikası amaçlarına ulaşmak için teşvik edilmesi gereken sektörlerin belirlenmesini, ekonomide üretilen katma değeri bir zincirinin halkaları gibi sektörler arasında takip edilmesini, sektörlerin bağımlılık seviyelerinin belirlenmesini, bir sektörde meydana gelecek bir birimlik nihai talep artışının gerektirdiği dolaylı ya da doğrudan ithal girdi miktarının hesaplanmasını olanaklı kılar. Bu imkân sadece teorisyenler için değil aynı zamanda karar alıcıların politika setleri hazırlamaları ve benimsenen politikanın sonuçlarının takip edilmesi için de oldukça önemlidir. Girdi-çıkıtı analizi, ekonomi çapında, tüm üretim ve tüketim birimleri arasındaki karşılıklı ilişkiyi, nicel olarak inceleyen, daha yalın yapılı matematiksel genel denge modelidir (Aydoğuş, 2018; Leontief, 1946).

Girdi-çıkıtı analizi, Quesnay'in ekonomik tablo "Tableau économique" ve Walras'ın tam rekabet şartlarına dayalı denge modeline dayanmaktadır. Rus asıllı iktisatçı Wassily Leontief, geliştirdiği bu model için Nobel Ekonomi Ödülüne layık görülmüştür. Model ilk kez ABD'de sektörler arası ilişkileri hesaplamak için kullanılmıştır. Girdi-çıkıtı analizi girdi-çıkıtı tabloları aracılığıyla, ulusal bir ekonomide

sektörler arası ilişkileri ve karşılıklı bağımlılıkları incelemek için kullanılmaktadır. Girdi-çıkıtı tablosunda incelenen ekonomideki sektörlerin birbirleriyle olan alım-satım işlerinin özeti sunulmaktadır, bu yönüyle tablo ilişkiyel niteliği haizdir. Şekil 4.1’de girdi-çıkıtı tablosunun bir minyatürü sunulmaktadır. Tablo iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda; tablonun satırları, satırın başında adı yer alan sektöre ait çıktının ilgili ekonominin geneline dağılımını, daha somut bir ifadeyle X sektörü 100 birim üretim yapmışsa bu 100 birim çıktının ekonomiyi oluşturan 62 sektör arasında hangi oranda dağıldığını gösterir. Tablonun sütunları ise sütun başında adı yer alan sektörün çıktısını üretebilmek için ihtiyaç duyduğu girdilerin kompozisyonunu vermektedir. Yine somutlaştırmak gerekirse, X sektörü 100 birim üretim yapabilmek için ihtiyaç duyduğu girdileri hangi sektörlerden ne oranda tedarik ettiğini gösterir. Tablonun ikinci kısmı ise nihai taleple ilgilidir. Nihai talep ya da tüketici talebi, bir ekonomik çıktının bir ekonomik birim tarafından tüketilmek, tekrar piyasaya arz edilmemek üzere satın alınmasıdır. Eğer bir ürün, diğer malların üretim sürecinde kullanılmak üzere yani ara mal olarak ya da tekrar satılmak üzere ticari amaçla alınmışsa bu nihai talep değildir. Nihai talep, iç ve dış talebi kapsayacak şekilde ihracat, iç tüketim ve yatırım miktarlarının toplamıdır. Özetle Leontief yaklaşımı sayesinde, nihai talepte meydana gelen bir birimlik değişimin her bir sektörün üretiminde meydana getirdiği dolaylı ve dolaysız etkiler hesaplanabilmektedir. Bu analizde de zekât, müstahakkı yani zekâtı alan kişi tarafından nihai talebe dönüştürüldüğü varsayımıyla, zekâtın sektörler üzerindeki dolaylı ya da doğrudan etkileri belirginleştirilmiştir. Söz konusu etkiler aynı zamanda zekâtın Türkiye ekonomisi üzerindeki dolaylı ve doğrudan etkileri olarak değerlendirilmiştir.

ALAN SEKTÖR	Tarım (1)	İnşaat (2)	İmalat (3)	Ticaret (4)	Hizmetler (5)	Ara Talep (1+...+5) (6)	Nihai Talep (7)	Toplam Talep (6+7) (8)
VEREN SEKTÖR								
	Tarım (1)							
	İnşaat (2)							
	İmalat (3)							
	Ticaret (4)							
	Hizmetler (5)							
	Toplam Ara Girdi (1+...+5) (6)							
	Katma Değer (7)							
	Toplam Üretim (6+7) (8)							

Şekil 4.1: Minyatür Girdi-Çıktı Tablosu

Girdi-çıkıtı tablosu, sektörler arası ilişkiyi tanımlayan girdi-çıkıtı katsayılarını içeren $n \times n$ boyutunda bir kare matristir. Bu matrisin elemanları sektörlerin birbirlerinden talep ettikleri doğrudan girdileri göstermektedir. Girdi-çıkıtı tablosunun yapısı dört bölümden müteşekkildir. Şekil 4.2’de girdi-çıkıtı tablosunun yapısal bileşenleri gösterilmektedir.

	Üretim	Nihai Talep	
Dağıtım	II	I	Toplam Kullanım
Nihai Ödemeler	III	IV	
	Toplam Üretim (Girdiler)		

Şekil 4.2: Girdi-Çıktı Tablosunun Yapısal Bileşenleri

Bölüm I, harcama döngüsünün başlangıcını gösterir. İthalat hariç gayri safi yurtiçi hâsıla harcama bileşenlerini tanımlamaktadır. Bu bölümde her bir sektörün ürettiği mal ve hizmet gruplarına olan nihai talep, bir diğer ifadeyle hane halkının, kamu kesiminin ve kâr amacı gütmeyen kuruluşların nihai tüketim harcamaları yer almaktadır. Bununla birlikte toplam kullanım, mal ve hizmet ihracatı, stoklarda değişim, yatırımları ifade eden gayrisafi sabit sermaye oluşumu da bu bölümde yer alır. Bu bölüm, *nihai talep bölümü* olarak da anılmaktadır.

Bölüm II, girdi-çıktı tablosunun ana aksını oluşturur. Bu bölüm, üretim ilişkilerini izleyerek, birincil ve ikincil üretim faaliyetleri için gerçekleşen sektörler arası ara mal alışverişini tanımlar, bu nedenle bölüme *ara girdiler/tüketim* adı da verilmektedir. Bu tanım ekonominin üretim teknolojisini de ele verir. Böylece sorunlar tespit edilebilir ve uygun politika setleri önerilebilir, bu sebeple bölüm reçete bölümü olarak adlandırılabilir. Daha önce de ifade edildiği gibi satırlar, sektörlerin ürettikleri malların diğer sektörlerin üretim süreçlerine ara malı olarak giden kısmını yani *doğrudan ileri bağlantı katsayılarını*; sütunlar ise her sektörün üretim yapabilmek için diğer sektörlerden aldığı girdileri yani *doğrudan geri bağlantı katsayılarını* göstermektedir.

Tablonun J sütununda yer alan sektörünün üretim yapabilmek için diğer sektörlerden tedarik ettiği ara mallar yani ara girdiler ana/temel girdileri X_{ij} ile sembolize edilir. Bu sektörün üretim miktarı ise X_j ile gösterilmektedir.

Girdi-çıkıtı analizinin özünü bu bölümde yer alan sektörler arası karşılıklı bağ(ım)lılıkları özetleyen *teknik katsayılar matrisi* oluşturmaktadır. Teknik katsayılar matrisi her bir sektör için diğer sektörlerden alışlarını ve yine ekonomideki diğer sektörlerle satışları gösterir. Matrisi oluşturan 64 sektörün üretimleriyle ilgili tüm karşılıklı alış-satışlar bu bölümde yer alır. Türkiye girdi-çıkıtı tablosunda da 64 sektör yer almakla birlikte iki sektörün satır ve sütununda katsayı bulunmamaktadır, bir diğer ifadeyle katsayısı hesaplanan 62 sektör yer almaktadır. Ev içi çalışan personelin işverenleri olarak hane halklarının hizmetleri ve kendi konutunda ikamet edenler için izafi kira sektörlerinin satır ve sütunu 0'dır. AB ülkelerinin girdi-çıkıtı tabloları ile sektör sayısının uyumlu olması için TÜİK adı geçen iki sektörü tabloya eklemektedir. Ancak analiz sırasında hesaplamalarda aksaklık oluşturmaması için bu iki sektör genellikle araştırmacılar tarafından silinerek elde edilen 62x62 boyutundaki matris üzerinde hesaplamalar yürütülür.

$$\begin{bmatrix} a_{11} & \dots & a_{162} \\ \vdots & \ddots & \vdots \\ a_{621} & \dots & a_{6262} \end{bmatrix}$$

Şekil 4.3: 62x62 Boyutunda Matris Örneği

Bölüm III, üretim döngüsünün başlangıcını gösterir ve sektörlerin hiçbiri tarafından üretilemeyen ancak her üretim sürecinde mutlak bulunan ana girdiler, yani üretim faktörlerini (toprak, girişimci, sermaye ve emek) kapsar. Faktör gelirleri olan ücret/maaş, rant/kira, faiz, temettü, kâr, ödemeleri ile dolaylı vergiler, sübvansiyonlar, amortismanlar, işletme artığı, gayrisafi katma değer, toplam üretim, ithalat ve toplam arz bu bölümde yer alır. Bu bölüme temel/ana girdiler ya da katma değer unsurları bölümü adı da verilmektedir. Tablonun J'inci sütununda yer alan sektörünün ana/temel girdileri V_j ile sembolize edilir.

Bölüm II (ara tüketim/girdiler) ile Bölüm III (katma değer unsurları/ana girdiler) toplamı toplam üretimi vermektedir.

Bölüm IV'de sektörler arası modellemeye girmemesine rağmen millî gelirle eşitlik sağlanması için tabloda hesaplamaya dâhil edilen kalemler yer alır. Kamu kesiminde

istihdam edilen emek, ev hizmetleri ve dış âlem faktör ödemeleri bu bölümde yer alır. Analizin türüne göre bu bölümün boş bırakılması da söz konusu olabilir.

4.6.1.1. Girdi-Çıktı Modelinin Varsayımları

Girdi-çıktı tablolarının hazırlanmasına yönelik tanım, kavram ve yöntem setinin Birleşmiş Milletler Ulusal Hesaplar Sisteminde yer alması ve böylece standardize edilmesinden bu yana pek çok ülke ulusal girdi-çıktı tablolarını hazırlamaktadır. Girdi-çıktı analizinin temellerini Walras ve Quesnay atmış olsa da Rus asıllı iktisatçı Wassily Leontief tarafından geliştirilip güncellenmiştir.

Girdi-çıktı modeli başta sektörel analizler olmak üzere birçok alanda kullanılmaktadır. Sektörel gelişme planlarına ve faktör tahsislerine dair hesaplamaların gerçekçi bir zeminde yapılması, sektörler arası üretim ilişkilerinin incelenmesi, ekonominin yapısal dinamiklerinin belirlenmesi ve buradan hareketle talep ve üretim yapısının, maliyet ve fiyatların analiz edilmesi, analiz neticesi elde edilen bulgulardan hareketle planlama ve politika setlerinin hazırlanması öncelikli yararlanma alanları arasındadır. Ekonominin yapısal çözümlemesini yapmak, işleyişi anlamaya, analiz etmeye ve ihtiyaç duyulursa yapısal değişiklikler yapmak için kullanılacak araç ve benimsenecek yöntemleri tespit etmeyi olanaklı kılar.

Diğer yandan girdi-çıktı tablosu arz ve talebin bütünleştirilmesine önemli bir fonksiyon üstlenerek Ulusal Hesaplar Sisteminin de temelini oluşturur. Diğer yandan tanım, kavram ve yöntem setinde standart, sınıflandırmalar arasında tutarlılık sağlar. Böylece farklı yanaklardan elde edilen verilerin uyumlu bir çerçeve oluşturarak istatistik araç ve yöntemleriyle analiz edilmesini, elde edilen sonuçların karşılaştırılabilmesini mümkün hale getirir.

Girdi-çıktı modelinin temel varsayımları: Belirli bir mal, yalnızca bir sektör tarafından üretilmektedir. Ekonomide n tane üretici sektör ve nihai talep bulunmaktadır. Belirli bir mal, yalnızca bir sektör tarafından üretilmektedir. Bağlı ürün bulunmamaktadır. Farklı sektörlerin ürünleri, birbirleri ile ikame edilmemektedir. Her sektörün kullandığı girdi miktarı, o sektörün üretim düzeyine bağlıdır. Girdi, sermaye ve ithalat katsayıları sabittir. Ekonomide uzun dönemde denge hali mevcuttur. Ekonominin üretim fonksiyonu, sanayideki firmaların sayısının değişmesi ile değişmemektedir.

Ölçeğe göre sabit getiri durumu mevcuttur. Girdiler arasında ikame yoktur. Talep kompozisyonunda girdilerin göreceli fiyatları, mevcut teknolojik alternatifler ve sermaye donanımı değişmemektedir. Kâr maksimizasyonu, tüketici refahının maksimizasyonu ve kaynakların en uygun kullanımı ilkeleri geçerlidir. Tüm iktisadi analizlerde olduğu gibi ceteris paribus –tüm diğer değişkenlerin sabit olduğu- varsayımı ile hesaplama yapılmaktadır (Korum,1963; Küçükkiremitçi, 2013:14-15).

Girdi-çıktı tablosunun İktisat bilimi açısından sağladığı imkân ve kolaylıklar şu şekilde sıralanabilir; hesaplamalarda kullanılacak tanım, kavram ve yöntem homojenliğini sağlaması, homojenliğin sağlanabilmesi için kullanılan ölçü parasal büyüklüklerdir. Herhangi bir sektörün yapmış olduğu her birim üretim için elde edilen katma değer izlenebilir.

Üç farklı yöntemle GSMH hesaplamasına olanak vermektedir.

- i. Gelir yöntemiyle GSMH: Toplam ara girdi, tüm sektörlerin; vergi eksi sübvansiyonlar, faktör ödemeleri, üretim üzerindeki diğer vergiler, üretim üzerindeki diğer sübvansiyonlar, sabit sermaye tüketimi, işletme artığı toplamıdır.
- ii. Harcama yöntemiyle GSMH: Toplam yurtiçi nihai tüketim, hane halkının nihai tüketim harcaması, kâr amacı gütmeyen sivil toplum kuruluşlarının harcamaları, kamu kesimi nihai tüketim harcaması, gayrisafi sabit sermaye oluşumu, stoklardaki değişim toplamına ihracat eklenir ve ithalat çıkarılır.
- iii. Üretim yöntemiyle GSMH: Girdi-çıktı tablosunda yer alan tüm sektörlerin ürettiği gayrisafi katma değer, diğer adıyla toplam temel girdiler toplamıdır.

Girdi-çıktı tabloları, ulusal bir ekonominin üretim yapısını hem arz hem de talep yönleriyle ayrı ayrı ya da birlikte analiz etme imkânı da tanımaktadır. Böylelikle üretim yapısı katma değer bileşenlerine göre sektörel olarak analiz edilebilmektedir.

Girdi-çıktı tablosunun sağlamış olduğu bir diğer önemli imkân ise çarpan katsayıları hesaplayabilmektir. Ancak söz konusu çarpan katsayıları Keynesyen çarpan katsayısından farklıdır. Keynesyen çarpan, millî gelir çarpanıdır. Millî gelir ise katma değerler toplamıdır, dolayısıyla Keynesyen çarpanı katma değer çarpanı olarak da isimlendirilebilir. Girdi-çıktı tablosundan elde edilen çarpan katsayıları ile Keynesyen çarpan katsayılarının ayırt edici üç temel farkından bahsedilebilir.

- i. Girdi-çıktı tablosu yardımıyla hesaplanan toplam geri bağlantı katsayısıyla ekonomideki her bir sektörün ayrı ayrı üretim çarpanı hesaplanabilirken, toplam ileri bağlantı katsayısıyla gelir çarpanına ulaşılabilmektedir.
- ii. Girdi-çıktı tablosuyla elde edilen çarpan üretim üzerinden hesaplanır. Üretim sonucunda elde edilecek katma değer, sektörün katma değer oranına bağlıdır.

A matrisinde; 1 (-) doğrudan geri bağlantı katsayısı (=) sektörel katma değer oranı.

- iii. Girdi-çıktı tablosunda, temel parametre her zaman nihai tüketimdeki artıştır. Girdi-çıktı tablosu hesaplamalarında başlangıç parametresi nihai tüketimdir. Nihai tüketim ya gerçekleşen tüketim ya da planlanan tüketim olarak hesaplamalarda yer alır ve hesaplamalardaki değişimin sebebi genellikle nihai tüketim seviyesindeki değişimdir. Girdi-çıktı tablosunda ekonomik etkinin kaynağı nihai tüketimdir.

Keynesyen çarpanda ise ekonomik etki tüketim (C), yatırım (I), kamu kesimi harcamaları (G), kamu gelirleri (T), toplam ihracat (X), toplam ithalat (M) unsurlarından biri ya da birkaçında eşanlı meydana gelecek bir değişimden kaynaklanabilir.

4.6.1.2. Türkiye Zekât Girdi-Çıktı Analizinde Kullanılan Katsayıların Hesaplanma Aşamaları

Türkiye zekât girdi-çıktı analizinde kullanılan katsayıları hesaplama aşamalarına aşağıda yer verilmektedir.

Birinci Aşama: İlk olarak yapısal matris hesaplanır (Leontief, 1986:22-23). Her sektörün girdi katsayılarına *Formül (1)* yardımıyla ulaşılmaktadır.

$$\text{Formül (1): } a_{ij} = \frac{x_{ij}}{X_j}$$

Formülde yer alan a_{ij} , tablonun j'inci sektörünün i'inci sektörüne bağımlılık derecesini/yüzdesini gösterir. Bir diğer ifadeyle tablonun j'inci sektörünün bir birim üretim için tablonun i'inci sektöründen talep ettiği ara malının üretim içindeki payını

göstermektedir. Kesirin payında yer alan x_{ij} ifadeleri diğer sektörlerden alınan ara malları/girdileri, X_j ifadesi de j'inci sektörün üretim miktarıdır. J'inci sektörün üretmekte olduğu j malının üretim fonksiyonu aşağıda verilmiştir.

$$X_j = f(x_{1j}, x_{2j}, \dots, x_{ij}, \dots, x_{nj}, V_j)$$

Herhangi bir sektörün ara girdi katsayıları ile temel girdi katsayısının toplamı bire eşittir. Her sektör için ayrı ayrı yapılacak hesaplamayla oluşturulan yapısal matriste yer alan her satırda yer alan rakamlar toplamı 1'e eşittir. Diğer yandan matristeki her bir sütunda yer alan katsayılar toplamı da yine 1'e eşittir.

$$1 = x_{1j} + x_{2j} + \dots + x_{ij} + \dots + x_{nj} + V_j$$

Bu katsayılar aynı zamanda bir girdinin üretim içindeki yüzde olarak ağırlığını da göstermektedir. Böylece ara girdi ve ana girdi (katma değer) katsayıları karşılaştırılarak üretimin ne kadarının ara girdi ne kadarının katma değer olduğu tespit edilebilir. Ara ve temel girdi katsayıları bilinen herhangi bir J sektörünün doğrusal üretim fonksiyonu yazılabilir.

Oluşturulan yapısal matris aracılığıyla doğrudan geri bağlantı katsayısına, katma değer katsayılarına ve doğrudan ileri bağlantı katsayısına ulaşılır. Doğrudan geri bağlantı katsayısı yardımıyla sektörel maliyet analizleri yapılmaktadır. Doğrudan geri bağlantı katsayısı bir sektörün diğer sektörlerden ve kendisinden doğrudan aldığı ara malların/girdilerin toplamının, sektörün çıktısına oranıdır. Bir diğer ifadeyle, ara mal talebiyle diğer sektörlerin üretimlerinin ne kadar uyarıldığını nicel olarak gösterir katsayıdır. Herhangi bir sektörün doğrudan geri bağlantı katsayısı 1'e yaklaştıkça sektörün üretim değeri içinde diğer sektörlerden önemli ölçüde girdi sağladığını gösterir. Diğer yandan doğrudan geri bağlantı katsayısı yükseldikçe, ilgili sektörün üretim yapabilmek için katsayının yüksek olduğu sektöre olan bağımlılığının da yüksek olduğu anlamına gelmektedir. Doğrudan geri bağlantı katsayısı yüksek olan bir sektörün üretimindeki bir birimlik artış, ara mal tedarik ettiği diğer sektörlerin üretimlerini de yüksek oranda etkileyecektir. Bu etki doğrudan geri bağlantı katsayısı kadar olacaktır. Yapısal matriste, ilgili sektörün sütunları toplanarak doğrudan geri bağlantı katsayısına ulaşılır. Sütunların toplanmasının nedeni, ilgili sektörlerin diğer sektörlerden ne kadar girdi kullandığı sütunlarda gösterilmektedir. Doğrudan geri bağlantı katsayısı yapısal matris aracılığıyla hesaplanır. Yapısal matriste, 1'den doğrudan geri bağlantı katsayısı çıkarılarak her sektörün katma değer oranına ulaşılır.

Doğrudan ileri bağlantı katsayısı, bir sektörün üretiminin diğer sektörlerce ara mal olarak talep edilen kısmı ile sektörün toplam üretiminin oranına eşittir. Sektörel talep analizlerini olanaklı kılan söz konusu katsayı ilgili sektörün çıktısının ekonominin diğer sektörleri açısından ne ölçüde önemli olduğunun bir göstergesidir. Doğrudan ileri bağlantı katsayısı arttıkça ilgili sektörün çıktısının, diğer sektörlerce ara mal olarak daha fazla talep edildiği anlaşılmaktadır. Yapısal matriste, ilgili sektörün satırları toplanarak doğrudan ileri bağlantı katsayısına ulaşılır. Satırların toplanmasının nedeni ilgili sektörün üretimini verdiği sektörlerin satırlarda yer almasıdır (Aydoğuş, 2018:127-132; Chenery ve Watanabe,1958:492; Hirschman,1958:106-107; Leontief, 1986:22-23).

İkinci Aşama: Yapısal matris kullanılarak, toplam geri ve toplam ileri bağlantı etkilerini hesaplamak için Leontief ters matrisi hesaplanmıştır. Böylece zekâtın sebep olacağı nihai talep artışının sektörlerin üretim seviyeleri üzerindeki etkileri görünür hale getirilmektedir. Türkiye ekonomisindeki 62 üretici sektör ve 62 tane nihai talep vektörü için gereken üretim değerleri aşağıdaki formüllerde gösterilmektedir. X: sektörlerin üretim değeri, A: teknik katsayılar, Y: nihai talep vektörünü sembolize etmektedir.

$$X_1 = A_{11}X_1 + A_{12}X_2 + \dots + A_{162}X_{62} + Y_1$$

$$X_2 = A_{21}X_1 + A_{22}X_2 + \dots + A_{262}X_{62} + Y_2$$

...

...

...

$$X_{62} = A_{621}X_1 + A_{622}X_2 + \dots + A_{6262}X_{62} + Y_{62}$$

Bu şekilde $X=AX+Y$ veya $Y= (1-A)X$ eşitliğine yani bir ekonominin girdi-çıktı denkleminde ulaşılır. X'i yalnız bırakmak için her iki taraf $(1-A)^{-1}$ ile çarpılır. Bu durum, formül (2)'de gösterilmektedir.

$$\text{Formül (2): } X=(I-A)^{-1}Y$$

Formül (2)'nin, matris gösterimi şu şekildedir:

$$\begin{pmatrix} x_1 \\ x_2 \\ \cdot \\ \cdot \\ \cdot \\ x_{62} \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} (1 - a_{11}) & -a_{12} & \dots & -a_{162} \\ -a_{21} & (1 - a_{22}) & \dots & -a_{262} \\ \cdot & \cdot & \dots & \cdot \\ \cdot & \cdot & \dots & \cdot \\ \cdot & \cdot & \dots & \cdot \\ -a_{621} & -a_{622} & \dots & (1 - a_{6262}) \end{pmatrix} \begin{pmatrix} y_1 \\ y_2 \\ \cdot \\ \cdot \\ \cdot \\ y_{62} \end{pmatrix}$$

Leontief ters matrisinin her sütununun ayrı ayrı toplanmasıyla toplam geri bağlantı katsayısı ve Leontief ters matrisinin her satırının ayrı ayrı toplanmasıyla toplam ileri bağlantı katsayısı hesaplanır. Toplam geri bağlantı katsayısındaki değişim, ekonomideki üretim seviyesindeki değişimi gösterir, buna sektörün toplam geri bağlantı etkisi adı verilir. Toplam geri bağlantı katsayısı yükseldikçe ilgili sektörün ekonominin toplam üretim seviyesini etkileme kabiliyetinin de yükseldiği anlamına gelmektedir.

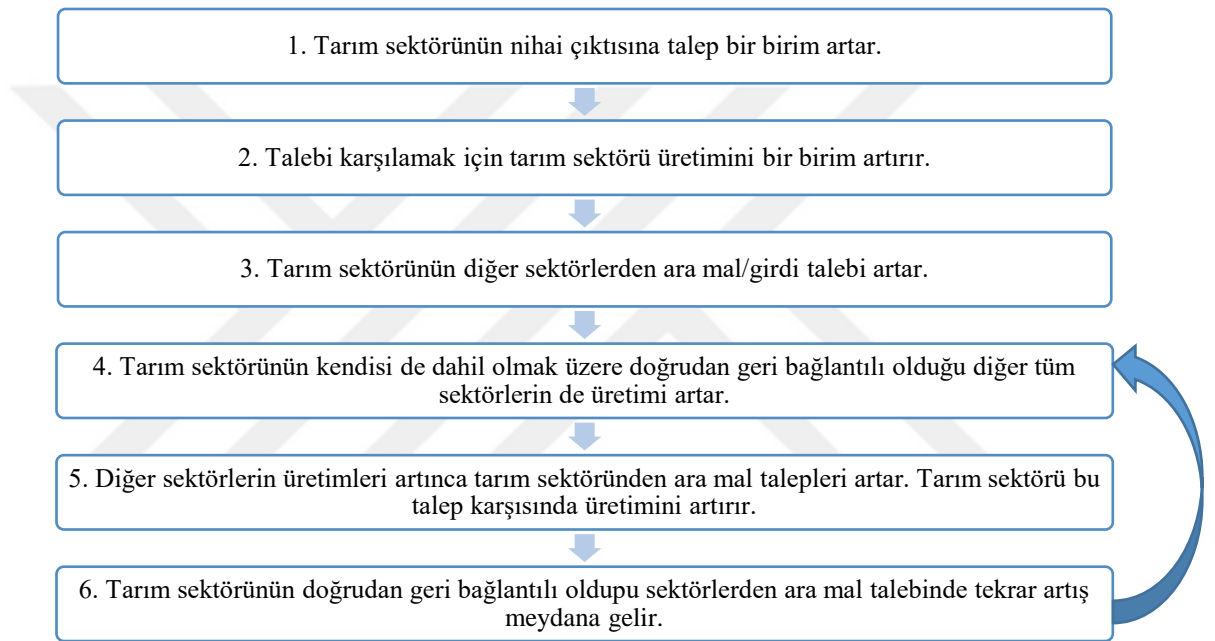
Doğrudan ileri/geri bağlantı katsayıları, sektörler arası ilişkilerde yalnızca doğrudan gerçekleşen alış-verişleri dikkate sunmaktadır. Toplam bağlantı etkisindeyse, doğrudan ve dolaylı bağlantı etkileri birlikte izlenmektedir. Toplam ileri bağlantı etkisi ile toplam geri bağlantı etkisi Leontief ters matrisi yardımıyla hesaplanmıştır (Hazari,1970:301; Lenzen,2003:3-4).

Bir sektördeki bir birimlik yani 1 TL'lik nihai talep artışının ekonomide neden olduğu üretim artışı toplam geri bağlantı etkisiyle gösterilmektedir. Bu noktada, bir ekonomiyi oluşturan sektörlerin her birinin diğer sektörlerle arasındaki yapısal ilişkisi derecesini gösteren üretim çarpanı toplam geri bağlantı etkisiyle beraber hesaplanmaktadır. Leontief ters matrisinin elemanlarının (K_{ij}) sütun toplamı; toplam geri bağlantı katsayısını vermektedir. Toplam geri bağlantı katsayısı aynı zamanda *üretim çarpanını* göstermektedir (Hazari,1970:301; Bocutoğlu,1990:181-182). Söz konusu eşitlik formül (3)'de gösterilmektedir.

$$\text{Formül (3): } \sum_{i=1}^m K_{ij} = K.j$$

Nihai talepte ortaya çıkan bir birimlik artış sonucu sektör üretimi de öncelikle bir birim artar ve bu şekilde ortaya çıkan yeni talebi karşılar. Bu üretim artışı sebebiyle ara mal talebinde de artış meydana gelir ve toplam geri bağlantı etkisiyle üretim zincirleme bir şekilde artar, bu sebeple toplam geri bağlantı katsayısı birden büyüktür (Hazari, 1970:301-302; Küçükkiremitçi & Güler, 2020; Küçükkiremitçi, 2010:31-33).

Zincirleme üretim neticesinde ortaya çıkması beklenen katma değer büyüklüğünü toplam geri bağlantı katsayısıyla izlemek mümkün değildir. Teoride, nihai talep artışını karşılamak için yapılan üretim artışı, diğer sektörlerden talep edilen ara mal miktarını da artıracaktır. Doğrudan bağlantılı sektörler de artan ara malı talebini karşılamak için üretimlerini artırmaları gerekecektir. Bu üretim artışı da sektörler arası ara mal talebini tekrar artıracaktır. Ortaya çıkan üretim artışlarının toplamıyla sektörün katma değer zincirine ulaşılabilir. Anlatılanlar üretim çarpanının/zincirinin altı aşaması olarak Şekil 4.3'te tarım sektörü örneği üzerinden görselleştirmiştir (Güler, 2019:120; Küçükkiremitçi, 2011:66-67).

Şekil 4.4: Üretim Çarpanı/Zinciri (Tarım Sektörü Örneğiyle)

Şekil 4.4'te tarım sektörünün üretiminin artmasıyla doğrudan geri bağlantılı sektörlerin de girdi talebinin arttığı, zincirin dördüncü aşamasından itibaren kendiliğinden bir döngü oluştuğu ifade edilmektedir. Tarım sektörünün kendisi dâhil, doğrudan geri bağlantılı olduğu tüm sektörlerin de üretimi artmakta ve oluşan döngü üretim seviyesi yeni denge noktasına kadar bu şekilde devam etmektedir.

Toplam ileri bağlantı etkisi ise sektörlerdeki üretim artışını gösterir. Tüm sektörlerdeki birer birimlik nihai talep artışlarının belirli bir sektörün üretiminde neden olduğu artış, o sektörün toplam ileri bağlantı etkisini gösterir. Toplam ileri bağlantı katsayısı aynı zamanda *gelir çarpanını* verir. Toplam ileri bağlantı katsayısı yükseldikçe ilgili sektör

üretiminin toplam talebe olan duyarlılığının da yüksek olduğu anlaşılmaktadır (Küçükiremitçi, 2011: 66-67; Güler, 2019: 121-123).

Ekonominin büyüme dönemlerinde hangi sektörlerin daha fazla gelişeceği veya ekonominin daralma dönemlerinde en fazla hangi sektörün hızla daralarak şok yaşayacağı toplam ileri bağlantı etkisi sıralamasıyla izlenebilmektedir. Toplam ileri bağlantı etkisi sektör sıralamasında ilk sırada yer alan sektörlerin nihai talep seviyesindeki değişimlere duyarlılığı daha yüksektir, listenin alt sıralarına doğru duyarlılık azalmaktadır. Toplam ileri bağlantı katsayısı, nihai talepte ortaya çıkacak bir birimlik değişim nedeniyle ekonomide oluşacak domino etkisiyle her bir sektörün üretimini ne kadar değişeceğini gösterir.

Üçüncü Aşama: Yapısal matris ve Leontief ters matrisi yardımıyla anahtar sektörler hesaplanmaktadır. Hirschman (1958)'a göre anahtar sektörler, ekonominin büyüdüğü dönemlerde, büyümenin etkilerini diğer sektörlere de yayarak tüm sektörler üzerinde en fazla etkiye sahip olan sektörlerdir. Özel ya da kamusal yatırım kararlarında bu sektörlerin dikkate alınması ya da kamusal teşvik mekanizmalarıyla anahtar sektörlerin desteklenmeleri halinde ilgili ekonominin büyüme hızı artırılabilir (Hirschman, 1958). Anahtar sektörler belirlenirken sektörlerin doğrudan geri bağlantı ve doğrudan ileri bağlantı etkileri belirleyici olmaktadır. Hirschman, sektörel yatırım önceliklerini belirlemek için sektörleri 4 kategoriye ayırmıştır.

- Birinci Kategori: Hem ileri hem de geri bağlantı etkileri yüksek olan sektörler,
- İkinci Kategori: İleri bağlantı etkisi düşük ancak geri bağlantı etkisi yüksek olan sektörler,
- Üçüncü Kategori: İleri bağlantı etkisi yüksek ancak geri bağlantı etkisi düşük olan sektörler,
- Dördüncü Kategori: Hem ileri hem de geri bağlantı etkileri düşük olan sektörler (Hirschman,1958).

Rasmussen (1957) ve Hazari (1970) anahtar sektörlerin tespitinde bir sıralama yapmak yerine belirlenen kriterlerden hareketle bir ekonomideki sektörleri, Hirschman'ın kategorilerine paralel dört kümeye ayırmaktadır. Buna göre her bir sektörün toplam ileri bağlantı katsayısı ve toplam geri bağlantı katsayısı ülke ortalamasına bölündüğünde elde edilen değeri 1'in üzerinde olan sektörler anahtar sektörler kümesindedir. Bu kümedeki sektörlerin ekonomi üzerindeki etkileri diğer sektörlere

kıyasla daha yüksektir. Rasmussen çalışmasında ayrıca sektörlerin birbirleriyle olan ilişkisini belirginleştirmekte, yayılma gücü endeksi ve yayılma duyarlılığı endeksini hesaplayarak bir sektörün üretimini tetiklediği kaç tane sektör olabileceğini açıklığa kavuşturmuş ve yayılma katsayıları yüksek olan sektörlerin teşvik edilmesi gerektiğini belirtmiştir (Rasmussen,1957). Anahtar sektörlerin tespitinde toplam ileri bağlantı etkisi ile toplam geri bağlantı etkisinin belirleyici olduğu ifade edilmişti, bu çerçevede yapılan kümeleme aşağıda formüle edilmiştir. Formüllerde, normalize edilmiş toplam geri bağlantısı BL_j ile gösterilirken, sektörün normalize edilmiş toplam ileri bağlantısı ise FL_i ile gösterilmektedir (Hazari,1970). Buna göre;

- Anahtar Sektörler $BL_j > 1$ ve $FL_i > 1$ koşullarını sağlamaktadır.
- $BL_j > 1$ ve $FL_i < 1$ koşullarını sağlayan sektörler; geri bağlantı eğilimli ancak sektörler arası arza bağımlı sektörlerdir.
- $BL_j < 1$ ve $FL_i > 1$ koşullarını sağlayan sektörler; ileri bağlantı eğilimli, sektörler arası talebe bağımlı sektörlerdir.
- $BL_j < 1$ ve $FL_i < 1$ koşullarını sağlayan sektörler genel olarak bağımsızdır (Rasmussen,1957).

Bu çerçevede zekâtın marjinal tüketim eğilimi yüksek, düşük gelirli ekonomik ajanlara transferiyle ekonomideki nihai talebin artacağı varsayımıyla; zekâtı nedeniyle Türkiye ekonomisinin üretim yapısını oluşturan sektörlerin üretimlerinde meydana gelen değişim, sektörlerin üretim çarpanındaki değişim üzerinden görünür hale getirilmekte, bu süreçte sektörler arası ilişkiler ileri-geri bağlantı katsayıları yardımıyla izlenerek zekât için anahtar sektörler tespit edilmektedir. Bu çabanın neticesinde zekâtın Türkiye ekonomisindeki olgusal etkilerini sektörler üzerinden belirginleştirmek ve geleceğe yönelik geliştirilecek politika setleri için politika yapıcılara bir projeksiyon sunmak amaçlanmaktadır.

4.6.2. Literatür

Literatürde Leontief ters matrisiyle birçok alanda yapılan çok sayıda araştırma bulunmaktadır. Literatürdeki çeşitliliğin tamamına yer vermek mümkün olmadığı için özellikle son dönemlerde girdi-çıkıtı analizi araştırmalarında odaklanılan çevre ve enerji alanındaki araştırmalardan örnekler sunulacaktır. Bir ekonomideki sektörlerin

birim başına yani 1 dolarlık hasıla başına ürettiği CO₂ ve enerji kullanım emisyonlarını gösteren sütun yardımıyla genişletilmiş *enerji girdi-çıkıtı tablosu* elde edilen çalışmalar, *zekât girdi-çıkıtı tablosu* oluşturmayı ve analiz etmeyi amaçlayan bu araştırmaya rehberlik edebilme nitelikleriyle ön plana çıkmaktadır (Leontief,1949: 277-279; Zhao, 2015:916-919). Bu çerçevede literatürde ulaşılabilen genişletilmiş girdi-çıkıtı analizi gerçekleştiren çalışmalar şu şekildedir; Conway (1991), Washington'ın 1982 ve 1987 girdi-çıkıtı tablosu verilerini enerji verileriyle genişleterek, 1975-2016 yıllarına ait enerji kullanım projeksiyonları gerçekleştirmiştir. Kuper ve Van Soest (2003), Hollanda'nın, 2002 yılı girdi-çıkıtı tablosunu kullanarak girdi ikamesi ve enerji verilerini kullanarak tabloyu genişletmiş ve politika modellemesi yapmıştır. Alcantara ve Padilla (2006), İspanya'nın 2006 yılı girdi-çıkıtı tablosunu CO₂ emisyon verileriyle genişletmiştir. CO₂ emisyonundan sorumlu sektörlerin ileri ve geri bağlantılarını belirlemiştir. Perobelli, Mattos, Haddad ve Silva (2007), Brezilya'nın, 1997-2001 yılları girdi-çıkıtı tablolarıyla 1960-2005 yılları arasındaki enerji verilerini kullanarak VAR modeli oluşturmuş ve olası senaryolar ortaya koymuştur. Mattos, Perobelli, Rodrigues ve Haddad (2008), Brezilya'nın 1997, 2001 yılı girdi-çıkıtı tablolarını baz alarak 2003 yılı enerji tüketim değerlerini kullanmış, girdi-çıkıtı tablosunu genişletmiş ve senaryolar geliştirmişlerdir. Souza (2008), Brezilya'nın Minas Gerais bölgesi ile diğer bölgelerinin ihracat faaliyeti sonucu oluşan 2003 yılı enerji verileriyle 1997-2003 girdi-çıkıtı tablolarını genişletmiş ve senaryolar üretmişlerdir. Llop ve Pié (2008), Katalan enerji verileriyle 2001 yılı girdi-çıkıtı tablosunu genişleterek, enerji kullanım vergisi ve üretim sisteminin enerji verimliliğinde iyileşme politikaları belirlemişlerdir. Ferreira, Perobelli ve Mattos (2009), Brezilya'nın elektrik verileri (1974-2004 zaman serisi) ile 2005 yılına ait girdi-çıkıtı tablolarını kullanarak farklı senaryolar üzerine projeksiyonlar hazırlamıştır. Liu, Qian ve Xi (2009), Çin'in 2005 yılı enerji verileriyle 2005 yılı girdi-çıkıtı tablosunu genişleterek enerji tüketimini niceliksel olarak incelemiş, enerji politika önerileri sunmuşlardır. Alcántara ve Padilla (2009), İspanya'nın 2009 girdi-çıkıtı tablosunu CO₂ emisyon verileriyle genişleterek, hizmetler sektörünün sebep olduğu CO₂ emisyonunun belirlemişlerdir. Da Silva (2010), Brezilya'nın 2005 yılı girdi-çıkıtı tablosunu 1995Q1-2006Q3 enerji zaman serisiyle genişleterek senaryolar oluşturmuştur. Cadarso, López, Gómez ve Tobarra (2010), İspanya'nın 2009 ithalat girdi-çıkıtı tablosunu CO₂ emisyon verileriyle genişleterek, yük taşımacılığının toplam kirlilik üzerindeki etkisini belirginleştirmeyi amaçlamışlardır. Özeş ve Çağatay (2013),

Türkiye'nin 2012 girdi-çıkıtı tablosunu CO₂ emisyon verileriyle genişleterek, ulaştırma sektörü ile alternatif enerji türlerinin ilişkisini ortaya koymuş ve beş senaryo üzerinden önerilerde bulunmuşlardır. Masouman (2014), Avustralya Illawara'da 1990-2009 zaman serisiyle 2012 yılı girdi-çıkıtı tablosunu genişletmiş ve politika önerileri sunmuştur. Güler (2020a), Türkiye'nin ekonomik kalkınması için oluşturduğu modelde, WIOD tarafından yayımlanan 2014 yılına ait girdi-çıkıtı tablosunu kullanarak anahtar sektör belirlerken çevre ve enerji emisyon verilerinin de ön plana alınması gerektiğini ileri sürmüştür. Bu doğrultuda 2019 yılı çevre ve enerji emisyon verilerini kullanarak girdi-çıkıtı tablosunu genişletmiştir. Sonuç olarak anahtar sektörler içerisinde enerji, gaz, buhar iklimlendirme sektörünün ileri ve geri bağlantı etkisi en yüksek sektör olduğu halde çevreye yayılan CO₂ ve enerji emisyonları yüksek olduğu için anahtar sektörler arasında kabul edilmemesi gerektiği ön plana çıkarılmıştır. Güler (2020b), Türkiye'nin 2014 yılına ait WIOD tarafından yayımlanan girdi-çıkıtı tablosunu 2014 CO₂ emisyonlarıyla genişleterek, ulaştırma sektörünün ileri ve geri bağlantılarıyla yaratmış olduğu kirliliği azaltmaya yönelik politikalar sunmuştur.

Literatürde zekât verileri kullanılarak genişletilmiş girdi-çıkıtı tablosuna ve analizine rastlanmamıştır. Analiz ilk olması sebebiyle hem girdi-çıkıtı analizi literatürüne hem de zekât yazınına mütevazı bir katkı olarak değerlendirilebilir. Yapılan analize yöneltilen eleştiriler ve bulgularından hareketle yapılacak yeni araştırmalar zekâtın politik ekonomisi üzerine yeni tartışmalara kapı aralayacaktır.

4.6.3. Analiz Yöntemi

Araştırmada analiz yöntemi olarak, daha önce de ifade edildiği üzere, literatüre W. W. Leontief (1936) tarafından kazandırılan girdi-çıkıtı analizi esas alınmıştır. Zekâta tabi sektörlerden seçilen tarım sektörü (zekât oranı %10), balıkçılık ve su ürünleri sektörü (zekât oranı %20) ile madencilik sektörünün (zekât oranı %20) yıllık hasılatları üzerinden hesaplanan zekât tutarları girdi-çıkıtı tablosuna tüketim/nihai talep olarak yansıtılmış ve sektörlerin ileri-geri bağlantı oranlarındaki değişim gözlemlenmiştir. Zekâtın, toplumun en yoksul kesimine transfer edileceği ve zekât tutarının tamamının nihai talep olarak tüketime yöneleceği varsayılmıştır. Bu varsayım altında, mezkûr sektörlerin hasılatları üzerinden hesaplanan zekât tutarı girdi-çıkıtı tablosuna nihai talep olarak yansıtılırken Türkiye'deki en yoksul %20'lik dilimin tüketim kalıpları esas

alınmıştır. Bunun için TÜİK tarafından açıklanan 2019 yılı hanehalkı tüketim harcaması istatistikleri içinde yer alan gelire göre sıralı %20'lik gruplarda tüketim harcamasının türlerine göre dağılımı verilerinden yararlanılmıştır. En düşük %20'lik gelir grubunun harcamalarının sektörler arasındaki ağırlığı esas alınarak zekât, girdi-çıkıtı tablosundaki sektörlerle, hanehalkı harcamasındaki ağırlıkları oranlarına göre nihai talep olarak dağıtılmıştır. Böylece literatürde ilk defa zekât verilerine dayanan genişletilmiş girdi-çıkıtı analizi uygulanmıştır. Literatürde ulaşılabilen kaynaklarda, genişletilmiş girdi-çıkıtı modeli, CO2 ve/veya enerji kullanım emisyon verileri kullanılarak uygulanmıştır. Bu çalışmada, CO2 ve/veya enerji kullanım emisyon verileri yerine, zekât verileri kullanılmaktadır.

Yukarıda açıklanan analiz yöntemi aşağıda ifade edildiği gibi uygulanmıştır; Ekonomideki tüm sektörler arasındaki parasal işlemleri içeren girdi-çıkıtı tablosuna/matrisine, her sektöre ağırlıkları nispetinde dağılımı yapılmış olan zekât verileri aracılığıyla yeni bir sütun eklenmiş ve yeni bir matris elde edilmiştir. İlk olarak TÜİK tarafından yayımlanan girdi-çıkıtı tablosu kullanılarak Leontief ters matrisi oluşturulmakta ve Türkiye'deki tüm sektörlerin üretim çarpanı hesaplanmaktadır. İkinci aşamada ise aynı işlemler zekât verileriyle genişletilmiş girdi-çıkıtı tablosuna uygulanmaktadır. Bu şekilde zekâtın nihai talep olarak ekonomiye yönelmesiyle üretim çarpanında meydana gelen değişim ve sektörlerin, diğer sektörleri etkileme gücündeki, bir diğer ifadeyle Türkiye ekonomisinin üretim yapısında meydana gelen değişim izlenmektedir. Nihayetinde zekât için anahtar sektörlerin tespit de mümkün hale gelmektedir.

2020 ve 2021 yıllarını kapsayan Covid-19 pandemisinin sosyal ve ekonomik etkileri, asrın felaketi olarak isimlendirilen ve 11 ili etkileyen, ekonomiye yaklaşık 150 milyar USD yük getiren 6-7 Şubat 2023 depremleri, sonrasında 2023 genel ve 2024 yerel seçimlerinin getirdiği siyasi belirsizlik ile maliye ve para politikalarına yansıyan genişleme, aralıklarla yaşanan döviz şokları, ekonomiyi derinden etkileyen enflasyonist baskı Türkiye ekonomisindeki istikrarsız dönem başlamadan önceki bir tarih olduğu için, TÜİK hanehalkı tüketim harcaması istatistikleri için 2019 yılı esas alınmıştır(Türkiye İstatistik Kurumu, 2020). Zira bu veri 2020 ve 2021 yıllarında yayınlanmamıştır.

4.6.4. Analiz Uygulaması

Analizde ilk olarak, her sektöre birim başına düşen zekât hesaplanarak, nihai talepteki bir birim artış sonucu zekâtın, üretim üzerinde ortaya çıkacak etkisi saptanmaktadır. Dolayısıyla zekâtın nihai talep olarak ekonomiye yönelmesiyle ortaya çıkacak yeni üretim zinciri ortaya konulmaktadır.

Bu amaçla; zekâtın sektörlere göre dağılımı baz alınarak, örneğin tarım sektörüne düşen zekât payının, girdi-çıkıtı tablosunda tarım sektörünün sütun toplamına yani toplam çıktıya bölünmesiyle, tarım sektörünün bir birim üretimi başına düşen zekât hesaplanmaktadır. Söz konusu hesaplama formül (3)'de gösterilmektedir.

$$\text{Formül (3): } \dot{z}_i = \frac{\dot{Z}_i}{X_i}$$

Daha sonra, Leontief ters matrisiyle her sektörün birim üretimi başına düşen zekât değerlerinden oluşan sütun çarpılarak genişletilmiş zekât girdi-çıkıtı tablosu elde edilir. Bu matrisin her sektöre ait sütunların ayrı ayrı toplamıyla sektörlerin *toplam geri zekât katsayılarına*, her sektöre ait satırların ayrı ayrı toplamıyla da sektörlerin *toplam ileri zekât katsayılarına* ulaşılmaktadır. Söz konusu hesaplamayı gerçekleştirmek için formül (4) kullanılmaktadır.

$$\text{Formül (4): } \dot{z} \cdot X = \dot{z} \cdot (I-A)^{-1} Y$$

Formül (4) kullanılarak çevresel Leontief ters matrisi oluşturulmakta ve oluşturulan matrisin minyatür modeli aşağıda gösterilmektedir (Leontief,1949: 277-279; Zhao, 2015:916-919).

$$\begin{vmatrix} \dot{z}_1 \\ \dot{z}_2 \\ \cdot \\ \cdot \\ \cdot \\ \dot{z}_{62} \end{vmatrix} \begin{vmatrix} x_1 \\ x_2 \\ \cdot \\ \cdot \\ \cdot \\ x_{62} \end{vmatrix} = \begin{vmatrix} \dot{z}_1 \\ \dot{z}_2 \\ \cdot \\ \cdot \\ \cdot \\ \dot{z}_{62} \end{vmatrix} \begin{vmatrix} (1 - a_{11}) & -a_{12} & \dots & -a_{162} \\ -a_{21} & (1 - a_{22}) & \dots & -a_{262} \\ \cdot & \cdot & \dots & \cdot \\ \cdot & \cdot & \dots & \cdot \\ \cdot & \cdot & \dots & \cdot \\ -a_{461} & -a_{462} & \dots & (1 - a_{6262}) \end{vmatrix} \begin{vmatrix} y_1 \\ y_2 \\ \cdot \\ \cdot \\ \cdot \\ y_{62} \end{vmatrix}$$

Çalışmamızın konusu olan zekâtla ilgili geçmişe dönük uzun dönemli veri bulunmadığından ekonometrik olarak panel veya zaman serisi analizi yapılamamıştır.

Analiz, iki aşamada gerçekleştirilmektedir. İlk olarak; tarım sektörü, su ürünleri sektörü, madencilik sektörünün hasıllarından hesaplanan zekât sektör bazında ayrı ayrı, daha sonra ise bu üç sektörün hasıllarından hesaplanan zekâtın tamamı, hane

halkı tüketim ağırlıklarına göre, girdi-çıkıtı tablosundaki sektörler'e nihai talep olarak yansıtılmaktadır. İkinci aşamada Türkiye'nin, zekât verilmediği durumdaki girdi-çıkıtı tablosu ile zekât verildiği durumdaki genişletilmiş girdi-çıkıtı tablosu kullanılarak her iki durum için üretim zinciri ayrı ayrı hesaplanmaktadır. Üçüncü aşamada ise ortaya çıkan her iki girdi-çıkıtı tablosu karşılaştırmalı analize tabi tutulmakta böylece zekâtın üretim zinciri üzerindeki etkisi saptanmaktadır.

Zekâtın hangi sektörlerin hasıllarından ve hangi oranda hesaplandıkları aşağıda verilmektedir. Sektörlerin zekât oranları Prof. Dr. Yusuf el-Karadâvî'nin İslam Hukukunda Zekât başlıklı eseri esas alınarak tespit edilmiştir

- Toprak ürünlerinden elde edilen kazançların (tarım ve avcılık ürünleri ve ilgili hizmetler sektörleri hasıllarının) %10'u,
- Maden ve define yoluyla elde edilen kazançların (madencilik ve taş ocakçılığı sektörleri hasıllarının) %20'si,
- Deniz ürünlerinden elde edilen kazançların (balık ve diğer balıkçılık ürünleri; su ürünleri, balıkçılık için destekleyici hizmetler sektörleri hasıllarının) %20'si
- Servetin ise %2,5'i zekât olarak hesaplanmıştır (el-Karadavi, 1984).

Çalışmada beş analiz gerçekleştirilmektedir. İlk analizde, tarım sektörünün elde edilen gelirlerinden verilen zekât miktarının ekonomiye etkisi, ikinci analizde balık ve diğer balıkçılık ürünleri; su ürünleri; balıkçılık için destekleyici hizmetler sektörünün gelirlerinden verilen zekât miktarının ekonomiye etkisi, üçüncü analizde madencilik ve taş ocakçılığı sektörünün gelirlerinden verilen zekât miktarının ekonomiye etkisi, dördüncü analizde bu üç sektörün birlikte, tarım- balık ve diğer balıkçılık ürünleri; su ürünleri; balıkçılık için destekleyici hizmetler ile madencilik ve taş ocakçılığı sektörlerinin gelirlerinden verilen konsolide zekâtın ekonomiye etkisi ve nihayetinde beşinci analizde ise servetten verilen zekâtın ekonomiye etkisi, sektörlerin üretim çarpanlarında meydana getirdiği değişim üzerinden hesaplanmaktadır. Ayrıca zekâtın istihdama etkisini belirginleştirmek için istihdam hizmetleri sektörünün üretim çarpanındaki değişim her analizde müstakil olarak izlenecektir. İstihdam hizmetleri sektörünün üretim çarpanındaki bir artış her ne kadar doğrudan istihdam artışına işaret etmese de istihdam hizmetleri mevsimlik ya da uzun dönem iş gücünün sağlanması, işverenlere, açık iş pozisyonlarına ve iş arayan kişilerin niteliklerine dair bilgilerin toplanması, birbirine uygun olan arz ve taleplerin eşleştirilmesi, destekleyici

eğitimlerle işgücünün niteliğinin artırılması vb. hizmetlerle birinci amacı bireylerin istihdam edilmesi olan iktisadi faaliyet türüdür. Bu hizmet Türkiye’de ağırlıklı kamu hizmeti olarak yürütülmektedir. Bu çerçevede her sektörün üretim çarpanındaki artış, sektörün üretim teknolojileri ve üretimdeki faktör ağırlıklarıyla sınırlı olmakla beraber istihdamın da artabileceğini düşündürmektedir. Ancak istihdam hizmetleri sektörünün üretim çarpanında meydana gelen artışın işe yerleştirmelerde bir artışın olduğuna işaret eden doğrudan bir gösterge olduğu varsayımıyla analizlerde bu sektörün üretim çarpanındaki değişim ayrıca yorumlanacaktır.

4.6.4.1. Analizde Kullanılan Veriler

Analizde TÜİK tarafından en son yayımlanan 2012 girdi-çıkıtı tablosu ile sektör hasılları üzerinden hesaplanan zekât tutarları kullanılarak oluşturulan genişletilmiş girdi-çıkıtı tablosu kullanılmaktadır. Modelin varsayımlar daha önce ifade edilmişti ancak bu noktada ilgili varsayımları tekrar etmek faydalı olacaktır. Girdi-çıkıtı modelinde girdi, sermaye, ithalat vb. değişkenlerin sabit olduğu varsayılmaktadır. Bu ön kabuller çerçevesinden, zekât sebebiyle ortaya çıkan nihai talep artışıyla tetiklenen üretim artışı sonucunda her bir sektörün üretim çarpanında meydana gelen değişim hesaplanmakta ve elde edilen veriler analiz edilmektedir (Korum, 1963:9-13; Türkiye İstatistik Kurumu, 2016). Hasılası üzerinden zekât ödendiği varsayılan seçilmiş sektörler ile analizde kullanılacak zekât tutarının hesaplanma yöntemi aşağıda yer almaktadır. el-Kardavi’nin (1984) eserinden hareketle, mahsulleri ya da mahsullerden elde edilen kazancı zekât tabi olan iktisadi faaliyetler ile girdi-çıkıtı tablosundaki sektörler karşılaştırıldığında tarım sektörü, balıkçılık ve su ürünleri sektörü, madencilik ve taş ocakçılığı sektörleri eşleşmiş, mezkur sektörlerin girdi-çıkıtı tablosunda yer alan hasılları, analizde kullanılacak zekât tutarının hesaplanmasında esas alınacak matrah olarak benimsenmiştir. Bu minvalde zekâta tabi sektörlerden analize konu edilenlerin isimleri ve sorumlu buldukları zekât oranları ile bu oran üzerinden hesaplanan zekât tutarlarına aşağıda yer verilmiştir. Zekât tutarı, ilgili sektörün girdi-çıkıtı tablosunda yer alan hasılasının sektör için belirlenmiş zekât oranıyla çarpılmasıyla hesaplanmaktadır. Sektör hasıllarına ithal edilen ürünlerin satışı veya üretimde kullanılmasıyla elde edilen gelirlerde dahildir. Bununla birlikte servetin tabi olduğu zekât tutarı da analize dahil edilerek, zekâtın kaynağı değiştiğinde

(üretim ve servet) ekonomide neden olduğu etkideki olası farklılaşmanın gözlemlenmesi amaçlanmıştır. Bu aşamada analizde kullanılan parasal büyüklüklerde, Tabakoğlu & Turhan (2017)'ın Türkiye'de servet üzerinden ödenmesi gereken zekât potansiyelini hesapladıkları çalışma referans alınmıştır. Tabakoğlu & Turhan'ın projeksiyonlarını 2017'de yapılmış olması, girdi-çıkıtı tablosundaki sektör hasıllarının 2012 yılına ait olması, tüketici harcamalarında ise 2019 yılı verilerinin esas alınması sebebiyle bir zaman uyumsuzluğunun ortaya çıktığı düşünülebilir. TÜİK verilerinden hareketle 2012 ila 2019 arası 8 yıllık dönemin yıllık TÜFE ortalamasının %10,39 olduğu hesaplanmıştır. Analizde kullanılan yöntem ve analizin amacı zaman uyumsuzluğundan kaynaklanan enflasyonun göz ardı edilmesini olanaklı kılmaktadır. Ancak bu durumun analizin kısıtları arasında zikredilmesi bilimsel sorumluluğun bir gereğidir.

- Tarım ve Avcılık Ürünleri ve İlgili Hizmetler Sektörünün Zekâtı:

Sektör Hasılası x Zekât Oranı (%10)

184 262 498 (Bin TL) x %10= **18.426.249,84 (Bin TL)**

- Balık ve Diğer Balıkçılık Ürünleri; Su Ürünleri; Balıkçılık İçin Destekleyici Hizmetler Sektörlerinin Zekâtı:

Sektörler Hasılası x Zekât Oranı (%20)

4 003 139 (Bin TL) x %20= **800.627,8174 (Bin TL)**

- Madencilik ve Taş Ocakçılığı Sektörü Zekâtı:

Sektör Hasılası x Zekât Oranı (%20)

108 866 069 (Bin TL) x %20= **21.773.213,76 (Bin TL)**

Her üç sektörün toplam zekât tutarı = 41.000.092 (Bin TL)

- Tabakoğlu & Turhan (2017)'in servet üzerinden hesaplamış olduğu Türkiye'nin zekât potansiyeli: **117.000.000(Bin TL)**

Tarım, balıkçılık-su ürünleri, madencilik sektörlerinin ayrı ayrı zekâtı, mezkûr üç sektörün konsolide zekâtı, servet üzerinden hesaplanan potansiyel zekât tutarı, TÜİK 2019 hane halkı tüketim harcaması istatistiklerinde yer alan en yoksul %20'lik kesimin harcamalarından hareketle nihai talep olarak ekonomiye yönlendirebilmiştir. Buna 2019 yılında Türkiye'deki en yoksul %20'lik kesim gelirlerinin %31,2'sini konuta-

kiraya, %30,7'sini gıdaya, %4,7'sini alkol ve tütüne, %2'sini sağlığa, %0,9'unu eğitime, %9'unu ulaştırmaya, %5,3'ünü mobilyaya, %1,8'ini eğlence ve kültüre, %3,8'ini giyim ve ayakkabıya, %3,5'ini haberleşmeye, %4'ünü otele, %3,2'sini de çeşitli mal ve hizmetlere harcamaktadır. Yazılı olarak ifade edilen bu veriler, daha kolay anlaşılabilmesi için tablolaştırılarak aşağıda Tablo 4.2'de verilmiştir.

Tablo 4.2'de en yoksul %20'lik dilimdeki hane halkının nihai tüketim harcamalarının sektörler arasındaki dağılımı verilmiştir. Yukarıda hesaplanan zekât tutarları, tabloda yer alan oranlar referans alınarak ilgili sektöre, hane halkı harcaması içindeki oransal ağırlığı nispetinde nihai talep olarak yönlendirilecektir. Tablo 4.2'de oranlar çerçevesinde dağıtılmaktadır.

Tablo 4.2: En Düşük Gelir Grubu Olan Birinci %20'lik Grupta Yer Alan Hane Halkı Tüketim Harcamasının Sektörlere Göre Dağılımı (%), 2019

Sektör Adı	En yoksul %20'lik dilim Hanehalkı Tüketim Harcamasının Dağılımı, 2019
Gıda ve alkolsüz içecekler	%30.7
Alkollü içecekler, sigara ve tütün	%4.7
Giyim ve ayakkabı	%3.8
Konut ve kira	%31.2
Mobilya, ev aletleri ve ev bakım hizmetleri	%5.3
Sağlık	%2.0
Ulaştırma	%9.0
Haberleşme	%3.5
Eğlence ve kültür	%1.8
Eğitim hizmetleri	%0.9
Lokanta ve oteller	%4.0
Çeşitli mal ve hizmetler	%3.2
TOPLAM:	%100

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, 2020.

Hane halkı tüketim harcama istatistiklerinde 12 ana sektör üzerinden sınıflandırma yapıldığı görülmektedir, ancak girdi-çıkıtı tablosunda 62 sektör bulunmaktadır. Bu sebeple NACE REV 2 formatına göre uygun sektörler eşleştirilmiş ve toplulaştırma yapılmış ve her toplulaştırma grubundaki alt sektörlerin ağırlığı, haberleşme ve ulaştırma hariç, eşit kabul edilmiştir. Buna göre her sektöre yönlendirilecek nihai talebin parasal büyüklüğü hesaplanarak Tablo 4.3'te gösterilmiştir.

Tablo 4.3: TÜİK Hane Halkı Tüketim Harcaması 2019 Verilerinin NACE REV 2 Formatına Göre Uygun Sektörler Eşleştirilerek Toplaştırılması ve Zekâtın Nihai Talep Harcaması Olarak Hane Halkı Tüketim Harcamasındaki Ağırlıkları Nispetinde Sektörlere Dağıtılması

En Yoksul %20'lik Kesimin Tüketim Harcaması Dağılımı	NACE REV 2 Formatına Göre Eşleşen Sektörlerin Toplaştırılması	Tarım Sektörü Zekâtının Sektörlere Dağıtımı (Bin TL)	Balık ve Su Ürünleri Sektörü Zekâtının Sektörlere Dağıtımı (Bin TL)	Madencilik Sektörü Zekâtının Sektörlere Dağıtımı (Bin TL)	Üç Sektörün Konsolide Zekâtının Sektörlere Dağıtımı (Bin TL)	Servet Üzerinden Hesaplanan Potansiyel Zekât Tutarının Sektörlere Dağıtımı (Bin TL)
Konut-kira için %31.2	İnşaat ve İnşaat İşleri Sektörü	5748989.9	249795.8	6793242.6	12792028.3	36504000
Gıda %30.7, Alkol ve Tütün ¹ %4.7	Gıda, içecekler ve tütün ürünleri sektörü	6522892.4	283422.2	7707717.6	14514032.2	41418000
Sağlık %2	İnsan sağlığı hizmetleri sektörü	368524.9	16012.5	435464.2	820001.6	2340000
Eğitim % 0.9	Eğitim hizmetleri	165836.2	7205.6	195958.9	369000.7	1053000
Ulaştırma ² 9.0	Kara taşımacılığı ve boru hattı taşımacılığı hizmetleri	1376440.8	59806.8	1626459.06	3062706.6	8739000

¹ İki ürün NACE REV2 formatına göre, tek sektörde değerlendirildiği için, tabloda tek sektörde gösterilerek %35.4 oranında hesaplanmıştır.

² Ulaştırma, NACE REV2 formatına göre, üç sektörde değerlendirildiği için sektörlerin ağırlıkları ölçüsünde dağılım yapılmıştır. Buna göre; girdi-çıkıtı tablosu verileri içerisinde toplam ulaştırmanın, %83'ünü kara taşımacılığı ve boru hattı taşımacılığı hizmetleri sektörü, %8'ini su yolu taşımacılığı hizmetleri sektörü,

	Su yolu taşımacılığı hizmetleri	110115.2	5764.5	156767.1	272646.8	842400
	Hava yolu taşımacılığı hizmetleri	149252.6	6485.08	176363.03	332100.7	947700
Mobilya %5.3	Mobilya ve diğer mamul eşyalar sektörü	976591.2	42433.2	1153980.3	2173004.7	6201000
Eğlence, kültür %1.8	Yaratıcı sanatlar, gösteri sanatları ve eğlence hizmetleri; kütüphane, arşiv, müze ve diğer kültürel hizmetler	331672.5	14411.2	391917.8	738001.5	2106000
Giyim ve ayakkabı %3.8	Tekstil, giyim eşyası, deri ve ilgili ürünler	700197.49	30423.85	827382.12	1558003.3	4446000
Haberleşme ³ %3.5;	Posta ve kurye hizmetleri	122534.5	5324.1	144791.8	272650.4	778050
	Telekomünikasyon hizmetleri	522384.1	22697.7	617270.6	1162352.4	3316950
Otel %4	Konaklama ve yiyecek hizmetleri	737049.9	32025.1	870928.5	1640003.5	4680000
	Tarım ve avcılık ürünleri ve ilgili hizmetler	12033.4	522.8	14219.2	26775.4	76408.2
	Orman ürünleri ve ilgili hizmetler	12033.4	522.8	14219.2	26775.4	76408.2

%9'unu hava yolu taşımacılığı hizmetleri sektörü oluşturmaktadır. Buradaki oranlara göre, zekâtın dağılımı ulaştırma sektörüne düşen payı, üç sektör için ayrı ayrı hesaplanmıştır.

³ Haberleşme, NACE REV2 formatına göre, iki sektörde değerlendirildiği için sektörlerin ağırlıkları ölçüsünde dağılım yapılmıştır. Buna göre; Girdi-çıkış tablosu verileri içerisinde toplam haberleşmenin, %19'unu posta ve kurye hizmetleri, %81'ini Telekomünikasyon hizmetleri oluşturmaktadır.

Çeşitli mal ve hizmetler ⁴ 3.2	Balık ve diğer balıkçılık ürünleri; su ürünleri; balıkçılık için destekleyici hizmetler	12033.4	522.8	14219.2	26775.4	76408.2
	Madencilik ve Taş ocakçılığı	12033.4	522.8	14219.2	26775.4	76408.2
	Kereste, ağaç ürünleri ve mantar ürünleri (mobilya hariç); hasır ve örme malzemesinden (saz, saman vb.) ürünler	12033.4	522.8	14219.2	26775.4	76408.2
	Kâğıt ve kâğıt ürünleri	12033.4	522.8	14219.2	26775.4	76408.2
	Basım ve kayıt hizmetleri	12033.4	522.8	14219.2	26775.4	76408.2
	Kok ve rafine petrol ürünleri	12033.4	522.8	14219.2	26775.4	76408.2
	Kimyasallar ve kimyasal ürünler	12033.4	522.8	14219.2	26775.4	76408.2
	Temel eczacılık ürünleri ve müstahzarları	12033.4	522.8	14219.2	26775.4	76408.2
	Kauçuk ve plastik ürünler	12033.4	522.8	14219.2	26775.4	76408.2
	Diğer metalik olmayan mineral ürünleri	12033.4	522.8	14219.2	26775.4	76408.2
	Ana metaller	12033.4	522.8	14219.2	26775.4	76408.2
	Fabrikasyon metal ürünler, makine ve ekipmanlar hariç	12033.4	522.8	14219.2	26775.4	76408.2
	Bilgisayarlar ile elektronik ve optik ürünler	12033.4	522.8	14219.2	26775.4	76408.2
	Elektrikli teçhizat	12033.4	522.8	14219.2	26775.4	76408.2
	Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipmanlar	12033.4	522.8	14219.2	26775.4	76408.2
	Motorlu kara taşıtları, treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork)	12033.4	522.8	14219.2	26775.4	76408.2

⁴ Çeşitli mal ve hizmetler, NACE REV2 formatına göre eşleştirilemeyen tüm sektörleri (49 sektör) kapsamaktadır.

Diğer ulaşım araçları	12033.4	522.8	14219.2	26775.4	76408.2
Makine ve ekipmanların kurulumu ve onarımı	12033.4	522.8	14219.2	26775.4	76408.2
Elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme	12033.4	522.8	14219.2	26775.4	76408.2
Doğal su; suyun arıtılması ve temini hizmetleri	12033.4	522.8	14219.2	26775.4	76408.2
Kanalizasyon hizmetleri, kanalizasyon çamuru; atığın toplanması, işlenmesi ve bertarafı; maddelerin geri kazanımı	12033.4	522.8	14219.2	26775.4	76408.2
Toptan ve perakende ticaret ile motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin onarım hizmetleri	12033.4	522.8	14219.2	26775.4	76408.2
Toptan ticaret, motorlu kara taşıtları ve motosikletler hariç	12033.4	522.8	14219.2	26775.4	76408.2
Perakende ticaret (motorlu kara taşıtları ve motosikletler hariç)	12033.4	522.8	14219.2	26775.4	76408.2
Depolama ve destek hizmetleri, taşımacılık için	12033.4	522.8	14219.2	26775.4	76408.2
Yayıncılık hizmetleri, sinema filmi, video ve televizyon programı yapımçılık hizmetleri, ses kaydı ve müzik yayımlama; programcılık ve yayıncılık hizmetleri	12033.4	522.8	14219.2	26775.4	76408.2
Bilgisayar programlama, danışmanlık ve ilgili hizmetler; bilgi hizmetleri	12033.4	522.8	14219.2	26775.4	76408.2
Finansal hizmetler (sigorta ve bireysel emeklilik hariç)	12033.4	522.8	14219.2	26775.4	76408.2
Sigorta, reasürans ve emeklilik fonları hizmetleri, zorunlu sosyal güvenlik hariç	12033.4	522.8	14219.2	26775.4	76408.2

Finansal hizmetler ile sigorta hizmetlerine yardımcı hizmetler	12033.4	522.8	14219.2	26775.4	76408.2
Gayrimenkul hizmetleri	12033.4	522.8	14219.2	26775.4	76408.2
Hukuk ve muhasebe hizmetleri; idare merkezi hizmetleri; idari danışmanlık hizmetleri	12033.4	522.8	14219.2	26775.4	76408.2
Mimarlık ve mühendislik hizmetleri; teknik test ve analiz hizmetleri	12033.4	522.8	14219.2	26775.4	76408.2
Bilimsel araştırma ve geliştirme hizmetleri	12033.4	522.8	14219.2	26775.4	76408.2
Reklamcılık ve pazar araştırması hizmetleri	12033.4	522.8	14219.2	26775.4	76408.2
Diğer mesleki, bilimsel ve teknik hizmetleri	12033.4	522.8	14219.2	26775.4	76408.2
Veterinerlik hizmetleri	12033.4	522.8	14219.2	26775.4	76408.2
Kiralama ve leasing hizmetleri	12033.4	522.8	14219.2	26775.4	76408.2
İstihdam hizmetleri	12033.4	522.8	14219.2	26775.4	76408.2
Seyahat acentesi, tur operatörü, diğer rezervasyon hizmetleri ve ilgili hizmetleri	12033.4	522.8	14219.2	26775.4	76408.2
Güvenlik ve soruşturma hizmetleri; bina ve çevre düzenleme (peyzaj) hizmetleri; büro yönetimi, büro destek ve diğer iş destek hizmetleri	12033.4	522.8	14219.2	26775.4	76408.2
Kamu yönetimi ve savunma hizmetleri; zorunlu sosyal güvenlik hizmetleri	12033.4	522.8	14219.2	26775.4	76408.2
Yatılı bakım hizmetleri; barınacak yer sağlanmaksızın verilen sosyal hizmetler	12033.4	522.8	14219.2	26775.4	76408.2

Spor hizmetleri ile eğlence ve dinlence hizmetleri	12033.4	522.8	14219.2	26775.4	76408.2
Üye olunan kuruluşlar tarafından verilen hizmetler	12033.4	522.8	14219.2	26775.4	76408.2
Bilgisayarların, kişisel eşyaların ve ev eşyalarının onarımına ilişkin hizmetler	12033.4	522.8	14219.2	26775.4	76408.2
Diğer kişisel hizmetler	12033.4	522.8	14219.2	26775.4	76408.2

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, 2020 verileri kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

Elde edilen katsayılar ışığında, TÜİK 2012 girdi-çıktı tablosunda yer alan doğrudan geri bağlantı katsayıları ve sektörlerin bir birim yani her 1 TL'lik üretimine karşılık gelen birim zekât katsayıları hesaplanarak Tablo 4.4'de verilmiştir. Birim zekât katsayısı, bir birim yani her 1 TL zekâtın sektörün üretimini, bir diğer ifadeyle sektörün üretim çarpanını ne oranda etkilediğini gösteren katsayıdır. Bir sonraki aşamada ise Birim Zekât Katsayıları ile Leontief ters matrisiyle elde edilen üretim çarpanları çapılarak genişletilmiş zekât girdi-çıktı tablosu oluşturulacaktır.

Tablo 4.4: Türkiye Ekonomisindeki Tüm Sektörlerin 2012 Yılı Doğrudan Geri Bağlantı (DGB) Katsayıları ve Sektörlerin Bir Birim (1 TL) Üretimine Karşılık Gelen Birim Zekât Katsayıları

Sırası	Sektör Adı	DGB Katsayısı	Sırası	Sektör Adı	Sektörlerin Bir Birim Üretimine Karşılık Gelen Birim Zekât Katsayısı
1	Kok ve rafine petrol ürünleri	0.8138	1	Tarım ve avcılık ürünleri ve ilgili hizmetler	0.0001
2	Ana metaller	0.7938	2	Orman ürünleri ve ilgili hizmetler	0.0026
3	Elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme	0.7849	3	Balık ve diğer balıkçılık ürünleri; su ürünleri; balıkçılık için destekleyici hizmetler	0.0030
4	Motorlu kara taşıtları, treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork)	0.7684	4	Madencilik ve Taş ocakçılığı	0.0001
5	Elektrikli teçhizat	0.7634	5	Gıda, içecekler ve tütün ürünleri	0.0337
6	Kauçuk ve plastik ürünler	0.7014	6	Tekstil, giyim eşyası, deri ve ilgili ürünler	0.0045
7	Gıda, içecekler ve tütün ürünleri	0.7002	7	Kereste, ağaç ürünleri ve mantar ürünleri (mobilya hariç); hasır ve örme malzemesinden (saz, saman vb.) ürünler	0.0008
8	Sigorta, reasürans ve emeklilik fonları hizmetleri, zorunlu sosyal güvenlik hariç	0.6993	8	Kâğıt ve kağıt ürünleri	0.0005
9	Reklamcılık ve pazar araştırması hizmetleri	0.6988	9	Basım ve kayıt hizmetleri	0.0013
10	Kimyasallar ve kimyasal ürünler	0.6735	10	Kok ve rafine petrol ürünleri	0.0001
11	Kâğıt ve kağıt ürünleri	0.6721	11	Kimyasallar ve kimyasal ürünler	0.0001
12	Seyahat acentesi, tur operatörü, diğer rezervasyon hizmetleri ve ilgili hizmetler	0.6713	12	Temel eczacılık ürünleri ve müstahzarları	0.0007
13	Tekstil, giyim eşyası, deri ve ilgili ürünler	0.6542	13	Kauçuk ve plastik ürünler	0.0002
14	Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipmanlar	0.6487	14	Diğer metalik olmayan mineral ürünleri	0.0002
15	Kereste, ağaç ürünleri ve mantar ürünleri (mobilya hariç); hasır ve örme malzemesinden (saz, saman vb.) ürünler	0.6366	15	Ana metaller	0.0001

16	Mobilya ve diğer mamul eşyalar	0.6180	16	Fabrikasyon metal ürünler, makine ve ekipmanlar hariç	0.0002
17	Diğer metalik olmayan mineral ürünleri	0.6105	17	Bilgisayarlar ile elektronik ve optik ürünler	0.0003
18	İnşaatlar ve inşaat işleri	0.6062	18	Elektrikli teçhizat	0.0002
19	Basım ve kayıt hizmetleri	0.6047	19	Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipmanlar	0.0002
20	Bilgisayarlar ile elektronik ve optik ürünler	0.6045	20	Motorlu kara taşıtları, treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork)	0.0001
21	Temel eczacılık ürünleri ve müstahzarları	0.6025	21	Diğer ulaşım araçları	0.0008
22	Hava yolu taşımacılığı hizmetleri	0.5994	22	Mobilya ve diğer mamul eşyalar	0.0226
23	Fabrikasyon metal ürünler, makine ve ekipmanlar hariç	0.5955	23	Makine ve ekipmanların kurulumu ve onarımı	0.0008
24	Sinema filmi, video ve televizyon programı yapımçılık hizmetleri, ses kaydı ve müzik yayımlama; programcılık ve yayıncılık hizmetleri	0.5861	24	Elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme	0.0001
25	Spor hizmetleri ile eğlence ve dinlence hizmetleri	0.5577	25	Doğal su; suyun arıtılması ve temini hizmetleri	0.0011
26	Diğer ulaşım araçları	0.5549	26	Kanalizasyon hizmetleri, kanalizasyon çamuru; atığın toplanması, işlenmesi ve bertarafı; maddelerin geri kazanımı; iyileştirme hizmetleri ve diğer atık yönetimi	0.0003
27	Diğer kişisel hizmetler	0.5418	27	İnşaatlar ve inşaat işleri	0.0194
28	Diğer mesleki, bilimsel ve teknik hizmetler; veterinerlik hizmetleri	0.5098	28	Toptan ve perakende ticaret ile motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin onarım hizmetleri	0.0004
29	Su yolu taşımacılığı hizmetleri	0.4982	29	Toptan ticaret, motorlu kara taşıtları ve motosikletler hariç	0.0001
30	Kanalizasyon hizmetleri, kanalizasyon çamuru; atığın toplanması, işlenmesi ve bertarafı; maddelerin geri kazanımı; ...	0.4908	30	Perakende ticaret (motorlu kara taşıtları ve motosikletler hariç)	0.0001

31	Konaklama ve yiyecek hizmetleri	0.4696	31	Kara taşımacılığı ve boru hattı taşımacılığı hizmetleri	0.0072
32	Makine ve ekipmanların kurulumu ve onarımı	0.4645	32	Su yolu taşımacılığı hizmetleri	0.0072
33	Posta ve kurye hizmetleri	0.4564	33	Hava yolu taşımacılığı hizmetleri	0.0067
34	Yayıncılık hizmetleri	0.4563	34	Depolama ve destek hizmetleri, taşımacılık için	0.0004
35	Kara taşımacılığı ve boru hattı taşımacılığı hizmetleri	0.4498	35	Posta ve kurye hizmetleri	0.0148
36	Bilgisayarların, kişisel eşyaların ve ev eşyalarının onarımına ilişkin hizmetler	0.4312	36	Konaklama ve yiyecek hizmetleri	0.0091
37	Toptan ve perakende ticaret ile motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin onarım hizmetleri	0.4222	37	Yayıncılık hizmetleri	0.0014
38	Üye olunan kuruluşlar tarafından verilen hizmetler	0.4186	38	Sinema filmi, video ve televizyon programı yapımıcılık hizmetleri, ses kaydı ve müzik yayımlama; programcılık ve yayıncılık hizmetleri	0.0160
39	İnsan sağlığı hizmetleri	0.4160	39	Telekomünikasyon hizmetleri	0.0145
40	Depolama ve destek hizmetleri, taşımacılık için	0.4156	40	Bilgisayar programlama, danışmanlık ve ilgili hizmetler; bilgi hizmetleri	0.0006
41	Telekomünikasyon hizmetleri	0.3985	41	Finansal hizmetler (sigorta ve bireysel emeklilik hariç)	0.0002
42	Mimarlık ve mühendislik hizmetleri; teknik test ve analiz hizmetleri	0.3969	42	Sigorta, reasürans ve emeklilik fonları hizmetleri, zorunlu sosyal güvenlik hariç	0.0010
43	Toptan ticaret, motorlu kara taşıtları ve motosikletler hariç	0.3965	43	Finansal hizmetler ile sigorta hizmetlerine yardımcı hizmetler	0.0015
44	Madencilik ve Taş ocakçılığı	0.3819	44	Gayrimenkul hizmetleri	0.0001
45	Yatılı bakım hizmetleri; barınacak yer sağlanmaksızın verilen sosyal hizmetler	0.3583	45	Hukuk ve muhasebe hizmetleri; idare merkezi hizmetleri; idari danışmanlık hizmetleri	0.0005
46	Tarım ve avcılık ürünleri ve ilgili hizmetler	0.3537	46	Mimarlık ve mühendislik hizmetleri; teknik test ve analiz hizmetleri	0.0008

47	Perakende ticaret (motorlu kara taşıtları ve motosikletler hariç)	0.3517	47	Bilimsel araştırma ve geliştirme hizmetleri	0.0010
48	Kamu yönetimi ve savunma hizmetleri; zorunlu sosyal güvenlik hizmetleri	0.3466	48	Reklamcılık ve pazar araştırması hizmetleri	0.0007
49	Doğal su; suyun arıtılması ve temini hizmetleri	0.3296	49	Diğer mesleki, bilimsel ve teknik hizmetler; veterinerlik hizmetleri	0.0023
50	Finansal hizmetler (sigorta ve bireysel emeklilik hariç)	0.3009	50	Kiralama ve leasing hizmetleri	0.0011
51	Yaratıcı sanatlar, gösteri sanatları ve eğlence hizmetleri; kütüphane, arşiv, müze ve diğer kültürel hizmetler; kumar...	0.2983	51	İstihdam hizmetleri	0.0061
52	Finansal hizmetler ile sigorta hizmetlerine yardımcı hizmetler	0.2970	52	Seyahat acentesi, tur operatörü, diğer rezervasyon hizmetleri ve ilgili hizmetler	0.0006
53	Hukuk ve muhasebe hizmetleri; idare merkezi hizmetleri; idari danışmanlık hizmetleri	0.2391	53	Diğer kişisel hizmetler	0.0003
54	Güvenlik ve soruşturma hizmetleri; bina ve çevre düzenleme (peyzaj) hizmetleri; büro yönetimi, büro destek ve diğer iş destek hizmetleri	0.2372	54	Güvenlik ve soruşturma hizmetleri; bina ve çevre düzenleme (peyzaj) hizmetleri; büro yönetimi, büro destek ve diğer iş destek hizmetleri	0.0001
55	Balık ve diğer balıkçılık ürünleri; su ürünleri; balıkçılık için destekleyici hizmetler	0.2352	55	Kamu yönetimi ve savunma hizmetleri; zorunlu sosyal güvenlik hizmetleri	0.0013
56	Kiralama ve leasing hizmetleri	0.2206	56	Eğitim hizmetleri	0.0063
57	İstihdam hizmetleri	0.1944	57	İnsan sağlığı hizmetleri	0.0030
58	Bilgisayar programlama, danışmanlık ve ilgili hizmetler; bilgi hizmetleri	0.1871	58	Yatılı bakım hizmetleri; barınacak yer sağlanmaksızın verilen sosyal hizmetler	0.0155
59	Gayrimenkul hizmetleri	0.1791	59	Yaratıcı sanatlar, gösteri sanatları ve eğlence hizmetleri; kütüphane, arşiv, müze ve diğer kültürel hizmetler; kumar ve müşterek bahis hizmetleri	0.0014
60	Eğitim hizmetleri	0.1547	60	Spor hizmetleri ile eğlence ve dinlenme hizmetleri	0.0012

61	Bilimsel araştırma ve geliştirme hizmetleri	0.1506	61	Üye olunan kuruluşlar tarafından verilen hizmetler	0.0013
62	Orman ürünleri ve ilgili hizmetler	0.1494	62	Bilgisayarların, kişisel eşyaların ve ev eşyalarının onarımına ilişkin hizmetler	0.0009

Kaynak: Yazar tarafından yapılan hesaplamalarla hazırlanmıştır. Güler (2019:77-78)'de benimsenen hesaplama yöntemi ve TÜİK 2012 girdi-çıkıtı tablosu verileri kullanılmıştır.

Bir sonraki aşamada, Tablo 4.4'te gösterilen Türkiye ekonomisinin üretim yapısını oluşturan 62 sektörün her biri için, sektörlerin bir birim üretimine karşılık gelen *Birim Zekât Katsayıları* yardımıyla genişletilmiş zekât girdi-çıkıtı tablosu oluşturulmuştur. Bunun için Leontief ters matrisiyle 62 sektörün her biri için elde edilen üretim çarpanı, ilgili sektörün Birim Zekât Katsayısıyla çarpılarak ilgili sektör için *Zekâtle Genişletilmiş Girdi-Çıkıtı Tablosu* elde edilmektedir. Analiz için seçilen sektörlerin her biri için zekâtle genişletilmiş girdi-çıkıtı tablosu üretim çarpanı katsayıları hesaplanmıştır ancak örnek olması için sadece tarım sektörünün zekâtıyla genişletilmiş girdi-çıkıtı tablosuna ait katsayılar aşağıda Tablo 4.5'te gösterilmiştir. Diğer sektörlerin tablosuna ayrıca yer verilmeyecektir. Analize konu olan diğer sektörlerin zekâtları için de benzer bir tablo oluşturmak isteyen araştırmacılar, ilerleyen tablolarda yer alan ilgili sektörünün zekâtıyla genişletilmiş zekât girdi-çıkıtı tablosu üretim çarpanı katsayılarından girdi-çıkıtı tablosu üretim çarpanı katsayılarını çıkararak tabloyu oluşturabilirler.

Tablo 4.5: Tarım Sektörünün Zekâtıyla Genişletilmiş Girdi-Çıktı Tablosu Üretim Çarpanı Katsayıları

Sırası	Sektör Adı	Katsayı
1	Gıda, içecekler ve tütün ürünleri	0.0411
2	Mobilya ve diğer mamul eşyalar	0.0266
3	Sinema filmi, video ve televizyon programı yapımcılık hizmetleri, ses kaydı ve müzik yayımlama; programcılık ve yayıncılık hizmetleri	0.0258
4	İnşaatlar ve inşaat işleri	0.0245
5	Telekomünikasyon hizmetleri	0.0187
6	Konaklama ve yiyecek hizmetleri	0.0184
7	Yaratıcı sanatlar, gösteri sanatları ve eğlence hizmetleri; kütüphane, arşiv, müze ve diğer kültürel hizmetler; kumar ve müşterek bahis hizmetleri	0.0184
8	Posta ve kurye hizmetleri	0.0176
9	Kara taşımacılığı ve boru hattı taşımacılığı hizmetleri	0.0095
10	Reklamcılık ve pazar araştırması hizmetleri	0.0091
11	Su yolu taşımacılığı hizmetleri	0.0091
12	Hava yolu taşımacılığı hizmetleri	0.0087
13	Tekstil, giyim eşyası, deri ve ilgili ürünler	0.0087
14	"İnsan sağlığı hizmetleri	0.0075
15	İstihdam hizmetleri	0.0069
16	Balık ve diğer balıkçılık ürünleri; su ürünleri; balıkçılık için destekleyici hizmetler	0.0054
17	Diğer mesleki, bilimsel ve teknik hizmetler; veterinerlik hizmetleri	0.0052
18	Yatılı bakım hizmetleri; barınacak yer sağlanmaksızın verilen sosyal hizmetler	0.0042
19	Yayıncılık hizmetleri	0.0039
20	Kanalizasyon hizmetleri, kanalizasyon çamuru; atığın toplanması, işlenmesi ve bertarafı; maddelerin geri kazanımı; iyileştirme hizmetleri ve diğer atık yönetimi	0.0036
21	Sigorta, reasürans ve emeklilik fonları hizmetleri, zorunlu sosyal güvenlik hariç	0.0035
22	Basım ve kayıt hizmetleri	0.0035
23	Orman ürünleri ve ilgili hizmetler	0.0034
24	Finansal hizmetler ile sigorta hizmetlerine yardımcı hizmetler	0.0032
25	Mimarlık ve mühendislik hizmetleri; teknik test ve analiz hizmetleri	0.0031

26	Üye olunan kuruluşlar tarafından verilen hizmetler	0.0031
27	Kağıt ve kağıt ürünleri	0.0031
28	Güvenlik ve soruşturma hizmetleri; bina ve çevre düzenleme (peyzaj) hizmetleri; büro yönetimi, büro destek ve diğer iş destek hizmetleri	0.0031
29	Temel eczacılık ürünleri ve müstahzarları	0.0029
30	Kereste, ağaç ürünleri ve mantar ürünleri (mobilya hariç); hasır ve örme malzemesinden (saz, saman vb.) ürünler	0.0029
31	Doğal su; suyun arıtılması ve temini hizmetleri	0.0029
32	Diğer ulaşım araçları	0.0029
33	Bilgisayarların, kişisel eşyaların ve ev eşyalarının onarımına ilişkin hizmetler	0.0028
34	Ana metaller	0.0026
35	Elektrikli teçhizat	0.0026
36	Eğitim hizmetleri	0.0025
37	Makine ve ekipmanların kurulumu ve onarımı	0.0025
38	Diğer kişisel hizmetler	0.0025
39	Tarım ve avcılık ürünleri ve ilgili hizmetler	0.0025
40	Toptan ticaret, motorlu kara taşıtları ve motosikletler hariç	0.0024
41	Motorlu kara taşıtları, treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork)	0.0023
42	Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipmanlar	0.0023
43	Spor hizmetleri ile eğlence ve dinlence hizmetleri	0.0023
44	Kauçuk ve plastik ürünler	0.0022
45	Fabrikasyon metal ürünler, makine ve ekipmanlar hariç	0.0021
46	Bilgisayarlar ile elektronik ve optik ürünler	0.0021
47	Kimyasallar ve kimyasal ürünler	0.0021
48	Toptan ve perakende ticaret ile motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin onarım hizmetleri	0.0020
49	Perakende ticaret (motorlu kara taşıtları ve motosikletler hariç)	0.0019
50	Depolama ve destek hizmetleri, taşımacılık için	0.0019
51	Kiralama ve leasing hizmetleri	0.0019
52	Bilimsel araştırma ve geliştirme hizmetleri	0.0018
53	Hukuk ve muhasebe hizmetleri; idare merkezi hizmetleri; idari danışmanlık hizmetleri	0.0018
54	Diğer metalik olmayan mineral ürünleri	0.0018

55	Seyahat acentesi, tur operatörü, diğer rezervasyon hizmetleri ve ilgili hizmetler	0.0016
56	Kok ve rafine petrol ürünleri	0.0016
57	Bilgisayar programlama, danışmanlık ve ilgili hizmetler; bilgi hizmetleri	0.0016
58	Finansal hizmetler (sigorta ve bireysel emeklilik hariç)	0.0015
59	Madencilik ve Taş ocakçılığı	0.0015
60	Elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme	0.0014
61	Kamu yönetimi ve savunma hizmetleri; zorunlu sosyal güvenlik hizmetleri	0.0010
62	Gayrimenkul	0.0009

Kaynak: Yazar tarafından hesaplanarak oluşturulmuştur. Hesaplamalar sırasında Leontief ters matrisi ve tarım sektörü için hesaplanan zekât ile Türkiye İstatistik Kurumu (2016) ve Türkiye İstatistik Kurumu (2020) verileri esas alınmıştır.

Tablo 4.5'te yer alan katsayılar nispetinde üretim çarpanı katsayıları zekât nedeniyle artmaktadır. Tüm sektörler için üretim çarpanının artıyor olması, zekâtın ekonomik büyümeye neden olacağı yönünde de yorumlanabilir ancak bu araştırmanın amacı zekâtın ekonomik büyümeye neden olduğunu göstermek değildir. Analizin amacı, zekât nedeniyle Türkiye ekonomisinin üretim zincirini oluşturan sektörlerin öncelik sıralamasında meydana gelen olası değişimi, mevcut veriler ışığında öngörmektir. Hirschman (1958)'in ifadesiyle zekât için anahtar sektörleri belirlemektir. Bu da ancak zekâtın Türkiye'nin üretim zinciri üzerindeki etkisini gözlemleyerek mümkün olmaktadır. Böylece zekâtın ekonomi üzerindeki etkilerinin öngörülebilir olması, zekâtın içinde bulunduğu ekonomik yapının niteliklerine göre etkin ve verimli kullanılması yönünde zekât politikalarının geliştirilmesi, öngörülerde bulunulması mümkün hale gelebilecektir. Zekâtın Türkiye'nin ekonomi politikası içindeki nesnel gerçekliğe ulaşmak analizin temel motivasyonudur. Bunun için, tüm diğer değişkenler sabitken zekât nedeniyle, üretim zincirini oluşturan sektörlerin üretim yapısı içindeki öncelik sıralamasında meydana gelen değişim belirlenmelidir. Bundan sonraki tablolarda seçilmiş zekâta tabi sektörlerin hasılları ve servet üzerinden zekât ödendiği, bu zekâtın nihai talep olarak ekonomiye geri döndüğü varsayımı altında; zekâtın nihai talep olarak Tablo 4.3'te gösterilen ağırlıklar nispetinde sektörler dağılımının oluşturduğu yeni üretim zincirine ulaşılmaktadır.

Tablo 4.5'te yer alan katsayılar kadar her bir sektörün üretim çarpanı katsayısı artmaktadır. Tarım sektörü zekâtının nihai tüketim olarak sektörler dağılımı neticesinde oluşacak yeni üretim zincirine ulaşmak için Tablo 4.5'te yer alan katsayılar ile girdi-çıkıtı tablosu üretim çarpanı katsayılarıyla toplanarak Tablo 4.6'da verilmektedir. Tablo 4.6'da girdi-çıkıtı tablosu üretim çarpanı katsayıları ve tarım sektörünün hesaplanan zekâtıyla genişletilmiş zekât girdi-çıkıtı tablosu üretim çarpanı katsayıları gösterilerek, sektörlerin üretim zincirindeki öncelik/önem sıralamalarında meydana gelen değişim sunulmaktadır.

Tablo 4.6: Tarım Sektörünün Zekâtı Nedeniyle Üretim Zincirindeki Sektörlerin Üretim Çarpanında ve Üretim Zincirindeki Önem/Öncelik Sıralamalarında Meydana Gelen Değişim

Sektörün Önem/Öncelik Sıralaması	Sektörün Adı	Girdi-Çıktı Tablosu Üretim Çarpanı Katsayıları	Sektörün Zekât Sonrası Önem/Öncelik Sıralaması	Sektörün Adı	Tarım Sektörünün Zekâtıyla Genişletilmiş Zekât Girdi-Çıktı Tablosu Üretim Çarpanı Katsayıları	Tarım Sektörü Hasılasından Hesaplanan Zekât Nedeniyle Sektörlerin Üretim Çarpanında Meydana Gelen Değişim (%)
1 ⁵	Elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme ⁶	3.0483	1 ↔	Elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme	3.0496	0.042
2	Motorlu kara taşıtları, treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork)	3.0190	2 ↔	Motorlu kara taşıtları, treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork)	3.0212	0.07
3	Elektrikli teçhizat	2.9287	3 ↔	Elektrikli teçhizat	2.9311	0.081

⁵ Sektör sıralaması üretim çarpanı katsayısının büyüklüğüne göre yapılmaktadır. Üretim çarpanı büyük olan sektörün üretiminde meydana gelen bir birimlik yani 1 TL'lik bir artışın ekonomiye etkisi, üretim çarpanı küçük olan sektörden daha fazla olacaktır. Bu sebeple önem sırasında üretim çarpanı büyük olan sektör önceliklidir.

⁶ Katsayıların ne ifade ettiğini bir örnekle açıklamak faydalı olacaktır. Türkiye ekonomisindeki sektörlerin 2012 yılına ait üretim zinciri incelendiğinde, elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme sektöründeki bir birimlik nihai talep artışı, ekonomi genelinde 3,0483 birimlik toplam üretim artışına neden olmaktadır.

4	Ana metaller	2.8155	4 ↔	Ana metaller	2.8181	0.092
5	Kauçuk ve plastik ürünler	2.7290	5 ↔	Kauçuk ve plastik ürünler	2.7311	0.07
6	Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipmanlar	2.6286	6 ↔	Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipmanlar	2.6308	0.08
7	Kimyasallar ve kimyasal ürünler	2.6030	7 ↔	Kimyasallar ve kimyasal ürünler	2.6050	0.07
8	Kağıt ve kağıt ürünleri	2.5812	8 ↔	Kağıt ve kağıt ürünleri	2.5841	0.11
9	Tekstil, giyim eşyası, deri ve ilgili ürünler	2.5527	9 ↔	Tekstil, giyim eşyası, deri ve ilgili ürünler	2.5608	0.31
10	Fabrikasyon metal ürünler, makine ve ekipmanlar hariç	2.5134	10 ↔	Fabrikasyon metal ürünler, makine ve ekipmanlar hariç	2.5155	0.08
11	Kok ve rafine petrol ürünleri	2.5082	11 ↔	Kok ve rafine petrol ürünleri	2.5098	0.06
12	Reklamcılık ve pazar araştırması hizmetleri	2.4788	12 ↑ (Önceki 13)	MOBİLYA VE DİĞER MAMUL EŞYALAR	2.4836	0.19
13	Mobilya ve diğer mamul eşyalar	2.4595	13 ↓	Reklamcılık ve pazar araştırması hizmetleri	2.4823	0.92
14	Basım ve kayıt hizmetleri	2.4330	14 ↑ (Önceki 16)	İNŞAATLAR VE İNŞAAT İŞLERİ	2.4537	0.85
15	Bilgisayarlar ile elektronik ve optik ürünler	2.4317	15 ↓	Basım ve kayıt hizmetleri	2.4364	0.19
16	İnşaatlar ve inşaat işleri	2.4294	16 ↓	Bilgisayarlar ile elektronik ve optik ürünler	2.4337	0.17
17	Gıda, içecekler ve tütün ürünleri	2.3825	17 ↔	Gıda, içecekler ve tütün ürünleri	2.4236	1.80
18	Kereste, ağaç ürünleri ve mantar ürünleri (mobilya hariç); hasır ve örme malzemesinden (saz, saman vb.) ürünler	2.3600	18 ↔	Kereste, ağaç ürünleri ve mantar ürünleri (mobilya hariç); hasır ve örme malzemesinden (saz, saman vb.) ürünler	2.3629	0.12
19	Temel eczacılık ürünleri ve müstahzarları	2.3446	19 ↔	Temel eczacılık ürünleri ve müstahzarları	2.3475	0.12

20	Diğer metalik olmayan mineral ürünleri	2.3363	20 ↔	Diğer metalik olmayan mineral ürünleri	2.3380	0.07
21	Diğer ulaşım araçları	2.3313	21 ↔	Diğer ulaşım araçları	2.3341	0.12
22	Hava yolu taşımacılığı hizmetleri	2.2912	22 ↔	Hava yolu taşımacılığı hizmetleri	2.2997	0.37
23	Sigorta, reasürans ve emeklilik fonları hizmetleri, zorunlu sosyal güvenlik hariç	2.2892	23 ↔	Sigorta, reasürans ve emeklilik fonları hizmetleri, zorunlu sosyal güvenlik hariç	2.2927	0.15
24	Güvenlik ve soruşturma hizmetleri; bina ve çevre düzenleme (peyzaj) hizmetleri; büro yönetimi, büro destek ve diğer iş destek hizmetleri	2.2695	24 ↔	Güvenlik ve soruşturma hizmetleri; bina ve çevre düzenleme (peyzaj) hizmetleri; büro yönetimi, büro destek ve diğer iş destek hizmetleri	2.2724	0.13
25	Sinema filmi, video ve televizyon programı yapıcılık hizmetleri, ses kaydı ve müzik yayımlama; programcılık ve yayıncılık hizmetleri	2.2296	25 ↔	Sinema filmi, video ve televizyon programı yapıcılık hizmetleri, ses kaydı ve müzik yayımlama; programcılık ve yayıncılık hizmetleri	2.2331	0.16
26	Üye olunan kuruluşlar tarafından verilen hizmetler	2.1240	26 ↔	Üye olunan kuruluşlar tarafından verilen hizmetler	2.1271	0.15
27	Makine ve ekipmanların kurulumu ve onarımı	2.1089	27 ↔	Makine ve ekipmanların kurulumu ve onarımı	2.1114	0.12
28	Diğer mesleki, bilimsel ve teknik hizmetler; veterinerlik hizmetleri	2.0726	28 ↔	Diğer mesleki, bilimsel ve teknik hizmetler; veterinerlik hizmetleri	2.0778	0.25
29	Kanalizasyon hizmetleri, kanalizasyon çamuru; atığın toplanması, işlenmesi ve bertarafı; maddelerin geri kazanımı; ...	2.0097	29 ↑ (Önceki 30)	KONAKLAMA VE YİYECEK HİZMETLERİ	2.0242	0.72
30	Konaklama ve yiyecek hizmetleri	2.0060	30 ↓	Kanalizasyon hizmetleri, kanalizasyon çamuru; atığın toplanması, işlenmesi ve bertarafı;	2.0133	0.36

				maddelerin geri kazanımı; iyileştirme hizmetleri ve diğer atık yönetimi		
31	Yayıncılık hizmetleri	2.0004	31 ↔	Yayıncılık hizmetleri	2.0040	0.18
32	Su yolu taşımacılığı hizmetleri	1.9824	32 ↔	Su yolu taşımacılığı hizmetleri	1.9899	0.38
33	Toptan ve perakende ticaret ile motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin onarım hizmetleri	1.9786	33 ↔	Toptan ve perakende ticaret ile motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin onarım hizmetleri	1.9806	0.10
34	Diğer kişisel hizmetler	1.9494	34 ↔	Diğer kişisel hizmetler	1.9518	0.12
35	Kara taşımacılığı ve boru hattı taşımacılığı hizmetleri	1.9406	35 ↔	Kara taşımacılığı ve boru hattı taşımacılığı hizmetleri	1.9498	0.47
36	Posta ve kurye hizmetleri	1.8789	36 ↑ (Önceki 37)	YARATICI SANATLAR, GÖSTERİ SANATLARI VE EĞLENCE HİZMETLERİ; KÜTÜPHANE, ARŞİV, MÜZE VE DİĞER KÜLTÜREL HİZMETLER	1.8981	1.02
37	Yaratıcı sanatlar, gösteri sanatları ve eğlence hizmetleri; kütüphane, arşiv, müze ve diğer kültürel hizmetler	1.8703	37 ↓	Posta ve kurye hizmetleri	1.8978	1.47
38	Madencilik ve Taş Ocakçılığı	1.8279	38 ↔	Madencilik ve Taş Ocakçılığı	1.8293	0.08
39	Doğal su; suyun arıtılması ve temini hizmetleri	1.8191	39 ↔	Doğal su; suyun arıtılması ve temini hizmetleri	1.8220	0.15
40	Depolama ve destek hizmetleri, taşımacılık için	1.8055	40 ↔	Depolama ve destek hizmetleri, taşımacılık için	1.8074	0.10
41	Toptan ticaret, motorlu kara taşıtları ve motosikletler hariç	1.7976	41 ↔	Toptan ticaret, motorlu kara taşıtları ve motosikletler hariç	1.8000	0.13

42	Mimarlık ve mühendislik hizmetleri; teknik test ve analiz hizmetleri	1.7802	42 ↔	Mimarlık ve mühendislik hizmetleri; teknik test ve analiz hizmetleri	1.7833	0.17
43	Telekomünikasyon hizmetleri	1.7526	43 ↔	Telekomünikasyon hizmetler	1.7726	1.14
44	Yatılı bakım hizmetleri; barınacak yer sağlanmaksızın verilen sosyal hizmetler	1.7262	44 ↔	Yatılı bakım hizmetleri; barınacak yer sağlanmaksızın verilen sosyal hizmetler	1.7303	0.24
45	Tarım ve avcılık ürünleri ve ilgili hizmetler	1.7187	45 ↔	Tarım ve avcılık ürünleri ve ilgili hizmetler	1.7212	0.15
46	Perakende ticaret (motorlu kara taşıtları ve motosikletler hariç)	1.6975	46 ↔	Perakende ticaret (motorlu kara taşıtları ve motosikletler hariç)	1.6994	0.11
47	Bilgisayarların, kişisel eşyaların ve ev eşyalarının onarımına ilişkin hizmetler	1.6846	47 ↔	Bilgisayarların, kişisel eşyaların ve ev eşyalarının onarımına ilişkin hizmetler	1.6874	0.17
48	Eğitim hizmetleri	1.6769	48 ↔	Eğitim hizmetleri	1.6804	0.2
49	Finansal hizmetler ile sigorta hizmetlerine yardımcı hizmetler	1.5694	49 ↔	Finansal hizmetler ile sigorta hizmetlerine yardımcı hizmetler	1.5725	0.2
50	Finansal hizmetler (sigorta ve bireysel emeklilik hariç)	1.5613	50 ↔	Finansal hizmetler (sigorta ve bireysel emeklilik hariç)	1.5628	0.09
51	Hukuk ve muhasebe hizmetleri; idare merkezi hizmetleri; idari danışmanlık hizmetleri	1.5044	51 ↑ (Önceki 52)	BALIK VE DİĞER BALIKÇILIK ÜRÜNLERİ; SU ÜRÜNLERİ; BALIKÇILIK İÇİN DESTEKLEYİCİ HİZMETLER	1.5088	0.29
52	Balık ve diğer balıkçılık ürünleri; su ürünleri; balıkçılık için destekleyici hizmetler	1.5032	52 ↓	Hukuk ve muhasebe hizmetleri; idare merkezi hizmetleri; idari danışmanlık hizmetleri	1.5062	0.19
53	Kiralama ve leasing hizmetleri	1.5018	53 ↔	Kiralama ve leasing hizmetleri	1.5037	0.12
54	Spor hizmetleri ile eğlence ve dinlence hizmetleri	1.4672	54 ↔	Spor hizmetleri ile eğlence ve dinlence hizmetleri	1.4694	0.14

55	Seyahat acentesi, tur operatörü, diğer rezervasyon hizmetleri ve ilgili hizmetler	1.4589	55 ↔	Seyahat acentesi, tur operatörü, diğer rezervasyon hizmetleri ve ilgili hizmetler	1.4604	0.10
56	Kamu yönetimi ve savunma hizmetleri; zorunlu sosyal güvenlik hizmetleri	1.4503	56 ↔	Kamu yönetimi ve savunma hizmetleri; zorunlu sosyal güvenlik hizmetleri	1.4513	0.07
57	İstihdam hizmetleri	1.4115	57 ↔	İstihdam hizmetleri	1.4184	0.48
58	Gayrimenkul hizmetleri	1.3894	58 ↔	Gayrimenkul hizmetleri	1.3903	0.06
59	Bilimsel araştırma ve geliştirme hizmetleri	1.3681	59 ↑ (Önceki 60)	İNSAN SAĞLIĞI HİZMETLERİ	1.3736	0.40
60	İnsan sağlığı hizmetleri	1.3672	60 ↓	Bilimsel araştırma ve geliştirme hizmetleri	1.3699	0.19
61	Bilgisayar programlama, danışmanlık ve ilgili hizmetler; bilgi hizmetleri	1.3610	61 ↔	Bilgisayar programlama, danışmanlık ve ilgili hizmetler; bilgi hizmetleri	1.3625	0.11
62	Orman ürünleri ve ilgili hizmetler	1.2978	62 ↔	"Orman ürünleri ve ilgili hizmetler	1.3012	0.26
ORTALAMA					1.3736	%0.28

Kaynak: Yazar tarafından yapılan hesaplamalarla hazırlanmıştır. Güler (2019:77-78)'de benimsenen hesaplama yöntemi ve TÜİK 2012 girdi-çıkıtı tablosu verileri kullanılmıştır.

Tablo 4.6’da tarım sektörünün zekâtıyla genişletilmiş zekât girdi-çıkıtı tablosu üretim çarpanı katsayıları incelendiğinde tüm sektörlerin üretim çarpanı katsayılarında artış gözlemlenmiştir. Üretim çarpanı katsayılarındaki değişimin aritmetik ortalaması %0,28 olarak hesaplanmıştır. Bir diğer ifadeyle tarım sektörünün zekâtı nedeniyle Türkiye ekonomisindeki üretim çarpanı ortalama %0,28 artmıştır. Sektörlerin öncelik sıralamasındaki değişim incelendiğinde sadece 6 sektörün ekonomiyi etkileme gücü arttığı yani üretim zincirindeki öncelik sıralamasında yükseldiği gözlemlenmiştir. Buna mukabil 7 sektör öncelik sıralamasında gerilemiş, 49 sektörün öncelik sıralamasında bir değişiklik olmamıştır.

Üretim zincirindeki önem/öncelik sıralaması yükselen sektörler; mobilya ve diğer mamul eşyalar, inşaatlar ve inşaat işleri, konaklama ve yiyecek hizmetleri, yaratıcı sanatlar, gösteri sanatları ve eğlence hizmetleri, kütüphane, arşiv, müze ve diğer kültürel hizmetler, balık ve diğer balıkçılık ürünleri; su ürünleri, balıkçılık için destekleyici hizmetler, insan sağlığı hizmetleridir.

Üretim zincirindeki önem/öncelik sıralaması düşen sektörler; bilimsel araştırma ve geliştirme hizmetleri, hukuk ve muhasebe hizmetleri, idare merkezi hizmetleri, idari danışmanlık hizmetleri, reklamcılık ve pazar araştırması hizmetleri, basım ve kayıt hizmetleri, bilgisayarlar ile elektronik ve optik ürünler, kanalizasyon hizmetleri, kanalizasyon çamuru, atığın toplanması, işlenmesi ve bertarafı, maddelerin geri kazanımı, iyileştirme hizmetleri ve diğer atık yönetimi, posta ve kurye hizmetleri olarak tespit edilmiştir.

İstihdam hizmetleri üretim zincirindeki öncelik sıralamasını muhafaza etmekle beraber üretim çarpanındaki değişim %0,48 olarak gerçekleşmiştir. Ortalamanın %0,28 olduğu göz önünde bulundurulduğunda, ortalamanın yaklaşık %70 üzerinde bir artış göstermiştir. Bu durumda tarım sektörü zekâtının istihdama etkisinin pozitif olduğu söylenebilir.

Tablo 4.7’de girdi-çıkıtı tablosu üretim çarpanı katsayıları ve balıkçılık-su ürünleri sektörünün hesaplanan zekâtıyla genişletilmiş zekât girdi-çıkıtı tablosu üretim çarpanı katsayıları gösterilerek, sektörlerin üretim zincirindeki öncelik/önem sıralamalarında meydana gelen değişim sunulmaktadır.

Tablo 4.7: Balıkçılık- Su Ürünleri Sektörünün Zekâtı Nedeniyle Üretim Zincirindeki Sektörlerin Üretim Çarpanında ve Üretim Zincirindeki Önem/Öncelik Sıralamalarında Meydana Gelen Değişim

Sektörün Önem/Öncelik Sıralaması	Sektör Adı	Girdi-Çıktı Tablosu Üretim Çarpanı Katsayıları	Sektörün Zekât Sonrası Önem/Öncelik Sıralaması	Sektör Adı	Balıkçılık-Su Ürünleri Sektörünün Zekâtıyla Genişletilmiş Zekât Girdi-Çıktı Tablosu Üretim Çarpanı Katsayıları	Balıkçılık-Su Ürünleri Sektörü Hasılasından Hesaplanan Zekât Nedeniyle Sektörlerin Üretim Çarpanında Meydana Gelen Değişim (%)
1	Elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme	3.0483	1 ↔	Elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme	3.0484	0.003
2	Motorlu kara taşıtları, treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork)	3.0190	2 ↔	Motorlu kara taşıtları, treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork)	3.0191	0.003
3	Elektrikli teçhizat	2.9287	3 ↔	Elektrikli teçhizat	2.9288	0.003
4	Ana metaller	2.8155	4 ↔	Ana metaller	2.8156	0.004
5	Kauçuk ve plastik ürünler	2.7290	5 ↔	Kauçuk ve plastik ürünler	2.7291	0.004
6	Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipmanlar	2.6286	6 ↔	Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipmanlar	2.6287	0.004
7	Kimyasallar ve kimyasal ürünler	2.6030	7 ↔	Kimyasallar ve kimyasal ürünler	2.6031	0.004
8	Kağıt ve kağıt ürünleri	2.5812	8 ↔	Kağıt ve kağıt ürünleri	2.5813	0.004

9	Tekstil, giyim eşyası, deri ve ilgili ürünler	2.5527	9 ↔	Tekstil, giyim eşyası, deri ve ilgili ürünler	2.5531	0.015
10	Fabrikasyon metal ürünler, makine ve ekipmanlar hariç	2.5134	10 ↔	Fabrikasyon metal ürünler, makine ve ekipmanlar hariç	2.5135	0.004
11	Kok ve rafine petrol ürünleri	2.5082	11 ↔	Kok ve rafine petrol ürünleri	2.5083	0.004
12	Reklamcılık ve pazar araştırması hizmetleri	2.4788	12 ↔	Reklamcılık ve pazar araştırması hizmetleri	2.4790	0.008
13	Mobilya ve diğer mamul eşyalar	2.4595	13 ↔	Mobilya ve diğer mamul eşyalar	2.4605	0.04
14	Basım ve kayıt hizmetleri	2.4330	14 ↔	Basım ve kayıt hizmetleri	2.4332	0.008
15	Bilgisayarlar ile elektronik ve optik ürünler	2.4317	15 ↔	Bilgisayarlar ile elektronik ve optik ürünler	2.4318	0.004
16	İnşaatlar ve inşaat işleri	2.4294	16 ↔	İnşaatlar ve inşaat işleri	2.4304	0.041
17	Gıda, içecekler ve tütün ürünleri	2.3825	17 ↔	Gıda, içecekler ve tütün ürünleri	2.3844	0.079
18	Kereste, ağaç ürünleri ve mantar ürünleri (mobilya hariç); hasır ve örme malzemesinden (saz, saman vb.) ürünler	2.3600	18 ↔	Kereste, ağaç ürünleri ve mantar ürünleri (mobilya hariç); hasır ve örme malzemesinden (saz, saman vb.) ürünler	2.3602	0.008
19	Temel eczacılık ürünleri ve müstahzarları	2.3446	19 ↔	Temel eczacılık ürünleri ve müstahzarları	2.3447	0.004
20	Diğer metalik olmayan mineral ürünleri	2.3363	20 ↔	Diğer metalik olmayan mineral ürünleri	2.3364	0.004
21	Diğer ulaşım araçları	2.3313	21 ↔	Diğer ulaşım araçları	2.3314	0.004
22	Hava yolu taşımacılığı hizmetleri	2.2912	22 ↔	Hava yolu taşımacılığı hizmetleri	2.2916	0.017
23	Sigorta, reasürans ve emeklilik fonları hizmetleri, zorunlu sosyal güvenlik hariç	2.2892	23 ↔	Sigorta, reasürans ve emeklilik fonları hizmetleri, zorunlu sosyal güvenlik hariç	2.2893	0.004

24	Güvenlik ve soruşturma hizmetleri; bina ve çevre düzenleme (peyzaj) hizmetleri; büro yönetimi, büro destek ve diğer iş destek hizmetleri	2.2695	24 ↔	Güvenlik ve soruşturma hizmetleri; bina ve çevre düzenleme (peyzaj) hizmetleri; büro yönetimi, büro destek ve diğer iş destek hizmetleri	2.2696	0.004
25	Sinema filmi, video ve televizyon programı yapımcılık hizmetleri, ses kaydı ve müzik yayımlama; programcılık ve yayıncılık hizmetleri	2.2296	25 ↔	Sinema filmi, video ve televizyon programı yapımcılık hizmetleri, ses kaydı ve müzik yayımlama; programcılık ve yayıncılık hizmetleri	2.2298	0.008
26	Üye olunan kuruluşlar tarafından verilen hizmetler	2.1240	26 ↔	Üye olunan kuruluşlar tarafından verilen hizmetler	2.1241	0.004
27	Makine ve ekipmanların kurulumu ve onarımı	2.1089	27 ↔	Makine ve ekipmanların kurulumu ve onarımı	2.1090	0.004
28	Diğer mesleki, bilimsel ve teknik hizmetler; veterinerlik hizmetleri	2.0726	28 ↔	Diğer mesleki, bilimsel ve teknik hizmetler; veterinerlik hizmetleri	2.0728	0.009
29	Kanalizasyon hizmetleri, kanalizasyon çamuru; atığın toplanması, işlenmesi ve bertarafı; maddelerin geri kazanımı; ...	2.0097	29 ↔	Kanalizasyon hizmetleri, kanalizasyon çamuru; atığın toplanması, işlenmesi ve bertarafı; maddelerin geri kazanımı; ...	2.0098	0.004
30	Konaklama ve yiyecek hizmetleri	2.0060	30 ↔	Konaklama ve yiyecek hizmetleri	2.0068	0.039
31	Yayıncılık hizmetleri	2.0004	31 ↔	Yayıncılık hizmetleri	2.0006	0.009
32	Su yolu taşımacılığı hizmetleri	1.9824	32 ↔	Su yolu taşımacılığı hizmetleri	1.9828	0.02
33	Toptan ve perakende ticaret ile motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin onarım hizmetleri	1.9786	33 ↔	Toptan ve perakende ticaret ile motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin onarım hizmetleri	1.9787	0.005

	motosikletlerin onarım hizmetleri					
34	Diğer kişisel hizmetler	1.9494	34 ↔	Diğer kişisel hizmetler	1.9495	0.005
35	Kara taşımacılığı ve boru hattı taşımacılığı hizmetleri	1.9406	35 ↔	Kara taşımacılığı ve boru hattı taşımacılığı hizmetleri	1.9410	0.02
36	Posta ve kurye hizmetleri	1.8789	36 ↔	Posta ve kurye hizmetleri	1.8797	0.04
37	Yaratıcı sanatlar, gösteri sanatları ve eğlence hizmetleri; kütüphane, arşiv, müze ve diğer kültürel hizmetler	1.8703	37 ↔	Yaratıcı sanatlar, gösteri sanatları ve eğlence hizmetleri; kütüphane, arşiv, müze ve diğer kültürel hizmetler	1.8715	0.06
38	Madencilik ve Taş ocakçılığı	1.8279	38 ↔	Madencilik ve Taş ocakçılığı	1.8279	0
39	Doğal su; suyun arıtılması ve temini hizmetleri	1.8191	39 ↔	Doğal su; suyun arıtılması ve temini hizmetleri	1.8192	0.005
40	Depolama ve destek hizmetleri, taşımacılık için	1.8055	40 ↔	Depolama ve destek hizmetleri, taşımacılık için	1.8056	0.005
41	Toptan ticaret, motorlu kara taşıtları ve motosikletler hariç	1.7976	41 ↔	Toptan ticaret, motorlu kara taşıtları ve motosikletler hariç	1.7977	0.005
42	Mimarlık ve mühendislik hizmetleri; teknik test ve analiz hizmetleri	1.7802	42 ↔	Mimarlık ve mühendislik hizmetleri; teknik test ve analiz hizmetleri	1.7803	0.005
43	Telekomünikasyon hizmetleri	1.7526	43 ↔	Telekomünikasyon hizmetleri	1.7535	0.051
44	Yatılı bakım hizmetleri; barınacak yer sağlanmaksızın verilen sosyal hizmetler	1.7262	44 ↔	Yatılı bakım hizmetleri; barınacak yer sağlanmaksızın verilen sosyal hizmetler	1.7264	0.011
45	Tarım ve avcılık ürünleri ve ilgili hizmetler	1.7187	45 ↔	Tarım ve avcılık ürünleri ve ilgili hizmetler	1.7188	0.005
46	Perakende ticaret (motorlu kara taşıtları ve motosikletler hariç)	1.6975	46 ↔	Perakende ticaret (motorlu kara taşıtları ve motosikletler hariç)	1.6976	0

47	Bilgisayarların, kişisel eşyaların ve ev eşyalarının onarımına ilişkin hizmetler	1.6846	47 ↔	Bilgisayarların, kişisel eşyaların ve ev eşyalarının onarımına ilişkin hizmetler	1.6847	0.005
48	Eğitim hizmetleri	1.6769	48 ↔	Eğitim hizmetleri	1.6771	0.005
49	Finansal hizmetler ile sigorta hizmetlerine yardımcı hizmetler	1.5694	49 ↔	Finansal hizmetler ile sigorta hizmetlerine yardımcı hizmetler	1.5695	0.011
50	Finansal hizmetler (sigorta ve bireysel emeklilik hariç)	1.5613	50 ↔	Finansal hizmetler (sigorta ve bireysel emeklilik hariç)	1.5614	0.006
51	Hukuk ve muhasebe hizmetleri; idare merkezi hizmetleri; idari danışmanlık hizmetleri	1.5044	51 ↔	Hukuk ve muhasebe hizmetleri; idare merkezi hizmetleri; idari danışmanlık hizmetleri	1.5044	0.006
52	Balık ve diğer balıkçılık ürünleri; su ürünleri; balıkçılık için destekleyici hizmetler	1.5032	52 ↔	Balık ve diğer balıkçılık ürünleri; su ürünleri; balıkçılık için destekleyici hizmetler	1.5035	0
53	Kiralama ve leasing hizmetleri	1.5018	53 ↔	Kiralama ve leasing hizmetleri	1.5019	0.019
54	Spor hizmetleri ile eğlence ve dinlence hizmetleri	1.4672	54 ↔	Spor hizmetleri ile eğlence ve dinlence hizmetleri	1.4673	0.006
55	Seyahat acentesi, tur operatörü, diğer rezervasyon hizmetleri ve ilgili hizmetler	1.4589	55 ↔	Seyahat acentesi, tur operatörü, diğer rezervasyon hizmetleri ve ilgili hizmetler	1.4590	0.006
56	Kamu yönetimi ve savunma hizmetleri; zorunlu sosyal güvenlik hizmetleri	1.4503	56 ↔	Kamu yönetimi ve savunma hizmetleri; zorunlu sosyal güvenlik hizmetleri	1.4504	0.006
57	İstihdam hizmetleri	1.4115	57 ↔	İstihdam hizmetleri	1.4118	0.006
58	Gayrimenkul hizmetleri	1.3894	58 ↔	Gayrimenkul hizmetleri	1.3895	0.021
59	Bilimsel araştırma ve geliştirme hizmetleri	1.3681	59 ↔	Bilimsel araştırma ve geliştirme hizmetleri	1.3682	0.007
60	İnsan sağlığı hizmetleri	1.3672	60 ↔	İnsan sağlığı hizmetleri	1.3675	0.007

61	Bilgisayar programlama, danışmanlık ve ilgili hizmetler; bilgi hizmetleri	1.3610	61 ↔	Bilgisayar programlama, danışmanlık ve ilgili hizmetler; bilgi hizmetleri	1.3611	0.021
62	Orman ürünleri ve ilgili hizmetler	1.2978	62 ↔	Orman ürünleri ve ilgili hizmetler	1.2980	0.007
ORTALAMA						%0.012

Kaynak: Yazar tarafından yapılan hesaplamalarla hazırlanmıştır. Güler (2019:77-78)'de benimsenen hesaplama yöntemi ve TÜİK 2012 girdi-çıktı tablosu verileri kullanılmıştır.

Tablo 4.7’de balıkçılık ve su ürünleri sektörü hasılasından hesaplanan zekâtın sektörlere nihai talep olarak dağılımının oluşturduğu yeni üretim zincirinde tüm sektörlerin üretim çarpanı katsayısında artış gözlenirken, sektörlerin önem/öncelik sıralamasında herhangi bir değişiklik meydana gelmemiştir. Üretim çarpanı katsayılarındaki değişimin aritmetik ortalaması %0,012 olarak hesaplanmıştır. Bir diğer ifadeyle balıkçılık-su ürünleri sektörünün zekâtı nedeniyle Türkiye ekonomisindeki üretim çarpanı ortalama %0,012 artmıştır.

İstihdam hizmetleri üretim zincirindeki öncelik sıralamasını muhafaza etmekle beraber üretim çarpanındaki değişim %0,006 olarak gerçekleşmiştir. Ortalamanın %0,012 olduğu göz önünde bulundurulduğunda, ortalamanın yaklaşık %50 altında bir artış göstermiştir. Bu durumda balıkçılık ve su ürünleri sektörü zekâtının istihdama etkisi pozitif olmakla beraber bu etkinin göz ardı edilebilecek seviyede olduğu söylenebilir.

Tablo 4.8’de girdi-çıktı tablosu üretim çarpanı katsayıları ve madencilik sektörünün hesaplanan zekâtıyla genişletilmiş zekât girdi-çıktı tablosu üretim çarpanı katsayıları gösterilerek, sektörlerin üretim zincirindeki öncelik/önem sıralamalarında meydana gelen değişim sunulmaktadır.

Tablo 4.8: Madencilik Sektörünün Zekâtı Nedeniyle Üretim Zincirindeki Sektörlerin Üretim Çarpanında ve Üretim Zincirindeki Önem/Öncelik Sıralamalarında Meydana Gelen Değişim

Sektörün Önem/Öncelik Sıralaması	Sektörün Adı	Girdi-Çıktı Tablosu Üretim Çarpanı Katsayıları	Sektörün Zekât Sonrası Önem/Öncelik Sıralaması	Sektörün Adı	Madencilik Sektörünün Zekâtıyla Genişletilmiş Zekât Girdi-Çıktı Tablosu Üretim Çarpanı Katsayıları	Madencilik Sektörü Hasılasından Hesaplanan Zekât Nedeniyle Sektörlerin Üretim Çarpanında Meydana Gelen Değişim (%)
1	Elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme	3.0483	1 ↔	Elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme	3.0499	0.05
2	Motorlu kara taşıtları, treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork)	3.0190	2 ↔	Motorlu kara taşıtları, treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork)	3.0216	0.08
3	Elektrikli teçhizat	2.9287	3 ↔	Elektrikli teçhizat	2.9316	0.09
4	Ana metaller	2.8155	4 ↔	Ana metaller	2.8186	0.11
5	Kauçuk ve plastik ürünler	2.7290	5 ↔	Kauçuk ve plastik ürünler	2.7315	0.09
6	Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipmanlar	2.6286	6 ↔	Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipmanlar	2.6312	0.098
7	Kimyasallar ve kimyasal ürünler	2.6030	7 ↔	Kimyasallar ve kimyasal ürünler	2.6054	0.092
8	Kağıt ve kağıt ürünleri	2.5812	8 ↔	Kağıt ve kağıt ürünleri	2.5847	0.13
9	Tekstil, giyim eşyası, deri ve ilgili ürünler	2.5527	9 ↔	Tekstil, giyim eşyası, deri ve ilgili ürünler	2.5623	0.37

10	Fabrikasyon metal ürünler, makine ve ekipmanlar hariç	2.5134	10 ↔	Fabrikasyon metal ürünler, makine ve ekipmanlar hariç	2.5159	0.099
11	Kok ve rafine petrol ürünleri	2.5082	11 ↔	Kok ve rafine petrol ürünleri	2.5101	0.075
12	Reklamcılık ve pazar araştırması hizmetleri	2.4788	12 ↑ (Önceki 13)	MOBİLYA VE DİĞER MAMUL EŞYALAR	2.4880	0.37
13	Mobilya ve diğer mamul eşyalar	2.4595	13 ↓	Reklamcılık ve pazar araştırması hizmetleri	2.4830	0.95
14	Basım ve kayıt hizmetleri	2.4330	14 ↑ (Önceki 16)	İNŞAATLAR VE İNŞAAT İŞLERİ	2.4582	1.03
15	Bilgisayarlar ile elektronik ve optik ürünler	2.4317	15 ↓	Basım ve kayıt hizmetleri	2.4371	0.22
16	İnşaatlar ve inşaat işleri	2.4294	16 ↓	Bilgisayarlar ile elektronik ve optik ürünler	2.4340	0.18
17	Gıda, içecekler ve tütün ürünleri	2.3825	17 ↔	Gıda, içecekler ve tütün ürünleri	2.4334	2.13
18	Kereste, ağaç ürünleri ve mantar ürünleri (mobilya hariç); hasır ve örme malzemesinden (saz, saman vb.) ürünler	2.3600	18 ↔	Kereste, ağaç ürünleri ve mantar ürünleri (mobilya hariç); hasır ve örme malzemesinden (saz, saman vb.) ürünler	2.3635	0.148
19	Temel eczacılık ürünleri ve müstahzarları	2.3446	19 ↔	Temel eczacılık ürünleri ve müstahzarları	2.3480	0.145
20	Diğer metalik olmayan mineral ürünleri	2.3363	20 ↔	Diğer metalik olmayan mineral ürünleri	2.3384	0.08
21	Diğer ulaşım araçları	2.3313	21 ↔	Diğer ulaşım araçları	2.3346	0.14
22	Hava yolu taşımacılığı hizmetleri	2.2912	22 ↔	Hava yolu taşımacılığı hizmetleri	2.3012	0.42
23	Sigorta, reasürans ve emeklilik fonları hizmetleri, zorunlu sosyal güvenlik hariç	2.2892	23 ↔	Sigorta, reasürans ve emeklilik fonları hizmetleri, zorunlu sosyal güvenlik hariç	2.2933	0.17

24	Güvenlik ve soruşturma hizmetleri; bina ve çevre düzenleme (peyzaj) hizmetleri; büro yönetimi, büro destek ve diğer iş destek hizmetleri	2.2695	24 ↔	Güvenlik ve soruşturma hizmetleri; bina ve çevre düzenleme (peyzaj) hizmetleri; büro yönetimi, büro destek ve diğer iş destek hizmetleri	2.2730	0.15
25	Sinema filmi, video ve televizyon programı yapımçılık hizmetleri, ses kaydı ve müzik yayımlama; programcılık ve yayıncılık hizmetleri	2.2296	25 ↔	Sinema filmi, video ve televizyon programı yapımçılık hizmetleri, ses kaydı ve müzik yayımlama; programcılık ve yayıncılık hizmetleri	2.2338	0.18
26	Üye olunan kuruluşlar tarafından verilen hizmetler	2.1240	26 ↔	Üye olunan kuruluşlar tarafından verilen hizmetler	2.1277	0
27	Makine ve ekipmanların kurulumu ve onarımı	2.1089	27 ↔	Makine ve ekipmanların kurulumu ve onarımı	2.1119	0.14
28	Diğer mesleki, bilimsel ve teknik hizmetler; veterinerlik hizmetleri	2.0726	28 ↔	Diğer mesleki, bilimsel ve teknik hizmetler; veterinerlik hizmetleri	2.0787	0.29
29	Kanalizasyon hizmetleri, kanalizasyon çamuru; atığın toplanması, işlenmesi ve bertarafı; maddelerin geri kazanımı; ...	2.0097	29 ↑ (Önceki 30)	KONAKLAMA VE YİYECEK HİZMETLERİ	2.0275	0.88
30	Konaklama ve yiyecek hizmetleri	2.0060	30 ↓	Kanalizasyon hizmetleri, kanalizasyon çamuru; atığın toplanması, işlenmesi ve bertarafı; maddelerin geri kazanımı; ...	2.0140	0.39
31	Yayıncılık hizmetleri	2.0004	31 ↔	Yayıncılık hizmetleri	2.0047	0.21
32	Su yolu taşımacılığı hizmetleri	1.9824	32 ↔	Su yolu taşımacılığı hizmetleri	1.9929	0.52

33	Toptan ve perakende ticaret ile motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin onarım hizmetleri	1.9786	33 ↔	Toptan ve perakende ticaret ile motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin onarım hizmetleri	1.9809	0.11
34	Diğer kişisel hizmetler	1.9494	34 ↔	Diğer kişisel hizmetler	1.9523	0.14
35	Kara taşımacılığı ve boru hattı taşımacılığı hizmetleri	1.9406	35 ↔	Kara taşımacılığı ve boru hattı taşımacılığı hizmetleri	1.9515	0.56
36	Posta ve kurye hizmetleri	1.8789	36 ↑ (Önceki 37)	YARATICI SANATLAR, GÖSTERİ SANATLARI VE EĞLENCE HİZMETLERİ; KÜTÜPHANE, ARŞİV, MÜZE VE DİĞER KÜLTÜREL HİZMETLER	1.9031	1.28
37	Yaratıcı sanatlar, gösteri sanatları ve eğlence hizmetleri; kütüphane, arşiv, müze ve diğer kültürel hizmetler	1.8703	37 ↓	Posta ve kurye hizmetleri	1.9012	1.65
38	Madencilik ve Taş ocakçılığı	1.8279	38 ↔	Madencilik ve Taş ocakçılığı	1.8296	0.09
39	Doğal su; suyun arıtılması ve temini hizmetleri	1.8191	39 ↔	Doğal su; suyun arıtılması ve temini hizmetleri	1.8225	0.18
40	Depolama ve destek hizmetleri, taşımacılık için	1.8055	40 ↔	Depolama ve destek hizmetleri, taşımacılık için	1.8078	0.12
41	Toptan ticaret, motorlu kara taşıtları ve motosikletler hariç	1.7976	41 ↔	Toptan ticaret, motorlu kara taşıtları ve motosikletler hariç	1.8004	0.15
42	Mimarlık ve mühendislik hizmetleri; teknik test ve analiz hizmetleri	1.7802	42 ↔	Mimarlık ve mühendislik hizmetleri; teknik test ve analiz hizmetleri	1.7839	0.20
43	Telekomünikasyon hizmetleri	1.7526	43 ↔	Telekomünikasyon hizmetleri	1.7762	1.34

44	Yatılı bakım hizmetleri; barınacak yer sağlanmaksızın verilen sosyal hizmetler	1.7262	44 ↔	Yatılı bakım hizmetleri; barınacak yer sağlanmaksızın verilen sosyal hizmetler	1.7311	0.28
45	Tarım ve avcılık ürünleri ve ilgili hizmetler	1.7187	45 ↔	Tarım ve avcılık ürünleri ve ilgili hizmetler	1.7217	0.174
46	Perakende ticaret (motorlu kara taşıtları ve motosikletler hariç)	1.6975	46 ↔	Perakende ticaret (motorlu kara taşıtları ve motosikletler hariç)	1.6998	0.13
47	Bilgisayarların, kişisel eşyaların ve ev eşyalarının onarımına ilişkin hizmetler	1.6846	47 ↔	Bilgisayarların, kişisel eşyaların ve ev eşyalarının onarımına ilişkin hizmetler	1.6879	0.19
48	Eğitim hizmetleri	1.6769	48 ↔	Eğitim hizmetleri	1.6811	0.25
49	Finansal hizmetler ile sigorta hizmetlerine yardımcı hizmetler	1.5694	49 ↔	Finansal hizmetler ile sigorta hizmetlerine yardımcı hizmetler	1.5730	0.22
50	Finansal hizmetler (sigorta ve bireysel emeklilik hariç)	1.5613	50 ↔	Finansal hizmetler (sigorta ve bireysel emeklilik hariç)	1.5630	0.10
51	Hukuk ve muhasebe hizmetleri; idare merkezi hizmetleri; idari danışmanlık hizmetleri	1.5044	51 ↑ (Önceki 52)	BALIK VE DİĞER BALIKÇILIK ÜRÜNLERİ; SU ÜRÜNLERİ; BALIKÇILIK İÇİN DESTEKLEYİCİ HİZMETLER	1.5098	0.35
52	Balık ve diğer balıkçılık ürünleri; su ürünleri; balıkçılık için destekleyici hizmetler	1.5032	52 ↓	Hukuk ve muhasebe hizmetleri; idare merkezi hizmetleri; idari danışmanlık hizmetleri	1.5065	0.21
53	Kiralama ve leasing hizmetleri	1.5018	53 ↔	Kiralama ve leasing hizmetleri	1.5040	0.14
54	Spor hizmetleri ile eğlence ve dinlence hizmetleri	1.4672	54 ↔	Spor hizmetleri ile eğlence ve dinlence hizmetleri	1.4698	0.177
55	Seyahat acentesi, tur operatörü, diğer rezervasyon hizmetleri ve ilgili hizmetler	1.4589	55 ↔	Seyahat acentesi, tur operatörü, diğer rezervasyon hizmetleri ve ilgili hizmetler	1.4607	0.123

56	Kamu yönetimi ve savunma hizmetleri; zorunlu sosyal güvenlik hizmetleri	1.4503	56 ↔	Kamu yönetimi ve savunma hizmetleri; zorunlu sosyal güvenlik hizmetleri	1.4514	0.075
57	İstihdam hizmetleri	1.4115	57 ↔	İstihdam hizmetleri	1.4197	0.58
58	Gayrimenkul hizmetleri	1.3894	58 ↔	Gayrimenkul hizmetleri	1.3905	3.015
59	Bilimsel araştırma ve geliştirme hizmetleri	1.3681	59 ↑ (Önceki 60)	İNSAN SAĞLIĞI HİZMETLERİ	1.3748	0.48
60	İnsan sağlığı hizmetleri	1.3672	60 ↓	Bilimsel araştırma ve geliştirme hizmetleri	1.3702	0.21
61	Bilgisayar programlama, danışmanlık ve ilgili hizmetler; bilgi hizmetleri	1.3610	61 ↔	Bilgisayar programlama, danışmanlık ve ilgili hizmetler; bilgi hizmetleri	1.3628	0.13
62	Orman ürünleri ve ilgili hizmetler	1.2978	62 ↔	Orman ürünleri ve ilgili hizmetler	1.3019	0.315
ORTALAMA						%0.37

Kaynak: Yazar tarafından yapılan hesaplamalarla hazırlanmıştır. Güler (2019:77-78)'de benimsenen hesaplama yöntemi ve TÜİK 2012 girdi-çıkıtı tablosu verileri kullanılmıştır.

Tablo 4.8’de madencilik sektörünün zekâtıyla genişletilmiş zekât girdi-çıktı tablosu üretim çarpanı katsayıları incelendiğinde tüm sektörlerin üretim çarpanı katsayılarında artış gözlemlenmiştir. Üretim çarpanı katsayılarındaki değişimin aritmetik ortalaması %0,37 olarak hesaplanmıştır. Bir diğer ifadeyle tarım sektörünün zekâtı nedeniyle Türkiye ekonomisindeki üretim çarpanı ortalama %0,37 artmıştır. Sektörlerin öncelik sıralamasındaki değişim incelendiğinde sadece 6 sektörün ekonomiyi etkileme gücü arttığı yani üretim zincirindeki öncelik sıralamasında yükseldiği gözlemlenmiştir. Buna mukabil 7 sektör öncelik sıralamasında gerilemiş, 49 sektörün öncelik sıralamasında bir değişiklik olmamıştır. Üretim zincirindeki önem/öncelik sıralaması değişen sektörler, tarım sektörü için yapılan analiz neticesinde sıralaması değişen sektörlerle birebir aynıdır. Buna mukabil madencilik sektörü zekâtının, sektörlerin üretim çarpan katsayılarında neden olduğu artış, tarım sektörüne kıyasla daha yüksektir. Bu artışın ortalaması madencilik sektöründe %0,37 iken tarım sektöründe %0,28, balıkçılık-su ürünleri sektöründe ise %0,012 olarak hesaplanmıştır. Bu bulgular ışığında madencilik sektörü zekâtının ekonomiye dâhil edilmesiyle ortaya çıkan nihai talep artışı, tarım sektörü zekâtına kıyasla daha yüksek toplam üretim artışına sebep olmaktadır.

Üretim zincirindeki önem/öncelik sıralaması yükselen sektörler; mobilya ve diğer mamul eşyalar, inşaatlar ve inşaat işleri, konaklama ve yiyecek hizmetleri, yaratıcı sanatlar, gösteri sanatları ve eğlence hizmetleri, kütüphane, arşiv, müze ve diğer kültürel hizmetler, balık ve diğer balıkçılık ürünleri; su ürünleri, balıkçılık için destekleyici hizmetler, insan sağlığı hizmetleridir.

Üretim zincirindeki önem/öncelik sıralaması düşen sektörler; bilimsel araştırma ve geliştirme hizmetleri, hukuk ve muhasebe hizmetleri, idare merkezi hizmetleri, idari danışmanlık hizmetleri, reklamcılık ve pazar araştırması hizmetleri, basım ve kayıt hizmetleri, bilgisayarlar ile elektronik ve optik ürünler, kanalizasyon hizmetleri, kanalizasyon çamuru, atığın toplanması, işlenmesi ve bertarafı, maddelerin geri kazanımı, iyileştirme hizmetleri ve diğer atık yönetimi, posta ve kurye hizmetleri olarak tespit edilmiştir.

İstihdam hizmetleri üretim zincirindeki öncelik sıralamasını muhafaza etmekle beraber üretim çarpanındaki değişim %0,58 olarak gerçekleşmiştir. Ortalamanın %0,37 olduğu göz önünde bulundurulduğunda, ortalamanın yaklaşık %57 üzerinde bir

artış göstermiştir. Bu durumda madencilik sektörü zekâtının istihdama etkisinin pozitif olduğu söylenebilir.

Tablo 4.9’da girdi-çıkıtı tablosu üretim çarpanı katsayıları ve analize konu edilen seçilmiş her üç sektör için (tarım, madencilik, su ürünleri) hesaplanan konsolide zekât tutarıyla genişletilmiş zekât girdi-çıkıtı tablosu üretim çarpanı katsayıları gösterilerek, sektörlerin üretim zincirindeki öncelik/önem sıralamalarında meydana gelen değişim sunulmaktadır.

Tablo 4.9: Zekâtları Hesaplanan Her Üç Sektörün Zekâtları Toplamının Üretim Zincirindeki Sektörlerin Üretim Çarpanında ve Üretim Zincirindeki Önem/Öncelik Sıralamalarında Neden Olduğu Değişim

Sektörün Önem/Öncelik Sıralaması	Sektörün Adı	Girdi-Çıktı Tablosu Üretim Çarpanı Katsayıları	Sektörün Zekât Sonrası Önem/Öncelik Sıralaması	Sektörün Adı	Analize Dahil Edilen Üç Sektörün Zekâtları Toplamıyla Genişletilmiş Zekât Girdi-Çıktı Tablosu Üretim Çarpanı Katsayıları	Analize Dahil Edilen Üç Sektörün Zekâtları Nedeniyle Sektörlerin Üretim Çarpanında Meydana Gelen Değişim (%)
1	Elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme	3.0483	1 ↔	Elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme	3.0513	0.098
2	Motorlu kara taşıtları, treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork)	3.0190	2 ↔	Motorlu kara taşıtları, treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork)	3.0240	0.16
3	Elektrikli teçhizat	2.9287	3 ↔	Elektrikli teçhizat	2.9342	0.18
4	Ana metaller	2.8155	4 ↔	Ana metaller	2.8213	0.20
5	Kauçuk ve plastik ürünler	2.7290	5 ↔	Kauçuk ve plastik ürünler	2.7337	0.172
6	Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipmanlar	2.6286	6 ↔	Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipmanlar	2.6336	0.19
7	Kimyasallar ve kimyasal ürünler	2.6030	7 ↔	Kimyasallar ve kimyasal ürünler	2.6074	0.16
8	Kağıt ve kağıt ürünleri	2.5812	8 ↔	Kağıt ve kağıt ürünleri	2.5878	0.25
9	Tekstil, giyim eşyası, deri ve ilgili ürünler	2.5527	9 ↔	Tekstil, giyim eşyası, deri ve ilgili ürünler	2.5708	0.70

10	Fabrikasyon metal ürünler, makine ve ekipmanlar hariç	2.5134	10 ↔	Fabrikasyon metal ürünler, makine ve ekipmanlar hariç	2.5181	0.18
11	Kok ve rafine petrol ürünleri	2.5082	11 ↑ (Önceki 13)	MOBİLYA VE DİĞER MAMUL EŞYALAR	2.5131	0.19
12	Reklamcılık ve pazar araştırması hizmetleri	2.4788	12 ↓	Kok ve rafine petrol ürünleri	2.5117	1.32
13	Mobilya ve diğer mamul eşyalar	2.4595	13 ↓	Reklamcılık ve pazar araştırması hizmetleri	2.4867	1.10
14	Basım ve kayıt hizmetleri	2.4330	14 ↑ (Önceki 16)	İNŞAATLAR VE İNŞAAT İŞLERİ	2.4836	2.07
15	Bilgisayarlar ile elektronik ve optik ürünler	2.4317	15 ↑ (Önceki 17)	GIDA, İÇECEKLER VE TÜTÜN ÜRÜNLERİ	2.4783	1.91
16	İnşaatlar ve inşaat işleri	2.4294	16 ↓	Basım ve kayıt hizmetleri	2.4406	0.46
17	Gıda, içecekler ve tütün ürünleri	2.3825	17 ↓	Bilgisayarlar ile elektronik ve optik ürünler	2.4361	2.24
18	Kereste, ağaç ürünleri ve mantar ürünleri (mobilya hariç); hasır ve örme malzemesinden (saz, saman vb.) ürünler	2.3600	18 ↔	Kereste, ağaç ürünleri ve mantar ürünleri (mobilya hariç); hasır ve örme malzemesinden (saz, saman vb.) ürünler	2.3665	0.27
19	Temel eczacılık ürünleri ve müstahzarları	2.3446	19 ↔	Temel eczacılık ürünleri ve müstahzarları	2.3510	0.27
20	Diğer metalik olmayan mineral ürünleri	2.3363	20 ↔	Diğer metalik olmayan mineral ürünleri	2.3402	0.16
21	Diğer ulaşım araçları	2.3313	21 ↔	Diğer ulaşım araçları	2.3375	0.26
22	Hava yolu taşımacılığı hizmetleri	2.2912	22 ↔	Hava yolu taşımacılığı hizmetleri	2.3100	0.82
23	Sigorta, reasürans ve emeklilik fonları hizmetleri, zorunlu sosyal güvenlik hariç	2.2892	23 ↔	Sigorta, reasürans ve emeklilik fonları hizmetleri, zorunlu sosyal güvenlik hariç	2.2970	0.34

24	Güvenlik ve soruşturma hizmetleri; bina ve çevre düzenleme (peyzaj) hizmetleri; büro yönetimi, büro destek ve diğer iş destek hizmetleri	2.2695	24 ↔	Güvenlik ve soruşturma hizmetleri; bina ve çevre düzenleme (peyzaj) hizmetleri; büro yönetimi, büro destek ve diğer iş destek hizmetleri	2.2761	0.29
25	Sinema filmi, video ve televizyon programı yapımcılık hizmetleri, ses kaydı ve müzik yayımlama; programcılık ve yayıncılık hizmetleri	2.2296	25 ↔	Sinema filmi, video ve televizyon programı yapımcılık hizmetleri, ses kaydı ve müzik yayımlama; programcılık ve yayıncılık hizmetleri	2.2374	0.34
26	Üye olunan kuruluşlar tarafından verilen hizmetler	2.1240	26 ↔	Üye olunan kuruluşlar tarafından verilen hizmetler	2.1309	0.32
27	Makine ve ekipmanların kurulumu ve onarımı	2.1089	27 ↔	Makine ve ekipmanların kurulumu ve onarımı	2.1145	0.26
28	Diğer mesleki, bilimsel ve teknik hizmetler; veterinerlik hizmetleri	2.0726	28 ↔	Diğer mesleki, bilimsel ve teknik hizmetler; veterinerlik hizmetleri	2.0841	0.55
29	Kanalizasyon hizmetleri, kanalizasyon çamuru; atığın toplanması, işlenmesi ve bertarafı; maddelerin geri kazanımı; ...	2.0097	29 ↑ (Önceki 30)	KONAKLAMA VE YİYECEK HİZMETLERİ	2.0464	1.82
30	Konaklama ve yiyecek hizmetleri	2.0060	30 ↓	Kanalizasyon hizmetleri, kanalizasyon çamuru; atığın toplanması, işlenmesi ve bertarafı; maddelerin geri kazanımı; ...	2.0177	0.58
31	Yayıncılık hizmetleri	2.0004	31 ↔	Yayıncılık hizmetleri	2.0084	0.39
32	Su yolu taşımacılığı hizmetleri	1.9824	32 ↔	Su yolu taşımacılığı hizmetleri	2.0007	0.92
33	Toptan ve perakende ticaret ile motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin onarım hizmetleri	1.9786	33 ↔	Toptan ve perakende ticaret ile motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin onarım hizmetleri	1.9830	0.22

34	Diğer kişisel hizmetler	1.9494	34 ↑ (Önceki 35)	KARA TAŞIMACILIĞI VE BORU HATTI TAŞIMACILIĞI HİZMETLERİ	1.97611	1.37
35	Kara taşımacılığı ve boru hattı taşımacılığı hizmetleri	1.9406	35 ↓	Diğer kişisel hizmetler	1.9548	0.73
36	Posta ve kurye hizmetleri	1.8789	36 ↑ (Önceki 37)	YARATICI SANATLAR, GÖSTERİ SANATLARI VE EĞLENCE HİZMETLERİ; KÜTÜPHANE, ARŞİV, MÜZE VE DİĞER KÜLTÜREL HİZMETLER	1.9321	2.83
37	Yaratıcı sanatlar, gösteri sanatları ve eğlence hizmetleri; kütüphane, arşiv, müze ve diğer kültürel hizmetler	1.8703	37 ↓	Posta ve kurye hizmetleri	1.9210	2.71
38	Madencilik ve Taşocakçılığı	1.8279	38 ↔	Madencilik ve Taşocakçılığı	1.8311	0.17
39	Doğal su; suyun arıtılması ve temini hizmetleri	1.8191	39 ↔	Doğal su; suyun arıtılması ve temini hizmetleri	1.8255	0.35
40	Depolama ve destek hizmetleri, taşımacılık için	1.8055	40 ↔	Depolama ve destek hizmetleri, taşımacılık için	1.8097	0.23
41	Toptan ticaret, motorlu kara taşıtları ve motosikletler hariç	1.7976	41 ↔	Toptan ticaret, motorlu kara taşıtları ve motosikletler hariç	1.8029	0.29
42	Mimarlık ve mühendislik hizmetleri; teknik test ve analiz hizmetleri	1.7802	42 ↑ (Önceki 43)	TELEKOMÜNİKASYON HİZMETLERİ	1.7970	0.94
43	Telekomünikasyon hizmetleri	1.7526	43 ↓	Mimarlık ve mühendislik hizmetleri; teknik test ve analiz hizmetleri	1.7852	1.86

44	Yatılı bakım hizmetleri; barınacak yer sağlanmaksızın verilen sosyal hizmetler	1.7262	44 ↔	Yatılı bakım hizmetleri; barınacak yer sağlanmaksızın verilen sosyal hizmetler	1.7354	0.53
45	Tarım ve avcılık ürünleri ve ilgili hizmetler	1.7187	45 ↔	Tarım ve avcılık ürünleri ve ilgili hizmetler	1.7243	0.32
46	Perakende ticaret (motorlu kara taşıtları ve motosikletler hariç)	1.6975	46 ↔	Perakende ticaret (motorlu kara taşıtları ve motosikletler hariç)	1.7018	0.25
47	Bilgisayarların, kişisel eşyaların ve ev eşyalarının onarımına ilişkin hizmetler	1.6846	47 ↔	Bilgisayarların, kişisel eşyaların ve ev eşyalarının onarımına ilişkin hizmetler	1.6908	0.36
48	Eğitim hizmetleri	1.6769	48 ↔	Eğitim hizmetleri	1.6847	0.43
49	Finansal hizmetler ile sigorta hizmetlerine yardımcı hizmetler	1.5694	49 ↔	Finansal hizmetler ile sigorta hizmetlerine yardımcı hizmetler	1.5763	0.43
50	Finansal hizmetler (sigorta ve bireysel emeklilik hariç)	1.5613	50 ↔	Finansal hizmetler (sigorta ve bireysel emeklilik hariç)	1.5645	0.2
51	Hukuk ve muhasebe hizmetleri; idare merkezi hizmetleri; idari danışmanlık hizmetleri	1.5044	51 ↑ (Önceki 52)	BALIK VE DİĞER BALIKÇILIK ÜRÜNLERİ; SU ÜRÜNLERİ; BALIKÇILIK İÇİN DESTEKLEYİCİ HİZMETLER	1.5156	0.74
52	Balık ve diğer balıkçılık ürünleri; su ürünleri; balıkçılık için destekleyici hizmetler	1.5032	52 ↓	Hukuk ve muhasebe hizmetleri; idare merkezi hizmetleri; idari danışmanlık hizmetleri	1.5084	0.34
53	Kiralama ve leasing hizmetleri	1.5018	53 ↔	Kiralama ve leasing hizmetleri	1.5060	0.27
54	Spor hizmetleri ile eğlence ve dinlenme hizmetleri	1.4672	54 ↔	Spor hizmetleri ile eğlence ve dinlenme hizmetleri	1.4722	0.34
55	Seyahat acentesi, tur operatörü, diğer rezervasyon hizmetleri ve ilgili hizmetler	1.4589	55 ↔	Seyahat acentesi, tur operatörü, diğer rezervasyon hizmetleri ve ilgili hizmetler	1.4622	0.226

56	Kamu yönetimi ve savunma hizmetleri; zorunlu sosyal güvenlik hizmetleri	1.4503	56 ↔	Kamu yönetimi ve savunma hizmetleri; zorunlu sosyal güvenlik hizmetleri	1.4524	0.144
57	İstihdam hizmetleri	1.4115	57 ↔	İstihdam hizmetleri	1.4270	1.09
58	Gayrimenkul hizmetleri	1.3894	58 ↔	Gayrimenkul hizmetleri	1.3914	0.14
59	Bilimsel araştırma ve geliştirme hizmetleri	1.3681	59 ↑ (Önceki 60)	İNSAN SAĞLIĞI HİZMETLERİ	1.3815	0.97
60	İnsan sağlığı hizmetleri	1.3672	60 ↓	Bilimsel araştırma ve geliştirme hizmetleri	1.3721	0.35
61	Bilgisayar programlama, danışmanlık ve ilgili hizmetler; bilgi hizmetleri	1.3610	61 ↔	Bilgisayar programlama, danışmanlık ve ilgili hizmetler; bilgi hizmetleri	1.3643	0.24
62	Orman ürünleri ve ilgili hizmetler	1.2978	62 ↔	Orman ürünleri ve ilgili hizmetler	1.3055	0.59
ORTALAMA						%0.63

Kaynak: Yazar tarafından yapılan hesaplamalarla hazırlanmıştır. Güler (2019:77-78)'de benimsenen hesaplama yöntemi ve TÜİK 2012 girdi-çıktı tablosu verileri kullanılmıştır.

Tablo 4.9’da girdi-çıkıtı tablosu üretim çarpanı katsayıları ve analize konu edilen seçilmiş her üç sektör için (tarım, madencilik, su ürünleri) hesaplanan konsolide zekât tutarıyla genişletilmiş zekât girdi-çıkıtı tablosu üretim çarpanı katsayıları gösterilerek, sektörlerin üretim zincirindeki öncelik/önem sıralamalarında meydana gelen değişim sunulmuştur. Her üç sektörün konsolide zekâtıyla genişletilmiş zekât girdi-çıkıtı tablosu üretim çarpanı katsayıları incelendiğinde tüm sektörlerin üretim çarpanı katsayılarında artış gözlenmiştir. Bu artış ayrı ayrı tarım sektörü zekâtı, balıkçılık ve su ürünleri sektörü zekâtı ve madencilik sektörü zekâtıyla hesaplanmış zekât girdi-çıkıtı tablosu üretim çarpanları katsayılarındaki artışa göre çok daha yüksektir. Dolayısıyla bir ekonomide zekât ekosistemine katılanların sayısı ve beraberinde zekâtın parasal büyüklüğü arttıkça zekâtın ekonomideki çarpan etkisi çok daha yüksek olacaktır. Her üç sektörün konsolide zekâtıyla oluşturulan genişletilmiş girdi-çıkıtı tablosunda, sektörlerin üretim çarpanı katsayılarındaki değişimin aritmetik ortalaması %0,63 olarak hesaplanmıştır. Bir diğer ifadeyle tarım sektörünün zekâtı nedeniyle Türkiye ekonomisindeki üretim çarpanı ortalama %0,63 artmıştır. Sektörlerin öncelik sıralamasındaki değişim incelendiğinde 9 sektörün ekonomiyi etkileme gücü arttığı yani üretim zincirindeki öncelik sıralamasında yükseldiği gözlemlenmiştir. Buna mukabil 10 sektör öncelik sıralamasında gerilemiş, 43 sektörün öncelik sıralamasında bir değişiklik olmamıştır.

Üretim zincirindeki önem/öncelik sıralaması yükselen sektörler; mobilya ve diğer mamul eşyalar, inşaatlar ve inşaat işleri, konaklama ve yiyecek hizmetleri, yaratıcı sanatlar, gösteri sanatları ve eğlence hizmetleri, kütüphane, arşiv, müze ve diğer kültürel hizmetler, balık ve diğer balıkçılık ürünleri; su ürünleri, balıkçılık için destekleyici hizmetler, insan sağlığı hizmetleri sektörleri daha önce analizi yapılan tarım sektörü ve madencilik sektöründe de öncelik sıralaması yükselen sektörler olarak yine karşımıza çıkmaktadır. **Bu sektörlere ek olarak;** gıda, içecekler ve tütün ürünleri sektörü, kara taşımacılığı ve boru hattı taşımacılığı hizmetleri sektörü ile telekomünikasyon hizmetleri sektörü olmak üzere 3 yeni sektörün öncelik sıralamasında yükseldiği görülmüştür.

Üretim zincirindeki önem/öncelik sıralaması düşen sektörler; bilimsel araştırma ve geliştirme hizmetleri, hukuk ve muhasebe hizmetleri, idare merkezi hizmetleri, idari danışmanlık hizmetleri, reklamcılık ve pazar araştırması hizmetleri, basım ve kayıt hizmetleri, bilgisayarlar ile elektronik ve optik ürünler, kanalizasyon hizmetleri,

kanalizasyon çamuru, atığın toplanması, işlenmesi ve bertarafı, maddelerin geri kazanımı, iyileştirme hizmetleri ve diğer atık yönetimi, posta ve kurye hizmetleri daha önce analizi yapılan tarım sektörü ve madencilik sektöründe de öncelik sıralamasında düşüş meydana gelen sektörler olarak yine karşımıza çıkmaktadır. **Bu sektörlere ek olarak;** kok ve rafine petrol ürünleri sektörü ile diğer kişisel hizmetler sektörü olmak üzere 2 sektörün daha öncelik sıralamasında düşüş gözlenmiştir.

İstihdam hizmetleri sektörü yine üretim zincirindeki öncelik sıralamasını muhafaza etmekle beraber üretim çarpanındaki değişim %1,09 olarak gerçekleşmiştir. Ortalamanın %0,63 olduğu göz önünde bulundurulduğunda, ortalamanın yaklaşık %73 üzerinde bir artış göstermiştir. Bu durumda analize konu olan her üç sektörün birden zekât ödediği bir ekonomide zekâtının istihdama etkisi pozitif olmakla beraber bu etkinin diğerlerine kıyasla çok daha yüksek olduğu görülmektedir.

Beşinci ve sonuncu analiz olarak Tablo 4.10'da, girdi-çıktı tablosu üretim çarpanı katsayıları ve servet üzerinden hesaplanan zekâtla genişletilmiş zekât girdi-çıktı tablosu üretim çarpanı katsayıları gösterilerek, sektörlerin üretim zincirindeki öncelik/önem sıralamalarında meydana gelen değişim sunulmaktadır.

Tablo 4.10: Servet Üzerinden Hesaplanan Zekâtın Üretim Zincirindeki Sektörlerin Üretim Çarpanında ve Üretim Zincirindeki Önem/Öncelik Sıralamalarında Neden Olduğu Değişim

Sektörün Önem/Öncelik Sıralaması	Sektörün Adı	Girdi-Çıktı Tablosu Üretim Çarpanı Katsayıları	Sektörün Zekât Sonrası Önem/Öncelik Sıralaması	Sektörün Adı	Servet Üzerinden Hesaplanan Zekâtıyla Genişletilmiş Zekât Girdi-Çıktı Tablosu Üretim Çarpanı Katsayıları	Servet Üzerinden Hesaplanan Zekât Nedeniyle Sektörlerin Üretim Çarpanında Meydana Gelen Değişim (%)
1	Elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme	3.0483	1 ↔	Elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme	3.0569	0.28
2	Motorlu kara taşıtları, treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork)	3.0190	2 ↔	Motorlu kara taşıtları, treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork)	3.0332	0.47
3	Elektrikli teçhizat	2.9287	3 ↔	Elektrikli teçhizat	2.9444	0.53
4	Ana metaller	2.8155	4 ↔	Ana metaller	2.8320	0.58
5	Kauçuk ve plastik ürünler	2.7290	5 ↔	Kauçuk ve plastik ürünler	2.7424	0.49
6	Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipmanlar	2.6286	6 ↑ (Önceki 17)	GIDA, İÇECEKLER VE TÜTÜN ÜRÜNLERİ	2.6559	1.03
7	Kimyasallar ve kimyasal ürünler	2.6030	7 ↓	Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipmanlar	2.6428	1.52
8	Kağıt ve kağıt ürünleri	2.5812	8 ↓	Kimyasallar ve kimyasal ürünler	2.6156	1.33

9	Tekstil, giyim eşyası, deri ve ilgili ürünler	2.5527	9 ↑ (Önceli 13)	MOBİLYA VE DİĞER MAMUL EŞYALAR	2.6126	2.34
10	Fabrikasyon metal ürünler, makine ve ekipmanlar hariç	2.5134	10 ↓	Tekstil, giyim eşyası, deri ve ilgili ürünler	2.6044	3.62
11	Kok ve rafine petrol ürünleri	2.5082	11 ↓	Kağıt ve kağıt ürünleri	2.6000	3.65
12	Reklamcılık ve pazar araştırması hizmetleri	2.4788	12 ↑ (Önceki 16)	İNŞAATLAR VE İNŞAAT İŞLERİ	2.5841	4.24
13	Mobilya ve diğer mamul eşyalar	2.4595	13 ↓	Fabrikasyon metal ürünler, makine ve ekipmanlar hariç	2.5268	2.73
14	Basım ve kayıt hizmetleri	2.4330	14 ↓	Kok ve rafine petrol ürünleri	2.5180	3.49
15	Bilgisayarlar ile elektronik ve optik ürünler	2.4317	15 ↓	Reklamcılık ve pazar araştırması hizmetleri	2.5013	2.86
16	İnşaatlar ve inşaat işleri	2.4294	16 ↓	Basım ve kayıt hizmetleri	2.4548	1.04
17	Gıda, içecekler ve tütün ürünleri	2.3825	17 ↓	Bilgisayarlar ile elektronik ve optik ürünler	2.4442	2.58
18	Kereste, ağaç ürünleri ve mantar ürünleri (mobilya hariç); hasır ve örme malzemesinden (saz, saman vb.) ürünler	2.3600	18 ↔	Kereste, ağaç ürünleri ve mantar ürünleri (mobilya hariç); hasır ve örme malzemesinden (saz, saman vb.) ürünler	2.3784	0.77
19	Temel eczacılık ürünleri ve müstahzarları	2.3446	19 ↔	Temel eczacılık ürünleri ve müstahzarları	2.3631	0.78
20	Diğer metalik olmayan mineral ürünleri	2.3363	20 ↑ (Önceki 21)	DİĞER ULAŞIM ARAÇLARI	2.3491	0.54
21	Diğer ulaşım araçları	2.3313	21 ↓	Diğer metalik olmayan mineral ürünleri	2.3474	0.69

22	Hava yolu taşımacılığı hizmetleri	2.2912	22 ↔	Hava yolu taşımacılığı hizmetleri	2.3448	2.33
23	Sigorta, reasürans ve emeklilik fonları hizmetleri, zorunlu sosyal güvenlik hariç	2.2892	23 ↔	Sigorta, reasürans ve emeklilik fonları hizmetleri, zorunlu sosyal güvenlik hariç	2.3115	0.97
24	Güvenlik ve soruşturma hizmetleri; bina ve çevre düzenleme (peyzaj) hizmetleri; büro yönetimi, büro destek ve diğer iş destek hizmetleri	2.2695	24 ↔	Güvenlik ve soruşturma hizmetleri; bina ve çevre düzenleme (peyzaj) hizmetleri; büro yönetimi, büro destek ve diğer iş destek hizmetleri	2.2883	0.82
25	Sinema filmi, video ve televizyon programı yapımçılık hizmetleri, ses kaydı ve müzik yayımlama; programcılık ve yayıncılık hizmetleri	2.2296	25 ↔	Sinema filmi, video ve televizyon programı yapımçılık hizmetleri, ses kaydı ve müzik yayımlama; programcılık ve yayıncılık hizmetleri	2.2519	1
26	Üye olunan kuruluşlar tarafından verilen hizmetler	2.1240	26 ↔	Üye olunan kuruluşlar tarafından verilen hizmetler	2.1437	0.92
27	Makine ve ekipmanların kurulumu ve onarımı	2.1089	27 ↔	Makine ve ekipmanların kurulumu ve onarımı	2.1248	0.75
28	Diğer mesleki, bilimsel ve teknik hizmetler; veterinerlik hizmetleri	2.0726	28 ↑ (Önceki 30)	KONAKLAMA VE YİYECEK HİZMETLERİ	2.1214	2.35
29	Kanalizasyon hizmetleri, kanalizasyon çamuru; atığın toplanması, işlenmesi ve bertarafı; maddelerin geri kazanımı; ...	2.0097	29 ↓	Diğer mesleki, bilimsel ve teknik hizmetler; veterinerlik hizmetleri	2.1056	4.77

30	Konaklama ve yiyecek hizmetleri	2.0060	30 ↑ (Önceki 37)	YARATICI SANATLAR, GÖSTERİ SANATLARI VE EĞLENCE HİZMETLERİ; KÜTÜPHANE, ARŞİV, MÜZE VE DİĞER KÜLTÜREL HİZMETLER	2.0468	2.03
31	Yayıncılık hizmetleri	2.0004	31 ↑ (Önceki 32)	SU YOLU TAŞIMACILIĞI HİZMETLERİ	2.0385	1.90
32	Su yolu taşımacılığı hizmetleri	1.9824	32 ↓	Kanalizasyon hizmetleri, kanalizasyon çamuru; atığın toplanması, işlenmesi ve bertarafı; maddelerin geri kazanımı; ...	2.0327	2.53
33	Toptan ve perakende ticaret ile motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin onarım hizmetleri	1.9786	33 ↓	Yayıncılık hizmetleri	2.0232	2.25
34	Diğer kişisel hizmetler	1.9494	34 ↑ (Önceki 35)	KARA TAŞIMACILIĞI VE BORU HATTI TAŞIMACILIĞI HİZMETLERİ	1.9992	2.55
35	Kara taşımacılığı ve boru hattı taşımacılığı hizmetleri	1.9406	35 ↑ (Önceki 36)	POSTA VE KURYE HİZMETLERİ	1.9990	3
36	Posta ve kurye hizmetleri	1.8789	36 ↓	Toptan ve perakende ticaret ile motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin onarım hizmetleri	1.9912	5.97
37	Yaratıcı sanatlar, gösteri sanatları ve eğlence hizmetleri; kütüphane, arşiv,	1.8703	37 ↓	Diğer kişisel hizmetler	1.9650	5.00

	müze ve diğer kültürel hizmetler					
38	Madencilik ve Taşocakçılığı	1.8279	38 ↑ (Önceki 43)	TELEKOMÜNİKASYON HİZMETLERİ	1.8794	2.81
39	Doğal su; suyun arıtılması ve temini hizmetleri	1.8191	39 ↔	Doğal su; suyun arıtılması ve temini hizmetleri	1.8374	1.00
40	Depolama ve destek hizmetleri, taşımacılık için	1.8055	40 ↓	Madencilik ve Taş ocakçılığı	1.8372	1.75
41	Toptan ticaret, motorlu kara taşıtları ve motosikletler hariç	1.7976	41 ↓	Depolama ve destek hizmetleri, taşımacılık için	1.8176	1.11
42	Mimarlık ve mühendislik hizmetleri; teknik test ve analiz hizmetleri	1.7802	42 ↓	Toptan ticaret, motorlu kara taşıtları ve motosikletler hariç	1.8126	1.82
43	Telekomünikasyon hizmetleri	1.7526	43 ↓	Mimarlık ve mühendislik hizmetleri; teknik test ve analiz hizmetleri	1.8000	2.70
44	Yatılı bakım hizmetleri; barınacak yer sağlanmaksızın verilen sosyal hizmetler	1.7262	44 ↔	Yatılı bakım hizmetleri; barınacak yer sağlanmaksızın verilen sosyal hizmetler	1.7526	1.52
45	Tarım ve avcılık ürünleri ve ilgili hizmetler	1.7187	45 ↔	Tarım ve avcılık ürünleri ve ilgili hizmetler	1.7348	0.93
46	Perakende ticaret (motorlu kara taşıtları ve motosikletler hariç)	1.6975	46 ↔	Perakende ticaret (motorlu kara taşıtları ve motosikletler hariç)	1.7096	0.71
47	Bilgisayarların, kişisel eşyaların ve ev eşyalarının onarımına ilişkin hizmetler	1.6846	47 ↔	Bilgisayarların, kişisel eşyaların ve ev eşyalarının onarımına ilişkin hizmetler	1.7023	1.05
48	Eğitim hizmetleri	1.6769	48 ↔	Eğitim hizmetleri	1.6992	1.32

49	Finansal hizmetler ile sigorta hizmetlerine yardımcı hizmetler	1.5694	49 ↔	Finansal hizmetler ile sigorta hizmetlerine yardımcı hizmetler	1.5892	1.26
50	Finansal hizmetler (sigorta ve bireysel emeklilik hariç)	1.5613	50 ↔	Finansal hizmetler (sigorta ve bireysel emeklilik hariç)	1.5705	0.58
51	Hukuk ve muhasebe hizmetleri; idare merkezi hizmetleri; idari danışmanlık hizmetleri	1.5044	51 ↑ (Önceki 52)	BALIK VE DİĞER BALIKÇILIK ÜRÜNLERİ; SU ÜRÜNLERİ; BALIKÇILIK İÇİN DESTEKLEYİCİ HİZMETLER	1.5385	2.26
52	Balık ve diğer balıkçılık ürünleri; su ürünleri; balıkçılık için destekleyici hizmetler	1.5032	52 ↓	Hukuk ve muhasebe hizmetleri; idare merkezi hizmetleri; idari danışmanlık hizmetleri	1.5158	0.83
53	Kiralama ve leasing hizmetleri	1.5018	53 ↔	Kiralama ve leasing hizmetleri	1.5136	0.78
54	Spor hizmetleri ile eğlence ve dinlenme hizmetleri	1.4672	54 ↔	Spor hizmetleri ile eğlence ve dinlenme hizmetleri	1.4814	0.96
55	Seyahat acentesi, tur operatörü, diğer rezervasyon hizmetleri ve ilgili hizmetler	1.4589	55 ↔	Seyahat acentesi, tur operatörü, diğer rezervasyon hizmetleri ve ilgili hizmetler	1.4685	0.65
56	Kamu yönetimi ve savunma hizmetleri; zorunlu sosyal güvenlik hizmetleri	1.4503	56 ↔	Kamu yönetimi ve savunma hizmetleri; zorunlu sosyal güvenlik hizmetleri	1.4563	0.41
57	İstihdam hizmetleri	1.4115	57 ↔	İstihdam hizmetleri	1.4557	3.13
58	Gayrimenkul hizmetleri	1.3894	58 ↑ (Önceki 60)	İNSAN SAĞLIĞI HİZMETLERİ	1.4081	1.34
59	Bilimsel araştırma ve geliştirme hizmetleri	1.3681	59 ↓	Gayrimenkul hizmetleri	1.3949	1.95

60	İnsan sağlığı hizmetleri	1.3672	60 ↓	Bilimsel araştırma ve geliştirme hizmetleri	1.3796	0.90
61	Bilgisayar programlama, danışmanlık ve ilgili hizmetler; bilgi hizmetleri	1.3610	61 ↔	Bilgisayar programlama, danışmanlık ve ilgili hizmetler; bilgi hizmetleri	1.3705	0.69
62	Orman ürünleri ve ilgili hizmetler	1.2978	62 ↔	Orman ürünleri ve ilgili hizmetler	1.3197	1.68
ORTALAMA:						%1,76

Kaynak: Yazar tarafından yapılan hesaplamalarla hazırlanmıştır. Güler (2019:77-78)'de benimsenen hesaplama yöntemi ile TÜİK 2012 girdi-çıkıtı tablosu ve Tabakoğlu & Turhan (2017) verileri kullanılmıştır.

Tablo 4.10’da servet verilerinden hareketle hesaplanan Türkiye’nin potansiyel zekât tutarıyla genişletilmiş zekât girdi-çıkıtı tablosu üretim çarpanı katsayıları incelendiğinde tüm sektörlerin üretim çarpanı katsayılarında meydana gelen artışın, önceki analizlere konu edilen sektörlerin neden olduğu artıştan çok daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Servetten ödenen zekâtın üretim çarpanı katsayılarında neden olduğu değişimin aritmetik ortalaması %1,76 olarak hesaplanmıştır. Bir diğer ifadeyle servetin zekâtı nedeniyle Türkiye ekonomisindeki üretim çarpanı ortalama %1,76 artmıştır. Sektörlerin öncelik sıralamasındaki değişim incelendiğinde, buradaki hareketliliğin de önceki analizlerden ayrıştığı görülmektedir. Tarım ve madencilik sektörlerine dair yapılan her iki analizde de 6şar sektörün, her üç sektörün konsolide zekâtına dair yapılan analizde ise 9 sektörün ekonomiyi etkileme gücü arttığı yani üretim zincirindeki öncelik sıralamasında yükseldiği gözlenmişti. Servetten ödenen zekâtın neden olduğu yeni üretim zincirinde 12 sektörün sıralamasının yükseldiği görülmüştür. Benzer bir ayrışma, önem/öncelik sıralamasında düşüş gerçekleşen sektör sayısında da tespit edilmiştir. Tarım sektörü analizinde 7 sektörün, madencilik sektörü analizinde de 6 sektörün, her üç sektörün konsolide zekâtına dair yapılan analizde ise 10 sektörün ekonomiyi etkileme gücünün azaldığı yani üretim zincirindeki öncelik sıralamasında gerilediği gözlenmişti. Buna mukabil servetten ödenen zekâtın neden olduğu yeni üretim zincirinde 22 sektörün sıralamasının gerilediği tespit edilmiştir. Toplam 34 sektör yer değiştirmiş, 28 sektör ise üretim zinciri içindeki önceliğini muhafaza etmiştir.

Üretim zincirindeki bu büyük değişikliklerle beraber, üretim çarpanında da önceki analizlere kıyasla yüksek bir artış ortaya çıkmıştır. Madencilik sektörü zekâtının, sektörlerin üretim çarpan katsayılarında neden olduğu artışın ortalaması %0,37 iken tarım sektörünün zekâtı nedeniyle ortalama %0,28, balıkçılık-su ürünleri sektörünün zekâtı nedeniyle ortalama %0,012 üretim çarpanları artmıştır. Servetten ödenen zekâtın sektörlerin üretim çarpanında neden olduğu artışın ortalaması %1,76’dır. Bu bulgular ışığında, Türkiye’nin sadece servet üzerinden barındırdığı zekât potansiyelinin ekonomiye yönlendirilmesiyle ortaya çıkan nihai talep artışı, analize konu edilen diğer sektörlerin neden olduğundan ortalama 6 kat daha fazla toplam üretim artışına sebep olmaktadır. Servet üzerinden ödenen potansiyel zekât tutarı, analize konu edilen her üç sektörün toplam zekât tutarının yaklaşık 3 katı büyüklüğe

sahip olmasına, yani zekât tutarının yaklaşık üç kat artması bu olgunun öncelikli sebebidir.

İstihdam hizmetleri sektörü bu analizde de üretim zincirindeki öncelik sıralamasını muhafaza etmekle beraber üretim çarpanındaki değişim %3,13 olarak gerçekleşmiştir. Ortalamanın %1,76 olduğu göz önünde bulundurulduğunda, ortalamanın yaklaşık %78 üzerinde bir artış göstermiştir. Servet üzerinden ödenen zekât hem üretim seviyesinde hem de istihdamda artışa sebep olmaktadır.

4.7. Türkiye Ekonomisinde Zekât için Anahtar Sektörler

Anahtar sektörler, seçilen konuyla ilgili olarak, ekonomi üzerinde en fazla etkiye sahip olan sektörlerdir. Bu etki gücü eldeki sabit kaynaklarla mümkün olan en yüksek ekonomik büyüme ve refah seviyesini elde etmek için elverişli bir imkândır. Anahtar sektörlerde meydana gelen bir üretim artışı, bu sektörlerin sahip olduğu ileri-geri bağlantılar yoluyla diğer sektörlerle de sirayet etmekte, böylece üretim artışıyla ortaya çıkan ekonomik büyüme diğer sektörlerle de yayılmaktadır. Sektörlerin üretimi artışı nedeniyle artan ara mal ihtiyacının oluşturduğu değer/üretim zinciri sayesinde ekonomik büyüme çarpan etkisiyle daha da artmaktadır. Bu araştırmada zekât nedeniyle artan nihai tüketimin neden olduğu üretim artışının izi sürülmüş ve zekât için anahtar sektörler tespit edilmiştir.

Nihai talebin bileşiminde değişim olmadığı, nispi girdi fiyatların sabit olduğu ve üretim tekniklerinin değişmediği varsayımı altında Türkiye ekonomisinde zekât için tespit edilen anahtar sektörler aşağıdaki gibi tespit edilmiştir.

Zekât için anahtar sektörler:

- Gıda, İçecekler ve Tütün Ürünleri
- Mobilya ve Diğer Mamul Eşyalar
- İnşaatlar ve İnşaat İşleri
- Diğer Ulaşım Araçları
- Konaklama ve Yiyecek Hizmetleri

- Yaratıcı Sanatlar, Gösteri Sanatları ve Eğlence Hizmetleri; Kütüphane, Arşiv, Müze ve Diğer Kültürel Hizmetler
- Su Yolu Taşımacılığı Hizmetleri
- Kara Taşımacılığı ve Boru Hattı Taşımacılığı Hizmetleri
- Posta ve Kurye Hizmetleri
- Telekomünikasyon Hizmetleri
- Balık ve Diğer Balıkçılık Ürünleri; Su Ürünleri; Balıkçılık İçin Destekleyici Hizmetler
- İnsan Sağlığı Hizmetleri

SONUÇ

Araştırma Türkiye’de zekâtın hukuki, sosyal, politik ve ekonomik gerçekliğini belirginleştirmeyi amaçlamaktadır. Araştırma neticesinde elde edilen bulguların, önemli bir iktisadi kaynak olan zekâtın toplum yararına, etkili, etkin ve verimli kullanılması için geliştirilecek politika önerileri için referans noktası olması beklenmektedir.

Her ne kadar *informel* ve *kurumsallaşma* kavramlarının beraber kullanması oksimoron bir terkip oluştursa da bugünün Türkiye’inde zekâtın durumunu açıklamak için bir zorunluluktur. Her ne kadar kamusal niteliği haiz olsa da bugün Türkiye’de zekât informal bir kurumsal yapıya sahiptir. Bu yapı şeffaflık, izlenebilirlik, hesap verebilirlik ve denetim gibi kamusal kaynakların etkin ve verimli kullanılması için elzem olan koşulları sağlamaktan oldukça uzaktır. Araştırmada tespit edilebilen zekât gerçekleştirmeleri buzdağının görünen yüzünün oldukça küçük bir parçasıdır. Ruhuna uygun olarak zekâttan sadır olan refahın toplum geneline yayılması, etkin ve verimli kullanılması, şeffaf ve denetlenebilir bir sürece sahip olması için formel bir kurum(sal)laşma sürecinin kamu erki ile paydaşların katılımı ve kamu vicdanının onayıyla yürütülmesi elzemdir. Bu sürece katkı sağlaması amacıyla araştırma kapsamında üç farklı analiz yürütülmüştür.

İlk analizde zekât yakın tarihin bir nesnesi olarak ele alınmıştır. Türkiye Cumhuriyeti’nin yüzüncü yılında zekâtın yüz yıllık serencamına yasama, yürütme ve yargı erklerinin hüküm ve tasarrufları yardımıyla ışık tutulmuştur. Türkiye Cumhuriyeti devletinin zekâta dair hafıza ve tecrübesi yasama, yürütme ve yargı faaliyetleri ile idarenin takdir ve eylemlerinden hareketle belirginleştirilmiştir. Buna göre Türkiye Cumhuriyeti’nde zekâtın, kamunun her seviyesindeki kurumlarıyla, kamusal alanın bir unsuru olarak açıkça tanındığı, Cumhuriyet arşivi, TBMM arşivi, Resmî Gazete arşivi, Diyanet İşleri Başkanlığı arşivi, Anayasa ve Yargıtay kararları arşivi, yazılı ve görsel medya arşiv belgelerinden hareketle açıkça söylenebilmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti’nde zekâtın serencamı kendi içinde üç evreyi haizdir. İlk evre 1921 ile 1983 yılları arasında zekâtın tüzük seviyesinde mevzuatta yer bulduğu ancak genelge ve kurumlar arası yazışmalarla düzenlendiği evredir. İdarenin zekât konusundaki iradesi halka, Diyanet İşleri Başkanlığınca verilen fetvalar ile bu fetvalara paralel içerikte Diyanet İşleri Başkanlığı personeline yapılan irşad ve

vaazlar vasıtasıyla ulaştırılmaktadır. İkincisi ise 1983 ila 2014 yılları arası zekâtın Türk mevzuatında kanun ve yönetmelik seviyesinde görünürlük kazandığı evredir. Bu evrede Türkiye'deki zekât pratiğinin belirleyicisi önceleri yasama organının çıkardığı kanunlar, sonrasında yönetmeliklerle yürütmenin takdir alanına bırakılmıştır. Son evre ise 2014 yılı ve sonrasıdır. Bu evrede zekât Türk hukuk sisteminden tamamen çıkarılmış; ancak olağanüstü koşullar nedeniyle genel bütçeli kurumlar tarafından zekâtın toplandığı ve dağıtıldığı arızî kamusal zekât uygulamaları da tecrübe edilmiştir.

Zekâtın Türkiye Cumhuriyetindeki 100 yıllık serencamını dikkate aldığımızda yasama faaliyetleri, uluslararası anlaşmalar, yürütme erki ve yüksek yargı içtihatları bakımından şu değerlendirmeleri yapmak mümkündür: Cumhuriyet'in kuruluş çalışmalarının devam ettiği bir zamanda, 1921 Haziran ayında -dönemin şartları ve öncelikleri dikkate alındığında- zekât gibi tâlî olduğu düşünülebilecek bir meselenin, ülke mevzuatında kendine yer bulması oldukça dikkat çekicidir.

30 Haziran 1921 tarihli Türkiye Himâye-i Etfal Cemiyeti Nizâm-nâme-i Esâsîsinde -tüzüğünde- gelir kalemleri arasında zikredilmesi dikkate alındığında zekâtın, savaşın neden olduğu sosyal ve mali yaraların sarılması amacıyla mevzuatta yer aldığı anlaşılmaktadır. Zekâtın, o dönem din hizmetlerini yürüten Şer'iyeye ve Evkâf Vekâleti'nin henüz ilga edilmemiş olmasına rağmen söz konusu Vekâletin görev alanı dışında bir kurum çerçevesinde ve tüzük seviyesinde değerlendirilmesi, Cumhuriyet'in benimsediği laiklik ilkesi gereği mevzuatta zekâtın dinî yönüne vurgu yapılmasından kaçınıldığını ancak iktisadi ve mali kapasitesinin de görmezden gelinmediğini, bir nevi başıboş bırakılmadığını düşündürmektedir. Bununla birlikte, batılılaşma ve çağdaşlaşma ilkeleri doğrultusunda laiklik ilkesinin doğuşuna şahit olduğu olağanüstü bir dönemde zekâta resmiyet kazandırılması da Türkiye Cumhuriyetini kuran iradenin en tâlî alanlarda bile devlet refleksiyle hareket etmeye özen gösterdiğini ortaya koymaktadır. Neredeyse bir asır sonra kayıt dışılığa yol açacak şekilde zekâtın mevzuattaki yerine son verilmesi dikkate alındığında söz konusu bu yanlıştan bir an önce geri dönülmesinin gerekliliği daha da iyi anlaşılmaktadır.

Zekât, 1921'de mevzuatta kendisine takdir edilen konumunu, 1983 yılına kadar muhafaza etmiştir. 58 yıllık uzun bir dönemde zekâtın mevzuattaki statüsüne âdeta dokunulmamasını bu süreçte ülkenin geçirdiği siyasi değişim ve dönüşümler üzerinden şu şekilde okumak mümkündür: Kurucu iradenin, Diyanet İşleri

Başkanlığını kurmasına rağmen, zekâtın dinî yönünü vurgulamama konusundaki net tavrının bir devamı olarak zekât konusunda herhangi bir düzenlemeye gidilmemiştir. 1938 sonrası tek parti döneminde ise katılaştıran laiklik uygulamaları kapsamında zekât, modern toplum inşâsına etkisi/katkısı bakımından öncelikli hususlardan biri görülmeyerek zekâtla ilgili herhangi bir yeni düzenlemeye gidilmemiştir. 1946'da tek parti döneminin sona ermesiyle başlayan süreçte ise 27 Mayıs 1960 İhtilâli, 12 Mart 1971 Muhtırası, 12 Eylül 1980 Darbesi gibi onar yıllık periyotlarla askerî vesâyetin kendisini sivil siyasî iradeye bir şekilde hatırlatması, zekâtın mevzuattaki yeri konusunda herhangi bir düzenlemeye yönelik adım atacak bir iklime hayat hakkı tanımamıştır. İrtica yaftası yemekten çekinen yürütme organları zekât konusunda adım atmaktan çekindiği gibi bu konuda adım atması beklenen Diyanet İşleri Başkanlığı da statükonun devamından yana tutum sergilemek zorunda hissettiği/kaldığı için herhangi bir adım atma cihetine gitmemiştir.

Kenan Evren öncülüğündeki 12 Eylül 1980 darbesi, Millî Güvenlik Konseyinin yasama faaliyetleri Türkiye'deki zekât uygulamaları için önemli bir mihenk noktasıdır. Ulusu Hükümeti, zekât konusunda kurucu iradenin bakış açısını devam ettirerek 1983'te yaptığı düzenlemeyle zekâtı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu gelirleri arasında zikretmiştir. Ancak söz konusu düzenlemeyle zekâtın mevzuattaki statüsü tüzük düzeyinden kanun seviyesine yükseltilmiştir. Bu durumun, yürütme erki konusundaki özgüvenden kaynaklı olabileceği gibi söz konusu irade hakkında yapılan *katı laiklik perspektifinden vazgeçerek ılımlı Türk-İslam sentezini benimsediği* yönündeki değerlendirmelerin gerçekliğinden kaynaklanmış olması da mümkündür. İlk düzenlemenin ardından birkaç ay geçmeden yapılan ikinci düzenlemede ise zekât, kurucu iradenin yaptığı düzenlemenin ruhuna uygun olarak Türkiye'nin *yeni sosyal kurumları* arasında pay edilmiştir. Söz konusu paylaşırma esas, zaman zaman oranlar farklılık gösterse de zekât mevzuattan topyekûn kaldırılana kadar bâkî kalmıştır. Bu durum, mevcut iradenin, sentezci dinî saiklerden ziyade yürütme erki konusundaki özgüvenden kaynaklandığı fikrinin daha doğru olduğunu göstermektedir.

Zekâtla ilgili kanun maddelerinin uygulamasına dair usûl ve esasları içeren yönetmelik I. Özal Hükümeti tarafından 1985 yılında hazırlanmıştır. Ancak Özal da bu süreçte, Özal'ın toplum nezdindeki muhafazakâr yönü dikkate alındığında, sanılanın aksine zekâtın dinî yönüne vurgu yapacak olan Diyanet İşleri Başkanlığı uhdesine verme gibi

tutulardan kaçınmış, şaşırtıcı biçimde ileride muhafazakâr çevreler tarafından çokça eleştirilecek şekilde zekâtın merkezine, 28 Şubat sürecinde irticayla mücadelenin simgesel kurumlarından biri hâline getirilen, Türk Hava Kurumunu yerleştirmiştir. THK bu imtiyazını zaman zaman kaybetse de uzun süre koruyabilmiş hatta 28 Şubat süreciyle birlikte kamu erki tarafından zekâtın ödenebileceği mutlak merci olarak tayin edilmiştir. THK zaman zaman zekât toplama yetkisini Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı ile dönüşümlü olarak paylaşmak zorunda kalmıştır. I. Özal Hükümetinin bu tutumunda o dönem Cumhurbaşkanlığı makamında Kenan Evren'in bulunmasının yönlendirici etkisi olduğu muhakkak olsa da her politik karar gibi bu da eleştiriden vâreste değildir. Bu tarihten sonraki süreçte askerî vesayet odaklarının Özal'ın bu düzenlemesinin arkasında ısrarla durması, kamuoyunda zekât ve kurban derisini Türk Hava Kurumuyla özdeş hâle getirmiş ve kurumu tartışmaların odağına taşımıştır.

I. Özal Hükümeti, bu gelişmelerden bir yıl sonra 1986 yılında bu sefer kanun seviyesinde düzenlemeye gitmiş ve aynı yıl içerisinde yapılan düzenleme çerçevesinde hazırlanan yönetmeliği de hayata geçirmiştir. İki yıl gibi kısa bir süre içinde üst üste yapılan üç kapsamlı düzenleme dikkate alındığında, I. Özal Hükümeti'nin Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunuyla zekâtın mevzuattaki yerini tayin ve tespitinde kendine münhasır takdir yetkisini kullanma azminde olduğu anlaşılmaktadır. Bu dönemde kamunun sosyal güvenlik ve refah harcamaları, dolayısıyla devletin sosyal hizmet kapasitesi oldukça sınırlıdır. 1985 yılı verileriyle toplam kamu harcamasının %3.6'sı sosyal güvenlik ve refah harcamalarına ayrılmış durumdadır, bu oran millî gelirin sadece %0.92'sine denk gelmektedir. I. Özal Hükümeti Türkiye'deki gelir dağılımı adaletsizliğinin giderilmesi, büyüme ve kalkınmanın desteklenmesi, kamunun sosyal hizmet kapasitesinin artırılması için genel bütçe dışı kaynak arayışında zekâtı bir imkân olarak görmüştür. Bu kanun, zekâttan hasıl olan refahın kamu eliyle toplumsallaştırılması ve sosyal harcamalar özelinde kamu finansman gereksiniminin azaltılması amacıyla kamusal bir kaynak olan zekâtı, Türkiye'nin formel sosyal yardımlaşma ve dayanışma ekosisteminin bir unsuru haline getirme girişimidir. Ancak mevcut siyasi şartlar nedeniyle kurucu değerlerin dışına tam manasıyla çıkamadığı anlaşılmaktadır.

1996 ila 1997 yılları arasında 1 yıl süreyle görevde olan 54'üncü hükümet -Erbakan Hükümeti- döneminde zekât mevzuatında herhangi bir değişiklik yapılmamıştır,

zekâtın mevcut konumu ve yapısı değişmemiştir. Çok kısa süren iktidar döneminde Erbakan Hükümetinin bu konuya eğilecek fırsatının olmadığı, irtica söylemi ve 28 Şubat süreci başta olmak üzere hükümetin istifasını amaçlayan dönemin sunî siyasi gündeminden anlaşılmaktadır.

1999 yılına gelindiğinde ise zekât, Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası çifte vergilendirmeyi önleme anlaşması çerçevesinde Kuveyt ile yapılan bir anlaşma metninde açıkça yer almıştır. III. Yılmaz Hükümeti tarafından yapılan anlaşmada yer alan, Türkiye'de tam mükellef olan gerçek ya da tüzel kişilerin Kuveyt'te ödediği zekâtı Türkiye'de ödeyeceği vergiden mahsup edeceği hükmüyle zekât, Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası bir metinde ilk defa yer almıştır. Zamanlaması itibarıyla bu durum şaşırtıcıdır. Zira cuma namazına gitmenin kamudan ihraç sebebi sayıldığı ve *irtica* nedeniyle demokrasiye sözde balans ayarı yapıldığı 28 Şubat'ın olanca acımasızlığıyla hüküm sürdüğü olağanüstü bir dönemde zekât, uluslararası statüdeki resmî bir belgede hem de vergiye eşdeğer bir kıymette açıkça yer almıştır. Bunun da ötesinde zekât, Anayasa'ya aykırılığı öne sürülemeyen bir kamu geliri olarak tescil edilmiştir. Bu durum siyasetin, ülke/devlet menfaati bahis mevzuu olduğunda en temel olduğu ilan edilen ve kendi halkına baskı unsuru olabilecek *değerlerin* dahi bir çırpıda göz ardı edilebileceğinin bir göstergesidir. Ayrıca zekâtın Anayasaya aykırılığı iddia edilemeyen böylesi üst düzey bir metinde vergiye eşdeğer olarak yer alması, herhangi bir siyasal İslam hareketinin dahi tahayyül edemediği bir seviyedir. Nitekim pek çok ülkeyle böyle bir anlaşma yapması beklenen AK Parti'nin, yaklaşık 20 yıllık iktidarı döneminde bu düzeyde bir uluslararası anlaşmanın sadece bir örneği bulunmaktadır. O da II. Erdoğan Hükümeti tarafından 2007 yılında imzalanan ancak iki yıl aradan sonra 2009'da yürürlüğe giren, Türkiye'de tam mükellef olan gerçek ya da tüzel kişilerin Suudi Arabistan Krallığında ödediği zekâtı, Türkiye'de ödeyeceği vergiden mahsup etmesini olanaklı kılan Suudi Arabistan ile yaptığı anlaşmadır.

Taşıdığı siyasal iddialar göz önünde bulundurulduğunda, zekâtın mevzuat içerisindeki yerini tahkim etmesi, dinî hüviyetini belirginleştirmesi beklenen Erdoğan Hükümetleri, tam aksi yönde hareket etmiştir. 2013 yılında yapılan değişikliklerle yönetmelik düzeyinde zekâtın resmîliğine son verilirken, 2014 yılında ise yapılan düzenlemeyle *zekât* kavramı, 2828 sayılı kanun hariç, Türk mevzuatından tamamen silinmiş ve deyim yerindeyse Türk Zekât Sistemi ilga edilmiştir. Bu gelişmeyle, *yeni sağ* ve *yeni kamu yönetimi* anlayışlarına atıfla, zekâtın sivil alana bırakılmasının

hedeflenmiş olabileceği de düşünülebilir. Ancak kamusal yönü ağır basan bu kadar büyük bir mali kaynağın Türk hukuk sisteminin dışında bırakılması, zekâtın sadece sivil alana değil, denetimsiz ve kayıt dışı olan gri alana da bırakılması demektir. Zekâtı mevcut mevzuat içinde şartlı bağış kategorisinde değerlendirip tüm diğer bağışlarla birlikte mevzuatta yeri bulunduğunu ve denetime tabi olduğunu iddia etmek anlamsız olacaktır. Zira böyle bir çerçevenin, zekâtın sahip olduğu kendisine has nitelikleri ve hususiyetleri kavramakta oldukça yetersiz kaldığı, araştırmanın ikinci bölümde yer verilen yargı içtihatlarında da anlaşılmaktadır. Zira zekâtın hem toplanması/bağışlanması hem de sarf edilmesi, şartlı/şartsız bağışların sahip olmadığı hususiyetleri ve hassasiyetleri haizdir. Zekâtın kayıt dışı olmadığını ve denetlendiğini iddia etmek için öncelikle zekâtın, STK'lar başta olmak üzere zekâta aracılık eden tüm kurum ve kuruluşların gelir ve gider kayıtlarında, devlete verilen beyannamelerde ve kamuoyuna sunulan raporlarda *zekât* olarak müstakil bir kalem/başlık altında yer alması gereklidir. Kayıt dışılığın ikliminde zekât kolaylıkla, sivil ancak gri alanda zekâta aracılık eden cemiyetlerin yumuşak gücü haline gelebilir ve bu cemiyetleri, sosyal yardıma/desteğe muhtaç, ihtiyaç sahibi yurttaşların kolaylıkla cazibesine kapılabileceği çekim merkezleri haline getirebilir. Bu durum bir sosyal devlet başarısızlığıdır. Zekâtın sivil alana bırakılması ve yöntemleri tartışmaya açık bir konu olmakla birlikte, böyle bir amaca zekâtın Türk hukukundan tamamen çıkarılmasıyla değil, zekâtla ilgili mevzuatın çağın gerekleri, toplumun ihtiyaçları ve zekâtın ontolojik kaideleri göz önünde bulundurularak gözden geçirilmesi ve yeniden kaleme alınmasıyla ulaşılabılır. Böylesi bir usulün zekâtın ruhuna, toplumun örf ve ihtiyaçlarına daha uygun olacağı açıktır.

Yürütme erkinin zekâtla ilgili tutum ve davranışlarına bakıldığında, toplumsal yaygınlığına mukabil zekâtın belirlenen resmî kurumlara -THK- ödenmemesine yönelik uygulanan idari cezai işlemlerin azlığı dikkate alındığında yürütme erkinin, Cumhuriyet'in ilk yıllarından 1980'lere kadar zekâtın yasal bir dayanağının olmadığını farkında olarak hareket ettiğini -olağanüstü dönemler hariç- bu konuda sert bir tutum takınmaktan kaçındığını göstermektedir. Ancak yürütme erkinin, yayınladığı genelgelerle zekâtın Türk Hava Kurumuna verilmesi yönünde halkın teşvik edilmesi ve bu idari takdirin dinî meşruiyetinin tesisi amacıyla Diyanet İşleri Başkanlığıyla koordinasyon sağladığı arşiv belgelerinden anlaşılmaktadır.

Zekâtın yüksek yargı içtihatlarına konu olması ise oldukça geç dönemlere rastlamaktadır. Anayasa Mahkemesi içtihatlarında/kararlarında zekât kavramının 1990'lı yılların sonunda ve siyaset eksenli davalarda, laiklik ilkesine muhalefet suçuyla ilişkili dosyalarda yer aldığı görülmektedir. Bununla birlikte *Türk Zekât Sisteminin* sağlam bir yasal mevzuata kavuşturulmaması durumunda zekâtın, siyasi davalarda hiç de hak etmediği bir şekilde yer alma ihtimalinin mevcudiyetini devam ettireceği aşikârdır. 28 Şubat dosyaları ve bir PKK dosyası hariç, bireysel başvuruların neredeyse tamamında ise FETÖ/PDY kapsamında zekâtın Anayasa Mahkemesi içtihatlarına konu edildiği görülmektedir. Hem siyasi hem de örgütsel dosyalara bakıldığında zekât konusunda hem toplumun din kaynaklı tedirginliklerini giderecek hem de devletin hukuki-idari yapısında laiklik konusunda herhangi bir tereddüde mahal bırakmayacak nitelikte, kapsamlı bir mevzuata olan ihtiyaç kendini göstermektedir.

Yargıtay içtihatlarında ise daha da geç dönemlerde, 2010'lu yılların ortalarından itibaren zekât kavramının görünürlük kazandığı anlaşılmaktadır. Yargıtay'ın görev alanına giren davalarda zekât, bireysel dolandırıcılık hâdiseleri üzerinden yer almıştır. Bu durumu, zekâtın mevzuattaki yerinden ziyade toplumun dinî bilgi eksikliğinin bir tezahürü olarak değerlendirmek daha isabetli olacaktır.

2024 yılı itibariyle gelinen noktada Türk mevzuatında zekâta dair büyük bir boşluk bulunmaktadır. Bu hukuki boşlukla beraber halkın dinî konulara olan saygısı ve duyarlılığına eşlik eden bilgi eksikliği nedeniyle vuku bulan olumsuzluklar yargı dosyalarından da izlenebilmektedir. Buna mukabil son dönemde yaşanan Covid-19 pandemisi ve 6-7 Şubat depremlerinin toplum üzerindeki etkilerini hafifletmek amacıyla yapılan sosyal harcamaların finansmanında kullanılmak üzere zekâtın merkez teşkilatının genel bütçeli iki kurumu olan Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile AFAD tarafından toplanmış ve dağıtılmış olduğu, bu sürecin Diyanet İşleri Başkanlığınca özen, dikkat ve hassasiyetle izlenerek informal bir denetime tâbi tutulduğu, özellikle AFAD tarafından sürecin oldukça şeffaf ve yerinde yürütüldüğü gözlemlenmiştir. Bununla birlikte genel bütçeli kurumlar T.C. Cumhurbaşkanlığı tarafından başlatılan yardım kampanyaları kapsamında zekât kabul ettikleri için bu kanaldan ödenen zekât tutarının tamamının, mükelleflerce vergi matrahından indirimine konu edilmesi de vergi mevzuatı açısından mümkündür.

Bu süreçte, informel bir kamusal zekât pratiği tecrübe edilmiş, bu konudaki kamu kabiliyet ve kapasitesi ortaya konulmuştur. Zekâtla ilgili yasal boşluğu, ilgili kurumların yönetici ve çalışanlarının kamusal ve vicdani sorumluluk duyguları ve hassasiyetleri başarıyla doldurmuştur ancak bir hukuk devletinde mali tüm süreçlerde olduğu gibi zekâta dair süreçlerin de kişilerin vicdani hassasiyetlerine bırakılmaması gerekir. Tecrübe edilen bu kamusal zekât uygulamasından hasıl olan birikim, çıkarılan dersler, tespit edilen güçlü ve zayıf yönler ile fırsat ve tehditler bütüncül olarak değerlendirilerek yasal boşluğun doldurulması ve zekâtın ruhuna, Türk toplumunun ihtiyaç ve beklentilerine uygun bir *Türk Zekât Sisteminin* yeniden ihdas edilmesi kamusal bir zorunluluktur.

Bu beklentinin yanında zekât, Türkiye’de İslami cemiyetlerin en önemli yardımlaşma ve dayanışma kaynağıdır. Devlet sadece, yukarıda anlatılan tecrübeye olduğu gibi, olağanüstü dönemlerde zekâta başvurmayı ve kalan zamanlarda bu ekonomik kaynağı sivil alana bırakmayı da tercih edebilir. Böyle bir tercihte dahi, devletin düzenleyici ve denetleyici rolüyle süreci regüle etmesi; tercüme olmayan, Türk toplumunun ihtiyaçları ve hassasiyetlerine özgü muhasebe ve raporlama standartlarını belirleyerek zekât toplayan ve dağıtan kurumlara icbar etmesi gereklidir. Belirlenen zekât standartlarının icbar edilmesinde, kamu yararı statüsüne benzer bir statüyle zekât toplama yetkinliği ve yetkisine sahip kurumların sertifikasyona tâbi tutulması etkili bir yöntem olabilir.

Araştırmanın ikinci analizinde zekât toplumsal bir olgu olarak incelenmiş, zekâtın varlık kazandığı ve uygulandığı bugünün toplumsal koşulları belirginleştirilmiştir. Türk toplumunun zekâta dair algıları, uygulama pratikleri ve zekâttan beklentileri geliştirilen ölçek yardımıyla anlaşılmaya çalışılmıştır. Zekâtın toplumsal gerçekliğinin yani bugününün doğru anlaşılması, zekâtın tüm toplum için etkin, etkili ve verimli hale getirilmesinde izlenecek patikanın doğru tespit edilmesine yardımcı olacaktır. Bu amaçla, literatürde örneği olmayan ve tamamen orijinal, Zekât Algısı ve Pratiği Ölçeği geliştirilmiş ve uygulanmıştır. Kartopu yöntemiyle ulaşılan 1459 katılımcının cevaplarından oluşan veri setinin analizi neticesinde elde edilen bulgular aşağıda özetlenmiştir.

- Eldeki veriler ışığında sosyal yardımlaşma ve dayanışma faaliyetlerinde belediyelerin, az bir farkla da olsa, merkezi idare ve taşra teşkilatına kıyasla daha başarılı olduklarına dair bir algı tespit edilmiştir.

- Zekâtın yoksullukla mücadele gibi belirli bir amaca teksif edilmiş planlı bir sürecin aracı/parçası olarak daha etkin, verimli ve faydalı sonuçlar doğurabileceği düşünülmektedir.
- Katılımcılar tarafından zekâtın sosyal güvenlik sistemiyle güçlü bir irtibatı olduğu, sosyal güvenlik sisteminin tamamlayıcısı olduğu düşünülmektedir. Bu çerçevede, yeniden organize edilecek bir zekât sisteminin, yoksulluk, yaşlılık, muhtaçlık ödemelerini de kapsayan Türk sosyal güvenlik sistemiyle birlikte düşünülebileceği sonucuna ulaşılmaktadır. Diğer yandan sosyal güvenlik koruması altında olmayan muhtaçların ilaç, bakım ve tedavi masrafları da aynı çerçeve içinde değerlendirilmelidir.
- Katılımcıların algısında zekât, yoksullukla mücadelede, mevcut sosyal yardımlaşma ve dayanışma ekosisteminden daha başarılı sonuçlar doğurmaktadır.
- Katılımcıların zekât ile vergiyi birbirinden ayrı ve birbirine rakip olmayan bir çerçevede algıladıkları tespit edilmiştir. Zekâtın vergi matrahından mahsubu konusunda katılımcıların kararsız oldukları bununla birlikte zekâta dair yeni bir kurumsallaşma çabasında zekât ödeyenleri kurulacak yeni yapıya teşvik edebilmek için mahsup mekanizmasının işlevsel bir enstrüman olabileceği tespit edilmiştir.
- Katılımcıların hem zekât hem de vergi ödüyor olmanın ticarete/rekabette dezavantajlı bir durum oluşturmadığı görüşüne daha yatkın oldukları tespit edilmiştir.
- Ödenen zekâtın vergi matrahından mahsup edilecek olması kamusal zekât organizasyonunun tercih edilmesi yönünde zekât mükelleflerini teşvik edebilir ancak zekâtların devlete emanet edilmesiyle ilgili kamuoyundaki güvensizliğin giderilmesinin ve toplum vicdanının bu yönde tatmin edilmesinin daha etkili sonuçlar doğuracağı anlaşılmıştır.
- Zekât mevcut durumda kayıt dışı ekonominin bir parçası olarak algılanmaktadır. Bu algıya, zekâtın doğrudan devlet eliyle ya da devletin yapmış olduğu regülasyonlarla kayıtlı ekonomiye kazandırılması, şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkelerine uygun bir yapıya kavuşturulması yönünde bir toplumsal hazırbulunuşluk eşlik etmektedir.

- Zekâtın kamusal sosyal yardımlaşma ve dayanışma harcamalarının finansmanında kullanılabileceğine dair toplumsal hazırbulunuşluk tespit edilmiştir. Diğer yandan önermelerdeki devlet vurgusu arttıkça katılımcıların daha kararsız bir tutum sergiledikleri gözlemlenmektedir. Maddelerin skor ortalamalarındaki değişim incelendiğinde kararsızlığın *güven* unsuruyla yakından ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Bu noktada, yeniden organize edilecek zekât sisteminde devletin düzenleyici ve denetleyici bir pozisyonda olması, doğrudan zekâtı toplayan ya da dağıtan bir konumda olmaması önerilebilir. Eğer devlet kendi ekseninde bir kurumsallaşma modeli tercih edecekse kamu vicdanına güven verecek kadar şeffaf ve hesap verebilirlik ilkelerinden taviz vermeyen bir sistem tasarlanmalı ve bu sistem hakkında kamuoyu bilgilendirilmelidir.
- Zekât mükellefi/ödeyicisi konumunda bulunma ihtimali (yani gelir seviyesi) yükseldikçe zekâtın yoksullukla mücadeledeki etkinliğine dair algı zayıflamaktadır.
- Vergi mükellefinin vergi sistemi dışına çıkma ihtimali yükseldikçe vergi ile zekât arasında kurulacak hukukî ve kurumsal ilişkiye dair tutum zayıflamaktadır.

Tüm bulgular ışığında devletin doğrudan zekât toplayıp dağıtmadığı ancak sosyal yardımlaşma ve dayanışma için ayırdığı bütçenin yükünü hafifletecek bir mekanizmaya ihtiyaç olduğu görülmektedir. Diğer yandan *vergi matrahından mahsup* gibi avantajlarla zekât ödeyicileri devlet gözetimi ve denetimindeki zekât sistemine teşvik edilmelidir. Belki de en önemlisi bilgilendirme ve bilinçlendirme faaliyetleriyle kamuoyunun, yeniden organize edilen zekât sistemine güven duyması temin edilmelidir. Katılımcıların algısında devlet ile zekât kavramları arasında bir ayrışma olduğu, buna rağmen zekâtla ilgili herhangi bir kurum(sal)laşma çabasında katılımcıların devleti referans aldığı görülmektedir. Bu bulgular ışığında, devletin tesis edeceği mekanizmalarla zekâtın kurum(sal)laşmasına yardımcı ve destek olması, aynı zamanda söz konusu kurum(sal)laşmanın üzerinde duracağı toplumsal meşruiyet zemini kurması anlamına da gelmektedir.

Araştırmanın üçüncü ve son analizinde zekâtın Türkiye ekonomisine etkisi belirginleştirilmiştir. Yöntem olarak, literatüre Leontief (1936) tarafından kazandırılan

girdi-çıkıtı analizi esas alınmıştır. Zekâta tâbi sektörlerin yıllık hasılatları üzerinden hesaplanan zekât tutarları, TÜİK tarafından açıklanan hane halkı harcaması istatistiklerinde en düşük gelir grubu olan birinci %20'lik dilimde yer alan hane halkları harcamalarının sektörlere dağılım oranlarına göre girdi-çıkıtı tablosuna nihai tüketim olarak yansıtılmış ve sektörlerin ileri-geri bağlantı oranlarındaki değişim gözlemlenmiştir. Böylece literatüre de ilk defa zekât verilerine dayanan genişletilmiş girdi-çıkıtı analizi uygulanarak zekât için anahtar sektörler tespit edilmiştir.

Analizinin ilk bulgusu, farklı kaynaklardan tahsil edilen zekâtın ekonomiye etkilerinin de farklı olduğudur. Daha açık bir ifadeyle, üretimden tahsil edilen zekât ile servet üzerinden tahsil edilen zekâtın ekonomiye etkileri birbirinden farklıdır. Söz konusu farklılaşmanın müstakil bir araştırmaya konu edilerek belirginleştirilmesi, farklılığın sebepleri ile sonuçlarının derinlemesine ele alınması literatüre önemli ve faydalı bir katkı olacaktır.

Zekât için anahtar sektörlerin tespitinde ise, üretim ve servet üzerinden hesaplanan zekât tutarlarının ayrı ayrı, Türkiye'deki en yoksul %20'lik dilimde bulunan ekonomik ajanların tüketim kalıplarına sadık kalınarak ekonomiye nihai talep olarak yansıtıldığı ifade edilmişti. Bu tercihin ardında zekâtın varsıldan yoksula/muhtaca doğru bir aktarım mekanizması olması yatmaktadır. Eğer bu analizde zekât tutarı en zengin %20'lik kesimin tüketim tercihlerine göre dağıtılmış olsaydı, değişen tüketim kalıpları nedeniyle, tespit edilen anahtar sektörlerde farklılaşmaların gözlenmesi söz konusu olabilirdi.

Tespit edilen 12 anahtar sektörden sadece iki tanesi kalkınmayla doğrudan ilişkilendirilebilecek sektörlerdir. Diğer 10 anahtar sektörün ekonomik büyümeye doğrudan etkisi olmakla birlikte kalkınmaya yönelik katkıları tartışmaya açıktır. Ekonomik büyümeyle, bir ekonomide mal ve hizmet üretimindeki artış ifade edilmektedir. Kalkınma ise büyümeden oldukça farklıdır. Kalkınma, toplumların sadece ekonomik bakımdan değil, aynı zamanda sosyokültürel, sağlık, eğitim, sanat, altyapı, hukuk/adalet, gelir dağılımında adalet, bilgi ve teknoloji gibi yaşam kalitesini artıracak alanlarda da gelişmesini ifade eden bir kavramdır. Zekâtın ekonomik büyümeye ve koşullara bağlı olarak istihdamda artışa neden olduğu yapılan analizin bulguları arasındadır ancak bunun kalitesiz bir büyüme olduğu ifade edilmelidir. Bir diğer ifadeyle, refahı tabana yayılmayan, kalkınmaya katkısı sınırlı olan, tüketime dayanan bir kalkınmadan bahsedilmektedir. Zira bunların gerçekleşmesi için ek politik

tedbirlerin alınması gerekmektedir. Örneğin, iş gücü piyasası ve ücret politikaları başta olmak üzere üretim ve bölüşüm süreçlerinde, yoksulların nitelikli eğitimine katılımında değişim yapılmaksızın sadece zenginden alıp yoksula vermenin faydası da oldukça sınırlı olacaktır. Bu kadarı yapılamıyorsa bile ulusal ve kamusal bir kaynak olan zekâtın kalkınmayı ve nitelikli büyümeyi destekleyen politik bir çerçevenin paydaşı olarak yeniden ve formel olarak kurumsallaştırılmasına ihtiyaç vardır. Mevcut durumda, zekât için tespit edilen anahtar sektörlerden İnsan Sağlığı Sektörü, Yaratıcı Sanatlar, Gösteri Sanatları ve Eğlence Hizmetleri; Kütüphane, Arşiv, Müze ve Diğer Kültürel Hizmetler sektörü doğrudan kalkınmayı destekler niteliktedir. Tüm sektörler içinde kalkınmayı desteklemesi muhtemel sektörlerin zekât sonrası durumları incelendiğinde öncelik sıralamalarının ya değişmediği ya da gerilediği gözlenmiştir. Yapılan girdi-çıktı analizi neticesinde, zekâtın Türkiye'deki informel kurumsallaşmasının ekonomik büyümeyi, üretimi ve istihdamı desteklediği açıkça söylenebilse de kalkınmayı aynı oranda desteklemediği ifade edilmelidir. Türkiye'deki *bugünkü koşullar altında* zekât iktisadi anlamda verimsiz bir gelir transferidir.

Kalkınma, üretilen ekonomik refahın toplumun her kesimine yayılmasını ve refahın kalıcı olmasını olanaklı kılan en önemli faktördür. Eğer ekonomik büyüme neticesinde ortaya çıkan refah artışından ağırlıklı olarak toplumun belirli bir kesimi yararlanıyorsa, böyle bir yapıda zekât ancak yoksulluğun sürdürülebilir olmasını temin eden kullanışlı bir araç olmaktan öteye gidemeyecektir. Bunun için toplumun öncelikleri göz önünde bulundurularak zekâtın ruhuna ve maksatlarına uygun zekât politikaları geliştirilmelidir. Bu politikalar seçici zekât dağıtım mekanizmalarıyla kalkınmayı, dolayısıyla uzun dönem büyümeyi ve kalıcı refah artışını desteklemelidir. Bu alanların başında, bireyin davranış ve alışkanlıklarında kalıcı değişikliği amaçlayan eğitim gelmektedir. Burada sadece herhangi bir formel eğitim kurumuna kayıtlı öğrencilerin desteklenmesi anlaşılmalıdır, mesleki eğitim başta olmak üzere, ülkenin kalkınması için ihtiyaç hissedilen öncelikli alanlarda insan kıymetlerinin yetiştirilmesi kastedilmektedir. Bugün zekâtın neredeyse tamamı faydası bir yıldan uzun sürmeyen cari harcamalarda kullanılmaktadır. Zekâtın, toplumun ve ülkenin geleceğini maddi ve ahlâki yönden güçlendirecek, nitelikli büyüme ve kalkınmayı destekleyecek programlar dâhilinde, planlı bir çerçevede kurum(sal)laştırılması ahlâki, milli ve demokratik bir sorumluluktur.

KAYNAKÇA

- AAOIFI. (2021). *Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions*. https://aaoifi.com/themencode-pdf-viewer-sc/?lang=en&tnc_pvw=ZmlsZT1odHRwczovL2Fhb2lmaS5jb20vd3AtY29udGVudC91cGxvYWRzLzIwMjMvMDEvRmluYW5jaWFsLUFjY291bnRpbmctU3RhbmRhcmQtMzktRmluYW5jaWFsLXJlcG9ydGluZy1mb3ItWmFrYWgucGRmJnNldHRpbmdzPTAwMTAwMDExMTAwMDAwMTEwMDAm bGFuZz1lbi1VUw==#page=&zoom=&pagemode=none
- Acar, İ. (1997). Türkiye’de Katma Bütçe Uygulaması. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2, 357-376. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/195252>
- Adalet ve Kalkınma Partisi’nin lâiklik ilkesine aykırı eylemlerin odağı haline geldiği savıyla kapatılması istemiyle açılan dava., (AYM, E.2008/1, K.2008/2, 30/07/2008, § ...) (T.C. Anayasa Mahkemesi 30 Temmuz 2008). <https://siyasipartikararlar.anayasa.gov.tr/SP/2008/2/1>
- Aghnides, N. P. (1916). *Mohammedan Theories of Finance with an Introduction to Modammedan Law and a Bibliography*. The Faculty of Political Science of Columbia University.
- Alcántara, V., & Padilla, E. (2006). *An input-output analysis of the “key” sectors in CO2 emissions from a production perspective: An application to the spanish economy*. <https://ddd.uab.cat/record/44391>
- Alcántara, V., & Padilla, E. (2009). Input–output subsystems and pollution: An application to the service sector and CO2 emissions in Spain. *Ecological Economics*, 68(3), 905-914. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2008.07.010>
- Askari, H., & Mohammadkhan, H. (2016). *Islamicity Indices: The Seed for Change*. Palgrave Macmillan US. <https://doi.org/10.1057/9781137587718>
- Aydoğuş, O. (2018). *Girdi Çıktı Modellerine Giriş* (4. Baskı). Efil Yayınevi.

- Berger, P. L., & Luckmann, T. (2008). *Gerçekliğin Sosyal İnşası Bir Bilgi Sosyolojisi İncelemesi* (V. S. Öğütü, Çev.; 1. Baskı). Paradigma Yayınları.
- Bigiyef, M. C. (2019). *Zekât*. Ankara Okulu Yayınları.
- Bocutoğlu, E. (1990). *Endüstrilerarası İktisat: Teori ve Türkiye Uygulamaları*. Karadeniz Teknik Üniversitesi Basımevi.
- Cadarso, M.-Á., López, L.-A., Gómez, N., & Tobarra, M.-Á. (2010). CO2 emissions of international freight transport and offshoring: Measurement and allocation. *Ecological Economics*, 69(8), 1682-1694. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2010.03.019>
- Chenery, H. B., & Watanabe, T. (1958). International Comparisons of the Structure of Production. *Econometrica*, 26(4), 487-521. <https://doi.org/10.2307/1907514>
- Cici, Recep. (2008). Günümüzde İslâm Ülkelerinde Zekâtın Kurumsallaştırılması. İçinde *Bir Sosyal Güvenlik Kurumu Olarak Kur'an ve Sünnet'te Zekat* (1. Baskı, ss. 225-267). İslami İlimler Araştırma Vakfı Yayınları.
- Cole, D. A. (1987). Utility of confirmatory factor analysis in test validation research. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 55(4), 584-594. <https://doi.org/10.1037/0022-006X.55.4.584>
- Conway, R. S. (1990). The Washington Projection and Simulation Model: A Regional Interindustry Econometric Model. *International Regional Science Review*, 13(1-2), 141-165. <https://doi.org/10.1177/016001769001300110>
- Da Silva, D. O. P. (2010). *Previsão setorial do consumo de fontes energéticas para o Brasil: Um estudo a partir da proposta de integração econometria+insumo-produto* [PhD, Universidade Federal da Paraíba]. <https://repositorio.ufpb.br/jspui/bitstream/tede/5049/1/arquivototal.pdf>
- Danışma Meclisi. (1983, Mayıs 11). Danışma Meclisi Tutanak Dergisi. *Türkiye Büyük Millet Meclisi*, 17. Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi. https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/DM_/d02/c017/dm__02017100.pdf

Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2022). *Din Hizmetleri Raporu 2021* (s. 304).
Diyamet İşleri Başkanlığı.
<https://dinhizmetleri.diyamet.gov.tr/ResimKitapligi/2021%20Din%20Hizmetleri%20Raporu%20kboyut.pdf>

Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı. (2017, Şubat 12). *Din İşleri Yüksek Kurulu Dini Bilgilendirme Platformu*. <https://kurul.diyamet.gov.tr/Cevap-Ara/391/zekat-nedir>

Diyamet TV (Direktör). (2020a, Nisan 1). *Diyamet Haber—1 Nisan 2020*.
<https://www.youtube.com/watch?v=LOLfYqS7YYM>

Diyamet TV (Direktör). (2020b, Nisan 1). *Diyamet'e Sorulım—1506.Bölüm*.
<https://www.youtube.com/watch?v=Wg-djMCAJ2s>

Diyamet TV (Direktör). (2020c, Nisan 2). *Diyamet'e Sorulım—1507.Bölüm*.
https://www.youtube.com/watch?v=ILRoA7C_3Ro

Diyamet TV (Direktör). (2020d, Nisan 22). *Diyamet'e Sorulım—1520.Bölüm*.
<https://www.youtube.com/watch?v=rXNl0hEQwD0>

Diyamet TV (Direktör). (2020e, Mayıs 3). *Diyamet'e Sorulım—1531.Bölüm*.
<https://www.youtube.com/watch?v=v711BrKFGSk>

Diyamet TV (Direktör). (2023a, Şubat 8). *Dini Gündem—97.Bölüm*.
<https://www.youtube.com/watch?v=u7tly84wH18>

Diyamet TV (Direktör). (2023b, Şubat 9). *Diyamet'e Sorulım—2041.Bölüm*.
<https://www.youtube.com/watch?v=SFjAgiejQCI>

Diyamet TV (Direktör). (2023c, Şubat 14). *Diyamet'e Sorulım—2044.Bölüm*.
<https://www.youtube.com/watch?v=i3u49W9IeYM>

Diyamet TV (Direktör). (2023d, Şubat 20). *Diyamet'e Sorulım—2047.Bölüm*.
<https://www.youtube.com/watch?v=ucwbEXTthvs>

- Doğanışık, İ. (2020, Mayıs 14). *Türkiye’de Lisans Mezunu Sayısı 10 Milyonu Aştı* | *Doğruluk Payı*. Doğruluk Payı. <https://www.dogrulukpayi.com/bulten/turkiye-de-lisans-mezunu-sayisi-10-milyonu-asti>
- Durkheim, E. (2019). *Sosyolojik Yöntemin Kuralları* (Ö. Doğan, Çev.). Doğu Batı Yayınları.
- el-Karadavi, Y. (1984). *İslam Hukukunda Zekat* (İ. Sarmış, Çev.; 1-2). Kayıhan Yayınları.
- Erkal, M. (2009). *İslâm’ın Erken Döneminde Vergi Hukuku Uygulamaları [Practice of Tax Law in Early Period of Islam]*. İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM) Yayınları.
- Ferreira, P. G. C. (2009). *Sectoral forecast and impacts in the electrical energy consumption in Brazil: An integrated approach*.
- Gözler, K. (2019). *İdare Hukuku* (3. Baskı). Ekin Yayınları.
- Güler, İ. (2019). *İktisadi Kalkınma Temelinde Gayrimenkul Ekonomisi*. Gazi Kitabevi.
- Hamidullah, M. (2013). *İslam Müesseselerine Giriş [Introduction to Islamic Institutions]*. Beyan Yayınları.
- Hazari, B. R. (1970). Empirical Identification of Key Sectors in the Indian Economy. *The Review of Economics and Statistics*, 52(3), 301-305. <https://doi.org/10.2307/1926298>
- Hirschman, A. O. (1958). *The Strategy of Economic Development*. Yale University Press.
- Holcombe, R. G. (1989). *Economic Models and Methodology*. Greenwood Press.
- Hyman, D. N. (1986). *Modern Microeconomics: Analysis and Applications*. Times Mirror/Mosby College Pub.
- Islamicity Indices. (2022). *2022 Islamicity Indices [dataset]*. <https://islamicity-index.org/wp/latest-indices-2022/>

- John F. Helliwell, Richard Layard, Jeffrey D. Sachs, Jan-Emmanuel De Neve, Lara B. Aknin, & Shun Wang. (2023). *World Happiness Report* (s. 166). the Wellbeing Research Centre at the University of Oxford.
<https://worldhappiness.report/ed/2023/>
- Karaman, H. (2018). *İslam'ın Işığında Günün Meseleleri*. İz Yayıncılık.
<https://www.hayrettinkaraman.net/kitap/meseleler/0758.htm>
- KGK. (2023). *Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu*.
https://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/Diger/KFMS39_Zekata_Iliskin_Finansal_Raporlama.pdf
- Kline, R. B. (2023). *Principles and Practice of Structural Equation Modeling* (5. Baskı). Guilford Press.
- Korum, U. (1963). *Input-Output Analizi*. Sevinç Matbaası.
- Koutsoyiannis, A. (1979). *Modern Microeconomics*. Macmillan.
- Kuper, G. H., & van Soest, D. P. (2003). Path-dependency and input substitution: Implications for energy policy modelling. *Energy Economics*, 25(4), 397-407.
[https://doi.org/10.1016/S0140-9883\(02\)00098-1](https://doi.org/10.1016/S0140-9883(02)00098-1)
- Küçükkiremitçi, O. (2011). Türkiye Sanayi Stratejisi Belgesi Temelinde İmalat Sanayinin Yapısal Analizi. *Memleket Siyaset Yönetim*, 6(15), Article 15.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2965083>
- Küçükkiremitçi, O. (2012). *İmalat Sanayi ve Ana Sektörlerinin Performans, Yapısal ve Mekânsal Özellikleri Açısından Değerlendirilmesi*. TürkiyeKalkınma Bankası A.Ş. Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Müdürlüğü.
https://www.academia.edu/2159709/%C4%B0malat_Sanayi_ve_Ana_Sekt%C3%B6rlerinin_Performans_Yap%C4%B1sal_ve_Mek%C3%A2nsal_%C3%96zellikleri_A%C3%A7%C4%B1s%C4%B1ndan_De%C4%9Ferlendirilme
esi

- Lenzen, M. (2003). Environmentally important paths, linkages and key sectors in the Australian economy. *Structural Change and Economic Dynamics*, 14(1), 1-34. [https://doi.org/10.1016/S0954-349X\(02\)00025-5](https://doi.org/10.1016/S0954-349X(02)00025-5)
- Leontief, W. (1970). Environmental Repercussions and the Economic Structure: An Input-Output Approach. *The Review of Economics and Statistics*, 52(3), 262-271. <https://doi.org/10.2307/1926294>
- Leontief, W. (1986). *Input-output Economics*. Oxford University Press.
- Leontief, W. W. (1936). Quantitative Input and Output Relations in the Economic Systems of the United States. *The Review of Economics and Statistics*, 18(3), 105-125. <https://doi.org/10.2307/1927837>
- Leontief, W. W. (1946). Exports, Imports, Domestic Output, and Employment1. *The Quarterly Journal of Economics*, 60(2), 171-193. <https://doi.org/10.2307/1880778>
- Liu, H.-T., Guo, J.-E., Qian, D., & Xi, Y.-M. (2009). Comprehensive evaluation of household indirect energy consumption and impacts of alternative energy policies in China by input–output analysis. *Energy Policy*, 37(8), 3194-3204. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2009.04.016>
- Llop, M., & Pié, L. (2008). Input–output analysis of alternative policies implemented on the energy activities: An application for Catalonia. *Energy Policy*, 36(5), 1642-1648. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2008.01.019>
- Mattos, R. S. de, Perobelli, F. S., Haddad, E. A., & Faria, W. R. (2008). Integração de modelos econométrico e de insumo–produto para previsões de longo prazo da demanda de energia no Brasil. *Estudos Econômicos (São Paulo)*, 38, 675-699. <https://doi.org/10.1590/S0101-41612008000400001>
- Miller, R. E., & Blair, P. D. (2009). *Input-Output Analysis: Foundations and Extensions* (2. bs). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511626982>

- Milli Güvenlik Konseyi. (1983a, Mayıs 24). Milli Güvenlik Konseyi Tutanak Dergisi. *Türkiye Büyük Millet Meclisi*, 9. Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi. https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MGK_/d01/c009/mgk_01009147.pdf
- Milli Güvenlik Konseyi. (1983b, Haziran 23). Milli Güvenlik Konseyi Tutanak Dergisi. *Türkiye Büyük Millet Meclisi*, 9. Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi. https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MGK_/d01/c009/mgk_01009151.pdf
- Mills, C. W. (2022). *Sosyolojik Tahayyül* (Ö. Küçük, Çev.; 3. Baskı). Hil Yayınları.
- Mutlu, M. F. (2019). *İslam Hukukunda Vergi-Zekât İlişkisi* [Necmettin Erbakan Üniversitesi]. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=aEzj_IdWAşjiSAfK3qwrBjEqwl5vTuuXK8hzLaopt7R2FFw_FB07V4BIT1GrRS3x
- Nişancı, Z. (2023). *Sayılarla Türkiye’de İnanç ve Dindarlık*. Mahya Yayıncılık. https://nsp.marmara.edu.tr/dosya/nsp/Raporlar/Say%C4%B1larla%20Tu%CC%88rkiye'de%20I%CC%87nanc%CC%A7%20ve%20Dindarl%C4%B1k_ebook.pdf
- Özdamar, K. (2015). *Paket Programlar ile İstatistiksel Veri Analizi Cilt 1*. Nisan Kitabevi.
- Özek, A., Hamitoğlu, B., Adalı, S., Sınay, T., Bayraktar, M., Ensari, S., & Bulaç, A. (1987). *Türkiye’de Zekât Potansiyeli*. İslami İlimler Araştırma Vakfı Yayınları.
- Rehman, S. S., & Askari, H. (2010). How Islamic are Islamic Countries? *Global Economy Journal*, 10(2). <https://doi.org/10.2202/1524-5861.1614>
- Sarıkaya, M. (2023). *Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti*. Atatürk Ansiklopedisi. <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/turkiye-himaye-i-etfal-cemiyeti/?pdf=3303>
- Sevgili Gençay, F. D. (2014). Adsız Düzenleyici İşlemlerin Normlar Hiyerarşisindeki Yeri. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 63(2), 397-417.

<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/622836#:~:text=%C4%B0dare%2C%201982%20Anayasas%C4%B1nda%20d%C3%BCzenlenmi%C5%9F%20olan,i%C3%A7in%2C%20ads%C4%B1z%20d%C3%BCzenleyici%20i%C5%9Flemler%20denilmektedir.>

Sıddıkî, S. A. (1980). *İslam Devletinde Mali Yapı [Fiscal Structure in The Islamic State]*. Fikir Yayınları.

Sümer, N. (2000). Yapısal Eşitlik Modelleri: Temel Kavramlar ve Örnek Uygulamalar. *Türk Psikoloji Yazıları*, 3(6), 49-74. <https://psycnet.apa.org/record/2006-04302-005>

Swingewood, A. (2010). *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*. Agora Kitaplığı Yayınları.

Tabakoğlu, A., & Turhan, M. (2017). TÜRKİYE'DE ZEKÂT POTANSİYELİNİN YENİDEN TESPİTİ. *İçinde Tarihte ve Günümüzde Zekât Uygulamaları* (ss. 899-936). Ensar Neşriyat. http://isamveri.org/pdfdrG00202/2017/2017_TABAKOGLUA_TURANM.pdf

TBMM. (1986a, Mayıs 28). *Türkiye Büyük Millet Meclisi 17. Yasama Dönemi 3. Yasama Yılı 111. Birleşme Genel Kurul Tutanakları*. Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi. <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d17/c029/tbmm17029111.pdf>

TBMM. (1986b, Mayıs 29). *Türkiye Büyük Millet Meclisi 17. Yasama Dönemi 3. Yasama Yılı 112. Birleşme Genel Kurul Tutanakları*. Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi. <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d17/c030/tbmm17030112.pdf>

TBMM. (2013, Aralık 5). *Türkiye Büyük Millet Meclisi 24. Yasama Dönemi 4. Yasama Yılı 559 Sıra Sayılı Anayasa Komisyonu Raporu*. Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi. <https://www5.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem24/yil01/ss559.pdf>

- T.C. Aile ve Sosyal Hizmet Bakanlığı. (2022). *Aile ve Sosyal Hizmet Bakanlığı 2021 Yılı Faaliyet Raporu* [Faaliyet Raporu]. T.C. Aile ve Sosyal Hizmet Bakanlığı. <https://www.aile.gov.tr/media/100242/2021-yili-faaliyet-raporu.pdf>
- T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2023a). *Çocuk Esirgeme Kurumu Tarihçesi*. <http://www.aile.gov.tr/chgm/teskilat-yapisi/kurum-hakkinda/>
- T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2023b). *Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları*. <http://www.aile.gov.tr/sygm/genel-mudurluk/sosyal-yardimlasma-ve-dayanisma-vakiflari/>
- T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası. (2024). *T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası*. T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası. <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/>
- T.C. Anayasası. (1984). *Anayasa | Anayasa Mahkemesi*. Anayasa | Anayasa Mahkemesi. <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/anayasa/>
- T.C. Cumhurbaşkanlığı. (2020, Mart 30). *T.C. CUMHURBAŞKANLIĞI: Ulusa Sesleniş Konuşması*. T.C.CUMHURBAŞKANLIĞI Ulusa Sesleniş Konuşması. <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/118080/ulusa-seslenis-konusmasi>
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. (1922). *Fitre ve zekâtların muhacirlere verilmesi ile ilgili Fetva-yı şerif. (272-0-0-12 / 39 - 38 - 3)*. Osmanlı Devleti Dahiliye Nezareti Aşa'ir ve Muhacirin Müdüriyet-i Umumiyesi; T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/>
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. (1925). *Zekâtın Türkiye Himâye-i Etfal Cemiyeti'ne verilmesinin caiz olup olmadığına dair fetva isteği. (51-0-0-0 / 13 - 114 - 25)*. Türkiye Himâye-i Etfâl Cem'iyyeti; T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/>

- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. (1926a). *İzmit Tayyare Cemiyeti'nin zekât, fitre ve kurban bedeli ile derileri hakkında Diyanet'ten aldıkları fetva suretinin ilgililere dağıtılması talebi*. (51-0-0-0 / 13 - 114 - 25). İzmit Tayyare Cemiyeti; T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/>
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. (1926b). *Diyanet İşleri Reisliğinden gelen zekât ve kurban derilerinin Tayyare Cemiyeti'ne verilmesi hakkında tamim*. (180-9-0-0 / 111 – 537 - 23). Türkiye Cumhuriyeti Ma'ârif Vekâleti İlk Tedrîsât Müdür-i 'Umûmiliği; T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/>
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. (1926c). *Zekât, fitre ve kurban derilerinin Tayyare Cemiyetine verilmesinin caiz olduğunu bildiren fetvaların gönderildiği*. (51-0-0-0 / 3 - 19 - 4). Edirne Müftülüğü; T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/>
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. (1926d). *Kaymakamlığın Fitre, Zekât ve Kurban Derilerinin Tayyare Cemiyetine Verilmesi için Halkın İrşat Edilmesi Talebi* (51-0-0-0 / 2 - 6 - 11). ... Kaymakamlığı; T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/>
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. (1926e). *Zekât, fitre ve kurban derilerinin Tayyare Cemiyeti'ne verilmesinin caiz olduğuna dair Diyanet İşleri Reisi Rifat Börekçi'nin fetvası* (51-0-0-0 / 5 - 44 - 23). Diyanet İşleri Reisliği; T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/>
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. (1927). *Zekât, fitre ve kurban derilerinden elde edilen gelirin Tayyare, Hilal-i Ahmer ve Himaye-i Etfal Cemiyetleri arasında paylaşılacağı* (51-0-0-0 / 2 - 6 - 20). Umûr-ı Şer'iyeye ve Evkâf Vekâleti; T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/>

- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. (1928a). *Zekât ve sadaka-i fitrin Türk Tayyare Cemiyetine verilmesi için vaizler ve hatiplerce halkın bu konuda teşvik edilmesi* (51-0-0-0 / 3 - 17 - 3). Diyanet İşleri Reisliği; T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/>
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. (1928b). *Tayyare Cemiyeti'nin zekât ve fitre bağışlarının artması için halkın teşvik edilmesinde Cumhuriyet Halk Fıkrası teşkilatının yardımını talep eden yazısı* (490-1-0-0 / 1 - 1 - 22). Türk Tayyare Cemiyeti; T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/>
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. (1928c). *Tayyare Cemiyetinin bir önceki evrakta yer alan Cumhuriyet Halk Fıkrasından yardım talebinin muntaka müfettişliklerine iletilmesi* (490-1-0-0 / 1 - 1 - 22). Cumhuriyet Halk Fıkrası; T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/>
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı - SBB. (2022, Aralık 12). İstihdam. *T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı - SBB*. <https://www.sbb.gov.tr/istihdam/>
- T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı. (2014). *Türkiye'de Dinî Hayat Araştırması* (s. 259). T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı. <https://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/bitstream/handle/1/340/ekutuphane3.5.1.2.15.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu. (2020, Nisan 1). *Sosyal Yardım Kampanyası ve Zekat: Din İşleri Yüksek Kurulu : Dini Bilgilendirme Platformu*. <https://kurul.diyanet.gov.tr/Duyuru-Detay/Duyurular/679/sosyal-yardim-kampanyasi-ve-zekat>
- T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu. (2023a, Şubat 15). *Afetzedeler için zekât parasıyla barınma yerleri (konteyner, çadır, konut) yapılması caiz midir?* Din İşleri Yüksek Kurulu Dini Bilgilendirme Platformu.

<https://kurul.diyamet.gov.tr/Cevap-Ara/1094/afetzedeler-icin-zekat-parasiyla-barinma-yerleri-konteyner-cadir-konut-yapilmasi-caiz-midir>

T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu. (2023b, Temmuz 31). *Depremzedelere zekât verilmesi caiz midir?* Din İşleri Yüksek Kurulu Dini Bilgilendirme Platformu. <https://kurul.diyamet.gov.tr/Cevap-Ara/1131/depremedelere-zekat-verilmesi-caiz-midir>

T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı. (2021). *Diyanet İşleri Başkanlığı 2020 Yılı Faaliyet Raporu*. Diyanet İşleri Başkanlığı. <https://stratejigelistirme.diyamet.gov.tr/Documents/2020%20Y%C4%B1%C4%B1%20Faaliyet%20Raporu.pdf>

T.C. İçişleri Bakanlığı. (2013, Ekim 4). *İçişleri Bakanlığının Kurban, Kurban Derisi ile Fitre ve Zekat Toplama Faaliyetleri Konulu 04/10/2013 tarihli ve 68303338-3503 sayılı Genelgesi (2013/45)*. <https://www.siviltoplum.gov.tr/kurban-kurban-derisi-ile-fitre-ve-zekat-toplama-faaliyetleri>

T.C. İçişleri Bakanlığı. (2018). *T.C. İçişleri Bakanlığı 2018 Performans Programı*. Strateji Daire Başkanlığı. https://www.icisleri.gov.tr/kurumlar/icisleri.gov.tr/IcSite/strateji/OYA/2018%20Y%C4%B1%C4%B1%20Performans%20Program_son%20hali.pdf

T.C. İçişleri Bakanlığı. (2021). *İl Sivil Toplumla İlişkiler Müdürlüğü İş ve İşlemleri Teftiş Rehberi*. Teftiş Kurulu Başkanlığı. <https://www.icisleri.gov.tr/kurumlar/icisleri.gov.tr/IcSite/mulkiyeteftis//Duyurular/TEFTIS-REHBERLERI/IL-SIVIL-TOP-ILISK-TEF-REHB.doc>

T.C. İçişleri Bakanlığı. (2023, Nisan 22). *Bakanımız Sn. Soylu: 11 Bölgede 57 Bin Enkazın 50 Bini Bitti*. <https://www.icisleri.gov.tr/bakanimiz-sn-soylu-11-bolgede-57-bin-enkazin-50-bini-bitti>

T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. (2023, Mart 24). *Zekâtlarınızı afetzedelerimize ulaştırıyor, Ramazan ayının bereketini birlikte*

paylaşıyoruz. [https://www.afad.gov.tr/zektlarinizi-afetzedelerimize-
ulastiriyor-ramazan-ayinin-bereketini-birlikte-paylasiyoruz](https://www.afad.gov.tr/zektlarinizi-afetzedelerimize-
ulastiriyor-ramazan-ayinin-bereketini-birlikte-paylasiyoruz)

T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. (2024, Şubat 1). *Kahramanmaraş Depremleri Bağış Kampanyası Harcama Detayları.* <https://www.afad.gov.tr/kahramanmaras-depremleri-bagis-kampanyasi-harcama-detaylari>

T.C. Resmî Gazete. (1926, Nisan 4). 743 sayılı Türk Medeni Kanunu. *T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmî Gazete.* <https://www.resmigazete.gov.tr/>

T.C. Resmî Gazete. (1935, Haziran 13). 2762 sayılı Vakıflar Kanunu. *T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmî Gazete.* <https://www.resmigazete.gov.tr/>

T.C. Resmî Gazete. (1952, Ocak 19). Bakanlar Kurulunun 3-13959 sayılı kararıyla yayınlanan Çocuk Esirgeme Kurumu Tüzüğü. *T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmî Gazete.* <https://www.resmigazete.gov.tr/>

T.C. Resmî Gazete. (1983a, Mayıs 27). 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu. *T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmî Gazete.* <https://www.resmigazete.gov.tr/>

T.C. Resmî Gazete. (1983b, Haziran 15). 2860 sayılı Yardım Toplama Kanunu. *T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmî Gazete.* <https://www.resmigazete.gov.tr/>

T.C. Resmî Gazete. (1985, Ocak 31). Yardım Toplama Kanununun Uygulama Esasları Hakkında Yönetmelik. *T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmî Gazete.* <https://www.resmigazete.gov.tr/>

T.C. Resmî Gazete. (1986a, Haziran 14). 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşmayı ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu. *T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmî Gazete.* <https://www.resmigazete.gov.tr/>

T.C. Resmî Gazete. (1986b, Temmuz 17). Yardım Toplama Kanununun Uygulama Esasları Hakkında Yönetmeliğin Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Yönetmelik. *T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmî Gazete.* <https://www.resmigazete.gov.tr/>

- T.C. Resmî Gazete. (1988, Haziran 11). Yardım Toplama Kanununun Uygulama Esasları Hakkında Yönetmeliğin 13 üncü Maddesinin Altıncı ve Son Fıkralarının Değiştirilmesi Hakkında Yönetmelik. *T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmî Gazete*. <https://www.resmigazete.gov.tr/>
- T.C. Resmî Gazete. (1992, Mayıs 2). Yardım Toplama Kanunu'nun Uygulama Esasları Hakkında Yönetmeliğin Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bazı Maddeler Eklenmesine Dair Yönetmelik. *T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmî Gazete*. <https://www.resmigazete.gov.tr/>
- T.C. Resmî Gazete. (1998, Nisan 29). 29 Nisan 1998 tarihli Yardım Toplama Esas ve Usulleri Hakkında Yönetmelik. *T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmî Gazete*. <https://www.resmigazete.gov.tr/>
- T.C. Resmî Gazete. (1999a, Kasım 28). Kuveyt Devleti ile Türkiye Cumhuriyeti Arasında Akdedilen Gelir ve Servet Üzerinden Alınan Vergilerde Çifte Vergilemeyi Önleme Anlaşması. *T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmî Gazete*. <https://www.resmigazete.gov.tr/>
- T.C. Resmî Gazete. (1999b, Aralık 27). 27 Aralık 1999 tarihli Yardım Toplama Esas ve Usulleri Hakkında Yönetmelik. *T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmî Gazete*. <https://www.resmigazete.gov.tr/>
- T.C. Resmî Gazete. (2008, Şubat 27). 5737 sayılı Vakıflar Kanunu. *T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmî Gazete*. <https://www.resmigazete.gov.tr/>
- T.C. Resmî Gazete. (2009, Şubat 3). Suudi Arabistan Krallığı Hükümeti ile Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti Arasında İmzalanan Gelir Üzerinden Alınan Vergilerde Çifte Vergilendirmeyi Önleme ve Vergi Kaçakçılığına Engel Olma Anlaşması. *T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmî Gazete*. <https://www.resmigazete.gov.tr/>
- T.C. Resmî Gazete. (2011a, Haziran 8). 633 Sayılı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname. *T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmî Gazete*. <https://www.resmigazete.gov.tr/>

- T.C. Resmî Gazete. (2011b, Temmuz 5). 05 Temmuz 2011 tarihli Yardım Toplama Esas ve Usulleri Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik. *T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmî Gazete*. <https://www.resmigazete.gov.tr/>
- T.C. Resmî Gazete. (2013, Eylül 26). 26 Eylül 2013 tarihli Yardım Toplama Esas ve Usulleri Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik. *T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmî Gazete*. <https://www.resmigazete.gov.tr/>
- T.C. Resmî Gazete. (2014, Mart 14). 6529 numaralı Temel Hak ve Hürriyetlerin Geliştirilmesi Amacıyla Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun. *T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmî Gazete*. <https://www.resmigazete.gov.tr/>
- T.C. Resmî Gazete. (2019a, Mayıs 21). Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulunun 16/05/2019 Tarihli ve 75935942-050.01.04—[01/132], [01/133], [01/134], [01/135], [01/136], [01/137], [01/138], [01/139] ve [01/140] Sayılı Kararları. *T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmî Gazete*. <https://www.resmigazete.gov.tr/>
- T.C. Resmî Gazete. (2019b, Kasım 16). Bakırköy 6. Asliye Hukuk Mahkemesinin 16.10.2019 tarihli tavzih kararı, 04.11.2019 tarihli kesinleşme şerhi ile 10.09.2019 tarihli ve E:2019/357, K:2019/405 sayılı kararı. *T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmî Gazete*. <https://www.resmigazete.gov.tr/>
- T.C. Resmî Gazete. (2021, Nisan 21). Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının Kurulması ile Kamu Personel İşlemlerinin Yürütülmesine İlişkin Bazı Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinde Değişiklik Yapılmasına Dair Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi (Kararname Numarası: 73). *T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmî Gazete*. <https://www.resmigazete.gov.tr/>
- T.C. Ticaret Bakanlığı. (2019, Mart 11). *Suudi Arabistan: Şimdilik özel sektörde zekati arttırmayı planlamıyoruz*. T.C. Ticaret Bakanlığı Ülkelerden Ticari Haberler. <https://ticaret.gov.tr/blog/ulkelerden-ticari-haberler/suudi-arabistan/suudi-arabistan-simdilik-ozel-sektorde-zekati-arttirmayi-planlamiyoruz>

- Tezbaşaran, A. A. (1997). *Likert Tipi Ölçek Hazırlama Kılavuzu* (2. Baskı). Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Tuğ, S. (1984). *İslâm Vergi Hukukunun Ortaya Çıkışı [The Emergence of Islamic Tax Law]*. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Tuğal, C. (2019). *Pasif Devrim İslami Muhalefetin Düzenle Bütünleşmesi* (F. B. Aydar, Çev.). Koç Üniversitesi Yayınları.
- Türkiye Barolar Birliği. (2022). *Türkiye Barolar Birliği Başkanlığı*. https://d.barobirlik.org.tr/2022/20220131_dilekce.pdf
- Türkiye Diyanet Vakfı. (1983). *8. Yılında Türkiye Diyanet Vakfı* (İKA1219). T.C. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi; Prof. Dr. İsmail Kara Türkiye’de Dini Hayat Arşivi. <https://ismailkara.izu.edu.tr/>
- Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti Nizamnamesi, 1921.* (1983, Haziran 23). Türk Tarih Kurumu Arşivi. <https://kutuphane.ttk.gov.tr/resource?itemId=181619&dkymId=52346>
- Türkiye İstatistik Kurumu. (t.y.). *TÜİK Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2021*. Geliş tarihi 17 Kasım 2022, gönderen <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-ve-Yasam-Kosullari-Arastirmasi-2021-45581>
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2016, Aralık 14). *Girdi—Çıktı Tablosu, 2012 (Temel Fiyatlarla) [Cari Fiyatlarla]*. TÜİK Ulusal Hesaplar. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/DownloadIstatistikselTablo?p=KK2O9h9bMTU2sscMjOGY673C0xaro8NvgABlnBNQZotM2ahVGhkeq779oD2E53Qa>
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2020, Temmuz 16). *Gelire Göre Sıralı %20’lik Gruplarda Tüketim Harcamasının Türlerine Göre Dağılımı*. TÜİK Hanehalkı Tüketim Harcaması İstatistikleri, 2019. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Tuketim-Harcamasi-2019-33593>

United Nations Development Programme. (t.y.). *The 2021/2022 Human Development Report*. United Nations Development Programme.
<https://www.undp.org/tr/turkiye/publications/2022-insani-gelisme-raporu>

Uzunsakal, E., & Yıldız, D. (2018). ALAN ARAŞTIRMALARINDA GÜVENİLİRLİK TESTLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI VE TARIMSAL VERİLER ÜZERİNE BİR UYGULAMA. *Uygulamalı Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), Article 1.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuusbd/issue/38311/399621>

Weber, M. (2012). *Ekonomi ve Toplum: C. I* (1. Baskı). Yarın Yayınları.

Weber, M. (2018). *Sosyolojinin Temel Kavramları*. Yarın Yayınları.

World Bank. (t.y.). *Gini index | Data*. Geliş tarihi 17 Kasım 2022, gönderen
<https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI?end=2021&start=2021&view=bar>

World Bank. (1985). *World Development Report 1985*. Oxford University Press.
<https://documents1.worldbank.org/curated/en/260921468339565536/pdf/108950REPLACEMENT0WDR01985.pdf>

World Bank. (1987). *World Development Report 1987*. Oxford University Press.
<https://documents1.worldbank.org/curated/en/458211468158384680/pdf/105960REPLACEMENT0WDR01987.pdf>

Yargıtay Karar Arama. (2024). *T.C. Yargıtay Karar Arama*. T.C. Yargıtay Karar Arama. <https://karararama.yargitay.gov.tr/>

Yurdagül, H. (2005, Eylül 28). *Ölçek Geliştirme Çalışmalarında Kapsam Geçerliği için Kapsam Geçerlik İndekslerinin Kullanılması*. XIV. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi, Denizli.
<https://yunus.hacettepe.edu.tr/~yurdugul/3/indir/PamukkaleBildiri.pdf>

Zhao, Y., Zhang, Z., Wang, S., Zhang, Y., & Liu, Y. (2015). Linkage analysis of sectoral CO2 emissions based on the hypothetical extraction method in South Africa. *Journal of Cleaner Production*, 103, 916-924.
<https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2014.10.061>

EKLER

EK-1: Araştırmada Uygulanan Zekât Algısı ve Pratiği Ölçeğine İçkin Soru Formu

Değerli Katılımcı, Katkı sunmakta olduğunuz bilimsel araştırma Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesinde Öğretim Görevlisi olarak vazife yapan Yunus Emre Aydınbaş'ın İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi bünyesinde yürütmekte olduğu Doktora çalışması kapsamında yapılmaktadır. Bu çalışma daha etkin bir zekât organizasyonu önerisinde bulunmayı amaçlamaktadır. Tüm sorularınız için [r] e-posta adresine yazabilirsiniz.

Bu bilimsel araştırmada VERİLER ANONİM OLARAK TOPLANMAKTADIR yani anketi dolduran KATILIMCILARIN KİMLİKLERİ BİLİNMEMEKTEDİR. Veriler gizli tutulacak ve sadece araştırma amaçlı kullanılacaktır. Ankete gönüllü katılım esastır.

ANLADIM, KABUL EDİYORUM.

1. BÖLÜM: Bu bölümde katılımcılara demografik, sosyal ve ekonomik durumlarıyla ilgili sorular yöneltilmektedir.

- 1-) Cinsiyetiniz: *
 Kadın Erkek
- 2-) Yaşınız: *
- 3-) Hangi il sınırları içinde yaşamaktasınız: *
- 4-) Yaşadığınız yerleşim alanı: *
 Köy Kasaba Kent Metropol
- 5-) En son bitirdiğiniz eğitim kurumu: *
 İlkokul Orta Okul Lise Ön Lisans
 Lisans Yüksek Lisans Doktora

- 6-) Çalışma Biçimi: *
 - Düzenli ücretli / maaşlı
 - Yevmiyeli
 - İşveren (yanında 2'den fazla işçi çalıştıran)
 - Kendi hesabına çalışan (yanında en fazla 2 işçi çalıştıran)
 - Ücretsiz aile işçisi
 - Bağımsız (Freelance)
 - Kısmî Zamanlı (Part Time)
 - Emekli
 - Diğer

- 7-) Mevcut çalıştığınız işyerinin statüsü nedir? *
 - Devlet / Kamu
 - Özel Sektör
 - Yabancı Şirket
 - Kendi İş/işletmesi
 - Emekli
 - Diğer

- 8-) Mevcut çalıştığınız işinizdeki konumunuz nedir? *
 - Üst Düzey Yönetici (Genel Müdür, Başkan vs.)
 - Orta Düzey Yönetici (Müdür, Direktör vs.)
 - Üst düzey profesyonel ve uzman (tıp hekimi, avukat, bilişimci vs.)
 - Orta düzey masa başı ofis işlerinde çalışan rutin beyaz yakalı (öğretmen, hemşire vs.)
 - Alt düzey masa başı ofis işlerinde çalışan rutin beyaz yakalı (memur, ofis çalışanı vs.)
 - Büyük İşveren (500 kişiden daha fazla işçi çalıştıran)
 - Orta İşveren (20-500 işçi çalıştıran)
 - Küçük İşveren (2-20 arası işçi çalıştıran)
 - Kendi hesabına çalışan küçük esnaf/ zanaatkar(yanında en fazla 2 işçi çalıştıran)
 - Alt Düzey Yönetici (Şef, Koordinatör)
 - Vasıflı bedensel işçi
 - Mesleki sertifikasyona sahip kalifiye bedensel işçi (vinç operatörü, aşçı vs.)
 - Yarı-Vasıflı ve Vasıfsız bedensel işçi
 - Tarım işçisi ve yevmiyeci
 - Çiftçi
 - Bilmiyorum
 - Emekli
 - Diğer

- 9-) Yıllık ortalama gelirinizi TL cinsinden yazınız: *
 Sadece rakam kullanınız, noktalana işareti ve harf kullanmadan yazınız.
- 10-) Yıllık toplam tasarruf tutarınızı TL cinsinden yazınız: *
 Sadece rakam kullanınız, noktalana işareti ve harf kullanmadan yazınız.
- 11-) Vergi mükellefiyeti durumunuz: *
 - Kurumlar Vergisi Mükellefiyim
 - Gelir Vergisi Mükellefiyim
 - Ücretli Çalışanım (Vergim stopaj yoluyla tahsil ediliyor)
 - Vergi Mükellefi Değilim
 - Diğer

2. BÖLÜM: Bu bölümde katılımcıların dinî yaşantısıyla ilgili bilgi edinmek amaçlanmaktadır. Lütfen sizin durumunuza en uygun olan seçeneği işaretleyiniz.

- 12-) Dinî İnancınız: *
 - Müslümanlık
 - Hristiyanlık
 - Musevilik
 - Diğer
- 13-) Dinimle ilgili temel bilgilere sahibim. *
 - Kesinlikle Katılmıyorum
 - Katılmıyorum
 - Ne katılıyorum ne katılmıyorum
 - Katılıyorum
 - Kesinlikle Katılıyorum
- 14-) Dindar bir insanım. *
 - Kesinlikle Katılmıyorum
 - Katılmıyorum
 - Ne katılıyorum ne katılmıyorum
 - Katılıyorum
 - Kesinlikle Katılıyorum
- 15-) Dinimin emrettiği ibadetleri yerine getiriyorum. *
 - Kesinlikle Katılmıyorum
 - Katılmıyorum
 - Ne katılıyorum ne katılmıyorum
 - Katılıyorum
 - Kesinlikle Katılıyorum

- 16-) Dinimin yasakladığı şeylerden kaçınıyorum. *
 - Kesinlikle Katılmıyorum
 - Katılmıyorum
 - Ne katılıyorum ne katılmıyorum
 - Katılıyorum
 - Kesinlikle Katılıyorum
- 17-) Yaşantımı dinî inancıma göre düzenlerim. *
 - Kesinlikle Katılmıyorum
 - Katılmıyorum
 - Ne katılıyorum ne katılmıyorum
 - Katılıyorum
 - Kesinlikle Katılıyorum

3. BÖLÜM: Bu bölümde, kamuoyu nezdinde ne tür kurumların yoksullukla daha etkin mücadele ettiğini anlamaya yönelik sorular yer almaktadır.

- 18-) "Yardımlaşma ve dayanışma faaliyetleri" denilince aklınıza ilk gelen üç yardım türünü sıralı olarak yazınız? *
- 19-) SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ yürütmekte olduğu yardımlaşma ve dayanışma faaliyetleri yoksulluğu azaltmada etkin ve olumlu sonuçlar doğurur. *
 - Kesinlikle Katılmıyorum
 - Katılmıyorum
 - Ne katılıyorum ne katılmıyorum
 - Katılıyorum
 - Kesinlikle Katılıyorum
- 20-) SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI ihtiyaç sahiplerini tespit etmede başarılıdır. *
 - Kesinlikle Katılmıyorum
 - Katılmıyorum
 - Ne katılıyorum ne katılmıyorum
 - Katılıyorum
 - Kesinlikle Katılıyorum
- 21-) BELEDİYELERİN yürütmekte olduğu yardımlaşma ve dayanışma faaliyetleri yoksulluğu azaltmada etkin ve olumlu sonuçlar doğurur. *
 - Kesinlikle Katılmıyorum
 - Katılmıyorum
 - Ne katılıyorum ne katılmıyorum
 - Katılıyorum
 - Kesinlikle Katılıyorum

- 22-) BELEDİYELER ihtiyaç sahiplerini tespit etmede başarılıdır. *
 - Kesinlikle Katılmıyorum
 - Katılmıyorum
 - Ne katılıyorum ne katılmıyorum
 - Katılıyorum
 - Kesinlikle Katılıyorum

- 23-) VALİLİK VE KAYMAKAMLIKLARIN yürütmekte olduğu yardımlaşma ve dayanışma faaliyetleri yoksulluğu azaltmada etkin ve olumlu sonuçlar doğurur. *
 - Kesinlikle Katılmıyorum
 - Katılmıyorum
 - Ne katılıyorum ne katılmıyorum
 - Katılıyorum
 - Kesinlikle Katılıyorum

- 24-) VALİLİK VE KAYMAKAMLIKLAR ihtiyaç sahiplerini tespit etmede başarılıdır. *
 - Kesinlikle Katılmıyorum
 - Katılmıyorum
 - Ne katılıyorum ne katılmıyorum
 - Katılıyorum
 - Kesinlikle Katılıyorum

- 25-) MERKEZİ YÖNETİMİN / BAKANLIKLARIN yürütmekte olduğu yardımlaşma ve dayanışma faaliyetleri yoksulluğu azaltmada etkin ve olumlu sonuçlar doğurur. *
 - Kesinlikle Katılmıyorum
 - Katılmıyorum
 - Ne katılıyorum ne katılmıyorum
 - Katılıyorum
 - Kesinlikle Katılıyorum

- 26-) MERKEZİ YÖNETİM / BAKANLIKLAR ihtiyaç sahiplerini tespit etmede başarılıdır *
 - Kesinlikle Katılmıyorum
 - Katılmıyorum
 - Ne katılıyorum ne katılmıyorum
 - Katılıyorum
 - Kesinlikle Katılıyorum

1. BÖLÜM: Bu bölümde katılımcıların zekâtla ilgili uygulama alışkanlıklarına ve bilgi seviyelerine dair sorular yer almaktadır.

- 27-) Zekât hakkında bilgi sahipliği düzeyiniz nedir? *
 - Hiç bilgin yok
 - Çok az bilgin var
 - Az bilgin var
 - Yeterli bilgin var
 - İleri düzeyde bilgin var

- 28-) Aşağıdakilerden hangisi Zekât ile ilgili bilgilerinizin ana kaynağıdır? *
 - Aileden aldığım eğitim / edindiğim tecrübe
 - İş çevresinde gördüğüm uygulamalar
 - Dâhil olduğum dinî gruplar
 - Arkadaş çevresi
 - Kendi bireysel araştırmalarım/okumalarım
 - Diyanet ve imamların bilgilendirmeleri
 - Sivil toplum kuruluşlarının bilgilendirmeleri
 - Diğer

- 29-) Zekât mükellefi misiniz? *
 - Evet, Zekât mükellefiyim
 - Hayır, Zekât mükellefi değilim
 - Zekât mükellefi olup olmadığımı bilmiyorum

- 30-) Ödemem gereken zekâtın hesaplanması için genellikle bir uzmanın yardımına ihtiyaç duyuyorum. *
 - Kesinlikle Katılmıyorum
 - Katılmıyorum
 - Ne katılıyorum ne katılmıyorum
 - Katılıyorum
 - Kesinlikle Katılıyorum

- 31-) İslam hukukuna göre zekât alma şartlarını taşıdığınızı düşünüyor musunuz? *
 - Evet, Zekât alabilirim.
 - Hayır, Zekât bağışlarını kabul edemem.
 - Zekât bağışlarını kabul edip edemeyeceğimi bilmiyorum.

- 32-) Aşağıda yer alan zekât ile ilgili ifadelerden size en uygun olanlarını işaretleyiniz *
 - Şu an zekât bağışı yapmaktayım (Zekât mükellefiyim).
 - Şu an zekât bağışı kabul etmekteyim (Zekât almaktayım).
 - Hayatımın belirli dönemlerinde zekât verdiğim de oldu aldığım da oldu.
 - Hayatım boyunca ne zekât verdim ne de zekât aldım.
 - Zekât verilmesi gerektiğini düşünmüyorum.
 - Zekât mükellefiyim ama zekât ödemiyorum.
 - Zekât mükellefi değilim ama imkanım nispetinde zekât dışı bağışlar yapıyorum.
 - Hayatım boyunca zekât verdiğim oldu ama hiç zekât almadım
 - Diğer
- 33-) Aşağıda yer alan zekât ile ilgili ifadelerden size en uygun olanlarını işaretleyiniz. *
 - Ödemem gereken zekât miktarını KENDİM HESAPLAYABİLİRİM
 - Ödemem gereken zekât miktarını KENDİM HESAPLAYAMAM
- 34-) Zekât sizce ne şekilde verilmelidir? *
 - Zekât yakınlar verilmelidir.
 - Zekât bizzat tanınan/bilinen ihtiyaç sahiplerine verilmelidir.
 - Zekât verenler ile alanlar birbirini görmemelidir.
 - Zekâtın devlet aracılığı ile verilmesi daha uygundur.
 - Zekâtların bağımsız bir havuzda/fonda toplanarak toplumun tamamı için değerlendirilmesi gerekir.
 - Zekâtın sivil toplum kuruluşları aracılığı ile verilmesi daha uygundur.
- 35-) Siz zekâtınızı nasıl vermeyi tercih edersiniz? *
 - Zekâtımı sadece yakınlarıma veririm.
 - Zekâtımı bizzat tanıdığım/bildiğim ihtiyaç sahiplerine veririm.
 - Zekâtımı parçalara ayırır farklı gruplara veririm.
 - Zekâtımı sosyal içerikli faaliyetlere destek olmak için harcarım.
 - Zekâtımı kurumlar aracılığıyla yardım faaliyetlerine aktarırım.
- 36-) Zekât almak durumunda olsaydınız hangisini tercih edersiniz? *
 - Şahıslardan zekât almakta bir mahsur görmüyorum.
 - Zekâtın organizasyonu devlet eliyle yapılırsa daha rahat alırım.
 - Sivil toplum kuruluşları eliyle dağıtılan zekâtı daha rahat alırım.
- 37-) Zekâtınızı ihtiyaç sahiplerine ulaştırmak isterseniz tercih ettiğiniz/edebileceğiniz aklınıza gelen ilk üç Sivil Toplum Kuruluşunun adını öncelik sırasıyla yazınız. *

- 38-)Zekâtınızı ihtiyaç sahiplerine ulaştırmak istesenez tercih ettiğiniz/edebileceğiniz Sivil Toplum Kuruluşunda aradığımız üç temel özelliği önem sırasıyla yazınız. *

- 39-) 2020 yılında ne kadar zekât ödediniz? Lütfen TL cinsinden ve sadece rakamla yazınız. *

Sadece rakam kullanınız, noktalana işareti ve harf kullanmadan yazınız.

5. BÖLÜM: Bu bölümde zekâtın sosyal ve ekonomik fonksiyonu ile devlet-zekât-vergi ilişkisine dair sorular yer almaktadır.

- 40-) Zekât yoksulluğu azaltmaktadır. *

- Kesinlikle Katılmıyorum
- Katılmıyorum
- Ne katılıyorum ne katılmıyorum
- Katılıyorum
- Kesinlikle Katılıyorum

- 41-) Yoksullukla mücadelede zekât etkin bir araçtır. *

- Kesinlikle Katılmıyorum
- Katılmıyorum
- Ne katılıyorum ne katılmıyorum
- Katılıyorum
- Kesinlikle Katılıyorum

- 42-) Zekât ödevi günümüzde kayıtlı ekonominin bir parçası olarak yerine getirilmektedir. (zekâtın kayıtlı veya kayıt dışı ekonomiden hangisinin parçası olduğu sorulmaktadır) *

- Kesinlikle Katılmıyorum
- Katılmıyorum
- Ne katılıyorum ne katılmıyorum
- Katılıyorum
- Kesinlikle Katılıyorum

- 43-) Günümüzde zekâta aracılık eden kuruluşlar bu hizmeti şeffaf ve hesap verebilirlik ilkelerine uygun bir şekilde yerine getirir. *

- Kesinlikle Katılmıyorum
- Katılmıyorum
- Ne katılıyorum ne katılmıyorum
- Katılıyorum
- Kesinlikle Katılıyorum

- 44-) Devletin zekâta aracılık eden resmi bir organizasyonu olmalıdır. *
 - Kesinlikle Katılmıyorum
 - Katılmıyorum
 - Ne katılıyorum ne katılmıyorum
 - Katılıyorum
 - Kesinlikle Katılıyorum

- 45-) Devletin zekâta aracılık etmesi bu alandaki suistimalleri ortadan kaldırır. *
 - Kesinlikle Katılmıyorum
 - Katılmıyorum
 - Ne katılıyorum ne katılmıyorum
 - Katılıyorum
 - Kesinlikle Katılıyorum

- 46-) Devletin zekât ödemelerine aracılık etmesi durumunda toplanan zekâtlar gerçek ihtiyaç sahiplerine ulaşır. *
 - Kesinlikle Katılmıyorum
 - Katılmıyorum
 - Ne katılıyorum ne katılmıyorum
 - Katılıyorum
 - Kesinlikle Katılıyorum

- 47-) Ülkemizde devlet, gönüllü zekât ödemelerine aracılık ederse zekâtımı bu kanal vasıtasıyla ödemeyi tercih ederim. *
 - Kesinlikle Katılmıyorum
 - Katılmıyorum
 - Ne katılıyorum ne katılmıyorum
 - Katılıyorum
 - Kesinlikle Katılıyorum

- 48-) Ödediğim zekâtın mükellefi olduğum vergilerden mahsup edilmesi gerekir. *
 - Kesinlikle Katılmıyorum
 - Katılmıyorum
 - Ne katılıyorum ne katılmıyorum
 - Katılıyorum
 - Kesinlikle Katılıyorum

- 49-) Dindar insanların vergiye ek olarak zekât ödemeleri onları ticarî rekabette dezavantajlı hale getirir. *
 - Kesinlikle Katılmıyorum
 - Katılmıyorum
 - Ne katılıyorum ne katılmıyorum
 - Katılıyorum
 - Kesinlikle Katılıyorum
- 50-) İhtiyaç sahiplerine ulaştırması için devlete ödediğim zekât tutarının, ödeyeceğim vergiden mahsup edilmesi söz konusu olursa zekâtımı bu kanal vasıtasıyla ödemeyi tercih ederim. *
 - Kesinlikle Katılmıyorum
 - Katılmıyorum
 - Ne katılıyorum ne katılmıyorum
 - Katılıyorum
 - Kesinlikle Katılıyorum
- 51-) İhtiyaç sahiplerine ulaştırması için devlete ödediğim zekât tutarı, ödeyeceğim vergiden mahsup edilecek olsa dahi zekât ödevimi devlet aracılığıyla değil farklı şekillerde yerine getirmeyi tercih ederim. *
 - Kesinlikle Katılmıyorum
 - Katılmıyorum
 - Ne katılıyorum ne katılmıyorum
 - Katılıyorum
 - Kesinlikle Katılıyorum
- 52-) İhtiyaç sahiplerine ulaştırması için devlete ödediğim zekât tutarının, ödeyeceğim vergiden mahsup edilmesini tercih etmem. *
 - Kesinlikle Katılmıyorum
 - Katılmıyorum
 - Ne katılıyorum ne katılmıyorum
 - Katılıyorum
 - Kesinlikle Katılıyorum
- 53-) Zekât sosyal güvenlik sisteminin önemli bir parçasıdır. *
 - Kesinlikle Katılmıyorum
 - Katılmıyorum
 - Ne katılıyorum ne katılmıyorum
 - Katılıyorum
 - Kesinlikle Katılıyorum

- 54-) Zekâtın devlet tarafından toplanması devlet bütçesi üzerindeki sosyal harcama yükünü hafifletir. *

- Kesinlikle Katılmıyorum
- Katılmıyorum
- Ne katılıyorum ne katılmıyorum
- Katılıyorum
- Kesinlikle Katılıyorum

- 55-) Zekât kayıtlı ekonominin bir parçası olmalıdır. *

- Kesinlikle Katılmıyorum
- Katılmıyorum
- Ne katılıyorum ne katılmıyorum
- Katılıyorum
- Kesinlikle Katılıyorum

- 56-) Konuyla ilgili görüş ve önerilerinizi, eklemek istediklerinizi yazabilirsiniz.

- SORU FORMU SONU.

-

EK2: Etik Kurulu Raporu

Evrak Tarih ve Sayısı: 15.06.2021-E.8066

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
ETİK KURULU BAŞKANLIĞI

Sayı :E-20292139-050.01.04-8066
Konu :Etik Kurul Kararları

Sayın Yunus Emre AYDINBAŞ
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü İslam Ekonomisi ve Uluslararası Finans
Doktora Programı Öğrencisi

"Sosyal Devlette Vergi Adaleti Bağlamında Türkiye'de Zekatın Kurumsallaşması ve Genel Bütçeye Katkısı Üzerine Bir Model Önerisi" başlıklı araştırmanız kurumumuzun 28.05.2021 tarihli ve 2021/05 sayılı toplantısında değerlendirilerek etik açıdan uygun bulunduğu oy birliği ile karar verilmiştir.

Bilgilerinize rica ederim.

Prof. Dr. Nasuh USLU
Kurul Başkanı

Ek:50-Yunus Emre Aydınbaş Etik Onay Belgesi (1 sayfa)

Mevcut Elektronik İmzalar

NASUH USLU (Etik Kurulu Başkanlığı - Kurul Başkanı) 15.06.2021 18:04

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu :*BSRH0PR1U* Pin Kodu :97812
Adres:Halkalı Caddesi No: 281 Etiler/Beşiktaş/İstanbul
Telefon:444 97 98 Faks:+90 (212) 693 82 29
e-Posta: bilgi@izu.edu.tr Web: www.izu.edu.tr
Kep Adresi: izu@hs01.kep.tr

Belge Takip Adresi : <https://ebys.izu.edu.tr/en/Vision/Dogrula/0N3>

Bilgi için: Zeynep Funda TEZ
Unvanı: Yemini Katip
Tel No: 2126929606

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
ETİK KURULU

ETİK ONAY BELGESİ

Tarih	28.05.2021
Seya	2021/05
Araştırmanın Niteliği	Doktora Tezi
Araştırmanın Adı	Sosyal Devlette Vergi Adaleti Bağlamında Türkiye'de Zekata Kurumsallaşması ve Genel Bütçeye Katkı Üzerine Bir Model Önerisi
Sorumlu Araştırmacının Adı Soyadı	Yunus Emre AYDINBAŞ
Diğer Araştırmacılar/Danışman Adı Soyadı	Prof. Dr. Mehmet BULUT
Karar	UYGUNDUR

(İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Etik Kurulu'nun kararı tavayye niteliğinde olup, Üniversitemizde ilgili etik ilkelerinin betirilmesi ve değeriendirilmesi amacını taşımaktadır.)

Prof. Dr. Nasuh USLU
Başkan

Prof. Dr. Ali GÖNEŞ
Başkan V.

Prof. Dr. Mustafa ATEŞ
Üye

Prof. Dr. Mehmet Emin KÖKTAŞ
Üye

Prof. Dr. Ayye Nefise BAHÇEÇİK
Üye

Prof. Dr. Yahya Kemal YOĞURTÇU
Üye

Av. Bilal ŞAMAT
Üye

Kurul Yemimli Kâlibi

Zeyneb Funda TEZ

EK 3: Türkiye Kızılay Derneğine İsnat Edilen Verilerle İlgili Resmî Yazı

TÜRKİYE KIZILAY DERNEĞİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ Kızılay Akademi Başkanlığı

Sayı : E-216115-799-93418
Konu : Yunus Emre Aydınbaş'ın Akademik
Araştırması Hk.

Türkiye Kızılay Derneği Genel Müdürlüğü

İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Doktora Programı öğrencisi Yunus Emre Aydınbaş, "Sosyal Devlette Vergi Adaleti Bağlamında Türkiye'de Zekâtın Kurumsallaşması ve Genel Bütçeye Katkısı Üzerine Bir Model Önerisi" başlıklı araştırması için 2010-2020 yıllarında bağışçılar tarafından Kızılay'a yapılan ayı ve nakdi Zekât bağışlarının yıllık verilerine erişim talebinde bulunmuştur.

Bu bağlamda 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanununun gereklerine uyulması şartıyla Yunus Emre Aydınbaş'ın akademik çalışması kapsamında Kızılay Akademi Başkanlığınca uygun görülen çalışmanın yapılmasına izin verilmesi hususunu olurlarınıza saygılarımla arz ederim.

Alpaslan DURMUŞ
Kızılay Akademi Başkanı

OLUR
Dr. İbrahim ALTAN
Genel Müdür

Ek: Yunus Emre Aydınbaş_Akademik Araştırma Talep Formu

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu : 82VM-K20E-07RL

Belge Doğrulama Adresi : <https://ebys.kizilay.org.tr/sorgu/sorgula.aspx>

Adres: Ataç-1 Sokak No:32 Yenışehir/ANKARA

Telefon No : (0312) 584 1868

Fax No : (0312) 430 0175

e-Posta :

Keş Adresi : kizilay.genelmudurluk@hs01.kep.tr

İnternet Adresi : <http://www.kizilay.org.tr>

Bilgi İçin : Meryem Esra SUBAŞI
Kızılay Akademi Yönetim
Ofisi Uzmanı

Dahili No:

EK 4: Türkiye Diyanet Vakfına İsnat Edilen Verilerle İlgili Resmî Yazı

Evrak Tarih ve Sayısı: 04/11/2021-E-56791

Sayı : 0336.ZKT-116.01 /
Konu : Ayni ve Nakdi Zekat Bağışları
Raporu Hk.

Sayın Yunus Emre AYDINBAŞ

İlgi : 27.10.2021 tarih ve 54682 sayılı yazımız

2010-2020 yılları arasında Vakfımıza yapılan ayni ve nakdi Zekat bağışları ile ilgili ilgi yazımızla talep edilen yıllık bazda raporlanmış toplam tutarları gösterir tablo yazımız ekinde sunulmaktadır.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Mehmet EĞİNÇ
Genel Müdür V.

EKLER :

- 1- ZEKAT BAĞIŞLARI
- 2- TALEP HK. (3 sayfa)

Bu belge 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununun 5. Maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Doğrulamak için: <http://dogrulama.tdv.org/en/Vizyon/Sorgula/BelgeDogrulama.aspx?eD=B5R3TVJEYZ>

Dr. Mediha Eldem Sokak No:72/B 06640 Kocatepe/Ankara

e-Posta: mustafa.peker@tdv.org İnternet adresi: <http://www.tdv.org>

Bilgi için: Mustafa PEKER

Tel: 9071 Faks: (0312) 416 90 90

**EK5: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının “Biz Bize Yeteriz Türkiye”
Kampanyasında Toplanan Zekât Tutarı Hakkında Cevabi Yazısı**

Evrak Tarih ve Sayısı: 21.08.2023-203449

T.C.
AİLE VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞI
Strateji Geliştirme Başkanlığı

Sayı : E-88518912-849.01-8302544

Konu : Veri Talebi.

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE
(Genel Sekreterlik)
Yücetepe Mahallesi 85. cadde No:8
570 Çankaya /ANKARA

İlgi : 08.08.2023 tarihli ve 19250570-042.07.01-E.200248 sayılı yazınız.

İlgi yazınız incelenmiş olup;
COVID-19 salgın hastalığı nedeniyle başlatılan milli dayanışma kampanyasında toplanan kaynaklar yatırılış amacına bakılmaksızın ihtiyaç sahipleri için harcanmıştır.
Bilgilerinizi rica ederim.

Mahmut ASLAN
Bakan a,
Strateji Geliştirme Başkanı

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Doğrulama Kodu: D12FF1C0-0DED-489B-9523-7D9E41EFE7CE

Doğrulama Adresi: <https://www.turkiye.gov.tr/ashb-ebys>

Eskişehir Yolu Söğütözü Mah. 2177. Sk. No:10/A Pk: 06510 Çankaya/ ANKARA

Bilgi için: Sultan KALENDER

(312)705 58 33

KEP Adresi : ashb@hs01.kep.tr

Mali Hizmetler Uzmanı

u belge 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununun 5. Maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

EK6: İçişleri Bakanlığının Cevabi Yazısı

Evrak Tarih ve Sayısı: 17.10.2023-218319

T.C.
İÇİŞLERİ BAKANLIĞI
Sivil Toplumla İlişkiler Genel M¼d¼rl¼ė¼

Sayı : E-41351100-000-33999
Konu : Bilimsel Araştırmada Yararlanılmak Üzere
Talep Edilen Veri Hk.

17.10.2023

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĐ¼
(Genel Sekreterlik)

İlgi : 11.10.2023 tarihli ve 19250570-042.07.01-E.215586 sayılı yazınız.

İlgide kayıtlı yazınız ile Üniversiteniz Tapu Kadastro Yüksekokulu öğretim elemanlarından Öğr. Gör. Yunus Emre AYDINBAŞ'ın yürütt¼ė¼ doktora araştırmasında kullanılmak üzere 2014 ile 2023 yılları arasında (bu yıllar dahil); kurban derisi, bağırsak ile fitre ve zekât toplama faaliyetlerindeki veriler talep edilmiştir.

Talebiniz, 4982 sayılı Bilgi Edinme Kanunu'nun "İstenecek bilgi veya belgenin niteliği" başlıklı 7'nci maddesinin "*Bilgi edinme başvurusu, başvurulan kurum ve kuruluşların ellerinde bulunan veya görevleri gereği bulunması gereken bilgi veya belgelere ilişkin olmalıdır. Kurum ve kuruluşlar, ayrı veya özel bir çalışma, araştırma, inceleme ya da analiz neticesinde oluşturulabilecek türden bir bilgi veya belge için yapılacak başvurularda olumsuz cevap verebilirler.....*" hükm¼ gereği uygun gör¼lmemiŐtir.

Bilgilerinize rica ederim.

Ahmet TÜRKÖZ
Bakan a.
Genel M¼d¼r Yardımcısı

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Doğrulama Kodu: JEP8Fm-XDQv8i-NHOHAN-1vUvDP-JdmOewGW Doğrulama Linki: <https://www.turkiye.gov.tr/icisleri-ehys>

Kavaklıdere Mahallesi Akay Caddesi No:1 Çankaya - Ankara 06680
Telefon No: (312)422 48 00 Faks No: (312)417 45 13
e-Posta: sti.tesvikler@icisleri.gov.tr İnternet Adresi: <https://www.siviltoplum.gov.tr>
Kep Adresi: icisleribakanligi@hs01.kep.tr

Bilgi için: Ali ALEV
Veri Hazırlama Ve Kontrol İŐletmeni
Telefon No:

EK7: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının Cevabi Yazısı

Evrak No: 30.11.2023-228300

T.C.
İÇİŞLERİ BAKANLIĞI
Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı

Sayı : E-58111772-825.03.02-757532

22.11.2023

Konu : Yardım ve Bağış

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE
(Genel Sekreterlik)

İlgi : 13.10.2023 tarihli ve 19250570-216823 sayılı yazınız.

Başkanlığımız tarafından 2023 yılında başlatılan Zekat Kampanyasına 65151 tekil işlem adediyle toplam 248.962.328,52 TL zekat yatırılmıştır.

Bilgilerini ve gereğini rica ederim.

Prof. Dr. Orhan TATAR
Deprem ve Risk Azaltma Genel Müdürü

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.
Doğrulama Kodu: AF09C458-F613-40C2-A244-7718D59AA54D Doğrulama Adresi: <https://www.turkiye.gov.tr/afad-ebys>
Dunlupınar Bulvarı Üniversiteler Mahallesi No:159 Çankaya/ANKARA Bilgi için:Mustafa KAYA AFAD Uzmanı
Telefon No: (312) 258 23 23
e-Posta: bagis@afad.gov.tr İnternet Adresi: <https://www.afad.gov.tr>
Kep Adresi: icisleri.afad@is01.kep.tr

Bu belge 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununun 5. Maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

ÖZGEÇMİŞ

Maliye ve sosyoloji lisans eğitiminin ardından iktisat ve din sosyolojisi alanlarında yüksek lisans eğitimini tamamlamıştır. Bankacılık sektörü ve özel sektörde muhtelif görevler üstlenmiştir. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi İslam Ekonomisi ve Uluslararası Finans Programında doktorasını tamamlayan Yunus Emre Aydınbaş işgal ettiği akademik pozisyonlarda araştırmalarına devam etmektedir. Çalışmaları İslami iktisat metodolojisi, İslami iktisat düşüncesi, İslami ekonomide mali yapı ve vergi sistemi, ahlâk ve iktisat konuları etrafında yoğunlaşmaktadır. 04/04/2024

